MOTIEJUS

VALANČIUS

Raštai

ŠEŠTAS TOMAS

• ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

VILNIUS 2013

UDK 821.172(081.1)
Va-145

Parengė
Vytautas Vanagas
Tekstai transponuoti į bendrinę kalbą
Birutės Vanagienės
Komentarai
Vytauto Merkio

Leidinį parėmė
LR kultūros ministerija

ISBN 9955-475-04-8 (bendras)
ISBN 978-609-425-110-8 (6 tomas)

ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖ

ŻEMAJTIU WISKUPISTĘ

Aprasze
K. MOTIEJUS VOŁONCZEWSKIS.

DALIS I.

Su toblyczioms.

Wilniuj.

Spaustuwieje Juozapa Zavadzki.

1848.

ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖ

Aprašė
KUN. MOTIEJUS VOLONČEVSKIS

DALIS I

Su toblyčiomis

Vilniuj

Spaustuvėje Juozapo Zavadzkio

1848

Dzieło niniejsze po żmudzku przez X. Macieja Wołonczewskiego Rektora Seminaryum Wornieńskiego S. Teologii Doktora i Kawalera, w dwóch częściach napisane, pod tytułem: ŻEMAJTIU WISKUPISTE *apraszita nu apskielbima Żemajtiusi Krikszczioniszka tykieima lyk musu gadines; taj ira: nu 1413 lyk 1841 metu,* to znaczy: *Żmudzkie Biskupstwo, opisane od ogłoszenia na Żmudzi Chrześciańskiej wiary do naszych czasów, to jest: od 1413 do 1841 roku,* po wyjęciu § 114, zamykające 284 paragrafów, jako nic przeciwnego Wierze świętéj, dobrym obyczajom, i ustawom krajowym nie zawiera; może być drukowane. Takowe rzetelne świadectwo podpisem méj ręki utwierdzam. 1847 r. Października 2 dnia. X. DYONIZY PACEWICZ *Kanonik Katedry Wileńskiéj.*

Powyższe świadectwo WJX. Kanonika Pacewicza potwierdzam. Wilno, d. 3 Października 1847 roku.

Rządzący Dyecezyą Wileńską: Prałat, Orderów Kawaler,

X. WACŁAW ŻYLINSKI.

Pozwolono drukować pod warunkiem złożenia po wydrukowaniu exemplarzy prawem przepisanych w Komitecie Cenzury. Wilno, 1847 roku 26 Października.

Cenzor, Professor b. Uniwersytetu Wileńskiego, Radźca Kollegialny i Kawaler JAN WASZKIEWICZ.

Dzieło niniejsze po żmudzku przez X. Macieja Wołonczewskiego Rektora Seminaryum Wornieńskiego S. Teologii Doktora i Kawalera, w dwóch częściach napisane, pod tytułem: ŻEMAJTIU WISKUPISTE *apraszita nu apskielbima Żemajtiusi Krikszczioniszka tykieima lyk musu gadines; taj ira: nu 1413 lyk 1841 metu, to znaczy: Żmudzkie Biskupstwo, opisane od ogłoszenia na Żmudzi Chrześciańskiéj wiary do naszych czasów; to jest: od 1413 do 1841 roku,* po wyjęciu § 114, zamykające 284 paragrafów, jako nic przeciwnego Wierze świętéj, dobrym obyczajom, i ustawom krajowym nie zawiera; może być drukowane. Takowe rzetelne świadectwo podpisem méj ręki utwierdzam. 1847 r. Października 2 dnia. X. DYONIZY PACEWICZ *Kanonik Katedry Wileńskiéj.*

Powyższe świadectwo WJX. Kanonika Pacewicza potwierdzam. Wilno, d. 3 Października 1847 roku.

Rządzący Dyecezyą Wileńską: Prałat, Orderów Kawaler,

X. WACŁAW ŻYLINSKI

Pozwolono drukować pod warunkiem złożenia po wydrukowaniu exemplarzy prawem przepisanych w Komitecie Cenzury. Wilno, 1847 roku 26 Października.

Cenzor, Professor b. Uniwersytetu Wileńskiego, Radźca Kollegialny i Kawaler JAN WASZKIEWICZ. [1]

PRAKAŁBA.

Musu gadines żmones, tarsi pritrukusis kuo bedźiaukties, didelej pamiega senowes dalikusi. Kąn iszwidusis mokiti wiraj, użkits kita sunika rąnkioti jau sutreniejusius senu dienu rasztus; o ko norint dasekusis, iszsimane rasziti naujes kningas ir wisu wisims żmoniems, it kąn lig sziolej neżinoma gajlinti. Ligi dali ir asz elgdamos: parkratiau daug kningu, parżleberiojau nemaż jau supeliejusiu ir sukąn-
↕ p. V–VI diejusiu łaksztu; pakolej sugrąmbiau dajktus to ↕ kningo patalpintus. Tiesą pasakius wilaus daseksis: kajp kłojes Żemajtiusi kataliku tikieimuj? Kokie buwa ir kąn dare musu szalies wiskupaj? Kas istejgie bażniczes Żemajtiusi esąntes? ir t. t. Bet ar dasekiau? pats tąn kningą parskajtes numanisi. Mąn tikt regies Żemajtius niekumet to wisako kajp węn rejkięnt nebżinosęnt; nes kningosi spaustosi arba drukawotosi, maż kąn apej tus dalikus terąndam, bażniczïu rąnkas rasztaj daugieł wietosi pragajsza, Warniu murines bażniczes rasztaj atweju atwejejs sudegie. Todieł kąn nesąnt kami ko rasti, sze ne cze sułasiau, tąn Tamstaj mejlingas skajtitojau bruku ir pasisakau pasidżiauksis kad kas mąni sekdams ir gausiaus ir gieriaus tus patius iszguldis dalikus.

↕ p. VI–1 Rasziau Warniusi 1847 metusi. ↕

PRAKALBA

Mūsų gadynės žmonės, tarsi pritrūkę kuo besidžiaugti, dideliai pamėgo senovės dalykuose. Ką išvydę, mokyti vyrai už kits kito suniko rankioti jau sutrenėjusius senų dienų raštus, o ko norint dasekę, išsimanė rašyti naujas knygas ir visų visiems žmonėms, it ką lig šiolei nežinomo, gailinti. Lygia dalia ir aš elgdamos perkračiau daug knygų, peržleberiojau nemaž jau supelėjusių ir sukandėjusių lakštų, pakolei sugrambiau daiktus, toj knygoj patalpintus. Tiesą pasakius, vyliaus daseksiąs, kaip klojos Žemaičiuose katalikų tikėjimui. Kokie buvo ir ką darė mūsų šalies vyskupai. Kas įsteigė bažnyčias, Žemaičiuose esančias, ir t. t. Bet ar dasekiau – pats, tą knygą perskaitęs, numanysi. Man tik regis Žemaičius niekuomet to visa ko kaip vien reikiant nebžinosiant, nes knygose spaustose, arba drukavotose, mažką apie tuos dalykus terandam, bažnyčių rankos raštai daugel vietose pragaišo, Varnių mūrinės bažnyčios raštai atvejų atvejais sudegė. Todėl ką, nesant kame ko rasti, še ne čia sulasiau, tą tamstai, meilingas skaitytojau, bruku ir pasisakau pasidžiaugsiąs, kad kas, mane sekdamas, ir gausiau, ir geriau tuos pačius išguldys dalykus.

Rašiau Varniuose 1847 metuose.

ŻEMAJTIU WISKUPISTE,

apraszita nu apskielbima Żemajtiusi krikszczioniszka tikieima, lig musu gadines, taj ira: nu 1413 lig 1841 metu.

Si quid novisti rectius istis,
mihi etiam referto; si non, his utere mecum. J. A. D.
Jej kąn żinoje gieresnej ne kajp cze parasziau,
meldamasis ir mąn papasakok,
o jej ne, tąn pati wartok su mąnim.

ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖ,

aprašyta nuo apskelbimo Žemaičiuose krikščioniško tikėjimo lig mūsų gadynės, tai yra nuo 1413 lig 1841 metų.

Si quid novisti rectius istis,
mihi etiam referto; si non, his utere mecum. J. A. D. [2]
Jei ką žinojai geriau, nekaip čia parašiau,
meldžiamasis, ir man papasakok, o jei ne,
tą patį vartok su manim.

PARSKIRIMAS 1.

Żemajtej apgrajbas aprasziti.

§. 1.

SIENAS ARBA RUBEŻEJ ŻEMAJTIU WISKUPISTES.

Wiskupistes Medininku(1) istatitos par Konstancios Kunegu susirinkimą, (synod Konstancyeński) Martiną V. Popieżiu ir didi Lietuwos Kunegajkszti Witaudą, nug pat jos pradios lig septinioliktoje ąmżiaus sienu buwa: nu sziaures, Kurszus; nu pietu, Lanku Karaliste; nu wakaru, jura Pałąngine; nu ritu, upe Newieża. Paskutinioi ta siena skire Żemajtiu wiskupistę nu wiskupistes Wilniaus(2).

Metusi 1638 Urbons VIII. Popieżius, pakiele Żemajtiu wiskupus i ąmżinus użwejzdietojus arba administratorius wiskupistes Kursza wadinamos Piltynsku. Tuomi kad wiskupiste żemajtiu ir nepasipłatina, wienok walde jos wiskupu pratisa lig pat upes Dauguwos arba Dzwinas. Pirmuoju użwejzdietoju buwa wiskups Jurgis Tyszkiewicze, jo ipiedinej żemajtiu wiskupaj, nors isz prizasties buwusiuju kariu

(1) Wiskupiste apej katrą biłom: nu warda miestele Medininku arba Warniu,
↕p. 1–2 buwa praminta Wiskupisti Me ↕ dininku; paskiaus nu warda kunegajksztistes, pradieje wadinties Żemajtiu wiskupisti; ąnt gała, metusi 1840 Szwiesiausis Ciecorius szęndien mejlingaj mąmis wałdus Mikałojus I. liepe ję szaukti Telsziu wiskupisti.

(2) Nu ritu iłgaj buwa idiem neżinoms rubeżius Żemajtiu wiskupistes. Martins III. żemajtiu wiskups kieletą kartu stigawojes tami daliki su Albertu II. Wilniaus wiskupu; ribos wienok neiszwede. Rąndam Rasztusi jog 1636 m. Kunegs Wojda, pasiustas nu Jurgie Tyszkiewiczes żemajtiu wiskupa, buwa klebonu Panewieże ir Remigałas, isz to pasiroda jog tuokart, tiedwi bażnicze prideriej żemajtiu wiskupistej. Ąnt gała woz Łopacinskiuj wiskupu esąnt be iszwede dabar
↕p. 2–3 esąntioses ribas. ↕

PERSKYRIMAS 1

Žemaičiai apgraibais aprašyti

§ 1.

SIENOS, ARBA RUBEŽIAI, ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖS

Vyskupystės Medininkų[1], įstatytos per Konstancos kunigų susirinkimą (synod Konstancyeński), Martyną V, popiežių, ir didį Lietuvos kunigaikštį Vytautą, nuog pat jos pradžios lig septynioliktojo amžiaus siena buvo: nuo šiaurės – Kuršas, nuo pietų – Lenkų karalystė, nuo vakarų – jūra Palanginė, nuo rytų – upė Nevėžis. Paskutinioji ta siena skyrė Žemaičių vyskupystę nuo vyskupystės Vilniaus[2].

Metuose 1638 Urbonas VIII, popiežius, pakėlė Žemaičių vyskupus į amžinus užveizdėtojus, arba administratorius, vyskupystės Kuršo, vadinamos Piltinsku. Tuo kad vyskupystė Žemaičių ir nepasiplatino, vienok valdžia jos vyskupų pratįso lig pat upės Dauguvos, arba Dzvinos. Pirmuoju užveizdėtoju buvo vyskupas Jurgis Tiškevyčia; jo įpėdiniai Žemaičių vyskupai, nors iš priežasties buvusiųjų karių,

[1] Vyskupystė, apie katrą bylom, nuo vardo miestelio Medininkų, arba Varnių, buvo praminta vyskupyste Medininkų, paskiau nuo vardo kunigaikštystės pradėjo vadintis Žemaičių vyskupyste, ant galo metuose 1840 šviesiausias ciesorius, šiandien meilingai mumis valdąs, Mikalojus I liepė ją šaukti Telšių vyskupyste.

[2] Nuo rytų ilgai buvo įdėm nežinomas rubežius Žemaičių vyskupystės. Martynas III, Žemaičių vyskupas, keletą kartų stigavojos tame dalyke su Albertu II, Vilniaus vyskupu; ribos vienok neišvedė. Randam raštuose, jog 1636 m. kunigas Voida, pasiųstas nuo Jurgio Tiškevyčios, Žemaičių vyskupo, buvo klebonu Panevėžio ir Ramygalos. Iš to pasirodo, jog tuokart tiedvi bažnyči priderėjo Žemaičių vyskupystei. Ant galo, vos Lopacinskiui vyskupu esant, beišvedė dabar esančiąsias ribas.

arba wajnu, tąnkiej neturieje ko dirbti Kurszi, wienok kokie tokie ju walde, pateka mażne lig pat gała asztuonioliktojo ąmżiaus. Tos waldios butinaj nustoje wiskups kunegajksztis Stapons Giedrajtis, szioki ejłu: Piusas VI. Popieżius susiraszes su Ciecoriu Maskolijos Powiłu I. atlejda i Peterburgą pasiuntini sawą Ercewiskupą Littą, kurs wis kąn priderąntej parwejziejes, kitejp pariede wiskupistes kataliku, o Kurszą atjemes nu żemajtiu wiskupu, atidawe Wilniaus wiskupams(3). Koł tebibuwa Lanku Karaliste, grażus szmots Użnemone, prigulieje pri żemajtiu wiskupistej, bet kad 1796 m. Użnemonis kluwa Prusu Karaluj Pridrikuj II. żemajtiu wiskupaj nustoje to gabała sawa wiskupistes. Katras ne istatąnt warszuwas kunegajksztistę par Ciecoriu Prąncuzu Napoleona 1807 m.; ne atnauinąnt Lanku Karalistę par Ciecoriu Aleksęndrą I. 1815; wiskupams żemajtiu nebuwa sugrążintas. Nugis żemajtiu wiskupistes, nu pietu, sienu ira upe Nemons ir Prusaj, o isz kitu szalu, tos pates it senowie tebier ribas.

§. 2.

GIRES IR JŲ PAUKSZTEJ.

Senowes rasztininkaj pasako, pęnkioliktami ir szeszioliktami ąmżie, Żemajtiu kunegajksztistę kiauraj użgułtą buwus tąnkiejs miszkajs ir traszkąntioms giriomis, katros łajkidamas sawiep driegmę, dariuses daugibę pelkiu ir bału, użwis atejunams ir praszalejtems, ne ijojemu ne iważiuojemu. Tosi giriosi wisusi daugibe wisokie giwe, kajpo taj: żebriu, briediu, szernu, meszku, stirnu, wiłku, łapiu, łusziu, barsiuku, udru, kiauniu, żebęnksztiu, woweriu, szermuonelu, szeszku ir zujkiu. O użwis nemieruotą galibę bitiu, katros neszuses kas meta didelej apstej medaus bałta isz liepu krūma. Septinioliktami ąmżie, żemajtej gan iwisusis, wienok turiejusis pakaktinaj: miszka, medes pauksztiu, duonas ir medaus.

(3) Skajtik: Actus ad Ecclesiam Me.tropolitanam Mohileviensem aliasque Catholicas Cathedrales Ecclesias latini ritus in imperio Rossiaco. Petropoli, an. 1798.

↕p.3-4 ↕

arba vainų, tankiai neturėjo ko dirbti Kurše, vienok kokia tokia jų valdžia pateko mažne lig pat galo aštuonioliktojo amžiaus. Tos valdžios būtinai nustojo vyskupas kunigaikštis Staponas Giedraitis, šiokia eile: Pijus VI, popiežius, susirašęs su ciesorium Maskolijos Povilu I, atleido į Peterburgą pasiuntinį savą arkivyskupą Litą, kurs, viską priderančiai perveizėjęs, kitaip parėdė vyskupystes katalikų, o Kuršą, atėmęs nuo Žemaičių vyskupų, atidavė Vilniaus vyskupams[3]. Kol tebebuvo Lenkų karalystė, gražus šmotas Užnemunio prigulėjo prie Žemaičių vyskupystės, bet kad 1796 m. Užnemunis kliuvo Prūsų karaliui Pridrikui II [3], Žemaičių vyskupai nustojo to gabalo savo vyskupystės. Katras, nei įstatant Varšuvos kunigaikštystę per ciesorių Prancūzų Napoleoną 1807 m., nei atnaujinant Lenkų karalystę per ciesorių Aleksandrą I 1815, vyskupams Žemaičių nebuvo sugrąžintas. Nugis Žemaičių vyskupystės nuo pietų siena yra upė Nemunas ir Prūsai, o iš kitų šalių tos pačios it senovėj tebėra ribos.

§ 2

GIRIOS IR JŲ PAUKŠČIAI

Senovės raštininkai pasakoja penkioliktame ir šešioliktame amžiuj Žemaičių kunigaikštystę kiaurai užgultą buvus tankiais miškais ir traškančiomis giriomis, katros, laikydamos saviep drėgmę, dariusios daugybę pelkių ir balų, užvis atėjūnams ir prašaleičiams neįjojamų, neįvažiuojamų. Tose giriose visusi daugybė visokio gyvio, kaipo tai: žebrių, briedžių, šernų, meškų, stirnų, vilkų, lapių, lūšių, barsiukų, ūdrų, kiaunių, žebenkščių, voverių, šermuonėlių, šeškų ir zuikių. O užvis nemieruotą galybę bičių, katros nešusios kas metą dideliai apsčiai medaus balto iš liepų krūmo. Septynioliktame amžiuj žemaičiai gan įvisę, vienok turėję pakaktinai miško, medės paukščių, duonos ir medaus.

[3] Skaityk: Actus ad Ecclesiam Metropolitanam Mohileviensem aliasque Catholicas Cathedrales Ecclesias latini ritus in imperio Rossiaco. Petropoli, an. 1798.

Pradio asztuonioliktoje ąmżiaus, taj ira 1710 ir 1711 metusi, bajsi maraj, iszgajszinusis żemajtiusi tretę dali żmoniu. Tejp nełaj-
↕p.4–5 mingims me ↕ tams praslinkus, neblikus daugieł wietosi żmoniu, dirwas pudimajs beżłaksodamas, użżełuses medejs, paugusis naui miszkaj, kurius apęnt prakuti żmones kirzdamis, gana turiejusis mede padargoms ir sziłumaj, lig pat pradios dewinioliktoje ąmżiaus. Nu to łajka, kajp ir patis atminam, kas karts łabiaus pradieje stokoti medigas, ne węn trobesems ir padargaj, bet ir sziłumaj. Żmones neiwejkdamis szałtosi trobosi giwenti, neteki mediu, pradieje kasti pelkiesi welienas sziłumaj ir kulej, bet ir tu nebiłgam bepakaks. Iszkirtus miszkus, iszgajsza ir ju giwentojej, tejp jog szęndien likusiusi miszkusi żemajtiu, woz begał rasti: wiłkus, łapes, zujkius ir woweris. Didesniosiesi wienok giriosi, kajpo taj: Purwiu, Triszkiu, Juzupawa, Pałągos, Gruszłaukies, Aginskiszkie, Kretingas, Wieżajtiu, Rietawa, Sterkłaukiu, Tauragies, Batakiu, p. Roppa ir Krakiu, kas meta wajdinas dar ir stirnas. Bet żmones tarsi nezgąnduodamis kad neiwistum, tujaus nuszaun ir isznowie.

§. 3.

PAPROTEJ ŻEMAJTIU.

Senos gadines żemajtiu wiriszkiej, buwusis: augałoti, stipri, skud-
↕p.5–6 ri, szimta metu patenkąntis. ↕ Barzdu neskutusis, płaukus retaj kumet tekirpusis, diewiejusis wisados kajlinius iwajriu gires paukszt iu ir drobę darba sawa motriszkuju. Nu wokitiu ir praszalejtiu niekokie drabuże nepirkusis. Kariosi buwusis bajsej smurtajs ir drąnsejs, neprietelu nenugałabitu nelejdusis. Kariaudamis dąnkstiusis źwieru kajlejs it skidoms (jakby tarczami). Ginkłajs ju buwusis kaławijej arba szobles, dejginas, ragotines, sejdokaj su wiliczi ems ir gielżies wotegaj, ąnt kuriu gału kibojes bumbałs i du swaru smaguma. Dirwas arusis mede żąmbejs, gelżies noragu nieżinoti neżinojusis(4). Siejusis

(4) Rasza Starowolskis (In Połonia) jog senowes żemajtej ejdamis arti luobiejusis neszties draugi daug pagalu arba baslu, kad wienam sułużus netrukdamis

Pradžioj aštuonioliktojo amžiaus, tai yra 1710 ir 1711 metuose, baisūs marai išgaišinę Žemaičiuose trečią dalį žmonių. Taip nelaimingiems metams praslinkus, neblikus daugel vietose žmonių, dirvos, pūdymais bežlagsodamos, užžėlusios medžiais, paaugę nauji miškai, kuriuos apent prakutę žmonės kirsdami gana turėję medžio padargoms ir šilumai lig pat pradžios devynioliktojo amžiaus. Nuo to laiko, kaip ir patys atmenam, kaskarts labiau pradėjo stokoti medžiagos ne vien trobesiams ir padargai, bet ir šilumai. Žmonės, neįveikdami šaltose trobose gyventi, netekę medžių, pradėjo kasti pelkėse velėnas šilumai ir kūlei, bet ir tų nebilgam bepakaks. Iškirtus miškus, išgaišo ir jų gyventojai taip, jog šiandien likusiuose miškuose Žemaičių vos begali rasti vilkus, lapes, zuikius ir voveris. Didesniosiose vienok giriose, kaipo tai: Purvių, Tryškių, Juozapavo, Palangos, Grūšlaukio, Oginskiškio, Kretingos, Vėžaičių, Rietavo, Sterklaukių, Tauragės, Batakių, p. Ropo ir Krakių, kas metą vaidinas dar ir stirnos. Bet žmonės, tarsi nesganduodami, kad neįvistų, tuojau nušauna ir išnovija.

§ 3

PAPROČIAI ŽEMAIČIŲ

Senos gadynės žemaičių vyriškieji buvę augaloti, stiprūs, skudrūs, šimtą metų patenkantys. Barzdų neskutę, plaukus retai kuomet tekirpę, dėvėję visados kailinius įvairių girios paukščių ir drobę darbo savo motriškųjų. Nuo vokiečių ir prašaleičių nė kokio drabužio nepirkę. Karėse buvę baisiai smurtais ir drąsiais, neprietelių nenugalabytų neleidę. Kariaudami dangstęsi žvėrių kailiais it skydais (jakby tarczami). Ginklais jų buvę kalavijai, arba šoblės, deiginos, ragotinės, seidokai su vylyčiomis ir geležies botagai, ant kurių galo kyboję bumbalas į du svaru smagumo. Dirvas arę medžio žambiais, geležies noragų nė žinoti nežinoję[4]. Sėję visokius javus, nugis Že-

[4] Rašo Starovolskis (In Polonia) [4], jog senovės žemaičiai, eidami arti, nešdavęsi drauge daug pagalių, arba baslių, kad, vienam sulūžus, netrukdami

wisokius jawus nugis żemajtiu żemie augąntius, kajpo taj: rugius, purus, kwietius, atuodogius, mieżius, awiżas, grikus ir linus. O nes żeme kas meta daugiaus nesze wajsiu ne kajp iszmitimuj żmoniu rejkieje, todieł żemajtej nu seną pradieje wartawoties grudajs su swetimomis szalimis(5). Iłgajniu ąmżis żemajtiu nutrumpieje: szio gadinie senis szimta metu turis, tape dajktu retu. Wiriszkije sukakusis pęnkies deszimtis metu, żiłst, o septintą użkludiusis, jau skajtos uż senus. Daug wienok wiriszkuju ira ir szęndien augałotu. Nugis żemajtej neb ar be gielżies, żąmbius tur ipatingus mażus, kuriusi werstuwi ira pagalelis gielżiu apkałts, parkielams nu wiena noraga ąnt ąntra. Isztiso Telsziu pawietie ar su arklejs, o Rassejniu, Sziaulu ir Panewieże pawietiesi, kami nekami ar ir su jautejs. Rugius ir wisokius jawus pjaun su dalgiejs, parubeżiusi wienok Lietuwos ir be pjautuwa ukininkaj negał apsiejti. Prekio ir wartawojes użwis linajs, katrus nurowusis: szukuo, mirka undenie, paskiaus krejk ąnt żemes, ąnt gala iszdżiowinusis pirtiesi min. Septinioliktami ir asztuonioliktami ąmżie didumene drabużiusi sekie pawejzdą Lanku, o wargdienej diewieje iłgus patiu austus drabużius, kiek tiek i didumenes pawiedius. Nu pradios dewinioliktoje ąmżiaus, didumene apsiwiłka drabużejs wokiszkajs, retaj nugis kami berasi seni lankiszkaj apsidariusi. Wargdienej wiriszkije szęndien diewie trumpas numie austas jupeles, Telsziu pawietie piłkas, Rasejniu bałtas, o Sziaulu rudas. Motriszkoses Sziaulites daros it wiriszkie, Telsziu pawietes mergajtes użwis dienomis szwęntomis diewie strupkies pasiutas isz numie austu marginiu, arba isz kalęntskas, o nekumet ir isz silku. Rajsztejs ir skiepetajs pirktajs uż deszimti musztiniu, tąnkiej kłastos sodos mergajtes. Musu gadines żemajtiu motriszkoses, didelej ira naguotas, werp płonaj: linus ir

nu darba, galietum ąntrą ir treti it żagrę i żąmbi itwerti. Wienas waldimiers żemajtiu szalies, noriedams żmoniems darbą palęngwinti, nukaldines daug gielżies noragu, iszdalije artojems. Tajs kad pradiejusis arti isz prizastіes negiera ora par kieletą metu jawaj nederiejusis. Kąn matidamis żmones pradiejusis didelej murmieti prisz waldimiera jog jus priwerti gelżies noragajs arti, Waldi-
↕ p. 6–7 miers pabugies sumiszima, apęnt dalejdes be gielżies arti. ↕

(5) Pas Pałąnga buwa senowie uostas i katrą luob swetimu szaliu łajwaj at-
↕ p. 7–8 płaukti ir grudus pirkti. ↕

maičių žemėj augančius, kaipo tai: rugius, pūrus, kviečius, atuodogius, miežius, avižas, grikus ir linus. O nes žemė kas metą daugiau nešė vaisių, nekaip išmitimui žmonių reikėjo, todėl žemaičiai nuo seno pradėjo vartavotis grūdais su svetimomis šalimis[5]. Ilgainiui amžius žemaičių nutrumpėjo: šioj gadynėj senis, šimtą metų turįs, tapo daiktu retu. Vyriškieji, sukakę penkias dešimtis metų, žilsta, o septintą užkliudę, jau skaitos už senus. Daug vienok vyriškųjų yra ir šiandien augalotų. Nugis žemaičiai nebaria be geležies, žambius turi ypatingus, mažus, kuriuose verstuve yra pagalėlis, geležia apkaltas, perkeliamas nuo vieno norago ant antro. Ištisame Telšių paviete aria su arkliais, o Raseinių, Šiaulių ir Panevėžio pavietuose kame-ne-kame aria ir su jaučiais. Rugius ir visokius javus piauna su dalgiais, parubežiuose vienok Lietuvos ir be piautuvo ūkininkai negali apsieiti. Prekioja ir vartavojas užvis linais, katruos nurovę šukuoja, mirko vandeny, paskiau kreikia ant žemės, ant galo, išdžiovinę pirtyse, mina. Septynioliktame ir aštuonioliktame amžiuj diduomenė drabužiuose sekė paveizdą lenkų, o vargdieniai dėvėjo ilgus pačių austus drabužius, kiek tiek į diduomenės pavėdžius. Nuo pradžios devynioliktojo amžiaus diduomenė apsivilko drabužiais vokiškais, retai nugis kame berasi senį lenkiškai apsidariusį. Vargdieniai vyriškieji šiandien dėvėja trumpas namie austas jupeles, Telšių paviete pilkas, Raseinių baltas, o Šiaulių rudas. Motriškosios šiaulytės daros it vyriškieji, Telšių pavieto mergaitės užvis dienomis šventomis dėvėja striupkes, pasiūtas iš namie austų marginių, arba iš kalenckos, o nekumet ir iš šilkų. Raiščiais ir skepetomis, pirktomis už dešimtį muštinių, tankiai klastos sodos mergaitės. Mūsų gadynės Žemaičių motriškosios dideliai yra naguotos, verpia plonai linus ir vilnas su

nuo darbo, galėtų antrą ir trečią it žagrę į žambį įtverti. Vienas valdymieras Žemaičių šalies, norėdamas žmonėms darbą palengvinti, nukaldinęs daug geležies noragų, išdalijo artojams. Tais kad pradėję arti, iš priežasties negero oro per keletą metų javai nederėję. Ką matydami, žmonės pradėję dideliai murmėti prieš valdymierą, jog juos privertė geležies noragais arti. Valdymieras, pabūgęs sumišimo, apent daleidęs be geležies arti.

[5] Pas Palangą buvo senovėj uostas, į katrą svetimų šalių laivai atplaukdavo ir grūdus pirkdavo.

wilnas su Kalworatajs. Warpstiu nie žinoti ne žina. Užwis tus audikłus isztajsa Rietawiszkies mergajtes; nes Kunegajksztis Irens Oginskis, sugieb jes paraginti.

§. 4.

GIWENIMAJ ARBA BUTAS.

Senowes žemajtej negiwena sodomis, bet wienkijmejs po miszkus. Numaj ju buwa žemi bet gan płati, katrusi warga węnkart su
↕ p. 8–9 wisajs numisz ↕ kiejs giwolejs. Nu sena więnok tąn budą pametušis, pradieje sau dirbti ipatingas trobas. Szio gadinie giwen trobosi gristosi, su didelejs stikła łąngajs. Kamina iszwed tikt ant łubu, todieł tąnkiej numaj sudeg. Giwolus łajka ipatingosi kutiesi. Bet žemajtej gyvenantis artie Lietuwos, sekdamis pawejzdą lietuwiu, žun tąmsiosi be łąngu grinicziosi.

Lig gadines dide Kunegajkszte Witauda, kajpo saka senowes rasztininkaj, žemajtiusi nebuwa niewienos piles arba miestele; pirms tas Kunegajksztis, iszstate ju dwileką, kajpo taj: Medininku arba Warniu, Widukles, Kałtynienu, Rassejniu, Ejrogałas ir t. t. Paskiaus Karałus Zygmunts Augustas paszaukie žemajtius i draugistę. Metusi 1636 wiso žemajtiu žemie buwa 96 miestelej(6); metusi 1745 buwa ju 107(7); o dabar ira 191. Wisumet didziausiu kunegajksztistes miestu, buwa Rassejnej; nes cze tąnkiausej giwena wisuotinis žemajtiu storasta (powszechny starosta); cze luobieje susirinkti wisos kunegajksztistes diduomene ąnt sueimu arba sejmu, katrus atlikdawa arba numus karalaus(8) arba łaukusi ties miestu. Jaunumeme wisu žemajtiu ąnt S. Mikoła cze susijojusi, akisu wiresniuju sawa; mokies karauti ir guwej neprietelus terioti(9). Musu gadinie Rassejnej kas karts łabiaus pradieje gauties, ir pujkin ejti.

(6) Acta primae Synodus samogitiensis.

(7) Statystyczne opisanie Żmudzi przez Biskupa Antoniego Tyszkiewicza.
↕ p. 9–10 Rękopis. ↕

(8) Hieronims Wołowicze 1634 m. pastate Karalaus numus Rassejniusi.

↕ p. 10–11 (9) Święcki, opisanie starożytnej Polski. Tom 2, kar. 245. ↕

kalvaratais. Varpsčių nė žinoti nežino. Užvis tuos audeklus ištaiso rietaviškės mergaitės, nes kunigaikštis Irenas Oginskis sugeba jas paraginti.

§ 4

GYVENIMAI, ARBA BUTOS

Senovės žemaičiai negyveno sodomis, bet vienkiemiais po miškus. Numai jų buvo žemi, bet gan platūs, katruose vargo vienkart su visais namiškiais gyvuliais. Nuo seno vienok tą būdą pametę, pradėjo sau dirbti ypatingas trobas. Šioj gadynėj gyvena trobose grįstose, su dideliais stiklo langais. Kaminą išveda tik ant lubų, todėl tankiai namai sudega. Gyvulius laiko ypatingose kūtėse. Bet žemaičiai, gyvenantys arti Lietuvos, sekdami paveizdą lietuvių, žūna tamsiose be langų grinyčiose.

Lig gadynės didžio kunigaikščio Vytauto, kaipo sako senovės raštininkai, Žemaičiuose nebuvo nė vienos pilies, arba miestelio; pirmas tas kunigaikštis išstatė jų dvylika, kaipo tai: Medininkų, arba Varnių, Viduklės, Kaltinėnų, Raseinių, Ariogalos ir t. t. Paskiau karalius Zigmantas Augustas pašaukė žemaičius į draugystę. Metuose 1636 visoj Žemaičių žemėj buvo 96 miesteliai[6], metuose 1745 buvo jų 107[7], o dabar yra 191. Visuomet didžiausiu kunigaikštystės miestu buvo Raseiniai, nes čia tankiausiai gyveno visuotinis Žemaičių storasta (powszechny starosta); čia susirinkdavo visos kunigaikštystės diduomenė ant suėjimų, arba seimų, katruos atlikdavo arba namuos karaliaus[8], arba laukuose ties miestu. Jaunuomenė visų Žemaičių, ant šv. Mykolo čia susijojusi, akyse vyresniųjų savo mokės kariauti ir guviai neprietelius terioti[9]. Mūsų gadynėj Raseiniai kaskarts labiau pradėjo gautis ir puikyn eiti.

[6] Acta primae Synodus samogitiensis. [5]

[7] Statystyczne opisanie Żmudzi przez Biskupa Antoniego Tyszkiewicza. Rękopis. [6]

[8] Hieronimas Volavyčia 1634 m. pastatė karaliaus namus Raseiniuose.

[9] Święcki, opisanie starożytnėj Polski. Tom 2, kar. 245. [7]

§. 5.

PAWIETES.

Żemajtiu kunegajksztiste senowie wałdoma buwa budu Lietuwos, paskiaus Lanku Karalistes; nes skajties dali tu żemiu. Gadinie Kunegajkszte Witauda paskajdita buwa i dwileką pawietiu, kajpo taj: Medininku, Ejrogałas, Krażiu, Widukles, Kaltinienu, Rassejniu, Wielunas, Cetras ir Łuokies. Triju likusiuju pawietiu senowes rasztininkaj nebiszrejszk. Man rodos jog tomis buwa: Krakiu Papiles ir Krakinawa nes Krakies, Papile ir Krakinawa ira miestelej didelej seni. Paskiaus musu żeme paskajdita buwa i 28 pawietes, sudaj wienok tebuwa Rassejniusi ir Telsziusi. Kad tuodums miestelums wienoks sudas wadinamasis gradzkuoju arba miestiniu, wisu rejkału parkratiti newaloje, sueims 1764 m, atliktas, dalejda Rassejniusi ir Telsziusi istatiti dwejoki sudą, gradzkąi ir żemiszkąi; kąn żemajtej tulid ir padare. Tas pats sueims liepe pawietiems: Ejrogałas, Wilkijos, Wielonas, Rassejniu, Widukles, Krażiu, Tęndziogałas, Joswajniu, Sziaulu, Didiuju Dirwienu, Maźuju Dirwienu, Berżienu ir Użwęntes prigulieti pri Rassejniszkiu sudu; o pawietiems; Telsziu, Rietawa, Pajures, Wiekszniu, Karszuwos, Szaduwos, Gondios, Patumszes, Tweru, Birzinienu, Pałąngos, Pawąndene, Medingienu, Żarienu ir Karklienu, prisakie rejkałusi sawa ejti i sudus Telsziszkius. Dar tas sueims Telsziu sudams isakie, kad wisokius łajkomusius rasztus ir popierius, pasiųstum i Rassejnius, palikdams tiktaj pri sawęs patius dekretus. O sudiems ir kitims Rassejniszkiems pardietinems, dalejda auksztiaus siedieti sueimusi, uż tokius pat Telsziszkius pardietinius. Metusi 1794 Żemajtiu żeme kluwa Ciecorems Maskolijos,
↕p. 11–12 o paskajdita i kietwertą: ↕ Rassejniu, Telsziu, Sziaulu ir Panewieże pawietiu, priguł pri Wilniaus apigardas arba gubernios.

§ 5

PAVIETAI

Žemaičių kunigaikštystė senovėj valdoma buvo būdu Lietuvos, paskiau Lenkų karalystės, nes skaitės dalia tų žemių. Gadynėj kunigaikščio Vytauto paskaidyta buvo į dvylika pavietų, kaipo tai: Medininkų, Ariogalos, Kražių, Viduklės, Kaltinėnų, Raseinių, Veliuonos, Cetros ir Luokės. Trijų likusiųjų pavietų senovės raštininkai nebišreiškia. Man rodos, jog tais buvo: Krakių, Papilės ir Krekenavos, nes Krakės, Papilė ir Krekenava yra miesteliai dideliai seni. Paskiau mūsų žemė paskaidyta buvo į 28 pavietus, sūdai vienok tebuvo Raseiniuose ir Telšiuose. Kad tųdviejų miestelių vienoks sūdas, vadinamasis gradskuoju, arba miestiniu, visų reikalų perkratyti nevaliojo, suėjimas, 1764 m. atliktas, daleido Raseiniuose ir Telšiuose įstatyti dvejokį sūdą – gradskąjį ir žemiškąjį, ką žemaičiai tūlyd ir padarė. Tas pats suėjimas liepė pavietams Ariogalos, Vilkijos, Veliuonos, Raseinių, Viduklės, Kražių, Tendžiogalos, Josvainių, Šiaulių, Didžiųjų Dirvėnų, Mažųjų Dirvėnų, Beržėnų ir Užvenčio priguleti prie raseiniškių sūdų, o pavietams Telšių, Rietavo, Pajūrio, Viekšnių, Karšuvos, Šeduvos, Gandingos, Patumšės, Tverų, Biržinėnų, Palangos, Pavandenės, Medingėnų, Žarėnų ir Karklėnų prisakė reikaluose savo eiti į sūdus telšiškius. Dar tas suėjimas Telšių sūdams įsakė, kad visokius laikomuosius raštus ir popierius pasiųstų į Raseinius, palikdamas tiktai prie savęs pačius dekretus. O sūdžioms ir kitiems raseiniškiams perdėtiniams daleido aukščiau sėdėti suėjimuose už tokius pat telšiškius perdėtinius. Metuose 1794 Žemaičių žemė kliuvo ciesoriams Maskolijos, o paskaidyta į ketvertą – Raseinių, Telšių, Šiaulių ir Panevėžio – pavietų, priguli prie Vilniaus apygardos, arba gubernijos.

§. 6.

WIRESNIBE.

Pakolej Żemajtej buwa po Lankajs, tris turieje senatorius, wisutini storastą, kaszteloni ir wiskupą. Senowie pats Karalus, wirus iłgaj karalistej tarnawusius, luobieje storastomis padieti(10). O pa-

(10) Storastomis żemajtiu buwa:

1. Kiejzgajlis Wilniaus Kasztelons tape storastu 1413 m. iszsiżadieje 1440 m.
2. Kątauts walde nu 1440 lig 1443 m.
3. Mikołs Kiejzgajlis Wilniaus Kasztelons nu 1443 lig 1451 metu.
4. Stanisłous Jonawicze Gasztoldis Traku Kasztelons nu 1491 lig 1499 m.
5. Stanisłous Żarnowickis metusi 1505.
6. Mikołs Radziwiłłs Traku Wajwada nu 1507 m. lig sawa mirima, kas nutika 1522 m.
7. Stanisłous Kiszka Traku Kasztelons 1533 m.
8. Jons Radziwiłłs Lietuwos Marczełka 1543 m.
9. Motiejus Wojciechawicze Jonawicze, mires 1543 m.
10. Jeronims Wołowicze, Wilniaus Kasztelons, mires 1562 m.
11. Jurgis Billewicze.
12. Jons Chodkiewicze Wilniaus Kasztelons, mires 1579 m. ↕ ↕ p. 12–13
13. Jons Kiszka, mires 1591 m.
14. Jurgis Chodkiewicze, mires 1595 m.
15. Stanisłous Radziwiłłs pasibęngies 1599 m.
16. Jons Karolus Chodkiewicze, pakluwa i Wilniaus Wajwadas 1616 m.
17. Jons Kiszka nuszlopes 1619 m.
18. Jeronims Wołowicze, mires 1641 m.
19. Jons Lackis, mires 1646 m.
20. Jonuszus Radziwiłłs tapes Wilniaus Wajwadu 1651 m.
21. Jurgis Karolus Chlebawicze igijes Wilniaus Wajwadistę 1670 m.
22. Wiktorins Mleczko, mires 1671 m.
23. Kazimiers Powiłs Sapieha dastojes Wilniaus Wajwodistę 1682 m.
24. Powiłs Mikołs Pacus 1691 m. pasirinkies.
25. Grigalus Ogińskis, mires 1709 m.
26. Kazimiers Zaraneks, mires 1729 m. (Niesiecki Korony Polskiej T. I.).
27. Juzups Tyszkiewicze pirmu Kasztelons, paskiaus Storasta.
28. Jons Chodkiewicze sunus Adoma Kasztelona Brzeskoje, igawa Storastistę 1766 m.
29. Giełguds, kurs nustoje Storastistes 1794 m.

§ 6

VYRESNYBĖ

Pakolei Žemaičiai buvo po Lenkais, tris turėjo senatorius, visuotinį Storastą, kašteloną ir vyskupą. Senovėj pats karalius vyrus, ilgai karalystei tarnavusius, storastomis padėdavo[10]. O paskiau dalei-

[10] Storastomis Žemaičių buvo [8]:

1. Kęsgailis, Vilniaus kaštelionas, tapo storasta 1413 m., išsižadėjo 1440 m.
2. Kantautas valdė nuo 1440 lig 1443 m.
3. Mykolas Kęsgailis, Vilniaus kaštelionas, nuo 1443 lig 1451 metų.
4. Stanislovas Jonavyčia Gaštoldis, Trakų kaštelionas, nuo 1491 lig 1499 m.
5. Stanislovas Žarnovickis metuose 1505.
6. Mykolas Radzivilas, Trakų vaivada, nuo 1507 m. lig savo mirimo, kas nutiko 1522 m.
7. Stanislovas Kiška, Trakų kaštelionas, 1533 m.
8. Jonas Radzivilas, Lietuvos marčelka, 1543 m.
9. Motiejus Voiciechavyčia Jonavyčia, miręs 1543 m.
10. Jeronimas Volavyčia, Vilniaus kaštelionas, miręs 1562 m.
11. Jurgis Bilevyčia.
12. Jonas Chodkevyčia, Vilniaus kaštelionas, miręs 1579 m.
13. Jonas Kiška, miręs 1591 m.
14. Jurgis Chodkevyčia, miręs 1595 m.
15. Stanislovas Radzivilas, pasibengęs 1599 m.
16. Jonas Karolius Chodkevyčia, pakliuvo į Vilniaus vaivadas 1616 m.
17. Jonas Kiška, nušlopęs 1619 m.
18. Jeronimas Volavyčia, miręs 1641 m. [9]
19. Jonas Liackis, miręs 1646 m.
20. Jonušas Radzivilas, tapęs Vilniaus vaivada 1651 m.
21. Jurgis Karolius Chlebavyčia, įgijęs Vilniaus vaivadystę 1670 m.
22. Viktorinas Mlečka, miręs 1671 m.
23. Kazimieras Povilas Sapiega, dastojęs Vilniaus vaivadystę 1682 m.
24. Povilas Mykolas Pacas, 1691 m. pasirinkęs.
25. Grigalius Oginskis, miręs 1709 m.
26. Kazimieras Zaranekas, miręs 1729 m. (Niesiecki Korony Polskiéj T. I.). [10]
27. Jūzupas Tiškevyčia, pirma kaštelionas, paskiau storasta.
28. Jonas Chodkevyčia, sūnus Adomo, kašteliono Bresto, įgavo storastystę 1766 m.
29. Gelgudas, kurs nustojo storastystės 1794 m.

skiaus dalejda patej žemajtiu diduomenej, sau storastus paskirties. Didžiuns karta i storastas pastojęs, buwa tuomi lig pat mirima(11). Senatoje storasta žemajtiu, siedieje tarp Wajwadu. Sueims Lublini 1569 m. atliktas, dalejda storastaj užimti pirmąje wietą po Lęczyckoje Wajwadas. Władisłous IV. Karalus, žemajtiu pasiuntinems mełdąut, Wilnuo m. 1644 Sause 8 d. iszdawe rasztą, katruo patwirtines wisus nu sena gautus priwałumus (przywileje) žemajtiu, tare „Mirus arba auksztesnę wietą igijus storastaj, Mes patis iszrinksem jem ipiedini. O jej iszrinkti pawiełuotumem, tuokart žemajtiu diduomene, kartu su esąntejs senatorejs susirinkusi i sueimą, par sawa pasiuntinius małdaus Musu, kad pasiskubintumem. O Mes tujau ju meldimuj užganą padariti turiesma. Jej dabar ir tuokart, neiszskirtumem, tad patis Zemajtej turies paskirties. Ąnt gała mes kietwertuj nedielu praejus iszskirtąi patwirtinti ir prisikas kłausiti prižadam." Pagał to raszta elgies žemajtej lig pat 1794 metu. Storasta kares łajku, buwa didiu wiresniuoju arba etmonu, o kares nesąnt: suwadinieje bajorus isueimą, par sueimą pirmo rioksoje wieto, skielbie preki (ogłaszał cenę) perkamu ir parduodamu dajktu, priwejzieje kad buožes, mastaj, swaraj ir kitas mierkas but tejsingas. Buwa apginieju židu ir parkratinieje ju rejkałus(12).

§. 7.

KASZTELONS.

Kasztelons tejp wadinams nu łotiniszka žode castellum pile, buwa padietoju storastas, senatoje siedieje gret Lęnczyckoje Kasztelona, žemajtems wisuotinaj kariauti inikus (w czasie pospolitego ruszenia) Kasztelons wedo ir state žmones i karę. Pagał prowas 1764 m. istatitos kiekwienas prakiszes rejkałą sudi ciwunu, galieje szaukties par

(11) „Isz Lietuwos Kunegajksztis paskir waldimiera žemajtems, wirs karta, tuomi tapes, ira wiresniu mažne wisumet lig pat mirima, negu isz łabaj didios
↕p. 13–14 ↕ pzižasties te gał buti parkiełtu isz tos wietas." Herberstein de Rebus Mosco-
↕p. 14–15 viticis. ↕

(12) Nicolaus Załuski, Juris Regni Poloniae, T. I. tit. 33.

do pačiai žemaičių diduomenei sau storastas pasiskirti. Didžiūnas, kartą į storastas pastojęs, buvo tuo lig pat mirimo[11]. Senate storasta Žemaičių sėdėjo tarp vaivadų. Suėjimas Liubline, 1569 m. atliktas, daleido storastai užimti pirmąją vietą po Lenčicos vaivados. Vladislovas IV, karalius, žemaičių pasiuntiniams meldžiant, Vilniuj m. 1644 sausio 8 d. išdavė raštą, katruo, patvirtinęs visus nuo seno gautus privalumus (przywileje) žemaičių, tarė: „Mirus arba aukštesnę vietą įgijus storastai, mes patys išrinksim jam įpėdinį. O jei išrinkti pavėluotumėm, tuokart žemaičių diduomenė, kartu su esančiais senatoriais susirinkusi į suėjimą, per savo pasiuntinius maldaus mūsų, kad pasiskubintumėm. O mes tuojau jų meldimui užganą padaryti turėsim. Jei dar ir tuokart neišskirtumėm, tad patys žemaičiai turės pasiskirti. Ant galo mes, ketvertui nedėlių praėjus, išskirtąjį patvirtinti ir prisiekos klausyti prižadam." Pagal tą raštą elgės žemaičiai lig pat 1794 metų. Storasta karės laiku buvo didžiu vyresniuoju, arba etmonu, o karės nesant, suvadinėjo bajorus į suėjimą, per suėjimą pirmoj riogsojo vietoj, skelbė prekę (ogłaszał cenę) perkamų ir parduodamų daiktų, priveizėjo, kad buožės, mastai, svarai ir kitos mierkos būtų teisingos. Buvo apgynėju žydų ir perkratinėjo jų reikalus[12].

§ 7

KAŠTELIONAS

Kaštelionas, taip vadinamas nuo lotyniško žodžio castellum pilis, buvo padėtoju storastos, senate sėdėjo greta Lenčicos kašteliono, žemaičiams visuotinai kariauti įnikus (w czasie pospolitego ruszenia), kaštelionas vedė ir statė žmones į karę. Pagal provą, 1764 m. įstatytą, kiekvienas, prakišęs reikalą sūde civūnų, galėjo šauktis pas

[11] „Iš Lietuvos kunigaikštis paskiria valdymierą Žemaičiams. Vyras, kartą tuo tapęs, yra vyresniu mažne visuomet lig pat mirimo, negu iš labai didžios priežasties tegali būti perkeltu iš tos vietos." Herberstein de Rebus Moscoviticis. [11]

[12] Nicolaus Załuski, Juris Regni Poloniae, T. I, tit. 33. [12]

Kaszteloni, o to isztarme (wyrok) bęngie butinaj rejkałą ir stigawonę. Wisupirmuoju Kasztelonu buwa Merkielis Szemets 1569 m.(13)

§. 8.

WISKUPS.

Wiskupą ne be żinios Karalaus luob paskirti kapituła, o Popieżius istatiti. Wiskups kajpo Senatorius, siedieje senatoje ir sueimusi pakarcziuo su kitajs wiskupajs. Luob giwenti par pusę metų pas Karalu kajpo sargas istatimu ir Karalaus. Ąnt gała turieje buwoti sueimusi żemajtiu kasztelonio atlijktamusi.

§. 9.

CIWUNAJ ARBA TIEWUNAJ.

Żemajtiusi buwa dwileka tiewunu: tiems wisu rejkału parkratiti neapwejkąnt, metusi 1764 dabar du buwa priduotu, kuriuodum sueims pawede stigawones ir kiersztus isz priżasties rubeżiu tarp ponu kilusius (spory o granice). Nu tos gadines kieturiolika buwa ciwunu, kajpo taj: Ejrogałas, Didiuju Dirwienu, Mażuju Dirwienu, Rietawa, Użwęntes, Pajure, Tweru, Szaduwos, Berżienu, Tęndziogałas, Karszuwos, Wieksznių, Gondios ir Birżenienu.

§. 10.

ISZSKIRTI PASIUNTINEJ (DELEGACI).

Senowes istatimaj lejda żemajtems tris wirus paskirtus siusti i aukszcziausi Lietuwos sudą (do Trybunału) ir du pasiuntiniu i sueimą.
↕p. 16–17 Istatims arba prowa 1764 m. abskiełbta, dalejda Żemaj ↕ tems iszriediti kieturis paskirtus wirus i aukszcziausi sudą o tris i sueimą.

↕p. 15–16 (13) Niesiecki, Korony Polskiéj T. I. ↕

kaštelioną, o to ištarmė (wyrok) bengė būtinai reikalą ir stigavonę. Visų pirmuoju kaštelionu buvo Merkelis Šemetas 1569 m.[13]

§ 8

VYSKUPAS

Vyskupą ne be žinios karaliaus paskirdavo kapitula, o popiežius įstatydavo. Vyskupas, kaipo senatorius, sėdėjo senate ir suėjimuose pakarčiui su kitais vyskupais. Gyvendavo per pusę metų pas karalių kaipo sargas įstatymų ir karaliaus. Ant galo turėjo buvoti suėjimuose, Žemaičių kašteliono atliekamuose.

§ 9

CIVŪNAI, ARBA TĖVŪNAI

Žemaičiuose buvo dvylika tėvūnų. Tiems visų reikalų perkratyti neapveikiant, metuose 1764 dar du buvo priduotu, kuriuodviem suėjimas pavedė stigavones ir kerštus, iš priežasties rubežių tarp ponų kilusius (spory o granice). Nuo tos gadynės keturiolika buvo civūnų, kaipo tai: Ariogalos, Didžiųjų Dirvėnų, Mažųjų Dirvėnų, Rietavo, Užvenčio, Pajūrio, Tverų, Šeduvos, Beržėnų, Tendžiogalos, Karšuvos, Viekšnių, Gandingos ir Biržinėnų.

§ 10

IŠSKIRTI PASIUNTINIAI (DELEGACI)

Senovės įstatymai leido žemaičiams tris vyrus paskirtus siųsti į aukščiausią Lietuvos sūdą (do trybunału) ir du pasiuntiniu į suėjimą. Įstatymas, arba prova, 1764 m. apskelbta, daleido žemaičiams išrėdyti keturis paskirtus vyrus į aukščiausią sūdą, o tris į suėjimą.

[13] Niesiecki, Korony Polskiéj. T. I. [13]

§. 11.

MANDABURIES.

Uż sudus dar skajties Mandaburies (prawo Magdeburskie). Mandaburie buwa szius miestelusi: Rassejniusi, Rietawi, Bejsogało, Warniusi, Jurbogi, Ejrogało, Akmenie, Birziesi, Szaduwo, Tełsziusi, Płungie, Skuodi, Wielono, Wilkijo, Wiekszniusi, Płatelusi, Joniszkie, Kretingo, Sziaulusi ir Kiejdajniusi. Kiekwienami tokiemi miestelie, buwa burmistrus ir kiti pardietinej nu giwentoju miestele paskirti. Iszskirtije parkratinieje rejkałus sawa skirieju arba miestionu. Jebkas wienok galieje, abligus użraszus ir kitus dalikus irasziti i kningas Mandaburies, pakolej sueims to dariti neużgine. Kas nutika metusi 1764.

§. 12.

KŁOTIS.

Apwalemi tami łajki nu 1413 lig 1841 metu, Żemajtej datire wisa
↕p. 17–18 ko pikta ir giera, o żodiu ↕ sakąnt, daugiaus kluwa jems błoga nekajp dora. Ir tejp: metusi 1427 iż prižisties giedros, jawaj butinaj neużderieje, isz to kiła bads, o isz bada maraj, najkinąntis żmones nu weliku lig S. Łaurina. Metusi 1440 pawasari didelej wielibas szałnas, paszalde wisokius jawus ir żolę, isz to pradieje pirmu giwołej kristi, paskiaus ir żmones tejp mirti, jog swejkij żmones newaloje kunu łajdoti. Daug żmoniu mita sukrusztu żijwi mediu(14); Metusi 1473 tejpat buwa badaj ir maraj; wienok mażesni uż praejusiusius. Metusi 1505 dar buwa maraj. Metusi 1588 ligi dali maraj Lietuwo kiłusis, pakliuwa ir i żemajtius: żmones bijodamis nelajmes, pamete butas ir dirwas neartas o kur pakluk po miszkus słapsties. Żiemaj stojus, mara liga biszki nutiła, butinaj wienok neiszgajsza; nes łaukaj nesieti atęnti meta neiszdawe wajsiu żemes, o isz to apęnt kiła badaj, ir bajsesni dar maraj.

↕p. 18–19 (14) Rostowski, Hist. Lit. Soc. Jes. Par. I. ↕

§ 11

MANDABURIJOS

Už sūdus dar skaitės mandaburijos (prawo magdeburskie). Mandaburija buvo šiuos miesteliuose: Raseiniuose, Rietave, Baisogaloj, Varniuose, Jurbarke, Ariogaloj, Akmenėj, Biržuose, Šeduvoj, Telšiuose, Plungėj, Skuode, Veliuonoj, Vilkijoj, Viekšniuose, Plateliuose, Jonišky, Kretingoj, Šiauliuose ir Kėdainiuose. Kiekviename tokiame miestely buvo burmistras ir kiti perdėtiniai, nuo gyventojų miestelio paskirti. Išskirtieji perkratinėjo reikalus savo skyrėjų, arba miesčionių. Jeb kas vienok galėjo abligus, užrašus ir kitus dalykus įrašyti į knygas mandaburijos, pakolei suėjimas to daryti neužgynė. Kas nutiko metuose 1764.

§ 12

KLOTIS

Apvaliame tame laike nuo 1413 lig 1841 metų žemaičiai datyrė visa ko pikto ir gero, o, žodžiu sakant, daugiau kliuvo jiems blogo, nekaip doro. Ir taip: metuose 1427 iš priežasties giedros javai būtinai neužderėjo, iš to kilo badas, o iš bado marai, naikinantys žmones nuo Velykų lig šv. Lauryno. Metuose 1440 pavasarį dideliai vėlybos šalnos pašaldė visokius javus ir žolę, iš to pradėjo pirma gyvuliai kristi, paskiau ir žmonės taip mirti, jog sveikieji žmonės nevaliojo kūnų laidoti. Daug žmonių mito sukrušta žieve medžių[14]. Metuose 1473 taip pat buvo badai ir marai, vienok mažesni už praėjusiuosius. Metuose 1505 dar buvo marai. Metuose 1588 lygia dalia marai, Lietuvoj kilę, pakliuvo ir į Žemaičius. Žmonės, bijodami nelaimės, pametė butas ir dirvas neartas, o kur pakliūk po miškus slapstės. Žiemai stojus, maro liga biškį nutilo, būtinai vienok neišgaišo, nes laukai nesėti atentį metą neišdavė vaisių žemės, o iš to apent kilo badai ir baisesni dar marai.

[14] Rostowski, Hist. Lit. Soc. Jes. Par. I. [14]

Ąnt pabąngos dideli spejgaj žiemos 1590 m. padare gałą nełajmingaj ligaj. Dwei atęnti metaj buwa didelej gieri ir wajsingi: tarsi kad Diewas norieje pastiprinti woz kami belikusius žmones, idąnt walotum pakielti naujes nełajmies. Kajpogi kariu arba wajnu łajkusi, wieł mara liga pakiłusi, parbuwa nu 1625 lig 1629 metu, ir daugibę žmoniu nugałabije. Wietosi nu mara luososi, žmones wis kąn pametusis, kas diena skubieje i bažniczes melsti Diewa kad atlejdes nusidieimus, atitolintum riksztę sawa. Kunegs Petrus Millers Jezawits, kitims kunegams iszsisłapstius wiens pats Kražiusi be užlikies, kas diena turieje daugibę žmoniu iszpažistąntiu sawa kaltibes. Jaunumene bruzdieje i klosztorius arba stoje i zokana wiłdamos jog zokana jupa uždęngs nu artima smerte. Tuotarpu Gustaus Adolps Žwiedu Karalus, ąntpłudes su sawa karejwejs arba žalnierejs i nuwargintą nełajmiemis žemajtiu žemę, priwede žmones pri pastaroses. Nes karejwej wis kąn wałgomą prarijusis, augąntius jawus ąnt dirwu isztripe ir isznajkina, o butas ir sodas iszdegina. Nelajmę tos gadines ir lig sziolej tebipasako senije žmones. Iszejus žwiedams isz musu žemes ir marams pasibęngus; likusije žmones atilsieje, apęnt pradieje kusti, dauginties ir
↕ p. 19–20 sodas statiti. Tejp jems kłojes lig 1653 metu, katrusi wieł ↕ kiłusi kare su Maskolejs, dawe pradę naujem baduj ir marams. Nemaž tejpogi nukięntieje žemajtej Lankams musząntes su Karolu XII. Žwiedu Karalu. Kajpogi tuokart nu 1710 lig 1712 metu be partrukie maraj buwa. Tus taj mara metus ir lig sziolej parkarszi žmones tebipasako. Metusi 1741 ir 1742 dideli litus nedalejda artojems jawu surinkti, ir bada padare. Wełtuo žmones nu Wiskupa Ąntona Tyszkiewiczes liepamis małdawa nu Diewa gijdros. Ąnt gala Stanisłowuj Augustuj Karalumi esąnt aplej metus 1765 sułaukie žemajtej łajminga łajka; nes artojej wisusi karaliszkusi i kunegun wałstiusi buwa luosi, mokieje tiktaj doni waldimierams žemes, galieje su sawa turtu kąn tinkamis dariti, butą parduoti ir i kitą parsikielti walstiu. To gadinie wejku buwa rasti ukininką, kurs giwendams sodo, majtina kas meta 30 bąndos, 10 arklu, 40 awiu ir turieje dar kieles tukstąntes musztiniu surinktas isz wartawoiemos arba kupczibas. Ta lajme datire parglitas 1780 m., katrusi krita giwolej, o žmones badą kięntieje. Tejpogi bajsej iwejkie žemajtius pastarasis sudrebieimas prapuoląntes Lanku Karalistes, 1794 metusi:

Ant pabangos dideli speigai žiemos 1590 m. padarė galą nelaimingai ligai. Dveji atenti metai buvo dideliai geri ir vaisingi: tarsi kad Dievas norėjo pastiprinti vos kame belikusius žmones, idant valiotų pakelti naujas nelaimes. Kaipogi karių, arba vainų, laikuose vėl maro liga pakilusi perbuvo nuo 1625 lig 1629 metų ir daugybę žmonių nugalabijo. Vietose, nuo maro liuosose, žmonės, viską pametę, kas dieną skubėjo į bažnyčias melsti Dievo, kad, atleidęs nusidėjimus, atitolintų rykštę savo. Kunigas Petras Mileris, jezavitas, kitiems kunigams išsislapsčius, vienas pats Kražiuose beužlikęs, kas dieną turėjo daugybę žmonių, išpažįstančių savo kaltybes. Jaunuomenė bruzdėjo į klioštorius, arba stojo į zokaną, vildamos, jog zokano jupa uždengs nuo artimo smerčio. Tuo tarpu Gustavas Adolpas, Žvėdų karalius, antplūdęs su savo kareiviais, arba žalnieriais, į nuvargintą nelaimėmis Žemaičių žemę, privedė žmones prie pastarosios. Nes kareiviai, viską valgomą prariję, augančius javus ant dirvos ištrypė ir išnaikino, o butas ir sodas išdegino. Nelaimę tos gadynės ir lig šiolei tebepasakoja senieji žmonės. Išėjus žvėdams iš mūsų žemės ir marams pasibengus, likusieji žmonės atilsėjo, apent pradėjo kusti, daugintis ir sodas statyti. Taip jiems klojos lig 1653 metų [15], katruose vėl kilusi karė su maskoliais davė pradžią naujam badui ir marams. Nemaž taipogi nukentėjo Žemaičiai, lenkams mušantis su Karoliu XII, Žvėdų karalium. Kaipogi tuokart nuo 1710 lig 1712 metų be pertrūkio marai buvo. Tuos tai maro metus ir lig šiolei perkaršę žmonės tebepasakoja. Metuose 1741 ir 1742 dideli lytūs nedaleido artojams javų surinkti ir badą padarė. Veltui žmonės, nuo vyskupo Antano Tiškevyčios liepiami, maldavo nuo Dievo giedros. Ant galo Stanislovui Augustui karaliumi esant, apie metus 1765 sulaukė žemaičiai laimingo laiko, nes artojai visuose karališkuose ir kunigų valsčiuose buvo liuosi, mokėjo tiktai donį valdymierams žemės, galėjo su savo turtu ką tinkami daryti, butą parduoti ir į kitą persikelti valsčių. Toj gadynėj veiku buvo rasti ūkininką, kurs, gyvendamas sodoj, maitino kas metą 30 bandos, 10 arklių, 40 avių ir turėjo dar kelis tūkstančius muštinių, surinktus iš vartavojimos, arba kupčybos. Ta laimė datyrė perglytos 1780 m., katruose krito gyvuliai, o žmonės badą kentėjo. Taipogi baisiai įveikė žemaičius pastarasis sudrebėjimas prapuolančios Lenkų karalystės

↕ p. 20–21 katrusi nemaż nu ↕ stoję szejminas ir piningu. Wisi żmones ąnt bałsa kunegajkszti Stapona Giedrajte Wiskupa it giwentojej Niniwos miesta, gawieje ir melde Diewa pagałbas tami rejkali. Metaj 1807 buwa gieriausi; nes żemajtej kąn węn turieje, pardawe brangiausej, Prusams kariaujęntims su Prąncuzu. Metusi 1812 nors isztisa Europa daug nukięntieje nełajmiu, żemajtiu wienok żeme, nieka pikta nedatire; nes kielaujęntes mines Prąncuzu karejwiu arba żalnieriu, po jautri ir stipri waldi Marczełkas Magdonalda, jeme wis kąn už giwus piningus, arba dave karteles, už wisus wałgomus dajktus gieraj mokieje. Ąnt gała 1831 ir 1832 metusi, żemajtej ir daugieł ko pikta nukięntieje ir nu
↕ p. 21–22 tu pradieje ejłą nełajmiu, lig pat sziolej jus warginąntiu. ↕

PARSKIRIMAS 2.

Senowes Żemajtiu tikieimas.

§. 13.

DIEWAJTEJ IR DIEWES.

Nu didioso mums neżinomos senowes, lig pradios penkioliktoje ąmżiaus żemajtej buwa stabmeldejs(15). Skajte už aukszcziausi Diewą Peruną arba Perkuną: nes tikieje jog is wis kąn paperieje arba sutwiere. Tąn pati Diewą wadina kitejp Okapirmu arba wisupirmu, wirsziausiu ir t. t.; nes gieraj jaute jog is ira neregiemu praąmżiu ir ne mariu walditoju wisa sutwierima ir diewajtiu. Už diewajtius turieje: Auszławi, Kauni, Ganikli, Slęnkstini, kielu diewą, Barstukius, Kaukus, Numiei, Żemininką, Derintoi, Giwates, Żaltius ir daugiel kitu. Dabar tikieje esąnt nemaż diewiu motriszku, kajpo taj: Praurimę, Auszrą, Breksztą, Łado, Łaumę, Perkunajtelę, Pilwitę, Kruminę, Werpieję, Upinę, Ragutinę, Raganą ir Birutą(16).

↕ p. 22–23 (15) Stabs, *bałwan;* stabmeldis, *bałwochwalca;* X. Daukszy Postylli karta 42. ↕
(16) Apstę żinę tami daliki rasi kningosi Teodora Narbutta.

1794 metuose, katruose nemaž nustojo šeimynos ir pinigų. Visi žmonės ant balso kunigaikščio Stapono Giedraičio, vyskupo, it gyventojai Ninevijos miesto, gavėjo ir meldė Dievo pagalbos tame reikale. Metai 1807 buvo geriausi, nes žemaičiai, ką vien turėjo, pardavė brangiausiai prūsams, kariaujantiems su prancūzu. Metuose 1812, nors ištisa Europa daug nukentėjo nelaimių, Žemaičių vienok žemė nieko pikto nedatyrė, nes keliaujančios minios prancūzų kareivių, arba žalnierių, po jautria ir stipria valdžia marčelkos Makdonaldo, ėmė viską už gyvus pinigus arba davė korteles, už visus valgomus daiktus gerai mokėjo. Ant galo 1831 ir 1832 metuose žemaičiai ir daugel ko pikto nukentėjo ir nuo tų pradėjo eilę nelaimių, lig pat šiolei juos varginančių.

PERSKYRIMAS 2

Senovės žemaičių tikėjimas

§ 13

DIEVAIČIAI IR DIEVĖS

Nuo didžios o mums nežinomos senovės lig pradžios penkioliktojo amžiaus žemaičiai buvo stabmeldžiais[15]. Skaitė už aukščiausią dievą Perūną, arba Perkūną, nes tikėjo, jog jis viską paperėjo, arba sutvėrė. Tą patį dievą vadino kitaip Okapirmu, arba Visupirmu, Viršiausiu ir t. t., nes gerai jautė, jog jis yra neregimu praamžium ir nemariu valdytoju viso sutvėrimo ir dievaičių. Už dievaičius turėjo: Aušlavį, Kaunį, Ganyklį, Slenkstinį, Kelių dievą, Barstukus, Kaukus, Namėją, Žemininką, Derintoją, gyvates, žalčius ir daugel kitų. Dar tikėjo esant nemaž dievių motriškų, kaipo tai: Praurimę, Aušrą, Brėkštą, Liadą, Laumę, Perkūnaitėlę, Pilvytę, Krūminę, Verpėją, Upinę, Ragutinę, Raganą ir Birutą[16].

[15] Stabas *bałwan;* stabmeldys *bałwochwalca;* X. Daukszy Postylli karta 42. [16]
[16] Apsčią žinią tame dalyke rasi knygose Teodoro Narbuto.

§. 14.

ŻINICZES ARBA BAŻNICZES.

Peruna ir kitus minawotus Diewus żemajtej wisur garbina ir laubsina, o uż wis ąnt auksztajs kałnajs(17) ir szwęntusi krumusi. Kietures buwa didesnioses żiniczes żemajtiu żemie. *Pirma,* netolie nu Połąngos, puszini ant Birutas kałnu. *Antra,* ąnt sału, sąnteklie Dubisas su Nemonu. *Trete,* pas upę Newieżą. *Kietwirta,* ąnt Szatrios kałnu(18). Kiekwieno to żiniczio buwa stabaj arba stowiłas diewajtiu. Garsingą stabą, pas Pałąngą ąnt kałnu kanakumet buwusi, didis Kunegajksztis Giedimins, nuweżina i Lietuwą ir parioglina wisuwiriausio Wilniaus żiniczio. Panemone żiniczio garsingi buwa senowie żinej. Pas Szatrios żiniczę buwa bokszts ir kunegu buta. Tosi żiniczi osi ugnis kurstoma użuoła medejs, wisumetu diena ir nakti rusieje. Kunegaj saugoje kad Diewi gielbiek neużgiestum; nes użgiesus kunegs sargs ugnies, tujau numirti turieje.

§. 15.

KUNEGAJ.

Wisos garbies diewu ir wisa tikieima pirmuoju sargu ir iszgulditoju buwa Kurieju-Kuriejes arba Kriwe Kriwejto, taj ira aukszciausis Kunegs. Tąn kajpo uoli tiewa ir kiekwiena żmogaus głobiei; wisi godoje arba szinawoje ir uż szwentą turieje. Głaudies pri jo żmones pripuolusi, ligosi ir prispaudimusi, kłauzdamis ko tur nu diewu łaukti. O is, wienus guodi, kitims pasakie ko nu ju diewaj nor, tretius żadieje gielbieti ir ginioti. Po jo waldi tarnawa diewams kiti iwajrios

(17) Daug ira żemajtiusi kałnu piliems ir piłaliems wadinamu, katrus buk saka Żwiedaj supiłusis; mąn wienok rodos jog taj ira senolu żiniczes; nes ju wirszus, butinaj ira pawieds i wirszu Szatrios kałna, apej kuri żinom idiem jog buwa żiniczi. O pasakas żmoniu iszto galieje kilti, jog ąnt tajs kałnajs, kajpo uż kitus

↕ p. 23-24 auksztesnejs, Żwiedaj sargibas pilde ir stebiejos kąn dara pamuszti żemajtej. ↕

↕ p. 25-26 (18) Apej tąn kałną sznek Łasickis kningo de Diis Samogitarum. ↕

§ 14

ŽINYČIOS, ARBA BAŽNYČIOS

Perūną ir kitus minavotus dievus žemaičiai visur garbino ir liaupsino, o užvis ant aukštų kalnų[17] ir šventuose krūmuose. Keturios buvo didesniosios žinyčios Žemaičių žemėj. *Pirma* netoli nuo Palangos, pušyne ant Birutos kalno. *Antra* ant salos, santekly Dubysos su Nemunu. *Trečia* pas upę Nevėžį. *Ketvirta* ant Šatrijos kalno[18]. Kiekvienoj toj žinyčioj buvo stabai, arba stovylos, dievaičių. Garsingą stabą, pas Palangą ant kalno kana kuomet buvusį, didis kunigaikštis Gediminas nuvežino į Lietuvą ir parioglino visų vyriausioj Vilniaus žinyčioj. Panemunio žinyčioj garsingi buvo senovėj žyniai. Pas Šatrijos žinyčią buvo bokštas ir kunigų buta. Tose žinyčiose ugnis, kurstoma ąžuolo medžiais, visu metu dieną ir naktį rusėjo. Kunigai saugojo, kad Dieve gelbėk neužgestų, nes užgesus kunigas, sargas ugnies, tuojau numirti turėjo.

§ 15

KUNIGAI

Visos garbės dievų ir viso tikėjimo pirmuoju sargu ir išguldytoju buvo Kūrėjų Kūrėjas, arba Krivė Krivaitis, tai yra aukščiausias kunigas. Tą, kaipo uolų tėvą ir kiekvieno žmogaus globėją, visi godojo, arba šinavojo, ir už šventą turėjo. Glaudės prie jo žmonės priepuoliuose, ligose ir prispaudimuose, klausdami, ko turi nuo dievų laukti. O jis vienus guodė, kitiems pasakė, ko nuo jų dievai nori, trečius žadėjo gelbėti ir gynioti. Po jo valdžia tarnavo dievams kiti

[17] Daug yra Žemaičiuose kalnų, pilimis ir pilelėmis vadinamų, katruos būk, sako, žvėdai supylę, man vienok rodos, jog tai yra senolių žinyčios, nes jų viršus būtinai yra pavėdus į viršų Šatrijos kalno, apie kurį žinom įdėm, jog buvo žinyčia. O pasakos žmonių iš to galėjo kilti, jog ant tų kalnų, kaipo už kitus aukštesnių, žvėdai sargybas pildė ir stebėjos, ką daro pamušti žemaičiai.

[18] Apie tą kalną šneka Lasickis knygoj de Diis Samogitarum. [17]

wiresnibes kunegaj, katrie sekdamis pawejzdą sawa pardietine, tejpat buwa giditojejs ne węn dusziu bet ir kunu żmoniu. Kajpogi kam norint buto sunkiej susirgus, tujaus ukininks eje pri kunegu kłausties ar be gis ligons ir kajp rejkietum ij giditi? Tuokart wiens isz tu kunegu eje pas ligoni, ir par kiaurą nakti jo saugoje, o tuotarpu kiti nakti pagał pas szwęntą ugni szildidamos, tejrawos nu diewu, kajp nutiks sergąntem? O rita meta kłausamis, sakies matiusis pri szwęntos ugnes szaszuolieti ligonis, ir aplej jo dali gawusis żinę(19).

§. 16.

SZWĘNTES.

Senowes żemajtej atlikdamis prisakimus tikieima sawa, szwęntina nekures dienas, kajpo taj: 1) Kowa mienese 15 dieną, buwa taj szwęnte Ganikle piemenų diewajte, Ladonas ir Saules. 2) Pirmą dieną karwele mienese, arba szwęntę ąnt garbies Pawasare ir Pergrube istatitą, Patio pradio szwęntes, sodu mergajtes susirinkuses, biega i łaukus sutikti pawasare, paskuo joms sugriżus kunegs susieijus żmoniems iszgiere taurę ałaus, mełzdams diewu kad wajsius żemes sutejktum, po to wisi giere pakarcziuo ału. 3) Szwente Rassos sukakąnti 23 Birziele arba prisz pat S. Joną Kriksztitoi. 4) Pusie rugsiejes mienese, szwęntina didę szwęntę ant garbies mażne wisu diewu, o łabiausej Żemininka. 5) Ąnt gała 25 dieną Sijkie szwęntina tarsi bęngdamis senusius metus o naujus pradiedamis.

§. 17.

Sztaj trumpitelis apraszims tikieima pirm pęnkių szimtu metu giwojusiu senolu musu. Tiesa jog tikieimas tas buwa kłajdus ir iszganima duszioms atneszti negalis, wienok Lietuwos kunegajksztistej didelej gielawa. Tas taj tikieims dare, jog Żemajtej drąnsi ir narsi kariesi, pirmajsejs buwa karejwejs didiu Lietuwos kunegajksztiu; tas

↕ p. 25–26 (19) Münster Cosmographia Universa lib. IV. ↕

įvairios vyresnybės kunigai, katrie, sekdami paveizdą savo perdėtinio, taip pat buvo gydytojais ne vien dūšių, bet ir kūnų žmonių. Kaipogi kam norint butoj sunkiai susirgus, tuojau ūkininkas ėjo prie kunigų klaustis, ar begis ligonis ir kaip reikėtų jį gydyti. Tuokart vienas iš tų kunigų ėjo pas ligonį ir per kiaurą naktį jo saugojo, o tuo tarpu kiti, nakčia pagal pas šventą ugnį šildydamos, teiravos nuo dievų, kaip nutiks sergančiam. O ryto metą klausiami sakės matę prie šventos ugnies šašuolėtį ligonio ir apie jo dalį gavę žinią[19].

§ 16

ŠVENTĖS

Senovės žemaičiai, atlikdami prisakymus tikėjimo savo, šventino nekurias dienas, kaipo tai: 1. Kovo mėnesio 15 dieną, buvo tai šventė Ganyklio, piemenų dievaičio, Liadonos ir Saulės. 2. Pirmą dieną karvelio mėnesio, arba šventę, ant garbės pavasario ir Pergrubio įstatytą. Pačioj pradžioj šventės sodų mergaitės susirinkusios bėgo į laukus sutikti pavasario, paskui, joms sugrįžus, kunigas, susiėjus žmonėms, išgėrė taurę alaus, melsdamas dievų, kad vaisius žemės suteiktų, po to visi gėrė pakarčiui alų. 3. Šventė Rasos, sukankanti 23 birželio, arba prieš pat šv. Joną Krikštytoją. 4. Pusėj rugsėjo mėnesio šventino didžią šventę ant garbės mažne visų dievų, o labiausiai Žemininko. 5. Ant galo 25 dieną siekio šventino tarsi bengdami senuosius metus, o naujus pradėdami.

§ 17

Štai trumpitelys aprašymas tikėjimo pirm penkių šimtų metų gyvojusių senolių mūsų. Tiesa, jog tikėjimas tas buvo klaidus ir išganymo dūšioms atnešti negalįs, vienok Lietuvos kunigaikštystei dideliai geliavo. Tas tai tikėjimas darė, jog žemaičiai, drąsūs ir narsūs karėse, pirmaisiais buvo kareiviais didžių Lietuvos kunigaikščių,

[19] Münster Cosmographia Universa lib. IV. [18]

↕ p. 26–27 ↕ jus nors iszskidusius po miszkus, luobieje wienos nakties buwie surinkti i wieną buri, dieł atmoniima nepríetelems(20). Tas ąnt gała kutina jusi didi norą luosuma, katruo szilditi, stęngie atsirimti nu Kursza ir Prusu griaunąntims i Żemajtiu żemę wokitems, o tokiu budu luosajs iszlikti. Ko wisa szęndien woz szaszuolietis be lika. Bet jau łajks prisistebieti, koki ejłu turieje prapulti, o i sawą wietą lejsti kataliku tikieimą.

PARSKIRIMAS 3.

Żemajtius stabmeldius wokitej suok i kataliku tikieimą.

§. 18.

KRIŻOKU ISIMETIMS.

Kad wisa Europa nu kieletas jau ąmżiu garbina Wieszpati Kristusą, tuokartu Lietuwej ir su jejs kartu Żemajtej teb laubsina dar Peruna ir kitus diewajtius senu sawa pagudimu. Didele dalis pasaules troszka matiti jus apkriksztitajs, o gałwa kataliku bażniczes Tieus szwęntasis, kajp galiedams stejgie rejkałą ju iszganima. Kajpogi re-
↕ p. 28–29 gies ↕ wisupirmasis S. Olai Norwegios Karalus, su kieletu kunegu, pagał linkieima popieżiaus atsipłowes i musu krasztą, mokie tikieima kataliku żmones giwenąntius tarp Dauguwos arba Dzwinas ir Nemona. Kajp wienok tas darbs jiems pasikłoję, neżinom, regies tiktaj jog nieka nepesze, nes ir gieraj paskiaus atrąndam dar Lietuwius su żemajtejs inajs stabmeldejs. Rejk żinoti jog pradio triliktoje ąmżiaus isimete Mozuru żemie wokitiu zokaninkaj, nu kriżiaus katrą ąnt krutines nesziojo, Križokajs wadinamis. O biszki paskiaus

↕ p. 27–28 (20) Kojałowicz Hist. Lit. par. II. ↕

tas juos, nors išskydusius po miškus, vienos nakties būvy surinkdavo į vieną būrį dėl atmonijimo neprieteliams[20]. Tas ant galo kutino juose didį norą liuosumo, katruo šildyti, stengė atsiremti nuo Kuršo ir Prūsų griaunantiems į Žemaičių žemę vokiečiams, o tokiu būdu liuosais išlikti. Ko viso šiandien vos šašuolėtis beliko. Bet jau laikas prisistebėti, kokia eile turėjo prapulti, o į savą vietą leisti katalikų tikėjimą.

PERSKYRIMAS 3

Žemaičius stabmeldžius vokiečiai suokia į katalikų tikėjimą

§ 18

KRYŽOKŲ ĮSIMETIMAS

Kad visa Europa nuo keleto jau amžių garbino Viešpatį Kristų, tuo kartu lietuviai ir su jais kartu žemaičiai tebliaupsino dar Perūną ir kitus dievaičius senu savo pagudimu. Didelė dalis pasaulio troško matyti juos apkrikštytais, o galva katalikų bažnyčios, Tėvas šventasis, kaip galėdamas steigė reikalą jų išganymo. Kaipogi, regis, visų pirmasis šv. Olavas, Norvegijos karalius, su keletu kunigų, pagal linkėjimą popiežiaus atsiplovęs į mūsų kraštą, mokė tikėjimo katalikų žmones, gyvenančius tarp Dauguvos, arba Dzvinos, ir Nemuno. Kaip vienok tas darbas jiems pasiklojo, nežinom, regis tiktai, jog nieko nepešė, nes ir gerai paskiau atrandam dar lietuvius su žemaičiais ynais stabmeldžiais. Reikia žinoti, jog pradžioj tryliktojo amžiaus įsimetė Mozūrų žemėj vokiečių zokaninkai, nuo kryžiaus, katrą ant krūtinės nešiojo, kryžokais vadinami. O biškį paskiau tokie

[20] Kojałowicz Hist. Lit. par. II. [19]

tokie pat atsirada Ringos miesti. Tims Popieżius Honoriuszas ir jo ipiedinej, isakie kariauti su Prusajs, Lietuwejs ir Żemajtejs, o pamusztus liepe wersti i kataliku tikieimą. Nu tos gadines Križokaj pradieje be partrukie nowinti Prusus, o tus panijkusis, kiba daugibę kartu i Żemajtius, netejp duszu iszganima kajp ju turta jeszkodamis.

§. 19.

KRIŻOKAJ WERT ŻEMAJTIUS I KATALIKU TIKIEIMĄ.

Metusi 1259 Burkards Hornhausen wirsziausis Kursza križoku
↕p. 29-30 pardietinis, surinkies mines: Wo ↕ kitiu, Kurszininku, Czuknu ir każikokiu basu zokaninku, su tajs wisajs isigriowes i Żemajtiu żemę inika mususius didelej muszti. Żemajtej nebwalodamis wokitems spirties, lejda jems palikti sawa żemie kunegus skielbiejus tikieima kataliku, o patims liepe tujaus griszti i Kurszą. Kajpogi Križokaj padarius su żemajtejs lig dweju metu toki sąndarą iszkielawa i sawą żemę, o palikti kunegaj nekłausomis nu żemajtiu berejkała żigiawa nu butas lig butas. Metusi 1263 Prusu Križokaj par użraszus Karalaus Lietuwos Mendoga tapusis waldimierajs nekuriu żemajtiusi walstiu, szarpawa apkriksztiti sawa żmones, tas wienok krikszt iims nieka negielawa; nes żemajtej wieł pamete nauj tikieimą. Metusi 1294 Ludwiks Libencall Križoku pardietinis, su sawa wokitejs isiłaużes i żemajtiu pilę Bisseną, tejpat nekurius żmones priwerte krikszt ities, bet ir isz to nieka dora nebuwa. Skajtom senowes rasztusi jog metusi 1329 tie patis Križokaj i daugieł musu szalies pilu isigrowusis sugawa 300 żemajtiu, kurius nietruputele tikieima kataliku nežinąntius tulid apkriksztije. Jauzdamis wienok isz tu sziaudu nebusęnt grudu,
↕p. 30-31 iszware apkrikszti ↕ tusius i Prusus, ir tęn liepe jems giwenti. Tuokart pat Križokaj użjeme boteri gabałą arba szmotą żemajtiu żemes, żmones tęn giwenąntis pasijeme kłausiti sawa naujos wiresnibes ir dajktusi tikieima, bet pri żode nestowieje. Dar tąn pati meta Križokaj draugistie Jona Czechu Karalaus atkielawusis i szios dienos Warniu parakwiję, apgule pilę Medwiegali ir dienu nemetu isiłauże i widu.

pat atsirado Rygos mieste. Tiems popiežius Honorijus ir jo įpėdiniai įsakė kariauti su prūsais, lietuviais ir žemaičiais, o pamuštus liepė versti į katalikų tikėjimą. Nuo tos gadynės kryžokai pradėjo be pertrūkio novinti prūsus, o tuos paniekę, kibo daugybę kartų į žemaičius, ne taip dūšių išganymo, kaip jų turto ieškodami.

§ 19

KRYŽOKAI VERČIA ŽEMAIČIUS Į KATALIKŲ TIKĖJIMĄ

Metuose 1259 Burhardas Hornhauzenas, viršiausias Kuršo kryžokų perdėtinis, surinkęs minias vokiečių, kuršininkų, čiuknų ir kaži kokių basų zokaninkų, su tais visais įsigriovęs į Žemaičių žemę, įniko mūsuosius dideliai mušti. Žemaičiai, nebvaliodami vokiečiams spirtis, leido jiems palikti savo žemėj kunigus, skelbėjus tikėjimo katalikų, o patiems liepė tuojau grįžti į Kuršą. Kaipogi kryžokai, padarius su žemaičiais lig dvejų metų tokį sandarą, iškeliavo į savą žemę, o palikti kunigai, neklausomi nuo žemaičių, be reikalo žygiavo nuo butos lig butos. Metuose 1263 Prūsų kryžokai, per užrašus karaliaus Lietuvos Mindaugo tapę valdymierais nekurių Žemaičiuose valsčių, šarpavo apkrikštyti savo žmones, tas vienok krikštijimas nieko negeliavo, nes žemaičiai vėl pametė naują tikėjimą. Metuose 1294 Liudvikas Libencelė, kryžokų perdėtinis, su savo vokiečiais įsilaužęs į žemaičių pilį Biseną, taip pat nekuriuos žmones privertė krikštytis, bet ir iš to nieko doro nebuvo. Skaitom senovės raštuose, jog metuose 1329 tie patys kryžokai, į daugel mūsų šalies pilių įsigriovę, sugavo 300 žemaičių, kuriuos, nė truputėlio tikėjimo katalikų nežinančius, tūlyd apkrikštijo. Jausdami vienok iš tų šiaudų nebūsiant grūdų, išvarė apkrikštytuosius į Prūsus ir ten liepė jiems gyventi. Tuokart pat kryžokai užėmė boterį gabalą, arba šmotą, Žemaičių žemės, žmonės, ten gyvenantys, pasiėmė klausyti savo naujos vyresnybės ir daiktuose tikėjimo, bet prie žodžio nestovėjo. Dar tą patį metą kryžokai, draugystėj Jono, Čekų karaliaus, atkeliavę į šios dienos Varnių parakviją, apgulė pilį Medvėgalį ir

Radusis daugieł žmoniu, kietina wisus iszterioti, Karaluj wienok prisztaraujęnt nebmusże, bet apkriksztitus palejda. Apkrikszltitije dieł żadieima priżadieje buti katalikajs; żiemaj wienok atejus apęnt i seną tikieimą sugriża (Wigandi Chronica Prutena) Asztuoniolikaj metu praejus Kriżokaj sugautus karioje żemajtius wieł apkrikszltije ir apkałusis iszware in Karalaucziu. Biszki paskiaus kunegs Jeronims isz Pragas miesta atwikies, apsakinieje Kristusą Lietuwems ir Żemajtems, musije ne węn nenorieje jo kłausiti, bet dar pradieje sziausztiies prisz wiresnibę; todieł Kunegajksztis Witauds matidamos nebgaliesis benuwalditi Żemajtiu, liepe kuneguj griszti i sawą żemę. Metusi 1384 Kriżokaj pamusztus żemajtius kajp imanidamis
↕ p. 31–32 werte i katalikus, o pęnkierius metus nu ↕ lejdus, kunegaj, nu Kunegajkszte Witauda liepamis skielbe Ewanelią żemajtems. Metusi 1400 Kriżokaj i pamusztą żemajtiu żemę iszsiunte Kunegus, katrie apkrikszltije Gielgudą, Ginetą ir kitu daug didziunu; bet tie naui Kristaus tarnaj, pabugusis sawa węnżemiu stabmeldiu, parsikiełe i Prusus. Paskiaus Kriżokaj sugaudamos,ważioje żemajtiu wajkus i Malborga, kami truputeli pramokiusis, krikszltije. O tiewams tuokart telejda jus łąnkiti kad pasijeme Malborgi apsikrikszltiti. Żemajtiu diduomenej krikszltijęntes pats Mistrus Konrads von Jungingen kumu buwa. Ąnt gała, po tu wisu krikszltinu, susitarusis żemajtej, pamete naui tikieimą, o skielbiejus Ewanelios, wienus isz sawa żemes isztrieme, kitus i kalini istume.

§.20.

Tiek kartu Żemajtej priwerstinaj wertamis i kataliku tikieimą, nepasidawe; nes użdęngamis galibi dide Kunegajkszte Witauda; drisa dar prisztarauti sawa kraugierems wokitems, bet kad 1404 m. prispirts rejkałajs Witaudas wisą żemajtiu żemę pawede Kriżokams,
↕ p. 32–33 tuokart wokitej nebstęngusius ręmties Żemajtius, pirmu wergajs, ↕ paskuo krikszczionimis padare. Kriżokaj naujej taj Kristaus awiniczej, sutejkie wiskupą ir kieletą prałotu; bet tie bijodamis sawa awełu giwena Prususi, o Żemajtems nie roditi nepasirode. Szejpjau wienok Kunegaj kami nekami mokie żmones tikieima kataliku. Wisi tie

diena nemetu įsilaužė į vidų. Radę daugel žmonių, ketino visus išterioti, karaliui vienok prieštaraujant, nebmušė, bet apkrikštytus paleido. Apkrikštytieji dėl žadėjimo prižadėjo būti katalikais, žiemai vienok atėjus, apent į seną tikėjimą sugrįžo (Wigandi Chronica Prutena [20]). Aštuoniolikai metų praėjus, kryžokai sugautus karėje žemaičius vėl apkrikštijo ir apkalę išvarė į Karaliaučių. Biškį paskiau kunigas Jeronimas, iš Prahos miesto atvykęs, apsakinėjo Kristų lietuviams ir žemaičiams, mūsieji ne vien nenorėjo jo klausyti, bet dar pradėjo šiauštis prieš vyresnybę, todėl kunigaikštis Vytautas, matydamos nebgalėsiąs benuvaldyti žemaičių, liepė kunigui grįžti į savą žemę. Metuose 1384 kryžokai pamuštus žemaičius kaip įmanydami vertė į katalikus, o penkerius metus nuleidus, kunigai, nuo kunigaikščio Vytauto liepiami, skelbė evaneliją žemaičiams. Metuose 1400 kryžokai į pamuštą Žemaičių žemę išsiuntė kunigus, katrie apkrikštijo Gelgudą, Ginetą ir kitų daug didžiūnų, bet tie nauji Kristaus tarnai, pabūgę savo vienžemių stabmeldžių, persikėlė į Prūsus. Paskiau kryžokai sugaudamos važiojo žemaičių vaikus į Malborką, kame, truputėlį pramokę, krikštijo. O tėvams tuokart teleido juos lankyti, kad pasiėmė Malborke apsikrikštyti. Žemaičių diduomenei krikštijantis, pats mistras Konradas fon Jungingenas kūma buvo. Ant galo, po tų visų krikštynų, susitarę žemaičiai pametė naują tikėjimą, o skelbėjus evanelijos vienus iš savo žemės ištrėmė, kitus į kalinį įstūmė.

§ 20

Tiek kartų žemaičiai, priverstinai verčiami į katalikų tikėjimą, nepasidavė, nes, uždengiami galybe didžio kunigaikščio Vytauto, drįso dar prieštarauti savo kraugeriams vokiečiams. Bet kad 1404 m., prispirtas reikalais, Vytautas visą Žemaičių žemę pavedė kryžokams, tuokart vokiečiai nebstengusius remtis žemaičius pirma vergais, paskui krikščionimis padarė. Kryžokai naujai tai Kristaus avinyčiai suteikė vyskupą ir keletą pralotų, bet tie, bijodami savo avelių, gyveno Prūsuose, o žemaičiams nė rodyti nepasirodė. Šiaipjau vienok kunigai kame ne kame mokė žmones tikėjimo katalikų. Visi tie dvasiški

dwasiszki wiraj mita isz deszimtiniu katras nu naujej apkriksztituju, kas newert łupa(21). Jau Križokaj taries tapusis (że się stałi) ąmżinajs waldimierajs Żemajtiu żemes, jau giries apkriksztijusis mažne wisus jos giwentojus; kad tuotarpu żemajtej nu Kunegajkszte Witauda głobamis, metusi 1409 wienu nakti pagał wokitius iszpiowe ir ju jungą węnkart su kataliku tikieimu apęnt atmete. Tejp nespieru ira priwersti żmones, kad priimtum naui ir sau nežinomą tikieimą.

PARSKIRIMAS 4.

Żemajtej patąmp katalikajs.

§. 21.

KARALUS WŁADISŁOUS SU KUNEGAJKSZTIU WITAUDU WERT ŻEMAJTIUS I KATALIKUS.

Iszsisukusis isz nagu Križoku Żemajtej, nors be kokios bajmes senu paprotiu garbina diewajtius sawa: matidamis wienok Kunegajkszti Witaudą nu 1385 o Karalu Władisłową Jagiełłą nu 1386 meta jau kataliku(22) ir troszkąntiu wisus sawa waldej paduotusius apkriksztiti; numane jog neužilga turies diewu sawa iszsiżadieti. Kajpogi numone ju neapwile: nes Karalus woz Križokus pas Grinwalda pamuszes ir priwertes jus tilieti; pasibiłoje su Lietuwos diduomene ir rižos wikti i Żemajtius dieł apsakinieima wieros kataliku. Karaluj i musu szali wažiuojęnt, wažiawa węnkart: Karaliene Jedwiga, Karałajte Ona, didis Lietuwos Kunigajksztis Witaud's, kielets

↕p. 33–34 (21) Istorije Żemajtiszka, Simona Daukąnta, rąnkas-raszts. ↕

(22) Witold chcąc większe u chrześcian mieć zaufanie, dał się ochrzcić w Tapiów (w Prusiech 1385 roku) Wigand mistrz i wojtowa w Tapiów trzymali go do chrztu *Wigandus in Chronica Prutena*. Król zaś Jagiełło przyjął chrzest w
↕p. 34–35 Krakowie 1386 roku. ↕

vyrai mito iš dešimtinių, katras nuo naujai apkrikštytųjų kas nevert lupo[21]. Jau kryžokai tarės tapę (że się stali) amžinais valdymierais Žemaičių žemės, jau gyrės apkrikštiję mažne visus jos gyventojus, kad tuo tarpu žemaičiai, nuo kunigaikščio Vytauto globiami, metuose 1409 viena nakčia pagal vokiečius išpjovė ir jų jungą vienkart su katalikų tikėjimu apent atmetė. Taip nespėru yra priversti žmones, kad priimtų naują ir sau nežinomą tikėjimą.

PERSKYRIMAS 4

Žemaičiai patampa katalikais

§ 21

KARALIUS VLADISLOVAS SU KUNIGAIKŠČIU VYTAUTU VERČIA ŽEMAIČIUS Į KATALIKUS

Išsisukę iš nagų kryžokų, žemaičiai, nors be kokios baimės senu papročiu garbino dievaičius savo, matydami vienok kunigaikštį Vytautą nuo 1385, o karalių Vladislovą Jogailą nuo 1386 meto jau kataliku[22] ir trokštančiu visus, savo valdžiai paduotuosius, apkrikštyti, numanė, jog neužilgo turės dievų savo išsižadėti. Kaipogi nuomonė jų neapvylė, nes karalius, vos kryžokus pas Griunvaldą pamušęs ir privertęs juos tylėti, pasibylojo su Lietuvos diduomene ir ryžos vykti į Žemaičius dėl apsakinėjimo vieros katalikų. Karaliui į mūsų šalį važiuojant, važiavo vienkart karalienė Jadvyga, karalaitė Ona, didis Lietuvos kunigaikštis Vytautas, keletas kunigų lenkų, Vilniaus

[21] Istorija žemaitiška Simono Daukanto, rankos raštas. [21]

[22] Witold, chcąc większe u chrześcian mieć zaufanie, dał się ochrzcić w Tapiów (w Prusiech 1385 roku). Wigand mistrz i wojtowa w Tapiów trzymali go do chrztu. *Wigandus in Chronica Prutena.* Król zaś Jagiełło przyjął chrzest w Krakowie 1386 roku. [22]

kunegu lanku, Wilniaus Prałots Motiejus, mokąns lietuwiszkaj ir daug kitos diduomenės. Atbrazdiejusis i Kauna, eje wisi i bażniczę melsti Diewa kad padietum dajlėj be krauje praliima szwęntą darbą nudirbti. Małdas pabęngus, Karalus iszsiunte i Żemajtius buri lanku karejwiu arba żalnieriu, motriszkoses sawa Kauni palika; o pats su wisajs minawotajs wiriszkajsejs isisiedes i łajweli, Nemonu pagał lejdos lig sąntekle Dubisas. Isz cze nusigawa i wietą wadinamą Onkajm arba Aukain(23) kami buwa żinicze, szwęnti krumalej ir giwenims Kurieja Kurieju arba aukszcziause Kunega Gintauta. Karaluj liepąnt, lanku karejwej tujaus pradieję kirsti szwęntus miszkus, ałtorius griauti, stabus diewu wartaloti ir najkinti. Iszgirdusis kas destis, artimosi sodosi giwenąntis żmones, bruzdieje ąnt Auku kałną, o kataliku kunegaj kajp imanidamis mokie jus tikieima krikszczioniszka. Wis taj regiedams aukszcziausis kunegs stabmeldiu, werkdams aplejda sawą kijmą ir pasisliepe tarp żmoniu milemuju, kami ir ąmżiu sawa pabęngie sukakies metu 74.

§. 22.

APKRIKSZTITI ŻEMAJTEJ, GAUN DOWENAS.

Karalus su didiu kunegajksztiu, noriedamu pradietą darbą pabęngti, nieka neaplejda, kąn tuokart uż rejkalingą paskajte. Matidamu żemajtius nenoręnt kriksztities: wienims dowenoje piningus, raudonas kiepures, arba żidrus szarkus ir tejp priwerti i Kristusą itikieti. Kitus drauzdamu ir sawą rustibę rodidamu prisuokie kriksztities, tretius pri kriksztą priwede, daugieł ko żadiedamu ir mejlingaj su jejs sznekiedamu. Pats Karalus su Witaudu, it kokuodu apasztołu mokie żmones ir iszguldinieje żemajtiszkaj poterus. Paskiaus isakie użlieti

(23) Żinicze ta buwa pas miesteli Betigałas, kami ąnt pat skardiu Dubisas ir dabar ira aukszts kałnas, wirszu paskiaus apipiłtu, isz szalies twirtos żemes
↕ p. 35–36 ↕ apkastas giliu griowiu, nesgi cze giwena aukszcziausis stabmeldiu kunegs, todieł Krizokaj tąnkiej łąnkie tąn wietą. Wadinos ta wieta Auku arba apieru Kałnu, bet wokitej żemajtiszkaj nemokiedamis, par krepe tąn wardą i Onkajm
↕ p. 36–37 ir Aukain. Pas Sałąntus ira tejpogi Aukas kałns. ↕

pralotas Motiejus, mokąs lietuviškai, ir daug kitos diduomenės. Atbrazdėję į Kauną, ėjo visi į bažnyčią melsti Dievo, kad padėtų dailiai be kraujo praliejimo šventą darbą nudirbti. Maldas pabengus, karalius išsiuntė į Žemaičius būrį lenkų kareivių, arba žalnierių, motriškąsias savo Kaune paliko, o pats su visais minavotais vyriškaisiais, įsisėdęs į laivelį, Nemunu pagal leidos lig santeklio Dubysos. Iš čia nusigavo į vietą, vadinamą Onkaimiu, arba Aukaimiu[23], kame buvo žinyčia, šventi krūmeliai ir gyvenimas Kūrėjo Kūrėjų, arba aukščiausio kunigo Gintauto. Karaliui liepiant, lenkų kareiviai tuojau pradėjo kirsti šventus miškus, altorius griauti, stabus dievų vartalioti ir naikinti. Išgirdę, kas destis, artimose sodose gyvenantys žmonės bruzdėjo ant Aukų kalno, o katalikų kunigai kaip įmanydami mokė juos tikėjimo krikščioniško. Visa tai regėdamas, aukščiausias kunigas stabmeldžių verkdamas apleido savą kiemą ir pasislėpė tarp žmonių mylimųjų, kame ir amžių savo pabengė, sukakęs metų 74.

§ 22

APKRIKŠTYTI ŽEMAIČIAI GAUNA DOVANAS

Karalius su didžiu kunigaikščiu, norėdamu pradėtą darbą pabengti, nieko neapleido, ką tuokart už reikalingą paskaitė. Matydamu žemaičius nenorint krikštytis, vieniems dovanojo pinigus, raudonas kepures arba žydrus švarkus ir taip privertė į Kristų įtikėti. Kitus, drausdamu ir savą rūstybę rodydamu, prisuokė krikštytis, trečius prie krikšto privedė, daugel ko žadėdamu ir meilingai su jais šnekėdamu. Pats karalius su Vytautu, it kokiuodu apaštalu, mokė žmones ir išguldinėjo žemaitiškai poterius. Paskiau įsakė užlieti šventą ugnį

[23] Žinyčia ta buvo pas miestelį Betygalos, kame ant pat skardžio Dubysos ir dabar yra aukštas kalnas, viršum paskiau apipiltu, iš šalies tvirtos žemės apkastas giliu grioviu, nesgi čia gyveno aukščiausias stabmeldžių kunigas, todėl kryžokai tankiai lankė tą vietą. Vadinos ta vieta Aukų, arba apierų, kalnu, bet vokiečiai, žemaitiškai nemokėdami, perkreipė tą vardą į Onkaim ir Aukain. Pas Salantus yra taipogi Aukos kalnas.

szwęntą ugni paupie Newieżas niekumet lig sziolej negiesoma(24) muszti żaltius ir giwates katrus żemajtej uż diewajtius turieje, tejpat najkinti wisus dalikus stabmeldíu tikieimuj priderieiusius. Lanku karejwems tąn Karalaus isakimą atlijktąnt, susirinkusije żmones didelej nezgąndawos rustibes diewu, uż tiek pikta sau padarita; bet paskiaus matidamis diewajtius tiłąnt ir sawa neprietelems neatmonijęnt; patis pażina ju silpnibę. Rasi newiens tuokart pats sawiep tare; kajp tie diewaj gał mumis rejkałusi paszelpti, o pripuolusi użdęngti ir głobti, katrie newejk sawęs apginti.

§. 23.

GIERUMS KARALAUS.

Numanidamis żemajtej Karalaus noruj iwiksęnt ir diewu iszsiżadieti rejkiesęnt; susitarusis iszlejda pas ij didżiuna uż sawą pasiuntini. Kurs atejes pri Karalaus wardu wisu tejp tares. „Lig sziolej szwiesiausis Karalau garbies diewu sawa, ir tilkieima paprotiu, datirimu senolu musu patwirtintuju, rasi su didesni atkaklibi giniojom ne kajp paduotiesims waldej tawa priderieje: nes wisumet ira ir tur buti pirmo wieto diewaj nekajp Karalej; bet dabar, iszwidusis jog tejp garbinamis nu musu diewaj, uż wis kąn pikta Tamstaj szwiesiausis Karalau liepąnt sau padaritą, negał atmoniti; pażinom jus ar mażą ar butinaj niekokios neturęnt galibes. Todieł Diewą Jusu kajpo stipresni saunorej uż Diewą apskiram ir iszpażistam"(25). Karalus tąn kałbą gieraj isidiejes, pasisakie użmirsztus wisas senas ju kaltibes, o giejdąns tiktaj, kad daugiaus niekumet nebdristum jem prisztarauti. Ant pabąngos gausej apdowenojes pasiuntini ir isakies kad wisumet skielbtum żmoniems gierą jo norą; atlejda ij pri łaukąntiu jo żemajtiu. Po to siuntima żmones regiedamis gierumą sawa Karalaus, pamiega moksli krikszczioniszkami, ir juoba pradieje kłausiti kunegu skiełbąntiu Ewanelią.

(24) P. Narbutts saka tąn żiniczę buwus to wieto, katro szęndien ira soda
↕ p. 37–38 Romajnej isz Dutnawos i Kiejdajnius ważuojęnt, pakielie. ↕
↕ p. 38–39 (25) Kojałowicz Hist. Lit. par II. Lib. 2. ↕

paupy Nevėžio, niekuomet lig šiolei negesomą[24], mušti žalčius ir gyvates, katruos žemaičiai už dievaičius turėjo, taip pat naikinti visus dalykus, stabmeldžių tikėjimui priderėjusius. Lenkų kareiviams tą karaliaus įsakymą atliekant, susirinkusieji žmonės dideliai nesgandavos rūstybės dievų, už tiek pikto sau padaryto, bet paskiau, matydami dievaičius tylint ir savo neprieteliams neatmonijant, patys pažino jų silpnybę. Rasi ne vienas tuokart pats saviep tarė: „Kaip tie dievai gali mus reikaluose pašelpti, o priepuoliuose uždengti ir globti, katrie neveikia savęs apginti."

§ 23

GERUMAS KARALIAUS

Numanydami žemaičiai karaliaus norui įvyksiant ir dievų išsižadėti reikėsiant, susitarę išleido pas jį didžiūną už savą pasiuntinį. Kurs, atėjęs prie karaliaus, vardu visų taip taręs: „Lig šiolei, šviesiausias karaliau, garbės dievų savo ir tikėjimo papročių, datyrimu senolių mūsų patvirtintųjų, rasi su didesne atkaklybe gyniojom, nekaip paduotiesiems valdžiai tavo priderėjo, nes visuomet yra ir turi būti pirmoj vietoj dievai, nekaip karaliai, bet dabar, išvydę, jog taip garbinami nuo mūsų dievai už viską pikto, tamstai, šviesiausias karaliau, liepiant, sau padarytą, negali atmonyti, pažinom juos ar mažą, ar būtinai nė kokios neturint galybės. Todėl Dievą jūsų, kaipo stipresnį, saunoriai už Dievą apskiriam ir išpažįstam."[25] Karalius, tą kalbą gerai įsidėjęs, pasisakė užmirštąs visas senas jų kaltybes, o geidžiąs tiktai, kad daugiau niekuomet nebdrįstų jam prieštarauti. Ant pabangos gausiai apdovanojęs pasiuntinį ir įsakęs, kad visuomet skelbtų žmonėms gerą jo norą, atleido jį prie laukiančių jo žemaičių. Po to siuntimo žmonės, regėdami gerumą savo karaliaus, pamėgo moksle krikščioniškame ir juoba pradėjo klausyti kunigų, skelbiančių evaneliją.

[24] P. Narbutas sako tą žinyčią buvus toj vietoj, katroj šiandien yra soda Romainiai, iš Dotnuvos į Kėdainius važiuojant, pakelėj.
[25] Kojałowicz Hist. Lit. par. II. Lib. 2. [23]

§. 24.

JUOKDARIS.

Tuokartu pat szejp nutika: Mikałojus Wężyks Dominikonis, Karaluj girdant mokie minę żmoniu tikieima szwęnta, o noriedams ajszkiej nu pat pradios iszwesti pasakoje kajp Diewas sutwiere szę pasaulę arba swiętą ir kajp pirmuoju tiewu nusidieje. Taj girdiedams wiens sens mulkis, prisiartinęs pri Karalaus tare bałsu: Szwiesiausis Wieszpatie, kąn tas kunegs zaunij? dar jauns tebibudams o sąkos mates sutwerąnt pasaulę ir kitus tokius dalikus. Kad tarp musu nemaż ira daugiaus ne szimtą metu sukakusiu, o wienok nieka to neatmęn. „Iszgirdusis taj apsukuo stowęntis żmones palejda kakarinę ir pradieje ticzioties isz pamoksła kunega. Bet Karalus liepes tilieti, ajszkiu bałsu tare. „Kunegs ne tus pasako dajktus katrus pats regie-
↕ p. 39–40 je, bet tus katrie nu ↕ tika pirm kieletas tukstąntiu metu. Susizgribes senolis paspudina szalęn, o wisa mine apęnt priderąntej kłause pamoksła(26).

§. 25.

KARALUS TIES SZATRIOS KAŁNU.

Karalus Władisłous Jegiełła su kunegajksztiu Witaudu, padiejusiu pamatus kataliku tikieima to wieto,ważiawa tolaus ir atwika ant Szatrios kałną(27). Czeligi dali liepe tujaus najkinti dajktus prigulentius stabmeldiu tikieimuj. Tąn darbą karejwems atlikus, Kunegaj nemokiedamis żemajtiszkaj, pradie apsakinieti Kristusą lankiszkaj, o lietuwej tus patius dalikus parsakinieje żemajtiszkaj. Dieł kłausima rots kłause żmones pamoksłu, bet kąn krikszties niebiszkiele nenorieje; nes jems rodies *wisupirmu:* jog apsikrikszijusis, prazurgos arba nustos luosuma ir turies wergauti. *Ąntra* jog nauje tikieima kunegaj priwers jus pamesti sawą kałbą o lieps mokities wokiszkaj

(26) Stryjkowski Chronica.
↕ p. 40–41 (27) Łasicki de Diis Samogitarum. ↕

§ 24

JUOKDARYS

Tuo kartu pat šiaip nutiko. Mikalojus Venžikas, dominikonas, karaliui girdint, mokė minią žmonių tikėjimo švento, o norėdamas aiškiai nuo pat pradžios išvesti, pasakojo, kaip Dievas sutvėrė šį pasaulį, arba svietą, ir kaip pirmuoju tėvu nusidėjo. Tai girdėdamas, vienas senas mulkis, prisiartinęs prie karaliaus, tarė balsu: „Šviesiausias viešpatie, ką tas kunigas zaunija? Dar jaunas tebebūdamas, o sakos matęs sutveriant pasaulį ir kitus tokius dalykus. Kad tarp mūsų nemaž yra daugiau ne šimtą metų sukakusių, o vienok nieko to neatmena." Išgirdę tai, apsukui stovintys žmonės paleido kakarinę ir pradėjo tyčiotis iš pamokslo kunigo. Bet karalius, liepęs tylėti, aiškiu balsu tarė: „Kunigas ne tuos pasakoja daiktus, katruos pats regėjo, bet tuos, katrie nutiko pirm keleto tūkstančių metų." Susizgribęs senolis paspūdino šalin, o visa minia apent priderančiai klausė pamokslo[26].

§ 25

KARALIUS TIES ŠATRIJOS KALNU

Karalius Vladislovas Jogaila su kunigaikščiu Vytautu, padėjusiu pamatus katalikų tikėjimo toj vietoj, važiavo toliau ir atvyko ant Šatrijos kalno[27]. Čia lygia dalia liepė tuojau naikinti daiktus, prigulinčius stabmeldžių tikėjimui. Tą darbą kareiviams atlikus, kunigai, nemokėdami žemaitiškai, pradėjo apsakinėti Kristų lenkiškai, o lietuviai tuos pačius dalykus persakinėjo žemaitiškai. Dėl klausymo, rods, klausė žmonės pamokslų, bet ką krikštytis nė biškelio nenorėjo, nes jiems rodės *visų pirma,* jog apsikrikštiję prazurgos, arba nustos, liuosumo ir turės vergauti. *Antra,* jog naujo tikėjimo kunigai privers juos pamesti savą kalbą, o lieps mokytis vokiškai ar

[26] Stryjkowski Chronica. [24]
[27] Łasicki de Diis Samogitarum.

ar lankiszkaj. *Treti* jog rejks jems iszsiżadiejus senu probocziu paprotiu, sekti pagudimus swetimu żemiu. *Kietwirtą* jog motriszkoses negalies diewieti bałtu nometu ir skiepetu, nebe darities drobi patiu austu; bet wis kąn, turies pirkti nu Wokitiu. Ko wisa buwa datirusis wertami i kataliku tikieimą par Krizokus. Karalus su Kunegajksztiu taj iszgirdusiu, ajszkiej kajp kałtajs ikała: jog berejkała żemajtej bajdos kataliku tikieimu, jog apsikrikszitijus wokitej butinaj pri ju nebiprideries, jog luosumaj, wiresnibes, seni paprotej ir kalba żemajtiszka po sena bus jems palikta, jog drobes diewieti nieks motriszkosiems negis. O kad gieriaus tam wisam tikietum, Karalus liepe daug płonos drobes surajżiti ir apkrikszitosiems mergajtiems iszdaliti, isakidams kad tulid jo dowenoms pasipuosztum(28).

§. 26.

ŻEMAJTEJ PAR NENORA KRIKSZTIEJES.

Tejp żemajtej nu Karalaus ir didi kunegajkszti wertamis, girdiejusis daugieł pamokslu ir sakimu; pradieje dienunemetu tikieti i Kristusą ir krikszities pagał paprote Rima kataliku bażniczes. Dare wienok taj mażne wisi par nenora; wieni isz bajmes czepat esąntiums waldimierums żemes, kiti krikszitijos, szirdiesi sawa butinaj to nejauzdamis, jog tikieims kataliku ira gieresnis uż senąi, kiti; kad dowinas gautum ar igitu nenustotum, kiti ąnt gała kad sawa wieszpatium itiktum ir pamiegtum. Buwa dar tokiu, katru niekajp negalieje priwersti krikszities; nestokoje ir tokiu katrie atsitolinus karaluj su Witaudu, kietina par krauje pralijmą sugrążinti seną garbę diewams sawa. Numane wistaj Karalus, ne noriedams wienok niewiena priwerstinaj wersti, nebe isz prieżasties tikieima kieno nor krauje łaszinti; pradietą iszganingą darbą kunegams pawede. Dar ąnt Birutas kałnu pas Pałąngą, palika lig trejų metu ałtorių, Praurimes ugnies diewes neiszgriautą, diełto: jog Birute moters Kunegajkszte Kiejstute, o motina Witauda tuokart senatwie cze giwena, ir lig pat smerti

↕ p. 41–42 (28) Simons Daukątts Istorio Żemajtiszko. ↕

lenkiškai. *Trečia,* jog reiks jiems, išsižadėjus senų probočių papročių, sekti pagudimus svetimų žemių. *Ketvirta,* jog motriškosios negalės dėvėti baltu nuometu ir skepeta, nebe darytis drobe pačių austa, bet viską turės pirkti nuo vokiečių. Ko viso buvo datyrę verčiami į katalikų tikėjimą per kryžokus. Karalius su kunigaikščiu, tai išgirdusiu, aiškiai kaip kaltais įkalė: jog be reikalo žemaičiai baidos katalikų tikėjimu, jog apsikrikštijus vokiečiai būtinai prie jų nebepriderės, jog liuosumai, vyresnybės, seni papročiai ir kalba žemaitiška po seno bus jiems palikta, jog drobės dėvėti niekas motriškosioms negins. O kad geriau tam visam tikėtų, karalius liepė daug plonos drobės suraižyti ir apkrikštytosioms mergaitėms išdalyti, įsakydamas, kad tūlyd jo dovanomis pasipuoštų[28].

§ 26

ŽEMAIČIAI PER NENORĄ KRIKŠTIJAS

Taip žemaičiai, nuo karaliaus ir didžio kunigaikščio verčiami, girdėję daugel pamokslų ir sakymų, pradėjo diena nemetu tikėti į Kristų ir krikštytis pagal paprotį Rymo katalikų bažnyčios. Darė vienok tai mažne visi per nenorą; vieni iš baimės čia pat esančių valdymierų žemės, kiti krikštijos, širdyse savo būtinai to nejausdami, jog tikėjimas katalikų yra geresnis už senąjį, kiti, kad dovanas gautų ar įgytų nenustotų, kiti ant galo, kad savo viešpačiam įtiktų ir pamėgtų. Buvo dar tokių, katrų niekaip negalėjo priversti krikštytis. Nestokojo ir tokių, katrie, atsitolinus karaliui su Vytautu, ketino per kraujo praliejimą sugrąžinti seną garbę dievams savo. Numanė visa tai karalius, nenorėdamas vienok nė vieno priverstinai versti, nebe iš priežasties tikėjimo kieno nors kraujo lašinti, pradėtą išganingą darbą kunigams pavedė. Dar ant Birutos kalno pas Palangą paliko lig trejų metų altorių Praurimės, ugnies dievės, neišgriautą dėl to, jog Biruta, moteris kunigaikščio Kęstučio, o motina Vytauto, tuokart senatvėj čia gyveno ir lig pat smerčio dievaičių garbinti nesiliovė.

[28] Simonas Daukantas Istorijoj žemaitiškoj.

diewajtiu garbinti nelowies. Ligiej dieło kad żemajtems pasiroditum ir seną tikieimą bėn kiek tiek gierbąns arba szinawois. Ant gałą Karalus padares pirmuoju Żemajtiu Storastu Kiejzgajli ir wiresnibę
↕p.42–43 jem sutejkies, pradio 1414 m. nuwika i Trakus. ↕

§. 27.

KARALUS ĄNTRU ATWEJU
I ŻEMAJTIUS LEJDAS.

Nors par apskritus 1414 ir 1415 metus palikti nu Witauda kunegaj skielbe Żemajtems ewanelią, Karalus wienok su didiu kunegajksztiu gawa żodi, daugibę żemajtiu tebgarbinąnt diewus sawa. Żinodamu isz datirima żmones łabiaus anuodums nekajp kunegu kłausant, pradio 1416 metu, apent lejdos i Żemajtius, ir kunegams padedąnt, dabar 30,000 żmoniu apkrikszteje. Paskiaus liepe iszstatiti kataliku bażniczes: Widuklie, Kałtinienusi, Kielmie, Rąsejniusi, Łuokie, Krażiusi, Ejrogało ir Wieluno.

Isz to kąn lig sziolej pasakiau, ajszkiej matom, jog Żemajtej stabmeldiszką sawą tikieimą, tiesiau su majne i kataliszką. Kąn ir senowes rasztininkaj ludii ar szwieczii taridamis. „Jagiełła numiszkius żigius atlikies, su Karalieni i Lietuwą pagriża ir Żemajtius szwiesibi kataliku tikieimą apszwiete: nesgi Żemajtej nu sutwierima swieta arba pasaules, budamis stabmeldejs, it apjekusis klajdioje tumsibiesi iwajriu ir juokingu burtu, o tikros szwiesibes spindulu, lig pat szio
↕p.43–44 łajka nežinoje" *(Jodocus lud. 1. 2. de Jagiellon.* ↕ *famil.).* Tąn pati (1414) metą Witauds liepe krikszititi isz pagoniszkos i krikszczioniszką tikieimą ir wisą Żemajtiu żemę apkriksztije, ir bażniczių kataliku daug pastate ir diełto pramints ira Witauds antruoju apasztołu Diewa jog is isz tejp bajsios pagonistes, tiek żemiu parwerte i tikieimą krikszczioniszką(29).

↕p.44–45 (29) Wigandus in Chronica Prutena-Vilnae 1846 pag. 41. ↕

Lygiai dėl to, kad žemaičiams pasirodytų ir seną tikėjimą bent kiek tiek gerbiąs, arba šinavojąs. Ant galo karalius, padaręs pirmuoju Žemaičių storasta Kęsgailį ir vyresnybę jam suteikęs, pradžioj 1414 m. nuvyko į Trakus.

§ 27

KARALIUS ANTRU ATVEJU
Į ŽEMAIČIUS LEIDŽIAS

Nors per apskritus 1414 ir 1415 metus palikti nuo Vytauto kunigai skelbė žemaičiams evaneliją, karalius vienok su didžiu kunigaikščiu gavo žodį daugybę žemaičių tebgarbinant dievus savo. Žinodamu iš datyrimo žmones labiau anųdviejų, nekaip kunigų, klausant, pradžioj 1416 metų apent leidos į Žemaičius ir, kunigams padedant, dar 30 000 žmonių apkrikštijo. Paskiau liepė išstatyti katalikų bažnyčias Viduklėj, Kaltinėnuose, Kelmėj, Raseiniuose, Luokėj, Kražiuose, Ariogaloj ir Veliuonoj.

Iš to, ką lig šiolei pasakiau, aiškiai matom, jog žemaičiai stabmeldišką savą tikėjimą tiesiai sumainė į katalikišką. Ką ir senovės raštininkai liudija, ar sviečija, tarydami: „Jogaila, namiškius žygius atlikęs, su karaliene į Lietuvą pagrįžo ir žemaičius šviesybe katalikų tikėjimo apšvietė. Nesgi žemaičiai, nuo sutvėrimo svieto, arba pasaulio, būdami stabmeldžiais, it apjakę klaidžiojo tamsybėse įvairių ir juokingų burtų, o tikros šviesybės spindulių lig pat šio laiko nežinojo." *(Jodocus lud. 1. 2. de Jagiellon. famil.)* [25] Tą patį (1414) metą Vytautas liepė krikštyti iš pagoniškos į krikščionišką tikėjimą ir visą Žemaičių žemę apkrikštijo, ir bažnyčių katalikų daug pastatė, ir dėl to pramintas yra Vytautas antruoju apaštalu Dievo, jog jis iš taip baisios pagonystės tiek žemių pervertė į tikėjimą krikščionišką[29].

[29] Wigandus in Chronica Prutena-Vilnae 1846 pag. 41. [26]

PARSKIRIMAS 5.

Istejgims Żemajtiu Wiskupistes.

§. 28.

KUNEGAJKSZTIS WITAUDS ISZLEJD PASIUNTINIUS I KONSTANCIĄ.

Skubej be priderąnte moksła apkriksztiti Żemajtej, wejkiej but galiejusis pri sena sawa tikieima sugriszti, jej ne but buwes kas tolaus mokus ir dirbąs iszganinga darba. Jauzdamu taj Lietuwos waldimieru, jemies istejgti żemajtems wiskupistę ir apwejzieti kunegus turtajs. Istatimaj bażniczes S. gine taj dariti be żinios ir dalejdima Tie-
↕p.45-46 ↕ wa szwęntoje. Jons XXIII buwa tuokart popieżiu, todieł jo rejkieje melsti, kad nauję wiskupistę ikurti tejktumes. O jog nu pirmoses dienos łapkriste 1414 metu isz wisos pasaules miesti Konstancios susirinkusis wiskupaj, sznekiejos apej rejkałus bażniczes S. negi kas apej aukszcziausę wirszinibę bażniczio, tokie susirinkima abejoti galieje; todieł Karalus Jegiełła su kunegajksztiu Witaudu iszlejda pasiuntinius i Konstancią. Pasiuntiniu skajties i szeszes deszimtis, mażne wisi buwa żemajtiu didżiunaj, augaloti, o tarp tu patis lietas wiraj buwa: Jurgis Dodigoldis, Jurgis Boliminis, Nadibawicze, ir Mikałojus Sepinskis su Endrieju Lascharisu abudu lanku. Atwikusis i konstancią 28 dieno łapkriste 1415 meta, priimti buwa nu wiskupu didelej żmoniszkaj, wisam susirinkimuj girdąnt pirmu guodies tiewams ir skundies ąnt sawa kraugieriu Križoku; apsakie kiek prispaudimu, netejsibiu ir wisako pikta datire Żemajtiu szalis nu tu bediewiu. Paskiaus darode jog Križokaj noriedamis begała żemajtius krobti ir lupti, ticziomis nemokie ju kataliku tikieima. Jog idiem isz ju prižasties,
↕p.46-47 buwa pametusis jau priimtą krikszczioniszką tikieimą. Gła ↕ boje todieł susirinkimą kad susimilęs butinaj iszluosuotum jus isz nagu bajsiu wokitiu. Ant gała girdamis isz wisos szirdies Karalu Władisłowa Jegiełłą ir Didi Kunegajkszti Witaudą, melde kad susirinkims sutejgtum jems wiskupą ir kunegus kataliku, katru sakies didelej maż

PERSKYRIMAS 5

Įsteigimas Žemaičių vyskupystės

§ 28

KUNIGAIKŠTIS VYTAUTAS IŠLEIDŽIA PASIUNTINIUS Į KONSTANCĄ

Skubiai be priderančio mokslo apkrikštyti, žemaičiai veikiai būtų galėję prie seno savo tikėjimo sugrįžti, jei nebūtų buvęs kas toliau mokąs ir dirbąs išganingo darbo. Jausdamu tai, Lietuvos valdymieru ėmės įsteigti žemaičiams vyskupystę ir apveizėti kunigus turtais. Įstatymai bažnyčios šventos gynė tai daryti be žinios ir daleidimo Tėvo šventojo. Jonas XXIII buvo tuokart popiežium, todėl jo reikėjo melsti, kad naują vyskupystę įkurti teiktųsi. O jog nuo pirmosios dienos lapkričio 1414 metų iš viso pasaulio mieste Konstancos susirinkę vyskupai šnekėjos apie reikalus Bažnyčios šventos, negi kas apie aukščiausią viršenybę Bažnyčioj tokio susirinkimo abejoti galėjo, todėl karalius Jogaila su kunigaikščiu Vytautu išleido pasiuntinius į Konstancą. Pasiuntinių skaitės į šešias dešimtis, mažne visi buvo žemaičių didžiūnai, augaloti, o tarp tų patys lietos vyrai buvo: Jurgis Dodigoldis, Jurgis Boliminis, Nadibavyčia ir Mikalojus Sepinskis su Endriejum Liascharisu, abudu lenku. Atvykę į Konstancą 28 dienoj lapkričio 1415 meto, priimti buvo nuo vyskupų dideliai žmoniškai, visam susirinkimui girdint, pirma guodės tėvams ir skundės ant savo kraugerių kryžokų, apsakė, kiek prispaudimų, neteisybių ir visa ko pikto datyrė Žemaičių šalis nuo tų bedievių. Paskiau darodė, jog kryžokai, norėdami be galo žemaičius kropti ir lupti, tyčiomis nemokė jų katalikų tikėjimo. Jog įdėm iš jų priežasties buvo pametę jau priimtą krikščionišką tikėjimą. Glabojo todėl susirinkimo, kad susimilęs būtinai išliuosuotų juos iš nagų baisių vokiečių. Ant galo, girdami iš visos širdies karalių Vladislovą Jogailą ir didį kunigaikštį Vytautą, meldė, kad susirinkimas suteiktų jiems vyskupą ir kunigus katalikų, katrų sakės dideliai maž teturį.

teturi. Wisus susirinkims, su didi atidi ir itimpimu kłause to sakima žemajtiu. Kardinołs Raguzas szirdingaj sukrutins, pats norieje kielauti i Žemajtius dieł apsakinieima žode Diewa; wienok to nepadare, nes maties nemokąs žemajtiszkąj. Ąnt pabąngos wiskupaj to susirinkima ajszkiej pasijemusis kiekwieną nu ju iszrejksztą daliką gieraj parkratiti, 1. dieno kowa 1416 metu, iszlejda numon pasiuntinius(30).

§. 29.

SUSIRINKIMS ISZLEJD PASIUNTINIUS I ŽEMAJTIUS.

Susirinkusis wiskupaj noriedamis užganą padariti małdawimuj žemajtiu: Jonuj isz Rzeszowa Lwowa Ercewiskupuj ir Petruj isz Kustinia Wilniaus wiskupuj isakie wažiuoti pas Lietuwos waldimierus, taj ira: pas Karalu ir Witaudą; katruodum (popiežiaus nesant) pats susirinkims, par gromatą 3 dieno Rugpjutes 1416 m. raszitą, apej sawą pariedimą žodi dawe. Siustuoju wiskupu isz prižasties tebesąnte Konstancios miesti susirinkima, negalieje tujaus i Lietuwą ir i Žemajtius wažiuoti, o tuotarpu kunegajksztis Witauds kitus iszlejda i Konstanciją pasiuntinius, katrims isakie melsti wiskupu susirinkima, kad lieptum Križokams iszlejsti isz kaline wisus žemajtius kariosi sugrobtusius, o naujos žemajtiu wiskupistes neibruktum Ringos Ercewiskupams. Susirinkims iszkłauses ir to meldima, prispire Križokus kad tulid iszłuosuotum nekałtus žemajtius, o nauję wiskupistę pawede patem popiežiuj ir Wokitiu Ciecoruj-Zygmuntuj(31).

(30) Die 28 Mensis Novembris An. 1415 intraverunt Ambassiadores Samoytarum de novo conversorum, ad fidem catholicam, sexaginta vel circiter nume-
↕ p. 47–48 ro, ↕ satis procerae staturae. Qui habitant inter Livoniam et Lithuaniam, prope Prussiam. Et terra eorum quam inhabitant vocatur Semigallia omnibus bonis referta, excepto, quod non crescit ibi vinum. Et sunt sub regimine constituti Vitoldi alias Alexandri ducis Lithuaniae. Et consueverunt prius esse aliquandiu sub regimine magistri et fratrum Theutonicorum de Prussia. Et recesserunt e concilio 1 Martii sequenti 1416 anni. *Theodoricus Niem Secretarius Apostolicus de*
↕ p. 48–49 *vita Joannis XXIII.* ↕

(31) Narbutta Dzieje Narodu Litewskiego.

Visas susirinkimas su didžia atidžia ir įtempimu klausė to sakymo žemaičių. Kardinolas Raguzas, širdingai sukrutintas, pats norėjo keliauti į Žemaičius dėl apsakinėjimo žodžio Dievo, vienok to nepadarė, nes matės nemokąs žemaitiškai. Ant pabangos vyskupai to susirinkimo, aiškiai pasiėmę kiekvieną nuo jų išreikštą dalyką gerai perkratyti, 1 dienoj kovo 1416 metų išleido namon pasiuntinius[30].

§ 29

SUSIRINKIMAS IŠLEIDŽIA PASIUNTINIUS Į ŽEMAIČIUS

Susirinkę vyskupai, norėdami užganą padaryti maldavimui žemaičių, Jonui iš Žešovo, Lvovo arkivyskupui, ir Petrui iš Kustinio, Vilniaus vyskupui, įsakė važiuoti pas Lietuvos valdymierus, tai yra pas karalių ir Vytautą, katriedviem (popiežiaus nesant) pats susirinkimas per gromatą, 3 dienoj rugpjūčio 1416 m. rašytą, apie savą parėdymą žodį davė. Siųstuoju vyskupu iš priežasties tebesančio Konstancos mieste susirinkimo negalėjo tuojau į Lietuvą ir į Žemaičius važiuoti, o tuo tarpu kunigaikštis Vytautas kitus išleido į Konstancą pasiuntinius, katriems įsakė melsti vyskupų susirinkimo, kad lieptų kryžokams išleisti iš kalinio visus žemaičius, karėse sugrobtuosius, o naujos Žemaičių vyskupystės neįbruktų Rygos arkivyskupams. Susirinkimas, išklausęs ir to meldimo, prispyrė kryžokus, kad tūlyd išliuosuotų nekaltus žemaičius, o naująją vyskupystę pavedė pačiam popiežiui ir vokiečių ciesoriui Zigmantui[31].

[30] Die 28 Mensis Novembris An. 1415 intraverunt Ambassiadores Samoytarum de novo conversorum, ad fidem catholicam, sexaginta vel circiter numero, satis procerae staturae. Qui habitant inter Livoniam et Lithuaniam, prope Prussiam. Et terra eorum quam inhabitant vocatur Semigallia omnibus bonis referta, excepto, quod non crescit ibi vinum. Et sunt sub regimine constituti Vitoldi alias Alexandri ducis Lithuaniae. Et consueverunt prius esse alliquandiu sub regimine magistri et fratrum Theutonicorum de Prussia. Et recesserunt e concilio 1 Martii sequenti 1416 anni. *Theodoricus Niem Secretarius Apostolicus de vita Joannis XXIII.* [27]

[31] Narbutta Dzieje Narodu Litewskiego. [28]

§. 30.

PASIUNTINIU ISTEJG WISKUPISTĘ.

Pasiustuoju nu Konstancios susirinkima wiskupu, gawusiu galibę padariti wis tąn, kąn Kristaus naujej awiniczej uż rejkalingą paskajtitum; 1417 meta sziłu mienesij bęnguntes atwika i Medininkus arba Warnius. Cze radusiu dar łabaj daug stabmeldiu, pirmu mokie jus tikieima szwęnta, paskuo pradieje stejgti darbą, dieł katro pasiustu buwa. Wiena dar tuokart warniusi te buwa S. Aleksęndras bażnicze; neteka todieł bażniczes katro wiskups turietum sostą sawą, ir kuri but motinu kitu wisu bażniczių. Tąn kad kunigajksztuj Witaudųj łiepąnt dajlides(a) pradieje statiti, wiskupu swetiu paszwęntusiu kiertini akmeni, patalpina pamati. Tuotarpu atważiawa i Warnius Kunegs Motiejus isz Wilniaus, ir parode anuodum rasztą nu dide kunegajkszte sau duotą, katrami tas iszrejszkie noris, kad tas Motiejus but pirmuoju Żemajtiu Wiskupu(32). Tąn rasztą parskajtiusiu pasiuntiniu, minawotą kunegą bażniczio S. Aleksęndras paszwęnte i wiskupus, ir isakie kad ne węn is, bet ir jo ipiedinej giwentum Warniusi. Żemajtiu naują wiskupistę pawede Gniezna Ercewiskupams. Paskiaus szeszis kunegus lankus atwikusius i Żemajtius dieł apsakinieima żode Diewa pakiele i kanaunikus ir tejpat isakie, kad wisumet Warniusi giwentum. Matidamu wienok Żemajtiusi didelej mażaj tesąnt kunegu, tiems patims kanaunikams lejda buti ir klebonajs. Pirmam żemajtiu wiskupuj ir jo ipiedinems palika waldę, tims kanaunikams mirus, pagał sawa nora kitus kunegus kanaunikajs padariti. Wiskups Motiejus su kanaunikajs, nu Karalaus Jegiełłas, nu Kunegajkszte Witauda ir nu kitu Lietuwos didżiunu, gawa apstej kningu, piningu, bażniczes indu, szwęntu apwałkału ir kitu boteriu(a) dowenu. Pabengusiu sawą darbą susirinkima pasiuntiniu aplejda żemajtiu kąmpą ir nuważiawa tiesiau i Naujusius Trakus kami tuokart giwena didis Lietuwos kunegajksztis Witauds. Cze betrukdamu parasze gromatą

↕ p. 49–50 (a) Cieśle. ↕

(32) Raszits Trakusi 1417 m. Subato artimo po szwęntes 11,000 Mergajtiu.

↕ p. 50–51 (a) *Sute, spore.* ↕

§ 30

PASIUNTINIU ĮSTEIGIA VYSKUPYSTĘ

Pasiųstuoju nuo Konstancos susirinkimo vyskupu, gavusiu galybę padaryti visa tą, ką Kristaus naujai avinyčiai už reikalingą paskaitytų, 1417 metą, šilų mėnesiui bengiantis, atvyko į Medininkus, arba Varnius. Čia radusiu dar labai daug stabmeldžių, pirma mokė juos tikėjimo švento, paskui pradėjo steigti darbą, dėl katro pasiųstu buvo. Viena dar tuokart Varniuose tebuvo šv. Aleksandros bažnyčia, neteko todėl bažnyčios, katroj vyskupas turėtų sostą savą ir kuri būtų motina kitų visų bažnyčių. Tą kad, kunigaikščiui Vytautui liepiant, dailidės[a] pradėjo statyti, vyskupu svečiu, pašventusiu kertinį akmenį, patalpino pamate. Tuo tarpu atvažiavo į Varnius kunigas Motiejus iš Vilniaus ir parodė aniedviem raštą, nuo didžio kunigaikščio sau duotą, katrame tas išreiškė norįs, kad tas Motiejus būtų pirmuoju Žemaičių vyskupu[32]. Tą raštą perskaičiusiu, pasiuntiniu minavotą kunigą bažnyčioj šv. Aleksandros pašventė į vyskupus ir įsakė, kad ne vien jis, bet ir jo įpėdiniai gyventų Varniuose. Žemaičių naują vyskupystę pavedė Gniezno arkivyskupams. Paskiau šešis kunigus lenkus, atvykusius į Žemaičius dėl apsakinėjimo žodžio Dievo, pakėlė į kanauninkus ir taip pat įsakė, kad visuomet Varniuose gyventų. Matydamu vienok Žemaičiuose dideliai mažai tesant kunigų, tiems patiems kanauninkams leido būti ir klebonais. Pirmam Žemaičių vyskupui ir jo įpėdiniams paliko valdžią, tiems kanauninkams mirus, pagal savo norą kitus kunigus kanauninkais padaryti. Vyskupas Motiejus su kanauninkais nuo karaliaus Jogailos, nuo kunigaikščio Vytauto ir nuo kitų Lietuvos didžiūnų gavo apsčiai knygų, pinigų, bažnyčios indų, šventų apvalkalų ir kitų boterių[a] dovanų. Pabengusiu savą darbą, susirinkimo pasiuntiniu apleido Žemaičių kampą ir nuvažiavo tiesiai į Naujuosius Trakus, kame tuokart gyveno didis Lietuvos kunigaikštis Vytautas. Čia betrukdamu

[a] Cieślė.

[32] Rašytas Trakuose 1417 m. Subatoj, artimoj po šventės 11 000 mergaičių.

[a] *Sute, spore.*

i Konstancią pas susirinkusius wiskupus, duodamu jems żodi apej wisus żemajtiusi padaritus wejkałus(b) sawa(33). O ąntrą mażne toki pat rasztą palika Wiskupuj Motiejuj, kad but atminimu atęntiems giminiems(34). Ąnt gała abudu numon iszważiawa.

§ 31.

SUMISZIMS ŻEMAJTIUSI.

Kad swetimu wiskupu tejp rejkalingaj ir dajlej Warniusi bruzde, kiti kunegaj wajkszcziodamis po sodas, kajp imanidamis kriksztije żmones. Żemajtej priwersti apsikriksztiti, nors pagałop kataliku tikieima neapkięnte; bijodamis wienok artie Trakusi giwenąnte dide kunegajkszte, ausis susklautę tilięje. Bet kada tas prispirts rejkałajs kunegajksztistes, 1418 metusi, gawa darba su Križokajs; tujaus musije parode kąn mokąntis. O taj szioki ejłu. Milietojej senoje tikieima paukżdinti par stabmeldius kunegus, kurius słaptu dar pas sawęs łajkie, grobies uż ginkłus noriedamis par krauje pralijmą sugrąžinti garbę diewams senolu sawa. Tulid pri tu pristoje gauje artoju. Rados didis sumiszims ir ermideris – bajsemi inirtimi żmones iszsiżadiejusis jau tikieima kataliku, skrajoje nu dwara lig dwara. Daug pardietiniu nu dide kunegajkszte istatitu iszmusze, kunegus kataliku wienus nugałabije, kitus isz sawa żemes iszgine, nemaż bażniczziu krikszczionu, subjaurioje, arba sudegina. Ąnt gała pamatiusis wisam kam kłojęntes, apęnt ikure szwęntą ugni, katrą sodosi lig sziolej sliepe ir tebłajkie. Kunegajksztis Witauds apej tus dalikus gawes żodi, paskubieje ant pagałbas tikieimuj kataliku – tujaus pasiunte i Żemajtius daug karejwiu, katrie newęn sumiszimą nustabe, bet dar pamuszusis stabmeldius priwerte apęnt sugriszt i tikieimą kataliku. Paskiaus didem kunegajksztuj liepąnt, iriedits buwa sudas, katras szeszes deszimtis
↕ p. 52–53 patiu smurtiuju wadowu, pakardina arba nukirdina. ↕

(b) *Czynności.*

(33) Gromata raszita Trakusi 24 dieno Spalu mienese 1417 metu.

(34) Raszts raszits Naujusius Trakusi 1417 m. matąnt Mikałojuj Kiejzgajłuj
↕ p. 51–52 Żemajtiu Storastaj. ↕

parašė gromatą į Konstancą pas susirinkusius vyskupus, duodamu jiems žodį apie visus Žemaičiuose padarytus veikalus[b] savo[33]. O antrą mažne tokį pat raštą paliko vyskupui Motiejui, kad būtų atminimu atenčioms giminėms[34]. Ant galo abudu namon išvažiavo.

§ 31

SUMIŠIMAS ŽEMAIČIUOSE

Kad svetimu vyskupu taip reikalingai ir dailiai Varniuose brūzdė, kiti kunigai, vaikščiodami po sodas, kaip įmanydami krikštijo žmones. Žemaičiai, priversti apsikrikštyti, nors pagalop katalikų tikėjimo neapkentė, bijodami vienok arti Trakuose gyvenančio didžio kunigaikščio, ausis suskliautę tylėjo. Bet kada tas, prispirtas reikalais kunigaikštystės, 1418 metuose gavo darbo su kryžokais, tuojau mūsieji parodė, ką mokantys. O tai šiokia eile. Mylėtojai senojo tikėjimo, paugždinti per stabmeldžius kunigus, kuriuos slapta dar pas save laikė, grobės už ginklų, norėdami per kraujo praliejimą sugrąžinti garbę dievams senolių savo. Tūlyd prie tų pristojo gauja artojų. Rados didis sumišimas ir ermyderis – baisiame įnirtime žmonės, išsižadėję jau tikėjimo katalikų, skrajojo nuo dvaro lig dvaro. Daug perdėtinių, nuo didžio kunigaikščio įstatytų, išmušė, kunigus katalikų vienus nugalabijo, kitus iš savo žemės išginė, nemaž bažnyčių krikščionių subjauriojo arba sudegino. Ant galo, pamatę visam kam klojantis, apent įkūrė šventą ugnį, katrą sodose lig šiolei slėpė ir teblaikė. Kunigaikštis Vytautas, apie tuos dalykus gavęs žodį, paskubėjo ant pagalbos tikėjimui katalikų – tuojau pasiuntė į Žemaičius daug kareivių, katrie ne vien sumišimą nustabė, bet dar pamušę stabmeldžius privertė apent sugrįžti į tikėjimą katalikų. Paskiau, didžiam kunigaikščiui liepiant, įrėdytas buvo sūdas, katras šešias dešimtis pačių smurčiųjų vadovų pakardino arba nukirdino.

[b] *Czynności.*

[33] Gromata, rašyta Trakuose 24 dienoj spalio mėnesio 1417 metų.

[34] Raštas, rašytas Naujuosiuose Trakuose 1417 m., matant Mikalojui Kęsgailiui, Žemaičių storastai.

§. 32.

ĄNTRUS SUMISZIMS.

Rodies didem kunegajksztuj, jog żemajtej uż sawa narsumą tejp smarkiej nucziżti, daugiaus nebdris uż garbę diewu sawa su juomi kiersztauti ir barties, tuotarpu datirims kit kąn parode. Rejk żinoti jog pirmam sumiszimuj kilus, didżiunaj ne tiktaj isz wiena su ukininkajs i krikszczionis nekiba, bet dar patis kajp imanidamis ukininkus nijkie ir stabe. O par toki sawa elgimos łabaj ukinikus ipikina ir tape paskajtiti uż neprietelus tiewiszku diewu su artojejs. Todiel woz kuo karejwej kunegajkszte i Lietuwą iszkielawa, tulid ukininkaj aplej Rasejnius, Warnius ir Rietawa giwenąntis, smurtaj kiba i didżiunus, kietęndamis butinaj jus isznowiti. Pajuti taj kitu pawietiu artojej, ligi dali grejtaj susirinka i burius; toki ejłu mażne wienos dienos buwie, sumiszims paskida i wisus żemajtius. Apsti burej artoju po wisas puses biegiodamis, gaude, pąmpije ir terioje didżiunus, butas ju degina turtus godingaj grobste. Kiti nuejusis i Prusus ir i Kurszą, suokie artojus kad ligi dali isznajkinusis sawa wiresnibę luosaj giwentum.
↕p.53–54 Iszgirdes apej tas ne ↕ łajmes kunegajksztis Witaudas, grejtaj isz Traku i Żemajtius atbruzdieje, o dar smarkiaus, nekajp pirmu kaltusius igrobes, apęnt sumiszimą nustabe(35).

§. 33.

ŻEMAJTEJ PAMIEGST KATALIKU TIKIEIMI.

Pralijms krauje uż stabmeldiszką tikieimą, apej kuri dabar sakiem, jau buwa pastars arba paskutinis: nes żemajtej kad ir par nenora nuraminti, wienok iłgajniu kas karts łabiaus pramoka ir pamiega tikieimi krikszczioniszkami, kas karts didisnej pradrisa artinties ir głausties pri kataliku kunegu.

Wiskups Motiejus nors turieje giwenti Warniusi (§. 30) wienok pagał linkieirna dide kunegajkszte, daugiaus giwena Łuokie ir

↕p.54–55 (35) Voigt VII. p. 325. ↕

§ 32

ANTRAS SUMIŠIMAS

Rodės didžiam kunigaikščiui, jog žemaičiai, už savą narsumą taip smarkiai nučyžti, daugiau nebdrįs už garbę dievų savo su juo keršTauti ir bartis, tuo tarpu datyrimas kitką parodė. Reikia žinoti, jog, pirmam sumišimui kilus, didžiūnai ne tiktai iš vieno su ūkininkais į krikščionis nekibo, bet dar patys kaip įmanydami ūkininkus niekė ir stabė. O per tokį savo elgimos labai ūkininkus įpykino ir tapo paskaityti už neprietelius tėviškų dievų su artojais. Todėl vos kuo kareiviai kunigaikščio į Lietuvą iškeliavo, tūlyd ūkininkai, apie Raseinius, Varnius ir Rietavą gyvenantys, smurtai kibo į didžiūnus, ketindami būtinai juos išnovyti. Pajutę tai, kitų pavietų artojai lygia dalia greitai susirinko į būrius, tokia eile mažne vienos dienos būvy sumišimas paskydo į visus Žemaičius. Apstūs būriai artojų, po visas puses bėgiodami, gaudė, pampijo ir teriojo didžiūnus, butas jų degino, turtus godingai grobstė. Kiti, nuėję į Prūsus ir į Kuršą, suokė artojus, kad, lygia dalia išnaikinę savo vyresnybę, liuosai gyventų. Išgirdęs apie tas nelaimes, kunigaikštis Vytautas greitai iš Trakų į Žemaičius atbruzdėjo, o dar smarkiau, nekaip pirma, kaltuosius įgrobęs, apent sumišimą nustabė[35]. [29]

§ 33

ŽEMAIČIAI PAMĖGSTA KATALIKŲ TIKĖJIME

Praliejimas kraujo už stabmeldišką tikėjimą, apie kurį dabar sakėm, jau buvo pastaras, arba paskutinis, nes žemaičiai, kad ir per nenorą nuraminti, vienok ilgainiui kaskarts labiau pramoko ir pamėgo tikėjime krikščioniškame, kaskarts didžiau pradrįso artintis ir glaustis prie katalikų kunigų.

Vyskupas Motiejus, nors turėjo gyventi Varniuose (§ 30), vienok pagal linkėjimą didžio kunigaikščio daugiau gyveno Luokėj

[35] Voigt VII. p. 325. [30]

nedalejda stabmeldims ąnt Szatrios kalnu apęnt įkurti szwęntos ugnes. Isz prižasties žmoniszka ir ișzmintinga elgimos, tejp buwa nu Žemajtiu lęnkams, jog ir łajku pastaruju sumiszimu, nieks nieka pikta jem nedrisa dariti. Wiskupisti sawa walde kajp imanidams. Apej jo darbus tąn tikt žinom, jog 1419 mitusi, Betigałas klebonuj lejda sumajniti žemę Rupse wadinamą i Hoslagos prigulęntę pri nekokie Wiszgina. Rodos tejpat jog par jo męldimą kunegajksztis Witauds istejgie bażniczę Krakinawi. Metusi 1420 jau buwa žemajtiu wiskupistie dewines bažniczes, kuriu klebonaj mokie žmones ne węn bažnicziose, bet ir po kajmes arba sodas.

Kad musu pusie tejp kataliku tikieims plieties, o garbintojej Kristaus kas diena dauginos; Križoku wiresnibe węn dar tauzije tiewuj Szwęntam, jog žemajtej tebier stabmeldejs, jog mažkas tarp ju teiszpažist tikrą Diewą. Todieł Martins V. popiežius iłgaj neturieje žemajtiu už katalikus. Bet ąnt gała, gawes tikrą žinę kas destis žemajtiusi; metusi wiskupistę ju patwirtina ir už naują Kristaus awiniczę iszpažina. Taj padare par gromatą 3 dieno spalu mienese 1421 metu isz
↕p. 55–56 Rima iszlejstą. ↕

PARSKIRIMAS 6.

Užraszaj wiskupuj ir kanaunikams padariti.

§. 34.

KUNEGU MAJTNASTIS (SPOSÓB DO ŻYCIA).

Kunegs Motiejus, kurs paskuo tape musu wiskupu, Kunegs Mikałojus Wężyks Dominikonis, Kunegs Jons isz Opatowicziu tejpat Dominikonis, Episcopellus wadinams ir wisi dieł skielbima Ewanelios i Žemajtius atwikusis kunegaj; par trejus pirmusius metus, mita isz iżda arba skarba dide kunegajkszte Witauda. Bet kiek piningu ar
↕p. 56–57 kitos ↕ majtnastes nu jo kas meta luob gauti, butinaj nežinom. Kad toks majtinims kunegajksztuj ikirieje, metusi 1417 prisakie sarguj iżda sawa (podskarbiemu) duoti kas meta žemajtiu kunegams, pęnkies

ir nedaleido stabmeldžiams ant Šatrijos kalno apent įkurti šventos ugnies. Iš priežasties žmoniško ir išmintingo elgimos taip buvo nuo žemaičių lenkiamas, jog ir laiku pastarųjų sumišimų niekas nieko pikto jam nedrįso daryti. Vyskupyste savo valdė kaip įmanydamas. Apie jo darbus tą tik žinom, jog 1419 metuose Betygalos klebonui leido sumainyti žemę, Rupsė vadinamą, į Hosliagos, prigulinčią prie nekokio Višgino. Rodos taip pat, jog per jo meldimą kunigaikštis Vytautas įsteigė bažnyčią Krekenavoj. Metuose 1420 jau buvo Žemaičių vyskupystėj devynios bažnyčios, kurių klebonai mokė žmones ne vien bažnyčiose, bet ir po kaimus, arba sodas.

Kad mūsų pusėj taip katalikų tikėjimas plėtės, o garbintojai Kristaus kas dieną dauginos, kryžokų vyresnybė vien dar tauzijo Tėvui šventam, jog žemaičiai tebėra stabmeldžiais, jog mažkas tarp jų teišpažįsta tikrą Dievą. Todėl Martynas V, popiežius, ilgai neturėjo žemaičių už katalikus. Bet ant galo, gavęs tikrą žinią, kas destis Žemaičiuose, metuose vyskupystę jų patvirtino ir už naują Kristaus avinyčią išpažino. Tai padarė per gromatą, 3 dienoj spalio mėnesio 1421 metų iš Rymo išleistą.

PERSKYRIMAS 6

Užrašai, vyskupui ir kanauninkams padaryti

§ 34

KUNIGŲ MAITNASTIS (SPOSÓB DO ŻYCIA)

Kunigas Motiejus, kurs paskui tapo mūsų vyskupu, kunigas Mikalojus Venžikas, dominikonas, kunigas Jonas iš Opatovičių, taip pat dominikonas, *episcopellus* vadinamas, ir visi dėl skelbimo evanelijos į Žemaičius atvykę kunigai per trejus pirmuosius metus mito iš iždo, arba skarbo, didžio kunigaikščio Vytauto. Bet kiek pinigų ar kitos maitnasties nuo jo kas metą gaudavo, būtinai nežinom. Kad toks maitinimas kunigaikščiui įkyrėjo, metuose 1417 prisakė sargui iždo savo (podskarbiemu) duoti kas metą Žemaičių kunigams

deszimtis markù grasziu lietuwiszku piningajs *(quinquaginta marcas grossorum lithuanicorum)* deszimti baczku medaus, ir pęnkies deszimtis baczku rugiu(36) wisą tąn ałgą sargs iżda par kietwerius metus isztikimaj mokieje żemajtiu apasztołams, katrie tarp sawęs dalijos ir mita.

§. 35.

WALSTEJ KUNEGAMS UŻRASZITI.

Koł maż tebuwa kunegu ir toki ejłu wejku atsieje jus parmajtinti, bet kad tie płatinąntes kataliku tikieimuj kas karts dauginos, o wiskupistę ir wiskupą popieżius pripażina; rejkieje tejp jus apwejzieti, kad swetima skatika nemejłaudamis, ne i swetimas rąnkas wejziedamis, wisokio gadinie dajlej misti galietum. Tąn kietindams padariti kunegajksztis Witaudas, metusi 1421 suwadina i Wilniu didumenę, kurej ajszkiej pasisakie, noris wiskupuj ir kunegams żemajtiu, turtus użrasziti. Wisaj diduomenej tejp diewobajmingą norą pagirus, kunegajksztis iszdawe szejs żodejs paraszitą gromatą.

„Wardon Wieszpaties. Amen.

Dieł ąmżina to dajkta minieima.

Isztiesu tuokart użmokiesni nu Diewa tikiemos idiem gausęntis, kad dieł istejgima bażniczes ir kunegams paduodam głobąntes rąnkas dosnuma(a) Musu.

Todieł Mes Aleksęndra kitejp Witoldas isz milestas Diewa Didis Kunegajksztis Lietuwos ir żemiu Prusu ir tęn tolaus ir t. t. ir t. t. Aprejszkam tuo rasztu wisims katrims żinoti prider, jogiej noriedamis ąmżiną minawonę Sawis ąnt tos żemes palikti, kad ąnt pabąngos mari(b) kuną pametusis, ąmżina pałajminima użmokiesni igiti galietumem, padorem Kristusi Tiewuj Ponuj Motiejuj Medininku wiskupistes wiskupuj ir jo kapitułaj (priszalinems kunegams) pawietes, turtus, giwentojus *(homines)* ir sodas, żemiaus iszskajtitas, kajpo taj: pawietę Wirszowienus, tejpat pawietę Mojwanus, tejpat pawietę Krakies, tejpat pawietę Medininku, giwentojus Warnejs wadinamus,

↕ p. 57–58 (36) Raszts iszduotas Trakuse 1417 meta Nedielo po szwęntes 10,000 Mergajtiu. ↕

↕ p. 58–59 (a) Dosnus, szczodry – dosnums, *szczodrobliwość.* (b) *Śmiertelne.* ↕

penkias dešimtis markų grašių lietuviškų pinigais *(quinquaginta marcas grossorum lithuanicorum)*, dešimtį bačkų medaus ir penkias dešimtis bačkų rugių[36]. Visą tą algą sargas iždo per ketverius metus ištikimai mokėjo žemaičių apaštalams, katrie tarp savęs dalijos ir mito.

§ 35

VALSČIAI, KUNIGAMS UŽRAŠYTI

Kol maž tebuvo kunigų, ir tokia eile veiku atsiėjo juos permaitinti, bet kad tie, platinantis katalikų tikėjimui, kaskarts dauginos, o vyskupystę ir vyskupą popiežius pripažino, reikėjo taip juos apveizėti, kad, svetimo skatiko nemeilaudami nei į svetimas rankas veizėdami, visokioj gadynėj dailiai misti galėtų. Tą ketindamas padaryti, kunigaikštis Vytautas metuose 1421 suvadino į Vilnių diduomenę, kuriai aiškiai pasisakė norįs vyskupui ir kunigams Žemaičių turtus užrašyti. Visai diduomenei taip dievobaimingą norą pagyrus, kunigaikštis išdavė šiais žodžiais parašytą gromatą:

„Vardan Viešpaties. Amen.

Dėl amžino to daikto minėjimo.

Iš tiesų tuokart užmokesnį nuo Dievo tikimės įdėm gausiantys, kad dėl įsteigimo bažnyčios ir kunigams paduodam globiančias rankas dosnumo[a] mūsų.

Todėl mes, Aleksandra, kitaip Vytautas, iš mylistos Dievo didis kunigaikštis Lietuvos ir žemių Prūsų ir ten toliau ir t. t. ir t. t. Apreiškiam tuo raštu visiems, katriems žinoti pridera, jogei, norėdami amžiną minavonę savęs ant tos žemės palikti, kad ant pabangos, marų[b] kūną pametę, amžino palaiminimo užmokesnį įgyti galėtumėm, padoriam Kristuje tėvui ponui Motiejui, Medininkų vyskupystės vyskupui, ir jo kapitulai (prišaliniams kunigams) pavietus, turtus, gyventojus *(homines)* ir sodas, žemiau išskaitytas, kaipo tai: pavietą Viržuvėnus, taip pat pavietą Maivėnus, taip pat pavietą Krakes, taip pat pavietą Medininkų, gyventojus, Varniais vadinamus, katrų viena

[36] Raštas išduotas Trakuose 1417 metą nedėlioj po šventės 10 000 mergaičių.

[a] Dosnus szczodry; dosnumas *szczodrobliwość.* [b] *Śmiertelne.*

katru wiena dalis wiskupuj o ąntra mażesnioi dalis kanaunikams su aramu żemi kajp dwaruj wiskupa tejp ir kanauniku. Tejpat wiskupuj pusę Eżera Byrżuly nu szalies katro tek upe Wirwita. Tejpat Kaltynienu pawietie deszimti giwentoju wiskupuj ir żemę aramą jo dwaruj. Tejpat pawietie Krażiu deszimti giwentoju su aramu żemi jo dwaruj. Tejpat Widuklie deszimtis giwentoju ir arama żeme jo dwaruj. Tepat Rassejniusi deszimtis giwentoju ir żeme arama dwaruj. Tejpat Medininku pawietie ties eżeru Łukszta deszimti giwentoju ir eżers, Olsedy. O kanaunikams szeszes deszimtis giwentoju pawietie Baltyninku ir eżers Sterwa – su wisoki waldi ir galibi, su dirwomis, łaukajs, piewomis, ganikłomis, giriomis, miszkajs, krumalejs, su medaus pełnu, mediokliems, spąndimajs, undinejs upiemis, eżerajs, prudajs, prudałejs, żwejokli, melnicziomis, su gieribiemis ir kitajs wajsejs, su użdarbiemis ir wisokiejs pełnajs kokiejs nor wardajs tie newadintumes kokie
↕ p. 59–60 nu sena minawotoms pawietiems priderieti ir prigulieti ↕ rodies, ne węn nugis esąntius bet ir gieresnej ukię wedąnt(a) buti galęntius, atidawiem, sutejkiem ir par tąn rasztą duodam ibrukam ir użraszom ąmzinaj ir ant ąmżiu, patem ponuj Wiskupuj ir jo ipiedinems ir kapitułaj minawotas Medininku bażniczes, tejp kad galietum, turieties, łajkiti, misti, pełną traukti ir wąlditi dajlej ir spakajnej, ąnt sawa, ir bażniczes sawa giera apwersti, kajp jem ir jo kapitułaj gieresnej ir pelningiesnej rodises ir kłoses. – Pagał stipribes to raszta, patwirtinta prikabintu didii peczioti Musu. – Raszitas Trakuse nedielo prisz szwęntę S. Jona Kriksztitoje Metusi Wieszpaties 1421. Matąnt padorem Kristusi Tiewuj Ponuj Petruj wiskupuj, Dauggalęntims ir narsims karejwems Ponuj Albertuj Gasztołd Wajwadaj ir Storastaj, Erazmuj Ostik Wilniaus Kasztelonie, Jonuj .... Wajwadaj ir Kasztelonie, Sungail Kasztelonie Traku, Pomisgal Storestaj Żemajtiu, Lubelda żemes Musu Marczełkaj, ir kitims daugieł isztikamis Musu milemims. Duotas par rankas Mikalojaus Maldryk isztikama sekretoriaus Musu tikraj milema."

Par tus użraszus wiskups Motiejus igije dewinis walstius ir kieletą eżeru. Ligi dali kanaunikaj tape waldimierajs turtu, isz katru, kajp rejkięnt misti galieje(37).

↕ p. 60–61 (a) Gaspadoraujęnt. ↕

(37) Baltyninku walstuo ir szęndien, 60 tier giwentuju. Teguł kas dasek, dieł-
↕ p. 61–62 ko to wieto, par 420 metu, żmones neiwisa? ↕

dalis vyskupui, o antra, mažesnioji dalis, kanauninkams su ariama žeme kaip dvarui vyskupo, taip ir kanauninkų. Taip pat vyskupui pusę ežero Biržulio, nuo šalies katro teka upė Virvyčia. Taip pat Kaltinėnų paviete dešimtį gyventojų vyskupui ir žemę ariamą jo dvarui. Taip pat paviete Kražių dešimtį gyventojų su ariama žeme jo dvarui. Taip pat Viduklėj dešimtis gyventojų ir ariama žemė jo dvarui. Taip pat Raseiniuose dešimtis gyventojų ir žemė ariama dvarui. Taip pat Medininkų paviete ties ežeru Lūksto dešimtį gyventojų ir ežeras Alsėdžių. O kanauninkams šešias dešimtis gyventojų paviete Baltininkų ir ežeras Stervo su visokia valdžia ir galybe, su dirvomis, laukais, pievomis, ganyklomis, giriomis, miškais, krūmeliais, su medaus pelnu, medžioklėmis, spandymais, vandenimis, upėmis, ežerais, prūdais, prūdeliais, žvejokle, melnyčiomis, su gėrybėmis ir kitais vaisiais, su uždarbiais ir visokiais pelnais, kokiais nori vardais tie nesivadintų, kokie nuo seno minavotiems pavietams priderėti ir prigulėti rodės, ne vien nugis esančius, bet ir, geriau ūkį vedant[b)], būti galinčius, atidavėm, suteikėm ir per tą raštą duodam, įbrukam ir užrašom amžinai ir ant amžių pačiam ponui vyskupui ir jo įpėdiniams ir kapitulai minavotos Medininkų bažnyčios taip, kad galėtų turėtis, laikyti, misti, pelną traukti ir valdyti dailiai ir spakainiai, ant savo ir bažnyčios savo gero apversti, kaip jam ir jo kapitulai geriau ir pelningiau rodysis ir klosis. Pagal stiprybę to rašto, patvirtinto prikabinta didžiąja pečiotim mūsų. Rašytas Trakuose nedėlioj prieš šventę šv. Jono Krikštytojo metuose viešpaties 1421. Matant padoriam Kristuje tėvui ponui Petrui, vyskupui, dauggalintiems ir narsiems kareiviams ponui Albertui Gaštoldui, vaivadai ir storastai, Erazmui Ostikui, Vilniaus kaštelionui, Jonui... vaivadai ir kaštelionui, Sungailai, kaštelionui Trakų, Pomisgaliui, storastai Žemaičių, Liubeldai, žemės mūsų marčelkai, ir kitiems daugel ištikimiems mūsų mylimiems. Duotas per rankas Mikalojaus Maldriko, ištikimo sekretoriaus mūsų, tikrai mylimo." [31]

Per tuos užrašus vyskupas Motiejus įgijo devynis valsčius ir keletą ežerų. Lygia dalia kanauninkai tapo valdymierais turtų, iš katrų kaip reikiant misti galėjo[37].

[a] Gaspadoraujant.

[37] Baltininkų valsčiuj ir šiandien 60 tėra gyventojų. Tegul kas daseka, dėl ko toj vietoj per 420 metų žmonės neįviso.

§. 36.

KITI UŻRASZAJ.

Tuokart pat kunegajksztis Witauds turieje użrasziti turtus ir bazniczioms metusi 1416 jem liepąnt iszstatitoms (§. 27). Nors tu użraszu niekami nerąndam, wienok idiem turieje buti; nes wisu senoses żemajtiu bażniczes, kajpo taj: Wielonas, Ejrogałas, Krażiu ir t. t. lig pat sziolej tebwałda turtajs nu kunegajkszte Witauda użraszitajs – o metusi 1530 Krażiu klebons Motiejus, guodies Karalienej Bonaj, jog użraszaj nu Witauda Krażiu klebonijej duoti, sudegie Warniusi. Pirmajsis tejpat Wiskups Motiejus, turtus sau nu kunegajkszti Witauda, Kałtinienusi, Krażiusi ir Rassejniusi użraszitus, pawede tusi miestelusi giwenąntims klebonams, isakie tikt sau kas meta doni mokieti, arba dali gaunama isz walstiu pełna, atiduoti. Ąnt gała, Wiskups Motiejus, Martinuj V. popieżiuj lejdąnt, tapes Wilniaus Wiskupu 1421 metusi parsikiele i Lietuwą, o wisi jo turtaj kluwa użwejzdieto-
↕ p. 62–63 juj nu kapitułas paskirtam. ↕

PARSKIRIMAS 7.

Plietimos tikieima kataliku żemajtiusi.

§. 37.

MIKAŁOJUS DZIERŻGAWICZE WISKUPU.

Iszważiawus isz Żemajtiu wiskupuj Motiejuj par dwejus ligie metus walde wiskupisti kanaunikaj: nes klebons naujuju Traku kunegs Mikałojus Dzieżgawicze 20 dieno Sause 1421 metu nu Dide kunegajkszte Witauda pramints wiskupu żemajtiu, negalieje tujaus i sawą wiskupisti atwikti, o taj diełto, jog nebuwa kam żemajtiusi jo
↕ p. 63–64 i wisku ↕ pus iszszwęnsti, kajp ir diełto: jog didis kunegajksztis ij

§ 36

KITI UŽRAŠAI

Tuokart pat kunigaikštis Vytautas turėjo užrašyti turtus ir bažnyčioms, metuose 1416 jam liepiant išstatytoms (§ 27). Nors tų užrašų niekame nerandam, vienok įdėm turėjo būti, nes visų senosios Žemaičių bažnyčios, kaipo tai: Veliuonos, Ariogalos, Kražių ir t. t., lig pat šiolei tebvaldo turtais, nuo kunigaikščio Vytauto užrašytais, o metuose 1530 Kražių klebonas Motiejus guodės karalienei Bonai, jog užrašai, nuo Vytauto Kražių klebonijai duoti, sudegė Varniuose. Pirmasis taip pat vyskupas Motiejus turtus, sau nuo kunigaikščio Vytauto Kaltinėnuose, Kražiuose ir Raseiniuose užrašytus, pavedė tuose miesteliuose gyvenantiems klebonams, įsakė tik sau kas metą donį mokėti arba dalį gaunamo iš valsčių pelno atiduoti. Ant galo vyskupas Motiejus, Martynui V, popiežiui, leidžiant, tapęs Vilniaus vyskupu, 1421 metuose persikėlė į Lietuvą, o visi jo turtai kliuvo užveizdėtojui, nuo kapitulos paskirtam.

PERSKYRIMAS 7

Plėtimos tikėjimo katalikų Žemaičiuose

§ 37

MIKALOJUS DZIEŽGAVYČIA VYSKUPU

Išvažiavus iš Žemaičių vyskupui Motiejui, per dvejus lygiai metus valdė vyskupyste kanauninkai, nes klebonas Naujųjų Trakų, kunigas Mikalojus Dziežgavyčia, 20 dienoj sausio 1421 metų nuo didžio kunigaikščio Vytauto pramintas vyskupu Žemaičių, negalėjo tuojau į savą vyskupystę atvykti, o tai dėl to, jog nebuvo kam Žemaičiuose jo į vyskupus iššvęsti, kaip ir dėl to, jog didis kunigaikštis, jį mylėdamas,

miliedams, su sawimi wążioje. Kajpogi metusi 1422 dar praminiu wiskupu tebibudams, tajkina Karalų Władisłową Jegiełłą ir Kunegajkszti Witaudą su Prusu Križokajs, o ąnt upi Ossu, pri sąndara ąmžinos mejles tarp tu dwiju szalu padarita, rąnką sawą pridieje.

§. 38.

NAUS WISKUPS PARWIKST I ŽEMAJTIUS.

Mikałojus Dzierżgawicze sułaukies gromatas (Bulli) nu Martina V. popieżiaus, o nu buwusioje żemajtiu Wiskupa Motiejaus Wilnuo i Wiskupus paszwęnstas; metusi 1424 parsidąngina i Warnius. Isikurdams turieje didelej apstej stabmeldiu żemajtiusi tebrasti, tuokart wisa prowisu dwileka wiskupistie tebuwa bazniczių, kajpo taj: Warniusi dwi, kałtinienusi, Widuklie, Kielmie, Ejrogało, Wielono, Betigało, Łuokie, Rasejniusi, Krażiusi ir regies Krakinawi. Malidams ir apkriksztitusius żemajtius, pusiautinaj tebesant stabmeldejs, ne i bażniczes wajksztiojęnt; iszsimane wadinti pas sawęs ąnt pietu didziunus atważiawusius szwęntą dieną i bażniczę o negiebąntiu
↕p. 64–65 ważinieties, ↕ niekumet nekwijte. Pasergiejusi taj diduomene, juoba pradieje łąnkiti bażniczes.

§. 39.

WISKUPA DZIERŻGAWICZES DARBAJ.

Kad żmones kłausidamis kunegu apsakinieima Paprusie i Kristusą i tikieje, o neturieje bażniczes: Wiskups Mikałojus istejgie Jurborgi bażniczelę, katrą pawede Wielonas klebonuj ir isakie kad isz numu iszlikdams, łąnkitumes Jurborgi, o żmones suwadinis dalitum jems szwęntus sakramęntus. Wiskupuj bedarbuojęntes 1430 metusi, mire jo gieradies kunegajksztis Witaudas, o sostas Lietuwos dide kunegajkszte, kluwa Bolesławuj Swidrigaluj. Pradio Wiskups Mikałojus ir su tuo sutika; nes metusi 1431. Kłajpiedo ir Skirstimonie raszies po sąndaru tarp Kunigajkszte Swidrigalaus ir Križoku

su savimi važiojo. Kaipogi metuose 1422, dar praminiu vyskupu tebebūdamas, taikino karalių Vladislovą Jogailą ir kunigaikštį Vytautą su Prūsų kryžokais, o ant upės Osos prie sandaro amžinos meilės, tarp tų dviejų šalių padaryto [32], ranką savą pridėjo.

§ 38

NAUJAS VYSKUPAS PARVYKSTA Į ŽEMAIČIUS

Mikalojus Dziežgavyčia, sulaukęs gromatos (bulli) nuo Martyno V, popiežiaus, o nuo buvusiojo Žemaičių vyskupo Motiejaus Vilniuj į vyskupus pašvęstas, metuose 1424 parsidangino į Varnius. Įsikurdamas turėjo dideliai apsčiai stabmeldžių Žemaičiuose tebrasti, tuokart viso provisa dvylika vyskupystėj tebuvo bažnyčių, kaipo tai: Varniuose dvi, Kaltinėnuose, Viduklėj, Kelmėj, Ariogaloj, Veliuonoj, Betygaloj, Luokėj, Raseiniuose, Kražiuose ir, regis, Krekenavoj. Matydamas ir apkrikštytuosius žemaičius pusiautinai tebesant stabmeldžiais nei į bažnyčias vaikščiojant, išsimanė vadinti pas save ant pietų didžiūnus, atvažiavusius šventą dieną į bažnyčią, o negebančių važinėtis niekuomet nekvietė. Pasergėjusi tai, diduomenė juoba pradėjo lankyti bažnyčias.

§ 39

VYSKUPO DZIEŽGAVYČIOS DARBAI

Kad žmonės, klausydami kunigų apsakinėjimo, Paprūsėj į Kristų įtikėjo, o neturėjo bažnyčios, vyskupas Mikalojus įsteigė Jurbarke bažnyčėlę, katrą pavedė Veliuonos klebonui ir įsakė, kad, iš namų išlikdamas, lankytųsi Jurbarke, o žmones suvadinęs, dalytų jiems šventus sakramentus. Vyskupui besidarbuojant, 1430 metuose mirė jo geradėjas kunigaikštis Vytautas, o sostas Lietuvos didžio kunigaikščio kliuvo Boleslavui Švitrigailai. Pradžioj vyskupas Mikalojus ir su tuo sutiko, nes metuose 1431 Klaipėdoj ir Skirsnemunėj rašės po sandaru, tarp kunigaikščio Švitrigailos ir kryžokų padarytu, bet

padaritu, bet paskiaus Żemajtems to kunegajkszte nebkłausąnt, ir
wiskups turieje nu jo atsitraukti. Todieł Swidrigalus ąnt jo supikies,
metusi 1432 melde popieżiaus Eugeniusza IV. kad kunegą Petrą pa-
kiełtum i Żemajtiu wiskupus; nęs tikiejos par ij ir Żemajtius pri sa-
↕ p. 65-66 węs patrauksis. Todieł kad so ↕ stas Żemajtiu wiskupa ir nebuwa
luosas, popieżius wienok apgauts nu Swidrigalaus, lejda kunegą Pe-
trą padariti wiskupu żemajtiu ir atsiunte rejkalingą tami daliki sawą
rasztą (Bullę). Tąn igies kunegs Petras noriejeważiuoti i Warnius ir
iszwertes Wiskupą Mikałoją, siesties jo wieto. Bet żemajtej milieda-
mis sawą piemeni naujoje neprijeme.

§. 40.

GROMATA WISKUPA PETRA.

Metusi 1435 kad apmaudings Swidrigalus jau nebkunegajksztis
Lietuwos, su didelejs burejs karejwiu traukie i Żemajtius, kietęn-
dams jus sau pamuszti, Kunegs Petrus buwa draugie su juomi, ir
pasiunte Żemajtiu diduomenej szioki rasztą. „Petrus isz Diewa ir
Apasztoliszka sosta milestas, wiskups żemajtiu żemes, wisims ir
kiekwienam bajorams narsims wirams ir Ponams Żemajtiu, Baro-
nams ir wisims karejwems, milausems musu prietelems swejkatos
ir tos wajsiu! Diewa pariedimu, o Szwęncziause Pona musu aukszc-
ziause popieżiaus gieribi ir tiewiszku małoni, padariti ir iszkielti bu-
↕ p. 66-67 damis i wiskupus ir ↕ piemenis minawotos Żemajtiu bażniczes, atej-
nam kartu su szwiesiausiu Lietuwos ir Russios didiu kunegajksztiu
wieszpatiu Swidrigalu, kurs dieł pajeszkoima tos żemes ir walstibes
sawa, trauk lig pat żemes Zewelias ir kiet wikti tolaus i Prusus. – To-
dieł rejkałaujem prietelistes jusu. O je tam musu rasztuj su grometu
popieżiaus ne niekindamis pakłusnejs(a) buste, o mumis uż sawą
wiskupą dalejste ir priimste, żinodamis musą norą, sawąi rasztu
aprejkszti tejkieties, kad pagał jusu atrasza riediti żinksnejs musu, ar
kit kąn lig łajku prasidieti galietumem. O kad neiszsikalbinietumet,

↕ p. 67-68 a) Pasłusznejs. ↕

paskiau, Žemaičiams to kunigaikščio nebklausant, ir vyskupas turėjo nuo jo atsitraukti. Todėl Švitrigaila, ant jo supykęs, metuose 1432 meldė popiežiaus Eugenijaus IV, kad kunigą Petrą pakeltų į Žemaičių vyskupus, nes tikėjos per jį ir žemaičius prie savęs patrauksiąs. Todėl, kad sostas Žemaičių vyskupo ir nebuvo liuosas, popiežius vienok, apgautas nuo Švitrigailos, leido kunigą Petrą padaryti vyskupu Žemaičių ir atsiuntė reikalingą tame dalyke savą raštą (bullę). Tą įgijęs, kunigas Petras norėjo važiuoti į Varnius ir, išvertęs vyskupą Mikalojų, sėstis jo vietoj. Bet žemaičiai, mylėdami savą piemenį, naujojo nepriėmė.

§ 40

GROMATA VYSKUPO PETRO

Metuose 1435, kad apmaudingas Švitrigaila, jau neb kunigaikštis Lietuvos, su dideliais būriais kareivių traukė į Žemaičius, ketindamas juos sau pamušti, kunigas Petras buvo drauge su juo ir pasiuntė Žemaičių diduomenei šiokį raštą. „Petras, iš Dievo ir Apaštališko sosto mylistos vyskupas Žemaičių žemės, visiems ir kiekvienam – bajorams, narsiems vyrams ir ponams Žemaičių, baronams ir visiems kareiviams, mieliausiems mūsų prieteliams – sveikatos ir tos vaisių! Dievo parėdymu, o švenčiausio pono mūsų aukščiausio popiežiaus gerybe ir tėviška malone padaryti ir iškelti būdami į vyskupus ir piemenis minavotos Žemaičių bažnyčios, ateinam kartu su šviesiausiu Lietuvos ir Rusios didžiu kunigaikščiu viešpačiu Švitrigaila, kurs dėl paieškojimo tos žemės ir valstybės savo traukia lig pat žemės Zavelijos ir keta vykti toliau į Prūsus. Todėl reikalaujam prietelystės jūsų. O jei tam mūsų raštui su gromata popiežiaus neniekindami paklusniais[a] būsite, o mus už savą vyskupą daleisite ir priimsite, žinodami mūsų norą, savąjį raštu apreikšti teikitės, kad pagal jūsų atrašą rėdyti žingsniais mūsų ar kitką lig laiku prasidėti galėtumėm. O kad neišsikalbinėtumėt,

[a] Paslušniais.

ligiej su tuo musu gromatu, siuntam iszraszus (kopie) popieriu, kurejs i wiskupus iszkielti palikom. Dar turet žinoti, jog kiek galiedamis meldam Didi kunegajkszti, idant walstibes sawa jeszkotum par romumą ir nusiżeminimą, kad kraus krikszczioniszkas berejkała nelietumes. Żinokiet tejpat jog ir pats didis kunegajksztis szalej priszingaj gan nusiżemin ir atsiduod. O idant toki pat szirdies jautimą priszininkams Aukszcziausis miłaszirdingaj ikwiepti tejktumes; tikiem jog toms żemiems, nieka łajmingesne, nieka gieresne atsitikti negalietum. Iszduotas łaukusi pawietie Zawelios, wilio S. Bałtramiejaus Apasztoła, metusi trisdeszimts pęnktusi. (Iszsimana po tukstantes kieturi szimtaj)(38).

Neżinom ar żemajtej tąn gromatą parskajtiusis, dawe koki atraszą, żinom tiktaj, jog tas wiskups Petrus, nieka nepesze, nes ij kartu su Kunegajksztiu Swidrigalu, żemajtej nu sawęs atstumę.

§. 41.

PIRMA SZIAULUSI BAŻNICZE.

Galem numaniti jog togs growimos wiskupa Petra ąnt sosta neluosa, netika wiskupuj Mikałojuj, ir nemaż jem padare szirdgiła, wienok nietruputele jem nepawodije; nes miliedamis ij żemajtej, ir girdieti aplej parmajną nenorieje. Todieł praejus toms audroms apęnt sawotiszkaj stejgie rejkałus pawestos sau nu Diewa awiniczes. Kad wajksztiojęntis po Żemajtiu szali kunegaj, daugieł stabmeldiu szios dienos Szaulu pawietie apkrikszti̇je: Mikołs Kiejzgajlis Storasta, pagał wiskupa nora pastate Szaulusi mede bażniczę, pas katrą wiskups liepe kuneguj wisumet giwenti. Atęntiusi metusi, kas wiskupistie nutika ir kajp naujej itikiejusius żemajtius użwejzieti kłojes? tiesą pasakius neżinom, saka tikt mums senolej, jog tas wiskups Mikałojus, metusi kajp rodos 1453 tapęs Wilniaus wiskupu; powisam iszważiawa isz Żemajtiu żemes.

(38) Tąn rasztą prałots Herburts atrada tarp popieriu Wilniaus Kapitułas 1841 metusi. ↕ p. 68-69 ↕

lygiai su ta mūsų gromata siunčiam išrašus (kopie) popierių, kuriais į vyskupus iškelti palikom. Dar turit žinoti, jog kiek galėdami meldžiam didį kunigaikštį, idant valstybės savo ieškotų per romumą ir nusižeminimą, kad kraujas krikščioniškas be reikalo nesilietų. Žinokit taip pat, jog ir pats didis kunigaikštis šaliai priešingai gan nusižemina ir atsiduoda. O idant tokį pat širdies jautimą priešininkams aukščiausias mielaširdingai įkvėpti teiktųsi, tikim, jog toms žemėms nieko laimingesnio, nieko geresnio atsitikti negalėtų. Išduotas laukuose paviete Zavelijos vilijoj šv. Baltramiejaus apaštalo metuose trisdešimts penktuose." (Išsimano po tūkstančio keturi šimtai.)[38]

Nežinom, ar žemaičiai, tą gromatą perskaitę, davė kokį atrašą, žinom tiktai, jog tas vyskupas Petras nieko nepešė, nes jį kartu su kunigaikščiu Švitrigaila žemaičiai nuo savęs atstūmė.

§ 41

PIRMA ŠIAULIUOSE BAŽNYČIA

Galim numanyti, jog toks griovimos vyskupo Petro ant sosto neliuoso netiko vyskupui Mikalojui ir nemaž jam padarė širdgilo, vienok nė truputėlio jam nepavodijo, nes, mylėdami jį, žemaičiai ir girdėti apie permainą nenorėjo. Todėl, praėjus toms audroms, apent savotiškai steigė reikalus pavestos sau nuo Dievo avinyčios. Kad vaikščiojantys po Žemaičių šalį kunigai daugel stabmeldžių šios dienos Šiaulių paviete apkrikštijo, Mykolas Kęsgailis, storasta, pagal vyskupo norą pastatė Šiauliuose medžio bažnyčią, pas katrą vyskupas liepė kunigui visuomet gyventi. Atenčiuose metuose kas vyskupystėj nutiko ir kaip naujai įtikėjusius žemaičius užveizėti klojos, tiesą pasakius, nežinom. Sako tik mums senoliai, jog tas vyskupas Mikalojus, metuose, kaip rodos, 1453 tapęs Vilniaus vyskupu, po visam išvažiavo iš Žemaičių žemės.

[38] Tą raštą pralotas Herburtas atrado tarp popierių Vilniaus kapitulos 1841 metuose.

§. 42.

MARTINS I. ŻEMAJTIŲ WISKUPU.

Rejk żinoti jog żemajtiu wiskùpu besąnt kuneguj Mikałojuj, Łuokies klebons (rasi dar ir Warniu Kanauniks) Martins, tejp padorej ir diewobajmingaj elgies, tejp szirdingaj apej iszganima awelu sawa darbawos, jog wards jo tape garsingu ne węn Żemajtiusi bet ir Lietuwo; todieł Wiskupuj Mikałojuj i Wilniu iszsidąnginus, Karalus Kazimiers kunegą Martiną pramine wiskupu żemajtiu o Kalikstas III. patwirtina. Igijes wiskupistę kunegs Martins ligi dali be palaubas wisu gali
↕ p. 69–70 stejgie rejkałus bażniczes, tuo tikt ne ↕ gieraj, jog pusę metu betwieres, mire, o żemajtiu awinicze apęnt be piemenies palika(39).

§. 43.

JOKUBS I. PAKLUN I WISKUPUS.

Jokubs isz Traku miesta gimimu, tujaus po kunega Martina iszkiełts i żemajtiu wiskupus: kąn giera padare ne żinom; randam tiktaj senowes rasztusi jog 1457 nebe linkieima wiskupa Petrus Giedygoldis wirs turtings, pastatęs Szidławo mede kataliku bażnicze, turtajs ję apwejzieje. Isz to matom jog ano gadinie apsukuo Szidławos katalikaj jau buwa iwisusis. Niebiszkie nežinom kumet ir kajp wiskups Jokubs parsiskire suszi pasauli(40).

§. 44.

BAŁTRAMIEJUS I.

Paskiaus kluwa wiskupiste kuneguj Bałtramiejuj gimusem Lanku żemie, miesti Pułtuski. Tas par sawą nełabumą daugiaus żmones papiktina, ne kajp ko giera pramokie. Ipikinti żemajtej buk kietinusis

(39) Kojałowicz Miscelanea rerum ad statum Ecclesiasticum pertinentium.
↕ p. 70–71 (40) Naramowicz Facies Rerum Sarmaticarum. ↕

§ 42

MARTYNAS I ŽEMAIČIŲ VYSKUPU

Reikia žinoti, jog, Žemaičių vyskupu besant kunigui Mikalojui, Luokės klebonas (rasi dar ir Varnių kanauninkas) Martynas taip padoriai ir dievobaimingai elgės, taip širdingai apie išganymą avelių savo darbavos, jog vardas jo tapo garsingu ne vien Žemaičiuose, bet ir Lietuvoj, todėl, vyskupui Mikalojui į Vilnių išsidanginus, karalius Kazimieras kunigą Martyną praminė vyskupu Žemaičių, o Kalikstas III patvirtino. Įgijęs vyskupystę, kunigas Martynas lygia dalia be paliaubos visa galia steigė reikalus bažnyčios, tuo tik negerai, jog, pusę metų betvėręs, mirė, o Žemaičių avinyčia apent be piemens paliko[39].

§ 43

JOKŪBAS I PAKLIŪNA Į VYSKUPUS

Jokūbas iš Trakų miesto gimimu, tuojau po kunigo Martyno iškeltas į Žemaičių vyskupus, ką gero padarė – nežinom. Randam tiktai senovės raštuose, jog 1457 m. ne be linkėjimo vyskupo Petras Gedigoldis, vyras turtingas, pastatęs Šidlavoj medžio katalikų bažnyčią, turtais ją apveizėjo. Iš to matom, jog anoj gadynėj apsukui Šidlavos katalikai jau buvo įvisę. Nė biškio nežinom, kuomet ir kaip vyskupas Jokūbas persiskyrė su šiuo pasauliu[40].

§ 44

BALTRAMIEJUS I

Paskiau kliuvo vyskupystė kunigui Baltramiejui, gimusiam Lenkų žemėj, mieste Pultuske. Tas per savą nelabumą daugiau žmones papiktino, nekaip ko gero pramokė. Įpykinti žemaičiai būk ketinę jį

[39] Kojałowicz Miscelanea rerum ad statum Ecclesiasticum pertinentium. [33]
[40] Naramowicz Facies Rerum Sarmaticarum. [34]

ij użmuszti, bet parsergiets nu diewobajmingu żmoniu, iszspruka isz wiskupistes ir pasislìèpe Kiejdajniusi. Tejp nutikus iszsiżadieje wiskupistes ir daugiaus i Żemajtius nebgriża.

§. 45.

JURGIS I. MUSU WISKUPU.

Jurgis Wilnuo gimes istoje i kunegus, pakluwa i Wilniaus pralotus Arkidiakonus o paskiaus ir i musu wiskupus. Iszmintings ir diewobajmings tas wirs, par żmoneszką su kiekwienu elgimos, nurąmde ipikusius żemajtius ir iszmokie, kajp tur gierbti arba szinawoti sawa tiewus dwasiszkus. Tąnkie malde pawargielus, ąmżi gali 1463 metusi padirbina Warniusi mede katedras bażniczę. Karalus Kazimiers iszsigirdes apej jo padorius darbus, pramine ij Wilniaus wiskupu, kur diengalis wiskups besidąngindams, gawa iszalti, susirga ir kielie pasirinka 23 d. wasere, 1464 meta.

§. 46.

MOTIEJAUS II. WISKUPA DARBAJ.

Piusas II. popieżius, Kazimieruj Karaluj noręnt, 1463 metusi pa-
↕p.71-72 kiele i żemajtiu wiskupus ↕ kunegą Motieję isz Topola lanka. Tam wiskupu besąnt, katalikaj węn wisdamis, kas meta rejkaława daugiaus kunegu, o simunaries nesąnt, nebuwa kur ju gauti. Kąn matidams wiskups, priskirtus mokslus wajkielus, łajkie sawa buto, ir mokindina dajktu kunegams priderąntiu, o pramokitus szwęnte i kunegus. Liepe dar Warniusi mokiti wajkielus raszta, kad paskiaus galietum i kunegus stoti. Tam pirmam wiskupuj didelej patika Alsiedej, todieł pametes katedras bażniczę ir Warnius, cze isikure, o toki ejłu bajsej papiktina sawa ipiedinius, katrie ligi dali, daugiaus Alsiediusi kajp Warniusi giwena. Ąmże gali wiskups Motiejus pirka numus kanaunikams, mire 1471 metusi.

užmušti, bet, persergėtas nuo dievobaimingų žmonių, išspruko iš vyskupystės ir pasislėpė Kėdainiuose. Taip nutikus, išsižadėjo vyskupystės ir daugiau į Žemaičius nebgrįžo.

§ 45

JURGIS I MŪSŲ VYSKUPU

Jurgis, Vilniuj gimęs, įstojo į kunigus, pakliuvo į Vilniaus pralotus arkidiakonus, o paskiau ir į mūsų vyskupus. Išmintingas ir dievobaimingas tas vyras per žmonišką su kiekvienu elgimos nuramdė įpykusius žemaičius ir išmokė, kaip turi gerbti, arba šinavoti, savo tėvus dvasiškus. Tankiai maldė pavargėlius, amžiaus gale, 1463 metuose, padirbino Varniuose medžio katedros bažnyčią. Karalius Kazimieras, išsigirdęs apie jo padorius darbus, paminė jį Vilniaus vyskupu, kur diengalis vyskupas besidangindamas gavo įšalti, susirgo ir kely pasirinko 23 d. vasario 1464 meto.

§ 46

MOTIEJAUS II, VYSKUPO, DARBAI

Pijus II, popiežius, Kazimierui, karaliui, norint, 1463 metuose pakėlė į Žemaičių vyskupus kunigą Motiejų iš Topolio, lenką. Tam vyskupu besant, katalikai, vien visdami, kas metą reikalavo daugiau kunigų, o, seminarijos nesant, nebuvo kur jų gauti. Ką matydamas, vyskupas priskirtus mokslius vaikelius laikė savo butoj ir mokindino daiktų, kunigams priderančių, o pramokytus šventė į kunigus. Liepė dar Varniuose mokyti vaikelius rašto, kad paskiau galėtų į kunigus stoti. Tam pirmam vyskupui dideliai patiko Alsėdžiai, todėl, pametęs katedros bažnyčią ir Varnius, čia įsikūrė, o tokia eile baisiai papiktino savo įpėdinius, katrie lygia dalia daugiau Alsėdžiuose, kaip Varniuose, gyveno. Amžiaus gale vyskupas Motiejus pirko namus kanauninkams. Mirė 1471 metuose.

§. 47.

BAŁTRAMIEJAUS II. IR MARTINA II. GADINIE ISTEJGTAS BAŻNICZES.

Nu 1472 regas lig 1484 metu Bałtramiejuj II. Swirenkowiczej lietuwiuj, ąnt sostu musu wiskupu besiedęnt, Mikałojus Jawgiałłowicze, sawa piningajs pastate bażniczę Kurtuwienusi, o Stanisłous su Alek-
↕p.72-73 siu Wizgirdu, Krakinawa bażniczej ↕ turtus użrasze, abidwim tiedwim bażniczim, wiskups sutejkie kunegus ir użbrieże ribas nauju parakwiju. Krażiusi senaj bażniczej sudegus, Jokubs Giedrajtis pastate naują, katrą wiskups 1475 m. paszwęnte: o Alsiediusi pats istejgie bażniczę, parakwiję dawe, ir tos wietas klebonuj nu Karalaus Kazimiera turtu iszmelde. Senowes rasztininkaj pasako, tąn wiskupą buwus didelej linksmą, giebiejus tąnkiej swetius kwiesti, o wiskupistes nedaug tewejziejus. Baltramiejuj mirus, regas 1485 metusi, igije wiskupiste Martins II. buk Żemajtis, Sziaulu bażniczes klebons, katras par pasiustus kunegus daug żmoniu apkrikszties, Papilie istejgie bażniczę; katraj 1493 m. jem meldąnt Karalus Jóns Albrechts turtus dawe. O 1497 wiskupuj noręnt bajors Schiennetowicze su sawa sunu Jonu, newęn padirbina Szaukienusi bażniczę, bet dar ir tretą wałaku żemes kuneguj użrasze. Tuokart pat Stanisłous Janowicze Kiejzgajlis pas Krażiu bażniezę itijkie ałtoriję katraj pawede wisą Wajguwą. Wiskups pagires tąn jo darbą i pirmusius ałtoristas Krażiu pakiele kunegą Powiłą. Ligi dali wiskups nepejkie Onos Kiejzgajlienes żemajtiu
↕p.73-74 storastienes katra Krażiu ↕ klebonuj grażi turtą pawede(41). Ąnt gała wiskups Martins pasirinka, bet kumet, neżinom.

§. 48.

MARTINS III. WISKUPS LIETAS WIRS.

Ipiediniu Martina II. buwa mokits, protings ir darbus wiskups Martins III. Bukłus tas wirs Lietuwo gimes, pareje moksłus Lanku

↕p.74-75 (41) Rasztaj Krażiu bażniczes. ↕

§ 47

BALTRAMIEJAUS II IR MARTYNO II GADYNĖJ ĮSTEIGTOS BAŽNYČIOS

Nuo 1472, regis, lig 1484 metų Baltramiejui II Svirenkovyčiai, lietuviui, ant sosto mūsų vyskupu besėdint, Mikalojus Jaugelovyčia savo pinigais pastatė bažnyčią Kurtuvėnuose, o Stanislovas su Aleksiu Vizgirdu Krekenavos bažnyčiai turtus užrašė; abiedviem todviem bažnyčiom vyskupas suteikė kunigus ir užbrėžė ribas naujų parakvijų. Kražiuose, senai bažnyčiai sudegus, Jokūbas Giedraitis pastatė naują, katrą vyskupas 1475 m. pašventė, o Alsėdžiuose pats įsteigė bažnyčią, parakviją davė ir tos vietos klebonui nuo karaliaus Kazimiero turtų išmeldė. Senovės raštininkai pasakoja tą vyskupą buvus dideliai linksmą, gebėjus tankiai svečius kviesti, o vyskupystės nedaug teveizėjus. Baltramiejui mirus, regis, 1485 metuose, įgijo vyskupystę Martynas II, būk žemaitis, Šiaulių bažnyčios klebonas, katras, per pasiųstus kunigus daug žmonių apkrikštijęs, Papilėj įsteigė bažnyčią, katrai 1493 m., jam meldžiant, karalius Jonas Albrechtas turtus davė. O 1497, vyskupui norint, bajoras Šemiotovyčia su savo sūnum Jonu ne vien padirbino Šaukėnuose bažnyčią, bet dar ir trejetą valakų žemės kunigui užrašė. Tuokart pat Stanislovas Janovyčia Kęsgailis pas Kražių bažnyčią įtiekė altariją, katrai pavedė visą Vaiguvą. Vyskupas, pagyręs tą jo darbą, į pirmuosius altaristas Kražių pakėlė kunigą Povilą. Lygia dalia vyskupas nepeikė Onos Kęsgailienės, Žemaičių storastienės, katra Kražių klebonui gražų turtą pavedė[41]. Ant galo vyskupas Martynas pasirinko, bet kuomet – nežinom.

§ 48

MARTYNAS III, VYSKUPAS, LIETOS VYRAS

Įpėdiniu Martyno II buvo mokytas, protingas ir darbus vyskupas Martynas III. Buklus tas vyras, Lietuvoj gimęs, perėjo mokslus

[41] Raštai Kražių bažnyčios.

żemie, o paskiaus nuważiawes i Wałaku żemę, dar par trisdeszimtis apwalus metus, mokies istatimu arba prowu. Sugriżes i Lietuwą, spierej iszoka i Wilniaus prałotus Arkidiakonus, o tuo bebudams igije ir Żemajtiu wiskupistę. Mętu 1501 23 d. Birziele, węnkart su wiskupum Krokawas ir Łucka parskajte Wilniaus kapitułas kunigams, rasztą baudąnti (Bullam cohercionis) atsiustą nu Ałeksęndras VI. popieżiaus. Nu wisu Żemajtiu didelej lęnkams tas wiskups, wejkiej nu kiekwiena, ko tikt noris galieje iszmelsti. Ir tejp, metusi 1504 jem giejdąnt Mita Wiszginajte istejgie naują pas Betigałas bażniczę ałtoriję ir priderątej ję apwejzieje. Metusi 1505 maru gadinio bajors Grigalus Geytkonthawicze su sawa moteri Myethusy, nezgąndaudamos smerte, użrasze wiskupuj Martinuj ir katedras bażniczej dwarali Warniusi, 30 kapu piningu Lietuwo jemamu, ir wisą sawą turtą(42). Tąn pati meta Bartoszyns Pallatsa nebeżinios wiskupa dawe pradę Tauragies bażniczej su klebonii. Metusi 1507 Mikałojus Jonawicze Kiejzgajlis padirbina bażniczę Szwiekszno, o Barbora Pieczkate Ludkate Sałotiusi. Alberts Orwidawicze Kielmie o Wiekawicze Krakinawi ałtorijes istejgie. Pagalau Markus isz Witerbios, patem wiskupuj użrasze ir ąmżinaj atidawe Liepłauki. Tejp milems wiskups Martins nu żemajtiu, didelej patika ir Karaluj Aleksęndraj, katras ipatingą sawą milestą noriedams paroditi, atidawe jem Surwiliszkię, naujej atimtą nu Wilniaus Wiskupa Tabora. Tas pats Karalus wiskupuj rnełdąnt sutejkie turtus Warniu ir Betigałas bażniczioms. Pagał istatimu bażniczes, kiekwienas żmogus ąnt sawa żemi ir sawa piningajs naujus pastates numus Diewa, galieje wisumet paskirties tinkamą; klebonąir wadinos skirieju (kolatoriu). O jog nu pat istejgima Żemajtiu wiskupistes, mażne wisas bażniczes ir state ir turtajs apwejzieje didi Lietuwos kunegajksztej, todieł patis iszskirusis tinkamąi kunegą, luob rasziti pri wiskupą, kad klebonu padaritum. Kajpogi 1502 metusi atważiawa isz Krokawas i Warnius kunegs Jons, lanks nieżodele żemajtiszkaj nemokąs, ir parodes rasztą Karalaus, giejde kad wiskups i klebonus Wierżbołowa bażniczes ij pakiełtum. Wiskups nors raukies apmaudawa; negaliedams

↕p. 75-76 (42) Autograf tego zapisu znajduje się w Archiwum Biskupa Żmudzkiego. ↕

Lenkų žemėj, o paskiau, nuvažiavęs į Valakų žemę, dar per tris dešimtis apvalius metus mokės įstatymų, arba provų. Sugrįžęs į Lietuvą, spėriai įšoko į Vilniaus pralotus arkidiakonus, o tuo bebūdamas, įgijo ir Žemaičių vyskupystę. Metų 1501 23 d. birželio vienkart su vyskupam Krokuvos ir Lucko perskaitė Vilniaus kapitulos kunigams raštą baudžiantį (bullam cohercionis), atsiųstą nuo Aleksandros VI, popiežiaus. Nuo visų Žemaičių dideliai lenkiamas, tas vyskupas veikiai nuo kiekvieno, ko tik norįs, galėjo išmelsti. Ir taip metuose 1504, jam geidžiant, Mita Višginaitė įsteigė naują pas Betygalos bažnyčią altariją ir priderančiai ją apveizėjo. Metuose 1505, marų gadynėj, bajoras Grigalius Geitkontavyčia su savo moteria Meithuza, nesgandaudamos smerčio, užrašė vyskupui Martynui ir katedros bažnyčiai dvarelį Varniuose, 30 kapų pinigų, Lietuvoj imamų, ir visą savo turtą[42]. Tą patį metą Bartošinas Paliatsa ne be žinios vyskupo davė pradžią Tauragės bažnyčiai su klebonija. Metuose 1507 Mikalojus Jonavyčia Kęsgailis padirbino bažnyčią Švėkšnoj, o Barbora Piečkaitė Liudkaitė – Saločiuose. Albertas Orvydavyčia Kelmėj, o Viekavyčia Krekenavoj altarijas įsteigė. Pagaliau Markus iš Viterbijos pačiam vyskupui užrašė ir amžinai atidavė Lieplaukę. Taip mylimas vyskupas Martynas nuo žemaičių dideliai patiko ir karaliui Aleksandrai, katras, ypatingą savą mylistą norėdamas parodyti, atidavė jam Surviliškį, naujai atimtą nuo Vilniaus vyskupo Taboro. Tas pats karalius, vyskupui meldžiant, suteikė turtus Varnių ir Betygalos bažnyčioms. Pagal įstatymus bažnyčios kiekvienas žmogus, ant savo žemės ir savo pinigais naujus pastatęs namus Dievo, galėjo visuomet pasiskirti tinkamą kleboną ir vadinos skyrėju (koliatorium). O jog nuo pat įsteigimo Žemaičių vyskupystės mažne visas bažnyčias ir statė, ir turtais apveizėjo didi Lietuvos kunigaikščiai, todėl patys, išskyrę tinkamąjį kunigą, rašydavo prie vyskupo, kad klebonu padarytų. Kaipogi 1502 metuose atvažiavo iš Krokuvos į Varnius kunigas Jonas, lenkas, nė žodelio žemaitiškai nemokąs, ir, parodęs raštą karaliaus, geidė, kad vyskupas į klebonus Virbalio bažnyčios jį pakeltų. Vyskupas, nors raukės, apmaudavo, negalėdamas vienok

[42] Autograf tego zapisu znajduje się w Archiwum Biskupa Żmudzkiego. [35]

wienok prisztarauti Karaluj, sutejkie kuneguj Jonuj giejstą klebonię. Paskiaus matidams jog ir kits toks karts wejkiej gał atsitikti, su didiu nusiżeminimu melde Karalaus Aleksęndras, kad tokiu niekam żemajtiusi nederąntiu kunegu, nebskirtum i klebonus. Karalus pażines tejsibę metusi 1503 iszdawe gromatą, katru dalejda jem, jr jo ipiedinems żemajtiu wiskupams, pagał sawa nora ir pażinties dariti kunegus klebonajs wisu kleboniju par didius Lietuwos kunegajksztius żemajtiusi istejgtu. Su lig tuo kartu, żemajtiu wiskupaj patis pradieje skirti kunegus i klebonus: Warniu, Wielonas, Wierzbołowa, Kałtinieniu, Krażiu, Widukles, Ejrogałas, Betigałas, Rassejniu, Kielmes ir
↕p.76–77 Alsiediu. Pirms Wiskups Martins liepe kieletuj ↕ kunegu, katedras bażniczio kas diena giedoti kunegiszkus poterus, o ałgą giedotojems mokieje pats isz Surwiliszkies nesenej gauta dwara. Istejgie tejpogi pirmą ałtoriję pas katedras bażniczę. Netika tas wiskupuj, jog warniu kanaunikaj ir kiti kunegaj, tąnkiej pritrukusis duonas, łabiaus rupinos apej majtnasti, nekajp apej garbę Diewa; todieł susiprates mirsis, użrasze katedras bażniczej ir kanaunikams: numus wilniaus miesti, brangius akmenius, auksa żiedus su dejmąnta akimis, iwajrius auksa ir sidabra indus, bąndą, arklus, grudus, żodiu kalbąnt wisa sawa pajudinamą turtą. Taj padaręs 1514 m. numire. Wiskupuj Martinuj mirus, użsisuka Mikałojus Radziwiłłs Wilniaus Wajwada, ir wisą wiskupa turtą iszgrobste ir paględmże, o kanaunikams nieka nie panagutes neteka(43).

§. 49.

MIKAŁOJUS RADZIWIŁŁS WISKUPU.

Po piedu Martina III. Kunegajksztis Goniądza ir Medelu, Mikałojaus Wilniaus Wajwadas sunus, Mikałojus Radziwiłłs, pakluwa i musu Wiskupus. Radziwiłłuj i Warnius parsidąnginus, kanaunikaj tujaus pradieje melsti, kad atiemes nu sawa tiewa netejsingaj paględmżtus turtus Martina Wiskupa; jems atiduotum. Mikałojus

↕p.77–78 (43) Roszts tami daliki tebier lig sziolej Alsiediusi. ↕

prieštarauti karaliui, suteikė kunigui Jonui geistą kleboniją. Paskiau, matydamas, jog ir kitas toks kartas veikiai gali atsitikti, su didžiu nusižeminimu meldė karaliaus Aleksandros, kad tokių niekam Žemaičiuose nederančių kunigų nebskirtų į klebonus. Karalius, pažinęs teisybę, metuose 1503 išdavė gromatą, katra daleido jam ir jo įpėdiniams Žemaičių vyskupams pagal savo norą ir pažintį daryti kunigus klebonais visų klebonijų, per didžius Lietuvos kunigaikščius Žemaičiuose įsteigtų. Sulig tuo kartu Žemaičių vyskupai patys pradėjo skirti kunigus į klebonus Varnių, Veliuonos, Virbalio, Kaltinėnų, Kražių, Viduklės, Ariogalos, Betygalos, Raseinių, Kelmės ir Alsėdžių. Pirmas vyskupas Martynas liepė keletui kunigų katedros bažnyčioj kas dieną giedoti kunigiškus poterius, o algą giedotojams mokėjo pats iš Surviliškio neseniai gauto dvaro. Įsteigė taipogi pirmą altariją pas katedros bažnyčią. Netiko tas vyskupui, jog Varnių kanauninkai ir kiti kunigai, tankiai pritrūkę duonos, labiau rūpinos apie maitnastį, nekaip apie garbę Dievo, todėl, susipratęs mirsiąs, užrašė katedros bažnyčiai ir kanauninkams namus Vilniaus mieste, brangius akmenis, aukso žiedus su deimanto akimis, įvairius aukso ir sidabro indus, bandą, arklius, grūdus, žodžiu kalbant, visą savo pajudinamą turtą. Tai padaręs, 1514 m. numirė. Vyskupui Martynui mirus, užsisuko Mikalojus Radzivilas, Vilniaus vaivada, ir visą vyskupo turtą išgrobstė ir paglemžė, o kanauninkams nieko nė panagutės neteko[43].

§ 49

MIKALOJUS RADZIVILAS VYSKUPU

Po pėdų Martyno III kunigaikštis Goniondzo ir Medelių, Mikalojaus, Vilniaus vaivados, sūnus, Mikalojus Radzivilas, pakliuvo į mūsų vyskupus. Radzivilui į Varnius parsidanginus, kanauninkai tuojau pradėjo melsti, kad, atėmęs nuo savo tėvo neteisingai paglemžtus turtus Martyno, vyskupo, jiems atiduotų. Mikalojus,

[43] Raštas tame dalyke tebėra lig šiolei Alsėdžiuose.

Wiskups pasisakie taj padarisis: kąjpogi iłgajniu ir atpesze, katedras bażniczej ir kanaunikams priderąnti turtą; bet atjemes wis kąn sau paturieje, o kanaunikams nieka nėdawe. Ipikusis kanaunikaj apskunde sawą wiskupą, isz to kiła barnis, kurs ir lig Wiskupa ąmże gała nepasibęngie. Cze galietum kas tikieti Wiskupą Radziwiłłą godi buwus, o tiesą pasakius nebuwa godus bet netejsings, kąjpogi tejp kropdams kanaunikus, bekokie rejkała, dideli sawą turtą Knyszyna su żmoniemis dowinoje Zygmuntuj I. Karaluj. Tas pats karalus 1517 m. iszlejda rasztą, katruo wisus nu pat pradios wiskupistes żemajtiu bażniczioms ir kunegams par kąn norint padaritus użraszus, sawa galibi karaliszku, pripażina ir patwirtima. O kartu użdraude, kad nu tos gadines, nieks bażniczioms użraszu be żinios karalaus nebdaritum(44). Biszki paskiaus padaugina turtus Betigałas ir Jurborga bażniczių, o wiskups taj pastarajej sutejkie parakwiję. Wiskups Radziwiłłs, kajpo kunegajksztis patio pradio, uż nieka turieje kanaunikus ir diduomenę żemajtiu. Idiem to datirusi ponibe, bajsi po wisus żemajtius pakiele klegiesi; katro paskuo susizgribęs wiskups, ir par żmoniszką su kiekwienu elgimos neb nutilde. Ąmżi gali warniu kapituło istate urąndą prałota Arkidiakona, o pirmuoju Arkidiakonu padare Jurgi Taliati kanauniką. Pri tos prałotistes prikiergie Krakinawa klebonię, suwisajs jos turtajs. Paskiaus buwa pradiejes statiti Warniusi mura katedras bażniczę, bet nepabęngies 1522 metusi mire.

§. 50.

MIKAŁOJAUS WISZGALE WISKUPA DARBAJ.

Wiskupuj Radziwiłłuj mirus, spierej at ważiawa i Warnius: Jurgis Taliati Wilniaus kanauniks o Warniu katedras prałots Arkidiakons ir kanauniks, Martins Szokolnickis kanauniks ir Rassejniu klebons, Martins Crazolii kanauniks giedotos, Cyrabia Gieranonas

(44) Raszts iszduots Wilnuo didem sueimuj esąnt, seredo prisz werbu nedieles dieną. Tebier pas Żem. Wiskupą. ↕ p. 78–79 ↕

vyskupas, pasisakė tai padarysiąs. Kaipogi ilgainiui ir atpešė katedros bažnyčiai ir kanauninkams priderantį turtą, bet atėmęs viską sau patūrėjo, o kanauninkams nieko nedavė. Įpykę kanauninkai apskundė savą vyskupą, iš to kilo barnis, kurs ir lig vyskupo amžiaus galo nepasibengė. Čia galėtų kas tikėti vyskupą Radzivilą godų buvus, o, tiesą pasakius, nebuvo godus, bet neteisingas, kaipogi, taip kropdamas kanauninkus, be kokio reikalo didelį savą turtą Knišiną su žmonėmis dovanojo Zigmantui I, karaliui. Tas pats karalius 1517 m. išleido raštą, katruo visus nuo pat pradžios vyskupystės Žemaičių bažnyčioms ir kunigams per ką norint padarytus užrašus savo galybe karališka pripažino ir patvirtino. O kartu uždraudė, kad nuo tos gadynės niekas bažnyčioms užrašų be žinios karaliaus nebdarytų[44]. Biškį paskiau padaugino turtus Betygalos ir Jurbarko bažnyčių, o vyskupas tai pastarajai suteikė parakviją. Vyskupas Radzivilas, kaipo kunigaikštis, pačioj pradžioj už nieką turėjo kanauninkus ir diduomenę Žemaičių. Įdėm to datyrusi, ponybė baisų po visus Žemaičius pakėlė klegesį, katro paskui susizgribęs vyskupas ir per žmonišką su kiekvienu elgimos nebnutildė. Amžiaus gale Varnių kapituloj įstatė urandą praloto arkidiakono, o pirmuoju arkidiakonu padarė Jurgį Talaitį, kanauninką. Prie tos pralotystės prikergė Krekenavos kleboniją su visais jos turtais. Paskiau buvo pradėjęs statyti Varniuose mūro katedros bažnyčią, bet nepabengęs 1522 metuose mirė.

§ 50

MIKALOJAUS VIŠGALIO, VYSKUPO, DARBAI

Vyskupui Radzivilui mirus, spėriai atvažiavo į Varnius Jurgis Talaitis, Vilniaus kanauninkas, o Varnių katedros pralotas arkidiakonas ir kanauninkas, Martynas Šokolnickis, kanauninkas ir Raseinių klebonas, Martynas Kracolis, kanauninkas giedotojas, Cirabija,

[44] Raštas išduotas Vilniuj didžiam suėjimui esant, seredoj prieš Verbų nedėlios dieną. Tebėra pas Žem. vyskupą.

prabaszczius o Warniu kanauniks, Stapons kanauniks ir Łuokies ↕ p. 79–80 klebons, Stanisłous Skulškis tejpogi Warniu ka ↕ nauniks. Tie wisi susejusis katedras bażniczio pasirokawa ir iszskire i walditojus wiskupistes, minawotą Jurgi Talati; katras ir walde par asztuonerius su wirszu metus, nes par wisą tąn łajką, kažina diełko żemajtej wiskupa neturieje. Tuo tarpu szie dalikaj wiskupistie nutika. Jons Lietuwos kunegajksztiu giminajtis, Wilniaus Wiskups regas metusi 1523 łąnkidams Sziaulu karaliszkus walstius, katru tuokart buwa waldimieru, atrada Pakurszie daugibę ukininku stabmeldiu, apej tikrą Diewą nietruputele neżenąntiu. Matidams to wiso szalie niewienos nesąnt bażniczes ne kunega, wejkiej ąntsztika priżasti nežinios wargdieniu. Todieł ąnt ju susimiles. Talatiuj lejdąnt, padirbina Joniszkie bażniczę, turtajs ję apwejzieje ir kunegą Marką Lanczki ne be żinios Talati i Joniszkies klebonus pakiele. O Lanczkis padarits wisa Pakursze klebonu, pradieje kiek galis mokiti ukininkus ne węn bażniczio bet ir po sodas. To patio gadinie Wiekawieczej istejgie bażniczę Lolusi ir Ligumie; Syrewiczes Senoje Żagarie pastate bażniczę, o Szyłalie Orwidawiczes. Tas wisas waldimiers wiskupistes, padare ↕ p. 80–81 parakwijes bażnicziomis; nes apsukuo ju ↕ daug jau buwa kataliku. Metusi 1529. pats Talatis pastrunije bażniczę Krakiesi. Tąn pati meta ateje i Warnius raszts Klemensa VII. katruo popieżius patwirtina darbą wiskupa Radziwiłła istatąnti prałotistę.

Kanaunikaj negaliejusis atpeszti sau priderąntiu turtu nu Radziwiłła koł giwa, taries bęn kiek tiek gausęntis jem mirus isz jo pałajku. Tuotarpu ir tuokart nieka nełajmieje; nes Jons su Stanisłowu, ąmżina atilsi wiskupa Radziwiłła tikruoju brolu, wisus jo pałajkus atjeme. Todieł kanaunikams rejkieje anuodu skusti sudams ir didius piningus iszpilti. Ko nenoriedamis, paskire i Żemajtiu wiskupus Mikałoju Wiszgali, o nusiuntusis Talati, Szokolnicki ir Skulski i Wilniu, kur wiszgalis giwena, wisu wisus turtus nu Martina III. sau użraszitus, jem pawede ir dowinoje, kad nu Radziwiłłu atimtumes. Wiszgalis kiles isz didios giminies Traku wajwadistie giwenąntes, istoje i kunegus ir pakluwa i Wilniaus kanaunikus, metusi 1518 tape Wilniaus prałotu dzekonu, o kieletą metu nulejdus Kijawa wiskupu. Ąnt gała metusi 1532. nu Zygmunta I. pramints wiskupu żemajtiu, o nu Powiła III.

Geranainių prabaščius, o Varnių kanauninkas, Staponas, kanauninkas ir Luokės klebonas, Stanislovas Skulskis, taipogi Varnių kanauninkas. Tie visi, susiėję katedros bažnyčioj, pasirokavo ir išskyrė į valdytojus vyskupystės minavotą Jurgį Talaitį, katras ir valdė per aštuonerius su viršum metus, nes per visą tą laiką kažin dėl ko Žemaičiai vyskupo neturėjo. Tuo tarpu šie dalykai vyskupystėj nutiko. Jonas, Lietuvos kunigaikščių giminaitis, Vilniaus vyskupas, regis, metuose 1523 lankydamas Šiaulių karališkus valsčius, katrų tuokart buvo valdymieru, atrado Pakuršy daugybę ūkininkų stabmeldžių, apie tikrą Dievą nė trupučio nežinančių. Matydamas toj visoj šaly nė vienos nesant bažnyčios nei kunigo, veikiai antštiko priežastį nežinios vargdienių. Todėl, ant jų susimilęs, Talaičiui leidžiant, padirbino Jonišky bažnyčią, turtais ją apveizėjo ir kunigą Marką Liančkį ne be žinios Talaičio į Joniškio klebonus pakėlė. O Liančkis, padarytas viso Pakuršio klebonu, pradėjo kiek galįs mokyti ūkininkus ne vien bažnyčioj, bet ir po sodas. Toj pačioj gadynėj Viekavyčios įsteigė bažnyčią Lioliuose ir Lygumuose, Sirevyčios Senojoj Žagarėj pastatė bažnyčią, o Šilalėj Orvydavyčios. Tas visas valdymieras vyskupystės padarė parakvijos bažnyčiomis, nes apsukui jų daug jau buvo katalikų. Metuose 1529 pats Talaitis pastrūnijo bažnyčią Krakėse. Tą patį metą atėjo į Varnius raštas Klemenso VII, katruo popiežius patvirtino darbą vyskupo Radzivilo, įstatantį pralotystę.

Kanauninkai, negalėję atpešti sau priderančių turtų nuo Radzivilo kol gyvo, tarės bent kiek tiek gausiantys jam mirus iš jo palaikų. Tuo tarpu ir tuokart nieko nelaimėjo, nes Jonas su Stanislovu, amžiną atilsį vyskupo Radzivilo tikruoju broliu, visus jo palaikus atėmė. Todėl kanauninkams reikėjo anuodu skųsti sūdams ir didžius pinigus išpilti. Ko nenorėdami, paskyrė į Žemaičių vyskupus Mikalojų Višgalį, o nusiuntę Talaitį, Šokolnickį ir Skulskį į Vilnių, kur Višgalis gyveno, visų visus turtus, nuo Martyno III sau užrašytus, jam pavedė ir dovanojo, kad nuo Radzivilų atsiimtų. Višgalis, kilęs iš didžios giminės, Trakų vaivadystėj gyvenančios, įstojo į kunigus ir pakliuvo į Vilniaus kanauninkus, metuose 1518 tapo Vilniaus pralotu dzekonu, o keletą metų nuleidus – Kijevo vyskupu. Ant galo metuose 1532, nuo Zigmanto I pramintas vyskupu Žemaičių, o nuo

↕p. 81–82 popieżiaus ↕ patwirtints; parwika i musą szali ir atsisieda ąnt sosta wiskupu. Metusi 1533. garsingą kunegę Waleriona Pratasewiczi Szuszkauski padare Warniu kanauniku ir Krażiu klebonu. Wiszgalis buwa taj wirs bukłus ir protings, isziżintą par wiskupa Radziwiłła żemajtiu diduomenę su kunegajs sutajkina ir szaukimą nutilde. Tuo tikt negieraj jog trupaj be twieres 1533. metusi pasirinka(45).

§. 51.

JURGIS TALATI.

Tulid po nuszlopima wiskupa Mikałojaus wiszgale, karalus Zygmunts I. buwa pramines Żemajtiu wiskupu Jurgi Talati, prałota Arkidiakona, Żemajtiusi gimusi; bet tas pirm atejma rejkalinga raszta nu Tiewa Szwęntoje, nu wika pas Wieszpati Diewą, o Powiłs Ciechanowicze Wilniaus prałots iszdalije likusii turtą, pagał pastara jo nora.

§. 52.

WACŁOWA WIERZBICKIE WISKUPA DARBAJ.

Kajp mażne wisumet ittejp ir Talatuj mirus, nors Żemajtiu kanaunikaj su diduomeni bruka i sawa wiskupus wieną Warniu kanauniką, Lietuwos wienok kunegaj su didżiunajs pakisza Wacłowa Wierzbicki lietuwi Wilniaus kanaunika, katrą Zygmunts I. Karalus ir pramine wiskupu o Powiłs III. popieżius patwirtina. Kunegs Wacłous Wilnuo i wiskupus paszwęnstas rnetusi 1534. pirma siki i Żemajtius par brazdieje. Tam wiskupu besant kataliku tikieims kunegajksztistie didelej iszsipliete, kajp taj matom isz dauguma naujej padirbtu bażniczių. Ir tejp: 1538 m. Jons Bartoszewicze nebeżinios wiskupa, pastate ir wisu kuo apwejzieje sedos bażniczę katrą

↕p. 82–83 (45) Rasztaj Wilniaus katedras bażniczes. ↕

Povilo III, popiežiaus, patvirtintas, parvyko į mūsų šalį ir atsisėdo ant sosto vyskupu. Metuose 1533 garsingą kunigą Valerijoną Protasevyčią Šuškauskį padarė Varnių kanauninku ir Kražių klebonu. Višgalis buvo tai vyras buklus ir protingas, įšižintą per vyskupą Radzivilą Žemaičių diduomenę su kunigais sutaikino ir šaukimą nutildė. Tuo tik negerai, jog, trumpai betvėręs, 1533 metuose pasirinko[45].

§ 51

JURGIS TALAITIS

Tūlyd po nušlopimo vyskupo Mikalojaus Višgalio karalius Zigmantas I buvo praminęs Žemaičių vyskupu Jurgį Talaitį, pralotą arkidiakoną, Žemaičiuose gimusį, bet tas pirm atėjimo reikalingo rašto nuo Tėvo šventojo nuvyko pas Viešpatį Dievą, o Povilas Ciechanovyčia, Vilniaus pralotas, išdalijo likusįjį turtą pagal pastarą jo norą.

§ 52

VACLOVO VIEŽBICKIO, VYSKUPO, DARBAI

Kaip mažne visuomet, it taip ir Talaičiui mirus, nors Žemaičių kanauninkai su diduomene bruko į savo vyskupus vieną Varnių kanauninką, Lietuvos vienok kunigai su didžiūnais pakišo Vaclovą Viežbickį, lietuvį, Vilniaus kanauninką, katrą Zigmantas I, karalius, ir praminė vyskupu, o Povilas III, popiežius, patvirtino. Kunigas Vaclovas, Vilniuj į vyskupus pašvęstas, metuose 1534 pirmą sykį į Žemaičius parbrazdėjo. Tam vyskupu besant, katalikų tikėjimas kunigaikštystėj dideliai išsiplėtė, kaip tai matom iš daugumo naujai padirbtų bažnyčių. Ir taip 1538 m. Jonas Bartoševyčia ne be žinios vyskupo pastatė ir visu kuo apveizėjo Sedos bažnyčią, katrą vyskupas

[45] Raštai Vilniaus katedros bažnyčios.

wiskups paszwęntes tujaus parakwiję ir kleboną sutejkie. O par tąn didę gieradieistę padare žmoniems Pakurszie giwenąntims; nes tie lig sziolej, artimesnes nesąnt, szwentomis dienomis kielawa i Alsiediu bażniczę. Atęnti meta patis żmones pastate bażniczę Butkiszkie, katraj Dziewąłtauskis dawe żemę o wiskups parakwiję. Mażne tuokart pat każikas Szaduwo istejgie bażniczę, katrą wiskupuj mełdąnt Zygmunts I. apstej apdowenoje. Tas pats Karalus Wilkijos kopliczej pawede 50 wałaku żemes su giwentojejs, o pirmasis klebons Tedeu-
↕ p. 83–84 szus padirbina grażę mede bażniczę. Biszki ↕ paskiaus Zygmunts Karalus sutejkie Bejsogałas bażniczej 50 wałaku żemes su giwentojejs o bażniczej Ejrogałas sodą Kunegiszkius. Karaliene Bona, gawusi żodi nu sawa urieda Martina Podsęndkouskie jog Jurborga klebons Martins Hermanawicze ne tur kuo misti, jem ir jo ipiedinems dowinoje kajmą wadinamą Stróże. Jonuszus Nacewicze dwi sodi użrasze klebonuj Kałtinienu. Pats wiskups matidams aplej Mosiedi żmones giwenąntius butinaj neturęnt bażniczes, m. 1551. pastatidina Mosiedie bażniczelę. Kaspars Billewicze Użwęntes Ciwuns taj bażniczelej użrasze żemes gabołą su kieletu giwentoju. Prasidżiugies isz to wiskups, Mosiede kunegą pakiele i klebonus ir pawede jem płatę Juras ir Kursza sijkąntę parakwiję. Pasakiau pirmu (§. 49) jog wiskups Radziwiłłs, padiejes pamatus Warniusi mura bażniczes, pasimire; jo ipiediniu: Mikalojus III. su Jurgiu II. trumpaj te budamu wiskupajs, newaloje pabęngti mura bażniczes. Isz ejłos kluwa tas darbas wiskupuj Wacłowuj; bet tas, nors piningus turieje, par szikszturną wienok, ąnt mura pamatajs, padirbina mede katedras bażniczę. To
↕ p. 84–85 bażniczio pastatidina pęnkis iszskrosto ↕ ju(a) darba ałtorius, didemie pakabindina malawonę arba abroza wieszpaties Kristaus nukrižiawota, o i szałutines kopliczes ałtoriu, istate malawonę Apasztołu Petra su Powiłu. Sienas papuosze wejdu ataduosmejs arba portraktajs; senu pranokieju sawa, żemajtiu wiskupu ir kieloms brąngioms isz Flandrios parwożintoms malawonioms. Tejp daug giera wiskups Wacłous bedaridams wisaj wiskupistej ir sawa pełna neużmirsza. Nu sawa Żemajtiusi isikurima lig pat mirima, su didiu itęmpimu

↕ p. 85–86 (a) Rzezbiarzy. ↕

pašventęs tuojau parakviją ir kleboną suteikė. O per tą didžią geradėjystę padarė žmonėms, Pakuršy gyvenantiems, nes tie lig šiolei, artimesnės nesant, šventomis dienomis keliavo į Alsėdžių bažnyčią. Atentį metą patys žmonės pastatė bažnyčią Butkiškėj, katrai Dievaltauskis davė žemę, o vyskupas parakviją. Mažne tuokart pat kaži kas Šeduvoj įsteigė bažnyčią, katrą, vyskupui meldžiant, Zigmantas I apsčiai apdovanojo. Tas pats karalius Vilkijos koplyčiai pavedė 50 valakų žemės su gyventojais, o pirmasis klebonas Tadeušas padirbino gražią medžio bažnyčią. Biškį paskiau Zigmantas, karalius, suteikė Baisogalos bažnyčiai 50 valakų žemės su gyventojais, o bažnyčiai Ariogalos sodą Kunigiškius. Karalienė Bona, gavusi žodį nuo savo urėdo Martyno Podsendkauskio, jog Jurbarko klebonas Martynas Hermanavyčia neturi kuo misti, jam ir jo įpėdiniams dovanojo kaimą, vadinamą Stružiai. Jonušas Nacevyčia dvi sodi užrašė klebonui Kaltinėnų. Pats vyskupas, matydamas apie Mosėdį žmones gyvenančius būtinai neturint bažnyčios, m. 1551 pastatydino Mosėdy bažnyčėlę. Kasparas Bilevyčia, Užvenčio civūnas, tai bažnyčėlei užrašė žemės gabalą su keletu gyventojų. Prasidžiugęs iš to, vyskupas Mosėdžio kunigą pakėlė į klebonus ir pavedė jam plačią jūros ir Kuršo siekiančią parakviją. Pasakiau pirma (§ 49), jog vyskupas Radzivilas, padėjęs pamatus Varniuose mūro bažnyčios, pasimirė. Jo įpėdiniu, Mikalojus III su Jurgiu II, trumpai tebūdamu vyskupais, nevaliojo pabengti mūro bažnyčios. Iš eilės kliuvo tas darbas vyskupui Vaclovui, bet tas, nors pinigus turėjo, per šykštumą vienok ant mūro pamatų padirbino medžio katedros bažnyčią. Toj bažnyčioj pastatydino penkis išskrostojų[a] darbo altorius, didžiajame pakabindino maliavonę, arba abrozdą, Viešpaties Kristaus nukryžiavoto, o į šalutinės koplyčios altorių įstatė maliavonę apaštalų Petro su Povilu. Sienas papuošė veidų ataduosmiais, arba portraktais, senų pranokėjų savo, Žemaičių vyskupų, ir keliomis brangiomis iš Flandrijos parvožintomis maliavonėmis. Taip daug gero vyskupas Vaclovas bedarydamas visai vyskupystei ir savo pelno neužmiršo. Nuo savo Žemaičiuose įsikūrimo ligi pat mirimo su didžiu įtempimu vedė

[a] Rzezbiarzy.

wede ukię arba gaspadoristę, ważiojos po sawa walstius, patajse Warniusi daug butu, padirbina walstiusi ne maż trobesiu ir dwaru, istejgie kieles naujes melniczes. Par użraszus kunegajkszte Witauda puse eżera Łukszta, ir puse Birżule, priderieje żemajtiu wiskupams, o ąntras puses Storastaj Jeronimuj Wołowiczej, isz priżasties tokie pardaliima tąnkiej luob kilti barnej, tarp żweju wiskupa, ir żweju storastas; nes nespieru buwa ąntsztikti kami puse bęngas. To nekiężdams wiskups sumajne su storastu pusiemis, pats jeme wisą Birżuli, o Wołowiczej kluwa wisus Łukszts. Dar Wołowicze kieletą wałksmu Łukszta eżeri kanaunikams użłajkie, kad kumet noriedamis to wieto katro isztek upe Warnele, galietum żwejoti. Otus majnus Karalus Zygmunts Augustas 2. d. łapkriste 1549 m. patwirtina. Tąn pati meta wiskups Wacłous garsingą Petrą Rojziuszą pakiełe i Warniu kanaunikus ir padare Krażiu klebonu. Senatwie Powiłuj Olszańskuj Wilniaus wiskupuj mełdąnt, ważioje į Lietuwą ir tarp kunegu Wilniaus wiskupistes dieł pasibiłoima apej dajktus Diewa susirinkusiu pirmoje wieto siedieje. Ne iłgaj tęn trukies, parwika apent i Żemajtius, o po wałąndeles su rejkałajs nuważiawes i Ringą; nesitikietaj stajgu tęn pat numire 1555. metusi. Mirdams palika didius turtus ir piningus, katrajs koł giws taries kanakumet daugieł giera bażniczej S. padarisis; tuotarpu grejtaj jem be kokiu użraszu mirus, wis kąn iwajri żmones iszgrobste ir iszklejda, o iszganingi jo kietinimaj neiwika. Tejp mażne wisumet kłojes, ko giera mes patis koł giwi nepastejgsma, to likusije nebipadaris(46).

§. 53.

JONS DOMANIEWSKIS PARWAŻIUO I MUSU WISKUPUS.

Karalus Zygmunts Augustas, pajutęs wiskupuj Wacłowuj mirus, tujaus gieraj sau pażistamą, Wilniaus prałotą prabaszcziu, Jona isz Domanowa arba Domaniewski, pramine żemajtiu wiskupu. Gawusi

↕ p. 86–87 (46) Kojałowicz in Miscelaneis pag. 85. ↕

ūkį, arba gaspadorystę, važiojos po savo valsčius, pataisė Varniuose daug butų, padirbino valsčiuose nemaž trobesių ir dvarų, įsteigė kelias naujas melnyčias. Per užrašus kunigaikščio Vytauto pusė ežero Lūksto ir pusė Biržulio priderėjo Žemaičių vyskupams, o antros pusės – storastai Jeronimui Volavyčiai. Iš priežasties tokio perdalijimo tankiai kildavo barniai tarp žvejų vyskupo ir žvejų storastos, nes nespėru buvo antštikti, kame pusė bengias. To nekęsdamas, vyskupas sumainė su storasta pusėmis; pats ėmė visą Biržulį, o Volavyčiai kliuvo visas Lūkstas. Dar Volavyčia keletą valksmų Lūksto ežere kanauninkams užlaikė, kad kuomet norėdami toj vietoj, katroj išteka upė Varnelė, galėtų žvejoti. O tuos mainus karalius Zigmantas Augustas 2 d. lapkričio 1549 m. patvirtino. Tą patį metą vyskupas Vaclovas garsingą Petrą Roizijų pakėlė į Varnių kanauninkus ir padarė Kražių klebonu. Senatvėj, Povilui Olšanskiui, Vilniaus vyskupui, meldžiant, važiojo į Lietuvą ir tarp kunigų Vilniaus vyskupystės, dėl pasibylojimo apie daiktus Dievo susirinkusių, pirmojoj vietoj sėdėjo. Neilgai ten trukęs, parvyko apent į Žemaičius, o po valandėlės su reikalais nuvažiavęs į Rygą, nesitikėtai staiga ten pat numirė 1555 metuose. Mirdamas paliko didžius turtus ir pinigus, katrais, kol gyvas, tarės kana kuomet daugel gero bažnyčiai šventai padarysiąs, tuo tarpu, greitai jam be kokių užrašų mirus, viską įvairūs žmonės išgrobstė ir iškleidė, o išganingi jo ketinimai neįvyko. Taip mažne visuomet klojas: ko gero mes patys, kol gyvi, nepasteigsim, to likusieji nebepadarys[46].

§ 53

JONAS DOMANEVSKIS PARVAŽIUOJA Į MŪSŲ VYSKUPUS

Karalius Zigmantas Augustas, pajutęs vyskupui Vaclovui mirus, tuojau gerai sau pažįstamą Vilniaus pralotą prabaščių Joną iš Domanovo, arba Domanevskį, praminė Žemaičių vyskupu. Gavusi apie tai

[46] Kojałowicz in Miscelaneis pag. 85. [36]

apej taj żodi Lietuwos diduomenė, didelej pradieje rugoti ąnt Karalaus uż taj, jog ne Lietuwi, bet lanka Domaniewski pramine żemajtiu wiskupu. Karaluj wienok diktaj prišpirus, diduomene nebsziauszies ir dalejda iwikti jo noruj. Atejus todieł isz Rima nu Piusa IV. popieżaus rasztuj, prałots Domaniewskis, 1556. m. Wilnuo paszwęnsts i wiskupus, sawą ligsziolini prałota urąndą, butinaj pawede Wilniaus kanaunikuj Baltramiejuj Sabinuj, o pats gieguźies mienesie i Warnius parbrazdzieje. Cze su didi iszkilmi nu susirinkusiu kunegu priimtas ir paswejkints; atsisieda ąnt sostu sawa pranokieju. Kiełetą dienu Warniusi patrukies, it kiti nu Motejaus II. prasidiejus wiskupaj, nuwika i Alsiedius, kietindams pailsieties po iwajriu darbu Wilnuo atliktu. Tuo tarpu wejkiej datire, jog gieram wiskupuj nier atil-
↕p. 87–88 se. Kajpogi woz kuo apłąnkie ↕ apskritą wiskupistę, ir pradieje ukię sawotiszkaj westi; ateje prisakims Karalaus Zygmunta Augusta, kad węnkart su Warniu kanauniku Petru Rojziuszu but sudimi Lietuwos aukszcziausemi sudi, arba tribunali. Nebuwa kur dingti wiskupuj, pawedes waldę ąnt wiskupistes prałotuj ir Apiciołuj Sienkiewiczej, metusi rodos 1557. łapkriste mienesie, iszbraukie i Wilniu. Kajp tęn elgies aprasza Rojziuszas szejs żodejs. „Bet no dieł iszminties ir żinoima istatimu Jona Dornaniewskie Medininku wiskupa ir Stanisłowa Narkuskie draugu mąna, rodos jog tarp żmoniu nespieru kąn tobulesne arba doskonalesni atrasti. Nes nieka skubej, ir bili jebkajp, nieka be didios atidios nedara. Żinodamu kiauraj istatimus, budamu isz kożnos puses isztikiemu ir tejsingu sudiu; su stipriu įtęmpimu parkratinie rejkałus, o paskiaus wejz kuremi daliki nesutink su istatimajs arba prowomis. Tokiu sawa elgimos tribunołuj didżiausi orumą (ważność) o sau ąmżinaj garsingą wardą użpełna"(47). Wiskups tejp su wisu sutikies sudusi, negalieje buti kitokiu ir sawa wieto. Metusi 1560 iszlikies isz Wilniaus, su dżiauksmu parważiawa pri sawa awelu. To gadinie, su żini wiskupa szie dalikaj iwika. Rejk żinoti jog kanaunikaj, nu pat istejgima żemajtiu wiskupistes, turieje żimę arba herbą o tu buwa rakts szwęnta Petra ir kaławiis arba mieczius S. Powiła, bet lig pat sziolej neturieje niekokiu istatimu,

↕p. 88–89 (47) Decisiones Lithuanicae. Decisio, II. n. 80. ↕

žodį, Lietuvos diduomenė dideliai pradėjo rūgoti ant karaliaus už tai, jog ne lietuvį, bet lenką Domanevskį praminė Žemaičių vyskupu. Karaliui vienok diktai prispyrus, diduomenė nebsišiaušė ir daleido įvykti jo norui. Atėjus todėl iš Rymo nuo Pijaus IV, popiežiaus, raštui, pralotas Domanevskis, 1556 m. Vilniuj pašvęstas į vyskupus, savą ligšiolinį praloto urandą būtinai pavedė Vilniaus kanauninkui Baltramiejui Sabinui, o pats gegužės mėnesy į Varnius parbrazdėjo. Čia, su didžia iškilme nuo susirinkusių kunigų priimtas ir pasveikintas, atsisėdo ant sosto savo pranokėjų. Keletą dienų Varniuose patrukęs, it kiti, nuo Motiejaus II prasidėjus, vyskupai, nuvyko į Alsėdžius, ketindamas pasiilsėti po įvairių darbų, Vilniuj atliktų. Tuo tarpu veikiai datyrė, jog geram vyskupui nėra atilsio. Kaipogi, vos kuo aplankė apskritą vyskupystę ir pradėjo ūkį savotiškai vesti, atėjo prisakymas karaliaus Zigmanto Augusto, kad vienkart su Varnių kanauninku Petru Roizijum būtų sūdžia Lietuvos aukščiausiame sūde, arba tribunole. Nebuvo kur dingti vyskupui; pavedęs valdžią ant vyskupystės pralotui ir opiciolui Senkevyčiai, metuose, rodos, 1557 lapkričio mėnesy išbraukė į Vilnių. Kaip ten elgės, aprašo Roizijus šiais žodžiais: „Bet no dėl išminties ir žinojimo įstatymų Jono Domanevskio, Medininkų vyskupo, ir Stanislovo Narkuskio, draugų mano, rodos, jog tarp žmonių nespėru ką tobulesnio, arba doskonalesnio, atrasti. Nes nieko skubiai ir bile jeb kaip, nieko be didžios atidžios nedaro. Žinodamu kiaurai įstatymus, būdamu iš kožnos pusės ištikimu ir teisingu sūdžiu, su stipriu įtempimu perkratinėja reikalus, o paskiau veizi, kuriame dalyke nesutinka su įstatymais, arba provomis. Tokiu savo elgimos tribunolui didžiausią orumą (ważność), o sau amžinai garsingą vardą užpelno."[47] Vyskupas, taip suvisu sutikęs sūduose, negalėjo būti kitokiu ir savo vietoj. Metuose 1560, išlikęs iš Vilniaus, su džiaugsmu parvažiavo prie savo avelių. Toj gadynėj su žinia vyskupo šie dalykai įvyko. Reikia žinoti, jog kanauninkai nuo pat įsteigimo Žemaičių vyskupystės turėjo žymę, arba herbą, o ta buvo raktas švento Petro ir kalavijas, arba miečius, šv. Povilo, bet lig pat šiolei neturėjo nė kokių įstatymų, todėl elgės

[47] Decisiones Lithuanicae. Decisio, II n. 80. [37]

todieł elgies kajp tinkamis. Iszwides taj wiskups Jons, powadina i Alsiedius mokitą kanauniką Petrą Rojziuszą, ir isakie, kad sekdams norą bażniczes S. ir paprotius kitu kàpitułu, paraszitum istatimus ir Warniu kapitułaj. Kajpogi Rojziuszas neiłgaj trokdams, tęn pat Alsiediusi 1561 m, paraszes istatimus, szejp jes pramine: *Constitutiones Ecclesiae Mednicensis*. Metus nulejdus, tam patem wiskupuj liepąnt, Rojziuszus dar nekurius istatimus dajlej łotiniszkaj suraszes, szioki jems dawe parasza *Novellae Constitutiones Ecclesiae Mednicensis*. Tujaus po paraszima, susirinkusis Warniusi: Alberts Winskis Apiciołs, Petrus Rojziuszus kanauniks, Jurgis Pietkiewicze tejpat kanauniks, Grigalus Grindins sakitos arba kaznadije wiskupa, ir Grigalus Cer-
↕ p. 89–90 wins to paties raszitos, minawotus istatimus pagire ir prijeme, ↕ o pasiuntinis Powiła IV. popieżiaus, tuokart Petrikawi Lanku żemie budams; patwirtina. Nu tos gadines lig musu dienu, wisa kapituła Warniu, tu istatimu tebkłausa. Karalus Zygmuntas Augustas, noriedams idiem żinoti kiek ira Żemajtiusi karaliszkos żemes 1560 m. iszsiunte Jokubą Laskauski Kaliszi gimusi, kad Żemajtiu żemę kiauraj iszmieruotum. Tam i Żemajtius atważiawus, it kiti didżiunaj su bajorajs ir wyskups nemurksoje. Wejkiej su juomi pasiżines, nedalejda kropti kunegu, nebe ribas wedąnt mażinti żemes nu karalu kunegams duotos. Tas pats Laskauskis, karaliszkami miestelie Płatelusi istejgie mede bażniczę, katraj pawede 8 wałakus ir 30 su wirszu margiu żemes. O tąn jo darbą karalus Zygmunts Augustas 1564 m. patwirtina. Toki ejłu żmones Płatelu walstiaus lig szolej szwęntomis dienomis wajksztiojęntis i Alsiedius ar Mosiedi, sau ipatingą igije bażniczę, katraj wiskups kleboną su plati parakwii sutejkie. Rejk żinoti jog wisas parakwijes to gadinie tebibuwa didelej płates, be kokiu żinomu ribu: todieł nekurie klebonaj ir patis neżinodamis, kami
↕ p. 90–91 ju parakwije bęngas, atstej giwenąntiju kataliku būti ↕ naj newejzieje, o kartajs łabaj tolie ir pri ligonis waźiuoti nenorieje. Pażines priżastę to pikta wiskups, wisu wisą żemajtiu wiskupistę, paskajde i 38 parakwijes nes tuokart tiek dar tebuwa parakwijes bażniczių; użwede ribas kiekwienos parakwijes, stiprej isakie klebonams kad su didesni nekajp lig szolej atidi, prigulentius sau darbus atliktum. Łabaj gine kunegams apsigierti, tąnkiej i wieszes ważinieties, par dienas

kaip tinkami. Išvydęs tai, vyskupas Jonas pavadino į Alsėdžius mokytą kanauninką Petrą Roizijų ir įsakė, kad, sekdamas norą bažnyčios šventos ir papročius kitų kapitulų, parašytų įstatymus ir Varnių kapitulai. Kaipogi Roizijus, neilgai trukdamas, ten pat Alsėdžiuose 1561 m. parašęs įstatymus, šiaip juos praminė: *Constitutiones Ecclesiae Mednicensis*. Metus nuleidus, tam pačiam vyskupui liepiant, Roizijus, dar nekuriuos įstatymus dailiai lotyniškai surašęs, šiokį jiems davė parašą *Novellae Constitutiones Ecclesiae Mednicensis*. [38] Tuojau po parašymo susirinkę Varniuose Albertas Vinskis, opiciolas, Petras Roizijus, kanauninkas, Jurgis Petkevyčia, taip pat kanauninkas, Grigalius Grindinas, sakytojas, arba kaznadija, vyskupo, ir Grigalius Cervinas, to paties rašytojas, minavotus įstatymus pagyrė ir priėmė, o pasiuntinys Povilo IV, popiežiaus, tuokart Petrikave, Lenkų žemėj, būdamas, patvirtino. Nuo tos gadynės lig mūsų dienų visa kapitula Varnių tų įstatymų tebklauso. Karalius Zigmantas Augustas, norėdamas įdėm žinoti, kiek yra Žemaičiuose karališkos žemės, 1560 m. išsiuntė Jokūbą Liaskauskį, Kališe gimusį, kad Žemaičių žemę kiaurai išmieruotų. Tam į Žemaičius atvažiavus, it kiti didžiūnai su bajorais, ir vyskupas nemurksojo. Veikiai su juo pasižinęs, nedaleido kropti kunigų, nebe, ribas vedant, mažinti žemės, nuo karalių kunigams duotos. Tas pats Liaskauskis karališkame miestely Plateliuose įsteigė medžio bažnyčią, katrai pavedė 8 valakus ir 30 su viršum margų žemės. O tą jo darbą karalius Zigmantas Augustas 1564 m. patvirtino. Tokia eile žmonės Platelių valsčiaus, lig šiolei šventomis dienomis vaikščiojantys į Alsėdžius ar Mosėdį, sau ypatingą įgijo bažnyčią, katrai vyskupas kleboną su plačia parakvija suteikė. Reikia žinoti, jog visos parakvijos toj gadynėj tebebuvo dideliai plačios, be kokių žinomų ribų, todėl nekurie klebonai ir patys nežinodami, kame jų parakvija bengias, atsčiai gyvenančiųjų katalikų būtinai neveizėjo, o kartais labai toli ir prie ligonio važiuoti nenorėjo. Pažinęs priežastį to pikto, vyskupas visų visą Žemaičių vyskupystę paskaidė į 38 parakvijas, nes tuokart tiek dar tebuvo parakvijos bažnyčių, užvedė ribas kiekvienos parakvijos, stipriai įsakė klebonams, kad su didesne, nekaip lig šiolei, atidžia prigulinčius sau darbus atliktų. Labai gynė kunigams apsigerti, tankiai į viešes važinėtis, per dienas ir

ir naktis, su swetejs brusti ir didelej puosząties; nes pats to wisa niekumet nedare. Żodiu kałbąnt wiskups Jons walde kunigajs ir isztisu wiskupisti kajp węn rejkięnt, kałtus ir apskustus kartajs ir stiprej subara. Senatwie didelej cziediję pasakoti apej żemes: wałaku, wokitiu, Prąncuzu, Hiszpanios ir Portugalios; nes wisas tas szalis jaunistie buwa apłąnkies. Ąnt gała, metusi 1563 żemajtiu wiskupiste tape naszłajti arba siratu; nes wiskups Jons żiło senatwie łabiaus isz karszates kajp isz ligos pasirinka(48). Tam wiskupuj mirus wiskas pradieje szliti ąnt piktoses puses, kajp taj galiesma tolaus matiti.

PARSKIRIMAS 8.

Gajszims tikieima kataliku Żemajtiusi.

§. 54.

MIRSZT STANISŁOUS NARKUSKIS O WIKTORINS WIERŻBICKIS PASTO I JO WIETĄ.

Domaniewskiuj mirus, kam kluwa walditi wiskupisti, neżinom, żinom tiktaj tąn waldimierą, nemokiejus niekokios ejłos westi. To gadinie giwena Wilnuo Stanisłous Gabrielaus sunus Narkustis, arba Narkuskis, katras jaunistie daugieł ko iszsimokies istoje i kunegus,
↕ p. 92–93 gawa Tykocina ↕ kleboniję, paskiaus tape Łucka prałotu Arkidiakonu, metusi 1551 nu Powiła Algimuntawiczes Wilniaus Wiskupa padarits Wilniaus kanauniku; isikure tami miesti. Paskiaus nu Waleriona Protassewiczes Szuszkauskie Wilniaus Wiskupa pakiełts i prałotus Arkidiakonus Wilniaus, atlika iwajrius nemażus darbus, o wis taj padares ir tejp auksztaj paszokies, pats nusimane Wiskupu busis. Kajpogi ta jo numone neapwile; nes 30 Łapkriste 1563 m. Karalus Zygmunts Augustas pramines ij Żemajtiu wiskupu, melde

↕ p. 91–92 (48) Wiadomości historyczno-krytyczne przez Hr. Ossolińskiego. ↕

naktis su svečiais brūzti ir dideliai puoštis, nes pats to viso niekuomet nedarė. Žodžiu kalbant, vyskupas Jonas valdė kunigais ir ištisa vyskupyste kaip vien reikiant, kaltus ir apskųstus kartais ir stipriai subarė. Senatvėj dideliai čėdijo pasakoti apie žemes Valakų, Vokiečių, Prancūzų, Ispanijos ir Portugalijos, nes visas tas šalis jaunystėj buvo aplankęs. Ant galo, metuose 1563, Žemaičių vyskupystė tapo našlaite, arba sirata, nes vyskupas Jonas žiloj senatvėj labiau iš karšaties, kaip iš ligos, pasirinko[48]. Tam vyskupui mirus, viskas pradėjo šlyti ant piktosios pusės, kaip tai galėsim toliau matyti.

PERSKYRIMAS 8

Gaišimas tikėjimo katalikų Žemaičiuose

§ 54

MIRŠTA STANISLOVAS NARKUSKIS, O VIKTORINAS VIEŽBICKIS PASTOJA Į JO VIETĄ

Domanevskiui mirus, kam kliuvo valdyti vyskupyste, nežinom, žinom tiktai tą valdymierą nemokėjus nė kokios eilės vesti. Toj gadynėj gyveno Vilniuj Stanislovas, Gabrieliaus sūnus, Narkustis, arba Narkuskis, katras, jaunystėj daugel ko išsimokęs, įstojo į kunigus, gavo Tikocino kleboniją, paskiau tapo Lucko pralotu arkidiakonu, metuose 1551 nuo Povilo Algimantavyčios, Vilniaus vyskupo, padarytas Vilniaus kanauninku, įsikūrė tame mieste. Paskiau nuo Valerijono Protasevyčios Šuškauskio, Vilniaus vyskupo, pakeltas į pralotus arkidiakonus Vilniaus, atliko įvairius nemažus darbus, o visa tai padaręs ir taip aukštai pašokęs, pats nusimanė vyskupu būsiąs. Kaipogi ta jo nuomonė neapvylė, nes 30 lapkričio 1563 m. karalius Zigmantas Augustas, paminęs jį Žemaičių vyskupu, meldė Pijaus

[48] Wiadomości historyczno-krytyczne przez Hr. Ossolinskiego. [39]

Piusa IV. Popieżiaus kad patwirtintum. Tiews Szwęntasis 1564 m. dieł twirtinima patwirtina, bet naus Wiskups bekietęndams i Żemajtius lejsties, Tykocini sunkiej susirga o dieno 13 Wasere 1565 m. ir mire, żemajtiu niematiti nemątes.

Wilniaus Wiskups Walerions Protassewicze, pajutes Narkieski mirus, skubej apęnt wieną isz sawa Kanauniku Wiktoriną Wierzbicki, pradieje Karaluj brukti i musu wiskupus. Kajpogi Zygmunts Augustas ir tąn pramines Żemajtiu piemeniu rasze pas Popieżiu kad patwirtintum. Patwirtinimuj nu Piusa V. atejus, Wierzbickis
↕p.93-94 Wilnuo i Wiskupus isiszwęntes m. 1566 pirma siki ↕ parwika i Żemajtius. Tejp wiskupams bekajtalojęntes, żemajtiu kanaunikaj par puskietwirtus metus budamis be tikra wirszininka; paskida i dalis, wiens kita neapkięnte, kiersztawa, baros ir patis nežinodamis ko nori. Nepadorus tas elgimos dwasiszkos wiresnibes, wisims nepatika; wienok nieks nedrisa tarp ju kiszties. Pirmasis Rojziuszus ir pats kanauniks, rasztajs ir prižodejs, pradieje pobiszkieli jus bausti; maż kas wienok jo te kłause. Naus Wiskups toki ermideri rades, taries sutajkisis kiersztaujęntius, bet wieto sutajkinima ir pats prisztarawimu prisikłausęs, nutiła, o barnej sawa ejłu eje. Taj matidams, isz prigimima waldimuj kitu maż tederąns Wiskups, nuluda; gajliejos żemajtiu Wiskupu tapes; ant gała pajutęs Jonuj Andruszewiczej Łucka Wiskupuj mirus, su didiu itęmpimu smejgieś i jo wietą, o igijes nu Karalaus su popieżiu rejkalingus popierius, metusi 1567 ir iszsidąngina powisam isz Żemajtiu(49). Trumpaj woz metus tebudams Żemajtiu Wiskupu, sutejkie parakwiję Paszuszwes bažniczej, naujej par palikunius Mikałaus Szymkowiczes Wnuczka pastatitaj, o Skuodi lejdes pastatiti bažniczelę, liepe kuneguj wisumet pas ję giwęnti(50).

↕p.94-95 (49) Niesiecki, Korony Pokskiéj Tom I. i IV. ↕
(50) Rasztaj Warniu murines bažniczes.

IV, popiežiaus, kad patvirtintų. Tėvas šventasis 1564 m. dėl tvirtinimo patvirtino, bet naujas vyskupas, beketindamas į Žemaičius leistis, Tikocine sunkiai susirgo, o dienoj 13 vasario 1565 m. ir mirė, Žemaičių nė matyti nematęs.

Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevyčia, pajutęs Narkuskį mirus, skubiai apent vieną iš savo kanauninkų, Viktoriną Viežbickį, pradėjo karaliui brukti į mūsų vyskupus. Kaipogi Zigmantas Augustas, ir tą praminęs Žemaičių piemeniu, rašė pas popiežių, kad patvirtintų. Patvirtinimui nuo Pijaus V atėjus, Viežbickis, Vilniuj į vyskupus įsišventęs, m. 1566 pirmą sykį parvyko į Žemaičius. Taip vyskupams besikaitaliojant, Žemaičių kanauninkai, per pusketvirtus metus būdami be tikro viršininko, paskydo į dalis, viens kito neapkentė, kerštavo, barės, ir patys nežinodami, ko nori. Nepadorus tas elgimos dvasiškos vyresnybės visiems nepatiko, vienok niekas nedrįso tarp jų kištis. Pirmasis Roizijus ir pats kanauninkas raštais ir priežodžiais pradėjo po biškelį juos bausti, mažkas vienok jo teklausė. Naujas vyskupas, tokį ermyderį radęs, tarės sutaikysiąs keršaujančius, bet vietoj sutaikinimo ir pats, prieštaravimų prisiklausęs, nutilo, o barniai savo eile ėjo. Tai matydamas, iš prigimimo valdymui kitų maž tederąs vyskupas nuliūdo, gailėjos Žemaičių vyskupu tapęs. Ant galo, pajutęs Jonui Andruševyčiai, Lucko vyskupui, mirus, su didžiu įtempimu smeigės į jo vietą, o, įgijęs nuo karaliaus su popiežium reikalingus popierius, metuose 1567 ir išsidangino po visam iš Žemaičių[49]. Trumpai, vos metus tebūdamas Žemaičių vyskupu, suteikė parakviją Pašušvio bažnyčiai, naujai per palikuonis Mikaliaus Šimkovyčios Vnučkos pastatytai, o Skuode, leidęs pastatyti bažnyčėlę, liepė kunigui visuomet pas ją gyventi[50].

[49] Niesiecki, Korony Polskiéj Tom I. i IV. [40]
[50] Raštai Varnių mūrinės bažnyčios.

§. 55.

JURGIE PIETKIEWICZES ISIKURIMS.

Dar Wierzbickiuj neiszważiawus, Żemajtej numane i jo wietą istosęnt Warniu ir Wilniaus kanauniką Jurgi Pietkiewiczę, wirą rots mokitą bet newisaj diewobajmingą. Kajpogi sąmprotawims ju butinaj iwika. Kunegs Jurgis besikiełąnt i Łucka Wierzbickiuj, nu Zygmunta Augusta Karalaus żemajtiu Wiskupu pramints, o nu Piusa V. patwirtints; metusi 1567 jau Wiskupu i Warnius parsidąngina. Wos kuo igijes wiskupistę gieru pasirode; todieł Petrus Rojziuszas, gire ij rasztusi sawa(51). Bet truputeli paskiaus, butinaj kitoniszkaj ełgties pradieje. Rejk żinoti, jog to gadinie Luteruj su Kalwinu kiłus, didumene su kunegajs Wokitiu żemie wolus werte. Kunegajksztej ir kiti didżiunaj, nebibijodamis jau popieżiaus: łupa bażniczes ir klosztorius, ju turtus sau glęmże. Kunegaj su zokaninkajs, pametusis bażniczes ir klosztorius, pates wede, o mergajtes Diewuj paszwęnstas arba miniszkas, tekieje. Ta pati ajtra tarsi woru pakluwa i Lietuwą o isz cze ir i Żemajtius. Ąntkriti wisupirmu pajuta didżiunaj ir mokiti żmones, katrie ir lig ne parwirti i luterius ne kalwinus, giejzdamis wienok uż protingus ir daugiaus uż kitus iszmanąntius skajtities, pradieje: waldę bażniczes szwęntos, alkinimoś arba postininkus, ir be moteristę, pejkti, ir uż nieka turieti. Tas pats nutika ir mokitam musu Wiskupuj Jurgiuj III. Pasilpnines kataliku tikieimą szirdie sawa, pradrisa mażne wisus dalikus tam tikieimuj prigulęntius pejkti. Todieł niebiszkiele newejziedams kąn sznek po wiskupistę neprietelej to tikima isz Prusu atwiki, kąn dara jo waldej paduoti kunegaj? kas destis su bażniczomis kataliku? giwendams Alsiediusi par kiauras dienas medioje. Sztaj żodej tami daliki Rojziusza »Wiskupą Pietkiewiczę retaj tegalieje kas matiti bażniczio, retesnej dar miszes łajkąnt, raszta szwęnta nie litieti nedasilitieje. Mediokle jem terupieje: nu auszras lig brieksztąnt po laukus
↕ p. 96–97 su szunimis ↕ skrajoje. Aj! kad tejp but jeszkojes dąngaus kajp medes pauksztiu, panokies but ir Powiłą Apasztołą"(52).

↕ p. 95–96 (51) Wiersze Łacinskie do Lipomana. ↕

(52) Chiliasticon Roizii, p. D. 1.

§ 55

JURGIO PETKEVYČIOS ĮSIKŪRIMAS

Dar Viežbickiui neišvažiavus, Žemaičiai numanė į jo vietą įstosiant Varnių ir Vilniaus kanauninką Jurgį Petkevyčią, vyrą, rods, mokytą, bet ne visai dievobaimingą. Kaipogi samprotavimas jų būtinai įvyko. Kunigas Jurgis, besikeliant į Lucką Viežbickiui, nuo Zigmanto Augusto, karaliaus, Žemaičių vyskupu pramintas, o nuo Pijaus V patvirtintas, metuose 1567 jau vyskupu į Varnius parsidangino. Vos kuo įgijęs vyskupystę, geru pasirodė, todėl Petras Roizijus gyrė jį raštuose savo[51]. Bet truputėlį paskiau būtinai kitoniškai elgtis pradėjo. Reikia žinoti, jog toj gadynėj, Liuteriui su Kalvinu kilus, diduomenė su kunigais Vokiečių žemėj volius vertė. Kunigaikščiai ir kiti didžiūnai, nebebijodami jau popiežiaus, lupo bažnyčias ir klioštorius, jų turtus sau glemžė. Kunigai su zokaninkais, pametę bažnyčias ir klioštorius, pačias vedė, o mergaitės, Dievui pašvęstos, arba minyškos, tekėjo. Ta pati aitra tarsi oru pakliuvo į Lietuvą, o iš čia ir į Žemaičius. Antkrytį visų pirma pajuto didžiūnai ir mokyti žmonės, katrie, ir lig nepervirtę į liuterius nei kalvinus, geisdami vienok už protingus ir daugiau už kitus išmanančius skaitytis, pradėjo valdžią bažnyčios šventos, alkinimos, arba pastininkus, ir bemoterystę peikti ir už nieką turėti. Tas pats nutiko ir mokytam mūsų vyskupui Jurgiui III. Pasilpninęs katalikų tikėjimą širdy savo, pradrįso mažne visus dalykus, tam tikėjimui prigulinčius, peikti. Todėl nė biškelio neveizėdamas, ką šneka po vyskupystę neprieteliai, to tikimo iš Prūsų atvykę, ką daro jo valdžiai paduoti kunigai, kas destis su bažnyčiomis katalikų, gyvendamas Alsėdžiuose, per kiauras dienas medžiojo. Štai žodžiai tame dalyke Roizijaus: „Vyskupą Petkevyčią retai tegalėjo kas matyti bažnyčioj, rečiau dar mišias laikant, Rašto švento nė lytėti nedasilytėjo. Medžioklė jam terūpėjo: nuo aušros lig brėkštant po laukus su šunimis skrajojo. Ai, kad taip būtų ieškojęs dangaus, kaip medės paukščių, panokęs būtų ir Povilą apaštalą!"[52]

[51] Wiersze Łacinskie do Lipomana. [41]

[52] Chiliasticon Roizii, p. D. 1. [42]

Wiskupuj tejp bemediojęnt ir bełajgąnt: kanaunikaj i aną nie skiersi newejziedamis, senu sawa paprotiu, baros tarp sawęs ir woz kam betikieje. Atwikusis isz Prusu netikielu kunegaj, skielbe po wisas puses naui Kalwina ir Lutere mokslą. Bałsa ju wisupirmu pakłausiusis nemokiti musu kunegaj: wieni tebibudamis tarsi katalikajs, pates wede; kiti tapusis kalwinajs arba luterejs, igawa moteris; kiti pametusis kunegistę giwena it szejpjau żmones (jak laicy); kiti ąnt gała pawirtusis i netikielu kunegus, tosi patiosi bażnicziosi, katru lig sziolej buwa klebonajs, iszsimane apsakinieti naui kalwinu tikieimą. Nełajmings papiktinims tejp buwa didis, jog Żemajtiusi wisa prowisu, septini kataliku kunegaj belika(53). Isz tu tris: Petrus Pietkiewicze, Warniu kanauniks, wiskupa brole sunus, Benedikts Kotarskis apiciołs ir Juzups Buczynskis; giwena Warniusi pas katedras bażniczę, o kieturi likusije słapsties po wiskupistę(54). Matidams taj Rojziuszus, iszmełde sau nu Zygmunta Augusta Karalaus, bażniczes S. Jona esąntios Wilnuo, kur powisam ir iszważiawa.

§. 56.

BAŻNICZIU GAJSZIMS.

To nełajmingo gadinie, kunegams besiwoluojęnt: Warniu katedras bażnicze, pritruka kanauniku su giedotojejs, kurius nu łajka Martina III. wisados turieje; Widukles, Łuokies, Krakiu, Szaduwos, Wilkijos, Sedos, Szaukienu, Betigałas, Płateliu ir daug kitu bażniczìu, użdaritas ir aplejstas be klebonu, szmiekszoje; Tauragies bażniczę luterej użrakinusis, priwerte kataliku klebona iszsikraustiti isz klebonijes ir miestele; kunegajksztis Radziwiłłs Kalwins, użgrobes turtus bażniczes Sałotiu ir patę bażniczę sugriaudina; Krażiu ałtorije su turtajs Wajguwu, kluwa kalwinams; Senoses Żagares aplejstos bażniczes turtelejs, apsisawoje P. Lidnic; Zopije mirus Markuj Wnuczkuj naszlie, pirmu użrakindina, paskiaus sugriaudina Szidławos

↕ p. 97–98 (53) Kojałowicz, Miscelanea, pag. 67. ↕
↕ p. 98–99 (54) Rasztaj iwajriu bażniczìu. ↕

Vyskupui taip bemedžiojant ir belaigant, kanauninkai, į aną nė skersi neveizėdami, senu savo papročiu barės tarp savęs ir vos kam betikėjo. Atvykę iš Prūsų, netikėlių kunigai skelbė po visas puses naują Kalvino ir Liuterio mokslą. Balso jų visų pirma paklausę, nemokyti mūsų kunigai vieni, tebebūdami tarsi katalikais, pačias vedė, kiti, tapę kalvinais arba liuteriais, įgavo moteris, kiti, pametę kunigystę, gyveno it šiaipjau žmonės (jak laicy), kiti ant galo, pavirtę į netikėlių kunigus, tose pačiose bažnyčiose, katrų lig šiolei buvo klebonais, išsimanė apsakinėti naują kalvinų tikėjimą. Nelaimingas papiktinimas taip buvo didis, jog Žemaičiuose viso provisa septyni katalikų kunigai beliko[53]. Iš tų trys – Petras Petkevyčia, Varnių kanauninkas, vyskupo brolio sūnus, Benediktas Kotarskis, opiciolas, ir Jūzupas Bučinskis – gyveno Varniuose pas katedros bažnyčią, o keturi likusieji slapstės po vyskupystę[54]. Matydamas tai, Roizijus išmeldė sau nuo Zigmanto Augusto, karaliaus, bažnyčios šv. Jono, esančios Vilniuj, kur po visam ir išvažiavo.

§ 56

BAŽNYČIŲ GAIŠIMAS

Toj nelaimingoj gadynėj, kunigams besivoliuojant, Varnių katedros bažnyčia pritrūko kanauninkų su giedotojais, kuriuos nuo laiko Martyno III visados turėjo. Viduklės, Luokės, Krakių, Šeduvos, Vilkijos, Sedos, Šaukėnų, Betygalos, Platelių ir daug kitų bažnyčių uždarytos ir apleistos be klebonų šmėkšojo; Tauragės bažnyčią liuteriai užrakinę privertė katalikų kleboną išsikraustyti iš klebonijos ir miestelio; kunigaikštis Radzivilas, kalvinas, užgrobęs turtus bažnyčios Saločių, ir pačią bažnyčią sugriaudino; Kražių altarija su turtais Vaiguva kliuvo kalvinams; Senosios Žagarės apleistos bažnyčios turteliais apsisavojo p. Lidnicas; Zopija, mirus Markui Vnučkai, našlė, pirma užrakindino, paskiau sugriaudino Šidlavos katalikų

[53] Kojałowicz, Miscclanea, pag. 67.
[54] Raštai įvairių bažnyčių.

kataliku bażniczę, o jos turtus pawede kalwinams. Kąn matidams paskutinejsis klebons kataliku kunegs Hołubka, sukrowes dajktus bażniczes i diktaj apkałtą skrinę, ikase i żemę pas dideli akmeni netolie Szidławos. Ta pati Wnuczkiene, użgrobusi turtą bażniczes Paszuszwes, atidawe Drufams ir Kenstortams kalwinams. Bażniczę Kielmes su wisu turtu paglęmże kalwinaj. Tas pats nutika Bażniczej Rassejniu ir Kiejdajniu anupus Newieżas. Kurtuwienu ir Paszuszwes bażniczes, kalwinaj parwerte i sawoses. Iwajriosi wietosi Żemajtiu kunegajksztistes, luterej 10 o kalwinaj 41 padirba sawuju bażnicziu.

§. 57.

ŻEMAJTEJ WIRST I LUTERIUS.

Nebtekus kataliku kunegu ne bażniczių, kąn bedare szejpjau żmones, gał kas pakłausti? Wisa diduomene naujemi pamiegusi tikieimi i kalwinus parwirta: o nełajmingi artojej su wargdienejs, patis nieka nemokiedamis neżinodamis; sawotiszkaj dienomis szwęntomis su-
↨ p. 99–100 sirinkdamis i bażniczes, taries bekłausantis żode Diewa, tuo ↨ tarpu kłause mokitoju nauje tikieima. Nebimanidamis kąn dariti, kami tejsibes jeszkoti; daugieł wietosi ir nenoriedamis tape luterejs arba kalwinajs. Jej kurie ir susizgriba, nebesąnt kataliku kunegu, neturieje kur dingti, pri ko głausties, kam tikieti. Toki ejłu neblika kataliku apskritosi parakwijosi: Lolu, Kielmes, Kurtuwienu, Rietawa, Tauragies, Żagares ir Krakiu. To pastaroje, netejp atejunaj, kajp didżiuns Barauskis ir pats i kalwinus nuszlijes ir kitus wisus i kalwinu tikieimą patraukie. Szidławos parakwijo ne węn kalwinaj wisus katalikus isznowije, bet dar wajkus nupat jaunistes i sawą tikieimą gudina(55).

↨ p. 100–101 (55) Rostowski, in Hist. Lithuan. Soc. Jcs. part. 1. ↨

bažnyčią, o jos turtus pavedė kalvinams. Ką matydamas, paskutinysis klebonas katalikų kunigas Holubka, sukrovęs daiktus bažnyčios į diktai apkaltą skrynią, įkasė į žemę pas didelį akmenį netoli Šidlavos. Ta pati Vnučkienė, užgrobusi turtą bažnyčios Pašušvio, atidavė Drufams ir Kenstortams, kalvinams. Bažnyčią Kelmės su visu turtu paglemžė kalvinai. Tas pats nutiko bažnyčiai Raseinių ir Kėdainių anapus Nevėžio. Kurtuvėnų ir Pašušvio bažnyčias kalvinai pervertė į savąsias. Įvairiose vietose Žemaičių kunigaikštystės liuteriai 10, o kalvinai 41 padirbo savųjų bažnyčių.

§ 57

ŽEMAIČIAI VIRSTA Į LIUTERIUS

Nebtekus katalikų kunigų nei bažnyčių, ką bedarė šiaipjau žmonės, gali kas paklausti. Visa diduomenė, naujame pamėgusi tikėjime, į kalvinus pervirto, o nelaimingi artojai su vargdieniais, patys nieko nemokėdami, nežinodami, savotiškai dienomis šventomis susirinkdami į bažnyčias, tarės beklausantys žodžio Dievo, tuo tarpu klausė mokytojų naujo tikėjimo. Nebįmanydami ką daryti, kame teisybės ieškoti, daugel vietose ir nenorėdami tapo liuteriais arba kalvinais. Jei kurie ir susizgribo nebesant katalikų kunigų, neturėjo kur dingti, prie ko glaustis, kam tikėti. Tokia eile nebliko katalikų apskritose parakvijose: Liolių, Kelmės, Kurtuvėnų, Rietavo, Tauragės, Žagarės ir Krakių. Toj pastarojoj ne taip atėjūnai, kaip didžiūnas Barauskis, ir pats į kalvinus nušlijęs, ir kitus visus į kalvinų tikėjimą patraukė. Šidlavos parakvijoj ne vien kalvinai visus katalikus išnovijo, bet dar vaikus nuo pat jaunystės į savą tikėjimą gudino[55].

[55] Rostowski, in Hist. Lithuan. Soc. Jes. part. I. [43]

§. 58.

DAUG ŻEMAJTIU WIEŁ PATĄMP STABMELDEJS.

Butinaj kitejp iwika wakaru pusie żemajtiu kunegajksztistes: kur szęndien ira, Pałąnga, Darbienaj, Łaukżemis, Kretinga, Sałąntaj, Kartena, Kulej, Gargżdej, Wieżajtej, Wewirzienaj, Płungie, Notinaj ir Ginteliszkie; tuokartu niekokios dabar nebuwa bażniczes kataliku. Wejkiej galieje rasti żmones po miszkus giwenąntius ir sawa ąmżie kataliku kunega nematiusius. Kad atkielawusis skielbiejej nauje tikieima, iwajriosi wietosi pradieje kitejp mokiti żmones ne kajp lig sziolej buwa mokomis; użwis tos srijes wargdienej, drąnsej pradieje biłoti, jog krikszczionis ir patis neżina kajp rejk tikieti, todieł wieni tejp kiti kitejp moka. Kajpogi ne kataliku ne luteriu bekłausidamis, sugriża i seną tiewu sawa stabmeldiszką arba pagoniszką tikieimą. Paskirusis sau wajdelotus arba kunegus, wieł sukure szwęntą ugni. Ąnt aukas kalnu pas Sałąntus, ir ąnt Birutas kałnu pas Pałąngą, apęnt pradieje aukas arba apieras diewuj Perkunuj deginti – neszioje numon kaułus sudegintuju ąnt garbies diewu giwolu, wiłdamos jog tie kaułaj paskalsis jawu brąndą. Apęnt użaugina sawa numusi żaltius ir giwates uż diewajtius paskajtitas – kaukoles żaltiu ir krames giwatiu praurbinusis ir ąnt siuła pawierusis; neszioje ąnt kakłajs sawa, wiłdamos jog tokie rożąnczej apgis jus nu ligu ir turtus padaugis. Nebkirta ążuołu su szermuksznejs, kajpo mediu po katrajs diewaj gieb ir cziedii ilsieti. Nekurius didius akmenius uż diewus
↕p. 101–102 paskajte. Stabmeldiszku budu ↕ szwęntina sukaktuwes numirielu sawa, diedamis ąnt kapajs nuwakar bludus ir rauktines sziupine. Nekriksztitims wajkams sawa dawe wardus mediu ir żolu; arba trumpaj biłąnt pawirta butinaj i stabmeldius. Mażus tiktaj dalikielis bajoru isz Lankn żemes atejusiu ir cze tiewiszkies igijusiu, tebibuwa katalikajs; bet ir tie mieklindamos jog patis didżiunaj tegał Wieszpati Diewą priimti, metusi karta atkielawusis i atstes likusioses kataliku bażniczes, neiszpażinusis sawa nusidieimu, eje pri szwęncziause sakramęnta, dieł paties susiliginima su didżiunajs(56).

↕p. 102–103 (56) Annuae Litterae Societatis Jesu. ↕

§ 58

DAUG ŽEMAIČIŲ VĖL PATAMPA STABMELDŽIAIS

Būtinai kitaip įvyko vakarų pusėj Žemaičių kunigaikštystės. Kur šiandien yra Palanga, Darbėnai, Laukžemis, Kretinga, Salantai, Kartena, Kuliai, Gargždai, Vėžaičiai, Veiviržėnai, Plungė, Notėnai ir Gintališkė, tuo kartu nė kokios dar nebuvo bažnyčios katalikų. Veikiai galėjai rasti žmones po miškus gyvenančius ir savo amžiuj katalikų kunigo nemačiusius. Kad atkeliavę skelbėjai naujo tikėjimo įvairiose vietose pradėjo kitaip mokyti žmones, nekaip lig šiolei buvo mokomi, užvis tos srijos vargdieniai drąsiai pradėjo byloti, jog krikščionys ir patys nežino, kaip reikia tikėti, todėl vieni taip, kiti kitaip moko. Kaipogi, nei katalikų, nei liuterių beklausydami, sugrįžo į seną tėvų savo stabmeldišką, arba pagonišką, tikėjimą. Paskyrę sau vaideliotus, arba kunigus, vėl sukūrė šventą ugnį. Ant Aukos kalno pas Salantus ir ant Birutos kalno pas Palangą apent pradėjo aukas, arba apieras, dievui Perkūnui deginti, nešiojo namon kaulus sudegintųjų ant garbės dievų gyvulių, vildamos, jog tie kaulai paskalsins javų brandą. Apent užaugino savo namuose žalčius ir gyvates, už dievaičius paskaitytas, kaukoles žalčių ir krames gyvačių, praurbinę ir ant siūlo pavėrę, nešiojo ant kaklų savo, vildamos, jog tokie rožančiai apgins juos nuo ligų ir turtus padaugins. Nebkirto ąžuolų su šermukšniais, kaipo medžių, po katrais dievai geba ir čėdija ilsėti. Nekuriuos didžius akmenis už dievus paskaitė. Stabmeldišku būdu šventino sukaktuves numirėlių savo, dėdami ant kapų nuovakar bliūdus ir raugtines šiupinio. Nekrikštytiems vaikams savo davė vardus medžių ir žolių arba, trumpai bylant, pavirto būtinai į stabmeldžius. Mažas tiktai dalykėlis bajorų, iš Lenkų žemės atėjusių ir čia tėviškes įgijusių, tebebuvo katalikais, bet ir tie, mėklindamos, jog patys didžiūnai tegali Viešpatį Dievą priimti, metuose kartą atkeliavę į atsčias likusiąsias katalikų bažnyčias, neišpažinę savo nusidėjimų, ėjo prie švenčiausio sakramento dėl paties susilyginimo su didžiūnais[56].

[56] Annuae Litterae Societatis Jesu. [44]

§. 59.

LASKAUSKIS WERT ŻEMAJTIUS ĄNT GIERA.

Żemajtems tejp męnkaj beżunąnt, tebibuwa kunegajksztistie Jokubs Laskauskis, karalaus Zygmunta Augusta kamarniks. Tas lietas wirs pasizgajles żmonelu, suokie jus apęnt i kataliku tikieimą, neblejda be aukauti arba apieras dariti, ne szwęntos ugnes bekurstiti, ir stejgies jems daroditi, wieną tesąnt Diewą sutwertoi ir walditoi wisu dajktu. Taj girdiedamis żemajtej, drąnsej su atkaklibi atsakie „Dieł-ko tokszti mums daroditi, jog wienas jusu Diewas ira stipresnis ir galingesnis uż wisus diewus mususius, tauzik sau ir zaunik kąn tinkams, mes żinom jog buris daugiaus gał nuwaloti nekajp wiens, daugiesu daug kąn ir nudirbas." Kad ir nemaż atsirada tejp sznekąntiu ir tikąntiu, wienok buwa ir tokiu katrie Laskauskie pakłausiusis, apęnt katalikajs pastoje.

§. 60.

PASTARI DARBAJ JURGIE PIETKIEWICZES WISKUPA.

Metusi 1563 miesti Tridenti pasibęngie wisuotinis wiskupu susirinkims, katro istatimus 1564 m. sueims arba sejmas Lanku żemie, Parczawi miesti atliktas, be parkratinieima prijeme. Paskiaus wiskupaj, kiekwienas sawa wiskupistie tus istatimus skielbina ir wajdina po bażniczes wisims żmoniems. Musasis wienok Jurgis III. neliepe skielbti; rasi diełto, jog skajte jus uż męnką dajktą, o rasi ir diełto, jog
↕ p. 103–104 tiesą pasakius nebibuwa kam żemajtiusi, ne skielbti ne ↕ kłausiti. Tejp nełajmingaj ir slinkaj par septinerius metus wiskups Jurgis waldes wiskupisti; gan stiprej susirga. Supratęs pastarajej kibus, susizgriba warkszus; norieje wis kąn patajsiti, bet nebibuwa jau łajka. Jauzdamas luterems su kalwinajs diełto tejp żemajtiusi pasikłojus, jog kataliku kunegaj, niekiek nebuwa mokiti, iszsimane duoti pradę simunariej, kurioj jaunumene i kunegus stodama bęn biszkieli pramoktum.

§ 59

LIASKAUSKIS VERČIA ŽEMAIČIUS ANT GERO

Žemaičiams taip menkai bežūnant, tebebuvo kunigaikštystėj Jokūbas Liaskauskis, karaliaus Zigmanto Augusto kamarninkas. Tas lietos vyras, pasizgailęs žmonelių, suokė juos apent į katalikų tikėjimą, nebleido beaukauti, arba apieras daryti, nei šventos ugnies bekurstyti ir steigęs jiems darodyti vieną tesant Dievą sutvertoją ir valdytoją visų daiktų. Tai girdėdami, žemaičiai drąsiai su atkaklybe atsakė: „Dėl ko trokšti mums darodyti, jog vienas jūsų dievas yra stipresnis ir galingesnis už visus dievus mūsuosius? Tauzyk sau ir zaunyk, ką tinkamas, mes žinom, jog būrys daugiau gali nuvalioti, nekaip vienas, daugiese daug ką ir nudirbas." Kad ir nemaž atsirado taip šnekančių ir tikinčių, vienok buvo ir tokių, katrie, Liaskauskio paklausę, apent katalikais pastojo.

§ 60

PASTARI DARBAI JURGIO PETKEVYČIOS, VYSKUPO

Metuose 1563 mieste Tridente pasibengė visuotinis vyskupų susirinkimas, katro įstatymus 1564 m. suėjimas, arba seimas, Lenkų žemėj, Parčeve mieste, atliktas, be perkratinėjimo priėmė. Paskiau vyskupai, kiekvienas savo vyskupystėj, tuos įstatymus skelbino ir vaidino po bažnyčias visiems žmonėms. Mūsasis vienok Jurgis III neliepė skelbti, rasi dėl to, jog skaitė juos už menką daiktą, o rasi ir dėl to, jog, tiesą pasakius, nebebuvo kam Žemaičiuose nei skelbti, nei klausyti. Taip nelaimingai ir slinkai per septynerius metus vyskupas Jurgis valdęs vyskupyste gan stipriai susirgo. Supratęs pastarajai kibus, susizgribo vargšas, norėjo viską pataisyti, bet nebebuvo jau laiko. Jausdamas liuteriams su kalvinais dėl to taip Žemaičiuose pasiklojus, jog katalikų kunigai nė kiek nebuvo mokyti, išsimanė duoti pradžią seminarijai, kurioj jaunuomenė, į kunigus stodama, bent biškelį pramoktų.

Ir tejp Petruj Pietkiewiczej sawa gięntij matąnt, sergąns Wiskups Warniusi kielies isz patała, ir sawa rąnku 1. Użrasze nemażus pinińgus simunariej, 2. 50 kapu lietuwiszku skatiku, pawede Kanaunikams Warniu, mełzdams kad uż, jo duszę kas meta kieturis sikius atminimus daritum. 3. Tris deszimtis kapu skatiku, liepe par łajdotuwes iszdaliti pawargielems. 4. Pęnkies deszimtis kapu użrasze ąnt łajdouwiu. 5. Warniu katedras bażniczej palika kieletą brąngiu apwalkału, tauriu arba kieliku sidabra ir brąngiu malawoniu. 6. Du szimtu kietures kapas iszsiuntina Bernadinams, kad Wilnuo mura bażniczę iszdirbtumes. Ąnt gała Walerioną Protasewiczę Wilniaus Wiskupą,
↕ p. 104–105 Warszawicki Jezawitu Wil ↕ niaus akademios waldimierą ir sawa brole sunu Pietkiewiczę padaręs użwejzdietojejs pałajku ir użraszu sawa, metusi 1574 Warniu didżiusius Wiskupa numusi, mire.

Nebtekus wiskupa likusioi kapituła susirinka ir pakiele i walditojus wiskupistes kanauniką Kotarski. O żinodamos neturęnti katedras bażniczio niekokie juoda apwalkała, niepati neiszmane kajp dieties ir kajp numiriele łajdotuwes su użraszajs atlikti. Bet paskiaus gawusi piningu nu kanaunika Pietkiewiczes, skubej pasiudina juodus drabużius ir dajlej wis kąn atłajkiusi, wiskupa kuną pałajdoje katedras kopliczes sklepi(57).

PARSKIRIMAS 9.

Atgiimas kataliku tikieima Żemajtiusi.

§. 61.

MERKIELIS GIEDRAJTIS PRAMINTS MUSU WISKUPU.

Jurgiuj III. wiskupuj tebgiwojęnt, mire Zygmunts Augustas Karalus; i jo wietą lankaj su lietuwejs iszrinkusis Enriką Walezyuszą

↕ p. 105–106 (57) Tie uż raszaj tebier Warniu katedras bażniczio. ↕

Ir taip Petrui Petkevyčiai, savo genčiai, matant, sergąs vyskupas Varniuose kėlės iš patalo ir savo ranka: 1. Užrašė nemažus pinigus seminarijai. 2. 50 kapų lietuviškų skatikų pavedė kanauninkams Varnių, melsdamas, kad už jo dūšią kas metą keturis sykius atminimus darytų. 3. Tris dešimtis kapų skatikų liepė per laidotuves išdalyti pavargėliams. 4. Penkias dešimtis kapų užrašė ant laidotuvių. 5. Varnių katedros bažnyčiai paliko keletą brangių apvalkalų, taurių, arba kielikų, sidabro ir brangių maliavonių. 6. Du šimtu keturias kapas išsiuntino bernardinams, kad Vilniuj mūro bažnyčią išsidirbtų. Ant galo Valerijoną Protasevyčią, Vilniaus vyskupą, Varšavickį, jezavitų Vilniaus akademijos valdymierą, ir savo brolio sūnų Petkevyčią padaręs užveizdėtojais palaikų ir užrašų savo, metuose 1574 Varnių didžiuosiuos vyskupo namuose mirė.

Nebtekus vyskupo, likusioji kapitula susirinko ir pakėlė į valdytojus vyskupystės kanauninką Kotarskį. O žinodamos neturinti katedros bažnyčioj nė kokio juodo apvalkalo, nė pati neišmanė, kaip dėtis ir kaip numirėlio laidotuves su užrašais atlikti. Bet paskiau, gavusi pinigų nuo kanauninko Petkevyčios, skubiai pasiūdino juodus drabužius ir, dailiai viską atlaikiusi, vyskupo kūną palaidojo katedros koplyčios sklepe[57].

PERSKYRIMAS 9

Atgijimas katalikų tikėjimo Žemaičiuose

§ 61

MERKELIS GIEDRAITIS PRAMINTAS MŪSŲ VYSKUPU

Jurgiui III, vyskupui, tebgyvojant, mirė Zigmantas Augustas, karalius. Į jo vietą lenkai su lietuviais išrinkę Enriką Valua, prancūzą,

[57] Tie užrašai tebėra Varnių katedros bažnyčioj.

prancuzą, pasiunte nekurius didżiunus i Pariżiu paswejkinti nauje
karalaus. Tarp pasiustuju buwa ir kunegajksztis Merkielis Giedrajtis
Wiłniaus prałots. Kurs tejp itika naujem Karaluj, jog tas woz pa-
↕p. 106-107 jutes Jur ↕ gi III. mirus, tujaus prałotą Merkieli pramine Żemajtiu
wiskupu, ir parasze pas Grigalu XIII. popieżiu, kad patwirtintum.
O par kitas gromatas bruka ij Lietuwos diduomenej ir Warniu ka-
pitułaj. Niekam pradio neprisztaraujęnt, Giedrajtis ir taries wejkiej
wjskupu busis: tuotarpu kunegs Jokubs Woronieckis Gieranonas
prabaszczius, lanks, gawes rasztą nu kokie tęn pasiuntine Karalaus;
ir gieruoju ir piktuoju pradieje griauties i żemajtiu wiskupus. Bet
Lietuwos diduomene, 1575 m. Wilnuo budama, susitare Woroneckie
kajpo lanka, neprilejsti pri żemajtiu wiskupistes. O par rasztus pas
popieżiu ir Karalu iszsiustus, melde kad nekita koki, bet Giedrajti
i wiskupus pakiełtum. Kajpogi minawotasis popieżius, pakłauses
Karalaus su diduomeni, ir patwirtina Giedrajti. Katras Wilnuo i wis-
kupus iszsiszwęntes, 1576 m. parsidąngina i Alsiedius.

§. 62.

JO DARBAJ.

Iszwides diewobajmings wiskups; bażniczes użdaritas begrunąn-
tes, kunegu woz kieletą besąnt, żmones netikielejs arba stabmeldejs
↕p. 107-108 tapusius; ir ↕ pats wejkiej nesumane kąn dariti, kąn wejkti. Wiłda-
mos wienok Diewuj padiesęnt, pradieje kajp galis stejgti rejkałą
iszganima dusziu. Nu Wilniaus wiskupa Waleriona Protasewiczes
iszmeldes kieletas kunegu mokąntiu lietuwiszkaj, tulid pawede
jems bażniczes, ir klebonajs padare. Surinkies mokslus kataliku jau-
nikajtius, mokie Alsiediusi. Pats stejgie jems majtnasti ir apdarą, o
pramokies szwęnte i kunegus. Toki ejłu isigawa kunegu, be kuriu
nieka wejkti negalieje. Waźiniedamos po miestelus ir sodas, kas
diena sakie żemajtiszkaj pamokslus ir kłause żmoniu iszpażinima
nusidieimu. Pamates artojus ne wisaj tegiebąnt ejti pri kunegu dieł
iszpażinima nusidieimu; iszsimane kiekwienam sau iszpażinusem
griekus, kąn nekąn daliti. Tokiu budu pas sawi mines patraukie.

pasiuntė nekuriuos didžiūnus į Paryžių pasveikinti naujo karaliaus. Tarp pasiųstųjų buvo ir kunigaikštis Merkelis Giedraitis, Vilniaus pralotas. Kurs taip įtiko naujam karaliui, jog tas, vos pajutęs Jurgį III mirus, tuojau pralotą Merkelį praminė Žemaičių vyskupu ir parašė pas Grigalių XIII, popiežių, kad patvirtintų. O per kitas gromatas bruko jį Lietuvos diduomenei ir Varnių kapitulai. Niekam pradžioj neprieštaraujant, Giedraitis ir tarės veikiai vyskupu būsiąs, tuo tarpu kunigas Jokūbas Voroneckis, Geranainių prabaščius, lenkas, gavęs raštą nuo kokio ten pasiuntinio karaliaus, ir geruoju ir piktuoju pradėjo griautis į Žemaičių vyskupus. Bet Lietuvos diduomenė, 1575 m. Vilniuj būdama, susitarė Voroneckio, kaipo lenko, neprileisti prie Žemaičių vyskupystės. O per raštus, pas popiežių ir karalių išsiųstus, meldė, kad ne kitą kokį, bet Giedraitį, į vyskupus pakeltų. Kaipogi minavotasis popiežius, paklausęs karaliaus su diduomene, ir patvirtino Giedraitį. Katras, Vilniuj į vyskupus išsišventęs, 1576 m. parsidangino į Alsėdžius.

§ 62

JO DARBAI

Išvydęs dievobaimingas vyskupas bažnyčias uždarytas begriūnančias, kunigų vos keletą besant, žmones netikėliais, arba stabmeldžiais, tapusius, ir pats veikiai nesumanė, ką daryti, ką veikti. Vildamos vienok Dievui padėsiant, pradėjo kaip galįs steigti reikalą išganymo dūšių. Nuo Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevyčios išmeldęs keleto kunigų, mokančių lietuviškai, tūlyd pavedė jiems bažnyčias ir klebonais padarė. Surinkęs mokslius katalikų jaunikaičius, mokė Alsėdžiuose. Pats steigė jiems maitnastį ir apdarą, o pramokęs šventė į kunigus. Tokia eile įsigavo kunigų, be kurių nieko veikti negalėjo. Važinėdamos po miestelius ir sodas, kas dieną sakė žemaitiškai pamokslus ir klausė žmonių išpažinimo nusidėjimų. Pamatęs artojus ne visai tegebant eiti prie kunigų dėl išpažinimo nusidėjimų, išsimanė kiekvienam sau išpažinusiam griekus ką ne ką dalyti. Tokiu būdu pas save minias patraukė. Žmones, sugrįžtančius į

Żmones sugrisztąntius i kataliku tikieima, priimdinieje ir dirmawoje o stabmeldius i Kristusą itikiejusius kriksztije ir mokie.

§. 63.

PIRMS PARGOBINIMS JEZAWITU.

Girdiedams wiskups Jezawitams ipatingaj kłojęntes żmoneles mo-
↕ p. 108–109 kiti, rasze pas kunegajkszti ↕ Radziwiłła kardinołą Liwonios Waldimiera, mełzdams kad kieletą jezawitu i żemajtius atsiustum. Kajpogi Radziwiłłs: Jurgi Lanicki su ąntru Jezawitu katro pawardies nežinom, 1583 m. ir atsiunte isz Ringos i Alsiedius. Cze mejlingaj priimtu, biszkieli pailsiejusius, wiskupuj Merkieluj liepąnt; iszkielawa mokiti żmoniu. Parbiega wisą kunegajksztistę ir didelej daug paklidusiu i awiniczę Kristaus sugrążina. Wiskups matidams dwijau newalosęnt to darba; melde pardietiniu Wilniaus klosztoriaus, kad daugiesne jezawitu i żemajtius atsiustum. Pardietinis dieł siuntima rots atsiunte dar wieną kunegą, bet kieletuj mienesiu praejus, wisims trims, liepe i Wilniu sugriszti(58). Apmaudings isz tos prizasties wiskups, 1587 m. rasze pas Jenerołą Jezawitu Klaudiusza Akwawiwa kad sutejktum sawa zokaninku. Kajpogi tam liepąnt, Jons Argentus Lietuwos jezawitu prawinciołs, pasiunte i Żemajtius Emanuelu Wegę su Jeronimu Kniskiu jezawitu. Po dweju metu, Łaurins Mackiewicze su Jurgiu Bludeckiu ligi dali jezawitu isz Ringos i Warnius atkielawa. Wiskups Merkielis wienam isz tu jezawitu, liepe jaunikajtius mokiti, o trims isakie wajksztioti po wiskupistę ir iszguldinieti żmoniems dajktus tikieima szwenta. Kajp tas darbs jems pasikłoję, patis Jezawitaj aprasze szejs żodejs. „Bet ir Żemajtiusi iszsiusti musije wełtuo netruka. Kunegaj musu par apskritą 1603 metą prakajtą braukdamis, iszkłause 2,221 żmoniu iszpażistąntiu sawa nusidieimus, tarp katrų buwa 1107 senołej, pirma karta sawa ąmżie tejnąntis dar pri kunega; parwerte i katalikus 81 kalwina, wajku apkriksztije 114; jaunikajtiu jau sumitusiu apkriksztije 14. – Metusi 1603 apkriksztije 300 żmoniu, o 100 kalwinu

↕ p. 109–110 (58) Rostowski Hist. Lith. Soc. Jes. part. 1. ↕

katalikų tikėjmą, priimdinėjo ir dirmavojo, o stabmeldžius, į Kristų įtikėjusius, krikštijo ir mokė.

§ 63

PIRMAS PARGOBINIMAS JEZAVITŲ

Girdėdamas vyskupas jezavitams ypatingai klojantis žmoneles mokyti rašė pas kunigaikštį Radzivilą, kardinolą, Livonijos valdymierą, melsdamas, kad keletą jezavitų į Žemaičius atsiųstų. Kaipogi Radzivilas Jurgį Lianickį su antru jezavitu, katro pavardės nežinom, 1583 m. ir atsiuntė iš Rygos į Alsėdžius. Čia meilingai priimtu, biškelį pailsėjusiu, vyskupui Merkeliui liepiant, iškeliavo mokyti žmonių. Perbėgo visą kunigaikštystę ir dideliai daug paklydusių į avinyčią Kristaus sugrąžino. Vyskupas, matydamas dviese nevaliosiant to darbo, meldė perdėtinių Vilniaus klioštoriaus, kad daugiau jezavitų į Žemaičius atsiųstų. Perdėtinis dėl siuntimo, rods, atsiuntė dar vieną kunigą, bet, keletui mėnesių praėjus, visiems trims liepė į Vilnių sugrįžti[58]. Apmaudingas iš tos priežasties vyskupas 1587 m. rašė pas jenerolą jezavitų Klaudijų Akvavivą, kad suteiktų savo zokaninkų. Kaipogi tam liepiant, Jonas Argentas, Lietuvos jezavitų provinciolas, pasiuntė į Žemaičius Emanuelį Vegą su Jeronimu Kniskiu, jezavitu. Po dvejų metų Laurynas Mackevyčia su Jurgiu Bliudeckiu, lygia dalia jezavitu, iš Rygos į Varnius atkeliavo. Vyskupas Merkelis vienam iš tų jezavitų liepė jaunikaičius mokyti, o trims įsakė vaikščioti po vyskupystę ir išguldinėti žmonėms daiktus tikėjimo švento. Kaip tas darbas jiems pasiklojo, patys jezavitai aprašė šiais žodžiais: „Bet ir Žemaičiuose išsiųsti mūsieji veltui netruko. Kunigai mūsų per apskritą 1603 metą, prakaitą braukdami, išklausė 2221 žmogų, išpažįstantį savo nusidėjimus, tarp katrų buvo 1107 senoliai, pirmą kartą savo amžiuj teinantys dar prie kunigo, pervertė į katalikus 81 kalviną, vaikų apkrikštijo 114, jaunikaičių, jau sumitusių, apkrikštijo 14. Metuose 1603 apkrikštijo 300 žmonių, o 100 kalvinų katalikais

[58] Rostowski Hist. Lith. Soc. Jes. part. 1. [45]

katalikajs padare. Metusi 1607 prisuokie iszpažinti sawa nusidieimus 724 žmones; paugusiu lig`sziolej nekriksztitu apkriksztije 22 žmogu. Isz netikielu i katalikus parwerte 46 žmones; o 1,700 palejstuwiu atwede ąnt kiele doribes"(59). Wiskups Merkielis pargawa isz Wilniaus dabar du Jezawitu: Motieju Galmiria su Merkielu Daugielu, kuriuodum pawede numelus Kražiu miestelie, kietęndams tęn klosztoriu jezawitams istejgti; wienok to nepaskubes padariti numire.

§. 64.

ŻEMAJTEJ WIEŁ PASTO KATALIKAJS.

Kalwinaj su luterejs nors par septinerius metus uriedistes Wiskupa Pietkiewiczes, gan buwa iwisusis; wienok nebuwa dar kajp rejkięnt isikieriejusis; todieł kad wiskups Merkielis su sawa kunegajs użsisuka, ir dar Jezawitus ąnt ju użlejda; niekajp iłgaj twerti negalieje. Pradio dar kiek imanidamis riemies ir spiries, bet wejkiej ir patis susiprata newalosęntis. Żemajtiu wargdienej; nesenej i kalwinus parwersti, dabarczio nu kataliku kunegu apszwiesti ir tejsibes iszmokiti, pradieje gajlieties apjekima sawa, ir wiens po kita griszti i katalikus. O wiskups Merkielis žinodarns, jog žmones karta pradiejusius majnioti tikieimajs, wieł bili kas wejkiej gał isz kiele iszwesti; kajp imanidams stejgie naujes bažniczes. Tu wałditojems kunegams isakie it kałtajs ikała: kad bepalaubos mokitum žmones tikieima szwęnta ir nebdalejstum nežinowams apsigaudinti. Kajpogi wiskups patwirtines naujej istejgtą ir Warsiediu sodu apdowenotą Kaltinienusi ałtoriję, nusiunte kunegą i ałtoristas ir liepe
↕p. 111–112 słaugiti kleboną. Widukles bažniczę nu kieletas metu użra ↕ kintą ir niekokiu turtu nebturęntę atdaridines; kuneguj pas ję giwenąntem, pawede sawą Widukles dwarą, darąnti kas meta 150 kapu skatiku pełna. Isz 100 kapu lejda patem misti ir bažniczę apwejzieti, 50 kapu prisakie metu buwie užmokieti kanaunikams; o žuwi prudusi gaudomą ir wobułus daržusi brąndinamus, weżinti i Alsiedius.

↕p. 110–111 (59) Annuae Litterae Societ. Jesu. ↕

padarė. Metuose 1607 prisuokė išpažinti savo nusidėjimus 724 žmones, paaugusių, lig šiolei nekrikštytų, apkrikštijo 22 žmogu. Iš netikėlių į katalikus pervertė 46 žmones, o 1700 paleistuvių atvedė ant kelio dorybės."[59] Vyskupas Merkelis pargavo iš Vilniaus dar du jezavitu – Motiejų Galminą su Merkeliu Daugėla, kuriuodviem pavedė namelius Kražių miestely, ketindamas ten kliošťorių jezavitams įsteigti, vienok, to nepaskubęs padaryti, numirė.

§ 64

ŽEMAIČIAI VĖL PASTOJA KATALIKAIS

Kalvinai su liuteriais, nors per septynerius metus urėdystės vyskupo Petkevyčios gan buvo įvisę, vienok nebuvo dar kaip reikiant įsikerėję, todėl, kad vyskupas Merkelis su savo kunigais užsisuko ir dar jezavitus ant jų užleido, niekaip ilgai tverti negalėjo. Pradžioj dar kiek įmanydami rėmės ir spyrės, bet veikiai ir patys susiprato nevaliosiantys. Žemaičių vargdieniai, neseniai į kalvinus perversti, dabarčiui nuo katalikų kunigų apšviesti ir teisybės išmokyti, pradėjo gailėtis apjakimo savo ir vienas po kito grįžti į katalikus. O vyskupas Merkelis, žinodamas, jog žmones, kartą pradėjusius mainioti tikėjimais, vėl bile kas veikiai gali iš kelio išvesti, kaip įmanydamas steigė naujas bažnyčias. Tų valdytojams kunigams įsakė, it kaltais įkalė, kad be paliaubos mokytų žmones tikėjimo švento ir nebdaleistų nežinovams apsigaudinti. Kaipogi vyskupas, patvirtinęs naujai įsteigtą ir Varsėdžių soda apdovanotą Kaltinėnuose altariją, nusiuntė kunigą į altaristas ir liepė slaugyti kleboną. Viduklės bažnyčią, nuo keleto metų užrakintą ir nė kokių turtų nebturinčią, atdarydinęs, kunigui, pas ją gyvenančiam, pavedė savą Viduklės dvarą, darantį kas metą 150 kapų skatikų pelno. Iš 100 kapų leido pačiam misti ir bažnyčią apveizėti, 50 kapų prisakė metų būvy užmokėti kanauninkams, o žuvį, prūduose gaudomą, ir obuolius, daržuose brandinamus, vežinti į Alsėdžius. Tuo tarpu žmonės Pašaltuony ir

[59] Annuae Litterae Societ. Jesu. [46]

Tuotarpu żmones Paszałtunie ir Nemaksztiusi padirba kopliczes, katras wiskups prikierģies pri Widukles bażniczes, liepe ąmżinam Widukles kamęndoruj bęn kieletą metusi kartą, łąnkiti. – Petrus Bludeckis jezawits, wiskupuj liepąnt, giwena pas Senoses Żagares bażniczę, bet ta 1605 metusi sudegie, woz nekurius jos indus wiens żmogielus iszgrobe. Tas pats Jezawits kumet nekumet wajdinos arba łąnkies kopliczio Akmenes(60). O metusi 1596 wiskupuj istejgus cze parakwijes bażniczę, Karaliene Ona, moters Stapona Karalaus, sutejkie 36 su wirszu wałakus żemes. Nu ta łajka Akmenes klebonaj kaskarts juoba pradieje mażinti luterius, katru to parakwijo buwa daugibe iwisusi. Joniszkies bażniczę 1594 m. wiskups par sawą sekretoriu kunegą Merkieli Giejszą Eliaszewiczę, pawede kuneguj ir kanaunikuj Swiechauskiuj, kurs tolemą bażniczes żemę, nebe pełna sumajne i karaliszką artimą. Wilkijos klebonuj apwejzu Diewa mintąntem, storasta Pałubinskis pawede sodą Piktokiemius katrą Karalus Stapons, butinaj klebonams atidawe. Rejk żinoti jog nełajmingi ąntpłudima netikielu gadinie, ne węn kitos wieros żmones, bet ir katalikaj ir pasiusti nu wiresnibes karaliszku turtu parwejzietojej; kajp imanidamis glęmże ir mażina turtus wiskupa ir kitu kunegu. Gawes apej tąn daliką ajszkię żinę wiskups Merkielis, skundies Karaluj Staponuj, ir melde kad isakitum sawa parwejzietojems sugrążinti kunegu turtus. Karalus atraszą dawes wiskupuj, sziokię iszlejda gromatą. „Stapons isz milestas Diewa Karalus Lanku. Ðidis Kunegajksztis Lietuwos, Russios, Prusu, Żemajtiu, Mozuru żemes, Liwonios ir t. t. ligi dali Kunegajksztis Transilwanies.

Szwiesem ir Dauggalingam Jonuj Chodkiewiczej, Szkłowa ir Myszas Jomilestaj, Wilniaus Kasztelonuj, Żemajtiu wisuotinam storastaj, Marczełkaj Zemiszkam D. K. Lietuwos, Kauna ir Brześcia sto-
↕p. 113-114 rastaj – Ir Bajoruj Laskauskiuj par ↕ wejzietojuj musu, Mums idiem mejlingum, milesta Musu Karaliszka. Wardu padore Kristusi Tiewa, Merkiele kunegajkszte Giedrajte Medininku Wiskupa aprejszkie Mums, jog parwejzietojej ir pardietinej Musu Żemajtiu szalie, rubeżius isznowijusis, turtus stałuj wiskupa priderąntius, tejpogi turtus

↕p. 112-113 (60) Annuae Litterae Soc. Jesu. ↕

Nemakščiuose padirbo koplyčias, katras vyskupas, prikergęs prie Viduklės bažnyčios, liepė amžinam Viduklės kamendoriui bent keletą metuose kartų lankyti. Petras Bliudeckis, jezavitas, vyskupui liepiant, gyveno pas Senosios Žagarės bažnyčią, bet ta 1605 metuose sudegė, vos nekuriuos jos indus vienas žmogelis išgrobė. Tas pats jezavitas kuomet ne kuomet vaidinos, arba lankės, koplyčioj Akmenės[60]. O metuose 1596, vyskupui įsteigus čia parakvijos bažnyčią, karalienė Ona, moteris Stapono, karaliaus, suteikė 36 su viršum valakus žemės. Nuo to laiko Akmenės klebonai kaskarts juoba pradėjo mažinti liuterius, katrų toj parakvijoj buvo daugybė įvisusi. Joniškio bažnyčią 1594 m. vyskupas per savą sekretorių kunigą Merkelį Geišą Eliaševyčią pavedė kunigui ir kanauninkui Sviechauskiui, kurs tolimą bažnyčios žemę ne be pelno sumainė į karališką artimą. Vilkijos klebonui, apveizu Dievo mintančiam, storasta Palubinskis pavedė sodą Piktokiemius, katrą karalius Staponas būtinai klebonams atidavė. Reikia žinoti, jog nelaimingi antplūdimo netikėlių gadynėj ne vien kitos vieros žmonės, bet ir katalikai, ir pasiųsti nuo vyresnybės karališkų turtų perveizėtojai kaip įmanydami glemžė ir mažino turtus vyskupo ir kitų kunigų. Gavęs apie tą dalyką aiškią žinią, vyskupas Merkelis skundės karaliui Staponui ir meldė, kad įsakytų savo perveizėtojams sugrąžinti kunigų turtus. Karalius, atrašą davęs vyskupui, šiokią išleido gromatą. „Staponas, iš mylistos Dievo karalius Lenkų, didis kunigaikštis Lietuvos, Rusios, Prūsų, Žemaičių, Mozūrų žemės, Livonijos ir t. t., lygia dalia kunigaikštis Transilvanijos.

Šviesiam ir dauggalingam Jonui Chodkevyčiai, Šklovo ir Mišės jomylistai, Vilniaus kaštelionui, Žemaičių visuotinam storastai, marčelkai žemiškam D. K. Lietuvos, Kauno ir Bresto storastai. Ir bajorui Liaskauskiui, perveizėtojui mūsų, mums įdėm meilingiem, mylista mūsų karališka. Vardu padoraus Kristuje tėvo, Merkelio kunigaikščio Giedraičio, Medininkų vyskupo, apreiškė mums, jog perveizėtojai ir perdėtiniai mūsų Žemaičių šaly, rubežius išnoviję, turtus, stalui vyskupo priderančius, taipogi turtus klebonų ir jų žmonių, neduodami nė kokio įkaito, vienus seniai atėmė, o kitus

[60] Annuae Litterae Soc. Jesu. [47]

klebonu ir ju żmoniu, neduodamis niekokie ikajta, wienus senej atjeme, okitus dabar tebjem. Todieł melde Musu, kad tus wisus turtus bażniczes, artaj nu parwejzietoju atimtus, ar nugis nu pardietiniu jemamus: lieptumem cielibie sugrążinti. Jejgi tejp ira kajp mums teka girdieti. Sekdamis tejsibes, isakom jums kajpo parwejzietojems: kad gieraj popieriusi isiskajtiusis o turtus bażnicziu idiem atimtus radusis; ar tus patius pagał senu ribu sugrążintumet, ar kita ikajta pagał tejsibes tokie pat płatuma użwestumet. Duotas Lwowi 1. dieno Rugpjutes 1578 metusi. Staponas Karalus. r. s." Tam Karalaus rasztuj atejus, wiskups sze ne cze gabałus arba szmotus, turtu rots atpesze; wienok daugieł wietosi, nieka padariti negalieje, o użwis tęn kur bażniczes turtaj, ponams jau buwa kluwusis. Todieł wiskups
↕p. 114-115 Merkielis, Staponuj Ka ↕ raluj mirus, metusi 1591 wieł guodies Zygmuntuj III. katras ligi dali atsiunte i Żemajtius gromatą 12. Bałąnde 1592 Krokawo raszitą, liepdams tejpogi kas kam prider atiduoti(61). Regas 1575 metusi wiskups pakiele i Warniu kanaunikus didi rasztininką Motieju Ostawiciusa Stryjkauski, katras Warniusi rasze Istoriję senos Lietuwiu ir Żemajtiu gadines. Biszki paskiaus Swiechauskis Joniszkies klebons, iszmelde nu Karalaus Zygmunta III. wałaka żemes parakwijes szpitolej. Tas pats klebons Jeronimuj Wołowiczej padedąnt, padirba Joniszkie mura bażniczę, katra tebier ir lig sziolej. Wiskups noriedams atsparą duoti aplej Kiejdajnius didelej iwisusims kalwinams; nusiunte kunegą i Joswajniu sodą, kami nu sena jau koplicze buwa. Storasta tos sodos Kasztelons-Judickis, matidams kunegą neturęnt kuo misti, użrasze kopliczej 36 wałakus karaliszkos żemes ir deszimtinę isz Jos wajne walstiaus, o Karalus Zygmunts III. tus użraszus patwirtina. Tuokart wiskups Giedrajtis, paderes Mateuszą Kobylinski kanauniką pirmuoju Joswajniu klebonu, iszstatitą par ij mede bażniczę 1604 metusi paszwęnte: ir tejp łajmingaj, jog ta pati bażnicze nors 1841 metusi par Warniu Prałatą Juzupą Krzyżanauski gieraj patajsita, tebstou lig pat sziolej. Tejpat pradio septinioliktoje ąmżiaus iwajri didżiunaj istejgie bażniczes kataliku: Kwiedajnie, Rietawi, Skirstimonie arba Skiersnemonie, Telsziusi,

↕p. 115-116 (61) Tie rasztaj tebier Alsiediusi. ↕

dabar tebima. Todėl meldė mūsų, kad tuos visus turtus bažnyčios, ar tai nuo perveizėtojų atimtus, ar nugis nuo perdėtinių imamus, lieptumėm cielybėj sugrąžinti. Jeigi taip yra, kaip mums teko girdėti. Sekdami teisybes, įsakom jums, kaipo perveizėtojams, kad, gerai popieriuose įsiskaitę, o turtus bažnyčių įdėm atimtus radę, ar tuos pačius pagal senas ribas sugrąžintumėt, ar kitą įkaitą pagal teisybę tokio pat platumo užvestumėt. Duotas Lvove 1 dienoj rugpjūčio 1578 metuose. Staponas, karalius, r. s." [48] Tam karaliaus raštui atėjus, vyskupas še ne čia gabalus, arba šmotus, turtų, rods, atpešė, vienok daugel vietose nieko padaryti negalėjo, o užvis ten, kur bažnyčios turtai ponams jau buvo kliuvę. Todėl vyskupas Merkelis, Staponui, karaliui, mirus, metuose 1591 vėl guodės Zigmantui III, katras lygia dalia atsiuntė į Žemaičius gromatą, 12 balandžio 1592 Krokuvoj rašytą, liepdamas taipogi kas kam pridera atiduoti[61]. Regis, 1575 metuose vyskupas pakėlė į Varnių kanauninkus didį raštininką Motiejų Ostavicijų Strijkauskį, katras Varniuose rašė istoriją senos lietuvių ir žemaičių gadynės. Bišką paskiau Sviechauskis, Joniškio klebonas, išmeldė nuo karaliaus Zigmanto III valako žemės parakvijos špitolei. Tas pats klebonas, Jeronimui Volavyčiai padedant, padirbo Joniśky mūro bažnyčią, katra tebėra ir lig šiolei. Vyskupas, norėdamas atsparą duoti apie Kėdainius dideliai įvisusiems kalvinams, nusiuntė kunigą į Josvainių sodą, kame nuo seno jau koplyčia buvo. Storasta tos sodos kaštelionas Judickis, matydamas kunigą neturint kuo misti, užrašė koplyčiai 36 valakus karališkos žemės ir dešimtinę iš Josvainių valsčiaus, o karalius Zigmantas III tuos užrašus patvirtino. Tuokart vyskupas Giedraitis, padaręs Mateušą Kobilinskį, kanauninką, pirmuoju Josvainių klebonu, išstatytą per jį medžio bažnyčią 1604 metuose pašventė, ir taip laimingai, jog ta pati bažnyčia, nors 1841 metuose per Varnių pralotą Jūzupą Kšižanauskį gerai pataisyta, tebstovi lig pat šiolei. Taip pat pradžioj septynioliktojo amžiaus įvairūs didžiūnai įsteigė bažnyčias katalikų Kvėdarnoj, Rietave, Skirstimonėj, arba Skirsnemunėj, Telšiuose, Nevarėnuose, Žvingiuose, Vainute

[61] Tie raštai tebėra Alsėdžiuose.

Newarienusi, Zwingiusi Wajnuto ir Użwęntie. Katroms wiskups tujaus sutejkie parakwijes su klebonajs, o Karalus Zygmunts III. turtus. Pats wiskups atgawes nu Liwonios didżiunu Paszwitini, pastate tęn kataliku bażniczę. Tejp dajlej be bruzdams, ir wisu gali sawa, iszganima awelu nu Diewa sau pawestu bestejgdams, katalikus żemajtiusi padaugina o netikielus numażina(62).

§. 65.

JEZAWITAJ MOKA PAJURE GIWENTOJUS.

Wiskups nowindams ir najkięndam netikielus, neużmirsza ir stabmeldiu, katrie kajp sakiem użwis pajurie gan buwa prakutusis. Woz i Żemajtius parważiawes, pasiunte i tąn pajure pusę wieną kunegą; paskiaus nu 1588 lig 1595 metu Motiejus Galmins su Merkielu Daugielu jezawitu, wajkszcziodamu au sodos lig sodos, nu butas lig butas; mokie artojus tos szalies tikieima szwęnta. Dar paskiesnej, wiskups apęnt kieletą kunegu tęn iszlejda; katrie prisuokie arba priwerte artojus użgiesiti ugni lig sziolej ąnt garbies diewu kurinamą ir kriksztities i kataliku tikieimą. Ąnt gała wiskups gawes żodi daug jau esąnt itikiejusiu, pats nuważiawes i Skuodą, Połąngą ir t. t. didius burius naujuju kataliku patwirtina arba padirmawoje. O kad wisi tie darbaj apęnt kumetnor wełtuo nepragajsztum; melde Simona Wojnas, kad Gargżdusi ir Pałąngo bażniczes pastatiti tejktumes. Kąn tas ir padare. Ligi dali wiskupuj noręnt, Jons Karolus Chodkiewicze Skuodi istejgie bażniczę. Gawusi apej tąn ju darbą żodi Ona Karaliene, 1597 m. Gargżdu ir Pałąngos bażniczioms, turtus dawe. O Skuodiszkius numus Diewa, pats Chodkiewicze kajp rejkięnt apwejzieje. ↕ ↕ p. 117–118

↕ p. 116–117 (62) Skiełb tus dajktus iwajri popierej, pas bażniczes łajkomis. ↕

ir Užventy. Katroms vyskupas tuojau suteikė parakvijas su klebonais, o karalius Zigmantas III – turtus. Pats vyskupas, atgavęs nuo Livonijos didžiūnų Pašvitinį, pastatė ten katalikų bažnyčią. Taip dailiai bebrūzdamas ir visa galia savo išganymo avelių, nuo Dievo sau pavestų, besteigdamas, katalikus Žemaičiuose padaugino, o netikėlius numažino[62].

§ 65

JEZAVITAI MOKO PAJŪRIO GYVENTOJUS

Vyskupas, novindamas ir naikindamas netikėlius, neužmiršo ir stabmeldžių, katrie, kaip sakėm, užvis pajūry gan buvo prakutę. Vos į Žemaičius parvažiavęs, pasiuntė į tą pajūrio pusę vieną kunigą, paskiau nuo 1588 lig 1595 metų Motiejus Galminas su Merkeliu Daugėla, jezavitu, vaikščiodamu nuo sodos lig sodos, nuo butos lig butos, mokė artojus tos šalies tikėjimo švento. Dar paskiau vyskupas apent keletą kunigų ten išleido, katrie prisuokė, arba privertė, artojus užgesyti ugnį, lig šiolei ant garbės dievų kūrinamą, ir krikštytis į katalikų tikėjimą. Ant galo vyskupas, gavęs žodį daug jau esant įtikėjusių, pats, nuvažiavęs į Skuodą, Palangą ir t. t., didžius būrius naujųjų katalikų patvirtino, arba padirmavojo. O kad visi tie darbai apent kuomet nors veltui nepragaištų, meldė Simono Voinos, kad Gargžduose ir Palangoj bažnyčias pastatyti teiktųsi. Ką tas ir padarė. Lygia dalia, vyskupui norint, Jonas Karolius Chodkevyčia Skuode įsteigė bažnyčią. Gavusi apie tą jų darbą žodį, Ona, karalienė, 1597 m. Gargždų ir Palangos bažnyčioms turtus davė. O skuodiškius namus Dievo pats Chodkevyčia kaip reikiant apveizėjo.

[62] Skelbia tuos daiktus įvairūs popieriai, pas bažnyčias laikomi.

§. 66.

PADALIIMAS WISKUPISTES.

Nu istejgima Żemajtiu wiskupistes, lig pat mażne gała szeszioliktoje ąmżiaus, użwejzdieje wiskupaj wisu żemajtiu wiskupisti, niekajp jos nedalidamis. Pirmasis wiskups Merkielis, isigawes daug bażniczių ir kunegu, kad guwiaus jejs galietum Walditi 1587 m. padalije wiskupistę i tris dżekonistes: Wierżbołowa arba Użnemone, Widukles ir Łuokies, o ąnt kiekwienos pardieje wiresni dżekonu wadinamą(63). Zygmunts III. gawes żodi, daug klebonu neturęnt kuo misti diełto, jog karaliszku turtu waldimieraj łajkidamis numusi suwa kalwinu kunegus, nieka neduod kataliku kunegams 28 d. Giegużies 1593 m. liepe Żemajtiu storastaj Jurgiuj Chodkiewiczej datirti, kiek katra Żemajtiu wiskupistes bażnicze, tur żemes ir żmoniu? Maż teturęntiosiems lejda użwesti gabałus żemes karaliszkos ir sau apej tus dalikus duoti żinę dieł patwirtinima. Kąn Chodkiewicze ir padare, nebe pełna bażniczių. Tas pats Karalus pajutęs jog kunegams mirus tąnkiej swetimi żmones, o użwis godi pardietinej, kajp imanidamis grobsta ju pałajkus: par wersołą 1572 meta iszduotą, użdraude taj dariti ir pasakie jog wisus łobis(a) artimiausims gięntims mirusiuju kunegu tur kluti(64).

§. 67.

GIEDOTOJEJ WISKUPA MERKIELI IR JO SMERTIS.

Wiskups didelej miegdams dajlemi giedoimi, paskira grażejs bałsajs szeszis kunegus, liepe jems kas diena katedras bażniczio giedoti kunegiszkus poterus. Ałgą tiems giedotojems pradio pats mokiejo. Paskiaus iszmeldes dieł ju nu Karalaus Stapona Papile su Łuoki, surinka apsti buri giedotoju, kurius iszmokies kajp więn rejkięnt

↕ p. 118-119

(63) Visitatio Dioeceseos Samog. absoluta 1587 w Archiw. Dyecezal. ↕
(a) Łobis, majątek.
(64) Tie wersołaj tebier Warniusi.

§ 66

PADALIJIMAS VYSKUPYSTĖS

Nuo įsteigimo Žemaičių vyskupystės lig pat mažne galo šešioliktojo amžiaus užveizdėjo vyskupai visa Žemaičių vyskupyste, niekaip jos nedalydami. Pirmasis vyskupas Merkelis, įsigavęs daug bažnyčių ir kunigų, kad guviau jais galėtų valdyti, 1587 m. padalijo vyskupystę į tris džekonystes: Virbalio, arba Užnemunio, Viduklės ir Luokės, o ant kiekvienos perdėjo vyresnį, džekonu vadinamą[63]. Zigmantas III, gavęs žodį daug klebonų neturint kuo misti dėl to, jog karališkų turtų valdymierai, laikydami namuose savo kalvinų kunigus, nieko neduoda katalikų kunigams, 28 d. gegužės 1593 m. liepė Žemaičių storastai Jurgiui Chodkevyčiai datirti, kiek katra Žemaičių vyskupystės bažnyčia turi žemės ir žmonių. Mаž teturinčiosioms leido užvesti gabalus žemės karališkos ir sau apie tuos dalykus duoti žinią dėl patvirtinimo. Ką Chodkevyčia ir padarė ne be pelno bažnyčių. Tas pats karalius, pajutęs, jog, kunigams mirus, tankiai svetimi žmonės, o užvis godūs perdėtiniai, kaip įmanydami grobsto jų palaikus, per versolą, 1572 metą išduotą, uždraudė tai daryti ir pasakė, jog visas lobis[a] artimiausiems gentims mirusiųjų kunigų turi kliūti[64].

§ 67

GIEDOTOJAI VYSKUPO MERKELIO IR JO SMERTIS

Vyskupas, dideliai mėgdamas dailiame giedojime, paskyrė gražiais balsais šešis kunigus, liepė jiems kas dieną katedros bažnyčioj giedoti kunigiškus poterius. Algą tiems giedotojams pradžioj pats mokėjo. Paskiau, išmeldęs dėl jų nuo karaliaus Stapono Papilę su Luoke, surinko apstų būrį giedotojų, kuriuos, išmokęs kaip vien

[63] Visitatio Diocceseos Samog. absoluta 1587 w Archiw. Dyecezal. [49]
[a] Lobis majątek.
[64] Tie versolai tebėra Varniuose.

giedoti; ważioje su sawęm wisur kur miszes giedoti pats kietina(65). Tas pats wiskups 1580 metusi, wisims matant idawe Karaluj Staponuj kaławie(b) ir kiepurę nu popieżiaus Grigalaus XIII. atsiustą. Metusi 1582 ważioje i Ringa, suriediti dajktu kataliku tikieimuj priderąntiu ir sutajkinti wokitiu su katalikajs; kąn par sawa iszminti ir darode. Ąnt gała żilo jau senatwie, padares apstius użraszus sawa ipiedinems wiskupams ir Jezawitams, 1609 metusi pasirinka. Kuna jo kunegaj nebe gajlese ir aszaru, pałajdoje Warniusi.

§. 68.

MIKAŁOJUS PACUS ISTOJES I MUSU WISKUPUS, PRADED DAJLEJ BRUSTI.

Metusi 1610 karaluj Zygmuntuj III. su Powiłu V. popieżiu noręnt, Wilniaus ir Kijawa pawiskupe, Jomilesta Mikałojus Pacus i Żemajtiu wiskupus parważiawa. Atradęs darbą apasztoliszką par wiskupą Merkieli pradietą, bet nebengtą; tuointimpos(a) tolaus ij ware. Pasiregiejes su Jezawitajs wiskupistie kielaujęntejs, pagire ju darbumą ir melde, kad senu sawa paprotiu mokitum żmones ir brustum apej ju iszganima. Kajpogi tie ne sąmdininkaj bet darbininkaj awiniczes Kristaus, nerejkaława raudonas kiepures(66). Biszki atsiputusis

(65) Rasztusi Wilniaus katedras bażniczes rąndam szioki żinę. Metusi 1597 Jurguj Radziwiłłuj Wilniaus Wiskupuj i Krokawas Wiskupus iszsidąnginus,
↕ p. 119–120 musa wiskups Merkielis mełdams nu walditoje Wilniaus ↕ Wiskupistes Prałota Benedikta Wojnas, ważioje par welikas i Wilniu alieju su kunegajs szwęnsti. Ir kartu nusiweże sawa paskirtusius giedotojus, kurie par isztisą dideję nedielę, wiskąn rejkięnt giedodamis Wilniaus bażniczio, łabaj Wilniszkiems itika. Wilniaus Kapituła, uż tąn giera dawę żemajtiu giedotojems: Szeszes kapas Skatiku letuwiszku, pęnkies baczkas rugiu, ir tiek pat jawu.
↕ p. 120–121 (b) Kaławiis, miecz. ↕
(a) Bezprzerwy.
(66) Matiem (§. 22) jog Żemajtems tęnsąntims krikszties, karalus Jogiełła dalije raudonas kiepures, ir tuomi newieną prisuokie itikieti i Kristusą. Isz tos prieżasties, ir szęndien iłgaj meldinąntims sakom „Ar kiepures raudonas łauki?
↕ p. 121–122 Bene rejks raudonas kiepures?" ↕

reikiant giedoti, važiojo su savim visur, kur mišias giedoti pats ketino[65]. Tas pats vyskupas 1580 metuose, visiems matant, įdavė karaliui Staponui kalaviją[b] ir kepurę, nuo popiežiaus Grigaliaus XIII atsiųstą. Metuose 1582 važiojo į Rygą surėdyti daiktų, katalikų tikėjimui priderančių, ir sutaikinti vokiečių su katalikais, ką per savo išmintį ir darodė. Ant galo žiloj jau senatvėj, padaręs apsčius užrašus savo įpėdiniams vyskupams ir jezavitams, 1609 metuose pasirinko. Kūną jo kunigai ne be gailesio ir ašarų palaidojo Varniuose.

§ 68

MIKALOJUS PACAS, ĮSTOJĘS Į MŪSŲ VYSKUPUS, PRADEDA DAILIAI BRŪZTI

Metuose 1610, karaliui Zigmantui III su Povilu V, popiežium, norint, Vilniaus ir Kijevo pavyskupė jomylista Mikalojus Pacas į Žemaičių vyskupus parvažiavo. Atradęs darbą apaštališką, per vyskupą Merkelį pradėtą, bet nebengtą, tuo intimpos[a] toliau jį varė. Pasiregėjęs su jezavitais, vyskupystėj keliaujančiais, pagyrė jų darbumą ir meldė, kad senu savo papročiu mokytų žmones ir brūztų apie jų išganymą. Kaipogi tie ne samdininkai, bet darbininkai avinyčios Kristaus, nereikalavo raudonos kepurės[66]. Biškį atsipūtę ir pasimel-

[65] Raštuose Vilniaus katedros bažnyčios randam šiokią žinią. Metuose 1597 Jurgiui Radzivilui, Vilniaus vyskupui, į Krokuvos vyskupus išsidanginus, mūsų vyskupas Merkelis, meldžiamas nuo valdytojo Vilniaus vyskupystės praloto Benedikto Voinos, važiavo per Velykas į Vilnių aliejų su kunigais švęsti. Ir kartu nusivežė savo paskirtuosius giedotojus, kurie, per ištisą didžiąją nedėlią visa ką reikiant giedodami Vilniaus bažnyčioj, labai vilniškiams įtiko. Vilniaus kapitula už tą gera davė Žemaičių giedotojams šešias kapas skatikų lietuviškų, penkias bačkas rugių ir tiek pat javų.

[b] Kalavijas miecz.

[a] Bez przerwy.

[66] Matėm (§ 22), jog žemaičiams, tęsiantiems krikštytis, karalius Jogaila dalijo raudonas kepures ir tuo ne vieną prisuokė įtikėti į Kristų. Iš tos priežasties ir šiandien ilgai meldinantiems sakom: „Ar kepurės raudonos lauki? Bene reiks raudonos kepurės?"

ir pasimełdusis apęnt iszkumbrina i pajure pusę, o kłotę(b) sawa patis szejp aprasze. „Metusi 1613 atkaklius 33 kalwinus katalikajs padąriem; metusi 1614 biaurius stabmeldiszkus pagudimus, gałwosi nežinowu žmoniu gilij isikieriejusius, kieleto wietu isznowijom. Pirmu žemajtej stebiejos, diełko mes ju paprastą po krumalus diewus garbinti budą łabaj pejkam? bet paskiaus bemokomis pažini paklidimą sawą, džiaugies nauju tikieimu ir mums už apszwietimą diekawoje. Kitosi wietosi dar mums kluwa stabmeldiszkus ałtorius, nu sodiszkiu wajdalotu arba kunegu aplejstus, wartaloti ir griauti; o deginima giwolu, kurejs nu diewu sakies apstej esąntis apwęjzietajs; butinaj užginti(67).“ Tus ir kitus gierus darbus skielbieju tikieima wiskups Mikałojus matidams, draugie su kitajs didžiunajs istejgie Jezawitams Kražiusi klosztorią, tapusi paskiaus žiuburiu arba pirmiausi wietu apszwietima žemajtiu.

§. 69.

SKIELBIMS TIKIEIMA IR STRUNIIMS BAŽNICZIU.

Bet kieletuj Jezawitu niepawidała nebuwa wisur kur aptekti, wisims dwasiszkims žemajtiu rejkałams užganą padariti; todieł wiskups gan boteri dar buri iszsiunte szejp jau kunigu, kurie wisus užkąmpius kunegajksztistes kiauraj iszłąndiojusis, daugibę žmoniu isz iwajriu tikieimu, apęnt i katalikus parwerte. Nauju tu Kristaus tarnu negaledams wiskups posena be piemenu palikti, pradieje małdanti didziunus, kad sawa walstiusi bažniczes istejgtum. O tie tejp skubej bałsa jo pakłause, jog numaj Diewa, tarsi digti isz žemes pradieje digti. Kajpogi: Jeronima Waławiczes darbu 1611 metusi, atsirada Triszkiusi bažnicze, kurej Zygmunts III. turtus dawe. Metams buwus Tiewuns Dyrwienu Ęndriejus Woławicze Tirkszlusi bažniczę parioglina, kurej tam patem karaluj liepąnt, Laskauskis 16

(b) Powodzenie.

↕ p. 122–123 (67) Annuae litterae S. Jesu. Draci 1618 anno. ↕

dę, apent iškumbrino į pajūrio pusę, o klotį[b] savo patys šiaip aprašė: „Metuose 1613 atkaklius 33 kalvinus katalikais padarėm, metuose 1614 bjaurius stabmeldiškus pagudimus, galvose nežinovų žmonių giliai įsikerėjusius, keletoj vietų išnovijom. Pirma žemaičiai stebėjos, dėl ko mes jų paprastą po krūmelius dievus garbinti būdą labai peikiam, bet paskiau, bemokomi pažinę paklydimą savą, džiaugės nauju tikėjimu ir mums už apšvietimą dėkavojo. Kitose vietose dar mums kliuvo stabmeldiškus altorius, nuo sodiškių vaidaliotų, arba kunigų, apleistus, vartalioti ir griauti, o deginimą gyvulių, kuriais nuo dievų sakės apsčiai esantys apveizėtais, būtinai užginti.“[67] Tuos ir kitus gerus darbus skelbėjų tikėjimo vyskupas Mikalojus matydamas drauge su kitais didžiūnais įsteigė jezavitams Kražiuose klioštorių, tapusį paskiau žiburiu arba pirmiausia vieta apšvietimo žemaičių.

§ 69

SKELBIMAS TIKĖJIMO IR STRŪNIJIMAS BAŽNYČIŲ

Bet keletui jezavitų nė pavidalo nebuvo visur kur aptekti, visiems dvasiškiems žemaičių reikalams užganą padaryti, todėl vyskupas gan boterį dar būrį išsiuntė šiaipjau kunigų, kurie, visus užkampius kunigaikštystės kiaurai išlandžioję, daugybę žmonių iš įvairių tikėjimų apent į katalikus pervertė. Naujų tų Kristaus tarnų negalėdamas vyskupas po seno be piemenų palikti, pradėjo maldauti didžiūnus, kad savo valsčiuose bažnyčias įsteigtų. O tie taip skubiai balso jo paklausė, jog namai Dievo tarsi dygte iš žemės pradėjo dygti. Kaipogi Jeronimo Volavyčios darbu 1611 metuose atsirado Tryškiuose bažnyčia, kuriai Zigmantas III turtus davė. Metams buvus, tėvūnas Dirvėnų, Endriejus Volavyčia, Tirkšliuose bažnyčią parioglino, kuriai, tam pačiam karaliui liepiant, Liaskauskis 16 valakų žemės pavedė.

[b] Powodzenie.
[67] Annuae litterae S. Jesu. Draci 1618 anno. [50]

wałaku żemes pawede. Użwejzietoju karaliszku walstiu, Łukoszius Greczyna su Wajtieku Radziminskiu, ne beżinios wieszpaties sawa, apęnt sugrąnżina turtus Płatelu bażniczej, kuriu ąnt płudimi netikielu buwa nustojusi. Pats wiskups Pacus, pabęngies pradietą nu sawa pranokieje bażniczę, Paszwitinie, sutejkie jej kleboną.

§. 70.

KOZAKIEWICZE ATJEM KIELMES BAŻNICZĘ NU KALWINU.

Pasakiau pirmu, Kielmes kataliku bażniczę, kluwus kalwinams (§. 56) woz kuo Pacuj Żemajtiu wiskupu patapus, Jons Kozakie-
↕p. 123-124 wicze Warniu kanauniks igijes tam priderąntius popierius, pra ↕ dieje jos tejrauties pas Jurgi Grużeuski Kielmes pona. Wisupirmu apskunde ij Rassejniu sudams, kuriusi Grużeuskuj maklawojęnt, pątraukie ij tolaus i aukszcziausi sudą Lietuwos, Wilnuo besąnti. Tas priderąntej rejkałą parkrates: 22 dieno Rugpjutes mienesies 1609 meta iszpażina Grużeuski uż kałta, isakie kad bażniczę su wisajs jos turtajs sugrąnżintum Kozakiewiczuj, ir pasiunte i Kielmę Ęndrieju Woławiczę Lietuwos żęnkłoneszi(a), dieł priwejzieima kad isztarme(b) suda tujau iwiktum. Grużeuskis kajpo wirs protings nebibardamos daugiesnę; bażniczę su jos sodu spierej atidawe, o uż apwałkałus, drabużius ir indus bażniczes, iłgajniu sutreniejusius arba iszklejstus, paskiaus użmokiejes Kozakiewiczuj 60 kapu skatiku lietuwiszku atsikrate katalikajs. Toki ejłu musu kunegaj apęnt Kielmie isikure(68).

(a) Żęnkłoneszis, chorąży.
(b) Wyrok.
↕p. 124-125 (68) Popierej Kielmes bażniczes. ↕

Užveizėtoju karališkų valsčių, Lukošius Grečina su Vaitiekum Radziminskiu, ne be žinios viešpaties savo apent sugrąžino turtus Platelių bažnyčiai, kurių antplūdime netikėlių buvo nustojusi. Pats vyskupas Pacas, pabengęs pradėtą nuo savo pranokėjo bažnyčią Pašvitiny, suteikė jai kleboną.

§ 70

KOZAKEVYČIA ATIMA KELMĖS BAŽNYČIĄ NUO KALVINŲ

Pasakiau pirma Kelmės katalikų bažnyčią kliuvus kalvinams (§ 56). Vos kuo Pacui Žemaičių vyskupu patapus, Jonas Kozakevyčia, Varnių kanauninkas, įgijęs tam priderančius popierius, pradėjo jos teirautis pas Jurgį Gruževskį, Kelmės poną. Visų pirma apskundė jį Raseinių sūdams, kuriuose Gruževskiui makliavojant, patraukė jį toliau į aukščiausią sūdą Lietuvos, Vilniuj besantį. Tas, priderančiai reikalą perkratęs, 22 dienoj rugpjūčio mėnesio 1609 meto išpažino Gruževskį už kaltą, įsakė, kad bažnyčią su visais jos turtais sugrąžintų Kozakevyčiai, ir pasiuntė į Kelmę Endriejų Volavyčią, Lietuvos ženklonešį[a], dėl priveizėjimo, kad ištarmė[b] sūdo tuojau įvyktų. Gruževskis, kaipo vyras protingas, nebebardamos daugiau, bažnyčią su jos soda spėriai atidavė, o už apvalkalus, drabužius ir indus bažnyčios, ilgainiui sutrenėjusius arba iškleistus, paskiau, užmokėjęs Kozakevyčiai 60 kapų skatikų lietuviškų, atsikratė katalikais. Tokia eile mūsų kunigai apent Kelmėj įsikūrė[68].

[a] Ženklonešis chorąży.
[b] Wyrok.
[68] Popieriai Kelmės bažnyčios.

§. 71.

KOZAKIEWICZE JESZKA SZIDŁAWOS BAŻNICZES.

Pasikłojus wieno wieto bażniczę nu kalwinu atpeszti, Kozakiewicze ir i ąntrą smejgies. Jutes kanakądos Sżidławo buwus kataliku bażniczę(69) nuważiawa i Rassejnius jeszkoti jos użraszu ir kitu priwału popieriu. Iłgaj rasztusi beżudams, paśergieje wieno wieto sukibusius łaksztus, kurius parskledes, szius żodius atrada „O asz Markiene Wnuczkiene ir tąn żemę stabmeldiu ąnt ąmżiu atiduomi mana Szidławos bażniczej"(70). Jemes iszraszą tu żodiu, nuwika i Szidławą tejrauties bene żina kas ko apej buwusęie kataliku bażniczę? Kajpogi atrada senoli, kurs jem pasznibżdieje, iog dajktaj kataliku bażniczes ira pakasti pas dideli akmeni, ąnt kuriuo Motina Szwęncziause apsirejszkie. Tuokart Kozakiewicze neb trukdams pasąmdes żmones liepe kasti gret didioje akmenies, ir ąntsikase diktaj apkałtą skrinę(71) kurio tarp kitu bażniczes dajktu, atrada supeliejusi użraszą Giedigoldi

(69) Saka buk szioki ejłu Kozakiewiczę gawus żinę apej buwusę Szidławo kataliku bażniczę. Pradio septinioliktoje ąmżiaus, Szidławos piemenis beganidamis bąndą pas pat miesteli, iszwidusis ąnt dideliu akmeniu, bewerkięnt grażę mergajtę su kudikiu rąnkosi. Pabugusis pieminelej, nedrisdamis patis jos sznekinti, pasiunte wieną isz sawuju pas kalwinu kunegą kad atiejes su je pasisznekietum. Kunegs su mokitoju Salamonu tulid atwikusiu pasikłause „Mergajte ko werki? o ta atsakiusi." Kąn dirbsiu newerkusi, to wieto kanakumet mana sunus buwa garbinams, o dabar arat i siejet." Taj isztarusi, akies mirksnie kanakur buk padingusi. Kunegs su mokitoju paniekinusiu tuo apsirejszkimu numon sugriżusiu, o piemenis wakara bąnda parginusis wisims pasakojusis aplej regietą mergajtę. Girdiedamis tus dalikus ukininkaj, wiens tejp kits kitejp sznekiejusis apiej tąn stebukłą. O wiens senolis jaunistie Szidławos kataliku bażniczio buwojes, szejp tares „Sznekiekiet kajp tinkamis, asz wienok jums sakau, jog ne bajdiklie kokie ąnt tuo akmeniu pasirode, bet Szwęncziause Mergajte su sawa sunu, kurio garbej istejgta ąnt tu żemi kanakumet kataliku bażnicze roksoje, kajp mąn rodos pirm kielu deszimtu metu." Garsmas to apsirejszkima kas karts tolaus bepłuz-
↕p. 125–126 dams, pakluwes ir i ausis Kozakiewiczes. *Rasztaj Szidławos bażniczes.* ↕

(70) Wilniaus kalwinu surinkims tebtur użraszus Markienes Wnuczkienes, kurius asz pats skajtiau, bet tu żodiu neradau.

(71) Tąn skrinę atminimuj kunegaj ir nugis tebłajka Szidławos kopliczio wa-
↕p. 126–127 dinamo ąnt akmeniu. ↕

§ 71

KOZAKEVYČIA IEŠKO ŠIDLAVOS BAŽNYČIOS

Pasiklojus vienoj vietoj bažnyčią nuo kalvinų atpešti, Kozakevyčia ir į antrą smeigės. Jutęs kana kados Šidlavoj buvus katalikų bažnyčią[69], nuvažiavo į Raseinius ieškoti jos užrašų ir kitų privalių popierių. Ilgai raštuose bežūdamas, pasergėjo vienoj vietoj sukibusius lakštus, kuriuos perskleidęs, šiuos žodžius atrado: „O aš, Markienė Vnučkienė, ir tą žemę stabmeldžių ant amžių atiduomi mano Šidlavos bažnyčiai."[70] Ėmęs išrašą tų žodžių, nuvyko į Šidlavą teirautis, bene žino kas ko apie buvusiąją katalikų bažnyčią. Kaipogi atrado senolį, kurs jam pašnibždėjo, jog daiktai katalikų bažnyčios yra pakasti pas didelį akmenį, ant kurio Motina švenčiausia apsireiškė. Tuokart Kozakevyčia, nebtrukdamas pasamdęs žmones, liepė kasti greta didžiojo akmens ir antsikasė diktai apkaltą skrynią[71], kurioj tarp kitų bažnyčios daiktų atrado supelėjusį užrašą, Gedigoldžio metuose

[69] Sako, būk šiokia eile Kozakevyčią gavus žinią apie buvusią Šidlavoj katalikų bažnyčią. Pradžioj septynioliktojo amžiaus Šidlavos piemenys, beganydami bandą pas pat miestelį, išvydę ant didelio akmens beverkiant gražią mergaitę su kūdikiu rankose. Pabūgę piemenėliai, nedrįsdami patys jos šnekinti, pasiuntė vieną iš savųjų pas kalvinų kunigą, kad atėjęs su ja pasišnekėtų. Kunigas su mokytoju Saliamonu, tūlyd atvykusiu, pasiklausė: „Mergaite, ko verki?" O ta atsakiusi: „Ką dirbsiu neverkusi, toj vietoj kana kuomet mano sūnus buvo garbinamas, o dabar ariat ir sėjat." Tai ištarusi, akies mirksny kana kur būk padingusi. Kunigas su mokytoju, paniekinusiu tuo apsireiškimu, namon sugrįžusiu, o piemenys, vakarą bandą parginę, visiems pasakoję apie regėtą mergaitę. Girdėdami tuos dalykus, ūkininkai vienas taip, kitas kitaip šnekėję apie tą stebuklą. O vienas senolis, jaunystėj Šidlavos katalikų bažnyčioj buvojęs, šiaip taręs: „Šnekėkit kaip tinkami, aš vienok jums sakau, jog ne baidyklė kokia ant to akmens pasirodė, bet Švenčiausia mergaitė su savo sūnum, kurio garbei įsteigta ant tos žemės kana kuomet katalikų bažnyčia riogsojo, kaip man rodos, pirm kelių dešimtų metų." Garsmas to apsireiškimo, kaskarts toliau beplūsdamas, pakliuvęs ir į ausis Kozakevyčios. *Raštai Šidlavos bažnyčios.*

[70] Vilniaus kalvinų surinkimas tebturi užrašus Markienės Vnučkienės, kuriuos aš pats skaičiau, bet tų žodžių neradau.

[71] Tą skrynią atminimui kunigai ir nugis teblaiko Šidlavos koplyčioj, vadinamoj ant akmens.

metusi 1457 kataliku bażniczej duotą (§ 56). Prasidżugies isz radibu Kozakiewicze, 1612 m. pradieje drąnsej szaukties bażniczes su jos żemi. Apskunde kalwinus pirmu Rossejniusi, paskiaus Wilnuo. Rejkałas kalwinams spirąntes iłgaj tęsies. Pagałop woz 1622 metusi wiskupuj Pacuj jau mirus, aukszcziausis Lietuwos sudas kalwinus pakaltines; iszsiunte i Szidławą kieletą wiru, kurie patio ąntpulties wieto, sunesztum, kiek uż netejsi waldimą żemes ir sugrowimą bażniczes nu kalwinu prideries katalikams. Pasiustije: Stanisłous Kiszka wiskups, Mikałojus Kiszka Wajwada, Jeronims Woławicze Storasta Żemajtiu ir Krisztups Naruszewicze sargs Lietuwos iżda (skarbny), wis kąn priderąntej apwejziejusis, sunesze 9000 auksinu. Tejp didiu piningu kalwinams nestęngąnt użmokieti, Jeronims Woławicze su kunegajksztiu Krisztupiu Radziwiłłu isibruka i tarpininkus; pagał kuruodums linkieima, kalwinaj tulid sugrążinusis katalikams bażniczes żeme, dar primokieje wiskupuj Kiszkaj 3000 auksinu, o likusiusius piningus katalikaj kalwinams dowenoje. Tuokartu Jons Mleczka sude Żemajtiu kunegajksztistes, Kozakiewiczej jau Szidławos klebonuj, pawede wisą żemę bażniczes, ir wieną wąrpą isz senosios bażniczes iszlikusi su paraszu: O florens rosa, Mater Dei speciosa, – taj ira: oj żidąnti erszkietroże, Motin Diewa skajsti(72). Senoje Żagarie buwa kunegs pas bażniczelę naujej nu wiskupa Merkiele padirbinta, bet neturieje kuo misti. Wiskups Pacus łąnkidams wiskupistę gawa żodi, jog sodele tos bażniczes kluwa P. Lidnicuj katalikuj, katrą pawadines pri sawęs, darode jo netejsibę ir linkieje kad be kokie suda sugrążintum swetimą gierą; kąn Lidnicus wejkiej ir padare.

§. 72.

ISTATIMS SPAWIEDNIKA IR SKIELBIEJE ŻODE DIEWA KATEDRAS BAŻNICZIO.

Nu pradios wiskupistes, lig pat pabąngos szeszioliktoje amżiaus, katedras bażniczio, nebuwa ne istatita ticziomis sakitoje arba skielbieje żode Diewa, ne nudiemkłause arba spawiednika. Todieł ir

↕ p. 127–128 (72) Rasztaj Szidławos bażniczes. ↕

1457 katalikų bažnyčiai duotą (§ 56). Prasidžiugęs iš radybų, Kozakevyčia 1612 m. pradėjo drąsiai šauktis bažnyčios su jos žeme. Apskundė kalvinus pirma Raseiniuose, paskiau Vilniuj. Reikalas, kalvinams spiriantis, ilgai tęsės. Pagalop vos 1622 metuose, vyskupui Pacui jau mirus, aukščiausias Lietuvos sūdas, kalvinus pakaltinęs, išsiuntė į Šidlavą keletą vyrų, kurie pačioj antpulties vietoj suneštų, kiek už neteisų valdymą žemės ir sugriovimą bažnyčios nuo kalvinų priderės katalikams. Pasiųstieji – Stanislovas Kiška, vyskupas, Mikalojus Kiška, vaivada, Jeronimas Volavyčia, storasta Žemaičių, ir Kristupas Naruševyčia, sargas Lietuvos iždo (skarbny) – viską priderančiai apveizėję, sunešė 9000 auksinų. Taip didžių pinigų kalvinams nestengiant užmokėti, Jeronimas Volavyčia su kunigaikščiu Kristupu Radzivilu įsibruko į tarpininkus, pagal kuriųdviejų linkėjimą kalvinai, tūlyd sugrąžinę katalikams bažnyčios žemę, dar primokėjo vyskupui Kiškai 3000 auksinų, o likusiuosius pinigus katalikai kalvinams dovanojo. Tuo kartu Jonas Mlečka, sūdžia Žemaičių kunigaikštystės, Kozakevyčiai, jau Šidlavos klebonui, pavedė visą žemę bažnyčios ir vieną varpą, iš senosios bažnyčios išlikusį, su parašu: O florens rosa, Mater Dei speciosa, tai yra: oi žydinti erškėtrože, Motin Dievo skaisti[72]. Senojoj Žagarėj buvo kunigas pas bažnyčėlę, naujai nuo vyskupo Merkelio padirbintą, bet neturėjo kuo misti. Vyskupas Pacas, lankydamas vyskupystę, gavo žodį, jog sodelė tos bažnyčios kliuvo p. Lidnicui, katalikui, katrą pavadinęs prie savęs, darodė jo neteisybę ir linkėjo, kad be kokio sūdo sugrąžintų svetimą gerą, ką Lidnicas veikiai ir padarė.

§ 72

ĮSTATYMAS SPAVIEDNINKO IR SKELBĖJO ŽODŽIO DIEVO KATEDROS BAŽNYČIOJ

Nuo pradžios vyskupystės lig pat pabangos šešioliktojo amžiaus katedros bažnyčioj nebuvo nei įstatyto tyčiomis sakytojo, arba skelbėjo žodžio Dievo, nei nuodėmklausio, arba spaviedninko. Todėl ir

[72] Raštai Šidlavos bažnyčios.

apsakinieje ir parkratinieje žmoniu saužines arba sumenes, kunegaj giedotojej, negaudamis už tuodu darbu niekokie ipatinga užmokiesne. Pirmasis wiskups Pacus 1613 m. kapitułaj neprisztaraujęnt, padares sakitoju ir nudiemkłausiu kunegą Stanisłową Sutkiewiczę, padieje jem ąnt meto ałgos 150 auksinu. Paskiaus wisumet tuodu da-
↕ p. 128-129 liku prigulieje Jezawituj Warniusi giwenąn ↕ tem, katram wiskups
kas meta luob mokieti po 400 auksinu. Tuokart pat iszwides kanaunikus neturęnt kuo misti, pasijeme kas meta mokieti kapitułaj po 300 auksinu isz Widukles walstiaus(73).

§. 73.

KIELEJWISTE WISKUPA PACA IR DALIKAJ ATLIKTI JEM BESIWAŽIOJĘNT.

Tuo tarpu nebjauns jau wiskups Pacus, tejp wis kąn priderąntej beriedidams, kas karts didžiaus inika sargałoti ir džiuti. Matidamos negalesis cze iszsigiditi, pagał linkieima wajstoju arba daktaru; užsigiejdi jeszkoti swejkatas swetimosi žemiesi. Kajpogi metusi 1614 palikies waldimieru wiskupistes Merkieli Giejszą Eliaszewiezę, o ožwejzietoju sawa turtu Mikałoju Sawicki, ir iszwaziawa i Ciecoriaus žemę. Bet nespieru ira nepadiejus atrasti, nebe nu senatwes ligu iszsigiditi. Musu wiskups nubrazdiejes i Wałaku žemę ir pargiwenes pęnkierius metus miesti Padwos, tarp daugibes giditoju, pasirinka. Szita tau pęnkies! szita tau swejkata(74).

Wiskupuj besiważiojęnt, 1617 m. Karalus Zygmunts III. sutejkie sziaulu bažniczej 72 wałaku žemes, o waldimiers wiskupistes pakiele i sziaulu klebonus Petrą Tarwojszą. Tas parsimanus ir darbus kunegs, Woławiczej su Bolnickiu parwejzietojum karaliszku turtu padedant, sumajne tolemą klebonijes žemę i artimą karaliszką. Paskiaus iszsimanes murawoti Sziaulusi bažniczę, Karaluj Zygmuntuj III. lejdąnt, iszrinka nu kiekwiena Sziaulu walstiaus ukininka, po wiena lietuwiszką skatiką. Tu piningu nepakakus, wieł ne be žinios karalaus,

(73) Rąnkas rasztaj Warniu bažniczes.
↕ p. 129-130 (74) Rzepnicki. Vitae Praesulum L. 4. p. 34. ↕

apsakinėjo, ir perkratinėjo žmonių sąžines, arba sumenes, kunigai giedotojai, negaudami už tuodu darbu nė kokio ypatingo užmokesnio. Pirmasis vyskupas Pacas 1613 m., kapitulai neprieštaraujant, padaręs sakytoju ir nuodėmklausiu kunigą Stanislovą Sutkevyčią, padėjo jam ant meto algos 150 auksinų. Paskiau visuomet tuodu dalyku prigulėjo jezavitui, Varniuose gyvenančiam, katram vyskupas kas metą mokėdavo po 400 auksinų. Tuokart pat išvydęs kanauninkus neturint kuo misti, pasiėmė kas metą mokėti kapitulai po 300 auksinų iš Viduklės valsčiaus[73].

§ 73

KELEIVYSTĖ VYSKUPO PACO IR DALYKAI, ATLIKTI JAM BESIVAŽIOJANT

Tuo tarpu nebjaunas jau vyskupas Pacas, taip viską priderančiai berėdydamas, kaskarts didžiau įniko sargalioti ir džiūti. Matydamos negalėsiąs čia išsigydyti, pagal linkėjimą vaistojų, arba daktarų, užsigeidė ieškoti sveikatos svetimose žemėse. Kaipogi metuose 1614, palikęs valdymieru vyskupystės Merkelį Geišą Eliaševyčią, o užveizėtoju savo turtų Mikalojų Savickį, ir išvažiavo į ciesoriaus žemę. [51] Bet nespėru yra nepadėjus atrasti, nebe nuo senatvės ligų išsigydyti. Mūsų vyskupas, nubrazdėjęs į Valakų žemę ir pergyvenęs penkerius metus mieste Paduvos, tarp daugybės gydytojų, pasirinko. Šitai tau penkios! Šitai tau sveikata![74]

Vyskupui besivažiojant, 1617 m. karalius Zigmantas III suteikė Šiaulių bažnyčiai 72 valaku žemės, o valdymieras vyskupystės pakėlė į Šiaulių klebonus Petrą Tarvoišą. Tas, persimanąs ir darbus kunigas, Volavyčiai su Bolnickiu, perveizėtojam karališkų turtų, padedant, sumainė tolimą klebonijos žemę į artimą karališką. Paskiau, išsimanęs mūravoti Šiauliuose bažnyčią, karaliui Zigmantui III leidžiant, išrinko nuo kiekvieno Šiaulių valsčiaus ūkininko po vieną lietuvišką skatiką. Tų pinigų nepakakus, vėl ne be žinios karaliaus

[73] Rankos raštai Varnių bažnyčios.
[74] Rzepnicki. Vitae Praesulum L. 4, p. 34. [52]

iszrinka po ditka isz butas. Ąnt gała storastaj żemajtiu Jeronimuj Woławiczej su Wilniaus kasztelonu Radziwiłłu padedąnt ir pabęngie tąn pujkiausi ąnt wisu żemajtiu bażniczę. Tuokart pat Zygmunts Karalus apwejzieje wisu kuo Płungies numus Diewa. O Jurgis Giedgauds Mackiewicze istejgie kopliczę Ćzekiszkie. Metusi 1618 pirma karta atsirada bażniczes: Grinkiszkie, ir Twerusi. Tami pastaramij miestelie padirbina ję Elioszius Iłgauskis Tweru Ciwuns. Atęnti meta Mikałojus Bolnickis iszmelde nu Karalaus Zygmunta turtu Radzwiliszkies
↕p. 130–131 kopliczej, pri Sziaulu bażniczes lig sziolej prigulęntej. Kąn ↕ pajutes waldimiers wiskupistes Eliaszewicze, pakiele Radzwiliszkies kopliczę i parakwijes bażniczes. Dar tami łajki Krisztups Sziukszta Berżienu Ciwuns pastate pirmąje kapliczę kąntautiusi.

§. 74.

DARBAJ NAUJE WISKUPA STANISŁOWA KISZKAS.

Po piedu Mikałojaus Paca, jo karszinczius Stanisłous Kiszka 1619 m. tapęs żemajtiu wiskupu, ligi dali skubej bruzde apej rejkałus wiskupistes. Bażniczes: Kurtuwienu, Rasejniu ir Kurszienu, Jonuj Mleczkuj sudej padedąnt, nebe wargu atjemes nu kalwinu; sutejkie joms parakwijes su klebonajs. Iszwides tolemims Alsiediu parakwijes żmoniems, sunku esąnt kas szwęntą dieną wajkszczioti i bażniczę, pastatidina kopliczes: Liepłaukie ir Gardusi, katras Alsiediu kunegams isakie tąnkiej łąnkiti. O biszki paskiaus Gardu S. Jona Krikszitoje kopliczę, pakiele i parakwijes bażniczes ir użbrieże ribas naujos parakwijes. Metusi 1620 Pawąndene bażniczej nu Pluriona Bohusza Akmenskie pastatitaj, dawe kleboną. Wajwada Mikałojus Pacus padirbines naujęę bażniczę Sredniki, wiskupuj Kiszkaj lejdąnt
↕p. 131–132 pa ↕ wede zokaninkams S. Augustina; o kad tie neturiedamis kuo misti isz Srednika iszsidąngina, wiskups atidawe ję szejpjau kunegams(75). Pats Kiszka istejgies bażniczę Girkalnie isakie kad żmones wiskupa walstiaus kas meta piłtum klebonuj pilawą. Pas Liduwienu

↕p. 132–133 (75) Wizyta przez Bis. Kiszki odbyta. ↕

išrinko po ditką iš butos. Ant galo, storastai Žemaičių Jeronimui Volavyčiai su Vilniaus kaštelionu Radzivilu padedant, ir pabengė tą puikiausią ant visų Žemaičių bažnyčią. Tuokart pat Zigmantas, karalius, apveizėjo visu kuo Plungės namus Dievo. O Jurgis Gedgaudas Mackevyčia įsteigė koplyčią Čekiškėj. Metuose 1618 pirmą kartą atsirado bažnyčios Grinkišky ir Tveruose. Tame pastarajame mietely padirbino ją Elijošius Ilgauskis, Tverų civūnas. Atentį metą Mikalojus Bolnickis išmeldė nuo karaliaus Zigmanto turtų Radviliškio koplyčiai, prie Šiaulių bažnyčios lig šiolei prigulinčiai. Ką pajutęs, valdymieras vyskupystės Eliaševyčia pakėlė Radviliškio koplyčią į parakvijos bažnyčias. Dar tame laike Kristupas Šiukšta, Beržėnų civūnas, pastatė pirmąją koplyčią Kantaučiuose.

§ 74

DARBAI NAUJO VYSKUPO STANISLOVO KIŠKOS

Po pėdų Mikalojaus Paco jo karšinčius Stanislovas Kiška, 1619 m. tapęs Žemaičių vyskupu, lygia dalia skubiai brūzdė apie reikalus vyskupystės. Bažnyčias Kurtuvėnų, Raseinių ir Kuršėnų, Jonui Mlečkai, sūdžiai, padedant, ne be vargų atėmęs nuo kalvinų, suteikė joms parakvijas su klebonais. Išvydęs tolimiems Alsėdžių parakvijos žmonėms sunku esant kas šventą dieną vaikščioti į bažnyčią, pastatydino koplyčias Lieplaukėj ir Garduose, katras Alsėdžių kunigams įsakė tankiai lankyti. O biškį paskiau Gardų šv. Jono Krikštytojo koplyčią pakėlė į parakvijos bažnyčias ir užbrėžė ribas naujos parakvijos. Metuose 1620 Pavandenės bažnyčiai, nuo Pliurijono Bohušo Okmianskio pastatytai, davė kleboną. Vaivada Mikalojus Pacas, padirbinęs naują bažnyčią Seredžiuje, vyskupui Kiškai leidžiant, pavedė zokaninkams šv. Augustino, o kad tie, neturėdami kuo misti, iš Seredžiaus išsidangino, vyskupas atidavė ją šiaipjau kunigams[75]. Pats Kiška, įsteigęs bažnyčią Girkalny, įsakė, kad žmonės vyskupo valsčiaus kas metą piltų klebonui pyliavą. Pas Lyduvėnų koplyčią

[75] Wizyta przez Bis. Kiszki odbyta. [53]

kopliczę 1625 m. liepe giwenti kuneguj Juchnowiczej zokana S. Augustina. Bażniczioms Zamuszes, Naujoses Żagares, Kławanu ir Łaukuwos naujej padirbtoms, dawe parakwijes ir klebonus.

§. 75.

ŻEMAJTEJ IGIN PAWISKUPĘ SU PRAŁOTU.

Wiskups Kiszka kas karts łabiaus daugin ejnąntiu kataliku rejkałams tejp użganą bedaridams; ir kitusi dar dalikusi nemaż giera wiskupistej padare. Matidams jog Warniu kapituła woz wieną prałotą ir szeszis kanaunikus teturenti, negał ligienties su kitu wiskupistiu kapitułoms; istate wiresnibę pawiskupes, (suffragana) o pirmuoju pawiskupi padare Mikałoju Pawercyuszą arba Powetryuszą Warniu prałotą. Negana buwa istejgti naujęę wiresnibę, bet rejkieje, kad kunegs i pawiskupes pakiełts, kuo misti turietum; todieł wiskups Kiszka sziokius padare użraszus.

„Wardon Szwęncziauses ir neskajdomas Trajces, dieł ąmżina minieima. Asz Stanisłous Kiszka isz Diewa ir Apasztoliszka sosta milestas wiskups Żemajtiu arba Medininku, wisims ir kiekwienam matąntims ir kumetnor tąn rasztą matisęntims. Aprejszku jogiej rupindamos żemajtiu wiskupisti: mąna katedras sużiedotinej (abłubiniczej) mąna ipiedinems gierbamims wiskupams, godojemaj arba szinawojemaj kopitułaj, padorims ponams kanaunikams, ir wisaj mąna wiskupistej, szirdingaj trokszdams, kad daugiaus but darbininku dwasiszku, sawa iszmoniu, dieł pagausinima garbies Diewa, ticziomis, łuosaj, sawa tiewiszkus turtus, niekokiejs użraszajs neapsunkintus, łuosus, Aszmenes pawietie, paprastaj Dokszyce wadinamus, su miestu to paties warda, su sodomis Dokszycajs, Damaszejs ir Torhunejs, su miestionimis, sodu giwentojejs nugis esąntejs ir busęntejs, kartu su ju wajkajs, turtajs, su żemi żmoniu aramu ir nearamu, su miszkajs, krumalejs, wisokioms mediokliems, su piewoms eże
↕p. 133-134 ↕ rum Medziało ir Mezuzele, su darżajs apłuokajs, su wisokiejs priderieimajs, tokie gieruma ir płatuma kokie ira nugis ir nu senu dienu buwa, pagał ribu nu sena użwestu, mąna Medininku arba Żemajtiu

1625 m. liepė gyventi kunigui Juchnovyčiai zokano šv. Augustino. Bažnyčioms Zamūšės, Naujosios Žagarės, Klovainių ir Laukuvos, naujai padirbtoms, davė parakvijas ir klebonus.

§ 75

ŽEMAIČIAI ĮGYNA PAVYSKUPĘ SU PRALOTU

Vyskupas Kiška, kaskarts labiau daugyn einančių katalikų reikalams taip užganą bedarydamas, ir kituose dar dalykuose nemaž gero vyskupystei padarė. Matydamas, jog Varnių kapitula, vos vieną pralotą ir šešis kanauninkus teturinti, negali lygintis su kitų vyskupysčių kapitulomis, įstatė vyresnybę pavyskupės (suffragana), o pirmuoju pavyskupe padarė Mikalojų Pavercijų, arba Povetrijų, Varnių pralotą. Negana buvo įsteigti naują vyresnybę, bet reikėjo, kad kunigas, į pavyskupes pakeltas, kuo misti turėtų, todėl vyskupas Kiška šiokius padarė užrašus.

„Vardan Švenčiausios ir neskaidomos Traicės, dėl amžino minėjimo. Aš, Stanislovas Kiška, iš Dievo ir Apaštališko sosto mylistos vyskupas Žemaičių, arba Medininkų, visiems ir kiekvienam matantiems ir kuomet nors tą raštą matysiantiems. Apreiškiu, jogei, rūpindamos Žemaičių vyskupyste, mano katedros sužieduotinei (abliubinyčiai), mano įpėdiniams gerbiamiems vyskupams, godojamai, arba šinavojamai, kapitulai, padoriems ponams kanauninkams ir visai mano vyskupystei, širdingai trokšdamas, kad daugiau būtų darbininkų dvasiškų, savo išmoniu dėl pagausinimo garbės Dievo tyčiomis, liuosai savo tėviškus turtus, nė kokiais užrašais neapsunkintus, liuosus, Ašmenos paviete, paprastai Dokšicai vadinamus, su miestu to paties vardo, su sodomis Dokšicais, Damašiais ir Torhunais, su miesčionimis, sodų gyventojais, nugis esančiais ir būsiančiais, kartu su jų vaikais, turtais, su žeme, žmonių ariama ir neariama, su miškais, krūmeliais, visokiomis medžioklėmis, su pievomis, ežeram Medilo ir Mezuzelės, su daržais, apluokais, su visokiais priderėjimais, tokio gerumo ir platumo, kokio yra nugis ir nuo senų dienų buvo, pagal ribas, nuo seno užvestas, mano Medininkų, arba Žemaičių, katedros

katedras bażniczej, su wisoki ąnt ju galibi, niekokios waldios ne sau, ne sawa giminej ąnt jų nėbipalikdams, duodu, dowenoju, sutejku ir użraszau, neatmajnomaj ir ąmżinaj, kajpogi tuo sawa rasztu jos waldej inaj pawedu ir po luosumus ir nekabawoims bażniczes, tu turtus patrauku. Bet nesgi turtaj berejkała neduodas, noriu kad mąna żemiaus iszrejkszts pariedims żodis i żodi but użłajkomś. Todieł butinaj padedu: kad didżiausej gierbamis żemajtiu wiskupaj ipiedinej mana, igijusis dieł sawa stała tus turtus, pawiskupej tuokart esąntem, katro pirmu pranokiejej mąna neturieje, datirdamis nu ju pagałbas darbusi sawa isz tu Dokszycu turtu, mokietum kas meta 600 lankiszku auksinu, pusę atiduodamis ąnt S. Petra, o antrą pusę ąnt kaliedu. O karta neużmokiejusis, kad dweje tiek użmokietum. Paskirims ir pakielims i pawiskupes, prideries żemajtiu wiskupams węnkart su godojemu kapitułu, o jej kas isz mąna giminies atsirastum ↕ szskirtęns, teguł tur pirmą pirm kitu wietą. O to nesąnt kad but iszskirts isz kunegu kapitułaj prigulentiu. Tejpogi gerbamis Żemajtiu wiskupaj mąna ipiedinej ir godojema Medininku kapituła, isz tu mana turtu, paszałpaj (pro refectionibus) PP. Kanaunikams, kad tąnkiaus katedraj tarnautum, 700 lankiszku auksinu par kaliedas kas meta i rąnkas prokuratoriaus atskajtis ir butinaj użmokies. Kitejp daridamis ąntra tiek pridies. Widukles klebonije nekados nu mąna pranokieje apsunkinta mokiesniu 300 auksinu PP. Kanaunikams, nu szios gadines bus luosa; nes padauginau ju paszałpą. Ponaj Medininku pawiskupes nieka negiejs dieł padauginima pełna sawa, bet ar taj bus Warniusi ar darbuodamos po wiskupistę nebus ligiej su kitajs pri kapitułas priderąntejs, ims paszałpą, dalikus (distributiones) ir daliimus (divisiones). Tie patis PP. pawiskupes turies katedro uż krotkoms, sostą pirmo wieto ir bałsą kapituło. Kad turietum kami pastatiti dwarą ir darżą użdijgti; gaus dar pęnkis margius żemes, uż wiskupa eżeruo ąntkielie i Wirżuwienus ejnąnt, netolie nu Zauderiu bajoru musu. Żemę tąn pawesem par ipatingą rasztą patwirtintą paraszajs ↕ kapitułas. Tejpogi g. Żemajtiu wiskupaj mąna ipiedinej, isz tu patiu turtu, Warniusi arba Medininkusi giwenąntims zokaninkams, katrie skielbdamis żodi Diewa, kłausidamis iszpażinima nusidieimu ir iwajrius sumenes atsitikimus iszriżdamis naudingaj tarnau

↕ p. 134–135
↕ p. 135–136

bažnyčiai, su visokia ant jų galybe, nė kokios valdžios nei sau, nei savo giminei ant jų nebepalikdamas, duodu, dovanoju, suteikiu ir užrašau neatmainomai ir amžinai, kaipo gi tuo savo raštu jos valdžiai ynai pavedu ir po liuosumus ir nekabavojimus bažnyčios tų turtus patraukiu. Bet nesgi turtai be reikalo nesiduoda, noriu, kad mano žemiau išreikštas parėdymas žodis į žodį būtų užlaikomas. Todėl būtinai padedu, kad didžiausiai gerbiami Žemaičių vyskupai, įpėdiniai mano, įgiję dėl savo stalo tuos turtus, pavyskupei, tuokart esančiam, katro pirma pranokėjai mano neturėjo, datirdami nuo jų pagalbos darbuose savo, iš tų Dokšicų turtų mokėtų kas metą 600 lenkiškų auksinų, pusę atiduodami ant šv. Petro, o antrą pusę ant Kalėdų. O kartą neužmokėję, kad dveja tiek užmokėtų. Paskyrimas ir pakėlimas į pavyskupes priderės Žemaičių vyskupams vienkart su godojama kapitula, o jei kas iš mano giminės atsirastų išskirtinas, tegul turi pirmą pirm kitų vietą. O to nesant, kad būtų išskirtas iš kunigų, kapitulai prigulinčių. Taipogi gerbiami Žemaičių vyskupai, mano įpėdiniai, ir godojama Medininkų kapitula iš tų mano turtų pašalpai (pro refectionibus) p. p. kanauninkams, kad tankiau katedrai tarnautų, 700 lenkiškų auksinų per Kalėdas kas metą į rankas prokuratoriaus atskaitys ir būtinai užmokės. Kitaip darydami antra tiek pridės. Viduklės klebonija, nekados nuo mano pranokėjo apsunkinta mokesniu 300 auksinų p. p. kanauninkams, nuo šios gadynės bus liuosa, nes padauginau jų pašalpą. Ponai Medininkų pavyskupės nieko negeis dėl padauginimo pelno savo, bet ar tai bus Varniuose, ar, darbuodamos po vyskupystę, nebus lygiai su kitais, prie kapitulos priderančiais, ims pašalpą, dalykus (distributiones) ir dalijimus (divisiones). Tie patys p. p. pavyskupės turės katedroj už krotkų sostą pirmoj vietoj ir balsą kapituloj. Kad turėtų kame pastatyti dvarą ir daržų uždiegti, gaus dar penkis margus žemės, už vyskupo ežero, antkely į Viržuvėnus einant, netoli nuo Zauderių, bajorų mūsų. Žemę tą pavesim per ypatingą raštą, patvirtintą parašais kapitulos. Taipogi g. Žemaičių vyskupai, mano įpėdiniai, iš tų pačių turtų Varniuose, arba Medininkuose, gyvenantiems zokaninkams, katrie, skelbdami žodį Dievo, klausydami išpažinimo nusidėjimų ir įvairius sumenės atsitikimus išrišdami, naudingai tarnauja

katedraj, kas meta par kaliedas mokies po 400 lankiszku auksinu. O jej zokaninku tam tinkamu nebutum, arba gał isz kit kur pakąnkąnti pełną turietum (nes skielbiejuj użmok patis wiskupaj), tuokart isz zokaninkams użraszituju piningu, 300 auksinu katedras rejkałams teatskajta i rąnkas prokuratoriaus kapitułas. Dar isz tu patiu Dokszycu 100 auksinu kas meta prigulies nu wiskupu katedras wargamisraj. Nesgi 700 auksinu pełna gaunama isz minawotu turtu dar palijkt luosi wiskupams; ir ju kamisorems; todieł tie wisi piningaj ir tur kluti mąna ipiedinems wiskupams ju stałuj. To tikt noriu, kad Kałtinienaj 400 auksinu metu buwie pełna darąntis ir prigulęntis wiskupa stałuj, but pawesti pawiskupej ar zokaninkams Warniusi tarnaujęntims (wienok tąn daliką wiluos pats pariedisis). O jej asz didesnejs darbajs trukinams, nespieczio, arba tu daliku nepariedes
↕ p. 136–137 uumirczio; tad tuo patiu ↕ rasztu suoku g. ipiedini mąna Żemajtiu wiskupą, kad igijes wiskupistę pirmusius trejusi metusi, węnkart su g. kapitułu wis kąn, nieka neaplezdams butinaj tejp parieditum kajp cze parasziau. Todieł dar g. Wilniaus wiskupą, tuokart esąnti darau prokuratoriu, ir didelej meldiu kat to neskajtitum uż sunkinibę. Minawotajs turtajs mąn mirus it kitajs walstejs wiskupą, waldis g. kapituła Medininku, ir pawes mąna ipiediniuj g. wiskupuj. Bet jej g. ipiedinis mąna ir g. kapituła treju-metu buwie tu mąna turtu Dokszycu pariedimą aplejs, o wisa ko kajp parasziau iszpilditi ir ąmżinaj użłajkiti netejkses; tuokart nu isikurima nauje wiskupa tretuj metu praejus, butinaj wisi turtaj sugrisz pri mąna giminies, o tas mąna dowinoims, niekokiemi sudi nieka newalos. Jej dar pirmasis mąna ipiedinis ir kiti i jo wietą istojusis katrami nor daliki nu mąna użraszu atsitrauks, o pawiskupej, zokaninkams ir kapitułaj piningu mokieti neskubises; tuokart g. kapituła minawotus turtus Dokszyce, par sawą prokuratoriu apims ir ąmżinaj waldis, użłajkidama wis kąn wien iszrejszkiau. Tejpogi g. żemajtiu wiskupuj tuokart esąntem,
↕ p. 137–138 uż Kałtinienus, katrie no ↕ riu kad klutum pawiskupej ar zokaninkams, użmokies kas metą 400 auksinu. Tuo patiu rasztu użdraudu, kad nieks isz giminies ar gięntiu mąna niekokiu budu g. mąna ipiediniu ne kapitułas, isz prižasties turtu mąna sužiedotinej bażniczej pawestu; nedrįstum kabawoti; nes kitejp daridamis paskajtiti bus uż

katedrai, kas metą per Kalėdas mokės po 400 lenkiškų auksinų. O jei zokaninkų tam tinkamų nebūtų arba gal iš kitur pakankantį pelną turėtų (nes skelbėjui užmoka patys vyskupai), tuokart iš zokaninkams užrašytųjų pinigų 300 auksinų katedros reikalams teatskaito į rankas prokuratoriaus kapitulos. Dar iš tų pačių Dokšicų 100 auksinų kas metą prigulės nuo vyskupų katedros vargamistrai. Nesgi 700 auksinų pelno, gaunamo iš minavotų turtų, dar palieka liuosi vyskupams ir jų kamisoriams, todėl tie visi pinigai ir turi kliūti mano įpėdiniams vyskupams, jų stalui. To tik noriu, kad Kaltinėnai, 400 auksinų metų būvy pelno darantys ir prigulintys vyskupo stalui, būtų pavesti pavyskupei ar zokaninkams, Varniuose tarnaujantiems (vienok tą dalyką viliuos pats parėdysiąs). O jei aš, didesniais darbais trukinamas, nespėčiau arba, tų dalykų neparėdęs, numirčiau, tad tuo pačiu raštu suokiu g. įpėdinį mano Žemaičių vyskupą, kad, įgijęs vyskupystę, pirmuosiuose trejuose metuose vienkart su g. kapitula viską, nieko neapleisdamas, būtinai taip parėdytų, kaip čia parašiau. Todėl dar g. Vilniaus vyskupą, tuokart esantį, darau prokuratorium ir dideliai meldžiu, kad to neskaitytų už sunkenybę. Minavotais turtais, man mirus, it kitais valsčiais vyskupo valdys g. kapitula Medininkų ir paves mano įpėdiniui g. vyskupui. Bet jei g. įpėdinis mano ir g. kapitula trejų metų būvy tų mano turtų Dokšicų parėdymą apleis, o visa ko, kaip parašiau, išpildyti ir amžinai užlaikyti nesiteiks, tuokart, nuo įsikūrimo naujo vyskupo trejetui metų praėjus, būtinai visi turtai sugrįš prie mano giminės, o tas mano dovanojimas nė kokiame sūde nieko nevalios. Jei dar pirmasis mano įpėdinis ir kiti, į jo vietą įstoję, katrame nors dalyke nuo mano užrašų atsitrauks, o pavyskupei, zokaninkams ir kapitulai pinigų mokėti nesiskubins, tuokart g. kapitula minavotus turtus Dokšicai per savą prokuratorių apims ir amžinai valdys, užlaikydama visa, ką vien išreiškiau. Taipogi g. Žemaičių vyskupui, tuokart esančiam, už Kaltinėnus, katrie noriu, kad kliūtų pavyskupei ar zokaninkams, užmokės kas metą 400 auksinų. Tuo pačiu raštu uždraudžiu, kad niekas iš giminės ar genčių mano nė kokiu būdu g. mano įpėdinių nei kapitulos iš priežasties turtų mano, sužieduotinei Bažnyčiai pavestų, nedrįstų kabavoti, nes kitaip darydami paskaityti bus už

plieszejus turtu bażniczes S. Ąnt gała koł mąna giwa gałwa wisoki pełną isz tu turtu gaunąmą, sau palijktu .... O kad tims wisims ir kiekwienam dalikuj tikietum, rąnką mąna pri to raszta pridiejau, ir peczioti prikiergti liepiau, matąnt Daug galęntims ir szwiesims Ponams, Ponams pri to darba i swietkus pakwiestims, D. S. Ponuj P. Mikałojuj Chlebawiczej isz Dąbrowa Wil. Kasztel. S. Ponuj Jonuszuj Skumin Tyszkiewiczej ir t. t. Paraszitas ir iszduotas Wilnuo metusi nu Panos pagimdima 1621."

Tie Wiskupa Kiszkas użroszaj didelej patika pusplikims anos gadines kanaunikams; todieł susiważiawusis kapitułas atlikti, wisi węnkart wisskupuj padiekawoje. O wiens isz ju Jons Wysiemirskis arba Wyszomirskis wiskupuj lejdąnt istejgie Warniu kapiluło urąndą prałota prabaszcziaus. Sawa ipiedinems użrasze 3000 kapu lietu-
↕ p. 138–139 wiszku ↕ skatiku, ouż tąn gierą wiskups ij pati i pirmusius prałotus prabaszczius pakiele. Taj padares wiskups rasze pas Tiewa szwęntąj, kad istejgima żemajtiu pawiskupes su nauju prałotu, patwiertinti tejktumes. Kajpogi Urbons VIII. tąn pati 1622 meta, ir patwirtina. Dar tuokart pat pawede sodą Szarpajtius Warniu katedras bażniczej, isakidams jos giwentojems, kad minawatą bażniczę tąnkiej szłuotum ir kas nakti sergietum(76).

§. 76.

WEJKAŁAJ ARBA DARBAJ IR KIELONE WISKUPA KISZKAS.

Metusi 1621 wiskups wadinams i kunegu susirinkimą miesti Petrikawi Lanku żemie susiważiawusi: pats newika, bet sawa wieto pasiunte kanauniką Babinauski. Paskiaus surinkies Żemajtiusi nemażus piningus, nusiunte Karaluj, kad galietum karę westi su Turku. Metusi 1622 kiauraj powisą wiskupistę skielbina istatimus kunegu susirinkima miesti Tridenti atlikta. Dum Warniusi giwenąntium Jezawitum, pats wiskups mokieje ałgą ir isakie kad par Adwęntą ir gawiene, ne

↕ p. 139–140 (76) Radau tus dalikus warniu bażniczes popieriusi. ↕

plėšėjus turtų Bažnyčios šventos. Ant galo, kol mano gyva galva, visokį pelną, iš tų turtų gaunamą, sau palieku... O kad tiems visiems ir kiekvienam dalykui tikėtų, ranką mano prie to rašto pridėjau ir pečiotį prikergti liepiau, matant dauggalintiems ir šviesiems ponams, ponams, prie to darbo į svietkus pakviestiems, D. Š. ponui p. Mikalojui Chlebavyčiai iš Dambrovo, Vil. kaštel. Š. ponui Jonušui Skuminui Tiškevyčiai ir t. t. Parašytas ir išduotas Vilniuj, metuose nuo Panos pagimdymo 1621."

Tie vyskupo Kiškos užrašai dideliai patiko pusplikiems anos gadynės kanauninkams, todėl, susivažiavę kapitulos atlikti, visi vienkart vyskupui padėkavojo. O vienas iš jų, Jonas Visemirskis, arba Višomirskis, vyskupui leidžiant, įsteigė Varnių kapitulој urandą praloto prabaščiaus. Savo įpėdiniams užrašė 3000 kapų lietuviškų skatikų, o už tą gerą vyskupas jį patį į pirmuosius pralotus prabaščius pakėlė. Tai padaręs, vyskupas rašė pas Tėvą šventąjį, kad įsteigimą Žemaičių pavyskupės su nauju pralotu patvirtinti teiktųsi. Kaipogi Urbonas VIII tą patį 1622 metą ir patvirtino. Dar tuokart pat pavedė sodą Šerpaičius Varnių katedros bažnyčiai, įsakydamas jos gyventojams, kad minavotą bažnyčią tankiai šluotų ir kas naktį sergėtų[76].

§ 76

VEIKALAI, ARBA DARBAI, IR KELIONĖ VYSKUPO KIŠKOS

Metuose 1621 vyskupas, vadinamas į kunigų susirinkimą, mieste Petrikave, Lenkų žemėj, susivažiavusį, pats nevyko, bet savo vietoj pasiuntė kanauninką Babinauskį. Paskiau, surinkęs Žemaičiuose nemažus pinigus, nusiuntė karaliui, kad galėtų karę vesti su turku. Metuose 1622 kiaurai po visą vyskupystę skelbino įstatymus kunigų susirinkimo, mieste Tridente atlikto. Dviem Varniuose gyvenantiem jezavitam pats vyskupas mokėjo algą ir įsakė, kad per adventą ir gavėnią

[76] Radau tuos dalykus Varnių bažnyčios popieriuose.

węn szwętomis dienomis, bet ir seredomis ir pertniczіomis sakitum żmoniems pamoksłus katedras bażniczio; kąn tuodu wisumet ir dare. Iszlejda i Rima Mikałoju Powercyuszą kajpo sawa pasiuntini, ir isakie par kieletą metu giwenti pas popieżiu, pirmu Grigalu XV. paskiaus pas Urbona VIII. Ąnt gała 1624 m. pawedes wiskupistę Jonuj Wyszomirskiuj apiciołuj ir pats wiskups iszważiawa i Wałaku żemę.

Tuotarpu isz prіżasties kares Lanku su Gustawu Adolpu Żwiedu Karalu, żemajtiusi mars kiła. Wyszomirskiuj liepąnt żmones skubieje i bażniczes melsti Diewa, kad tejktumes attolinti tąn sawą rikszę. Neprietelus użejes wisą żemajtiu żemę: degina bażniczes, szwęntus apwałkałus ir brąngius indus bażniczіu, grobste ir łupa. Daug kunegu ir szejpjau żmoniu iszmusze ir isznowije. Gali 1625 metu sugriża ir Wiskups Kiszka i żemajtius; iszwides sawa akimis tokius ermiderius ir nełajmes, didelej nuluda ir sunkiej susirga. Susiprates nebtwersis, melde kad jo kuną, ne Warniusi bet Wilnuo gret kuna jo tiewa pałajdotum. Ąnt pabąngos 13 d. Wasere 1626 metu, pargi-
↕ p. 140–141 wenes szio pasaulie 42 metus, numire. Tejp ↕ nutikus kapituła tujau paskire i walditojus wiskupistes Joną Kozakiewiczę kanauniką, kurs iszweżindines kuną mirusioje wiskupa i Wilniu, Warniusi su didi iszkilmi atłajkie budinę. O Motiejus Flascius Jezawits, budines łajki, apsakie wisus gierus darbus numiriele(77).

§. 77.

WISKUPA ABROMA WOJNAS GADINIE KAJP KŁOJES REJKAŁAJ ŻEMAJTIU BAŻNICZES.

Kanauniks Kozakiewicze datires nu kunegu prisztarawima, wejkiej iszsiżadieje waldios ąnt wiskupistes, o kapituła i jo wietą paskire Apiciołą Wiszomirski, katras apskielbe żemajtems jog Karaluj Zygmuntuj III. noręnt, Urbons VIII. popieżius dawe jems uż wiskupą Abroma Wojna Wilniaus pawiskupę. Naus wiskups negaliedams tujaus i Warnius wikti, pasiunte i Żemajtius Wilniaus kunauniką Pacą,

↕ p. 141–142 (77) Rasztaj Warniu katedras bażniczes. ↕

ne vien šventomis dienomis, bet ir seredomis ir pertnyčiomis sakytų žmonėms pamokslus katedros bažnyčioj, ką tuodu visuomet ir darė. Išleido į Rymą Mikalojų Pavercijų, kaipo savo pasiuntinį, ir įsakė per keletą metų gyventi pas popiežių, pirma Grigalių XV, paskiau pas Urboną VIII. Ant galo 1624 m., pavedęs vyskupystę Jonui Višomirskiui, opiciolui, ir pats vyskupas išvažiavo į Valakų žemę.

Tuo tarpu iš priežasties karės Lenkų su Gustavu Adolpu, Žvėdų karalium [54], Žemaičiuose maras kilo. Višomirskiui liepiant, žmonės skubėjo į bažnyčias melsti Dievo, kad teiktųsi attolinti tą savą rykštę. Neprietelius, užėjęs visą Žemaičių žemę, degino bažnyčias, šventus apvalkalus ir brangius indus bažnyčių grobstė ir lupo. Daug kunigų ir šiaipjau žmonių išmušė ir išnovijo. Gale 1625 metų sugrįžo ir vyskupas Kiška į Žemaičius. Išvydęs savo akimis tokius ermyderius ir nelaimes, dideliai nuliūdo ir sunkiai susirgo. Susipratęs nebtversiąs, meldė, kad jo kūną ne Varniuose, bet Vilniuj, greta kūno jo tėvo, palaidotų. Ant pabangos 13 d. vasario 1626 metų, pergyvenęs šiame pasauly 42 metus, numirė. Taip nutikus, kapitula tuojau paskyrė į valdytojus vyskupystės Joną Kozakevyčią, kanauninką, kurs, išvežindinęs kūną mirusiojo vyskupo į Vilnių, Varniuose su didžia iškilme atlaikė budynę. O Motiejus Flascijus, jezavitas, budynės laike apsakė visus gerus darbus numirėlio[77].

§ 77

VYSKUPO ABROMO VOINOS GADYNĖJ KAIP KLOJOS REIKALAI ŽEMAIČIŲ BAŽNYČIOS

Kanauninkas Kozakevyčia, datyręs nuo kunigų prieštaravimo, veikiai išsižadėjo valdžios ant vyskupystės, o kapitula į jo vietą paskyrė opiciolą Višomirskį, katras apskelbė žemaičiams, jog, karaliui Zigmantui III norint, Urbonas VIII, popiežius, davė jiems už vyskupą Abromą Voiną, Vilniaus pavyskupę. Naujas vyskupas, negalėdamas tuojau į Varnius vykti, pasiuntė į Žemaičius Vilniaus kanauninką Pacą

[77] Raštai Varnių katedros bažnyčios.

su raszitoju Ossouskiu, kad jo wardu, tuotarpu pirmajsis wiskupisti, ąntrasis turtajs wiskupa walditum. Wiskups Abroms, iwajrius rejkałus Lietuwo pabęngies, pradio 1627·m. pirma siki parszlauże i Warnius, kami sutikies ij didelis buris kunegu, nuwede i katedras bażniczę ir paswadina ąnt wiskupu śostu. Tuotarpu Jezawitaj ibruka jem, naujej ąnt jo garbies paraszitą kningielę. Kunegaj klebonaj, woz sawą wiskupą prijemi, pradieje guosties ir skusties ąnt zokaninku sakidamis: jog Bernadinaj su Jezawitajs, wiskupuj Kiszkaj lejdąnt, swetimosi parakwijosi, be żinios klebonu, ir be usaku, węncziawo arba żegno moteristes ir wisus dalij sakramęntus. Iszgirdes taj wiskups Abroms, newęn użgine zokaninkams tejp bedariti, bet dar isakie klebonams, kad sugrebusis kłajojęntius po wiskupistę zokaninkus, tujaus i Alsiedius atsiustum. Su lig tuo kartu zokaninkaj lowies swetimosi parakwijosi brusti. Żarienu kapliczej nu 1622 metu pri Warniu bażniczej priderąntej, kad Zygmunts III. sutejkie 30 wałaku żemes, wiskups Żarienu kunegą tujau pakiele i klebonus ir parakwiję dawe. Kiejdajniusi ąnt kajriuoju skardiu upes Newieżas nu sena buwa kataliku bażnicze priderąnti Wilniaus wiskupistej. Tąn bażniczę kalwinaj gali szesziolíktoje ąmżiaus użgrobusis, lig pat sziolej tebwalde. Żinodams apej taj
↕ p. 142–143 Warniu kanauniks o Joswajniu klebons Mateuszus Kobylinskis, ↕ apskunde kalwinus aukszcziausem Lietawos suduj uż netejsi waldimą bażniczes. Kalwinaj norieje kajp imanu iszsisukti, bet Kobylinskiuj tejsibę darodius, nieka negalieje padariti. Todieł suduj liepąnt, kalwinaj atidawe katalikams bażniczę ir padare su jejs sąndarą. Pri raszta tami daliki 1627 rn. iszduota rąnkas sawa pridieje isz kalwinu puses Krisztups kunegajksztis Radziwiłłs, o isz kataliku Eustakiuszus Woławicze Wilniaus Wiskups, su Jurgiu Tyszkiewiczi pramintu Wilniaus pawiskupi. Bet diełko taj żemajtiu wiskupistes kunegs, kiszos i Wilniaus wiskupistes rejkałus? negaliejau dasekti. Par ikures kapituła węnkart su kitajs turtajs kisza Abromuj wiskupuj ir Dokszycus, o ibrukusi melde kad pagał wiskupa Kiszkas użraszu atiduotum Kałtynienus pawiskupej. Wiskups nenoriedams kad kapituła par neużłajkima użraszu, Dokszycu nustotum; pawede Kałtynienus pawiskupej, ir pasijeme isz Dokszycu mokieti kas kam priguł. Bet biszki paskiaus, apsiżwalgies ir pażines, jog Dokszycajs waldidams bus tikt ekonomu

su rašytoju Osouskiu, kad jo vardu tuo tarpu pirmasis vyskupyste, antrasis turtais vyskupo valdytų. Vyskupas Abromas, įvairius reikalus Lietuvoj pabengęs, pradžioj 1627 m. pirmą sykį paršliaužė į Varnius, kame sutikęs jį didelis būrys kunigų nuvedė į katedros bažnyčią ir pasvadino ant vyskupų sosto. Tuo tarpu jezavitai įbruko jam naujai ant jo garbės parašytą knygelę. Kunigai klebonai, vos savą vyskupą priėmę, pradėjo guostis ir skųstis ant zokaninkų, sakydami, jog bernardinai su jezavitais, vyskupui Kiškai leidžiant, svetimose parakvijose be žinios klebonų ir be užsakų venčiavoja, arba žegnoja, moterystės ir visus dalija sakramentus. Išgirdęs tai, vyskupas Abromas ne vien užgynė zokaninkams taip bedaryti, bet dar įsakė klebonams, kad, sugreibę klajojančius po vyskupystę zokaninkus, tuojau į Alsėdžius atsiųstų. Sulig tuo kartu zokaninkai liovės svetimose parakvijose brūzti. Žarėnų koplyčiai, nuo 1622 metų prie Varnių bažnyčios priderančiai, kad Zigmantas III suteikė 30 valakų žemės, vyskupas Žarėnų kunigą tuojau pakėlė į klebonus ir parakviją davė. Kėdainiuose ant kairiojo skardžio upės Nevėžio nuo seno buvo katalikų bažnyčia, prideranti Vilniaus vyskupystei. Tą bažnyčią kalvinai, gale šešioliktojo amžiaus užgrobę, lig pat šiolei tebvaldė. Žinodamas apie tai, Varnių kanauninkas, o Josvainių klebonas Mateušas Kobilinskis apskundė kalvinus aukščiausiam Lietuvos sūdui už neteisų valdymą bažnyčios. Kalvinai norėjo kaip įmanu išsisukti, bet, Kobilinskiui teisybę darodžius, nieko negalėjo padaryti. Todėl, sūdui liepiant, kalvinai atidavė katalikams bažnyčią ir padarė su jais sandarą. Prie rašto, tame dalyke 1627 m. išduoto, rankas savo pridėjo iš kalvinų pusės Kristupas kunigaikštis Radzivilas, o iš katalikų Eustakijus Volavyčia, Vilniaus vyskupas, su Jurgiu Tiškevyčia, pramintu Vilniaus pavyskupe. Bet dėl ko tai Žemaičių vyskupystės kunigas kišos į Vilniaus vyskupystės reikalus, negalėjau dasekti. Per įkures kapitula vienkart su kitais turtais kišo Abromui, vyskupui, ir Dokšicus, o įbrukusi meldė, kad pagal vyskupo Kiškos užrašus atiduotų Kaltinėnus pavyskupei. Vyskupas, nenorėdamas, kad kapitula per neužlaikymą užrašų Dokšicų nustotų, pavedė Kaltinėnus pavyskupei ir pasiėmė iš Dokšicų mokėti kas kam priguli. Bet biškį paskiau, apsižvalgęs ir pažinęs, jog Dokšicais valdydamas bus tik

kanauniku o pełna niekokie neturies; sugrąžina jus kapitułaj ir liepe už Kałtynienus mokieti sau kas meta 400 auksinu. Abroma wisku-
↕ p. 143–144 pa gadinie Warniu kanauniks Jons Ko ↕ zakiewicze, pradieje jeszkoti Lolu kataliku bażniczes, kalwinams kluwuses. Po iłga warginimos, aukszcziausis Lietuwos sudas 8 d. Rugpjutes 1628 m. isakie Okolskiuj Lolu ponuj, tujaus sugrąžinti katalikams bażniczę ir jos turtus. Kajpogi pasiustas nu suda Billewicze 1629 m. atidawe Kozakiewiczej bewirstąntę jau bażniczę su jo darżajs, o ne wejkiej paskuo tas pats kanauniks, atgawa ir bażniczes turtą Bałtmiszkiejs wadinamą. Tiek kartu minawots Kozakiewicze, matidams apsukuo Szidławos, didelej daug tebesąnt kalwinu, pastate tami miestelie mażą mede bażniczę; nes maż kataliku parakwijo tesąnt; wilies jog ir ta szmiekszos pustusztej; datirims wienok spierej kit kąn parode. Paskiełbts apsirejszkims szwęncziauses Marios ąnt akmeniu, ir istatita i didii ałtorių stebuklinga malawone Motinos Diewa; patraukie isz wisu Żemajtiu daugibę żmoniu, tejp jog 1629 metus, par atłajdus arba atpuskus użgimima Marios Panos, 11,000 kataliku prijeme szwęncziausi sakramęntą. Kozakiewicze istejgie dar Szidławo moksliniczelę, katro mokidina wajkus raszta be kokie użmokiesne. Toki ejłu kalwinaj Szidławos pa-
↕ p. 144–145 rakwijo, skubej gajszti pradieje. ↕

§. 78.

ŻWIEDAJ WOLUOJES ŻEMAJTIUSI.
ABROMS WOJNA PASTO WILNIAUS WISKUPU.

Wiskups Abroms matidams żwiedu karejwius arba żalnierius po wisą wiskupistę; bażniczes łupąnt, żmones niikąnt ir żudąnt; 27 d. Kowa, 1626 m. iszlejdes rasztą prisakie melsties kad Diewas atitolintum neprietelus, noręntius ne węn karalistę bet ir tikieimą iszpliesz-ti. Żemajtej pakłausiusis to bałsa piemenies sąwa, par kiauras dienas ir naktis meldies; gała wienok nełajmiu newejkiej te sułaukie. Gegużies 27 d. to paties meta, po iszkiejkimu isakie wisims kunegams dwi klebonii wałdąntims, wienos iszsiżadieti – woz wienam Mateuszuj Kobylinskiuj, dieł didiu jo wiskupistie użdarbiu, lejda buti

ekonomu kanauninkų, o pelno nė kokio neturės, sugrąžino juos kapitulai ir liepė už Kaltinėnus mokėti sau kas metą 400 auksinų. Abromo, vyskupo, gadynėj Varnių kanauninkas Jonas Kozakevyčia pradėjo ieškoti Liolių katalikų bažnyčios, kalvinams kliuvusios. Po ilgo varginimos aukščiausias Lietuvos sūdas 8 d. rugpjūčio 1628 m. įsakė Okolskiui, Liolių ponui, tuojau sugrąžinti katalikams bažnyčią ir jos turtus. Kaipo gi pasiųstas nuo sūdo Bilevyčia 1629 m. atidavė Kozakevyčiai bevirstančią jau bažnyčią su jo daržais, o neveikiai paskui tas pats kanauninkas atgavo ir bažnyčios turtą, Baltmiškiais vadinamą. Tiek kartų minavotas Kozakevyčia, matydamas apsukui Šidlavos dideliai daug tebesant kalvinų, pastatė tame miestely mažą medžio bažnyčią, nes, maž katalikų parakvijoj tesant, vylės, jog ir ta šmėkšos pustuščiai, datyrimas vienok spėriai kitką parodė. Paskelbtas apsireiškimas Švenčiausios Marijos ant akmens ir įstatyta į didįjį altorių stebuklinga maliavonė Motinos Dievo patraukė iš visų Žemaičių daugybę žmonių taip, jog 1629 metuose per atlaidus, arba atpuskus, užgimimo Marijos Panos 11 000 katalikų priėmė švenčiausią sakramentą. Kozakevyčia įsteigė dar Šidlavoj mokslinyčėlę, katroj mokydino vaikus rašto be kokio užmokesnio. Tokia eile kalvinai Šidlavos parakvijoj skubiai gaišti pradėjo.

§ 78

ŽVĖDAI VOLIUOJASI ŽEMAIČIUOSE.
ABROMAS VOINA PASTOJA VILNIAUS VYSKUPU

Vyskupas Abromas, matydamas žvėdų kareivius, arba žalnierius, po visą vyskupystę bažnyčias lupant, žmones niekiant ir žudant, 27 d. kovo 1626 m. išleidęs raštą, prisakė melstis, kad Dievas atitolintų neprietelius, norinčius ne vien karalystę, bet ir tikėjimą išplėšti. Žemaičiai, paklausę to balso piemens savo, per kiauras dienas ir naktis meldės, galo vienok nelaimių neveikiai tesulaukė. Gegužės 27 d. to paties meto po iškeikimų įsakė visiems kunigams, dvi kleboniji valdantiems, vienos išsižadėti, vos vienam Mateušui Kobilinskiui dėl didžių jo vyskupystėj uždarbių leido būti vienkart

węnkart kanauniku ir klebonu Joswajnių. Biszki paskiaus wiskups apturieje nu Urbona VIII. popieżiaus szeszes gromatas (Bulle) par katras Tiews szwęntasis 66 żemajtiu wiskupistes bażniczioms, sutejkie atłajdus arba atpuskus. Metusi 1627 minawotam popieżiuj lejdąnt, po wisus żemajtius par du mienesiu łajkie didżiausius
↕ p. 145–146 atłajdus beleuszu wadinamus. Tejp wisam kam dajlej bejtąnt, pasi ↕ mire Eustakiuszus Woławiczę Wilniaus wiskups. Musasis Abroms noris wirs sens ir diewobajmings, panores wienok turtingiesnes wiskupistes, inika smejgties i mirusioje wietą, kąn metusi 1629 ir dastojes; powisam isz Żemajtiu iszsidąngima. Kad wiskups Abroms kunu ir aplejda żemajtius, szirdi wienok wisumet su jejs buwa. Par wisą ąmżi sawą, gieraj apej jus biłoje – o keletą metu Wilnuo patrukies, atlejda sawa ipiediniuj Giejszuj 3,000 auksinu, kad uż tus piningus Warniusi pastatitum mura bażniczę. – Taj ira tikra tejsibe, kas priderąntej żemajtius pażina, tas tur jus milieti.

§. 79.

KAS DO MERKIELIS GIEJSZUS ELIASZEWICZE?

Woz Abroms Wojna wiskups pakietina musą szali aplejsti: wisi tarsi wienu bałsu suszuka, jog kunegs Giejszus Eliaszewicze tur buti jo ipiediniu. Todieł rejk żinoti kas toks buwa Eliaszewicze? Merkielis Giejszus Eliaszewicze żemajtis, kiles isz didej senos Giedygoldu giminies, mokies raszta nu kunegajkszte Merkiele Giedrajte wiskupa;
↕ p. 146–147 tas Giejszą łabaj pamiliejes 29 d. Kowa ↕ 1595 metu iszszwęnte i kunegus ir padare sawa raszitoju arba sekretoriu. Paskiaus Krażiu Ponuj Krisztupuj Radziwiłłuj noręnt, padare ij Krażiu klebonu ir altoristu. Po piedu Giedrajte wiskupa, Giejszus tarnawa: Mikałojuj Pacuj, Stanisłowuj Kiszkaj ir Abromuj Wojnaj żemajtiu wiskupams. Sawa gadinie didelej isakie pamoksłus, mokie żmones ne węn Krażiu bażniczio, bet ir po kitas bażniczes ir po sodas, katras noriedams artojus praszwejsti, tąnkiej łąnkie. Todieł Powiłs V. popiezius apej toki Giejsza darbumą iszsigirdes, dalejda jem ir szejpjau numusi miszes łajkiti. Padarits Warniu prałotu, o paskiaus paszwęnsts i pawiskupes popieżuj liepąnt wisu wisą Warmios wiskupistę parważiawa ir par-

kanauninku ir klebonu Josvainių. Biškį paskiau vyskupas apturėjo nuo Urbono VIII, popiežiaus, šešias gromatas (bulle), per katras Tėvas šventasis 66 Žemaičių vyskupystės bažnyčioms suteikė atlaidus, arba atpuskus. Metuose 1627, minavotam popiežiui leidžiant, po visus Žemaičius per du mėnesiu laikė didžiausius atlaidus, beleušu vadinamus. Taip visam kam dailiai beinant, pasimirė Eustakijus Volavyčia, Vilniaus vyskupas. Mūsasis Abromas, noris vyras senas ir dievobaimingas, panoręs vienok turtingesnės vyskupystės, įniko smeigtis į mirusiojo vietą, ką metuose 1629 ir dastojęs, po visam iš Žemaičių išsidangino. Kad vyskupas Abromas kūnu ir apleido žemaičius, širdžia vienok visuomet su jais buvo. Per visą amžių savą. gerai apie juos bylojo, o keletą metų Vilniuj patrukęs, atleido savo įpėdiniui Geišui 3000 auksinų, kad už tuos pinigus Varniuose pastatytų mūro bažnyčią. Tai yra tikra teisybė: kas priderančiai žemaičius pažino, tas turi juos mylėti.

§ 79

KAS DO MERKELIS GEIŠAS ELIAŠEVYČIA

Vos Abromas Voina, vyskupas, paketino mūsų šalį apleisti, visi tarsi vienu balsu sušuko, jog kunigas Geišas Eliaševyčia turi būti jo įpėdiniu. Todėl reikia žinoti, kas toks buvo Eliaševyčia. Merkelis Geišas Eliaševyčia, žemaitis, kilęs iš didžiai senos Gedigoldžių giminės, mokės rašto nuo kunigaikščio Merkelio Giedraičio, vyskupo. Tas, Geišą labai pamylėjęs, 29 d. kovo 1595 metų išŝventė į kunigus ir padarė savo rašytoju, arba sekretorium. Paskiau, Kražių ponui Kristupui Radzivilui norint, padarė jį Kražių klebonu ir altarista. Po pėdų Giedraičio, vyskupo, Geišas tarnavo Mikalojui Pacui, Stanislovui Kiškai ir Abromui Voinai, Žemaičių vyskupams. Savo gadynėj dideliai įsakė pamokslus, mokė žmones ne vien Kražių bažnyčioj, bet ir po kitas bažnyčias ir po sodas, katras, norėdamas artojus prašveisti, tankiai lankė. Todėl Povilas V, popiežius, apie tokį Geišo darbumą išsigirdęs, daleido jam ir šiaipjau namuose mišias laikyti. Padarytas Varnių pralotu, o paskiau pašvęstas į pavyskupes, popiežiui liepiant, visų visą Varmijos vyskupystę pervažiavo ir perveizėjo,

wejzieje, kajpo popiežiaus pasiuntinis. Nu wisu didelej buwa godojems arba szinawojemis ir senej už wertą žemajtiu wiskupistes skajtoms; tos wienok iłgaj igiti negalieje, nes nenoriedams bažniczes istatimu paržęngti, kas newert ne smejgies i tąn wietą, todieł Wilniaus kunegaj tami daliki guwešni ir szarpesni, kielis atwejus ij pranoka ir sawa užpakalie palika. Ąnt gała Abromuj Wilniaus wiskupu
↕ p. 147–148 pastojus, Karalus Zyg ↕ munts III. iszgirda bałsą žemajtiu, žwiłkterieje ąnt Giejsza małoningu aki, ir nors jau diengali pramine musu wiskupu, o Urbons VIII. popiežius skubej ij patwirtina.

§. 80.

GIEJSZUS ATPESZ SAŁOTIU BAŽNICZĘ NU RADZIWIŁŁA.

Merkieluj Giejszuj žemajtiu wiskupu pastojus 1630 m. Mikałojus Passanauskis Karalaus Jomilestas arklininks (konjuszy), pastates Skiłąndiusi arba Sałąntusi mede bažniczę; užrasze, anaj sodas Albigą, Łajgius ir Ližius. Wiskups pagires už toki darbą P. Passanauski, naujęms numams Diewa sutejkie parakwije. – Nu gadines Wiskupa Pietkiewiczes lig pat szio łajka, bažnicze Sałotiu tebibuwa rąnkosi kalwinu; nes žemajtiu wiskupaj pasziodamis poglęmžtas bažniczes nu kokiu ne kokiu pusponiu, iłgaj nedrisa kabawoti kunegajkszte Radziwiłła, katram buwa kluwusi ta bažnicze. Wiskups Giejszus maž te wejziedams kłoses ar nekłoses rejkałs, liepe Jurgiuj Liepaczynskiuj Warniu prałotuj, apskusti Jonuszą Radziwiłłą, kajpo netejsingaj su-
↕ p. 148–149 griaudinusi Sałotiusi kataliku bažniczę ↕ ir jos turteli tebsituręnti; kąn Lepaczynskis 1632 metusi ir padare. Po iłga tąsimos ir maklorstwu isz szalies kunegajkszte, aukszcziausem Lietuwos suduj liepąnt, Radziwiłłs 1.) Sugrąžina katalikams gabałą arba szmotą žemes, ąnt katru senowie stowieje bažnicze su klebonii. 2.) Pawede klebonuj wałaką miszka, ir szeszis margius dirwu. 3.) Dawe rąnstus naujej bažniczej padirbti. 4.) Pasisakie wisądos lejsis klebonuj kirsti miszki sawa jaukurus ir kita medi sziłumaj rejkalingą; o klebonuj nenoręnt tam tikieti; Kunegajksztis padiei tąn dalika ąnt raszta. 5.) Ąnt gała už waldimą par daugieł metu, bažniczej priderąntios žemes, giwajs

kaipo popiežiaus pasiuntinys. Nuo visų dideliai buvo godojamas, arba šinavojamas, ir seniai už vertą Žemaičių vyskupystės skaitomas; tos vienok ilgai įgyti negalėjo, nes, nenorėdamas bažnyčios įstatymų peržengti, kas nevert nesismeigė į tą vietą, todėl Vilniaus kunigai, tame dalyke guvesni ir šarpesni, kelis atvejus jį pranoko ir savo užpakaly paliko. Ant galo Abromui Vilniaus vyskupu pastojus, karalius Zigmantas III išgirdo balsą žemaičių, žvilgterėjo ant Geišo maloninga akia ir, nors jau diengalį, praminė mūsų vyskupu, o Urbonas VIII, popiežius, skubiai jį patvirtino.

§ 80

GEIŠAS ATPEŠA SALOČIŲ BAŽNYČIĄ NUO RADZIVILO

Merkeliui Geišui Žemaičių vyskupu pastojus, 1630 m. Mikalojus Pasanauskis, karaliaus jomylistos arklininkas (konjuszy), pastatęs Skilandžiuose, arba Salantuose, medžio bažnyčią, užrašė anai sodas Albigą, Laigius ir Ližius. Vyskupas, pagyręs už tokį darbą p. Pasanauskį, naujiems namams Dievo suteikė parakviją. Nuo gadynės vyskupo Petkevyčios lig pat šio laiko bažnyčia Saločių tebebuvo rankose kalvinų, nes Žemaičių vyskupai, pašiodami paglemžtas bažnyčias nuo kokių ne kokių pusponių, ilgai nedrįso kabavoti kunigaikščio Radzivilo, katram buvo kliuvusi ta bažnyčia. Vyskupas Geišas, mаž teveizėdamas, klosis ar nesiklos reikalas, liepė Jurgiui Lepačinskiui, Varnių pralotui, apskųsti Jonušą Radzivilą, kaipo neteisingai sugriaudinusį Saločiuose katalikų bažnyčią ir jos turtelį tebsitūrintį, ką Lepačinskis 1632 metuose ir padarė. Po ilgo tąsymos ir makliorstvų iš šalies kunigaikščio, aukščiausiam Lietuvos sūdui liepiant, Radzivilas: 1. Sugrąžino katalikams gabalą, arba šmotą, žemės, ant katros senovėj stovėjo bažnyčia su klebonija. 2. Pavedė klebonui valaką miško ir šešis margus dirvų. 3. Davė rąstus naujai bažnyčiai padirbti. 4. Pasisakė visados leisiąs klebonui kirsti miške savo jaukurus ir kitą medį, šilumai reikalingą, o klebonui nenorint tam tikėti, kunigaikštis padėjo tą dalyką ant rašto. 5. Ant galo už valdymą per daugel metų bažnyčiai priderančios žemės gyvais

piningajs użmokieje 5000 auksinu. Tuokart Lepaczynskis wardu wiskupa, powisam iszsiżadleje żemes, bażniczej senowie priguliejuses.

§. 81.

KARSZATIS IR MIRIMS WISKUPA MERKIELE ELIASZEWICZES.

Kanaunikaj par patę karszatę siłpną jau wiskupa Giejszą, kajp tinkamis apgaudinieje: iszmasina nu jo dieł sawęs Mosiedi su walstiu,
↕p. 149–150 o jem ibruka Dokszycus, isz katru prizasties kas diena ↕ daugiaus kiła nerimastiu arba kłapatu. Prisuokie kas meta mokieti pawiskupej po 100 auksinu, ir ałgą katedras bazniczes skielbiejuj żode Diewa. Ątrus metus nu igiima wiskupistes bęngdams, parsenes Giejszas iszgirda mirus Żygmunta III. o jo sunu Władisłowa IV. ąnt sostu karaliszku atsisiedus. Wiskups kajpo senatorius, kietina ważiuoti i Krokawą dieł paswejkinima ir apkarunawoima nauje karalaus, tuotarpu besitajsidams Wirzuwienusi smagiej isirga, Susiprates mirsis, padare apstius użraszus moksliniczej, katrą kanaunikaj jem mirus Warniusi istejgti pasijeme. Pajutusis wiskupą isirgus jo gięntis, tujaus atbruzdieje i Wirzuwienus ir i wisą ligones turtą godej żiurieje. Nors wiskups kas diena silpnin eje, turiedams wienok wisą dar numonę, taries dar gisis. Tuo tarpu 28 d. Sause 1633 meta, pamate Jonu su Stanisłowu Eliaszewicziu, sawa brole sunu, par akis grobstant brąngiusius dajktus. Didelej isz tos prizasties nuludes tare: „Matau pri mąna dar giwos gałwos, jemąnt gieribę mąna, łajks tad mirti." Taj pasakies dejuodams, atsisuka ąnt sienas ir atidawe duszę Diewuj.
↕p. 150–151 Po dwiju dienu kanaunikaj parweżindini kuną i ↕ Warnius, pagulde numusi wiskupa, o 15 d. wasere, atlika su didi iszkilmi budinę ir pałajdoje sklepi katedras bażniczes. Godi ir nepasotinti gięntis mirusioje wiskupa, tujaus jo wisajs turtajs pasidalije; kanaunikaj buwa atskajtiusis piningus moksliniczej użraszitus, bet Eliaszewiczes su ginkłajs rąnkosi ir tus iszłupa. Tejp mażne wisumet mił giminie, kunegus gięntis sawa(78).

↕p. 151–152 (78) Liber processuum Ecclesiae Crocensis. ↕

pinigais užmokėjo 5000 auksinų. Tuokart Lepačinskis vardu vyskupo po visam išsižadėjo žemės, bažnyčiai senovėj prigulėjusios.

§ 81

KARŠATIS IR MIRIMAS VYSKUPO MERKELIO ELIAŠEVYČIOS

Kanauninkai per pačią karšatį silpną jau vyskupą Geišą kaip tinkami apgaudinėjo: išmasino nuo jo dėl savęs Mosėdį su valsčium, o jam įbruko Dokšicus, iš katrų priežasties kas dieną daugiau kilo nerimasčių, arba klapatų. Prisuokė kas metą mokėti pavyskupei po 100 auksinų ir algą katedros bažnyčios skelbėjui žodžio Dievo. Antrus metus nuo įgijimo vyskupystės bengdamas, persenęs Geišas išgirdo mirus Zigmantą III, o jo sūnų Vladislovą IV ant sosto karališko atsisėdus. Vyskupas, kaipo senatorius, ketino važiuoti į Krokuvą dėl pasveikinimo ir apkarūnavojimo naujo karaliaus, tuo tarpu besitaisydamas Viržuvėnuose smagiai įsirgo. Susipratęs mirsiąs, padarė apsčius užrašus mokslinyčiai, katrą kanauninkai, jam mirus, Varniuose įsteigti pasiėmė. Pajutę vyskupą įsirgus, jo gentys tuojau atbruzdėjo į Viržuvėnus ir į visą ligonio turtą godžiai žiūrėjo. Nors vyskupas kas dieną silpnyn ėjo, turėdamas vienok visą dar nuomonę, tarės dar gysiąs. Tuo tarpu 28 d. sausio 1633 meto pamatė Joną su Stanislovu Eliaševyčiu, savo brolio sūnu, per akis grobstant brangiuosius daiktus. Dideliai iš tos priežasties nuliūdęs, tarė: „Matau prie mano dar gyvos galvos imant gėrybę mano, laikas tad mirti." Tai pasakęs, dejuodamas atsisuko ant sienos ir atidavė dūšią Dievui. Po dviejų dienų kanauninkai, parvežindinę kūną į Varnius, paguldė namuose vyskupo, o 15 d. vasario atliko su didžia iškilme budynę ir palaidojo sklepe katedros bažnyčios. Godūs ir nepasotinti gentys mirusiojo vyskupo tuojau jo visais turtais pasidalijo. Kanauninkai buvo atskaitę pinigus, mokslinyčiai užrašytus, bet Eliaševyčios su ginklais rankose ir tuos išlupo. Taip mažne visuomet myli giminė kunigus, gentis savo[78].

[78] Liber processuum Ecclesiae Crocensis. [55]

PARSKIRIMAS 10.

Isikierieimas tikieima kataliku Żemajtiusi.

§. 82.

ABŻWAŁGA JAU APRASZITU DALIKU.

Matiem jog tikieims kataliku, nu pradios pęnkioliktoje ąmżiaus żemajtiusi apsakiniejems; par pusąntrą szimtą metu węn kuta, węn plieties. Tas dajłus kutims tikra tikieima gali szeszioliktoje ąmżiaus datire didelos parglitas; nes Jurgis Pietkiewicze wiskups, par wienolika metu uriedistes sawa: nustoje kunegu, iszklejda bażniczes ir mażne wisus żemajtius pakłajdina iwajriusi nekataliku tikieimusi. ↕ p. 152–153 Jo ipiedinej: Merkielis Giedrajtis, ↕ Mikałojus Pacus, Stanisłous Kiszka, Abroms Wojna ir Merkielis Giejszus Eliaszewicze; ne węn wis taj patajse kąn Pietkiewicze buwa pagadines, bet dar daugiaus darode. Butinaj isznajkina Żemajtiusi stabmeldius, igije kiekrejkięnt kunegu, żmones kalwinajs arba luterejs patapusius, apęnt i katalikus parwerte; tejp, jog patis atejunaj ir praszalejtej tusi tikieimusi bepalika. Bażniczių kataliku wiskups Giedrajtis wisa prowisu berada asztuonetą, o Giejszus mirdams, kopliczių neskajtąnt, palika jų septines deszimtis ir tris. Tejp Diewuj padedant kataliku tikieimas nu 1414 lig 1633 metu, butinaj iszsiplieti kunegajksztistie ir tape tikieimu wisu tikru Żemajtiu. Rejkieje dabar kad wiskupistej nestokotum istatimu, kad wietosi nu bażniczių atstiosi, naujes kiłtum bażniczes ir kad tas tikieims żemajtiusi isikierietum. – Kąn wis Eliaszewiczes ipiedinej ir padare.

§. 83.

JURGIS TYSZKIEWICZE PASTOJES MUSU WISKUPU, PRADED SAWOTISZKAJ EŁGTIES.

Artimiausiu ipiediniu Eliaszewiczes buwa Jomilesta Jurgis Tyszkiewicze ↕ p. 153–154 Wilniaus pawiskupe, ↕ wirs garsings, turtings ir diewobajmings. Tas karaluj Władisłowuj IV. noręnt, nu Urbona VIII. 23 d.

PERSKYRIMAS 10

Įsikerėjimas tikėjimo katalikų Žemaičiuose

§ 82

APŽVALGA JAU APRAŠYTŲ DALYKŲ

Matėm, jog tikėjimas katalikų, nuo pradžios penkioliktojo amžiaus Žemaičiuose apsakinėjamas, per pusantrą šimtą metų vien kuto, vien plėtės. Tas dailus kutimas tikro tikėjimo gale šešioliktojo amžiaus datyrė didelės perglytos, nes Jurgis Petkevyčia, vyskupas, per vienuolika metų urėdystės savo nustojo kunigų, iškleidė bažnyčias ir mažne visus žemaičius paklaidino įvairiuose nekatalikų tikėjimuose. Jo įpėdiniai Merkelis Giedraitis, Mikalojus Pacas, Stanislovas Kiška, Abromas Voina ir Merkelis Geišas Eliaševyčia ne vien visa tai pataisė, ką Petkevyčia buvo pagadinęs, bet dar daugiau darodė. Būtinai išnaikino Žemaičiuose stabmeldžius, įgijo kiek reikiant kunigų, žmones, kalvinais arba liuteriais patapusius, apent į katalikus pervertė; taip, jog patys atėjūnai ir prašaleičiai tuose tikėjimuose bepaliko. Bažnyčių katalikų vyskupas Giedraitis viso provisa berado aštuonetą, o Geišas mirdamas, koplyčių neskaitant, paliko jų septynias dešimtis ir tris. Taip, Dievui padedant, katalikų tikėjimas nuo 1414 lig 1633 metų būtinai išsiplėtė kunigaikštystėj ir tapo tikėjimu visų tikrų žemaičių. Reikėjo dabar, kad vyskupystei nestokotų įstatymų, kad vietose, nuo bažnyčių atsčiose, naujos kiltų bažnyčios ir kad tas tikėjimas Žemaičiuose įsikerėtų. Ką visa Eliaševyčios įpėdiniai ir padarė.

§ 83

JURGIS TIŠKEVYČIA, PASTOJĘS MŪSŲ VYSKUPU, PRADEDA SAVOTIŠKAI ELGTIS

Artimiausiu įpėdiniu Eliaševyčios buvo jomylista Jurgis Tiškevyčia, Vilniaus pavyskupė, vyras garsingas, turtingas ir dievobaimingas. Tas, karaliui Vladislovui IV norint, nuo Urbono VIII 23 d. siekio

Sijkie, 1633 metu; igijes patwirtinima, pasiunte i Żemajtius kunegą Jurgi Lepaczynski su Albertu Petrawicze, kad tujaus pirmasis wiskupisti; o pastarasis turtajs wiskupams prigulentejs, jo wardu pradietum walditi. Kąn tiems bedarąnt, pats dienunemetu susikraustes ir iwajrius rejkałus atlikies, 25 d. Birzele to paties meta i Warnius parsidąngina. Patio pradio uriedistes, liepe kapitułaj, sawa nepamesti, o swetima nenorieti. Todieł atjemes nu jos Mosiedi su walstiu, kajpo nu sena wiskupams prigulenti, iszsiżadieje Dokszycu ne tiek pełna, kiek wargu dąrąntiu. Atjeme tejpogi nu pawiskupes Kałtinienus ir pasisakie nebmokiesis kanaunikams 300 auksinu isz Widukles walstiaus. Netrukdams apłąnkie kiauraj wisas bażniczes isztisos wiskupistes: o iszwides Sałąntu parakwiję esąnt par płatę, pradieje melsti Mikałojaus Kunegajkszte Sapiehas, kad jos paszalie Kartino iszstatitum bażniczę; kąn tas wejkiej padaręs, 1634 metusi nauej bażniczej użrasze graži turtą. Tejpat pakłausęs wiskupa Ęndriejus Oziębłaus-
↕ p. 154–155 kis 1636 meta, ↕ kopliczej Skiersnemone arba Skirstimone, użrasze szesis wałakus żemes, o Tyszkiewicze sutejkie parakwiję. Jeronims Woławicze storasta, pastrunije bażniczę Nemaksztiusi, kurę par karalu Władislowa turtajs apdowinotą, wiskups parakwii apwejzieje. Ligi dali 1636 m. Jons Lackis su sawa moteri Jonki Felwoszati, apwejzieje turtu Wiekszniu bażniczę. O wiskups liepe pirmam klebonuj pasąmditi mokitoi dieł wajku, ir łajkiti zokaninka, kurs tąnkiej bażniczio sakitum pamoksłus. Kanakas tejpat pastate kopliczes: Pikielie, Sudargiusi ir Żydykusi. Żydyku koplicze 1636 meta, prigulieje pri Sedos bażniczes(79). Wiskups atważiawes i Tauragię rada bażniczę aplejstą, neużdaritą ir mażne i kutę apwerstą. Gawa dar żinę, jog luterej katalikus i tus tusztius numus Diewa, szwęntomis dienomis renkąntius, gajnio ir nelejd melsties. Susimiles ąnt giwenąntiu paprusie aweliu sawa, tujaus użdraude luterems taj bedariti ir skubej atsiunte i Tauragię kunegą, kurs papuoszes bażniczę, pradieje dwasiszkims rejkałams kataliku, użganą dariti(80).

(79) Acta primae Synodus Samogitiensis.
↕ p. 155–156 (80) Liber processuum Ecclesiae Crocensis. Rąnkasraszts. ↕

1633 metų įgijęs patvirtinimą, pasiuntė į Žemaičius kunigą Jurgį Lepačinskį su Albertu Petravyčia, kad tuojau pirmasis vyskupyste, o pastarasis turtais, vyskupams prigulinčiais, jo vardu pradėtų valdyti. Ką tiems bedarant, pats diena nemetu susikraustęs ir įvairius reikalus atlikęs, 25 d. birželio to paties meto į Varnius parsidangino. Pačioj pradžioj urėdystės liepė kapitulai savo nepamesti, o svetimo nenorėti. Todėl, atėmęs nuo jos Mosėdį su valsčium, kaipo nuo seno vyskupams prigulintį, išsižadėjo Dokšicų, ne tiek pelno, kiek vargų darančių. Atėmė taipogi nuo pavyskupės Kaltinėnus ir pasisakė nebmokėsiąs kanauninkams 300 auksinų iš Viduklės valsčiaus. Netrukdamas aplankė kiaurai visas bažnyčias ištisos vyskupystės, o išvydęs Salantų parakviją esant per plačią, pradėjo melsti Mikalojaus kunigaikščio Sapiegos, kad jos pašaly, Kartenoj, išstatytų bažnyčią, ką tas veikiai padaręs 1634 metuose naujai bažnyčiai užrašė gražų turtą. Taip pat, paklausęs vyskupo, Endriejus Ozemblauskis 1636 metą koplyčiai Skirsnemunės, arba Skirstimonės, užrašė šešis valakus žemės, o Tiškevyčia suteikė parakviją. Jeronimas Volavyčia, storasta, pastrūnijo bažnyčią Nemakščiuose, kurią, per karalių Vladislovą turtais apdovanotą, vyskupas parakvija apveizėjo. Lygia dalia 1636 m. Jonas Liackis su savo moteria Jonke Telvošaite apveizėjo turtu Viekšnių bažnyčią. O vyskupas liepė pirmam klebonui pasamdyti mokytoją dėl vaikų ir laikyti zokaninką, kurs tankiai bažnyčioj sakytų pamokslus. Kana kas taip pat pastatė koplyčias Pikeliuose, Sudargiuose ir Židikuose. Židikų koplyčia 1636 metą prigulėjo prie Sedos bažnyčios[79]. Vyskupas, atvažiavęs į Tauragę, rado bažnyčią apleistą, neuždarytą ir mažne į kūtę apverstą. Gavo dar žinią, jog liuteriai katalikus, į tuos tuščius namus Dievo šventomis dienomis renkančius, gainioja ir neleidžia melstis. Susimilęs ant gyvenančių Paprūsėj avelių savo, tuojau uždraudė liuteriams tai bedaryti ir skubiai atsiuntė į Tauragę kunigą, kurs, papuošęs bažnyčią, pradėjo dvasiškiems reikalams katalikų užganą daryti[80].

[79] Acta primae Synodus Samogitiensis. [56]
[80] Liber processuum Ecclesiae Crocensis. [57] Rankos raštas.

§. 84.

DARBAJ TYSZKIEWICZES.

Besiważiodamos wiskups paśergieje wiskupistie nekurius dalikus tajsitinus, ir nepriderąntius papriotius isznowintinus; todieł 1636 meta, suwadines i Warnius kunegus, atłajkie ąntrąi susirinkimą, kurs daug ko nauje ir rejkalinga istate (§. 236). Metus nulejdes wieł Tyszkiewicze po wisą waźiojes wiskupistę, gieraj to dabodams, kad kunegaj naujej apskiełbtus istatimus stiprej użłajkitum. Metusi 1637 Gardu S. Jona bażniczę węnkart su parakwii pawede kunegams Dominikonims ir istejgie 19 kopliczių atminimuj kąnczes Wieszpaties Kristaus paszwęnstas. Saka jog is pats, pirma karta kałnus wajksztioje ir daugieł wietosi kielejs ejdams, barste żemę szwęntą isz Jerozolimos parwesztą. Tąn pati meta nebeżinios wiskupą, kanauniks Mateuszus Babinauskis użrasze kunegams giedotojems 1000 auksinu, kad kas diena Warniu katedras bazniczio kalbietum tejp wadinamą Kurstą. Metusi 1638 Krażiu parakwijes bażniczej sudegus, klebons Mikołs
↕ p. 156–157 Mazelewicze Borkauskis, pastate naują ir istejgie di ↕ dżiausius ąnt wisu Żemajtiu warpus(81). Wiskups Tyszkiewicze pirms pastate Surwiliszkie bażniczę, kurej pawede 14 wałaku żemes su kieletu żmoniemis. Meta 1639 nu Kossakauskie istejgtaj Paszałotiusi bażniczej,

(81) *Wisudidesis* swiere 6,800 swaru, o ąnt jo szonu toks buwa paraszas. „Michaële Archangele veni in adjutorium populo Dei, cujus nominis honori et patrocinio perenni, hoc opus dedicatum est. an. 1639 Fusa Crosis.

Mażesnesis swiere 3,600 swaru, ir turieje szioki paraszą. Omni die dic Mariae laudem canta campana. Fusa Crosis 1639 an.

Dar mażesnis swieres 1,600 swaru, szioki neszioje paraszą. Casimire terris mire, coelis mirabilior. Fusa Crosis 1639 Julii 22 die.

Tus warpus Paszwęnte Jons Wisiemirskis Żemajtiu pawiskupe 10 d. Rugpiutes mienesies 1639 metu.

Wisumażasis Wilnuo nuliets, swiere 880 swaru, paraszus jo szioks buwa. Tnba Georgiana, sub auspitiis Antis: Samogitiae Il. D. D. Georgii Tyszkiewicz, Roma redeuntis ad sua, felix nascor an. 1641 Mai 28 d. Tąn warpą pats Tyszkiewicze Paszwęntes, sudieje Krażiu bażniczio kaulelius SS. Faustina ir Łaurina.
↕ p. 157–158 To dasekiau isz każikokios kningos be pirmoje łakszta. ↕

§ 84

DARBAI TIŠKEVYČIOS

Besivažiodamos vyskupas pasergėjo vyskupystėj nekuriuos dalykus taisytinus ir nepriderančius papročius išnovintinus, todėl 1636 metą, suvadinęs į Varnius kunigus, atlaikė antrąjį susirinkimą, kurs daug ko naujo ir reikalingo įstatė (§ 236). Metus nuleidęs, vėl Tiškevyčia po visą važiojos vyskupystę, gerai to dabodamas, kad kunigai naujai apskelbtus įstatymus stipriai užlaikytų. Metuose 1637 Gardų šv. Jono bažnyčią vienkart su parakvija pavedė kunigams dominikonams ir įsteigė 19 koplyčių, atminimui kančios Viešpaties Kristaus pašvęstų. Sako, jog jis pats pirmą kartą kalnus vaikščiojo ir, daugel vietose keliais eidamas, barstė žemę šventą, iš Jeruzolimos parvežtą. Tą patį metą ne be žinios vyskupo kanauninkas Mateušas Babinauskis užrašė kunigams giedotojams 1000 auksinų, kad kas dieną Varnių katedros bažnyčioj kalbėtų taip vadinamą kurstą. Metuose 1638 Kražių parakvijos bažnyčiai sudegus, klebonas Mykolas Mazelevyčia Borkauskis pastatė naują ir įsteigė didžiausius ant visų Žemaičių varpus[81]. Vyskupas Tiškevyčia pirmas pastatė Survilišky bažnyčią, kuriai pavedė 14 valakų žemės su keletu žmonėmis. Metą 1639 nuo Kosakauskio įsteigtai Pušalote bažnyčiai Vladislovas IV, karalius,

[81] *Visų didysis* svėrė 6800 svarų, o ant jo šono toks buvo parašas: Michaële Archangele veni in adjutorium populo Dei, cujus nominis honori et patrocinio perenni, hoc opus dedicatum est. an. 1639 Fusa Crosis. [58]

Mažesnysis svėrė 3600 svarų ir turėjo šiokį parašą: Omni die dic Mariae laudem canta campana. Fusa Crosis 1639 an. [59]

Dar mažesnis, svėręs 1600 svarų, šiokį nešiojo parašą: Casimire terris mire, coelis mirabilior. Fusa Crosis 1639 Julii 22 die. [60]

Tuos varpus pašventė Jonas Visemirskis, Žemaičių pavyskupė, 10 d. rugpjūčio mėnesio 1639 metų.

Visų mažasis, Vilniuj nulietas, svėrė 880 svarų, parašas jo šioks buvo: Tuba Georgiana, sub auspitiis Antis: Samogitiae Il. D. D. Georgii Tyszkiewicz, Roma redeuntis ad sua, felix nascor an. 1641 Mai 28 d. [61] Tą varpą pats Tiškevyčia pašventęs sudėjo Kražių bažnyčioj kaulelius šv. šv. Faustino ir Lauryno. To dasekiau iš kaži kokios knygos be pirmojo lakšto.

Władisłous IV. karalus turteli dowenojo. Tas pats karalus kuneguj pas Wewiržienu kopliczę giwenąntem, duonas kąsni sutejkie. Wiskups Tyszkiewicze węnkart su kunegu Skirwojniu Birziele 20 dieno, istate prałotiste *Dżekona* su kuri sujungi pirmu turtą wadinamą Kujdanajs, paskiaus kleboniję Betigałas, naujej nu karalaus Władisłowa turtingu padaritą. O Maryuszus Philandrus Aweniona Ercewiskups, Popieżiaus Urbona pasiuntinis, tuokart Warszuwo giwenus, tąn wiskupa darbą patwirtina. Tąn pati 1639 meta, Jurgi Kochą Warniu kanauniką, padare nudiemkłausiu arba spawiedniku katedras bażniczes, ir atłajkie Warniusi treti kunegu Susirinkimą (§. 237).

Susirinkimuj pasibingus, wiskups Tyszkiewicze, karaluj Władisłowuj liepąnt, iszważiawa i Rima o waldę ąnt wiskupistes lig patem parważiojęnt, pawede Jurgiuj Lepaczynskiuj prałotuj. Rimi wiskups stejgie iwajrius rejkałus karalaus ir skatina kardinołus, kad spieriaus dasektum, ar Stanisłous Kostka Jezawits idiem ira Szwęntu ar ne? Mokits popieżius Urbons VIII, iszwides mądrumą ir bukłumą Tyszkiewiczes, padare ij sawa numiszkiu prałotu ir iszkiele i ąmżinus użwejzdietojus wiskupistes Kursza. Metusi 1641 pagrisztąnti
↕ p. 158–159 isz ↕ tos kielones wiskupą, sutika pas Warnius kunegaj su Jezawitajs(82) ir nuwede i katedras bażniczę, karni Swets sukrowe kaulelius ir atłajkus Szwętuju, woz kuo isz Rima parwesztus. Atęnti meta iszdawes i wisą wiskupistę rasztą, liepe żmoniems melsties, kad Diewas nuramintum didelej sziausząntis Turką. Istate urąndą wadinamą *Kanclerza* arba użwejzdietoje popieriu wiskupistes. Pirmam użwejzdietojuj su jo ipiedinejs, pawede kleboniję Tauragies ir didius piningus, kurius paskiaus Kiejdajniu żidaj suwalgie. Taj pariedes, iszwika i Warszuwą, o parważiawes, pargobina isz Lietuwos kunegus Karmelitus ir liepe jems giwenti Linkawo (§. 218). Kunegams Dominikonims pawede bażniczę Rassejniu su wisu jos łobiu ir parakwii (§. 215). Mergajtes S. Benedykta istatima, arba miniszkasz,

(82) Wardu szejpjau kunegu, swejkina Wiskupą Mikołs Borkauskis klebons ir Dzekons Krażiu, o paswejkines idawe jem kningelę 1641 metusi Wilnuj spaustą, su sziokiu Paraszu: *Luna renata orbis Samogitiae.* Jezawitaj tejpat ibruka kningelę szejp wadinamą: *Illustrissimo et Rev. D. D. Divo Georgio Tyszkiewicz, Epis.*
↕ p. 159–160 *Samog. felicem ex urbe reditum gratulatur nobilis juventus Collegii Crosensis.* ↕

turtelį dovanojo. Tas pats karalius kunigui, pas Veiviržėnų koplyčią gyvenančiam, duonos kąsnį suteikė. Vyskupas Tiškevyčia vienkart su kunigu Skirvainiu birželio 20 dienoj įstatė pralotystę *džekono,* su kuria sujungė pirma turtą, vadinamą Kudoniais, paskiau kleboniją Betygalos, naujai nuo karaliaus Vladislovo turtinga padarytą. O Marijus Filandras, Avinjono arkivyskupas, popiežiaus Urbono pasiuntinys, tuokart Varšuvoj gyvenąs, tą vyskupo darbą patvirtino. Tą patį 1639 metą Jurgį Kochą, Varnių kanauninką, padarė nuodėmklausiu, arba spaviedninku, katedros bažnyčios ir atlaikė Varniuose trečią kunigų susirinkimą (§ 237).

Susirinkimui pasibengus, vyskupas Tiškevyčia, karaliui Vladislovui liepiant, išvažiavo į Rymą, o valdžią ant vyskupystės lig pačiam parvažiuojant pavedė Jurgiui Lepačinskiui, pralotui. Ryme vyskupas steigė įvairius reikalus karaliaus ir skatino kardinolus, kad spėriau dasektų, ar Stanislovas Kostka, jezavitas, įdėm yra šventu, ar ne. Mokytas popiežius Urbonas VIII, išvydęs mandrumą ir buklumą Tiškevyčios, padarė jį savo namiškiu pralotu ir iškėlė į amžinus užveizdėtojus vyskupystės Kuršo. Metuose 1641 pagrįžtantį iš tos kelionės vyskupą sutiko pas Varnius kunigai su jezavitais[82] ir nuvedė į katedros bažnyčią, kame svečias sukrovė kaulelius ir atlaikus šventųjų, vos kuo iš Rymo parvežtus. Atentį metą, išdavęs į visą vyskupystę raštą, liepė žmonėms melstis, kad Dievas nuramintų dideliai šiaušiantįsi turką. Įstatė urandą, vadinamą *kanclerio,* arba užveizdėtojo, popierių vyskupystės. Pirmam užveizdėtojui su jo įpėdiniais pavedė kleboniją Tauragės ir didžius pinigus, kuriuos paskiau Kėdainių žydai suvalgė. Tai parėdęs, išvyko į Varšuvą, o parvažiavęs pargobino iš Lietuvos kunigus karmelitus ir liepė jiems gyventi Linkuvoj (§ 218). Kunigams dominikonams pavedė bažnyčią Raseinių su visu jos lobiu ir parakvija (§ 215). Mergaites šv. Benedikto įstatymo, arba minyškas, Kražiuose patalpino

[82] Vardu šiaipjau kunigų sveikino vyskupą Mykolas Borkauskis, klebonas ir džekonas Kražių, o pasveikinęs įdavė jam knygelę, 1641 metuose Vilniuj spaustą, su šiokiu parašu: *Luna renata orbis Samogitiae.* Jezavitai taip pat įbruko knygelę, šiaip vadinamą: *Illustrissimo et Rev. D. D. Divo Georgio Tyszkiewicz, Epis. Samog. felicem ex urbe reditum gratulatur nobilis juventus Collegii Crosensis.*

Krażiusi Patalpina (§. 229). Atlika kietwirtą susirinkimą (§. 238) ir iszkiejkie Jurgi Sołowinski Wieksżniu kleboną uż tąn, jog apskusts kajpo gajszinus bażniczes turtą, neatwika pas wiskupą. Metusi 1643 Gabrielus Kłauzgajławicze Skarajstis, pamatawa(a) pas Szidławos bażniczę ałtoriję, kurej użrasze 10,000 auksinu ir żemes gabałą.

Użraszusi dar taj padieje, kad ałtorista wisumet lejstum i Szidławos moksliniczę du wajku neturtingu, ir majtintum pas bażniczę tris pawargielus. Wiskups noriedams artojus paraginti ąnt darbuma ir garbies Diewa, Urbonuj popieżuj lejdąnt, istate Skuoda bazniczio draugistę arba broctwą S. Izydoriaus artoje. Kowa mienese 23 dieno, wiskups jutes zokaninkus ważiojęntes po wiskupistę ir be żinios wiresnibes wisus dalijęnt sakramentus; didelej użdraude taj dariti. Giegużies mienesie liepe Mikałojuj Blaszkauskiuj kiauraj parważioti wiskupistę ir jej kąn pejktina atrastum, tujau duoti sau żodi. Wiskupa Tyszkiewiczes gadinie, Krakiu klebonu buwa diewobajmings kunegs Alberts Witkiewicze. Tas istate Krakiu bazniczio naują ałtoriję ir pastrunije kopliczę. Wiskupuj Krakies didelej tika; todieł tąnkiej luobieje tęn ważioties ir gan iłgaj trukti. Parwikies isz Rima, sukrowe Krakiu bażniczio ałłajkus szwęntaju: Łaurina, Klemensa, Peliksa ir Marciones. O kopliczio Witkiewiczes, istate draugistę *Moksła Krikszczioniszka.*

§. 85.

PASKIESNI JO DARBAJ.

Metusi 1644 karalus Władisłous IV. matidams su skausmu szirdies sawa, nekatalikus su katalikajs węn barąntes ir isz tu barniu daug pikta karalistie kiłstąnt; iszsimane suwesti miesti Toruni abi szali; kad dajlej pasisznekiejuses, lautumes kiersztauti. To sznekiesne pirmuoju pardietiniu padare musu wiskupą Jurgi. Todieł Tyszkiewicze liepes żemajtems melsti Diewą, kad jo żigis nebut berejkała; 10 dieno Spalu mienese, kartu su Mikałoju Blaszkauskiu ir Adomu Sobolewskiu sawa teologu, iszważiawa i Toruni. Wejkiej wienok apęnt numon sugriża;

↕ p. 156–157 (a) Pamatus padieje, założył. ↕

(§ 229). Atliko ketvirtą susirinkimą (§ 238) ir iškeikė Jurgį Solovinskį, Viekšnių kleboną, už tą, jog, apskųstas kaipo gaišinąs bažnyčios turtą, neatvyko pas vyskupą. Metuose 1643 Gabrielius Klauzgailavyčia Skaraistis pamatavo[a] pas Šidlavos bažnyčią altariją, kuriai užrašė 10 000 auksinų ir žemės gabalą.

Užrašuose dar tai padėjo, kad altarista visuomet leistų į Šidlavos mokslinyčią du vaiku neturtingu ir maitintų pas bažnyčią tris pavargėlius. Vyskupas, norėdamas artojus paraginti ant darbumo ir garbės Dievo, Urbonui, popiežiui, leidžiant, įstatė Skuodo bažnyčioj draugystę, arba brostvą, šv. Izidoriaus Artojo. Kovo mėnesio 23 dienoj vyskupas, jutęs zokaninkus važiojantis po vyskupystę ir be žinios vyresnybės visus dalijant sakramentus, dideliai uždraudė tai daryti. Gegužės mėnesy liepė Mikalojui Bliaškauskiui kiaurai pervažioti vyskupystę ir, jei ką peiktino atrastų, tuojau duoti sau žodį. Vyskupo Tiškevyčios gadynėj Krakių klebonu buvo dievobaimingas kunigas Albertas Vitkevyčia. Tas įstatė Krakių bažnyčioj naują altariją ir pastrūnijo koplyčią. Vyskupui Krakės dideliai tiko, todėl tankiai ten važiodavos ir gan ilgai trukdavo. Parvykęs iš Rymo, sukrovė Krakių bažnyčioj atlaikus šventųjų: Lauryno, Klemenso, Pelikso ir Marcijonos. O koplyčioj Vitkevyčios įstatė draugystę *Mokslo krikščioniško.*

§ 85

PASKESNI JO DARBAI

Metuose 1644 karalius Vladislovas IV, matydamas su skausmu širdies savo nekatalikus su katalikais vien barantis ir iš tų barnių daug pikto karalystėj kilstant, išsimanė suvesti mieste Torunėj abi šali, kad, dailiai pasišnekėjusios, liautųsi kerštauti. To šnekesnio pirmuoju perdėtiniu padarė mūsų vyskupą Jurgį. Todėl Tiškevyčia, liepęs žemaičiams melsti Dievą, kad jo žygis nebūtų be reikalo, 10 dienoj spalio mėnesio kartu su Mikalojum Bliaškauskiu ir Adomu Sobolevskiu, savo teologu, išvažiavo į Torunę. Veikiai vienok apent

[a] Pamatus padėjo, założył.

nes isz priżasties neatwikima mokituju wokitiu, karalus atidieje sznekiesni ąnt atęnte meta. Prisz tąn łajką, Tyszkiewicze ąntru atweju iszważiawa i To ↕ runi, kami jem bebùnąnt, ateje raszts nu Inocenciusza X. Popieżiaus liepąs, kad wisi katalikaj mełstum Diewa padieima krikszczionims kariaujęntims su Turku. Wiskups iszlejdis tąn rasztą i Żemajtius, isakie wisims melsties pagał nora Popieżiaus. Tuo tarpu prasidieje sznekiesis abeju pusiu, mokitije ir łupoms ir rasztu biłojos kiek tinkamis; pagałop numanidamis nieka ne peszęntis, ważiawa numon kajp musę kandusis. Rejk żinoti, jog Sykstus V. popieżius, buwa isakies wisims wiskupams, kas pęnktą metą wikti Rimon dieł iszrejszkima sawa pakłusnuma sostuj S. Petra. Pęnkti metaj nu pagriżima Tyszkiewiczes isz Rima jau bęngies, todieł priderieje jem apęnt pas Tiewą Szwęntąi ważioti; wiskups wienok woz parkielawes isz Warmios, negaliedams to padariti, iszlejda sawa wieto Jona Newelski kanauniką. Tas paswejkinis Inocencyuszą X. ir prisirinkies atłajku szwęntuju su atłajdajs arba atpuskajs, 1646 meta sugriża i Żemajtius. Tuo tarpu wiskups istejgie Krakiesi Klosztoriu mergajtiems pagał istatima S. Kotrinos ełgąntiomsi (§. 233). Sałąntu Pons, Stanisłous Wojna, su sawa moteri Onu, istate naują ałtoriję pas Pałągos ↕ bażniczę, ir pasijeme mokieti ałgą kieturims kunegams, kurie Sałąntu bażniczio kalbietum Kurstą, arba małdas pas Marią motiną Diewa. Metusi 1646 mire Warniusi, teologios ir bażniczes istatimu daktars, Szidławos ir Rassejniu klebons, pawiskupe Jons Kozakiewicze. Kuną jo pats wiskups su kanaunikajs nebe iszkilmes ir aszaru pałajdoje rusie katedras bażniczes. Kozakiewicze buwa wirs didelej bukłus ir ąnt wisa parsimanus; bejeszkodams wienok bażniczių nu netikielu pagłęmżtuju, bajsej ikirieje kalwinams. Paskiaus Spalu mienesie Tyszkiewicze palikies i użwejzdietojus wiskupistes Prałotą Blaszkauski iszważiawa Warszuwon i Sueimą, o pagriżes, 1647 metą atlika penktąi Susirinkima kunegu Warniusi (§. 239) ir isztisą wiskupistę pats apłąnkie. Lig sziolej wiskupiste nu Stanisłowa Kiszkas paskajdita buwa i kietures dżekonistes: Wierzboława, Widukles, Łuokies ir Kražiu. Wiskups Jurgis pasigawes ne ligiej daugiesni bażniczių, padalije i szeszes: Krakiu, Rietawa, Joniszkies, Skuoda, Szaduwos ir Wierzboława. Kajpo walditos Kursza wiskupistes, par pastarąi susirinkimą pri dżekonistes

Margin notes: ↕ p. 157–158 (beside "ważiawa i To ↕ runi"); ↕ p. 158–159 (beside "su sawa moteri Onu").

namon sugrįžo, nes iš priežasties neatvykimo mokytųjų vokiečių karalius atidėjo šnekesnį ant atenčio meto. Prieš tą laiką Tiškevyčia antru atveju išvažiavo į Torunę, kame jam bebūnant, atėjo raštas nuo Inocentijaus X, popiežiaus, liepiąs, kad visi katalikai melstų Dievo padėjimo krikščionims, kariaujantiems su turku. Vyskupas, išleidęs tą raštą į Žemaičius, įsakė visiems melstis pagal norą popiežiaus. Tuo tarpu prasidėjo šnekesys abiejų pusių, mokytieji ir lūpomis, ir raštu bylojos kiek tinkami; pagalop, numanydami nieko nepešiantys, važiavo namon kaip musę kandę. Reikia žinoti, jog Sikstas V, popiežius, buvo įsakęs visiems vyskupams kas penktą metą vykti Ryman dėl išreiškimo savo paklusnumo sostui šv. Petro. Penkti metai nuo pagrįžimo Tiškevyčios iš Rymo jau bengės, todėl priderėjo jam apent pas Tėvą šventąjį važiuoti; vyskupas vienok, vos parkeliavęs iš Varmijos, negalėdamas to padaryti, išleido savo vietoj Joną Nevelskį, kanauninką. Tas, pasveikinęs Inocentijų X ir prisirinkęs atlaikų šventųjų su atlaidais, arba atpuskais, 1646 metą sugrįžo į Žemaičius. Tuo tarpu vyskupas įsteigė Krakėse kliošторių mergaitėms, pagal įstatymą šv. Kotrynos elgiančiomsi (§ 233). Salantų ponas Stanislovas Voina su savo moteria Ona įstatė naują altariją pas Palangos bažnyčią ir pasiėmė mokėti algą keturiems kunigams, kurie Salantų bažnyčioj kalbėtų kurstą, arba maldas pas Mariją, Motiną Dievo. Metuose 1646 mirė Varniuose teologijos ir bažnyčios įstatymų daktaras, Šidlavos ir Raseinių klebonas, pavyskupė Jonas Kozakevyčia. Kūną jo pats vyskupas su kanauninkais ne be iškilmės ir ašarų palaidojo rūsy katedros bažnyčios. Kozakevyčia buvo vyras dideliai buklus ir ant viso persimanąs, beieškodamas vienok bažnyčių, nuo netikėlių paglemžtųjų, baisiai įkyrėjo kalvinams. Paskiau spalio mėnesį Tiškevyčia, palikęs į užveizdėtojus vyskupystės pralotą Bliaškauskį, išvažiavo Varšuvon į suėjimą, o pagrįžęs 1647 metą atliko penktąjį susirinkimą kunigų Varniuose (§ 239) ir ištisą vyskupystę pats aplankė. Lig šiolei vyskupystė nuo Stanislovo Kiškos paskaidyta buvo į keturias džekonystes: Virbalio, Viduklės, Luokės ir Kražių. Vyskupas Jurgis, pasigavęs nelygiai daugiau bažnyčių, padalijo į šešias: Krakių, Rietavo, Joniškio, Skuodo, Šeduvos ir Virbalio. Kaipo valdytojas Kuršo vyskupystės, per pastarąjį susirinkimą prie

↕p. 159–160 Joniszkies prikiergie dar bażniczę Mi ↕ taujos, o pri dżekonistes Skuoda, pridure bażniczes Goldingas ir Alszwanga. Iszkiejkie Stanisłową Witortą Smilgiu kleboną uż tąn, jog àpskusts kajpo piktinus żmones, neszarpawa pas wiskupą.

§. 86.

PARSIKIELIMS TYSZKIEWICZES IR PRAMINIMS ŻEMAJTIU WISKUPU PETRA PARCZEWSKIE.

Kozakiewicziuj mirus Tyszkiewicze iszkiele i pawiskupes prałotą Jurgi Lepaczynski, rodos sawa gięnti, kuri 1647 meta isz Sueima parważiodams Wołynio, draugi su Metodiuszu Terleckiu ir Pakoniuszu Oranskiu wiskupajs uniotu, popieżiuj lejdąnt paszwęnte i wiskupus. Lepaczynskis sawa gadinie rots buwa lietas wirs, bet wiskupistes dastoje woz żiło jau senatwie, todieł spierej 1649 m. Giegużes 26 d. pasimire. Tąn pati meta Tyszkiewicze su didiu gajlesiu pałajdoje Warniu katedro sawą nudiemkłausi arba spawiedniką jezawitą Mikoła Kownacki. Gali minawota meta wiskupuj Krakiesi betrunkąnt, Pons Bardauskis atnesze 18,000 auksinu mełzdams, kad uż tus pinin-
↕p. 160–161 gus pastatidintum Warniusi mura bażniczę. – ↕ Tyszkiewicze prijeme piningus, ir bażnicze iszstatiti pasijeme; ko wienok nepadare. Todieł żmones anos gadines, ajszkiej sznekieje wiskupą tus piningus buk iszklejdus. Tyszkiewicze bekietęndams dar daugiesne giera żemajtiu wiskupistej dariti, pajuta mirus Abromą Wojną Wilniaus wiskupą, ir użsigiejde jo wietą igiti. Karalus Jons Kazimiers żinodams apej gierus jo priwałumus(a), wejkiej ąnt to sutiko ir melde popieżiaus Inocencyusza X. kad lejstum żemajtiu wiskupuj, patapti Wilniaus wiskupu. Popieżiuj atraszą duoti besitęsąnt, karalus, Smolenska wiskupą Petrą Parczewski pramine musu piemeniu, ir parasze Warniun Kapitułaj, kad ij one kitą koki isz sawa puses i wiskupus iszskirtum.

Pats tejpat Parczewskis nulejde rasztą i Warnius brukdams sawi kanaunikams. Kapituła nietruputele karaluj neprisztaraudama, minawotą Petrą iszpażina uż sawą wiskupą. Tyszkiewicze iszwides kas

↕p. 161–162 a) Przymioty. ↕

džekonystės Joniškio prikergė dar bažnyčią Mintaujos, o prie džekonystės Skuodo pridūrė bažnyčias Goldingos ir Alšvango. Iškeikė Stanislovą Vitartą, Smilgių kleboną, už tą, jog, apskųstas kaipo piktinąs žmones, nešarpavo pas vyskupą.

§ 86

PERSIKĖLIMAS TIŠKEVYČIOS IR PRAMINIMAS ŽEMAIČIŲ VYSKUPU PETRO PARČEVSKIO

Kozakevyčiai mirus, Tiškevyčia iškėlė į pavyskupes pralotą Jurgį Lepačinskį, rodos, savo gentį, kurį, 1647 metą iš suėjimo parvažiuodamas, Volynėj drauge su Metodijum Terleckiu ir Pakonijum Oranskiu, vyskupais unijotų, popiežiui leidžiant, pašventė į vyskupus. Lepačinskis savo gadynėj, rods, buvo lietos vyras, bet vyskupystės dastojo vos žiloj jau senatvėj, todėl spėriai, 1649 m. gegužės 26 d., pasimirė. Tą patį metą Tiškevyčia su didžiu gailesiu palaidojo Varnių katedroj savą nuodėmklausį, arba spaviedninką, jezavitą Mykolą Kovnackį. Gale minavoto meto, vyskupui Krakėse betrunkant, ponas Bardauskis atnešė 18 000 auksinų, melsdamas, kad už tuos pinigus pastatydintų Varniuose mūro bažnyčią. Tiškevyčia priėmė pinigus ir bažnyčią išstatyti pasiėmė, ko vienok nepadarė. Todėl žmonės anos gadynės aiškiai šnekėjo vyskupą tuos pinigus būk iškleidus. Tiškevyčia, beketindamas dar daugiau gero Žemaičių vyskupystei daryti, pajuto mirus Abromą Voiną, Vilniaus vyskupą, ir užsigeidė jo vietą įgyti. Karalius Jonas Kazimieras, žinodamas apie gerus jo privalumus[a], veikiai ant to sutiko ir meldė popiežiaus Inocentijaus X, kad leistų Žemaičių vyskupui patapti Vilniaus vyskupu. Popiežiui atrašą duoti besitęsiant, karalius Smolensko vyskupą Petrą Parčevskį praminė mūsų piemeniu ir parašė Varnių kapitulai, kad jį, o ne kitą kokį iš savo pusės, į vyskupus išskirtų.

Pats taip pat Parčevskis nuleido raštą į Varnius, brukdamas save kanauninkams. Kapitula, nė truputėlio karaliui neprieštaraudama, minavotą Petrą išpažino už savą vyskupą. Tiškevyčia, išvydęs, kas

[a] Przymioty.

destis, o neturiedams dar gromałas nů Tiewa szwęntoje, pabuga kad nepaliktum bekokios wiskupistes; todieł iszdawe rasztą pejkąnti darbą karalaus su kapitułu, kajpo nełajku padaritą ir tuopatiu niekam negieluojęnti. Kapituła nežinodama kąn bedariti, melde pasiuntine popiežiaus Warszuwo giwenąnte kad tąn daliką parkrates, pasakitum kajp rejk apsiejti? Tam wienok dar neparkratius, ateje isz Rima gromata lejdąnti Tyszkiewiczej i Wilniu parsikielti. Wiskups todieł Jurgis 26 dieno, Kowa mienese 1649 meta, graudingu rasztu pasakies su Diewu sawa buwusiosioms aweliems, iszsidąngina isz Žemajtiu, o Petrus Parczewskis gali to paties meta, pastoje musu wiskupu.

§. 87.

ISIKURIMS IR ELGIMOS PARCZEWSKIE.

Naus wiskups 12 d. Wasere 1650 metu, aprejszkies žmoniems ir kunegams Smolenska wiskupistes, jog sekdams norą wiresnibes, parsikieł i Žemajtius 9 d. Liepas mienese pirma siki iszwida musu pusę. Woz isikures, ąnt bałsa Łubienski wisuwiriausioje Lanku wiskupa (primasa), surinka nu kunegu nemažus piningus, kurius Rugpiutes mienese 9 d., nusiunte Łubienskiuj, kad iszpirktum Potocki etmona sunu wajtojęnti kalinie Tutoriu. Užgine kunegams skajtiti
↕ p. 162–163 kningą wis ↕ kupa Janseniusza nesziojęntę paraszą *Augustin's*, pagire ir patwirtina darbą Krysztopa Kocha, kurs mirdams užrasze 25,000 auksinu, kad Szidławos bažniczio kieturi kunegaj kas diena kalbietum Kurstą, arba małdas apej Marią Diewa gimditoję. Pagałop pawedes wiskupistę kanaunikuj Blaszkauskiuj iszwažiawa Warszuwon, sueimą atlikti. Pagrižes 1651 meta, paszwęnte Szidławos bažniczę, naujej par kleboną iszstatitą. Draugistie kanaunika Blaszkauskie parwejzieje wisas bažniczes, ir isztissą wiskupistę apłąnkie. Gieraj to daboje kad wisi kunegaj priderąntej ełgtumes. Karaluj noręnt, liepe žmoniems melsties ir alkinties arba pastininkauti, kad Diewas padietum iszginti isz karalistes Kazokus wisur kłajojęntius ir žmoniu gieribes łupuntius. Biržele 9 dieno minawota meta atłajkie Warniusi kunegu susirinkimą (§. 240) o metusi 1652 patwirtina darbą Jona

destis, o neturėdamas dar gromatos nuo Tėvo šventojo, pabūgo, kad nepaliktų be kokios vyskupystės, todėl išdavė raštą, peikiantį darbą karaliaus su kapitula, kaipo nelaiku padarytą ir tuo pačiu niekam negeliuojantį. Kapitula, nežinodama ką bedaryti, meldė pasiuntinio popiežiaus, Varšuvoj gyvenančio, kad, tą dalyką perkratęs, pasakytų, kaip reikia apsieiti. Tam vienok dar neperkračius, atėjo iš Rymo gromata, leidžianti Tiškevyčiai į Vilnių persikelti. Vyskupas todėl Jurgis 26 dienoj kovo mėnesio 1649 meto, graudingu raštu pasakęs sudievu savo buvusiosioms avelėms, išsidangino iš Žemaičių, o Petras Parčevskis gale to paties meto pastojo mūsų vyskupu.

§ 87

ĮSIKŪRIMAS IR ELGIMOS PARČEVSKIO

Naujas vyskupas, 12 d. vasario 1650 metų apreiškęs žmonėms ir kunigams Smolensko vyskupystės, jog, sekdamas norą vyresnybės, persikelia į Žemaičius, 9 d. liepos mėnesio pirmą sykį išvydo mūsų pusę. Vos įsikūręs, ant balso Lubenskio, visų vyriausiojo Lenkų vyskupo (primasa), surinko nuo kunigų nemažus pinigus, kuriuos rugpjūčio mėnesio 9 d. nusiuntė Lubenskiui, kad išpirktų Potockį, etmono sūnų, vaitojantį kaliny totorių. Užgynė kunigams skaityti knygą vyskupo Jansenijaus, nešiojančią parašą *Augustin's* [62], pagyrė ir patvirtino darbą Krištopo Kocho, kurs mirdamas užrašė 25 000 auksinų, kad Šidlavos bažnyčioj keturi kunigai kas dieną kalbėtų kurstą, arba maldas apie Mariją, Dievo gimdytoją. Pagalop, pavedęs vyskupystę kanauninkui Bliaškauskiui, išvažiavo Varšuvon suėjimą atlikti. Pagrįžęs 1651 metą pašventė Šidlavos bažnyčią, naujai per kleboną išstatytą. Draugystėj kanauninko Bliaškauskio perveizėjo visas bažnyčias ir ištisą vyskupystę aplankė. Gerai to dabojo, kad visi kunigai priderančiai elgtųsi. Karaliui norint, liepė žmonėms melstis ir alkintis, arba pastininkauti, kad Dievas padėtų išginti iš karalystės kazokus, visur klajojančius ir žmonių gėrybes lupančius. [63] Birželio 9 dienoj minavoto meto atlaikė Varniuose kunigų susirinkimą (§ 240), o metuose 1652 patvirtino darbą Jono Kazimiero

Kazimiera Gadlauskie użrasziuŝi 36 wałakus żernes su żmonimis
Kużiu kopliczej. Rodoś ĵog Parczewskis pirmą kartąważiodams i
Warnius, parsiweże kunegą Stanisłowa Swięcicki mozura, kuri tu-
jaus padare Warniu prałotu, paskiaus apiciołu, ąnt gała popieżuj
↕p. 163-164 lejdąnt, iszszwęnte ij i pa ↕ wiskupes żemajtiu. Swięcickis tas nieko
netrukies gawa Warszuwos klebonіję, powisam Żemajtius aplejda,
pagałop tape wiskupu Chełma. Metusi 1653 Parczewskis iszkiejkie
Joną Jedlecki Sałąntu prabaszcziu, uż nepakłusnumą, o Jona Burbą
su jo moteri Elżbieti, uż taj; jog gięntisto i ejusiu i łuomą(a) moteris-
tes, ir wiskupuj liepąnt parsiskiesti nenorieje.

§. 88.

ATGAWIMS PASZUSZWES BAŻNICZES
NU KALWINU.

Nu sena buwa Paszuszwie bażnicze kataliku, kuri kluwa Kalwinams (§. 56). Pastarasis klebons Jons Soroko, isztrimts isz Paszuszwes, par kieletą metu węn ługoje kalwinu, kad jem bażniczę sugrążintum; matidams pagałop nieka nepeszis, 1603 meta 2 d. Kowa mienese, sudusi Rassejniu prisztarawimą su apskundimu użraszes; nutiła – Pagłęmżta bażnicze negalieje ąmżinaj palikti rąnkosi netejsingu żmoniu. Metusi 1648 Warniu kanaunikaj igijusis użraszus Wnuczka senowie Paszuszwes bażniczej padaritus, pradieje kłabinti Druffa su Kensztortu, kad atiduotum bażniczę su jos turtu. Tuodu mażne pasisakie taj padarisęntiu, wienok nepadare. Pażinusis anuodums suktibę kanaunikaj, wiskupuj Parczewskiuj liepąnt, 1652 metusi, apskunde sudams Rassejniu, ir sułaukie tejsingos isztarmes arba dekreta. Nu to wienok apskustuoju mokieje iszsisukti. Metusi 1654 Grynkiszkies klebons Powiłs Daukszus, węnkart su kanaunikajs ąntru atweju apskundęs Kensztortą su Druffu aukszcziausem Lietuwos suduj, woz 1662 meta igije giejdamą isztarmę, kuri suds isakie, kad bażnicze su jos łobiu but sugrążinti katalikams. Kalwinaj wienok ir tuo sikiu kajp imanidamis maklawoje ir użganą walej

↕p. 164-165 (a) Stoną. ↕

Gadliauskio, užrašiusį 36 valakus žemės su žmonėmis Kužių koplyčiai. Rodos, jog Parčevskis, pirmą kartą važiuodamas į Varnius, parsivežė kunigą Stanislovą Svencickį, mozūrą, kurį tuojau padarė Varnių pralotu, paskiau opiciolu, ant galo, popiežiui leidžiant, išsventė jį į pavyskupes Žemaičių. Svencickis tas, nieko netrukęs, gavo Varšuvos kleboniją, po visam Žemaičius apleido, pagalop tapo vyskupu Chelmo. Metuose 1653 Parčevskis iškeikė Joną Jedleckį, Salantų prabaščių, už nepaklusnumą, o Joną Burbą su jo moteria Elžbiete už tai, jog, gentystėj įėjusiu į luomą[a] moterystės, ir vyskupui liepiant, persiskiesti nenorėjo.

§ 88

ATGAVIMAS PAŠUŠVIO BAŽNYČIOS
NUO KALVINŲ

Nuo seno buvo Pašušvio bažnyčia katalikų, kuri kliuvo kalvinams (§ 56). Pastarasis klebonas Jonas Soroka, ištremtas iš Pašušvio, per keletą metų vien lūgojo kalvinų, kad jam bažnyčią sugrąžintų. Matydamas pagalop nieko nepešiąs, 1603 metą 2 d. kovo mėnesio sūduose Raseinių prieštaravimą su apskundimu užrašęs, nutilo. Paglemžta bažnyčia negalėjo amžinai palikti rankose neteisingų žmonių. Metuose 1648 Varnių kanauninkai, įgiję užrašus, Vnučkos senovėj Pašušvio bažnyčiai padarytus, pradėjo klabinti Đrufą su Kenštortu, kad atiduotų bažnyčią su jos turtu. Tuodu mažne pasisakė tai padarysiančiu, vienok nepadarė. Pažinę anųdviejų suktybę, kanauninkai, vyskupui Parčevskiui liepiant, 1652 metuose apskundė sūdams Raseinių ir sulaukė teisingos ištarmės, arba dekreto. Nuo to vienok apskųstuoju mokėjo išsisukti. Metuose 1654 Grinkiškio klebonas Povilas Daukšas, vienkart su kanauninkais antru atveju apskundęs Kenštortą su Drufu aukščiausiam Lietuvos sūdui, vos 1662 metą įgijo geidžiamą ištarmę, kuria sūdas įsakė, kad bažnyčia su jos lobiu būtų sugrąžinti katalikams. Kalvinai vienok ir tuo sykiu kaip įmanydami makliavojo ir užganą

[a] Stoną.

suda padariti tęnsies. Todieł klebons priwersts buwa wieł guosties suduj, o tas patwirtindamis pirmąi sawa isakimą, prispire kalwinus, kad wejkiej o wejkiej ne sawa turtą atiduotum kam rejkięnt. Kensztorts su Druffu pakłausiusiu to suda skatinima; pawede Daukszuj bażniczes sodą Werdejkiejs wadinamą, bet użtureje dar dwi buti, ir
↕ p. 165–166 nieka nenorieje mokieti uż iszklejstus indus ↕ bażniczes. Patę tejpogi bażnicze kalwinaj tebwalde. Ne mites klebons 1664 ir 1665 meta tretiu ir kietwirtu atweju apskunde aukszcziausem suduj Kalwinus, kurie pagałop nu to priwersti, ne węn sugrążina likusii buti, bet dar uż iszklejstą padargą, apdarus ir kitus indus bażniczes, użmokieje 1000 auksinu ir 420 kapu lietuwiszku skatiku. Kunegs Daukszus igijes bażniczes turtą, pradieje diena isz dienos małdauti kalwinu, kad patę bażniczę atiduotum. Tie wienok atiduoti neskubinos. Numanidams klebons, jog nespieru atsiejs su jejs kąn wejkti, nebnoriedams guosties suduj, iszsimane szejp padariti. Pagał senowes paprotę suwadines sawa parakwies żmones, wakarop prisz S. Oną, su papartejs, ałtorelejs, bugnajs ir wisu bażniczes iszkilmi, isz Grynkiszkies iszkielawa Sziaulenon i atłajdus. I Paszuszwi atejes butinaj jau brieksztąnt, melde Kalwinu kad lejstum szwęntus indus ąnt nakties sukrauti sawa bażniczio, kietindams rita meta tolaus kilti. Żmoniszki kalwinaj, nieka pikta nesąprotaudamis lejda sudieti. Parnakwojes klebons ne węn nebnesze bażniczio padietuju dajktu, bet dar su
↕ p. 166–167 żmoniemis iszmietlojes dajktus kalwinu, daugiaus ↕ ju i bażniczę nebilejda, ir i Sziaulienus nebwika(83).

§. 89.

PASKIESNI DARBAJ WISKUPA PARCZEWSKIE.

Metusi 1655 Lietuwaj su Żemajtiu żemi pasidawus Żwiedu karaluj Gustawuj Adolpuj: wiskups Parczewskis su kitajs didżiunajs pridieje sawą rąnką pri Sąndara tarp to karalaus ir Lietuwos padarita. Ąntra meta nors wisur daugibe buwa Żwiedu, wiskups wienok popieżiuj

(83) Apej tus dalikus ludij bażniczes Paszuszwi popierej ir pasakas aplinkuo
↕ p. 167–168 giwenąntiu żmoniu. ↕

valiai sūdo padaryti tęsės. Todėl klebonas priverstas buvo vėl guostis sūdui, o tas, patvirtindamas pirmąjį savo įsakymą, prispyrė kalvinus, kad veikiai o veikiai ne savo turtą atiduotų kam reikiant. Kenštortas su Drufu, paklausiusiu to sūdo skatinimo, pavedė Daukšui bažnyčios sodą, Vedreikiais vadinamą, bet užtūrėjo dar dvi buti ir nieko nenorėjo mokėti už iškleistus indus bažnyčios. Pačią taipogi bažnyčią kalvinai tebvaldė. Nemitęs klebonas 1664 ir 1665 metą trečiu ir ketvirtu atveju apskundė aukščiausiam sūdui kalvinus, kurie pagalop, nuo to priversti, ne vien sugrąžino likusieji buti, bet dar už iškleistą padargą, apdarus ir kitus indus bažnyčios užmokėjo 1000 auksinų ir 420 kapų lietuviškų skatikų. Kunigas Daukšas, įgijęs bažnyčios turtą, pradėjo diena iš dienos maldauti kalvinų, kad pačią bažnyčią atiduotų. Tie vienok atiduoti nesiskubino. Numanydamas klebonas, jog nespėru atsieis su jais ką veikti, nebnorėdamas guostis sūdui, išsimanė šiaip padaryti. Pagal senovės paprotį suvadinęs savo parakvijos žmones, vakarop prieš šv. Oną su paparčiais, altorėliais, būgnais ir visa bažnyčios iškilme iš Grinkiškio iškeliavo Šiaulėnuos į atlaidus. Į Pašušvį atėjęs būtinai jau brėkštant, meldė kalvinų, kad leistų šventus indus ant nakties sukrauti savo bažnyčioj, ketindamas ryto metą toliau kilti. Žmoniški kalvinai, nieko pikto nesamprotaudami, leido sudėti. Pernakvojęs klebonas ne vien nebnešė bažnyčioj padėtųjų daiktų, bet, dar su žmonėmis išmėtliojęs daiktus kalvinų, daugiau jų į bažnyčią nebįleido ir į Šiaulėnus nebvyko[83].

§ 89

PASKESNI DARBAI VYSKUPO PARČEVSKIO

Metuose 1655 Lietuvai su Žemaičių žeme pasidavus Žvėdų karaliui Gustavui Adolpui, vyskupas Parčevskis su kitais didžiūnais pridėjo savą ranką prie sandaro, tarp to karaliaus ir Lietuvos padaryto. Antrą metą, nors visur daugybė buvo žvėdų, vyskupas vienok,

[83] Apie tuos dalykus liudija bažnyčios Pašušvio popieriai ir pasakos aplinkui gyvenančių žmonių.

Aleksęndruj VII. liepąnt kiauraj sawą wiskupistę parważiawa; parwejżiedams likusioses bażniczes. Żemajtiu żeme it kitas szalis Lanku karalistes, to gadinie bajsej daug iszkięnteje nełajmiu. Żwiedu karejwej, użmusztinaj musze nekaltųs żmones, bażniczes ir sodas degina, dwarus terioje ir wis kąn atradi godej grobste. Tąnkiej galieje matiti paskuo Żwiedu abaża, wajksztiojęntius Cygonus, apsiwiłkusius drabużejs szwęntajs bażniczių. Kas dar bajsesne: atsirada ir żemajtej tokius pat ermiderius darantis – Kartu su Żwiedajs ir Cygonajs łupąntius gieribes ne węn dwaru, bet ir bażniczių. Pajutęs taj wiskups: didelej isakie kunegams, kad tokiu bediewiu iszpażistąntiu sawa nusidieimus, newiens nedristum iszriszti isz grieku. Żwiedams bekokie rejkała użmuszus Martiną Parczewski jezawitą wiskupa tikrąi broli, ir Krysztupi Jankiewiczę Papile kamęndoriu, wiskups liepe melsties kunegams uż anuodums duszes. Surinkies gan piningu nu kunegu, iszstate kieletą nauju bażniczių i wietą sudegintųjų, ir iszpirka daug nekałtu żmoniu wajtojęntiu kaliniusi Żwiedu. To nełajmingo gadinie, ne węn szejpjau żmones, bet ir kunegaj ir pats wiskups didelej daug pikta nukięntieje, miliedams wienok aweles sawa, nebiega isz Żemajtiu, nors but rades kur sprukti. Metusi 1656 tas wiskups istate prałotistę Kustosza ir użrasze jej 31,220 auksinu.

§. 90.

BARDAUSKIS KIET LINKAUTIE
KLOSZTORIU ISTEJGTI.

Żwiedu karejwems suwalgius grudus, o jawus ąnt łauka isztripus; Żemajtiusi kieła mara liga, kuri wisą musu pusę bajsej iwejkie.
↕p. 168–169 Żmoniems wisur mirsztąnt ir żunąnt, Lęnkaute pas Krażius ↕ ponaj: Mikałojus Jons Bardauskis su sawa moteri Eleni Krząstauskati, noriedamu giwu iszlikti, 1657 metusi szejp padare. Kad Diewas gielbietum nu mara: tiewiszkies wadinamas Giejżiszkiej ir Koziamiakiszkiej su żmoniemis, użrasze mergajtiems arba miniszkoms Premonstratensoms sekąntioms istatimą S. Norberta. Pasijeme dar istejgti Lęnkautie Marios motinas Diewa Loretą su septiniomis

popiežiui Aleksandrai VII liepiant, kiaurai savą vyskupystę pervažiavo, perveizėdamas likusiąsias bažnyčias. Žemaičių žemė, it kitos šalys Lenkų karalystės, toj gadynėj baisiai daug iškentėjo nelaimių. Žvėdų kareiviai užmuštinai mušė nekaltus žmones, bažnyčias ir sodas degino, dvarus teriojo ir visa, ką atradę, godžiai grobstė. Tankiai galėjai matyti paskui žvėdų abazą vaikščiojančius čigonus, apsivilkusius drabužiais šventais bažnyčių. Kas dar baisiau: atsirado ir žemaičiai, tokius pat ermyderius darantys. Kartu su žvėdais ir čigonais lupantys gėrybes ne vien dvarų, bet ir bažnyčių. Pajutęs tai, vyskupas dideliai įsakė kunigams, kad tokių bedievių, išpažįstančių savo nusidėjimus, nei vienas nedrįstų išrišti iš griekų. Žvėdams be kokio reikalo užmušus Martyną Parčevskį, jezavitą, vyskupo tikrąjį brolį, ir Kristupą Jankevyčią, Papilės kamendorių, vyskupas liepė melstis kunigams už anųdviejų dūšias. Surinkęs gan pinigų nuo kunigų, išstatė keletą naujų bažnyčių į vietą sudegintųjų ir išpirko daug nekaltų žmonių, vaitojančių kaliniuose žvėdų. Toj nelaimingoj gadynėj ne vien šiaipjau žmonės, bet ir kunigai, ir pats vyskupas dideliai daug pikto nukentėjo, mylėdamas vienok aveles savo, nebėgo iš Žemaičių, nors būtų radęs kur sprukti. Metuose 1656 tas vyskupas įstatė pralotystę kustošo ir užrašė jai 31 220 auksinų.

§ 90

BARDAUSKIS KETA LINKAUČIUOSE
KLIOŠTORIŲ ĮSTEIGTI

Žvėdų kareiviams suvalgius grūdus, o javus ant lauko ištrypus, Žemaičiuose kilo maro liga, kuri visą mūsų pusę baisiai įveikė. Žmonėms visur mirštant ir žūnant, Linkaučių pas Kražius ponai Mikalojus Jonas Bardauskis su savo moteria Elena Kšonstauskaite, norėdamu gyvu išlikti, 1657 metuose šiaip padarė. Kad Dievas gelbėtų nuo maro, tėviškes, vadinamas Geižiškiai ir Kozemekiškiai, su žmonėmis užrašė mergaitėms, arba minyškoms, premonstratensoms, sekančioms įstatymą šv. Norberto. Pasiėmė dar įsteigti Linkaučiuose Marijos, Motinos Dievo, loretą su septyniomis koplyčiomis ir

kopliczAiomis, ir iszstatiti mura klosztoriu, kuremi galietum mergajtes po waldi wiena zok̀aninka Premonstratensa, dajlej giwenti. Tus użraszus nulejda i Krokawą Premònstratensu pardietiniuj, kurs iszsiunte i Żemajtius wieną zokaninką, kad koplicżes su klosztoriu statąnt, priwejzietum. Tuotarpu pareje maraj, atwikies i Lęnkauti kunegs, woz prisuokie Bardauskiu, kad bęn kopliczę iszstatitum kuri but wienu isz anu septiniu. Paskiaus kunegs giejde, kad użraszitoses tiewiszkies jem pawestum. Bardauskiu nebibijodamu jau mara, pasisakie użraszu sawa sudusi prisiku nepatwirtinusiu ir ligiej uż negieluojęntius skajtąntiu. Kuneguj didesnej mełdąnt, apmaudingu Bardauskiu nebszelpe jo, todieł regiedams nebturis kuo misti, ne
↕ p. 169–170 ko Lęnkautie ↕ dirbti; sugriża apęnt i Krokawą, o koplicze tuokart istejgta, ir lig musu gadines tebszmieksza. Pakolej Lęnkaute ponaj buwa turtingi, luob dar kumet nekumet Krażiu kunegaj łąnkiti tąn kopliczę, bet tims nuplikus, nieks ir metusi sikie nebatidara duriu, butinaj aplejstu numeliu Diewa(84).

§. 91.

ŻMONES PASKIEŁB UGIENUSI MALAWONĘ APSIREJSZKUS.

Pusie septinioliktoje ąmżiaus, każikas Ugienusi ąnt pat krasztu Duobissas pastate kopliczę, kurioje kunegs isz Betigałas atważiodams szwęntomis dienomis, miszes luob łajkiti. Ties kopliczi buwa niekumet neszałąs szaltenis. Metusi 1657 kanakas pradieje pasakoties, 28 d. Łapkriste Ugienusi mates ties pat szalteniu, kibąntę ąnt ora malawonę arba abroza Motinos Diewa. Nieko netrukus mażne po wisus Żemajtius, żmones pradieje sznekieti apej tąn pasirodiimą malawones Motinos Diewa, dar pridurdamis, jog nu to łajka kas węn skaudąntes akis nupłaun Ugienu szaltenie, tujaus iszgin. Tikiedamis tam, żlibije żmones isz wisu pusiu burejs pradieje ejti i Ugienus. Buwa ir tokiu spitriu kurie ir pagide akis sawa; nes wisumet

↕ p. 170–171 (84) Apej tus dalikus ludij popierej wietinej. ↕

išstatyti mūro klioštorių, kuriame galėtų mergaitės po valdžia vieno zokaninko premonstratenso dailiai gyventi. Tuos užrašus nuleido į Krokuvą premonstratensų perdėtiniui, kurs išsiuntė į Žemaičius vieną zokaninką, kad, koplyčias su kliošторium statant, priveizėtų. Tuo tarpu perėjo marai, atvykęs į Linkaučius kunigas vos prisuokė Bardauskiu, kad bent koplyčią išstatytų, kuri būtų viena iš anų septynių. Paskiau kunigas geidė, kad užrašytąsias tėviškes jam pavestų. Bardauskiu, nebebijodamu jau maro, pasisakė užrašų savo sūduose prisieka nepatvirtinusiu ir lygiai už negeliuojančius skaitančiu. Kunigui didžiau meldžiant, apmaudingu Bardauskiu nebšelpė jo, todėl, regėdamas nebturįs kuo misti nei ko Linkaučiuose dirbti, sugrįžo apent į Krokuvą, o koplyčia, tuokart įsteigta, ir lig mūsų gadynės tebšmėkšo. Pakolei Linkaučių ponai buvo turtingi, dar kuomet ne kuomet Kražių kunigai lankydavo tą koplyčią, bet tiems nuplikus, niekas ir metuose sykio nebatidaro durų būtinai apleistų namelių Dievo[84].

§ 91

ŽMONĖS PASKELBIA UGIONIUOSE MALIAVONĘ APSIREIŠKUS

Pusėj septyniolıktojo amžiaus kaži kas Ugioniuose, ant pat krašto Dubysos, pastatė koplyčią, kurioje kunigas, iš Betygalos atvažiodamas šventomis dienomis, mišias laikydavo. Ties koplyčia buvo niekuomet nešąląs šaltenis. Metuose 1657 kana kas pradėjo pasakotis, 28 d. lapkričio Ugioniuose matęs ties pat šalteniu kybančią ant oro maliavonę, arba abrozdą, Motinos Dievo. Nieko netrukus mažne po visus Žemaičius žmonės pradėjo šnekėti apie tą pasirodijimą maliavonės Motinos Dievo, dar pridurdami, jog nuo to laiko kas vien skaudančias akis nuplauna Ugionių šalteny, tuojau išgyna. Tikėdami tam, žlibieji žmonės iš visų pusių būriais pradėjo eiti į Ugionius. Buvo ir tokių spitrių, kurie ir pagydė akis savo, nes visuomet

[84] Apie tuos dalykus liudija popieriai vietiniai.

giełąntes akis szaltena undeniu kiek tiek gał pagielbieti. Pajutęs tus dalikus wiskups Parczèwskis, 1658 metusi 14 d. Sause: Mateuszą Zaleski, Kazimieru Łaukomina ir Wajtieku Witkiewiczę dżekonus, tejpogi Powiła Zaranka su Jonu Cundzeuskiu ponu; iszsiunte i Ugienus, kad patio wieto iszsikłaustum ar idiem atsitika toks apsirejszkims ąnt szalteniu, ar ne?

Tie nuważiawusis kłausinieje kiek tinkamis, bet niewiena żmogaus sawa akimis apsirejszkimą matiuse nerada. Todieł wiskups apsirejszkima nepotwirtina, i Ugienus wienok żmoniems wajkszczioti, ir szaltenie skaudąntes akis mazgoti neużgine(85). Tiesą pasakius wisumet tejp nutink su wargdienejs, kiek wienas isz ju wejkiaus tik tokims apsirejszkimams, ne kajp dajktams nu paties Diewa apskielbtims ir raszti S. użraszitims. Spieraus sirgdamis żadas i tokies wietas; nekajp ważuo prigiditoje. Tejp wienok daridamis, neiszmintin-
↕ p. 171–172 gaj dara. ↕

§. 92.

SMERTIS WISKUPA PARCZEWSKIE IR PAKIELIMS I MUSU WISKUPUS ALEKSĘNDRAS SAPIEHAS.

Wiskups Petrus Parczewskis rots dar neparkarszes, bet daugieł nełajmiu żwiedu ir mara metusi iszkięntiejes, Sause mienese 1659 metu pradieje sargaloti, paskiaus butinaj susirga, ąnt gała 15 dieno Wasere ir mire. Kunegaj priderąntej atlikusis budinę, kuna wiskupa 18 dieno to paties mienese, pałajdoje sklepi Warniu katedras bażniczes. O kanaunikaj iszrinka i waldimierus wiskupistes, żemajtiu prałotą Powiłą Puzyną.

I wietą Parczewskie karalus Jons Kazimiers 5 dieno Karwele mienesies 1659 meta, pramine żemajtiu wiskupu Aleksęndrą Kunegajkszti Sapiehą Wilniaus pawiskupę. Dieno 25 to paties meta ir mienesies, żemajtiu kanaunikaj iszskire pramintąi i sawa wiskupus, o nieko nebuwus, popieżius Aleksęndra VII atsiunte rasztą iszkiełąnti Sapiehą i Żemajtiu wiskupus. Tejp Sapiehuj wienu wieju pasitajsius,

(85)

geliančias akis šaltenio vandeniu kiek tiek gali pagelbėti. Pajutęs tuos dalykus, vyskupas Parčevskis 1658 metuose 14 d. sausio Mateušą Zaleskį, Kazimierą Laukominą ir Vaitiekų Vitkevyčią, džekonus, taipogi Povilą Zaranką su Jonu Cundzevskiu, ponu, išsiuntė į Ugionius, kad pačioj vietoj išsiklaustų, ar įdėm atsitiko toks apsireiškimas ant šaltenio, ar ne.

Tie nuvažiavę klausinėjo kiek tinkami, bet nė vieno žmogaus, savo akimis apsireiškimą mačiusio, nerado. Todėl vyskupas apsireiškimo nepatvirtino, į Ugionius vienok žmonėms vaikščioti ir šalteny skaudančias akis mazgoti neužgynė[85]. [64] Tiesą pasakius, visuomet taip nutinka su vargdieniais, kiekvienas iš jų veikiau tiki tokiems apsireiškimams, nekaip daiktams, nuo paties Dievo apskelbtiems ir Rašte šventame užrašytiems. Spėriau sirgdami žadas į tokias vietas, nekaip važiuoja prie gydytojo. Taip vienok darydami, neišmintingai daro.

§ 92

SMERTIS VYSKUPO PARČEVSKIO IR PAKĖLIMAS Į MŪSŲ VYSKUPUS ALEKSANDROS SAPIEGOS

Vyskupas Petras Parčevskis, rods, dar neperkaršęs, bet daugel nelaimių žvėdų ir maro metuose iškentėjęs, sausio mėnesy 1659 metų pradėjo sargalioti, paskiau būtinai susirgo, ant galo 15 dienoj vasario ir mirė. Kunigai, priderančiai atlikę budynę, kūną vyskupo 18 dienoj to paties mėnesio palaidojo sklepe Varnių katedros bažnyčios. O kanauninkai išrinko į valdymierus vyskupystės Žemaičių pralotą Povilą Puziną.

Į vietą Parčevskio karalius Jonas Kazimieras 5 dienoj karvelio mėnesio 1659 meto praminė Žemaičių vyskupu Aleksandrą kunigaikštį Sapiegą, Vilniaus pavyskupę. Dienoj 25 to paties meto ir mėnesio Žemaičių kanauninkai išskyrė pramintąjį į savo vyskupus, o nieko nebuvus popiežius Aleksandra VII atsiuntė raštą, iškeliantį Sapiegą į Žemaičių vyskupus. Taip Sapiegai vienu vėju pasitaisius

85

ir jau bekietąnt i Żemajtius dąnginties; Waldimiers musu wiskupistes Puzyna nusiunte i Wilniu rasztą, kuriemi iszrejszkie, jog Żwie- ↕ p. 172–173 daj isz Kursza i Żemajtius ąntpłudusis: Skuodi, ↕ Mosedie, Wiekszniusi, Żagarie ir isztisami pakurszie wis kąn radi degien, najkien ir żuda żmones. Wiskups pabugies neprieteliu, nebskubinos pri musu, wienok par rasztus pas Puzyną łajditus, tąnkiej kłausinieje, kas Żemajtiusi girdieti? kajp cze wis kas kłojes? – Metusi 1660 Liepas mienesie 15 dieno atlejda isz Rozwodawa i Warnius małdas seno gadinie par Liberiuszą popieżiu paraszitas, kures liepe żmoniems tąnkiej kalbieti, kad Diewas isztręmti tejktumes neprietelus ir atolinti wisokies nełajmes nu musu żemes. Ne iłga betrukus praeje bajsi gadine. Żwiedaj Oliwa klosztoriuo padariusis sąndarą su Lankajs, isztruka gałwą i sawą żemę. Żmones iszwidusis jus iszejnąnt, neiszpasakitaj dżiaugies ir linksminos, wisi taries saules ąmżi giwosęntis, kad tokiosi łajkusi giwi iszlika. Bruzdieje i bażniczes diekawoti Diewuj uż tąn gieradieistę. Tuo tarpu łabaj apstej susirinkusis Kałwarijo par didiusius atłajdus, pradieje mirti, kajp łaps kristi mara ligu. Daugibę numirielu kunegaj Dominikonis pałajdoje tęn pat pas kopliczes, uż wis pas Križaunąję. Giweje kajp galiedamis numon biega, bet ne- ↕ p. 173–174 wisims te pasikłoje iszbiegti nu mara; wieni ↕ pakieliesi iszmire(86) kiti parnesze ligą i kiemus – Toki ejłu mars didelej wejkiej po wisus Żemajtius paskida.

Metusi 1661 pirma karta i Żemajtius parważiawes wiskups Aleksęndra Sapieha, kietina tujau atlikti beleuszą nu Aleksęndras VII. popieżiaus lejstą, bet mars to dariti nedalejda, nes nie pawidała nebuwa żmones słapstąntius po gires i bażniczes suwadinti. Sutejkie parakwiję Łajżuwos bażniczej, kurę Ona Pacate Ważynskiene pastatiusi, użrasze klebonuj 71 wałaką żemes. Tąn pati meta nuwikies i

(86) Telsziu pawietie netolie nu Kąntautiu ira botere kałwa Szłapkalniu wadinama, ąnt kuri rioksa tris križej, kanakumet buk isz sziokios prižasties idijkti. Łabaj senej żmones didelemi burie griždamis isz Kałwarijos, apsinakwojusis miszki ąnt tu kałnu ir tejp isirgusis, jog wienos nakties buwie, 300 pakielejwingu iszmiri, o likusije rita meta po miszkus iszsisłapstiusis – paskiaus żmones iszwidusis betipsąntius numirielus, ne węn tęn pat pałajdojusis, bet dar ir tris križius atminimuj ↕ p. 174–175 pastatiusis. Żmones tejp pasako, bet ir isztiesu tejp galieje i wikti 1660 metusi. ↕

ir jau beketant į Žemaičius dangintis, valdymieras mūsų vyskupystės Puzina nusiuntė į Vilnių raštą, kuriame išreiškė, jog žvėdai, iš Kuršo į Žemaičius antplūdę, Skuode, Mosėdy, Viekšniuose, Žagarėj ir ištisame Pakuršy visa, ką radę, degina, naikina ir žudo žmones. Vyskupas, pabūgęs neprietelių, nebsiskubino prie mūsų, vienok per raštus, pas Puziną laidytus, tankiai klausinėjo, kas Žemaičiuose girdėti, kaip čia viskas klojas. Metuose 1660 liepos mėnesy 15 dienoj atleido iš Rozvodavo į Varnius maldas, senoj gadynėj per Liberijų, popiežių, parašytas, kurias liepė žmonėms tankiai kalbėti, kad Dievas ištremti teiktųsi neprietelius ir attolinti visokias nelaimes nuo mūsų žemės. Neilgai betrukus, praėjo baisi gadynė. Žvėdai, Olivos klioštoriuj padarę sandarą su lenkais, ištrūko galvą į savą žemę. Žmonės, išvydę juos išeinant, neišpasakytai džiaugės ir linksminos, visi tarės saulės amžių gyvosiantys, kad tokiuose laikuose gyvi išliko. Bruzdėjo į bažnyčias dėkavoti Dievui už tą geradėjystę. Tuo tarpu, labai apsčiai susirinkę Kalvarijoj per didžiuosius atlaidus, pradėjo mirti, kaip lapas kristi maro liga. Daugybę numirėlių kunigai dominikonai palaidojo ten pat pas koplyčias, užvis pas kryžaunąją. Gyvieji, kaip galėdami, namon bėgo, bet ne visiems tepasiklojo išbėgti nuo maro; vieni pakelėse išmirė[86], kiti parnešė ligą į kiemus. Tokia eile maras dideliai veikiai po visus Žemaičius paskydo.

Metuose 1661 pirmą kartą į Žemaičius parvažiavęs vyskupas Aleksandra Sapiega ketino tuojau atlikti beleušą, nuo Aleksandros VII, popiežiaus, leistą, bet maras to daryti nedaleido, nes nė pavidalo nebuvo žmones, slapstančius po girias, į bažnyčias suvadinti. Suteikė parakviją Laižuvos bažnyčiai, kurią Ona Pacaitė Važinskienė pastačiusi užrašė klebonui 71 valaką žemės. Tą patį metą, nuvykęs

[86] Telšių paviete, netoli nuo Kantaučių, yra boterė kalva, Šlapkalniu vadinama, ant kurios riogso trys kryžiai, kana kuomet būk iš šiokios priežasties įdiegti. Labai seniai žmonės, dideliame būry grįždarni iš Kalvarijos, apsinakvoję miške ant to kalno ir taip įsirgę, jog vienos nakties būvy 300 pakeleivingų išmirę, o likusieji ryto metą po miškus išsislapstę. Paskiau žmonės, išvydę betypsančius numirėlius, ne vien ten pat palaidoję, bet dar ir tris kryžius atminimui pastatę. Žmonės taip pasakoja, bet ir iš tiesų taip galėjo įvykti 1660 metuose.

Warszuwuo, susirinkusi Sueimą; iszmelde nu karalaus Jona Kazimiera 20 wałaku żemes bażniczej Smilgių, ir patwirtindina użraszus Ważynskienes. Parważiawes i Alsiedius, Sueimuj liepąnt, surinka piningus ir nusiunte karaluj, kąd priderąntę ałgą karejwems użmokietum. Marams butinaj parejus, kunegaj par apskritus 1663 metus łajkie beleuszą, ir kiekwieno bażniczio skielbe żodi Diewo; kłausitoju wienok neapstej teturieje, nes maraj su kariems bajsej buwa żmones iszretinusis.

§. 93.

BARNIS KATALIKU SU KALWINAJS.

Szidławos miestelie, katalikaj su kalwinajs niekumet sutilpti negalieje: kalwinaj matidamis kas diena katalikus winstąnt, o sawusius gajsztąnt; apmaudawa ir linkieje priszininkams wisa pikta. Ligi dali katalikaj dżiaugies isz nełajmes kalwinu ir norieje kad tie powisam isz Szidławos iszsidąngintum. Tejp netajkiej giwendamis ir besibardamis, pagałop szioki padare ermideri. Wiskups Aleksęndra Sapieha 1663 metusi istejgies Szidławos kopliczę, ałtoruj pakabindina malawonę Jezaus Kristaus nukriżiawota. Szeszerius metus pralejdus, kamęndorius kunegs Siernauskis su ponu Szimonowicze ir buriu żmoniu, nu Szidławos klebona Swiechauskie pasiunstu, no-
↕ p. 175–176 rieje ↕ użimti gabałą żemes buk kalwinams priderąntios. Pajutęs kas destis kalwinu kunegs Chełkauskis, surinka sawusius, idawe jems ginkłus ir norieje praginti klebona żmones nu sawa żemes. Susitikusi abidwi szali; pradieje kiwoties, paskiaus muszties su kumstiemis ir bruklejs, pagałop ties pat minawotu kopliczi, pradieje szaudities. Patemi inęrtimi, wiena kułka kluwa kuneguj Siernauskiuj, o ąntru kalwins parszawa malawonę Kristusa nukriżiawota, kopliczio kibąntę. Susizgribi kałwinaj pradieje skisti; kamendoriu żmones nunesze i trobą, ir wisi talkininkaj klegiedamis numon iszwajksztoje. Tejp tos dienos barnis pasibęngie, bet jo wajsiu ir paskiesnem łajkuj pakaka. Lankaj su Lietuwejs pakielusis i sawa karalus Mikołą Koributą, susiważiawa Krokawo, kietindamis jem karaliszką kiepurę pirmą kartą ąntmauti. Musu wiskups Pacus ligi dali tęn 1669 metusi

į Varšuvoj susirinkusį suėjimą, išmeldė nuo karaliaus Jono Kazimiero 20 valakų žemės bažnyčiai Smilgių ir patvirtindino užrašus Važinskienės. Parvažiavęs į Alsėdžius, suėjimui liepiant, surinko pinigus ir nusiuntė karaliui, kad priderančią algą kareiviams užmokėtų. Marams būtinai perėjus, kunigai per apskritus 1663 metus laikė beleušą ir kiekvienoj bažnyčioj skelbė žodį Dievo. Klausytojų vienok neapsčiai teturėjo, nes marai su karėmis baisiai buvo žmones išretinę.

§ 93

BARNIS KATALIKŲ SU KALVINAIS

Šidlavos miestely katalikai su kalvinais niekuomet sutilpti negalėjo: kalvinai, matydami kas dieną katalikus vinstant, o savuosius gaištant, apmaudavo ir linkėjo priešininkams viso pikto. Lygia dalia katalikai džiaugės iš nelaimės kalvinų ir norėjo, kad tie po visam iš Šidlavos išsidangintų. Taip netaikiai gyvendami ir besibardami, pagalop šiokį padarė ermyderį. Vyskupas Aleksandra Sapiega, 1663 metuose įsteigęs Šidlavos koplyčią, altoriuj pakabindino maliavonę Jėzaus Kristaus nukryžiavoto. Šešerius metus praleidus, kamendorius kunigas Siernauskis su ponu Šimonovyčia ir būriu žmonių, nuo Šidlavos klebono Sviechauskio pasiųstu, norėjo užimti gabalą žemės, būk kalvinams priderančios. Pajutęs, kas destis, kalvinų kunigas Chelkauskis surinko savuosius, įdavė jiems ginklus ir norėjo praginti klebono žmones nuo savo žemės. Susitikusi abidvi šali pradėjo kyvotis, paskiau muštis su kumščiais ir brūkliais, pagalop ties pat minavota koplyčia pradėjo šaudytis. Pačiame įnirtime viena kulka kliuvo kunigui Siernauskiui, o antra kalvinas peršovė maliavonę Kristaus nukryžiavoto, koplyčioj kybančią. Susizgribę kalvinai pradėjo skysti, kamendorių žmonės nunešė į trobą, ir visi talkininkai klegėdami namon išvaikščiojo. Taip tos dienos barnis pasibengė, bet jo vaisių ir paskesniam laikui pakako. Lenkai su lietuviais, pakėlę į savo karalius Mykolą Kaributą, susivažiavo Krokuvoj, ketindami jam karališką kepurę pirmą kartą antmauti. Mūsų vyskupas Pacas, lygia dalia ten 1669 metuose

kajpo Senatorius nuwikięs; karaluj ir susirinkusej didumenej pasisakie ajszkiej dasekies, jog kalwinaj ticzumis Szidławo malawonę Kristaus Wieszpaties parszawa. Karalus ir wisa ponibe neapweżiedama tokiu bediewiu, liepe szaudiusiuju kalwinu bajsej kajli nudirti. Paskiaus isakie, kad ↕ kalwinaj użmokietum katalikams 13,000 auksinu. Nemiti kalwinaj nebgaliedamis prisz karalu ir sueimą be spirties, pasidawe tam suduj. Neturiedamis tejp bajme piningu, prarada Szidławos bazniczes turtą, ir trimis atwejejs rots iszmokieję, kas prigulęnt. Bet ju kunegaj pritrukusis majtnasties, nieko nebuvus powisam parsikiele i Kiejdajnius. Ju aplejsta bażnicze pradieje pobiszki gruti, o iłgajniu ir butinaj pragajsza. Wiskups atłuptajsejs nu kalwinu piningajs, papuosze Szidławos kataliku bażniczę, ąntrą naują pastate Kielmie; ąnt gała uż wisus sawa wargus tami rejkali pakiełtus, 500 auksinu sau paturieje.

↕ p. 176–177

§. 94.

ALEKSĘNDRA SAPIEHA PASTO I WILNIAUS O KAZIMIERS PACUS I MUSU WISKUPUS.

Wiskups Sapieha 1667 meta pawedes wiskupistę apiciołuj Plurionuj Rzyminskiuj iszważiawa i Warszuwą. Cze jem betrunkąnt Wilniaus kunegaj dawe żodi karaluj, jog Jurgis Białozors Wilniaus wiskups kaułus pakrate. Sapieha senej giejduluois Wilniaus wiskupistes, pradieje melsti ↕ karalaus, kad i numirusioje wietą ij pakiałtum. Kąn tam padarius, musa wiskups nebiparważiawa i Żemajtius. Kanaunikaj pajuti tąn atmajną, padare walditoju wiskupistes pirmu prałatą, Władisłową Giedrajti, paskiaus tąn pati Rzyminski.

↕ p. 177–178

Woz musu kunegaj iszgirda Sapiehą nebgriszęnt, tujau gawa żinę, Gieranonas prabaszczią, Smolenska wiskupą Kazimiera Jomilestą Pacą parważiuosęnt i Żemajtiu wiskupus. Kajpogi żine ta ne iłgaj trukus żodis i żodi iwika. Pacus par karalu Joną Kazimierą su popieżiu Klemensu IX, 1668 metusi pakiełts i musu wiskupus, 13 d. Sause 1669 metu atlejda isz Wilniaus Władisłowuj Giedrajtiuj rasztą, kad lig patem parważiuojęnt walditum wiskupisti ir giwentum

kaipo senatorius nuvykęs, karaliui ir susirinkusiai diduomenei pasisakė aiškiai dasekęs, jog kalvinai tyčiomis Šidlavoj maliavonę Kristaus Viešpaties peršovė. Karalius ir visa ponybė, neapvežėdama tokių bedievių, liepė šaudžiusiųjų kalvinų baisiai kailį nudirti. Paskiau įsakė, kad kalvinai užmokėtų katalikams 13 000 auksinų. Nemitę kalvinai, nebgalėdami prieš karalių ir suėjimą besispirti, pasidavė tam sūdui. Neturėdami taip baimė pinigų, prarado Šidlavos bažnyčios turtą ir trimis atvejais, rods, išmokėjo kas prigulint. Bet jų kunigai, pritrūkę maitnasties, nieko nebuvus, po visam persikėlė į Kėdainius. Jų apleista bažnyčia pradėjo po biškį griūti, o ilgainiui ir būtinai pragaišo. Vyskupas atluptaisiais nuo kalvinų pinigais papuošė Šidlavos katalikų bažnyčią, antrą naują pastatė Kelmėj; ant galo už visus savo vargus, tame reikale pakeltus, 500 auksinų sau paturėjo.

§ 94

ALEKSANDRA SAPIEGA PASTOJA Į VILNIAUS, O KAZIMIERAS PACAS Į MŪSŲ VYSKUPUS

Vyskupas Sapiega 1667 metą, pavedęs vyskupystę opiciolui Pliurijonui Žiminskiui, išvažiavo į Varšuvą. Čia jam betrunkant, Vilniaus kunigai davė žodį karaliui, jog Jurgis Bialozoras, Vilniaus vyskupas, kaulus pakratė. Sapiega, seniai geiduliuojąs Vilniaus vyskupystės, pradėjo melsti karaliaus, kad į numirusiojo vietą jį pakeltų. Ką tam padarius, mūsų vyskupas nebeparvažiavo į Žemaičius. Kanauninkai, pajutę tą atmainą, padarė valdytoju vyskupystės pirma pralotą Vladislovą Giedraitį, paskiau tą patį Žiminskį.

Vos mūsų kunigai išgirdo Sapiegą nebgrįšiant, tuojau gavo žinią Geranainių prabaščių, Smolensko vyskupą Kazimierą jomylistą Pacą parvažiuosiant į Žemaičių vyskupus. Kaipogi žinia ta, neilgai trukus, žodis į žodį įvyko. Pacas, per karalių Joną Kazimierą su popiežium Klemensu IX 1668 metuose pakeltas į mūsų vyskupus, 13 d. sausio 1669 metų atleido iš Vilniaus Vladislovui Giedraičiui raštą, kad, lig pačiam parvažiuojant, valdytų vyskupyste ir gyventų ne

ne Alsiediusi bet Warniusi. Parškajti tąn rasztą kunegaj, tardamis naui wiskupą wisądos Warniusi giwesęnt, didelej prasidžiuga. Tuo tarpu 19 d. Rugpiutes mienesies sułaukie ir paties wiskupa; bet tas it jo pranokiejej, kieletą dienu Warniusi patrukies iszważiawa i Alsiedius ir tęn isikure. Iszwidi taj kunegaj wieł nulejda nosis ir pažina
↕p. 178–179 par tus majnus nieka nepelniusis. ↕

§. 95.

DARBAJ WISKUPA KAZIMIERA.

Wiskups Kazimiers patio pradie uriedistes sawa, pasisakie suwadisis ne iłga buwus kunegu susirinkimą: ko wienok nie sawa ąmžie nepadare; nes parskajtes wisus istatimus Tyszkiewiczej wiskupu besąnt apskiełbtus, pažina nespierej kąn naui ir rejkalingą be pridursis. Ne be gajlese wiskups pałajdoje Petrą Wagnerą Dzięngauski Warniu kanauniką Kražiu kleponą, kurs par kieletą metu wardu wiskupa Kazimiera waldes Smolenska wiskupisti 1669 metusi parważiawa i Warnius ir pasirinka. Mirdams užrasze 1,800 auksinu Kražiu ałtorijej. Paskiaus popiežiuj Klemensuj X. lejdąnt, wiskups liepes par dwi nedieli po wisą wiskupistę łajkiti atłajdus it beleuszą: iszważiawa i Warszuwą nauje karalaus skirti; nes Senasis Jons Kazimiers, nenorieje karalu bebuti. Sugrižes wiskups 1670 metusi, lejda Gabrieluj Kaminskiuj Gaurie naują bažniczę pastatiti, oWolskiuj Szatiesi. Metusi 1671 už piningus nu Kalwinu gautus, nuliediną didii warpą Szidławos bažniczej. Swiechauskiuj mirus pakiele i Szidławos kle-
↕p. 179–180 bonus Jokima Skirmunta kurs isz sidabra szir ↕ delu, pas stebuklingą malawonę kibąntiu, padirbina rubą Szwęcziausej Mariej. Mikołuj Kunegajksztiuj Radziwiłuj Kražiu ponuj giejdąnt, 1671 metusi padare Kražiu klebonu Simona Jabłoński; su kurio paskiaus daug warga turieje! Jabłonskis tas gimes Wołynio, gawa nu tiewa gan didi turtą, wede patę ir sułaukie kieletas wajku – patej mirus, turtą iszklejdes, turiedams jau 40 metu ąmžiaus, istoje i kunegus ir par minawotą kunegajkszti, igije Kražiu kleboniję. Bet ta atmajna ir łoumas arba stona ir szalies Jabłonskiuj didelej nekłojes. Nes wiskups kajpo parejuna,

Alsėdžiuose, bet Varniuose. Perskaitę tą raštą, kunigai, tardami naują vyskupą visados Varniuose gyvensiant, dideliai prasidžiugo. Tuo tarpu 19 d. rugpjūčio mėnesio sulaukė ir paties vyskupo, bet tas, it jo pranokėjai, keletą dienų Varniuose patrukęs, išvažiavo į Alsėdžius ir ten įsikūrė. Išvydę tai, kunigai vėl nuleido nosis ir pažino per tuos mainus nieko nepelnę.

§ 95

DARBAI VYSKUPO KAZIMIERO

Vyskupas Kazimieras pačioj pradžioj urėdystės savo pasisakė suvadinsiąs neilgai buvus kunigų susirinkimą, ko vienok nė savo amžiuj nepadarė, nes, perskaitęs visus įstatymus, Tiškevyčiai vyskupu besant apskelbtus, pažino nespėriai ką naują ir reikalingą bepridursiąs. Ne be gailesio vyskupas palaidojo Petrą Vagnerį Dziengauskį, Varnių kanauninką, Kražių kleboną, kurs, per keletą metų vardu vyskupo Kazimiero valdęs Smolensko vyskupyste, 1669 metuose parvažiavo į Varnius ir pasirinko. Mirdamas užrašė 1800 auksinų Kražių altarijai. Paskiau, popiežiui Klemensui X leidžiant, vyskupas, liepęs per dvi nedėli po visą vyskupystę laikyti atlaidus it beleušą, išvažiavo į Varšuvą naujo karaliaus skirti, nes senasis, Jonas Kazimieras, nenorėjo karalium bebūti. Sugrįžęs vyskupas 1670 metuose leido Gabrieliui Kaminskiui Gaurėj naują bažnyčią pastatyti, o Volskiui Šatėse. Metuose 1671 už pinigus, nuo kalvinų gautus, nuliedino didįjį varpą Šidlavos bažnyčiai. Sviechauskiui mirus, pakėlė į Šidlavos klebonus Jokimą Skirmuntą, kurs iš sidabro širdelių, pas stebuklingą maliavonę kybančių, padirbino rūbą švenčiausiai Marijai. Mykolui kunigaikščiui Radzivilui, Kražių ponui, geidžiant, 1671 metuose padarė Kražių klebonu Simoną Jablonskį, su kuriuo paskiau daug vargo turėjo. Jablonskis tas, gimęs Volynėj, gavo nuo tėvo gan didį turtą, vedė pačią ir sulaukė keleto vaikų. Pačiai mirus, turtą iškleidęs, turėdamas jau 40 metų amžiaus, įstojo į kunigus ir per minavotą kunigaikštį įgijo Kražių kleboniją. Bet ta atmaina ir luomas, arba stonas, iš šalies Jablonskiui dideliai nesiklojo. Nes vyskupas,

swetimos wiskupistes kunega, węn dieł turtu i Żemajtius atwikusi; bajsej neapkięnte. Todieł nors turtaj mirusioje klebona Wagnera, kajp tuokart żmones skielbe, teka wiskupuj su sargajs użraszu; wienok wiskups Jabłonski kaltina ir liepe atiduoti tus turtus. Diena isz dienos skatina kad mokitumes żemajtiszkaj. Kielis kartus patraukie i sudą Konsistoriaus, kurs Jabłonskiuj użdawe daug pakutu. Tu, kajpo ne wisaj tejsingaj użduotu, kad Krażiu klebons atlikti nenorieje, wiskups ij iszkiejkie. Daug piningu Wagnera pri klebonijes żmoniu pa-
↕ p. 180–181 lika; wiskups liepe Ja ↕ błonskiuj tus likusiusius piningus iszrinkti ir sau użmokieti. Kad Jabłonskis nieka atpeszti negaliedams, mokieti nenorieje; wiskups iszpardawodina jo paties dajktus. Parsakiojems Jabłonskis guodies Aniołuj Renatuj Erciwiskupuj, Klemensa X. pasiuntiniuj, Warszuwo giwenąntim. Kurs rejkałą parkrates, Jabłonski uż nekałtą paskajte. Tuo tarpu każikas 1681 m. sutejkie Jabłonskiuj klebonię Kroczyna, kąn pajutes wiskups, tujaus atjeme Krażiszkię, taridams jog neprider wienam dwejosi wietuosi buti klebonu. Tuokart nemitis Jabłonskis, be gajlese powisam isz Żemajtiu iszsidąngina, o wiskups dienunemetu juomi nusikrates; pakiele i Krażiu klebonus Gabrielą Staszkiewiczę.

Tejp wiskupuj su Krażiu klebonu beżunąnt, sziokij dalikaj nutika. Kielmes klebons kataliks, (kurio pawardies nеżinom), słaptu i kalwinus parwirtes, par atłajdus *Diewa Kuna* su mistrąncii ir daugibi żmoniu, ieje i kalwinu bażniczę, pajeme Szwęncziausi Sakramęntą, ir mete ąnt żemes sakidams bałsu minej żmoniu „kam cze garbinai tąn duonas gabaleli, kuremi niekokie nier Diewa." Żmones tus dajk-
↕ p. 181–182 tus iszwidusis, parsi ↕ gunda, o tardamis klebοną isz prota iszejus, iszbiegioje isz bażniczes, ir wisa tu atpusku iszkilme iszgajsza. Wiskups Pacus gawes żodi apej toki kalwinu apsieima; apskunde jus auksztiausem Lietuwos suduj, kurs ne iłgaj trukies 1672 m. priwerte kalwinus użmokieti katalikams 12,000 auksinu. Wiskups tus piningus atidawe Kielmes ałtoristaj, kad kietwergajs łajkitum miszes ąnt garbies Szwęcziause Sakramenta. Metusi 1670 Klemensuj X. lejdąnt, wisusi Żemajtiusi kunegaj atlika beleuszą. 1672 m. Karalus Mikołs padaugina turtą bażniczes Akmenes. Metusi 1679 nors su didiu wargu Tyrkszliu bażnicze igije gabałą żemes. Nekoks Berts, wiskupuj

kaipo perėjūno, svetimos vyskupystės kunigo, vien dėl turtų į Žemaičius atvykusio, baisiai neapkentė. Todėl nors turtai mirusiojo klebono Vagnerio, kaip tuokart žmonės skelbė, teko vyskupui su sargais užrašu, vienok vyskupas Jablonskį kaltino ir liepė atiduoti tuos turtus. Diena iš dienos skatino, kad mokytųsi žemaitiškai. Kelis kartus patraukė į sūdą konsistoriaus, kurs Jablonskiui uždavė daug pakūtų. Tų, kaipo ne visai teisingai užduotų, kad Kražių klebonas atlikti nenorėjo, vyskupas jį iškeikė. Daug pinigų Vagnerio prie klebonijos žmonių paliko, vyskupas liepė Jablonskiui tuos likusiuosius pinigus išrinkti ir sau užmokėti. Kad Jablonskis, nieko atpešti negalėdamas, mokėti nenorėjo, vyskupas išpardavodino jo paties daiktus. Persekiojamas Jablonskis guodės Aniolui Renatui, arkivyskupui, Klemenso X pasiuntiniui, Varšuvoj gyvenančiam. Kurs, reikalą perkratęs, Jablonskį už nekaltą paskaitė. Tuo tarpu kaži kas 1681 m. suteikė Jablonskiui kleboniją Kročino, ką pajutęs, vyskupas tuojau atėmė kražiškę, tarydamas, jog nepridera vienam dviejose vietose būti klebonu. Tuokart nemitęs Jablonskis be gailesio po visam iš Žemaičių išsidangino, o vyskupas, diena nemetu juo nusikratęs, pakėlė į Kražių klebonus Gabrielių Staškevyčią.

Taip vyskupui su Kražių klebonu bežūnant, šiokie dalykai nutiko. Kelmės klebonas katalikas (kurio pavardės nežinom), slapta į kalvinus pervirtęs, per atlaidus Dievo kūno su mistrancija ir daugybe žmonių įėjo į kalvinų bažnyčią, paėmė Švenčiausią sakramentą ir metė ant žemės, sakydamas balsu miniai žmonių: „Kam čia garbinat tą duonos gabalėlį, kuriame nė kokio nėra Dievo!" Žmonės, tuos daiktus išvydę, persigando, o tardami kleboną iš proto išėjus, išbėgiojo iš bažnyčios, ir visa tų atpuskų iškilmė išgaišo. Vyskupas Pacas, gavęs žodį apie tokį kalvinų apsiėjimą, apskundė juos aukščiausiam Lietuvos sūdui, kurs, neilgai trukęs, 1672 m. privertė kalvinus užmokėti katalikams 12 000 auksinų. Vyskupas tuos pinigus atidavė Kelmės altaristai, kad ketvergais laikytų mišias ant garbės Švenčiausio sakramento. Metuose 1670, Klemensui X leidžiant, visuose Žemaičiuose kunigai atliko beleušą. 1672 m. karalius Mykolas padaugino turtą bažnyčios Akmenės. Metuose 1679, nors su didžiu vargu, Tirkšlių bažnyčia įgijo gabalą žemės. Nekoks Bertas, vyskupui

lejdąnt pastates bażnicze Szakinawi; użrasze jej 27 wałaku żemes su żmoniemis. Metusi 1680 sudege Warniu mede katedras bażnicze. Gajsrus tejp buwa didis, jog niekokiu bażniczes indu nieks iszgrobti nebsuskuba. Bażnicze ta buwa to wieto, kurio dabar Simunarie riogsa. Nebtekus katedras, kunegaj par dewinerius metus wisas małdas łajkie Warniu parakwijes bażniczio. Tuo tarpu, wiskups Pacus pasitajses, deszinoje pusie upale Warnes, ąnt kałwali pastrunije mura
↕ p. 182–183 katedras bażnicze; ↕ nes norieje, kad bęn pirmoi Żemajtiu wiskupistes bażnicze, luosa but nu ugnies. Tas pats istejgie grażius warpus, kurius katedras bokszti pakabindina. Iszkiejkie kieletą żmoniu uż nepadori elgimos. Klebonams isakie parskirti pawargielus: tikraj nebgalęntims duonas uždirbti, liepe duoti kokiusnor żenkłus, ir dalejsti majtinties parakwije sawa.

O bukliorius kurie swejki budamis nepaslenk sau majtnastis użpelniti, liepe nudiżti ir statiti pridarba. Kąn klebonams padarius, mażne pusiautinaj pawargielej numażieje. Wiskups patraukie i sudą bajorą Rudenbaka luteri uż taj, jog pakłausis Tauragies bąmbiza Jona Rogiewiczes, bajsej numusze Ignaciu Mikołajewiczę kataliku Tauragies kleboną. Metusi 1686 Kazimiers Chrzczonawicze użrasze 10,000 auksinu dum kunegum ir dum szejpjau żmogum, kad wisi kieturi Wielunas bażniczio giedotum małdas apej Szwęncziausę Mariję, *Kurstu* wadimas. O metusi 1692 Karolus Mikołs Druckis Sokolnickis su sawa moteri Iiwu Szwerinati użrasziusiu 5,420 auksinu istejgie
↕ p. 183–184 ałtoriję pas Płatelu bażniczę. ↕

§. 96.

SMERTIS WISKUPA KAZIMIERA PACA.

Diengalis jau wiskups Pacus, Warszuwos sueimuj liepąnt, iłgaj parkratinieje rejkałus Kurszą wiskupistes. Dienunemetu pabęngies, parważiawa i Alsiedius ir sunkiej susirga. Suwadina bajmę giditoju, kajp imanidams norieje ąmżiu pratęnsti; liga wienok stipresne uż żoles, 1695 metusi, nugałabije warkszi. Tiesą pasakius, Pacus buwa lietas wirs, pawargielu ne użmirsztus, sawa numusi żmoniszks, kataliku

leidžiant pastatęs bažnyčią Šakynoj, užrašė jai 27 valakus žemės su žmonėmis. Metuose 1680 sudegė Varnių medžio katedros bažnyčia. Gaisras taip buvo didis, jog nė kokių bažnyčios indų niekas išgrobti nebsuskubo. Bažnyčia ta buvo toj vietoj, kurioj dabar seminarija riogso. Nebtekus katedros, kunigai per devynerius metus visas maldas laikė Varnių parakvijos bažnyčioj. Tuo tarpu vyskupas Pacas pasitaisęs dešiniojoj pusėj upelio Varnės ant kalvelės pastrūnijo mūro katedros bažnyčią, nes norėjo, kad bent pirmoji Žemaičių vyskupystės bažnyčia liuosa būtų nuo ugnies. Tas pats įsteigė gražius varpus, kuriuos katedros bokšte pakabindino. Iškeikė keletą žmonių už nepadorų elgimos. Klebonams įsakė perskirti pavargėlius: tikrai nebgalintiems duonos uždirbti liepė duoti kokius nors ženklus ir daleisti maitintis parakvijoj savo.

O bukliorius, kurie, sveiki būdami, nepaslenka sau maitnasties užpelnyti, liepė nudyžti ir statyti prie darbo. Ką klebonams padarius, mažne pusiautinai pavargėliai numažėjo. Vyskupas patraukė į sūdą bajorą Rudenbaką, liuterį, už tai, jog, paklausęs Tauragės bambizo Jono Rogevyčios, baisiai numušė Ignacių Mikolajevyčią, katalikų Tauragės kleboną. Metuose 1686 Kazimieras Chščonavyčia užrašė 10 000 auksinų dviem kunigam ir dviem šiaipjau žmogum, kad visi keturi Veliuonos bažnyčioj giedotų maldas apie Švenčiausią Mariją, *Kurstu* vadinamas. O metuose 1692 Karolius Mykolas Druckis Sokolnickis su savo moteria Ieva Šverinaite, užrašiusiu 5420 auksinų, įsteigė altariją pas Platelių bažnyčią.

§ 96

SMERTIS VYSKUPO KAZIMIERO PACO

Diengalis jau vyskupas Pacas, Varšuvos suėjimui liepiant, ilgai perkratinėjo reikalus Kuršo vyskupystės. Diena nemetu pabengęs, parvažiavo į Alsėdžius ir sunkiai susirgo. Suvadino baimę gydytojų, kaip įmanydamas norėjo amžių pratęsti, liga vienok, stipresnė už žoles, 1695 metuose nugalabijo vargšą. Tiesą pasakius, Pacas buvo lietos vyras, pavargėlių neužmirštąs, savo namuose žmoniškas, katalikų

tikieimą didelej milis; bet netikielems bajsej ikirus. – Pirmuoju ir milausiu wisusi rejkałusi jo głobieju, buwa prałots Władysłous Giedrajtis, todieł żmones anos gadines ir turieje tąn prałotą wisumet uż waldimiera (administratoriu) wiskupistes. Rots ne maż pagałbas ąmżie sawa datire wiskups ir nu Benedykta Zahorskie, pirmu prałota paskiaus apicioła ir pawiskupes; wienok to nemilieje it Giedrajte(87).

§. 97.

ISIKURIMS WEJKAŁAJ IR SMERTIS JONA KIRCHSTEJNA WISKUPA.

Metusi 1695 10 d. Giegużies mienesie Jons III. karalus nebeżinios popieżiaus pakiele i musu wiskupus Joną Jeronimą Kriszpiną Kirchstejną wiskupą Smolenska, Żemajtiusi gimusi. Tas 1696 m. 6 d. Gruodi pirmą siki i Warnius atważiawes: Kazimieruj Lwowiczej, Skirmuntuj ir kitims kanaunikams parode rasztą sau nu popieżiaus atlejstą, ir dajlej susirinkusius kunegus paswejkina. Tie wieł isz sawa puses dżiaugies nauje wiskupa sułaukusis ir par burną Wincęnta Wołowiczes kanaunika, wiskupisti lig szioł waldiuse, atgał wiskupą paswejkina. Atlikusis tas żmonistas, kunegaj numon iszważiawa, o wiskups pradieje stejgti sawa dalikus. Woz Alsiediusi isikures, pajuta karejwius wisur łupąnt kunegu walstius, jemąnt giwolus, ir żmones gajniojęnt. Żinodams isz datirima tu kitejp nenuraminsis; surinka nu kunegu piningus, dar pats isz sawa puses nemaż pridieje ir użmokieje karejwems ałgą; toki ejłu ir sawa ir kunegu żmones, isz
↕ p. 185–186 ju rąnku iszluosawa. Metusi 1697 kiauraj parważiawes wisku ↕ pistę, lejdos i Warszuwą skirti nauje karalaus i wietą pernaj mirusioje Jona III. Budams pats isz wokitiu wisumet traukie po Augusta II. kajpo ligi dali wokiti. Tąn kunegajkszti diduomenej i karalus pakiełus, swejkina ir pirma siki, budu kataliku sutejkie jem szwęntus Sakramentus. Wiskupuj mełdąnt tas karalus lejda iwesti mugies: Papilie, Kałtinienusi, Surwiliszkie, Alsiediusi ir Mosiedie. Rasztą tami daliki iszdawe miesti Malborgi 25 dieno Bałąnde 1702 meta. Ne iłga trukies

↕ p. 184–185 (87) Liber processuum – Rąnkas raszts Warniusi beesus. ↕

tikėjimą dideliai mylįs, bet netikėliams baisiai įkyrus. Pirmuoju ir mieliausiu visuose reikaluose jo globėju buvo pralotas Vladislovas Giedraitis, todėl žmonės anos gadynės ir turėjo tą pralotą visuomet už valdymierą (administratorių) vyskupystės. Rods, nemaž pagalbos amžiuj savo datyrė vyskupas ir nuo Benedikto Zahorskio, pirma praloto, paskiau opiciolo ir pavyskupės, vienok to nemylėjo it Giedraičio[87]

§ 97

ĮSIKŪRIMAS, VEIKALAI IR SMERTIS JONO KIRCHŠTEINO, VYSKUPO

Metuose 1695 10 d. gegužės mėnesy Jonas III, karalius, ne be žinios popiežiaus pakėlė į mūsų vyskupus Joną Jeronimą Krišpiną Kirchšteiną, vyskupą Smolensko, Žemaičiuose gimusį. Tas 1696 m. 6 d. gruodžio, pirmą sykį į Varnius atvažiavęs, Kazimierui Lvovyčiai, Skirmuntui ir kitiems kanauninkams parodė raštą, sau nuo popiežiaus atleistą, ir dailiai susirinkusius kunigus pasveikino. Tie vėl iš savo pusės džiaugės naujo vyskupo sulaukę ir per burną Vincento Volavyčios, kanauninko, vyskupyste lig šiol valdžiusio, atgal vyskupą pasveikino. Atlikę tas žmonystas, kunigai namon išvažiavo, o vyskupas pradėjo steigti savo dalykus. Vos Alsėdžiuose įsikūręs, pajuto kareivius visur lupant kunigų valsčius, imant gyvulius ir žmones gainiojant. [66] Žinodamas iš datyrimo tų kitaip nenuraminsiąs, surinko nuo kunigų pinigus, dar pats iš savo pusės nemaž pridėjo ir užmokėjo kareiviams algą; tokia eile ir savo, ir kunigų žmones iš jų rankų išliuosavo. Metuose 1697, kiaurai pervažiavęs vyskupystę, leidos į Varšuvą skirti naujo karaliaus į vietą pernai mirusiojo Jono III. Būdamas pats iš vokiečių, visuomet traukė po Augusto II, kaipo lygia dalia vokiečio. Tą kunigaikštį diduomenei į karalius pakėlus, sveikino ir pirmą sykį būdu katalikų suteikė jam šventus sakramentus. Vyskupui meldžiant, tas karalius leido įvesti muges Papilėj, Kaltinėnuose, Survilišky, Alsėdžiuose ir Mosėdy. Raštą tame dalyke išdavė mieste Malborke 25 dienoj balandžio 1702 meto. Neilgai trukęs,

[87] Liber processuum. [65] Rankos raštas, Varniuose besąs.

wiskups, padieje kunegams Karmelitams Kiejdajniusi įsikurti. Jomilestaj Ploteruj dalejda istejgti bażniczelę Szatejkiusi – Klebonuj Ejrogałas, iszgawa nu karalaus 3 wałakus żemes – Ne beżinios wiskupa: Aleksęndra su Jonu kunegajksztu Sapiehu pastatiusiu Iłakiusi bażniczę użrasze jos kuneguj 2 wałaku żemes ir 9,900 auksinu. Metusi 1705 Żwiedu Jenerołuj Lewenhauptuj pas Żagari su karejwejs trunkąnt, ne węn to miestele kunegaj, bet ir Akmenes daug nukięntieje. Wiena siki atjojusis i Akmenę Żwiedu karejwej, wis kąn brąngi iszgrobste ir miesteli sudegina. Gawes żodi apej tokies nełajmes wiskups, nu-
↕ p. 186–187 lejda Jenerołuj rasztą mełzdams, kad ↕ lautumes ir bęn numus Diewa lęnktum; neprietelus wienok niewaures newaurindams, sawotiszkaj łupa bażniczes. Wiena siki żmones Widukles parakwijes guodies wiskupuj Kriszpinuj, jog patrakielej Żwiedaj nelejd nie Szwęntomis dienomis bażniczes atidariti, o apsukuo jos susirinkusius żuda ir błaszka. Pażines wiskups tejsibę jus kałbąnt, pastatidina kopliczę Erżdzwiłkie miszkusi, kad tami użkąmpie be paojaus żmoneles galietum pasimelsti. Ąmżi gali wiskups daugiaus giwena paprusie, dwari sawa tiewa Kudelusi, kajp Alsiediusi, o taj diełto, kad stajgu Żwiedams użpuolus, spieresnej galietum i Prusus i sprukti. Pastatidines sau kopliczę Kudełusi, kurę jem nesąnt, szwęntomis dienomis łąnkie kunegs Jurborka, gaudams uż sawa żigi nu wiskupa kas meta 150 auksinu. O pats wiskups tęn giwendams, turieje ir sawa kunegą. Tejp Kriszpins par dwileką metu Żemajtiusi bruzdes, pagałop susirga ir 14 dieno Liepas mienesi 1708 metu pasirinka. Kanaunikaj paliki be tiewa, sekdamis istatimus bażniczes S. pawede wiskupistę prało-
↕ p. 187–188 tuj Staponuj Korfuj. ↕

§. 98

KUNEGS PETRUS PAŁUBINSKIS GRIAUNAS I ŻEMAJTIU WISKUPUS.

Nowogródka Kasztelons, o Tweru Tiewuns Laons Pałubinskis pajutes wiskupuj Jonuj mirus, skubej nuważiawa pri karalaus Stanisłowa Leszczynskie ir ąntpultinaj melde kad jo broli Wilniaus prałotą

vyskupas padėjo kunigams karmelitams Kėdainiuose įsikurti. Jomylistai Plioteriui daleido įsteigti bažnyčėlę Šateikiuose. Klebonui Ariogalos išgavo nuo karaliaus 3 valakus žemės. Ne be žinios vyskupo Aleksandra su Jonu kunigaikščiu Sapiegu, pastačiusiu Ylakiuose bažnyčią, užrašė jos kunigui 2 valaku žemės ir 9900 auksinų. Metuose 1705 žvėdų jenerolui Levenhauptui pas Žagarę su kareiviais truntkant, ne vien to miestelio kunigai, bet ir Akmenės daug nukentėjo. Vieną sykį, atjoję į Akmenę, žvėdų kareiviai viską brangų išgrobstė ir miestelį sudegino. [67] Gavęs žodį apie tokias nelaimes, vyskupas nuleido jenerolui raštą, melsdamas, kad liautųsi ir bent namus Dievo lenktų. Neprietelius vienok, nė vaurės nevaurindamas, savotiškai lupo bažnyčias. Vieną sykį žmonės Viduklės parakvijos guodės vyskupui Krišpinui, jog patrakėliai žvėdai neleidžia nė šventomis dienomis bažnyčios atidaryti, o apsukui jos susirinkusius žudo ir blaško. Pažinęs vyskupas teisybę juos kalbant, pastatydino koplyčią Eržvilke, miškuose, kad tame užkampy be pavojaus žmonelės galėtų pasimelsti. Amžiaus gale vyskupas daugiau gyveno Paprūsėj, dvare savo tėvo Kudeliuose, kaip Alsėdžiuose, o tai dėl to, kad, staiga žvėdams užpuolus, spėriau galėtų į Prūsus įsprukti. Pasistatydino sau koplyčią Kudeliuose, kurią, jam nesant, šventomis dienomis lankė kunigas Jurbarko, gaudamas už savo žygį nuo vyskupo kas metą 150 auksinų. O pats vyskupas, ten gyvendamas, turėjo ir savo kunigą. Taip Krišpinas, per dvylika metų Žemaičiuose brūzdęs, pagalop susirgo ir 14 dienoj liepos mėnesio 1708 metų pasirinko. Kanauninkai, palikę be tėvo, sekdami įstatymus Bažnyčios šventos, pavedė vyskupystę pralotui Staponui Korfui.

§ 98

KUNIGAS PETRAS PALUBINSKIS GRIAUNASI Į ŽEMAIČIŲ VYSKUPUS

Novogrudko kaštelionas, o Tverų tėvūnas Leonas Palubinskis, pajutęs vyskupui Jonui mirus, skubiai nuvažiavo prie karaliaus Stanislovo Leščinskio ir antpultinai meldė, kad jo brolį, Vilniaus pralotą

Petrą Pałubinski pramintum Żemajtiu wiskupu. Żmoniszks karalus iszkłauses jo meldima 15 d. Rugpiutes mienese 1708 m. pramine kunegą Petrą musu wiskupu ir parasze ipatingą pas Warniu kanaunikus rasztą, kuremi pasisakie noris, kad idiem Pałubinskis but Żemajtiu wiskupu. Laons Pałubinskis igijes tąn karalaus rasztą, wienu wieju, dienu nakti pagał nubogindina i Warnius. Kanaunikaj tąn parskajtiusis, nedrisa prisztarauti karaluj; todieł kuneguj Petruj berejkieje tikt grometas popieżiaus, ir but palikies musu wiskupu. To gadinie Lankaj muszos tarp sawęs ir su Żwiedu karalu Karolu XII. Lanku karalus dide oruma dajktajs użsijemes newisaj te skubieje melsti popieżiaus kad
↕ p. 188-189 kunegą Pałubinski iszpażintum uż wiskupą. O ąntrą pusę ↕ wertus, Żwiedams wisur walkiojęntes ir negudru buwa i Rimąważioti. Tuo tarpu Żwiedams ąnt Kijawa patraukus Karalus Leszczynskis pradieje szliti. Kunegs Pałubinskis matidams, tąn karalu giltinej rowus, nustosis mażne jau igitos wiskupistes; norieje kuo grejtiaus pats i Rima paszarpuoti. Bet wieł ij trukina neturts piningu kielonej rejkalingu. Wisur nekłojęntes norieje nu kanauniku gauti piningu, tie pasisakie neturęntis. Ąnt pabąngos; nu Korfa, Dowiata, Berzańskie ir kitu kanauniku su prałotajs, iszgawa rasztą lejdąnti, jeb nu ko paskoliti ąnt ju warda 3000 auksinu. Su tuo rasztu besinesziodams ir skubej kielauti bekietęndams; gawa żodi, jog Ciecorius Petrus I. ties miestu Półtawa, Żwieda butinaj pamusze; jog Lesczynskis nustojes sosta karaliszka i Prąncuziję iszbiega; jog Augustas II. apęnt pastojes i Lanku karalus ir wisus darbus Leszczynskie użnieka paskajtes, pramine Żemajtiu wiskupu Joną Zgierski, wiskupą Smolenska. Toki żini kunegs Pałubinskis it perkunuj tręnkus nosi nuknabinęs, iszważiawa i Wilniu, isz kur buwa piningu jeszkodams atwikies. Bet ir Warniu kanaunikaj newisaj
↕ p. 189-190 tedżiaugies toki atmajnu; nes ↕ ikiszusis Pałubinskiuj rasztą sawą, rupinos ir uenumane kajp atpeszti.

Atweju atwejejs łajde rasztus Wilniaus wiskupuj, melzdamis kad priwerstum Pałubinski sugrążinti rasztą. Nekarta tejpogi kłabina ir pati Pałubinski kad swetima negiejstum pagałop 1713 m. dienu nemetu atgawusis rasztą, nutiła(88).

(88) Rasztaj Warniu Kapitułas.

Petrą Palubinskį, pramintų Žemaičių vyskupu. Žmoniškas karalius, išklausęs jo meldimo, 15 d. rugpjūčio mėnesio 1708 m. praminė kunigą Petrą mūsų vyskupu ir parašė ypatingą pas Varnių kanauninkus raštą, kuriame pasisakė norįs, kad įdėm Palubinskis būtų Žemaičių vyskupu. Leonas Palubinskis, įgijęs tą karaliaus raštą, vienu vėju diena nakčia pagal nubogindino į Varnius. Kanauninkai, tą perskaitę, nedrįso prieštarauti karaliui, todėl kunigui Petrui bereikėjo tik gromatos popiežiaus ir būtų palikęs mūsų vyskupu. Toj gadynėj lenkai mušės tarp savęs ir su Žvėdų karalium Karoliu XII. Lenkų karalius, didžio orumo daiktais užsiėmęs, ne visai teskubėjo melsti popiežiaus, kad kunigą Palubinskį išpažintų už vyskupą. O, antrą pusę vertus, žvėdams visur valkiojantis, ir negudru buvo į Rymą važioti. Tuo tarpu žvėdams ant Kijevo patraukus, karalius Leščinskis pradėjo šlyti. Kunigas Palubinskis, matydamas, tą karalių giltinei rovus, nustosiąs mažne jau įgytos vyskupystės, norėjo kuo greičiau pats į Rymą pašarpuoti. Bet vėl jį trukino neturtas pinigų, kelionei reikalingų. Visur nesiklojant, norėjo nuo kanauninkų gauti pinigų, tie pasisakė neturintys. Ant pabangos nuo Korfo, Daujoto, Beržanskio ir kitų kanauninkų su pralotais išgavo raštą, leidžiantį jeb nuo ko paskolyti ant jų vardo 3000 auksinų. Su tuo raštu besinešiodamas ir skubiai keliauti beketindamas, gavo žodį, jog ciesorius Petras I ties miestu Poltava žvėdą būtinai pamušė, jog Leščinskis, nustojęs sosto karališko, į Prancūziją išbėgo, jog Augustas II, apent pastojęs į Lenkų karalius ir visus darbus Leščinskio už nieką paskaitęs, praminė Žemaičių vyskupu Joną Zgerskį, vyskupą Smolensko. Tokia žinia kunigas Palubinskis, it perkūnui trenkus, nosį nuknabinęs išvažiavo į Vilnių, iš kur buvo pinigų ieškodamas atvykęs. Bet ir Varnių kanauninkai ne visai tesidžiaugė tokia atmaina, nes, įkišę Palubinskiui raštą savą, rūpinos ir nenumanė, kaip atpešti.

Atvejų atvejais laidė raštus Vilniaus vyskupui, melsdami, kad priverstų Palubinskį sugrąžinti raštą. Ne kartą taipogi klabino ir patį Palubinskį, kad svetimo negeistų, pagalop 1713 m., diena nemetu atgavę raštą, nutilo[88].

[88] Raštai Varnių kapitulos.

§. 99.

DALIKAJ IWIKUSIS JONUJ ZGIERSKIUJ WISKUPU BESĄNT.

Kuneguj Pałubinskiuj musu wiskupu buti bekietąnt, 1709 metusi sudegie Kražiu parakwijes bažnicze, ne wisaj senej par Merkieli Giejszą Eliaszewiczę pastatita. Garsingi warpaj warpiczej degąnt sutirpa. Kunegs J. Borkauskis bažniczes waldimiers, użsakie żmoniems, kad dienomis szwęntomis ejtum i Jezawitu bažniczę. Pargobines isz Lotaringios warplei, isz likusiuju gajsru parejus, gabału żałware; nulijdina naujus warpus(89). Tuo kart pat Żwiedaj ipuolusis i Radzwiliszkies miesteli, parkrate bažniczę su kleboniję ir wis kąn giera radi atjeme, woz kunegaj giwi pasisliepti paskubieje. Metusi 1710 mars cze tejp buwa didis, jog miestelie niewiena żmogaus giwa neblika. Nełajmingo to gadinie, parsidąnginąnti naui wiskupą Joną Zgierski, woz kielets drąnsiuju kunegu Warniusi sutika; nes kiti mara pabugi miszkusi buwa iszsisłaptiusis. Nors to gadinie mars kur pakluk smaugie żmones, tie wienok żmoniszkaj elgties ne lowies. Tejp Stanisłous Łukoszewicze Szaduwos klebons turiedams nemažus piningus didelej użsigiejde prałotu buti. Regiedams luosos wietas nesąnt, numane rasi ir sawa ąmžiu tos wiresnibes neigisis. Kad tas neiwiktum 1710 m. nuwažiawes pas wiskupą Zgierski, pasijeme nauję istatiti prałotistę giedotojaus (Cantoris) bili tikt lejstum jem patem pirmuoju prałotu giedotoju patapti. Tejp ir nutika: wiskupuj lejdąnt Łukoszewicze i prałotus ilinda, ir użrasze sawa ipiedinems 30,000 auksinu. P. Biłoje tąn pati metą istejgie nauję ałtoriję pas Kielmes bažniczę; Pacus storasta iszwides kunegą pas Balsiu kopliczę giwenąnti neturęnt kuo misti, sutejkie jem duonas abrakieli. – Tuo tarpu mars kaskarts łabjaus plieties po wisus Żemajtius. Sodosi Sałąntu prabaszcziaus, woz kielets żmoniu belika. Ligi dali żmoniems iszmirus wiskups 13,000 timpu ąnt meta isz wisu sawa walstiu pełna begawa.

(89) Wieno pusie wisudidioje warpa szioks buwa paraszas: Fecit Jos. Gol- ↕ p. 190–191 zer. Anno Dni 1712, spatio ↕ unius anni Crosis – Cura J. Borkowski Administrator. Ecclesiae, impensis fundi et Parochiae, quae 36,920 tynf. reg. excedunt. ↕ p. 191–192 Ad M. D. G. et S. Michaelis tutel. patr. honorem. ↕

§ 99

DALYKAI, ĮVYKĘ JONUI ZGERSKIUI VYSKUPU BESANT

Kunigui Palubinskiui mūsų vyskupu būti beketant, 1709 metuose sudegė Kražių parakvijos bažnyčia, ne visai seniai per Merkelį Geišą Eliaševyčią pastatyta. Garsingi varpai, varpyčiai degant, sutirpo. Kunigas J. Borkauskis, bažnyčios valdymieras, užsakė žmonėms, kad dienomis šventomis eitų į jezavitų bažnyčią. Pargobinęs iš Lotaringijos varplejį, iš likusiųjų, gaisrui perėjus, gabalų žalvario nuliedino naujus varpus[89]. Tuokart pat žvėdai, įpuolę į Radviliškio miestelį, perkratė bažnyčią su klebonija ir visa, ką gero radę, atėmė, vos kunigai gyvi pasislėpti paskubėjo. Metuose 1710 maras čia taip buvo didis, jog miestely nė vieno žmogaus gyvo nebliko. Nelaimingoj toj gadynėj parsidanginantį naują vyskupą Joną Zgerskį vos keletas drąsiųjų kunigų Varniuose sutiko, nes kiti, maro pabūgę, miškuose buvo išsislapstę. Nors toj gadynėj maras kur pakliūk smaugė žmones, tie vienok žmoniškai elgtis nesiliovė. Taip Stanislovas Lukoševyčia, Šeduvos klebonas, turėdamas nemažus pinigus, dideliai užsigeidė pralotu būti. Regėdamas liuosos vietos nesant, numanė rasi ir savo amžių tos vyresnybės neįgysiąs. Kad tas neįvyktų, 1710 m. nuvažiavęs pas vyskupą Zgerskį, pasiėmė naują įstatyti pralotystę giedotojo (cantoris), bile tik leistų jam pačiam pirmuoju pralotu giedotoju patapti. Taip ir nutiko: vyskupui leidžiant, Lukoševyčia į pralotus įlindo ir užrašė savo įpėdiniams 30 000 auksinų. P. Biloja tą patį metą įsteigė naują altariją pas Kelmės bažnyčią; Pacas, storasta, išvydęs kunigą, pas Balsių koplyčią gyvenantį, neturint kuo misti, suteikė jam duonos abrakėlį. Tuo tarpu maras kaskarts labiau plėtės po visus Žemaičius. Sodose Salantų prabaščiaus vos keletas žmonių beliko. Lygia dalia, žmonėms išmirus, vyskupas 13 000 timpų ant meto iš visų savo valsčių pelno begavo.

[89] Vienoj pusėj visų didžiojo varpo šioks buvo parašas: Fecit Jos. Golzer. Anno Dni 1712, spatio unius anni Crosis – Cura J. Borkowski Administrator. Ecclesiae, impensis fundi et Parochiae, quae 36 920 tynf. reg. excedunt. Ad M. D. G. et S. Michaelis tutel. patr. honorem. [68]

§. 100.

JEZAWITAJ TO GADINIE ISZMIRUSIS.

Marams kiłus, wieni kunegáj nenoriedamis dar mirti, pametusis bažniczes sawa, it szejp jau żmones, miszkusi słapsties; o kiti uždegti mejli artima, pati mirimą uż nieką paskajtiusis; wajkszczioje nug sodos lig sodos, nug buta ik butą, dalidamis Szwęntus Sakramentus mirsztąntims ir gielbiedamis ju duszes, kunams żunąnt. – Tie pastarije diewobajmingi wiraj, mara ligaj prikibus, mażne wisi didiusi sopulusi iszmire. Nekurius noriu cze paminieti; kad giwije skajtidamis, drąnsiaus nesztum pagalbą artimuj ir tokiej gadinej atsitikus. –
↕p. 192–193 Pliki katalikaj Tylžie giwenąntis, didelej ↕ norieje sawą kunegą turieti, bet negalieje niekami jo gauti, nes tęn nebuwa kuneguj kuo misti. Septinioliktam ąmżuj bęnguntes, Warniu kanauniks o Krażiu klebons Stanisłous Siemoszka, wiena siki nuważiawes i Prusus, susimiła ąnt Tylżes kataliku, ir tiek sutejkie jems piningu, kiek rejkieje parmajtinimuj wiena kunega. Nu to łajka Krażiu Jezawitaj pasijeme wieną sawa zokana kunegą, wisumet Tylżie łajkiti, ir stoweje pri żode.

Pradio 1710 metu *Łaurins Skrytuskis* żemajtis Jezawits pasiusts isz Krażiu i Tylżę, bedalidams sergąntims żmoniems Szwęntus Sakramentus; 16 dieno Bałąnde, mara ligu pasirinka. Krażiu Jezawitaj pajutusis Skrytuskuj mirus, isakie wažioti i Tylżę *Karoluj Daukąntuj* Betigałas parakwijo gimusem. Tas idiem nusimanidams tęn mirsis, wienok paskubieje gielbieti duszes mara ligu żunąntiuju. Kajpogi par pusąntra mienesi po sodas besiważiojęnt, patem mara skaudulis prikiba ir priwerti parsiskirti su szi pasauli. Taj nutika pirmo dieno Birzieli 1710 meta.

↕p. 193–194 Kunegs *Stapons Szymarauskis*, żemajtis, gra ↕ żiu moksłu ir Teologios Daktars, par deszimti metu Wilnuo kitus bemokidams, pasižina su Wilniaus wiskupu Brzostowskiu. Parkiełts paskiaus i Krażius, o isz cze i Tylżę, pasimate su tartu wiskupu nu marą bebiegąntiu. Pagałop 7 dieno Szilu mienesi 1710 meta, mara ligu mire.

Kunegs *Petrus Rubszewicze*, żemajtis, Teologios Daktars nu 1704 lig 1710 metu, Krażiusi wajkus mokies, iszważiawa i Tylżę mirsztąntius gielbieti. Bet neiłgaj jem te kłojes kitims tarnauti, 10 dieno Rugpiutes

§ 100

JEZAVITAI, TOJ GADYNĖJ IŠMIRĘ

Marams kilus, vieni kunigai, nenorėdami dar mirti, pametę bažnyčias savo, it šiaipjau žmonės, miškuose slapstės, o kiti, uždegti meile artimo, patį mirimą už nieką paskaitę, vaikščiojo nuog sodos lig sodos, nuog buto ik buto, dalydami šventus sakramentus mirštantiems ir gelbėdami jų dūšias, kūnams žūnant. Tie pastarieji dievobaimingi vyrai, maro ligai prikibus, mažne visi didžiuose sopuliuose išmirė. Nekuriuos noriu čia paminėti, kad gyvieji skaitydami drąsiau neštų pagalbą artimui ir tokiai gadynei atsitikus. Pliki katalikai, Tilžėj gyvenantys, dideliai norėjo savą kunigą turėti, bet negalėjo niekame jo gauti, nes ten nebuvo kunigui kuo misti. Septynioliktam amžiui bengiantis, Varnių kanauninkas o Kražių klebonas Stanislovas Siemoška, vieną sykį nuvažiavęs į Prūsus, susimilo ant Tilžės katalikų ir tiek suteikė jiems pinigų, kiek reikėjo permaitinimui vieno kunigo. Nuo to laiko Kražių jezavitai pasiėmė vieną savo zokano kunigą visuomet Tilžėj laikyti ir stovėjo prie žodžio.

Pradžioj 1710 metų *Laurynas Skrituskis*, žemaitis jezavitas, pasiųstas iš Kražių į Tilžę, bedalydamas sergantiems žmonėms šventus sakramentus, 16 dienoj balandžio maro liga pasirinko. Kražių jezavitai, pajutę Skrituskiui mirus, įsakė važioti į Tilžę *Karoliui Daukantui,* Betygalos parakvijoj gimusiam. Tas įdėm nusimanydamas ten mirsiąs, vienok paskubėjo gelbėti dūšias maro liga žūnančiųjų. Kaipogi per pusantro mėnesio po sodas besivažiojant, pačiam maro skaudulys prikibo ir privertė persiskirti su šiuo pasauliu. Tai nutiko pirmoj dienoj birželio 1710 meto.

Kunigas *Staponas Šimarauskis,* žemaitis, gražių mokslų ir teologijos daktaras, per dešimtį metų Vilniuj kitus bemokydamas, pasižino su Vilniaus vyskupu Bžostovskiu. Perkeltas paskiau į Kražius, o iš čia į Tilžę, pasimatė su tartu vyskupu, nuo maro bebėgančiu. Pagalop 7 dienoj šilų mėnesio 1710 meto maro liga mirė.

Kunigas *Petras Rubševyčia,* žemaitis, teologijos daktaras, nuo 1704 lig 1710 metų Kražiuose vaikus mokęs, išvažiavo į Tilžę mirštančius gelbėti. Bet neilgai jam tesiklojo kitiems tarnauti; 10 dienoj rugpjūčio

mienesi, nu ligonu parważiodams, stajgu susirga, ir laukusi netolie Tyłżes pasimire.

Laurins Szełkauskis senis 60 metu ąmżiaus turis; *Petrus Szyłejka* ne wieno buwes karie su Lanku karejwejs: *Mikołs Płuszeuskis* ir *Mikołs Kuncewicze*, wisi kieturi kunegaj Jezawitaj, isirga mara ligu, ir apwejzieti nu wiena kunega i miszkus bebiegąnti, 1710 m. dwaralie Grejtiszkiems wadinami pas Krażius iszmire. Kunaj ju guł pałajdoti Krażiusi pas murinę Jezawitu bażniczę.

Kunegs Wilhelms Burskis, lietuwis 1662 m. istojes i Jezawitus; buwa rektoriu arba waldimieru klosztoriaus Paszauszes; paskiaus

↕ p. 194–195 par 10 ↕ metu skielbe żodi Diewa Warniu katedras bażniczio. Mara metusi wienims kunegams iszmirus, kitims iszsisłapstius, be kokios bajmes wajksztioje po sodas ne węn Warniu, bet ir kitu parakwiju. Ąnt pabąngos nusiuntęs pri Diewa kieles tukstuntis dusziu, pats mara ligu isirga. Nusimanidams mirsis, nulejda i Krażius rasztą kad wieną Jezawitą i Warnius atsiustum. Isz to rąnku, prijemes Szwęncziausi Sakramęntą, 22 dieno Liepas mienesie 1710 metu Warniusi pasirinka. Likusesis jezawits, be kokios iszkelmes pałajdoje jo kuną, kapusi katedras bażniczes.

Alberts Hryszkiewicze ir gime ir mire Żemajtiusi. Pabęngies Krażiusi mokslus, 1684 m. istoje i Jezawitus. Iszsiszwęntes i kunegus par kieletą metu pats Krażiusi wajkus mokie – Paskiaus trejus metus Szaduwo giwena. Cze Żwiedaj ij sugrobusis, bajsej iżude. Metusi 1710 nu sawa wiresnibes siuntams, iszważiawa i Tyłżę, kami nu pirmoses dienos Birzieli, lig asztuoniolektoses Liepas mienese, 250 żmoniu mara ligu sergąntiu Szwęntajs Sakramęntajs apwejziejes, pats isirga. Dienunemetu truputeli patarpes, bet dieł dide wisami kuni siłpnuma

↕ p. 195–196 niekam nebderiedams, par ↕ siwiłka i Krażius ir isikurie ipatingo trobalie; nes jezawitaj bijodamis, kad kitims liga neprikibtum neilejda jo i draugistę swejkuju. Miestalie begiwendams tąnkiej łąnkie ligonis mara ligu sergąntius. – Pagałop ąntru atweju mara skauduluo iszdigus, 25 dieno Rugpiutes, didiusi sopuluosi atidawe Diewuj duszę.

Aleksęndra Kasztela 1663 metusi patapes jezawitu, metusi 1710 budams pardietiniu Krażiu klosztoriaus; daug badu mirsztąntiu żmoniu szelpe ir majtina. To nełajmingo gadinie zokaninkaj, kad mars jems neprikibtum, giwena ne klosztoruo, bet dwaralie

mėnesio, nuo ligonių parvažiuodamas, staiga susirgo ir laukuose netoli Tilžės pasimirė.

Laurynas Šelkauskis, senis, 60 metų amžiaus turįs, *Petras Šileika*, ne vienoj buvęs karėj su lenkų kareiviais, *Mykolas Pluševskis* ir *Mykolas Kuncevyčia*, visi keturi kunigai jezavitai, įsirgo maro liga ir apveizėti nuo vieno kunigo, į miškus bebėgančio, 1710 m. dvarely, Greitiške vadinamame, pas Kražius išmirė. Kūnai jų guli palaidoti Kražiuose pas mūrinę jezavitų bažnyčią.

Kunigas *Vilhelmas Burskis*, lietuvis, 1662 m. įstojęs į jezavitus, buvo rektorium, arba valdymieru, kliošoriaus Pašiaušės, paskiau per 10 metų skelbė žodį Dievo Varnių katedros bažnyčioj. Maro metuose, vieniems kunigams išmirus, kitiems išsislapsčius, be kokios baimės vaikščiojo po sodas ne vien Varnių, bet ir kitų parakvijų. Ant pabangos, nusiuntęs prie Dievo kelis tūkstančius dūšių, pats maro liga įsirgo. Nusimanydamas mirsiąs, nuleido į Kražius raštą, kad vieną jezavitą į Varnius atsiųstų. Iš to rankų priėmęs Švenčiausią sakramentą, 22 dienoj liepos mėnesy 1710 metų Varniuose pasirinko. Likusysis jezavitas be kokios iškilmės palaidojo jo kūną kapuose katedros bažnyčios.

Albertas Hriškevyčia ir gimė, ir mirė Žemaičiuose. Pabengęs Kražiuose mokslus, 1684 m. įstojo į jezavitus. Išsišventęs į kunigus, per keletą metų pats Kražiuose vaikus mokė. Paskiau trejus metus Šeduvoj gyveno. Čia žvėdai jį sugrobę baisiai įžudė. Metuose 1710, nuo savo vyresnybės siunčiamas, išvažiavo į Tilžę, kame nuo pirmosios dienos birželio lig aštuonioliktosios liepos mėnesio 250 žmonių, maro liga sergančių, Šventais sakramentais apveizėjęs, pats įsirgo. Diena nemetu truputėlį patarpęs, bet dėl didžio visame kūne silpnumo niekam nebderėdamas, parsivilko į Kražius ir įsikūrė ypatingoj trobelėj, nes jezavitai, bijodami, kad kitiems liga neprikibtų, neįleido jo į draugystę sveikųjų. Miestely begyvendamas, tankiai lankė ligonius, maro liga sergančius. Pagalop antru atveju maro skauduliui išdygus, 25 dienoj rugpjūčio didžiuose sopuliuose atidavė Dievui dūšią.

Aleksandra Kaštelia, 1663 metuose patapęs jezavitu, metuose 1710, būdamas perdėtiniu Kražių kliošoriaus, daug badu mirštančių žmonių šelpė ir maitino. Toj nelaimingoj gadynėj zokaninkai, kad maras jiems neprikibtų, gyveno ne kliošoriuj, bet dvarely

Grejtiszkiesi, apsikapszawojusis sargibi; kuri nie wiena żmogaus i dwarali nelejda. Metusi 1710 pasirinka mara ligu, prietelus kunega Kasztelas, Prałots Archidiakons, (kùrio pawardies nežinom) kuna jo Warniszkej atweżusis i Krażius; pałajdoje sklepi Jezawitu bażniczes. Maruj parejus ir zokanikams i klosztoriu sugriżus, kunegs Kasztela eje wejzieti pałajdotoje kuna Archidiakona, ir nu tos smarwes igawa mara ligą. Kuo wienok ir pats ne numanidams, wakara dajlej atgule. Bet nakti bajsej susirgies ir susiprates wejkiej mirsis, pradieje szauk- ↕ p. 196–197 ties kune ↕ ga. Tas ateje, nedrisdams wienok żengti i kąmbari, uż durimis stowiedams iszkłause nusidieimu ir iszrisza. O ligons dienos nebsułaukies numire.

Mikałojus Klimawicze jezawits, mażne wisą ąmżi sawa pargiwena Krażiusi wesdams ukię klosztoriaus, arba budams tejp wadinamu prokuratoriu. Metusi 1710 klosztoriaus dwaralie Gilwicziusi wisims żmoniems iszmirus, pats bąndą gane ir daugieł badaujęntiu żmoniu pienu majtina. Nu żmoniu majtinties atejnąntiu igawes mara skauduli, didelej wieme ir taries jau mirsis; wienok tąn siki patarptarieje, bet paskiaus kas karts naui digdamis skaudulej iszdziowina jo kuna, numażina protą, pagałop 1714 m. iszware jo duszę.

Ligi dali kielejs atwejejs mara ligu sirgies kunegs *Petrus Gieriks*, 1715 meta, Krażiusi pakrate kaułus(90). Turieje to gadinie ir szejpjau kunegu ir kitu zokaninku daug iszmirti, bet senowie niekam ju darbu neużraszius, szędiena apej jus nieka nežinom.

§. 101.

MIRIMS DUMS ŻEMAJTIU WISKUPUMS, JONA ZGIERSKIĘ IR POWIŁA KUNEGAJKSZTE SAPIEHAS.

Wiskups Jons Mikałojus Zgierskis pagał senowes rasztininku ludiima, buwa wirs diewobajmings ir mokits, todieł ir nu kunegu pakiełtinu i kanaunikus tu dwiju priwałumu rejkaława, kad but

(90) Summariola vitae nostrorum in Collegio Crosensi defunctorum ab anno ↕ p. 197–198 1663 ad 1732. Rąnkas raszts Krażiu kninginiczio beesus. ↕

Greitiškėj, apsikapšavoję sargyba, kuri nė vieno žmogaus į dvarelį neleido. Metuose 1710 pasirinko maro liga prietelius kunigo Kaštelios, pralotas arkidiakonas (kurio pavardės nežinom), kūną jo varniškiai, atvežę į Kražius, palaidojo sklepe jezavitų bažnyčios. Marui perėjus ir zokaninkams į kliōštorių sugrįžus, kunigas Kaštelia ėjo veizėti palaidotojo kūno arkidiakono ir nuo tos smarvės įgavo maro ligą. Ko vienok ir pats nenumanydamas, vakarą dailiai atgulė. Bet naktį baisiai susirgęs ir susipratęs veikiai mirsiąs, pradėjo šauktis kunigo. Tas atėjo, nedrįsdamas vienok žengti į kambarį, už durų stovėdamas, išklausė nusidėjimų ir išrišo. O ligonis, dienos nebsulaukęs, numirė.

Mikalojus Klimavyčia, jezavitas, mažne visą amžių savo pergyveno Kražiuose, vesdamas ūkį kliōštoriaus, arba būdamas taip vadinamu prokuratorium. Metuose 1710 kliōštoriaus dvarely Gilvyčiuose visiems žmonėms išmirus, pats bandą ganė ir daugel badaujančių žmonių pienu maitino. Nuo žmonių, maitintis ateinančių, įgavęs maro skaudulį, dideliai vėmė ir tarės jau mirsiąs, vienok tą sykį patarptarėjo, bet paskiau kaskarts nauji dygdami skauduliai išdžiovino jo kūną, numažino protą, pagalop 1714 m. išvarė jo dūšią.

Lygia dalia keliais atvejais maro liga sirgęs kunigas *Petras Gierikas* 1715 metą Kražiuose pakratė kaulus[90]. Turėjo toj gadynėj ir šiaipjau kunigų ir kitų zokaninkų daug išmirti, bet, senovėj niekam jų darbų neužrašius, šiandieną apie juos nieko nežinom.

§ 101

MIRIMAS DVIEJŲ ŽEMAIČIŲ VYSKUPŲ, JONO ZGERSKIO IR POVILO KUNIGAIKŠČIO SAPIEGOS

Vyskupas Jonas Mikalojus Zgerskis pagal senovės raštininkų liudijimą buvo vyras dievobaimingas ir mokytas, todėl ir nuo kunigų, pakeltinų į kanauninkus, tų dviejų privalumų reikalavo, kad būtų

[90] Summariola vitae nostrorum in Collegio Crosensi defunctorum ab anno 1663 ad 1732. *[69]* Rankos raštas, Kražių knyginyčioj besąs.

Diewą milęntis ir protingi. Metusi 1713 wiskups Zgierskis kažiko i Wilniu iszważiawes nesitikietaj numire. Warniu kunegaj gawusis tami dalikie żodi, atłajkie atminimą it łajdotuwes katedras bażniczio, ir kłausies koki cze kunega Karalus pakiełs i Żemajtiu wiskupus? Kajpogi ne iłgaj trukus iszgirda tuo busęnt Powiła Bernota kunegajkszti Sapiehą; kurs jaunistie wisa ko datires: istoje pirmu i szejpjau kunegus, paskiaus tapę opatu zokaninku Cystersu, ąnt pabajgos panora buti musu wiskupu. Ko ir spierej dastoje; nes karalus Augustus II. nełaukdamas małdawima, pramine ij musu wiskupu(91), o Tiews Szwęntasis wejkiej patwirtina. Bepigu taj didżiunams kuo neigiti! Metusi 1715 Warszuwo Jeronims Grimaldi Klemensa XI. pasiuntinis, Bałtramiejus Terła wiskups Poznania ir Krysztups Szambeks Lwowa wiskups, dieł szwętima paszwęnti Sapiehą i wiskupus, bet neiłgam; nes tas 10 dieno Spalu mienese, minawota meta Kodnuo pasirinka, niematiti nemates wiskupistes sawa. Kuna jo giminie tęn pat Kodnuo pałajdoje. Żemajtiu kanaunikaj pajuti nebtekus wiskupa, Warniu katedras bażniczio 19 dieno Spalu mienese 1715 m. pasimełdusis, pawede wiskupistę kanaunikuj Berzanskiuj o walstius wiskupa, prałotuj Stanisłowuj Kossakauskiuj(92).

§. 102.

ALEKSĘNDRA MIKAŁOJUS HORAINS PASTO MUSU WISKUPU.

Wos żmones parbiłoje apej Sapiehą, tujaus pradieje skielbti busęnt Żemajtiu wiskupu Aleksęndrą Horainą lig sziolej wiskupą Smolenska. Sznekesis tas butinaj iwika; nes Horains par karalu su popieżiu pakiełts i musu wiskupus 27 dieno Sause 1717 meta parważiawa i Alsiedius. Kowa 13 dieno naui wiskupu su didi iszkilmi katedras bażniczio, ąnt sostu wiskupu atsisiedusi; wardu szejpjau kunegu paswejkina łotiniszkaj Prąnciszkus Łukaszewicze prałots, o wardu

(91) Rasztą tami daliki nu Augusta II. 16 d. Gruodi 1713 metusi iszduotą,
↕p. 198–199 tebłajka lig sziolej kunegaj Warniu bażniczio. ↕
↕p. 199–200 (92) Rasztaj Warniu Kapitułas. ↕

Dievą mylintys ir protingi. Metuose 1713 vyskupas Zgerskis, kaži ko į Vilnių išvažiavęs, nesitikėtai numirė. Varnių kunigai, gavę tame dalyke žodį, atlaikė atminimą it laidotuves katedros bažnyčioj ir klausės, kokį čia kunigą karalius pakels į Žemaičių vyskupus. Kaipogi, neilgai trukus, išgirdo tuo būsiant Povilą Bernotą kunigaikštį Sapiegą, kurs jaunystėj, visa ko datyręs, įstojo pirma į šiaipjau kunigus, paskiau tapo opatu zokaninkų cistersų, ant pabaigos panoro būti mūsų vyskupu. Ko ir spėriai dastojo, nes karalius Augustas II, nelaukdamas maldavimo, paminė jį mūsų vyskupu[91], o Tėvas šventasis veikiai patvirtino. Bepigu tai didžiūnams ko neįgyti! Metuose 1715 Varšuvoj Jeronimas Grimaldis, Klemenso XI pasiuntinys, Baltramiejus Terla, vyskupas Poznanės, ir Kristupas Šembekas, Lvovo vyskupas, dėl šventimo pašventė Sapiegą į vyskupus, bet neilgam, nes tas 10 dienoj spalio mėnesio minavoto meto Kodne pasirinko, nė matyti nematęs vyskupystės savo. Kūną jo giminė ten pat Kodne palaidojo. Žemaičių kanauninkai, pajutę nebtekus vyskupo, Varnių katedros bažnyčioj 19 dienoj spalio mėnesio 1715 m. pasimeldę, pavedė vyskupystę kanauninkui Beržanskiui, o valsčius vyskupo – pralotui Stanislovui Kosakauskiui[92].

§ 102

ALEKSANDRA MIKALOJUS HORAINAS PASTOJA MŪSŲ VYSKUPU

Vos žmonės perbylojo apie Sapiegą, tuojau pradėjo skelbti būsiant Žemaičių vyskupu Aleksandrą Horainą, lig šiolei vyskupą Smolensko. Šnekesys tas būlinai įvyko, nes Horainas, per karalių su popiežium pakeltas į mūsų vyskupus, 27 dienoj sausio 1717 meto parvažiavo į Alsėdžius. Kovo 13 dienoj naują vyskupą, su didžia iškilme katedros bažnyčioj ant sosto vyskupų atsisėdusį, vardu šiaipjau kunigų pasveikino lotyniškai Pranciškus Lukaševyčia, pralotas, o

[91] Raštą tame dalyke, nuo Augusto II 16 d. gruodžio 1713 metuose išduotą, teblaiko lig šiolei kunigai Varnių bažnyčioj.
[92] Raštai Varnių kapitulos.

wisu Jezawitu, pardietinis Kražiu klosztoriaus idawe wiskupuj kningielę ąnt jo garbies paraszitą(93).

§. 103.

JO DARBAJ.

Wiskups Horains, nu pat sawa isikurima lig mirima, kajp rejkięnt wiskupistie darbawos – łąnkie ir szwęnte bažniczes, twirtina arba dirmawoje žmones, kanaunikus su prałotajs priwerti giwenti Warniusi pas katedras bažniczę, kad sudaj niekumet kunegu nespaustum nebe tejp wadinamu zakuciju atlejstum už wisus pats mokieje rinklawas, o paskiaus po biszkieli nu kunegu paszioje. Metusi 1717 jem mełdąnt Wilniaus wajwada kunegajksztis Sapieha sutejkie wałaką žemes kopliczej Linkimu. Metusi 1719 lejzdams židu wiresniesims Płungies miestelie istejgties szuolę, ajszkiej isakie kad nestatitum didelej auksztos, kad ta niekumet ne but ligi kataliku bažniczej. Židams auksztesnę ne kajp rejkięnt szuolę pastatius, Płungies klebons norieje stogą nupleszes pažeminti. Kad to nedaritum židaj pasijeme kas meta jem mokieti po 30 timpu, pakolej szuole bus tuo auksztumu. – Metusi 1723 nebežinios wiskupa kunegs Jokubs Wojtkiewicze istejgie naują ałtoriję pas Szwieksznas bažniczę. Metusi 1724 kunegajksztis Sapieha matidams, jog upe Bartawa Skuoda bažniczę butinaj papłaun, dowinoje gabałą žemes, kad but kami naują pastati-ti. Regas jog tuokart pat, Skuoda klebons pakiełts buwa i impułotus. Dar tąn pati meta P. Wojna su kunegajksztiu Oginskiu pastrunieje Sałąntusi mede bažniczę, kuri lig musu gadines tebrioksa. Metusi 1733 Augustuj II. Lanku karaluj mirus, wiskups isakies melsties kad Diewas padietum dajlej naui karali igiti; iszwažiawa i Warszuwą. Jam sugrįžus, ąntpłuda daugibe Maskolu karejwiu, tiems liepąnt wiskups surinkies didelej didius piningus nu kunegu(94), užmokieje

(93) Kningele ta spausta Wilniuo 1716 m. jos paraszus szioks: Signum ad pla-
↕ p. 200–201 citum Deo etc. Auctore Joanne Porzecki S. J. ↕

(94) Wiens Kražiu dżekons turis po sawa waldi wos 10 bažniczių; užmokieje
↕ p. 201–202 3,613 timpu. Popierej Kražiu bažniczes. ↕

vardu visų jezavitų perdėtinis Kražių kliošoriaus įdavė vyskupui knygelę, ant jo garbės parašytą[93].

§ 103

JO DARBAI

Vyskupas Horainas nuo pat savo įsikūrimo lig mirimo kaip reikiant vyskupystėj darbavos: lankė ir šventė bažnyčias, tvirtino, arba dirmavojo, žmones, kanauninkus su pralotais privertė gyventi Varniuose pas katedros bažnyčią, kad sūdai niekuomet kunigų nespaustų, nebe taip vadinamų zakucijų atleistų, už visus pats mokėjo rinkliavas, o paskiau po biškelį nuo kunigų pašiojo. Metuose 1717, jam meldžiant, Vilniaus vaivada kunigaikštis Sapiega suteikė valaką žemės koplyčiai Lenkimų. Metuose 1719, leisdamas žydų vyresniesiems Plungės miestely įsisteigti šuolę, aiškiai įsakė, kad nestatytų dideliai aukštos, kad ta niekuomet nebūtų lygi katalikų bažnyčiai. Žydams aukštesnę, nekaip reikiant, šuolę pastačius, Plungės klebonas norėjo, stogą nuplėšęs, pažeminti. Kad to nedarytų, žydai pasiėmė kas metą jam mokėti po 30 timpų, pakolei šuolė bus tuo aukštumu. Metuose 1723 ne be žinios vyskupo kunigas Jokūbas Vaitkevyčia įsteigė naują altariją pas Švėkšnos bažnyčią. Metuose 1724 kunigaikštis Sapiega, matydamas, jog upė Bartuva Skuodo bažnyčią būtinai paplauna, dovanojo gabalą žemės, kad būtų kame naują pastatyti. Regis, jog tuokart pat Skuodo klebonas pakeltas buvo į impulotus. Dar tą patį metą p. Voina su kunigaikščiu Oginskiu pastūnijo Salantuose medžio bažnyčią, kuri lig mūsų gadynės tebriogso. Metuose 1733 Augustui II, Lenkų karaliui, mirus, vyskupas, įsakęs melstis, kad Dievas padėtų dailiai naują karalių įgyti, išvažiavo į Varšuvą. Jam sugrįžus, antplūdo daugybė maskolių kareivių, tiems liepiant, vyskupas, surinkęs dideliai didžius pinigus nuo kunigų[94],

[93] Knygelė ta spausta Vilniuj 1716 m., jos parašas šioks: Signum ad placitum Deo etc. Auctore Joanne Porzecki S. J.

[94] Vienas Kražių džekonas, turįs po savo valdžia vos 10 bažnyčių, užmokėjo 3613 timpų. Popieriai Kražių bažnyčios.

ju Jenerołams. Matidams wiskups jog ir piningaj negał uždęngti jo nu paojaus iszważiawa i Prusu żemę. Pats isikure Sziłgalie, o sawa gięntij Aleksęndruj Horainiuj pawiskupej ir apiciołuj, liepe giwenti Tylżie. Cze budamu łajde rasztus i Żemajtiu żemę ir tejp waldi wiskupisti. Wiena siki atrasze kad kunegaj kietąntis i klebonus pastoti, ważiotum i Tylżę, dieł darodima ar mok kąn rejkięnt; kunegams tejp atstu newisaj tenoręnt ważinięties, wiskups dalejda atlikti tąn daliką Krażiusi pas Jezawitus.

§.104.

BAŻNICZE SZWĘNTOS TRAJCES WARNIUSI.

Warniusi to patio wieto, kurio szęndien matom Simunarije, sienosi dienosi buwa mede katedras bażnicze: taj sudegus (§. 95) wieto bażniczes palika kapaj katedras bażniczes, kuriusi uż wis kunegaj luob łajdoties. Metusi 1725 ąnt tajs kapajs wiskups Horains pastatidina bażniczę Szwęntos Trajces, kurę wieni skajte uż dukterę katedras bażniczes, kiti uż kapu kopliczę. Bażnicze ta neturieje ne indu, neapdaru, ne ipatinga kunega. Noriedamis cze miszes łajkiti, nieszioje tus dalikus isz katedras bażniczes. Paskiaus tąn bażniczę Ąntons Tyszkiewicze wiskups pawede Rakitams. Pagałop wiskups Łopacinskis kietęndams Simunarię to wieto statiti, ję sugraudina.

§. 105.

LIETAS WIRAJ TOS GADINES.

Horains woz i Żemajtiu wiskupus pastojes, kunegajksztiuj Radziwiłuj norępt, padare Krażiu klebonu *Karolu Petrą Pancerzynski.* Wirs tas buwa pirmu Wilniaus prałotu, paskiaus: wiskupu Hierapolaus, Didios Lietuwos kunegajksztites raszitoju ir wiskupu Smolenska. Żemajtiusi nie sawa ąmżie nebuwa, Krażiu klebonii jo wardu walde Kunegs J. Borkauskis. Patapes wienok Smolenska wiskupu, iszsiżadeje Krażiu klebonijes.

užmokėjo jų jenerolams. [70] Matydamas vyskupas, jog ir pinigai negali uždengti jo nuo pavojaus, išvažiavo į Prūsų žemę. Pats įsikūrė Šilgaliuose, o savo genčiai Aleksandrui Horainui, pavyskupei ir opiciolui, liepė gyventi Tilžėj. Čia būdamu, laidė raštus į Žemaičių žemę ir taip valdė vyskupyste. Vieną sykį atrašė, kad kunigai, ketantys į klebonus pastoti, važiotų į Tilžę dėl darodymo, ar moka ką reikiant; kunigams taip atstu ne visai tenorint važinėtis, vyskupas daleido atlikti tą dalyką Kražiuose pas jezavitus.

§ 104

BAŽNYČIA ŠVENTOS TRAICĖS VARNIUOSE

Varniuose, toj pačioj vietoj, kurioj šiandien matom seminariją, senose dienose buvo medžio katedros bažnyčia. Tai sudegus (§ 95), vietoj bažnyčios paliko kapai katedros bažnyčios, kuriuose užvis kunigai laidodavosi. Metuose 1725 ant tų kapų vyskupas Horainas pastatydino bažnyčią šventos Traicės, kurią vieni skaitė už dukterį katedros bažnyčios, kiti už kapų koplyčią. Bažnyčia ta neturėjo nei indų, nei apdarų, nei ypatingo kunigo. Norėdami čia mišias laikyti, nešiojo tuos dalykus iš katedros bažnyčios. Paskiau tą bažnyčią Antanas Tiškevyčia, vyskupas, pavedė rokitams. Pagalop vyskupas Lopacinskis, ketindamas seminariją toj vietoj statyti, ją sugriaudino.

§ 105

LIETOS VYRAI TOS GADYNĖS

Horainas, vos į Žemaičių vyskupus pastojęs, kunigaikščiui Radzivilui norint, padarė Kražių klebonu *Karolių Petrą Pancežinskį.* Vyras tas buvo pirma Vilniaus pralotu, paskiau vyskupu Heropolio, Didžios Lietuvos kunigaikštystės rašytoju ir vyskupu Smolensko. Žemaičiuose nė savo amžiuj nebuvo, Kražių klebonija jo vardu valdė kunigas J. Borkauskis. Patapęs vienok Smolensko vyskupu, išsižadėjo Kražių klebonijos.

Jokims Skirmunts żemąjtis jaunistie didelej buwa nemoksłus(95); todieł tiewaj nuweże ij isz Krażiu i Wilniu kami tejp pasigawa mokities, jog i kunegus istojes, palika Daktaru Teologios. Sugriżes i Żemajtius kajpo sunus turtingu tiewu spierej pakluwa i Warniu Kanaunikus, o kieletą metu parlejdus wiskups Kazimiers Pacus padare ij Żemajtiu pawiskupi. Dar jauns tebibudanas 1717 metusi pasirinka. Niesieckis saka, didelej ij giebiejus płuszieti rejkałusi iszganima dusziu(96).

Mikołs Zienkowicze Wilniaus kanauniks, Warniu prałots Arkiediakons ir Krażiu klebons. Metusi 1717 d. 19 Kowa mienesis kapitułaj su wiskupu Horainu noręnt pakiełts i Żemajtiu pawiskupes, nu popieżiaus pri patvirtinima pramints wiskupu Juliopolaus. Tejp apstej urąndu Zienkowicze turiedams Żemajtiusi; wienok daugiaus giwena Lietuwo. Metusi 1723 ważiodams i Warnius atlikti kapitułas, atrades Krakiesi wiskupą Horainą gan cze patruka. Tuo tarpu gawa żodi Wilniaus wiskupuj Motiejuj Ancutaj mirus, apęnt sugriża i Wilniu ir draugie su kitajs iszskire i Wilniaus Wiskupus Karola Pancerzyński. O tam 1729 metusi mirus, pats Zienkawicze tape Wilniaus wiskupu.

§. 106.

MIRSZT WISKUPS HORAINS, O JUZUPATS KARPIS PAKLUN I MUSU WISKUPUS.

Pasenes jau wiskups Horains ir daug wargu mates, 7 dieno Gruodi 1735 metu, Szyłgalie pasirinka. Tiesą sakąnt wiskups tas buwa wirs: parmanus, mądrus, giers, par asztuoniolika metu wirszinibes sawa, wiena tikt patrakieli bajora Mikoła Krapiński te iszkiejkie. Katedras bażniczej istejgie apstej grażiu apwałkału – Paraszidina kningelę kuri szejp szaukas. *Kninga S. Juzupa apej wisokies Broctwas Wilnuo 1734*

(95) Metusi 1680. tas Skirmunts buwa Krażiu moksliniczes II. atskirimi, mokitos jezawits Gatkauskis szejp apej ij parasze, „Tardissimus insolentissimus:“
↕ p. 203-204 Kninga numones Mokitoju. Krażusi buwusi. ↕
↕ p. 204-205 (96) *Korony Polskiej Tom IV. głoska S.* ↕

Jokimas Skirmuntas, žemaitis, jaunystėj dideliai buvo nemokslus[95], todėl tėvai nuvežė jį iš Kražių į Vilnių, kame taip pasigavo mokytis, jog, į kunigus įstojęs, paliko daktaru teologijos. Sugrįžęs į Žemaičius, kaipo sūnus turtingų tėvų, spėriai pakliuvo į Varnių kanauninkus, o keletą metų perleidus, vyskupas Kazimieras Pacas padarė jį Žemaičių pavyskupe. Dar jaunas tebebūdamas, 1717 metuose pasirinko. Neseckis sako dideliai jį gebėjus plušėti reikaluose išganymo dūšių[96].

Mykolas Zenkovyčia, Vilniaus kanauninkas, Varnių pralotas arkidiakonas ir Kražių klebonas. Metuose 1717 d. 19 kovo mėnesio, kapitulai su vyskupu Horainu norint, pakeltas į Žemaičių pavyskupes, nuo popiežiaus prie patvirtinimo pramintas vyskupu Julijopolio. Taip apsčiai urandų Zenkovyčia turėdamas Žemaičiuose, vienok daugiau gyveno Lietuvoj. Metuose 1723, važiuodamas į Varnius atlikti kapitulos, atradęs Krakėse vyskupą Horainą, gan čia patruko. Tuo tarpu gavo žodį Vilniaus vyskupui Motiejui Ancutai mirus, apent sugrįžo į Vilnių ir draugėj su kitais išskyrė į Vilniaus vyskupus Karolių Pancežinskį. O tam 1729 metuose mirus, pats Zenkovyčia tapo Vilniaus vyskupu.

§ 106

MIRŠTA VYSKUPAS HORAINAS, O JUZUPATAS KARPIS PAKLIŪNA Į MŪSŲ VYSKUPUS

Pasenęs jau vyskupas Horainas ir daug vargų matęs 7 dienoj gruodžio 1735 metų Šilgaliuose pasirinko. Tiesą sakant, vyskupas tas buvo vyras permanus, mandras, geras, per aštuonioliką metų viršenybės savo vieną tik patrakėlį bajorą Mykolą Krapinskį teiškeikė. Katedros bažnyčiai įsteigė apsčiai gražių apvalkalų. Parašydino knygelę, kuri šiaip šaukias: *Kninga S. Juzupa apej wisokies Broctwas*

[95] Metuose 1680 tas Skirmuntas buvo Kražių mokslinyčios II atskyrime. Mokytojas jezavitas Gatkauskis šiaip apie jį parašė: „Tardissimus insolentissimus.“ [71] Knyga nuomonės mokytojų, Kražiuose buvusi.
[96] *Korony Polskiej Tom IV gloska S.* [72]

metusi. Kningą tąn ir lig musu gadines žemajtej tebskajta. Kanaunikaj pajutusis wiskupuj mirus, Prąnciszką Gieczewiczę prałotą pakiele i waldimierus wiskupistes, o Petruj Mokrzeckiuj kanaunikuj pawede walstius wiskupa. Kuną mirusioje wiskupa, pawiskupe Horains su Ąntonu Juszkiewiczi kanauniku, pargobinusiu isz Prusu i Warnius pagulde ąnt nakties bažniczio S. Aleksęndras. Rita meta apstej susirinkusis kunegaj su iszkilmi nunesze ij Katedras bažniczion: cze atlikusis budinę, pałajdoje skliepi tos bažniczes, kami ir lig pat szio-
↕ p. 205–206 lej ↕ tebilsie. Łajdotuwiems bęngąntes isakus prałots Gieczewicze, iszpasakoje wisus gierus darbus mirusioje wiskupa.

Zemajtiu kanaunikaj pałajdojusis wiskupą sawą, nerupinos apej jo ipiedini; nes žinoje Wilniaus kunegus tąn pristejgsęnt. Kajpogi Wilniaus wiskupuj Zienkowiczej mełdąnt, karalus Augustas III. 19 d. Sause 1736 meta Wilniaus prałotą Juzupatą Mikołą Karpi pramine musu wiskupu. Atejus nu Klemensa XII. isz Rima patwirtinąntem rasztuj, Juzupats Karpis 7. dieno Wasere 1737 metu, par Mikołą Zienkowiczę wilniaus wiskupą Jurgi Ancutą pawiskupę ir Bogusława Gosiewski Smolęnska wiskupą, Wilniuo i wiskupus paszwęnstas; tujaus iszlejda i Žemajtiu minawotą pawiskupę Horainą kad jo wardu kapitułaj prisijktum ir pradietum walditi wiskupisti. Kąn tam wejkiej padarius, ir pats wiskups 23 dieno Wasere i Warnius parsidąngina. Lig łajku susirinkusis kanaunikaj ir kiti kunegaj, sutika besiedąnti isz wežima, sawą wiskupą, ir tiesiau wede i katedras bažniczę. Atejus pri duriu bažniczes kanauniks Mokrzeckis wardu wisu kunegu,
↕ p. 206–207 paswejkina Karpi. Atgiedojus giesmę, *Tawi Diewa garbinam,* kad ↕ wiskups atsisieda pirma siki ąnt sosta sawa pranokieju, pawiskupe Horains dajlej prakalbiejes, bruka sargibej nauje wiskupa, kunegus ir wisus katalikus Žemajtiu žemes – Atęnti rita meta, wiskupuj dides miszes łajkąnt, Petrus Samsonawicze jezawits patejgie graži sakima. Tuo po misziu, kunegs Sadkauskis, Kražiu klasztoriaus pardietinis, idawe wiskupuj kningielę, wardu wisu Žemajtiusi gtwenąntiu jezawitu paraszitą – Noriedamis dar padauginti tos dienos žmonistas, pagał sena paprote du Bernardinu: Mikołs Poszkiewicze ir Merkielis Czyžeuskis, katedras bažniczio stigawojes apej dajktus tikieima su Kražiu jezawitajs.

Wilnuo 1734 metusi. Knygą tą ir lig mūsų gadynės žemaičiai tebskaito. Kanauninkai, pajutę vyskupui mirus, Pranciškų Gečevyčią, pralotą, pakėlė į valdymierus vyskupystės, o Petrui Mokšeckiui, kanauninkui, pavedė valsčius vyskupo. Kūną mirusiojo vyskupo pavyskupė Horainas su Antanu Juškevyčia, kanauninku, pargobinusiu iš Prūsų į Varnius, paguldė ant nakties bažnyčioj šv. Aleksandros. Ryto metą apsčiai susirinkę kunigai su iškilme nunešė jį katedros bažnyčion, čia atlikę budynę, palaidojo skiepe tos bažnyčios, kame ir lig pat šiolei tebilsie. Laidotuvėms bengiantis, įsakąs pralotas Gečevyčia išpasakojo visus gerus darbus mirusiojo vyskupo.

Žemaičių kanauninkai, palaidoję vyskupą savą, nesirūpino apie jo įpėdinį, nes žinojo Vilniaus kunigus tą pristeigsiant. Kaipogi Vilniaus vyskupui Zenkovyčiai meldžiant, karalius Augustas III 19 d. sausio 1736 meto Vilniaus pralotą Jūzupatą Mykolą Karpį praminė mūsų vyskupu. Atėjus nuo Klemenso XII iš Rymo patvirtinančiam raštui, Jūzupatas Karpis 7 dienoj vasario 1737 metų, per Mykolą Zenkovyčią, Vilniaus vyskupą, Jurgį Ancutą, pavyskupę, ir Boguslavą Gosevskį, Smolensko vyskupą, Vilniuj į vyskupus pašvęstas, tuojau išleido į Žemaičių minavotą pavyskupę Horainą, kad jo vardu kapitulai prisiektų ir pradėtų valdyti vyskupyste. Ką tam veikiai padarius, ir pats vyskupas 23 dienoj vasario į Varnius parsidangino. Lig laiku susirinkę, kanauninkai ir kiti kunigai sutiko besėdantį iš vežimo savą vyskupą ir tiesiai vedė į katedros bažnyčią. Atėjus prie durų bažnyčios, kanauninkas Mokšeckis vardu visų kunigų pasveikino Karpį. Atgiedojus giesmę *Tave, Dieve, garbinam,* kad vyskupas atsisėdo pirmą sykį ant sosto savo pranokėjų, pavyskupė Horainas, dailiai prakalbėjęs, bruko sargybai naujo vyskupo kunigus ir visus katalikus Žemaičių žemės. Atentį ryto metą, vyskupui didžias mišias laikant, Petras Samsonavyčia, jezavitas, pateigė gražų sakymą. Tuo po mišių kunigas Sadkauskis, Kražių kliošoriaus perdėtinis, įdavė vyskupui knygelę, vardu visų Žemaičiuose gyvenančių jezavitų parašytą. Norėdami dar padauginti tos dienos žmonystas, pagal seną paprotį du bernardinu, Mykolas Poškevyčia ir Merkelis Čiževskis, katedros bažnyčioj stigavojos apie daiktus tikėjimo su Kražių jezavitais.

§. 107.

WEJKAŁAJ IR MIRIMS KARPE.

Wiskups Juzupats nieko netrukies apskielbe płatę apej istatimus bażniczes szwęntos gromatą, kurę kunegams liepe turieti ir tąnkiej skajtiti(97). Walstius sawa, wiskupuj Horainuj i Prusus iszbiegus, nu neprietelu mażne isznowitus, suriede ir kiek galis szelpe sawa żmones; su Wilniaus wiskupu dajlej pasibiłojes, użbrieże idiem żinomas ribas tarp Wilniaus ir Żemajtiu wiskupistes, ko ligsziolej nebuwa; apłąnkie wisą Użnemoni; atjeszkoje turtus Pikiele bażniczej priderąntius; metusi 1739 apskielbe gromatą Klemensa XII. popieżiaus iszkiejkąntę massonus. Mażne dwejus metus tejp wiskupistie bruzdes, iszważiawa i Lietuwą apłąnkiti Traku bażniczes, kurios klebonu buwa. Tos walstałuo Bezdzieżyszki wadinami, beilsiedams, gan sunkiej susirga. Susiprates nebgisis, padare użraszus Warniu simunariej ir atidawe duszę Wieszpatem. Taj nutika 10 dieno Gruode 1739 metu. Kuna jo, pradio 1740 metu kanaunikaj parweżindini i Warnius 8 dieno Wasere, su priderąnti iszkilmi katedras bażniczio pałajdoje. Par łajdotuwes, miszes didioses łajkie pawiskupe Horains o sakimus tejgie prałots Gieczewicze su Poszkiewiczi Bernadinu. Kapitula tuotarpu pawede wiskupistę Horainuj(98).

§. 108.

ALEKSĘNDRA HORAINS PAWISKUPE.

Aleksęndra Horains węnkart su sawa diedi musu wiskupu Horainu i Żemajtius pakluwes, diedej noręnt wejkiej iszoka i Warniu prałotus, o 1730 metusi ir i pawiskupes istoje. Klemensus XII. popieżus patwiertindams, pramine ij wiskupu Hiereneos arba Hierenensku. Jauns pawiskupę didelej słaugie senoli diedę sawą: walde

(97) Gromata spausta Wilnuo 1737 m. su sziokiu paraszu: Epistola pastoralis
↕ p. 207–208 ad Clerum dioeceseos Samogitiensis ex mandato Josaphati Karp. ↕
↕ p. 208–209 (98) Rasztaj Warniu bażniczes. ↕

§ 107

VEIKALAI IR MIRIMAS KARPIO

Vyskupas Jūzupatas nieko netrukęs apskelbė plačią apie įstatymus Bažnyčios šventos gromatą, kurią kunigams liepė turėti ir tankiai skaityti[97]. Valsčius savo, vyskupui Horainui į Prūsus išbėgus, nuo neprietelių mažne išnovytus, surėdė ir kiek galįs šelpė savo žmones; su Vilniaus vyskupu dailiai pasibylojęs, užbrėžė įdėm žinomas ribas tarp Vilniaus ir Žemaičių vyskupystės, ko lig šiolei nebuvo; aplankė visą Užnemunį; atieškojo turtus, Pikelių bažnyčiai priderančius; metuose 1739 apskelbė gromatą Klemenso XII, popiežiaus, iškeikiančią masonus. Mažne dvejus metus taip vyskupystėj brūzdęs, išvažiavo į Lietuvą aplankyti Trakų bažnyčios, kurios klebonu buvo. Tos valstaliuj, Bezdziežiškės vadinamame, beilsėdamas, gan sunkiai susirgo. Susipratęs nebgysiąs, padarė užrašus Varnių seminarijai ir atidavė dūšią Viešpačiui. Tai nutiko 10 dienoj gruodžio 1739 metų. Kūną jo pradžioj 1740 metų kanauninkai, parvežindinę į Varnius, 8 dienoj vasario su priderančia iškilme katedros bažnyčioj palaidojo. Per laidotuves mišias didžiąsias laikė pavyskupė Horainas, o sakymus teigė pralotas Gečevyčia su Poškevyčia, bernardinu. Kapitula tuo tarpu pavedė vyskupystę Horainui[98].

§ 108

ALEKSANDRA HORAINAS, PAVYSKUPĖ

Aleksandra Horainas, vienkart su savo dėde mūsų vyskupu Horainu į Žemaičius pakliuvęs, dėdei norint, veikiai įšoko į Varnių pralotus, o 1730 metuose ir į pavyskupes įstojo. Klemensas XII, popiežius, patvirtindamas praminė jį vyskupu Herenėjos, arba herenensku. Jaunas pavyskupė dideliai slaugė senolį dėdę savą, valdė

[97] Gromata spausta Vilniuj 1737 m. su šiokiu parašu: Epistola pastoralis ad Clerum dioeceseos Samogitiensis ex mandato Josaphati Karp.
[98] Raštai Varnių bažnyčios.

kunegajs ir kilnoje tus kur tinkams; ważiodamos po wiskupistę twirtina arba dirmawoje żmones; wiskupuj i Szyłgali iszsprukus, szis Tylżie isikures wisus rejkałus wiskupistes atlikdawa. Metusi 1744 pawadints nu wiskupa Zienkowiczes buwa Wilniaus kunegu susirinkimi. Gan tarnawa tejpogi ipiedinems diedes sawa. Iłgąmżis arba patenkus tas pawiskupe pałajdojęs Horaina, Karpi ir Tyszkiewiczę musu wiskupus; Łopacinskiuj Żemajtejs jau bewałdąnt, 1765 metusi ir pats nuspindieje. Żemajtej kielis atwejus wiskupams mirus, węn tarę Horainą tikru ju wiskupu busęnt, szarpesni wienok Wilniaus
↕ p. 209–210 kunegaj niekumet neprilejda jo pritos wiresnibes. ↕

§. 109.

ĄNTONS TYSZKIEWICZE ŻEMAJTIU WISKUPU.

Ąntons Zopijes Węcłauskates ir Emanuelaus sunus, jomilesta Tyszkiewicze, istojes i kunegus, paskirdamos wiresnibes rinka. Wisupirmu buwa Wilniaus kanauniku ir kopliczes S. Kazimiera prabaszcziu, paskiaus Augustas II. i pawiskupis ij pakiele, o popieżius pramine ij wiskupu Metonas; pagałop Karpiuj mirus, karalus Augustus III. su popieżiu 1740 m. padare ij Żemajtiu wiskupu(99). Tyszkiewiczej apej tus delikus bebruzdąnt żemajtiu kunegaj, nieżinoti neżinoje koki gausęntis wiskupą, negu numane it wisumet isz Wilniaus tąn atwiksęnt. Kunegs Dominiks Stanewicze Warniu kapitułas tejp wadinams kanclerius, każiko i Wilniu ważiojes, pradio Kowa 1740 metu, pirms paskielbie Tyszkiewiczę i Żemajtiu wiskupus parważiuosęnt. Bałąnde 9 dieno pats Tyszkiewicze par rasztą i Warnius atlejstą, pasisakie busis musu wiskupu ir par żmonistą melde kad kapituła isz sawa puses iszrinktum ij uż piemenį Żemajtiu.

O ta, kad ir negalieje karaluj prisztarauti, wienok tąn diemę dare, rinka. Pradio 1741 metu, jau par Benedikta XIV patwirtints, senej

(99) Raszts tami daliki par karalu miesti Drezni 1740 m. 16 d. Waseri iszduo-
↕ p. 210–211 tas, tebier lig sziolej Warniu bażniczio. ↕

kunigais ir kilnojo tuos kur tinkamas, važiodamos po vyskupystę, tvirtino, arba dirmavojo, žmones, vyskupui į Šilgalius išsprukus, šis, Tilžėj įsikūręs, visus reikalus vyskupystės atlikdavo. Metuose 1744, pavadintas nuo vyskupo Zenkovyčios, buvo Vilniaus kunigų susirinkime. Gan tarnavo taipogi įpėdiniams dėdės savo. Ilgaamžis, arba patenkąs, tas pavyskupė, palaidojęs Horainą, Karpį ir Tiškevyčią, mūsų vyskupus, Lopacinskiui Žemaičiais jau bevaldant, 1765 metuose ir pats nuspindėjo. Žemaičiai kelis atvejus, vyskupams mirus, vien tarė Horainą tikru jų vyskupu būsiant, šarpesni vienok Vilniaus kunigai niekuomet neprileido jo prie tos vyresnybės.

§ 109

ANTANAS TIŠKEVYČIA ŽEMAIČIŲ VYSKUPU

Antanas, Zopijos Venclauskaitės ir Emanuelio sūnus, jomylista Tiškevyčia, įstojęs į kunigus, paskirdamos vyresnybes rinko. Visų pirma buvo Vilniaus kanauninku ir koplyčios šv. Kazimiero prabaščium, paskiau Augustas II į pavyskupes jį pakėlė, o popiežius praminė jį vyskupu Metonos, pagalop, Karpiui mirus, karalius Augustas III su popiežium 1740 m. padarė jį Žemaičių vyskupu[99]. Tiškevyčiai apie tuos dalykus bebrūzdžiant, Žemaičių kunigai nė žinoti nežinojo, kokį gausiantys vyskupą, negu numanė it visuomet iš Vilniaus tą atvyksiant. Kunigas Dominykas Stanevyčia, Varnių kapitulos taip vadinamas kancleris, kaži ko į Vilnių važiojęs, pradžioj kovo 1740 metų pirmas paskelbė Tiškevyčią į Žemaičių vyskupus parvažiuosiant. Balandžio 9 dienoj pats Tiškevyčia per raštą, į Varnius atleistą, pasisakė būsiąs mūsų vyskupu ir per žmonystą meldė, kad kapitula iš savo pusės išrinktų jį už piemenį Žemaičių.

O ta, kad ir negalėjo karaliui prieštarauti, vienok tą dėmę darė, rinko. Pradžioj 1741 metų, jau per Benediktą XIV patvirtintas, seniai

[99] Raštas tame dalyke, per karalių mieste Drezdene 1740 m. 16 d. vasario išduotas, tebėra lig šiolei Varnių bažnyčioj.

łukuramasis wiśkups, parważiawa dienunemetu i Warnius. Cze atlikies su priderąnti iszkilmi pagustas iwedlibas, pasisakie wejkiej ważiniesis po wiskupistę parwejziedams bażniczes.

§. 110.

JO DARBAJ.

Tyszkiewicze woz padares skajtlu su prałotu Zasu, nu mirima Karpi turtajs wiskupu waldiusiu, parważiawa kiauraj wisą wiskupistę. Datires kunegus nedaug kąn temokąnt, liepe wisims pakarcziuo ważiuoti i Warnius, par tris mienesius mokities kunegams rejkalingu daliku. Dieł norieima rots newisaj tenorieje wargszej kunegielej antru atweju simunarię ejti, bet neturiedamis kur dingti wiłkos wiens po kita nosis nuknabini. Paskajtes wiskups uż wienutinę to neapszwietima prizastę jezawitus, tuokart simunario klerikus mokiusius, isztrieme juos isz simunarios, ir padare mokitojejs kunegus Pijarus.
↕p. 211–212 Tiems isakie daugiaus ne kajp lig sziolej kleriku i simunarię ↕ primti, pats nekarta kłause iszguldima mokitoju, buwoje klerikams iszduodąnt iszgulditusius dalikus, ir liepe newęn klerikams, bet ir wisims kunegams kas meta par septines dienas klosztoriusi, daboti dajktus Diewa. Miniedams sawa pranokiejuj ir gięntij Tyszkiewiczej istejgus Kałwariję, ipatingaj milieje Dominikonus to klosztoriaus. Pastatidina jems didelę mede bażniczę kurę papuoszina 24 altorejs(100). Sutejkie apstej piningu, żodżiu sakąnt wisu kuo aprupina. Metusi 1743 Benediktuj XIV. noręnt istates urąndą Żwalgitojaus (Fiskala) pirmu żwalgitoju padare kunegą Joną Willunowiczę. Metusi 1752 wiskups atlika Warniusi Żemajtiu kunigu susirinkimą (§. 241). Pajutes iwajrius żmones pardawojęnt wiskupistie negieras kningas, użgine taj dariti, o it wienudum Juzupuj Stirpejkaj su Martinu Maulewiczi iszmintingum wirum telejda kningomis wartawoties; padalije wiskupistę i deszimti dżekonistiu, kajpo taj: Warniu, Alsiediu, Szydławos, Rietawa, Joniszkies, Szaduwos, Krakiu, Wielunas ir

↕p. 212–213 (100) Tąn bażniczę, Dominikonis isikurusis mura bażniczio, sugriowe. ↕

lūkuramasis vyskupas parvažiavo diena nemetu į Varnius. Čia atlikęs su priderančia iškilme pagustas įvedlybas, pasisakė veikiai važinėsiąs po vyskupystę, perveizėdamas bažnyčias.

§ 110

JO DARBAI

Tiškevyčia, vos padaręs skaitlių su pralotu Zasu, nuo mirimo Karpio turtais vyskupų valdžiusiu, pervažiavo kiaurai visą vyskupystę. Datyręs kunigus nedaug ką temokant, liepė visiems pakarčiui važiuoti į Varnius, per tris mėnesius mokytis kunigams reikalingų dalykų. Dėl norėjimo, rods, ne visai tenorėjo vargšai kunigėliai antru atveju seminariją eiti, bet, neturėdami kur dingti, vilkos viens po kito nosis nuknabinę. Paskaitęs vyskupas už vienutinę to neapšvietimo priežastį jezavitus, tuokart seminarijoj klierikus mokiusius, ištrėmė juos iš seminarijos ir padarė mokytojais kunigus pijarus. Tiems įsakė daugiau, nekaip lig šiolei, klierikų į seminariją priimti, pats ne kartą klausė išguldymo mokytojų, buvojo klierikams išduodant išguldytuosius dalykus ir liepė ne vien klierikams, bet ir visiems kunigams kas metą per septynias dienas kliöštoriuose daboti daiktus Dievo. Minėdamas savo pranokėjui ir genčiai Tiškevyčiai įsteigus kalvariją, ypatingai mylėjo dominikonus to kliöštoriaus. Pastatydino jiems didelę medžio bažnyčią, kurią papuošino 24 altoriais[100]. Suteikė apsčiai pinigų, žodžiu sakant, visu kuo aprūpino. Metuose 1743, Benediktui XIV norint, įstatęs urandą žvalgytojo (fiskala), pirmu žvalgytoju padarė kunigą Joną Viliunovyčią. Metuose 1752 vyskupas atliko Varniuose Žemaičių kunigų susirinkimą (§ 241). Pajutęs įvairius žmones pardavojant vyskupystėj negeras knygas, užgynė tai daryti, o it vieniedviem Jūzupui Stirpeikai su Martynu Maulevyčia, išmintingiem vyram, teleido knygomis vartavotis; padalijo vyskupystę į dešimtį džekonysčių, kaipo tai: Varnių, Alsėdžių, Šidlavos, Rietavo, Joniškio, Šeduvos, Krakių,

[100] Tą bažnyčią dominikonai, įsikūrę mūro bažnyčioj, sugriovė.

Wieksznių. Metusi 1762. Mosiede bažniczio istejgie ałtoriję szirdies Wieszpaties Jezaus, o kunegui ałtoristaj užrąsze 18,735 auksinus. Kajpo senatorius atweju atwejejs wažiojės i sueimus, pastatidina parakwijes bažniczę Łohojski wieto užgimima sawa ir pargobina isz Wilniaus i Warnius Rakitas (§. 227).

§. 111

KANAUNIKU PAPUOSZIMS.

Kanaunikaj su prałotajs nu istatima wiskupistes, lig tos gadines atskiramis tebuwa nu kitu kunegu: didesniu moksłu ir wiresnibi. Rioksodamis katedras bažniczio, luob dar wilkties tejp wadinamu dalmatiku – bet križiu niekokiu neturieje. Metusi 1745. wiskupuj Ąntonuj Tyskiewiczej mełdąnt Benedikts XIV. popiežius; prałotams su kanaunikajs dalejda diewieti: križiu bałtą asztuonejs gałajs, su židru akieli, kuries wieno pusie tur buti iszraszits S. Jons Nepamacions, o ąntro SS. Apasztołaj Petrus su Powiłu. Žemiaus kaławijus, kurio S. Powiłs buwa nukirstas ir du raktu S. Petra. Toki križiu ąnt auksa reteželiu pasijta nesziojęntims, Tiews Szwęntasis sutejkie
↕p. 213-214 waląndo mirima butinus atłajdus. Tuokart pat popiežius ↕ kanaunikams su prałotajs dalejda wałkstities wieszniawiszku nedrabužiu, togu wadinamu, kuri ir daber kumet nekumet teb wałkstos.

§. 112.

TURTAJ GIEDOTOJU.

Pasakiem jog Merkielis Giedrajtis wiskups iszmelde nu karalaus Stapona, katedras giedotojems ir kąnklininkams turtus (§. 67). Tajs kunegaj giedotojej ir kąnklininku nebtekus waldidamis; gierą turieje pełną. Iłgajniu Žwiedams pastara siki i Žemajtius isisukus ir wis kąn wałgoma suwałgius; pritruka duonas pirmu žmones walstiusi giedotoju giwenusis, o paskiaus ir patis giedotojej. Pagałop 1710 metusi marams kiłus, o ałkanims žmoniems mažne wisims iszmirus;

Veliuonos ir Viekšnių. Metuose 1762 Mosėdžio bažnyčioj įsteigė altariją Širdies Viešpaties Jėzaus, o kunigui altaristai užrašė 18 735 auksinus. Kaipo senatorius, atvejų atvejais važiojos į suėjimus, pastatydino parakvijos bažnyčią Lohoiske, vietoj užgimimo savo, ir pargobino iš Vilniaus į Varnius rokitus (§ 227).

§ 111

KANAUNINKŲ PAPUOŠIMAS

Kanauninkai su pralotais nuo įstatymo vyskupystės lig tos gadynės atskiriami tebuvo nuo kitų kunigų didesniu mokslu ir vyresnybe. Riogsodami katedros bažnyčioj, dar vilkdavosi taip vadinama dalmatika, bet kryžių nė kokių neturėjo. Metuose 1745, vyskupui Antanui Tiškevyčiai meldžiant, Benediktas XIV, popiežius, pralotams su kanauninkais daleido dėvėti kryžių baltą aštuoniais galais su žydra akele, kurios vienoj pusėj turi būti išrašytas šv. Jonas Nepamacijonas, o antroj šv. šv. apaštalai Petras su Povilu. Žemiau kalavijas, kuriuo šv. Povilas buvo nukirstas, ir du raktu šv. Petro. Tokį kryžių, ant aukso retežėlio pasietą, nešiojantiems Tėvas šventasis suteikė valandoj mirimo būtinus atlaidus. Tuokart pat popiežius kanauninkams su pralotais daleido valkstytis vyšniavišku nedrabužiu, toga vadinamu, kurį ir dabar kuomet ne kuomet tebsivalksto.

§ 112

TURTAI GIEDOTOJŲ

Pasakėm, jog Merkelis Giedraitis, vyskupas, išmeldė nuo karaliaus Stapono katedros giedotojams ir kanklininkams turtus (§ 67). Tais kunigai giedotojai, ir kanklininkų nebtekus, valdydami gerą turėjo pelną. Ilgainiui žvėdams pastarą sykį į Žemaičius įsisukus ir viską valgomo suvalgius, pritrūko duonos pirma žmonės, valsčiuose giedotojų gyvenę, o paskiau ir patys giedotojai. Pagalop 1710 metuose marams kilus, o alkaniems žmonėms mažne visiems išmirus,

giedotojej palika it groba putusis bejokios majtnastis. Łaukie warkszej żmoniems iwistąnt bet tie tarsi isz atkaklibes maż kąn te kuta. Prispausti neturtu, 1746 metusi pradieje melsti wiskupa Tyszkiewiczes kad atjemes sau Łuokię su Pąpilu, jems kas meta imaningą ałgą mokietum. Wiskups nors ir pats tuokart isz wisu sawa walstiu 5000
↕p. 214-215 auksinu ąnt metu pełna teturieje, wienok pasizgajles giedotu ↕ ju, iszkłause ju meldima. Nu tos gadines lig wiełuma, giedotuju turtaj buwa rąnkosi wiskupu.

§. 113.

KITI TOS GADINES DALIKAJ.

Par wiskupą Ąntoną Warniu kanauniks Tamoszius Uwajnis 1745 metusi pakiełts i Krażiu klebonus, istejgie Krażusi mede parakwijes bażniczę, pas kurę łajkie septinis kunegus mokiedams kiekvienam po 200 auksinu ałgos ąnt meta. Krażiu parakwijo buwa tuokart 4000 kataliku. Uwajniuj 1758 metusi mirus, i Krażiu klebonus istoje Dominiks Mańkauskis, kurs daug turieje po sudus wargu, rejkałusi sawa klebonijes; mire stajgu 1797 metusi(101). Kanauniks Juzups Moszyńskis, 1758 m. kapitułaj lejdąnt ikure ałtoriję pas katedras bażniczę ir użrasze kuneguj ałtoristaj 15,380 auksinu.

Mikołs Węcłauskis 1754 metusi pastatis Giegrienusi bażniczelę użrasze taj wałaku su wirszu żemes, ir 9446 auksinu, piningajs.

Tąn pati meta Juzups Butkiewicze, Martins Maulewicze ir Jezawits Polcus susiediejusis, użrasze 18,460 auksinu naujem ałtoristaj Krażiu bażniczes.

Metusi 1760 Tiewuns arba Ciwuns Szemets Szaukienu ałtoriej dawe pradę, użraszidams taj 9000 auksinu.

Metus nulejdus, Wijszwienu bażniczelej nesenej par kunegą Kotarski pastatitaj, karalus Augustas III. dowenoje 3 wałakus żemes.

Pusie septinioliktoje ąmżiaus Darbienusi pastrunita koplicze, prikiergta buwa pri Pałąngos bażniczej it duktie pri motinas, kunegą pas ję giwenąnti, patis żmones majtina. Pasiusts nu karalaus Jona

↕p. 215-216 (101) Rasztaj Krażiu bażniczes. ↕

giedotojai paliko it grobą pūtę be jokios maitnasties. Laukė vargšai žmonėms įvystant, bet tie tarsi iš atkaklybės mažką tekuto. Prispausti neturtų, 1746 metuose pradėjo melsti vyskupo Tiškevyčios, kad, atėmęs sau Luokę su Papile, jiems kas metą įmaningą algą mokėtų. Vyskupas, nors ir pats tuokart iš visų savo valsčių 5000 auksinų ant metų pelno teturėjo, vienok, pasizgailęs giedotojų, išklausė jų meldimo. Nuo tos gadynės lig vėlumo giedotojų turtai buvo rankose vyskupų.

§ 113

KITI TOS GADYNĖS DALYKAI

Per vyskupą Antaną Varnių kanauninkas Tamošius Uvainis, 1745 metuose pakeltas į Kražių klebonus, įsteigė Kražiuose medžio parakvijos bažnyčią, pas kurią laikė septynis kunigus, mokėdamas kiekvienam po 200 auksinų algos ant meto. Kražių parakvijoj buvo tuokart 4000 katalikų. Uvainiui 1758 metuose mirus, į Kražių klebonus įstojo Dominykas Mankauskis, kurs daug turėjo po sūdus vargų reikaluose savo klebonijos; mirė staiga 1797 metuose[101]. Kanauninkas Jūzupas Mošinskis 1758 m., kapitulai leidžiant, įkūrė altariją pas katedros bažnyčią ir užrašė kunigui altaristai 15 380 auksinų.

Mykolas Venclauskis, 1754 metuose pastatęs Gegrėnuose bažnyčėlę, užrašė tai valaką su viršum žemės ir 9446 auksinus pinigais.

Tą patį metą Jūzupas Butkevyčia, Martynas Maulevyčia ir jezavitas Polcas susidėję užrašė 18 460 auksinų naujam altaristai Kražių bažnyčios.

Metuose 1760 tėvūnas, arba civūnas, Šemetas Šaukėnų altarijai davė pradžią, užrašydamas tai 9000 auksinų.

Metus nuleidus, Viešvėnų bažnyčėlei, neseniai per kunigą Kotarskį pastatytai, karalius Augustas III dovanojo 3 valakus žemės.

Pusėj septynioliktojo amžiaus Darbėnuose pastrūnyta koplyčia prikergta buvo prie Palangos bažnyčios it duktė prie motinos, kunigą, pas ją gyvenantį, patys žmonės maitino. Pasiųstas nuo karaliaus

[101] Raštai Kražių bažnyčios.

Kazimiera parwejzieti Dąrbienu walstiaus Jons Małakauskis iszwides neturtą kunega; pawede jem darżus ir liepe walstiuj kumet rejkięnt bażniczelę tajsiti. Metusi 1737 ligi dali parwejżietos walstiaus Kazimiers Sołohubs, nu kąralaus Augusta pasiusts i Darbienus; newęn sutejkie kuneguj tejpat gabałą żemes, bet dar isakie kad walstius kas meta kuneguj piłtum pilawą ir sunesztum rinklawą. Pagałop wiskups Ąntons Tyszkiewicze atskijdes nu Pałąngos bażniczes Darbienu kopliczę; pakiele ję i parakwijes bażniczes ir
↕ p. 216–217 łiepe ↕ kad pilawa nu sena isz Darbienu walstiaus Pałąngos klebonuj piłama, jau nebtam, bet Darbienu klebonuj klutum. Toks padalijms rots nepatika Pałąngos klebonuj Warawiczej, bet negaliedams; prisz wiskupą stingties tilieje. Kazimiers Piłsudskis, użrasze boterius piningus kieturims kunegams kad Tweru bażniczio giedotum małdas pas Marią Motiną Diewa, Kurstu wadinamas. Klebons 1747 metusi istejgie naują Twerusi mede bażniczę, kurios didemij ałtoriuo ira stebuklinga malawone Motinas Szwęncziauses(102).

(102) Apej tąn malawonę szeip żmones pasako. Jonuj Kazimieruj Lanku karalu esąnt, Tutorej isiłaużusis i Ukrainą, sugawa jauną Jomilestą Potocki ir nuwede i Kryma. Lietuvos ir Lanku karalistes wisi kunegaj, ąnt bałsa wisuwiriause wiskupa Motiejaus Łubienski, 1650 metusi supiłusis didius piningus, iszpirka ij isz kaline Tutoriu. Apej taj skiełb senowes rasztaj. Tutoriej turiejusis daugieł brangiu ir pujkiu dajktu nu Lanku iszwersztu. Potockiuj numon ważiojęnt, buk lejdusis paskirties sau wieną, isz tu dajktu tinkamąi. Tas iszskiris malavonę Motinos Diewa, ąnt mażu lęnteli iszraszitą, kurę wisados su saviemi ważiojes. Paskiaus pakielts nu karalaus i Tweru Storastas, wiena siki atważiawes i Twerus ir palikies dwari milemąję sawa malawonę Motinos Diewa. Waldimiers dwara
↕ p. 217–218 Laons Pałubińskis atradęs, pakabines trobe ↕ i giębę. Parlejdus kieletą nedielu, nakwojes pri Pałubinski buris swetiu. Isz tu, nakti wiens pakirdes, iszwides wisą trobą apszwiestą spindulejs iszejnąntejs isz naujej pakabintoses malawones. O uż wis żibiejes wejds Marios Panos – parsigąndes, tujaus wisus sużadines. Wisi swetej ir numiszkiej stebiejusis tam stebukluj. Abrozdas szwietes par pusę adinas ir użgieses. Rita meta Pałubinskis dawes żodi apej tąn daliką wiskupuj Parczewskiui katras atsiuntes i Twerus dieł datirima tejsibes kieletą isztikiemu kunegu su ponajs. Tiems tejsibes kłausąnt, wisi aną nakti dwari nakwojusis, sijkdamis pasisakie matiusis sava akimis spindulus ir szwiesibę. Todieł wiskups iszpażines tikrą stebukłą, liepęs malawonę pakabinti bażniczes
↕ p. 218–219 didemie ałtoruo, Kąn kunegaj ir padariusis. ↕

Jono Kazimiero perveizėti Darbėnų valsčiaus, Jonas Malakauskis, išvydęs neturtą kunigo, pavedė jam daržus ir liepė valsčiui kuomet reikiant bažnyčėlę taisyti. Metuose 1737 lygia dalia perveizėtojas valsčiaus Kazimieras Solohubas, nuo karaliaus Augusto pasiųstas į Darbėnus, ne vien suteikė kunigui taip pat gabalą žemės, bet dar įsakė, kad valsčius kas metą kunigui piltų pyliavą ir suneštų rinkliavą. Pagalop vyskupas Antanas Tiškevyčia, atskiedęs nuo Palangos bažnyčios Darbėnų koplyčią, pakėlė ją į parakvijos bažnyčias ir liepė, kad pyliava, nuo seno iš Darbėnų valsčiaus Palangos klebonui piliama, jau neb tam, bet Darbėnų klebonui kliūtų. Toks padalijimas, rods, nepatiko Palangos klebonui Varavyčiai, bet, negalėdamas prieš vyskupą stengtis, tylėjo. Kazimieras Pilsudskis užrašė boterius pinigus keturiems kunigams, kad Tverų bažnyčioj giedotų maldas pas Mariją, Motiną Dievo, Kurstu vadinamas. Klebonas 1747 metuose įsteigė naują Tveruose medžio bažnyčią, kurios didžiajame altoriuje yra stebuklinga maliavonė Motinos švenčiausios[102].

[102] Apie tą maliavonę šiaip žmonės pasakoja. Jonui Kazimierui Lenkų karalium esant, totoriai, įsilaužę į Ukrainą, sugavo jauną jomylistą Potockį ir nuvedė į Krymą. Lietuvos ir Lenkų karalystės visi kunigai, ant balso visų vyriausio vyskupo Motiejaus Lubenskio, 1650 metuose, supylę didžius pinigus, išpirko jį iš kalinio totorių. Apie tai skelbia senovės raštai. Totoriai turėję daugel brangių ir puikių daiktų, nuo lenkų išveržtų. Potockiui namon važiuojant, būk leidę pasiskirti sau vieną iš tų daiktų tinkamąjį. Tas išskyręs maliavonę Motinos Dievo, ant mažos lentelės išrašytą, kurią visados su savimi važiojos. Paskiau, pakeltas nuo karaliaus į Tverų storastas, vieną sykį atvažiavęs į Tverus ir palikęs dvare mylimąją savo maliavonę Motinos Devo. Valdymieras dvaro Leonas Palubinskis atradęs pakabinęs troboj į gembę. Perleidus keletą nedėlių, nakvojęs prie Palubinskio būrys svečių. Iš tų naktį vienas pakirdęs išvydęs visą trobą apšviestą spinduliais, išeinančiais iš naujai pakabintosios maliavonės. O užvis žibėjęs veidas Marijos Panos. Persigandęs tuojau visus sužadinęs. Visi svečiai ir namiškiai stebėjęsi tam stebuklui. Abrozdas švietęs per pusę adynos ir užgesęs. Ryto metą Palubinskis davęs žodį apie tą dalyką vyskupui Parčevskiui, katras atsiuntęs į Tverus dėl datyrimo teisybės keletą ištikimų kunigų su ponais. Tiems teisybės klausiant, visi, aną naktį dvare nakvoję, siekdami pasisakė matę savo akimis spindulius ir šviesybę. Todėl vyskupas, išpažinęs tikrą stebuklą, liepęs maliavonę pakabinti bažnyčios didžiajame altoriuje. Ką kunigai ir padarę.

Wiskups Ąntons Tyszkiewiczė didżiunuj Stanisłowuj Wojnaj mełdąnt, Kulu bażniczelę uż dukterę Płungies bażniczes lig sziolej skajtomą, pakieles i parakwijes bażniczes; użwede ribas naujos Kulu parakwijes. Tas pats Wojna 1750 m. pastate Kulusi naują mede bażniczę ir lig sziolej tebesąntę.

Metusi 1755. Jons Zabiełła Mscisława kasztelons, sutejkie duonas papęnteli Pokroje klebonuj.

Żmones Platelu parakwijes pastate Berzori ąnt kapajs kopliczę, katrą kumet nekumet Płatelu kunegaj łąnkie, o użwis łajdodamis numirielus ir par sukaktuwes. Klebons Płatelu Juzups Wojtkiewicze 1759 m. nebeżinios wiskupa, pastatidines puszini Berzora, 14 mede kopliczių atminimuj kąnczes Wieszpaties paszwęnstu, Bernardinu prawinciołuj Prąncziszkuj Samowiczej lejdąnt, iwede daug atłajdu arba atpusku. Nu tos gadines isimetes Berzori kunegs, mita apwejzu Diewa.

Szidławos klebons Jons Dominiks Łopacinskis, matidams sawa parakwijes bażniczę mażne jau grunąnt, lig łajku prisidegines kalkiu ir plitu, metusi 1760 padieje pamatus mura bażniczes, senąje medinę negriautą widuo palikdams. Kunegs Poczujps, wardu Łopacinskie, Szidławos bażniczi wałdus, iszware sienas lig łąngu ir mire. Łopacinskis tuotarpu iszkiele i Szidławos klebonus Tedeuszą Bukati, katras sze necze nu żmoniu piningus sułasęs, pabęngie murinę bażniczę. Dar pargobines isz Grodna amatninka Podhajski, sumanąnti isz gipsa iwajrius dajktus tapioti; papuosze naują bażniczę gipsa ałtorejs ir stowiłoms szwęntuju. Bukatis nu wis-
↕ p. 219–220 kupa Łopacinskie ir ↕ popieżiaus, pakiełts i impułotus, istejgie pas Szidławos bażniczę, naują ałtoriję.

§. 114.

DIDŻIUNUMS PRZECISZEWSKIUMS NEDORIBE.

Kas żina isz kokios prieżasties Stanisłaus su Rapału Dirwienu Ciwunu Przeciszewskiu, didelej ipikusiu ąnt Warniu Kanaunika Ciechanowiczes, nekąntrej łaukie wałąndos, katro galietum jem atmoniti ir sawą apmaudą nugiejszti. Tuo tarpu 1750 m. Pluszcziu dwari budamu, pajuta kanaunika nedielos diena atważiawus pri Jezawitu.

Vyskupas Antanas Tiškevyčia, didžiūnui Stanislovui Voinai meldžiant, Kulių bažnyčėlę, už dukterį Plungės bažnyčios lig šiolei skaitomą, pakėlęs į parakvijos bažnyčias, užvedė ribas naujos Kulių parakvijos. Tas pats Voina 1750 m. pastatė Kuliuose naują medžio bažnyčią, ir lig šiolei tebesančią.

Metuose 1755 Jonas Zabiela, Mscislavo kaštelionas, suteikė duonos papentėlį Pakruojo klebonui.

Žmonės Platelių parakvijos pastatė Beržore ant kapų koplyčią, katrą kuomet ne kuomet Platelių kunigai lankė, o užvis laidodami numirėlius ir per sukaktuves. Klebonas Platelių Jūzupas Vaitkevyčia 1759 m., ne be žinios vyskupo pastatydinęs pušyne Beržoro 14 medžio koplyčių, atminimui kančios Viešpaties pašvęstų, bernardinų provinciolui Pranciškui Samovyčiai leidžiant, įvedė daug atlaidų, arba atpuskų. Nuo tos gadynės įsimetęs Beržore kunigas mito apveizu Dievo.

Šidlavos klebonas Jonas Dominykas Lopacinskis, matydamas savo parakvijos bažnyčią mažne jau griūnant, lig laiku prisideginęs kalkių ir plytų, metuose 1760 padėjo pamatus mūro bažnyčios, seną-ją medinę negriautą viduj palikdamas. Kunigas Počiuipis, vardu Lopacinskio Šidlavos bažnyčia valdąs, išvarė sienas lig langų ir mirė. Lopacinskis tuo tarpu iškėlė į Šidlavos klebonus Tadeušą Bukotą, katras, še ne čia nuo žmonių pinigus sulasęs, pabengė mūrinę bažnyčią. Dar pargobinęs iš Grodno amatininką Podhaiskį, sumanantį iš gipso įvairius daiktus tapioti, papuošė naują bažnyčią gipso altoriais ir stovylomis šventųjų. Bukota, nuo vyskupo Lopacinskio ir popiežiaus pakeltas į impulotus, įsteigė pas Šidlavos bažnyčią naują altariją.

§ 114

DIDŽIŪNŲ PŠECIŠEVSKIŲ NEDORYBĖ

Kas žino, iš kokios priežasties Stanislovas su Rapolu Dirvėnų civūnu Pšeciševskiu, dideliai įpykusiu ant Varnių kanauninko Ciechanovyčios, nekantriai laukė valandos, katroj galėtų jam atmonyti ir savą apmaudą nugiežti. Tuo tarpu 1750 m., Plūsčių dvare būdamu, pajuto kanauninką nedėlios dieną atvažiavus prie jezavitų. Pasikliovusiu

Pasiklowusiu didibi sawą, tujaus grobe ginkłus ir skubej ważiawa i Krażius. Ismukusiu I klosztoriu, po wisus kąmbarius jeszkoje neprietelaus sawa, bet cze jo neradusiu, bruzdieje i Jezawitu bażniczę. Bażniczio daugibe susirinkusų żmoniu, kłause tuokart misziu szwętu. Przeciszewskiu to newejziedamu pamatiusiu kanauniką besimełdąnt, szawa isz pisztilieta ir puołusiu parkirta su kaławiju arba szobli Ciechanowiczej rąnką. Taj jems padarius, bajsus ermideris kiła bażniczio Iszsigąnduses użwis motriszkoses, spruka łaukon. Po tu ir wiriszkije skrije isz bażniczes. Sukluwusis pri duriu, pradieje didieji klegieti ir szaukti, daug żmoniu mażne nuspaude. Jezawitaj priszokusis inika tilditi minę ir woz ne woz kiek tiek nutilde. Pażejstą kanauniką nuwede i klosztoriu. Patiu du Przeviszewskiu susizgribusiu iszeje isz bażniczes ir tiesiau numon iszważiawa. Rita meta Jezawitaj dawe żodi wiskupuj Ąntonuj apej toki darbą Przeciszewskiums. Wiskupas pradio ne norieje tikieti kad katalikaj galietum tapti tokiejs bediewejs; bet paskiaus suprates Jezawitus tikrą tejssibę rasząnt ir biłąnt, su skausmu szirdies sawa 1) Iszkiejkie abudu Przeciszewskiu. 2) Par iszlejstus rasztus isakie kunegams, kad kiekwieno bażniczio, dienomis szwętomis, tujaus po pamoksła aapskiełbtum Przeciszewskiu nu bażniczes s. esąnt iszkiejktu. 3) Newęn Krażiu bet ir apsukus to miestele esąntes bażniczes, kaypo taj: Kałtynienu, Nemaksztiu, Skaudwiles ir Kielmes, liepe klebonams butinaj użdariti, ir nedaliti niekam szwętu sakramętu negu mirsztąntims. Kunegams wis taj padarius, minawotas bażniczes par apskritą mienesi buwa użrakintas, pakolej Przeciszewskiu pażinusiu bajsę kaltibę sawą, ne nusiżemina prisz bażniczę S. ir nepasijeme pakutą dariti. Tuo tarpu wiskups su kanauniku patraukie kałtuoju i sudą, kami Przecszewskiu butinaj prakisza".

§. 115.

PABĄNGA ĄNTONA TYSZKIEWICZES IR ISIKURIMS ŁOPACINSKIE.

Senowes rasztininkams pasakojęnt, żinom: jog Jurgis Tyszkiewicze buwusesis musu wiskups i Wilniu Maskolems ąntpłustąnt, iszwides paoju iszważiawa i Karalaucziu, kami 1657 m. ir mire. Kunas

didybe savo, tuojau grobė ginklus ir skubiai važiavo į Kražius. Įsmukusiu į klioštorių, po visus kambarius ieškojo neprieteliaus savo, bet čia jo neradusiu, bruzdėjo į jezavitų bažnyčią. Bažnyčioj daugybė susirinkusių žmonių klausė tuokart mišių šventų. Pšeciševskiu, to neveizėdamu, pamačiusiu kanauninką besimeldžiant, šovė iš pištilietos ir puolusiu perkirto su kalaviju, arba šoble, Ciechanovyčiai ranką. Tai jiems padarius, baisus ermyderis kilo bažnyčioj. Išsigandusios užvis motriškosios spruko laukan. Po tų ir vyriškieji skriejo iš bažnyčios. Sukliuvę prie durų, pradėjo dideliai klegėti ir šaukti, daug žmonių mažne nuspaudė. Jezavitai prišokę įniko tildyti minią ir vos ne vos kiek tiek nutildė. Pažeistą kanauninką nuvedė į klioštorių. Pačiudu Pšeciševskiu susizgribusiu išėjo iš bažnyčios ir tiesiai namon išvažiavo. Ryto metą jezavitai davė žodį vyskupui Antanui apie tokį darbą Pšeciševskių. Vyskupas pradžioj nenorėjo tikėti, kad katalikai galėtų tapti tokiais bedieviais, bet paskiau, supratęs jezavitus tikrą teisybę rašant ir bylant, su skausmu širdies savo: 1. Iškeikė abudu Pšeciševskiu. 2. Per išleistus raštus įsakė kunigams, kad kiekvienoj bažnyčioj dienomis šventomis tuojau po pamokslo apskelbtų Pšeciševskiu nuo Bažnyčios šventos esant iškeiktu. 3. Ne vien Kražių, bet ir apsukui to miestelio esančias bažnyčias, kaipo tai: Kaltinėnų, Nemakščių, Skaudvilės ir Kelmės, liepė klebonams būtinai uždaryti ir nedalyti niekam šventų sakramentų, negu mirštantiems. Kunigams visa tai padarius, minavotos bažnyčios per apskritą mėnesį buvo užrakintos, pakolei Pšeciševskiu, pažinusiu baisią kaltybę savo, nenusižemino prieš Bažnyčią šventą ir nepasiėmė pakūtą daryti. Tuo tarpu vyskupas su kanauninku patraukė kaltuoju į sūdą, kame Pšeciševskiu būtinai prakišo.

§ 115

PABANGA ANTANO TIŠKEVYČIOS IR ĮSIKŪRIMAS LOPACINSKIO

Senovės raštininkams pasakojant, žinom, jog Jurgis Tiškevyčia, buvusysis mūsų vyskupas, į Vilnių maskoliams antplūstant, išvydęs pavojų, išvažiavo į Karaliaučių, kame 1657 m. ir mirė. Kūnas

jo iłgaj ilsieje sklepi luterių bażniczes. Kąn pajutes gięntis wiskupa Jurgie, Ąntons Tyszkiewicze nusiunte sawa tarnus i Prusus ir pargobindina kuna wiskupa Jurgie i Kałworiję. Cze paguldits kopliczio ąnt S. Jona kałnu, gulieje par dwi nedieli, o tuotarpu żmones isz wisu pusiu płusdamis, łajkie budinę. Po dwiju nedielu atważiawa i Kałworiję wiskups Ąntons su didiu buriu kunegu, idiedina kuna, wiskupa Jurgie i cynos grabą naujej par Łaurina Bartilio nulietą ir su didiausi iszkilmi 3 d. Sause 1762 m. pałajdoje skiepi, mede Dominikonu bażniczes ties diduoju ałtoriu. Kami ir lig sziolej tebier;
↕p.220-221 nes Domini ↕ konis kiełdamos i murinę bażniczę, nekuszina kuna wiskupa Jurgie.

Wiskups Ąntons jau senatwie, aprasze łotiniszkaj wisą Żemajtiu wiskupistę ir tąn aprasząnusiunte Benediktuj XIV. popieżiuj i Rima(103). Buwa pradiejes statiti mura boksztą arba warpiczę Warniusi ties katedras bażniczi, bet dar nepabęngies apsirga, o 30 dieno Sause 1762 m. Alsiediusi apwejziets SS. Sakramęntajs ir pasirinka. I waldimierus wiskupistes tuotarpu pastoje Aleksęndra Horains pawiskupe. Tas kartu su kanaunikajs perweżines numirieli i Warnius, dajlej katedras bażniczes sklepi pałajdoje. Par łajdotuwes miszes didioses łajkie tas pats pawiskupe, o sakimus, tris kunegaj tejgie: Giecus prałots, Jurewicze Jezawits skielbies żode Diewa ir Kupscis pardietinis Kałwarios klosztoriaus, Dominikonis. Wilniaus prałotą, kriżiaus bałta erele żęnklininką, Joną Dominiką Łopacinski, Tyszkiewiczej mirus karalus Augustas III. pramine musu wiskupu. Naujej pramintasis, nors idiem nusimane musu wiskupu busis, neturiedams wienok patwirtinąnte nu popieżiaus raszta, nedąnginos i Żemajtius. Nieko netrukus ateje i Wilniu raszts Klemensa XIII. iszduots Rimi 9 dieno Giegużies 1762 metu. Tąn igijes Łopacinskis Wilniaus katedras bażniczio, par Wilniaus wiskupą kunegajkszti Massalski paszwęnsts i wiskupus, prisz pat kaliedas żiemos kielu parbraukie i Warnius. Żemajtiu kunegaj tujaus subruzda swejkinti sawa naui piemeni, Jezawitaj, su Dominikonimis ibruka jem

(103) Apraszą tąn niekumet nespaudintą ir nugis tebtur Diewobajmings ku-
↕p.221-222 negs Ignacius Sztachs. ↕

jo ilgai ilsėjo sklepe liuterių bažnyčios. Ką pajutęs, gentis vyskupo Jurgio Antanas Tiškevyčia nusiuntė savo tarnus į Prūsus ir pargobindino kūną vyskupo Jurgio į Kalvariją. Čia, paguldytas koplyčioj ant šv. Jono kalno, gulėjo per dvi nedėli, o tuo tarpu žmonės, iš visų pusių plūsdami, laikė budynę. Po dviejų nedėlių atvažiavo į Kalvariją vyskupas Antanas su didžiu būriu kunigų, įdėdino kūną vyskupo Jurgio į cino grabą, naujai per Lauryną Bartiliją nulietą, ir su didžiausia iškilme 3 d. sausio 1762 m. palaidojo sklepe medžio dominikonų bažnyčios ties didžiuoju altorium. Kame ir lig šiolei tebėra, nes dominikonai, keldamos į mūrinę bažnyčią, nekušino kūno vyskupo Jurgio.

Vyskupas Antanas jau senatvėj aprašė lotyniškai visą Žemaičių vyskupystę ir tą aprašą nusiuntė Benediktui XIV, popiežiui, į Rymą[103]. Buvo pradėjęs statyti mūro bokštą, arba varpyčią, Varniuose ties katedros bažnyčia, bet dar nepabengęs apsirgo, o 30 dienoj sausio 1762 m. Alsėdžiuose, apveizėtas šventais sakramentais, ir pasirinko. Į valdymierus vyskupystės tuo tarpu pastojo Aleksandra Horainas, pavyskupė. Tas, kartu su kanauninkais parvežinęs numirėlį į Varnius, dailiai katedros bažnyčios sklepe palaidojo. Per laidotuves mišias didžiąsias laikė tas pats pavyskupė, o sakymus trys kunigai teigė – Giecus, pralotas, Jurevyčia, jezavitas, skelbėjas žodžio Dievo, ir Kupscis, perdėtinis Kalvarijos kliošoriaus, dominikonas. Vilniaus pralotą, kryžiaus balto erelio ženklininką Joną Dominyką Lopacinskį, Tiškevyčiai mirus, karalius Augustas III paminė mūsų vyskupu. Naujai pramintasis, nors įdėm nusimanė mūsų vyskupu būsiąs, neturėdamas vienok patvirtinančio nuo popiežiaus rašto, nesidangino į Žemaičius. Nieko netrukus atėjo į Vilnių raštas Klemenso XIII, išduotas Ryme 9 dienoj gegužės 1762 metų. Tą įgijęs, Lopacinskis, Vilniaus katedros bažnyčioj per Vilniaus vyskupą kunigaikštį Masalskį pašvęstas į vyskupus, prieš pat Kalėdas žiemos keliu parbraukė į Varnius. Žemaičių kunigai tuojau subruzdo sveikinti savo naują piemenį, jezavitai su dominikonais įbruko jam

[103] Aprašą tą, niekuomet nespaudintą, ir nugis tebturi dievobaimingas kunigas Ignacius Štachas.

kningieles, idiem taj dienaj paraszitas(104), o wiskups isz sawa puses, pakiele imaningas iwedlibas.

§. 116.

DARBAJ WISKUPA ŁOPACINSKIE.

Wisupirmu Łopacinskis użgine bewajksztioti klebonams su parakwijoms i Kałwariję ir Szidławą par didiuoses szwęntes. Noriedams gieriaus żinoti wisą sawą wiskupistę, isakie klebonams aprasziti sawa parakwijes, ir tus apraszus i Alsiedius atsiunsti(105). Metusi 1765 liepe wisims kunegamsważioti i Warnius, dieł darodima sawa apszwietima. Kąn rejkięnt mokąntims, wejkiej lejda grieszti numon ir daliti żmoniems wisus Sakramęntus – o nemokąntius, toł trukina Warniusi, koł priderąntej dajktu tikieima nepramoka. Wiskupuj Łopacinskiuj ipatingaj tika: dajli trobesej, grażes butas, pujki dwaraj ir wisusi ukies dalikusi czistibe su priderąnti ejłu. Tuotarpu istojes i musu wiskupus: atrada daug bażniczіu parkripusiu beszlinąntiu, klerikus Warniusi it łauži begiwenąntius, katedras giedotojus po trobales besisłapstąntius, ir wisusi walstiusi wiskupu, trobesius sułopitus, parąmstitus, begrunąntius, supuwusius – pagałop neapweżiedams tokiu iru ir nepadorumu; wisu gali pradieje stejgti naujus trobesius.

Kajpogi: Batakiusi, Łuokie, Wajnuto, Wirżuwienusi ir Pagramąntie, pastatidina mede bażniczes. Warniu katedras bażniczę pagrinde akminimis arba marmurajs, taj patej patejkie grażius wargonus, ir papuosze Szidławos bażniczę. Pastrunije katedras giedotojems didelus mura numus, kuriuosi lig musu gadines, newęn giedotojej, bet ir konsistorius patełp. Sawa piningajs istejgies mura simunariję, dawe

(104) Pirmoses szioks buwa paraszas „Illustrissimo ac Rev. Dno Joanni Dominico de Łopacin Łopacinski, Ecclesiae suae Cathedram ingredienti, gratulatio Vilnae 1762. Ąntroses szioks „Illustrissimo ac Rev. Dno Joanni de Łopacin
↕ p. 222–223 Łopacinski, Episcopo Samogitiae. Compilatio. Vilnae 1762. ↕

(105) Tu apraszu niekami neradau, o wienok kunegaj turieje pakłausiti sawa
↕ p. 223–224 wiskupa. ↕

knygeles, įdėm tai dienai parašytas[104], o vyskupas iš savo pusės pakėlė įmaningas įvedlybas.

§ 116

DARBAI VYSKUPO LOPACINSKIO

Visų pirma Lopacinskis užgynė bevaikščioti klebonams su parakvijomis į Kalvariją ir Šidlavą per didžiąsias šventes. Norėdamas geriau žinoti visą savą vyskupystę, įsakė klebonams aprašyti savo parakvijas ir tuos aprašus į Alsėdžius atsiųsti[105]. Metuose 1765 liepė visiems kunigams važioti į Varnius dėl darodymo savo apšvietimo. Ką reikiant mokantiems veikiai leido grįžti namon ir dalyti žmonėms visus sakramentus, o nemokančius tol trukino Varniuose, kol priderančiai daiktų tikėjimo nepramoko. Vyskupui Lopacinskiui ypatingai tiko dailūs trobesiai, gražios butos, puikūs dvarai ir visuose ūkio dalykuose čystybė su priderančia eile. Tuo tarpu, įstojęs į mūsų vyskupus, atrado daug bažnyčių perkrypusių, bešlynančių, klierikus Varniuose it lauže begyvenančius, katedros giedotojus po trobeles besislapstančius ir visuose valsčiuose vyskupų trobesius sulopytus, paramstytus, begriūnančius, supuvusius. Pagalop neapvežėdamas tokių irų ir nepadorumų, visa galia pradėjo steigti naujus trobesius.

Kaipogi Batakiuose, Luokėj, Vainute, Viržuvėnuose ir Pagramanty pastatydino medžio bažnyčias. Varnių katedros bažnyčią pagrindė akmenimis, arba marmurais, tai pačiai pateikė gražius vargonus ir papuošė Šidlavos bažnyčią. Pastrūnijo katedros giedotojams didelius mūro namus, kuriuose lig mūsų gadynės ne vien giedotojai, bet ir konsistorius patelpa. Savo pinigais įsteigęs mūro seminariją, davė

[104] Pirmosios šioks buvo parašas: Illustrissimo ac Rev. Dno Joanni Dominico de Łopacin Łopacinski, Ecclesiae suae Cathedram ingredienti, gratulatio Vilnae 1762. Antrosios šioks: Illustrissimo ac Rev. Dno Joanni de Łopacin Łopacinski, Episcopo Samogitiae. Compilatio. Vilnae 1762.

[105] Tų aprašų niekame neradau, o vienok kunigai turėjo paklausyti savo vyskupo.

klerikams naujus istatimus, dali turta Wąjguwos bażniczes, pawede Simunariej; użrasze dar taj apstius piningus ir wisas sawa kningas, Alsiediusi newęn sawa rumus arba pałocius naujus pastate, bet ir wisus trobesius pardirba. Ligi dali grażes iszdirba trobas: Krakiesi, Paszwitynie, Girkalnie, Widuklie ir Mosiedie.

§. 117.

WIRŻUWIENAJ ARBA JONAPOLIS.

Pranokiejej Łopacinskie żemajtiu wiskupaj, kumet nekumet buwodamis Wirżuwienusi, kad turietum miszes kami atłajkiti, pastatidinos sau kopliczę, pas kurę wisumet kunegs negiwena. Warniu tikt klebons kas tretę szwęntą dieną siuntinieje cze kunegą su misziomis – Wiskups Łopacinskis didelej miegdams Wirżuwienusi
↕ p. 224–225 giwenti, ↕ pastatidinos sawij grażes rumas, użdijgies darżą, paugi-nos daug mediu: żodżu sakąnt butinaj cze isikure – Nu sawa warda pramine, tąn wietą Jonapolu, ir taries duosis pradę miestuj. Kopliczę Jonapolaus pakieles i parakwijes bażniczes, użwede eżes naujos parakwijes ir sutejkie klebonuj wałaką su wirszu żemes. Pakolej giwoje Łopacinskis, Jonapolis buwa grażiausi wietu : prałotaj su kanaunikajs tąnkiej łąnkie artie Warniu giwenąnti sawą piemeni, pats wiskups par kożna didesnęję szwęntę, ważioje i Warnius kunegu szwęnsti ir misziu łajkiti. Bet jem mirus wiskups Stapons wieł Alsiediusi isikures aplejda Jonapoli. Iłgajniu sugriuwa rumaj, medej darżi padżiuwa, wos didioses liepas apsukuo darża suauguses lig musu gadines pateka. Tejp gajszt wisi darbaj żmoniu.

§. 118.

BAŻNICZES IR AŁTORIJES TO GADINIE ISTEJGTAS.

Żemąjtej luosi jau nu mara, turiedamis gierą żemę, kas karts łabjaus wisa, o iwisusis nebtiłpa senej esąntiosies bażnicziosi, kunegaj pagalau patis nebgaleje wejkti darba apej ju dusziu iszgani-
↕ p. 225–226 ma; todieł rejkieje struniti naujes bażniczes ir ↕ wejzieti kad pas tas,

klierikams naujus įstatymus, dalį turto Vaiguvos bažnyčios pavedė seminarijai, užrašė dar tai apsčius pinigus ir visas savo knygas. Alsėdžiuose ne vien savo rūmus, arba palocius, naujus pastatė, bet ir visus trobesius perdirbo. Lygia dalia gražias išdirbo trobas Krakėse, Pašvitiny, Girkalny, Viduklėj ir Mosėdy.

§ 117

VIRŽUVĖNAI, ARBA JANAPOLĖ

Pranokėjai Lopacinskio Žemaičių vyskupai, kuomet ne kuomet buvodami Viržuvėnuose, kad turėtų mišias kame atlaikyti, pasistatydino sau koplyčią, pas kurią visuomet kunigas negyveno. Varnių tik klebonas kas trečią šventą dieną siuntinėjo čia kunigą su mišiomis. Vyskupas Lopacinskis, dideliai mėgdamas Viržuvėnuose gyventi, pasistatydino sau gražius rūmus, užsidiegė daržą, pasiaugino daug medžių, žodžiu sakant, būtinai čia įsikūrė. Nuo savo vardo praminė tą vietą Janapole ir tarės duosiąs pradžią miestui. Koplyčią Janapolės pakėlęs į parakvijos bažnyčias, užvedė ežias naujos parakvijos ir suteikė klebonui valaką su viršum žemės. Pakolei gyvojo Lopacinskis, Janapolė buvo gražiausia vieta; pralotai su kanauninkais tankiai lankė arti Varnių gyvenantį savą piemenį, pats vyskupas per kožną didesniąją šventę važiojo į Varnius kunigų švęsti ir mišių laikyti. Bet jam mirus, vyskupas Staponas, vėl Alsėdžiuose įsikūręs, apleido Janapolę. Ilgainiui sugriuvo rūmai, medžiai darže padžiūvo, vos didžiosios liepos, apsukui daržo suaugusios, lig mūsų gadynės pateko. Taip gaišta visi darbai žmonių.

§ 118

BAŽNYČIOS IR ALTARIJOS, TOJ GADYNĖJ ĮSTEIGTOS

Žemaičiai, liuosi jau nuo maro, turėdami gerą žemę, kaskarts labiau viso, o įvisę nebtilpo seniai esančiosiose bažnyčiose, kunigai pagaliau patys nebgalėjo veikti darbo apie jų dūšių išganymą, todėl reikėjo strūnyti naujas bažnyčias ir veizėti, kad pas tas daugiau,

daugiaus nekajp lig sziolej kunegu giwentum. Isz tos taj prižasties, rąndam gan daug szio gadinie istejgtu bažniczių su ałtorijoms, kures cze iszskajtiti praweries:

Metusi 1764 Kazimiers Kasperawicze mirdams pasisakie noris, kad Konstantinawi butu bažniczele, kurej užrasze 1,162 auksinu. Dweims metams praejus, Ęndriejus su Jonki Szuksztali Staszeuskiu, pastatiusiu tęn mede bažniczelę, užrasze kuneguj žemes gabaleli ir 13,000 auksinu. O wiskups Łopacinskis, pakiele ję i parakwijes bažniczes. Tuokart pat Žarieniu parakwijo, kažikas pastate Medingienusi bažniczelę, kuri igije szeszis su wirszu wałakus žemes, kieletą žmoniu ir 11,700 auksinu. Ligi dali 1764 m. atsirada Budriusi koplicze, kurios kunegs kas meta luob gauti męką ałgą. Benewenturs su Marioni Kieunarskiu 1767 istejgusiu bažniczelę Pakražąnczie sutejkie ałtoristaj 22 margiu žemes ir 10,666 auksinus. Ignacius Szukszta pastrunije Karklienusi kopliczę. Metusi 1769. Klebons Kazimiers Owsiany pastate naują Radziwiliszkie bažniczę su mura klebonii. Adoms Dobryszus su sawa moteri Rozalii 1771 metusi dawe
↕p.226-227 pradę Ro ↕ zalina bažniczej, kurej dowenoje 14 wałaku žemes su 38 žmoniemis. Tuodu patiudu istejgie tęn ałtorię, kurej užrasze 11,020 auksinu. Pats wiskups Łopacinskis 1773 m. pastatidina bažniczelę Pagramąntie, bet nieka kuneguj tos wietas neužrasze. Paskiaus 1780 wiskups Stapons Giedrajtis pawede jem 2 wałaku su wirszu žemes ir bažniczelę pakielę i parakwijes bažniczes. Tąn pati meta Mosiede klebons Prąnciszkus Wirszewicze istejgie Mosiedie mura bažniczę, kuri ir lig sziolej tebrioksa. Simons Herubowicze dawes pradę kopliczej Szaukotu, biszkieli piningu užrasze. Garsus par sawą diewobajmingumą kunegs Petrus Poczujpis, pastate Nemaksztiusi nauję mede bažniczę, padaugina jos turtus ir istejgie ałtoriję. Kražiu ałtoristas, kurims nu sena Wajguos priderieje, lig łajku tęn pastate kopliczę, iłgaj skajtomą už dukterę Kražiu bažniczes. Po daugiel atmajnu 1776 m., wiskups Łopacinskis pakieles tąn kopliczę i parakwijes bažniczes, sutejkie parakwiję, wałaka žemes su wirszu ir liepe kad siminarije kas meta mokietum klebonuj po 300 auksinu. Tąn pati meta Peliksus Ważynskis naujej Pijwienu kopłiczej pawede
↕p.227-228 ąmžinaj wałaką že ↕ mes. Łaurins Piłsudskis istejgies Ukrynusi

nekaip lig šiolei, kunigų gyventų. Iš tos tai priežasties randam gan daug šioj gadynėj įsteigtų bažnyčių su altarijomis, kurias čia išskaityti praverės.

Metuose 1764 Kazimieras Kasperavyčia mirdamas pasisakė noris, kad Konstantinave būtų bažnyčėlė, kuriai užrašė 1162 auksinu. Dvejiems metams praėjus, Endriejus su Jonke Šiukštale Staševskiu, pastačiusiu ten medžio bažnyčėlę, užrašė kunigui žemės gabalėlį ir 13 000 auksinų. O vyskupas Lopacinskis pakėlė ją į parakvijos bažnyčias. Tuokart pat Žarėnų parakvijoj kaži kas pastatė Medingėnuose bažnyčėlę, kuri įgijo šešis su viršum valakus žemės, keletą žmonių ir 11 760 auksinų. Lygia dalia 1764 m. atsirado Budriuose koplyčia, kurios kunigas kas metą gaudavo menką algą. Beneventūras su Marijona Kiaunarskiu [73], 1767 įsteigusiu bažnyčėlę Pakražanty, suteikė altaristai 22 margu žemės ir 10 666 auksinus. Ignacius Šiukšta pastrūnijo Karklėnuose koplyčią. Metuose 1769 klebonas Kazimieras Ovsianas pastatė naują Radvilišky bažnyčią su mūro klebonija. Adomas Dobrišas su savo moteria Rozalija 1771 metuose davė pradžią Rozalimo bažnyčiai, kuriai dovanojo 14 valakų žemės su 38 žmonėmis. Tuodu pačiudu įsteigė ten altariją, kuriai užrašė 11 020 auksinų. Pats vyskupas Lopacinskis 1773 m. pastatydino bažnyčėlę Pagramanty, bet nieko kunigui tos vietos neužrašė. Paskiau 1780 vyskupas Staponas Giedraitis pavedė jam 2 valaku su viršum žemės ir bažnyčėlę pakėlė į parakvijos bažnyčias. Tą patį metą Mosėdžio klebonas Pranciškus Virševyčia įsteigė Mosėdy mūro bažnyčią, kuri ir lig šiolei tebriogso. Simonas Herubovyčia, davęs pradžią koplyčiai Šaukoto, biškelį pinigų užrašė. Garsus per savą dievobaimingumą kunigas Petras Počiuipis pastatė Nemakščiuose naują medžio bažnyčią, padaugino jos turtus ir įsteigė altariją. Kražių altaristos, kuriems nuo seno Vaiguva priderėjo, lig laiku ten pastatė koplyčią, ilgai skaitomą už dukterį Kražių bažnyčios. Po daugel atmainų 1776 m. vyskupas Lopacinskis, pakėlęs tą koplyčią į parakvijos bažnyčias, suteikė parakviją, valaką žemės su viršum ir liepė, kad seminarija kas metą mokėtų klebonui po 300 auksinų. Tą patį metą Peliksas Važinskis naujai Pievėnų koplyčiai pavedė amžinai valaką žemės. Laurynas Pilsudskis, įsteigęs Ukrinuose bažnyčėlę, davė jai

bażniczelę dawė jej 4 wałakus żėmes ir 9,440 auksinu. Metusi 1777 Mikołs Dłuskis par użraszima 9,426 auksinu dawe pradę ałtorijej pas Płungies bażniczę, Prąncziszkus kunegajksztis Sapieha 1778 metusi ikure Ałeksandrijo kopliczę ir kuo węn rejkiącnt apwejzieje. Jons Nagurskis pastrunije Jokubawy kopliczę, kurios kunegs luob gauti kas meta po 600 auksinu isz Miszutiu dwara.

§. 119.

PAWISKUPES.

Mikołs Chomiskis didios giminies, nu 1767 metu, buwa żemajtiu pawiskupi. Apej jo darbus negawau żinios.

Juzups Jons isz Łopacina Łopacinskis, wilniaus prałots, Križiums bałta Erele ir S. Stanisłowa żenkleninks, wiskupuj Jonuj Łopacinskiuj giejdąnt isz Lietuwos atważiawes i Żemajtius, tulid patape Krażiu klebonu ir Warniu kanauniku. Pawiskupej Horainuj mirus pakiełts i pawiskupes, kiek walodomas sławgie gięnti sawą Joną wiskupą; o tam pasirinkus, nu 4 d. Wasere, lig 20 Giegużies 1778 metu, waldie ↕p. 228–229 Żemajtiu wis ↕ kupisti. Pagałop Staponuj Giedrajtiuj i wiskupus pastojus; iszsikiele i Wilniu, mire Sario Bałtoję Rusio 1803 metusi pałajdotas Rasicoje, kur wisi łajdojes Łopacinskiej.

§. 120.

TRETS KRAŻIU KLEBONU.

Krażiu klebonije senowie buwa turtingiausi už kitą jebkokię: todieł mažne wisumet, woz didesnij kunegaj luob ję teigiti. Tun tretą, szio gadinie giwenusiu cze padiejau. Ias Tamoszius Uwajnis Warniu kanauniks 1745 m. klebonu patapęs, beginiodams turtu sawa klebonijes, nemaż sudusi iżuwa. Jem klebonu besąnt, didżiunaj nu Prusu Karalaus Pridrika Wilhelma I. pasiusti, użwedę idiem żinomas ribas tarp karalistes Prusu ir turtu Krażiu klebonijes wadinamu Pajure. Tami rejkali isz szalies żemajtiu wiskupa Ąntona Tyszkiewiczes,

4 valakus žemės ir 9440 auksinų. Metuose 1777 Mykolas Dluskis per užrašymą 9426 auksinų davė pradžią altarijai pas Plungės bažnyčią, Pranciškus kunigaikštis Sapiega 1778 metuose įkūrė Aleksandrijoj koplyčią ir kuo vien reikiant apveizėjo. Jonas Nagurskis pastrūnijo Jokūbave koplyčią, kurios kunigas gaudavo kas metą po 600 auksinų iš Mišučių dvaro.

§ 119

PAVYSKUPĖS

Mykolas Chomiskis, didžios giminės, nuo 1767 metų buvo Žemaičių pavyskupe. Apie jo darbus negavau žinios.

Jūzupas Jonas iš Lopacino Lopacinskis, Vilniaus pralotas, kryžių Balto erelio ir šv. Stanislovo ženklininkas, vyskupui Jonui Lopacinskiui geidžiant iš Lietuvos atvažiavęs į Žemaičius, tūlyd patapo Kražių klebonu ir Varnių kanauninku. Pavyskupei Horainui mirus, pakeltas į pavyskupes, kiek valiodamas slaugė gentį savą Joną, vyskupą, o tam pasirinkus, nuo 4 d. vasario lig 20 gegužės 1778 metų valdė Žemaičių vyskupyste. Pagalop, Staponui Giedraičiui į vyskupus pastojus, išsikėlė į Vilnių, mirė Sarijoj, Baltojoj Rusioj, 1803 metuose, palaidotas Rasicoje, kur visi laidojos Lopacinskiai.

§ 120

TREJETAS KRAŽIŲ KLEBONŲ

Kražių klebonija senovėj buvo turtingiausia už kitą jeb kokią, todėl mažne visuomet vos didesnieji kunigai ją tęigydavo. Tų trejetą, šioj gadynėj gyvenusių, čia padėjau. 1-as – Tamošius Uvainis, Varnių kanauninkas, 1745 m. klebonu patapęs, begyniodamas turtų savo klebonijos, nemaž sūduose įžuvo. Jam klebonu besant, didžiūnai, nuo Prūsų karaliaus Pridriko Vilhelmo I pasiųsti, užvedė įdėm žinomas ribas tarp karalystės Prūsų ir turtų Kražių klebonijos, vadinamų Pajūris. Tame reikale iš šalies Žemaičių vyskupo Antano

pasiuntiniu buwa Warnių prałots Wiktors Hryncewicze. 2us Dominiks Mańkauskis Lietuwo gimes, mokies ir i kunegus istoje Wilnuo. Metusi 1758 par wiskupą Antoną Tyszkiewiczę pakiełts i Krażiu
↕ p. 229-230 klebonus, gan dajlej elgies, mirę stajgu 1797 metusi. 3ts. Poku ↕ biata zokoninks opats, igawes Krażiu kleboniję, nie roditi nepasirode Żemajtiusi. Walde kleboniję par kitus kunegus, o pats giwena Galicio ar Wiedniaus miesti. Kas metą wienok rejkaława piningu nu sawa wietiniku arba administratoriu. Wiskups Stapons Giedrajtis, iszwides Pokubiatą niekietęnti nekietinąnt i Żemajtius parważiuoti; pradieje ij wersti isz klebonijes. Apmaudings isz tos priżasties klebons, iszsiżadieje klebonijes.

§. 121.

PABĄNGA WISKUPA ŁOPACINSKIE IR ISIKURIMS WISKUPĄ STAPONA KUNEGAJKSZTE GIEDRAJTE.

Metusi 1766 wiskups Łopacinskis wisims kunegams isakie, kad nedieles dienomis ne sakimus tejgtum, bet sakitum pamoksłus żmoniems spierej suprąntamus. Biszki paskiaus po wisus żemajtius, wiskupuj liepąnt kunegaj atlika beleuszą nu Piusa VI. popieżiaus isztisaj pasaulej apskiełbtą. Tuotarpu pasenteriejes jau wiskups, nebnorieje niekur be ważinieties, ne juokuoti, węn topsoje nuludes; pagałop butinaj isirgies atgule ir daugiaus nebkiele. Pasirinka Al-
↕ p. 230-231 siediusi 1778 metusi. Kuna jo, kunegaj su priderąnti iszkilmi ↕ parweżindinuśis i Warnius atlika budinę ir dajlej katedras bażniczio pałajdoje. Tiesą sakąnt Łopacinskis buwa taj wiskups żmoniszks, mokits, iszmintings, tolims nu didżiawimos ir gan dosnus. Żemajtej wejziedamis ąnt istejgtu par ij trobesiu, iłgaj dar minawos jo wardą.

Łopacinskiuj mirus, Stapons Kunegajksztis Giedrajtis pakluwa i musu wiskupus. Jo prade szioke buwa. Gimes Lietuwo isz auksztos giminies, moksłus Wilnuo iszeje. Pakiałts i daktarus bażniczes istatimu, iszsiszwęnte i kunegus ir spieriej iszoka i Wilniaus prałotus. Nieko netrukus, pramints powiskupi, nėbeżinios Tiewa Szwęntoje patape wiskupu Uranopiles.

Tiškevyčios pasiuntiniu buvo Varnių pralotas Viktoras Hrincevyčia. 2-as – Dominykas Mankauskis, Lietuvoj gimęs, mokės ir į kunigus įstojo Vilniuj. Metuose 1758, per vyskupą Antaną Tiškevyčią pakeltas į Kražių klebonus, gan dailiai elgės, mirė staiga 1797 metuose. 3-ias – Pokubiata, zokaninkas opatas, įgavęs Kražių kleboniją, nė rodyti nepasirodė Žemaičiuose. Valdė kleboniją per kitus kunigus, o pats gyveno Galicijoj ar Vienos mieste. Kas metą vienok reikalavo pinigų nuo savo vietininkų, arba administratorių. Vyskupas Staponas Giedraitis, išvydęs Pokubiatą nė ketinti neketinant į Žemaičius parvažiuoti, pradėjo jį versti iš klebonijos. Apmaudingas iš tos priežasties klebonas išsižadėjo klebonijos.

§ 121

PABANGA VYSKUPO LOPACINSKIO IR ĮSIKŪRIMAS VYSKUPO STAPONO KUNIGAIKŠČIO GIEDRAIČIO

Metuose 1766 vyskupas Lopacinskis visiems kunigams įsakė, kad nedėlios dienomis ne sakymus teigtų, bet sakytų pamokslus, žmonėms spėriai suprantamus. Biškį paskiau po visus Žemaičius, vyskupui liepiant, kunigai atliko beleušą, nuo Pijaus VI, popiežiaus, ištisam pasauliui apskelbtą. Tuo tarpu pasenterėjęs jau vyskupas nebnorėjo niekur besivažinėti, nei juokuoti, vien topsojo nuliūdęs; pagalop būtinai įsirgęs atgulė ir daugiau nebkėlė. Pasirinko Alsėdžiuose 1778 metuose. Kūną jo kunigai su priderančia iškilme parvežindinę į Varnius atliko budynę ir dailiai katedros bažnyčioj palaidojo. Tiesą sakant, Lopacinskis buvo tai vyskupas žmoniškas, mokytas, išmintingas, tolimas nuo didžiavimos ir gan dosnus. Žemaičiai, veizėdami ant įsteigtų per jį trobesių, ilgai dar minavos jo vardą.

Lopacinskiui mirus, Staponas kunigaikštis Giedraitis pakliuvo į mūsų vyskupus. Jo pradžia šiokia buvo. Gimęs Lietuvoj iš aukštos giminės, mokslus Vilniuj išėjo. Pakeltas į daktarus bažnyčios įstatymų, išsišventė į kunigus ir spėriai įšoko į Vilniaus pralotus. Nieko netrukus, pramintas pavyskupe, ne be žinios Tėvo šventojo patapo vyskupu Uranopilio.

Dar paskiaus Karaluj Stanisłowuj Augustuj noręnt, o popieżuj Piusuj VI. lejdąnt, igije Żemajtiu wiskupestę. Atejus isz Rima rasztuj, Giedrajtis dar neskubiedams i Żemajtius 16 d. Giegużies 1778 m. prisijkie popieżuj jo wisumet kłausisis ir niekumet nepriesztarausis. Taj padares iszlejda i Żemajtius rasztą, kuriemi giries darbajs sawa pranokieje Merkiele Giedrajte ir bruka sawi małdoms kunegu. Gali birżieli parważiawa tiesiau i Alsiedius, o 12 dieno Liepas mienesi
↕p. 231–232 pirmą ↕ atwei atsisieda ąnt sosta Żemajtiu wiskupu katedras bażniczio.

§. 122.

DARBAJ WISKUPA STAPONA.

Isikures wiskups Stapons isakie kunegams, kad wisi pakarczuo ważiuotum i Warnius, dieł darodima kajp kurs parmana dalikus tikieima. Kunegams taj szarpej atlikus, taries wiskups Alsiediusi atsipuses, tuotarpu szmakszt ateje rasztas nu Karalaus, kad ważiuotum i Warszuwą sueimą atlikti. Nedrisdams prisztarauti Karaluj, pawede wiskupistę apiciołuj wadinamam Kościa ir iszważiawa kur rejkięnt. Warszuwo liepts wisumet giwenti pas Karalu, susiprata nebspierej begriszis i Żemajtius, kad wienok wisi kunegaj padorej ełgtumes, isakie kunegum Martinuj Straszewiczej su Tamosziu Halyburtu kiauraj wiskupistę parważiuoti, ir je kąn iszwistum nepadori, tujaus i Warszuwą atrasziti. Tuodu parważiawusiu, parasze: jog żmones didioje pertniczio majszajs apsimaustiusis, płak sawi par nuogą nugarą bażniczziosi, tejpogi jog klebonaj, nusidiejusiu motriszkuju, ir kitu
↕p. 232–233 didiu griesznikų, sawa gali, bajsej ↕ nudiż kajli. Abudu tuodu Żemajtiu pagudimu, nepatika wiskupuj; todieł pasiunte isz Warszuwos rasztą, kad kunegaj, ne patis griesznikų bepłaktum, nebelejstum żmoniems bażniczziosi płakties. Warszuwo bebudams wiskups Giedrajtis, Wilniaus wiskupuj Massalskiuj noręnt, paszwęnte i kunegus jauną Stanisłową Siestrzeńcewiczę ir pramine ij Warniu kanauniku. Siestrzeńcewicze wienok Warniusi nie sawa ąmżie nebuwa. Metusi 1784. Warniusi użsidegie ałtorije gret katedras bażniczios riogsąnti,

Dar paskiau, karaliui Stanislovui Augustui norint, o popiežiui Pijui VI leidžiant, įgijo Žemaičių vyskupystę. Atėjus iš Rymo raštui, Giedraitis, dar neskubėdamas į Žemaičius, 16 d. gegužės 1778 m. prisiekė popiežiui jo visuomet klausysiąs ir niekuomet neprieštarausiąs. Tai padaręs, išleido į Žemaičius raštą, kuriame gyrės darbais savo pranokėjo Merkelio Giedraičio ir bruko save maldoms kunigų. Gale birželio parvažiavo tiesiai į Alsėdžius, o 12 dienoj liepos mėnesio pirmą atvejį atsisėdo ant sosto Žemaičių vyskupų katedros bažnyčioj.

§ 122

DARBAI VYSKUPO STAPONO

Įsikūręs vyskupas Staponas įsakė kunigams, kad visi pakarčiui važiuotų į Varnius dėl darodymo, kaip kurs permano dalykus tikėjimo. Kunigams tai šarpiai atlikus, tarės vyskupas Alsėdžiuose atsipūsiąs, tuo tarpu šmakšt atėjo raštas nuo karaliaus, kad važiuotų į Varšuvą suėjimą atlikti. Nedrįsdamas prieštarauti karaliui, pavedė vyskupystę opiciolui, vadinamam Koscia, ir išvažiavo kur reikiant. Varšuvoj lieptas visuomet gyventi pas karalių, susiprato nebspėriai begrįšiąs į Žemaičius, kad vienok visi kunigai padoriai elgtųsi, įsakė kunigam Martynui Straševyčiai su Tamošium Haliburtu kiaurai vyskupystę pervažiuoti ir, jei ką išvystų nepadorų, tuojau į Varšuvą atrašyti. Tuodu pervažiavusiu parašė, jog žmonės didžiojoj pertnyčioj, maišais apsimaustę, plaka save per nuogą nugarą bažnyčiose, taipogi jog klebonai nusidėjusių motriškųjų ir kitų didžių griešninkų savo galia baisiai nudyžia kailį. Abudu tuodu žemaičių pagudimu nepatiko vyskupui, todėl pasiuntė iš Varšuvos raštą, kad kunigai nei patys griešninkų beplaktų, nei beleistų žmonėms bažnyčiose plaktis. Varšuvoj bebūdamas, vyskupas Giedraitis, Vilniaus vyskupui Masalskiui norint, pašventė į kunigus jauną Stanislovą Sestšencevyčią ir praminė jį Varnių kanauninku. Sestšencevyčia vienok Varniuose nė savo amžiuj nebuvo. Metuose 1784 Varniuose užsidegė altarija, greta katedros bažnyčios riogsanti, nuo

nu tos pawiejuo pakluwą ugnis i simunarios boksztą, kami kibo-
je katedras warpaj ir musząs dziegorius. Sudegus wisaj bokszta
medigaj, dziegorius nukrita, o warpaj sutirpi żemin łaszieje. Po to
nupuole, wiskups Stapons naujus nulijdina warpus, kurie ir nugis
kiba bokszti katedras bażniczes. Metusi 1785 musu wiskups mati-
dams iwajres nełajmes karalistes, isakie kunegams, kad suszaukda-
mis żmones kiekwieno bażniczio mełstum Diewa, kad tas atitolinti
tejktumes, o 1786 karaluj Stanisłowuj Augustuj lejdąnt, ir pats i Że-
↕ p. 233-234 majtius parwika.↕

§. 123.

MARIOS MOTINOS DIEWA SZIDŁAWOS MALAWONIE AUKSA KIEPURI APMOWIMS.

Daugibe żmoniu giejdąntiu pagałbos nu Marios, kas diena płuda
i Szidławą ir mażne wisi datire ko norieje. Matidamis tus dalikus
wietinej klebonaj, panora kajp imanidamis ję pagirti ir padariti dar
łabjaus garsingu. Wiskups Stapons żinodams jog nu 1635 metu, wała-
ku żemes kunegaj paprata karunawoti stebuklingas malawones, isz-
simane apmauti auksa kiepuri ir Marię Szidławos malawonie. Taj
padariti bekietęndams wiskups, 1786 meta iszsiunte i Szidławą Mi-
kołą Macykiewiczę su Kazimieru Klimawicze abudu dżekonu ir ki-
tus su wisu sutikusius wirus, kad patio wieto dasiżinotum, bene pa-
sakas węn żmoniu, garsingu padare Szidławos malawonę, ar idiem
↕ p. 234-235 żmones datir Szi ↕ dławo stebukłu? Tie nuważiawusis i Szidławą,
atrada daugieł tokiu, kurie sijkdamis iszpażina patis datirusis ste-
bukłu. Rada tejpogi daugibę auksa ir sidabra skardu, pakabintu pas
malawonę atminimuj datirtu stebukłu. Rada kningą, kurio buwa
bajme paraszu paliktu nu iszgijusiuju Szidławo stibuklingaj. Wisus
tus dalikus sawa akimis parwejzięjusis, parasze wiskupuj Staponuj,
jog newełtuo żmones skiełb Szidławos malawonę esąnt stebuklin-
gu. Tuokart par rasztą wiskups pasisakie tiewuj szwęntam Piusuj
VI. kietąns apkiepurieti szwęncziausę Marią Szidławos malawonie.
Popieżus ne węn pagire jo diewobajmingą pramoni, bet dar dalejda,
kad szwęnte użgimima Motinos Diewa, Szidławos bażniczio par

tos pavėjui pakliuvo ugnis į seminarijos bokštą, kame kybojo kate-
dros varpai ir mušąs dziegorius. Sudegus visai bokšto medžiagai,
dziegorius nukrito, o varpai sutirpę žemyn lašėjo. Po to nuopuolio
vyskupas Staponas naujus nuliedino varpus, kurie ir nugis kybo
bokšte katedros bažnyčios. Metuose 1785 mūsų vyskupas, matyda-
mas įvairias nelaimes karalystės, įsakė kunigams, kad, sušaukdami
žmones kiekvienoj bažnyčioj, melstų Dievo, kad tas atitolinti teik-
tųsi, o 1786, karaliui Stanislovui Augustui leidžiant, ir pats į Žemai-
čius parvyko.

§ 123

MARIJOS, MOTINOS DIEVO, ŠIDLAVOS MALIAVONĖJ AUKSO KEPURE APMOVIMAS

Daugybė žmonių, geidžiančių pagalbos nuo Marijos, kas dieną
plūdo į Šidlavą ir mažne visi datyrė, ko norėjo. Matydami tuos da-
lykus, vietiniai klebonai panoro kaip įmanydami ją pagirti ir pada-
ryti dar labiau garsinga. Vyskupas Staponas, žinodamas, jog nuo
1635 metų Valakų žemės kunigai paprato karūnavoti stebuklingas
maliavones, išsimanė apmauti aukso kepure ir Mariją Šidlavos ma-
liavonėj. Tai padaryti beketindamas, vyskupas 1786 metą išsiuntė
į Šidlavą Mykolą Macikevyčią su Kazimieru Klimavyčia, abudu
džekonu, ir kitus suvisu sutikusius vyrus, kad pačioj vietoj dasi-
žinotų, bene pasakos vien žmonių garsinga padarė Šidlavos ma-
liavonę, ar įdėm žmonės datiria Šidlavoj stebuklų. Tie, nuvažiavę į
Šidlavą, atrado daugel tokių, kurie siekdami išpažino patys datyrę
stebuklų. Rado taipogi daugybę aukso ir sidabro skardų, pakabin-
tų pas maliavonę atminimui datirtų stebuklų. Rado knygą, kurioj
buvo baimė parašų, paliktų nuo išgijusiųjų Šidlavoj stebuklingai.
Visus tuos dalykus savo akimis perveizėję, parašė vyskupui Sta-
ponui, jog ne veltui žmonės skelbia Šidlavos maliavonę esant ste-
buklinga. Tuokart per raštą vyskupas pasisakė Tėvui šventam Pijui
VI ketąs apkepurėti švenčiausią Mariją Šidlavos maliavonėj. Popie-
žius ne vien pagyrė jo dievobaimingą pramonį, bet dar daleido,
kad šventė užgimimo Motinos Dievo Šidlavos bažnyčioj per ištisą

isztisą nedielę su butinajs atłajdajs but atlijktama. Igijes popieżiaus rasztą wiskups, nukaldina grina auksa karuną, swarą swerąntę ir iszlejda i apskritą kunegajksztistę rasztą, mełzdams diduomenes, kad kiekwienas tiek użmokietum pustimpiu, kiek tur żmoniu, żadiedams uż tus piningus Szidławo didę iszkilmę padariti. Wisims ponams tąn rinklawą użmokiejus, wiskups ąntru atweju iszlejda i Żemajtius rasztą użsakidams, jog apkiepurieims Szidławos malawones bus 8 d. Sziłu meniese 1786 metu, ir giejzdams kad prisz tąn dieną kas węn galis płuszietum i Szidławą. Kajpogi taj dienaj prisiartinus, susirinka i 30,000 żmoniu, tarp tu nemaż buwa iwajriu pardietiniu su didżiunajs ir tris senatorej. Daugieł ponu ir isz Pru-
↕ p. 235–236 su atwika. ↕ Dienoje użgimima motinos Diewa, prisz pat didioses miszes apejus aplink bażniczę; Stapons Kunegajksztis Giedrajtis Żemajtiu wiskups, Adoms Kościa Delkonos miesta niskups, ir Tedeuszus Bukaty, Tespios miesta wiskups, prisegie pri malawones Marios Panos auksa karuną. Paskiaus par tris dienas, węn płuda żmones i atłajdus, o toms praejus dar par tris dienas kunegaj atłajkie missiję. Tejp pasibęngie szwęnte apkiepurieima, kurios atminimą ir lig szioł kas meta Szidławos bażniczio kunegaj tebdara. O auksa minawotaję kiepurę, gał kiekwienas Szidławo matiti ąnt gałwu Marios motinos Diewa, didemij ałtoruo.

§. 124.

KITI DARBAJ IR MIREMS WISKUPA STAPONA.

Apkiepurieimuj pasibęngus, wiskups Stapons wieł iszwaziawa i Warszuwą. Żemajtems po Maskolu palikus, wiskups jau nebsenatorius numon sugrieżes, tiłaj Alsiediusi giwena ir pradieje kajp węn rejkięnt rupinties rejkałajs sawa wiskupistes. Nekarta atejdawa i Konsistoriu, apkłodina isz nauje katedras bażniczę, neblejda kune-
↕ p. 236–237 gams łajdoti numirielu sklepusi bażnicziu, ragina żmones, kad ↕ but pakłusnejs naujems waldimierams. Buklej ełgdamos, kajp pirmu luob itikti karaluj Stanisłowuj Augustuj, tejp paskiaus itika Ciecorienej Kotrinaj II. kuri jem gierą sawa szirdi rodidama, neatjeme nu jo turtu ir walstiu, kuriu tuokart kielets wiskupu nustoje. Ligi dali miledams

nedėlią su būtinais atlaidais būtų atliekama. Įgijęs popiežiaus raštą, vyskupas nukaldino gryno aukso karūną, svarą sveriančią, ir išleido į apskritą kunigaikštystę raštą, melsdamas diduomenės, kad kiekvienas tiek užmokėtų pustimpių, kiek turi žmonių, žadėdamas už tuos pinigus Šidlavoj didžią iškilmę padaryti. Visiems ponams tą rinkliavą užmokėjus, vyskupas antru atveju išleido į Žemaičius raštą, užsakydamas, jog apkepurėjimas Šidlavos maliavonės bus 8 d. šilų mėnesio 1786 metų, ir geisdamas, kad prieš tą dieną kas vien galįs plušėtų į Šidlavą. Kaipogi tai dienai prisiartinus, susirinko į 30 000 žmonių, tarp tų nemaž buvo įvairių perdėtinių su didžiūnais ir trys senatoriai. Daugel ponų ir iš Prūsų atvyko. Dienoje užgimimo Motinos Dievo prieš pat didžiąsias mišias apėjus aplink bažnyčią, Staponas kunigaikštis Giedraitis, Žemaičių vyskupas, Adomas Koscia, Delkonos miesto vyskupas, ir Tadeušas Bukota, Tespijos miesto vyskupas, prisegė prie maliavonės Marijos Panos aukso karūną. Paskiau per tris dienas vien plūdo žmonės į atlaidus, o, toms praėjus, dar per tris dienas kunigai atlaikė misiją. Taip pasibengė šventė apkepurėjimo, kurios atminimą ir lig šiol kas metą Šidlavos bažnyčioj kunigai tebdaro. O aukso minavotąją kepurę gali kiekvienas Šidlavoj matyti ant galvos Marijos, Motinos Dievo, didžiajame altoriuje.

§ 124

KITI DARBAI IR MIRIMAS VYSKUPO STAPONO

Apkepurėjimui pasibengus, vyskupas Staponas vėl išvažiavo į Varšuvą. Žemaičiams po maskolių palikus, vyskupas, jau neb senatorius, namon sugrįžęs, tyliai Alsėdžiuose gyveno ir pradėjo kaip vien reikiant rūpintis reikalais savo vyskupystės. Ne kartą ateidavo į konsistorių, apklodino iš naujo katedros bažnyčią, nebleido kunigams laidoti numirėlių sklepuose bažnyčių, ragino žmones, kad būtų paklusniais naujiems valdymierams. Bukliai elgdamos, kaip pirma įtikdavo karaliui Stanislovui Augustui, taip paskiau įtiko ciesorienei Kotrynai II, kuri, jam gerą savo širdį rodydama, neatėmė nuo jo turtų ir valsčių, kurių tuokart keletas vyskupų nustojo. Lygia dalia

ij Ciecorius Powiłs I. metusi 1796 dawe jem križiu Aleksęndras Newskoje, ir norieje kad is it Metrapolita, walditum tomis wisomis wiskupistiemis, kurios senowie priderieje Ercywiskupuj Gniezna. Metusi 1798 tam patem Ciecoruj liepąnt, wiskups Stapons suraszidina wisus pawargielus wiskupistes, żurieje kad piningaj szpitoliems pawesti nepragajsztum, kad tos kajp węn rejkięnt but ąpwejzietas, ir kad pawargielej turietum kuo misti. Tejp bebruzdąnti wiskupą 21 d. Liepas meniesies stajgu parliżius użtika. Susiprates niekam nebderiesis, Ciecoruj Aleksęndraj I. lęjdąnt, pawede waldę ąnt wiskupistes jaunam sawa giętij Juzapuj Kunegajksztiuj Giedrajtiuj o 23 Kowa 1803 metu ir pabęngie dienas sawa. Kuną jo kunegaj pargobinusis isz Al-
↕p. 237–238 siediu iWarnius dajlej sklepi katedras bażniczes pałajdoje. ↕

§. 125.

NAUJES PARAKWIJES BAŻNICZES STAPONUJ WISKUPU BESĄNT ISTEJGTAS.

Stanisłowuj Augustuj karalu besąnt, nors Lankams nełajminga buwa gadinę, Żemajtiems wienok sawa użkąmpie tilej giwenąntims, wis kas kłojes; todieł żmones spierąj wissa ir kuta, o iwisusis rejkaława daugiaus bażniczių, kures iwajri didżiunaj ir istejgie kajp taj tujaus iszwisma:

Metusi 1780 Ęndriejus Rodziewicze pastate bażniczę sawa sodo Ęndriejawi, kurę pawiskupe Bukaty paszwęnte. Kietwerius metus nulejdus, Wiktorins Jaruds Gondyna Ciwuns, naujems Diewa namams sutejkies wałaką su wirszu żemes, melde nu wiskupa Stapona, kad jus tarp parakwijes bażniczes paskajtitum. Kąn tam padarius, iwajri gieradiejej użrasze Ęndriejawa klebonams 14,400 auksinu.

Jurgis Jucewicze 1781 m. dawe pradę Paszili bażniczelej, kuri par kieletą metu skajties uż dukterę Kałtynienu bażniczes. Bet metusi 1795 tas pats Jucewicze użraszes bażniczełej wałaką żemes, pakiel-
↕p. 238–239 dina ję i parakwijes bażniczes. Paskiaus jos ↕ klebonaj igije 22,953 auksinus. Parakwijo ira kataliku 2,042. Ligi dali Teneniu koplicze par Adomą Billewiczę 1782 meta istejgta ir dum wałakum żemes apdowinota, gawa wietą tarp parakwijes bażniczių. Tąn pati metą

mylėdamas jį, ciesorius Povilas I metuose 1796 davė jam kryžių Aleksandros Nevskio ir norėjo, kad jis it metropolitas valdytų tomis visomis vyskupystėmis, kurios senovėj priderėjo arkivyskupui Gniezno. Metuose 1798, tam pačiam ciesoriui liepiant, vyskupas Staponas surašydino visus pavargėlius vyskupystės, žiūrėjo, kad pinigai, špitolėms pavesti, nepragaištų, kad tos kaip vien reikiant būtų apveizėtos ir kad pavargėliai turėtų kuo misti. Taip bebrūzdžiantį vyskupą 21 d. liepos mėnesio staiga parlyžius užtiko. Susipratęs niekam nebderėsiąs, ciesoriui Aleksandrai I leidžiant, pavedė valdžią ant vyskupystės jaunam savo genčiai Jūzupui kunigaikščiui Giedraičiui, o 23 kovo 1803 metų ir pabengė dienas savo. Kūną jo kunigai, pargobinę iš Alsėdžių į Varnius, dailiai sklepe katedros bažnyčios palaidojo.

§ 125

NAUJOS PARAKVIJOS BAŽNYČIOS, STAPONUI VYSKUPU BESANT ĮSTEIGTOS

Stanislovui Augustui karalium besant, nors lenkams nelaiminga buvo gadynė, žemaičiams vienok, savo užkampy tyliai gyvenantiems, viskas klojos, todėl žmonės spėriai viso ir kuto, o įvisę reikalavo daugiau bažnyčių, kurias įvairūs didžiūnai ir įsteigė, kaip tai tuojau išvysim.

Metuose 1780 Endriejus Rodzevyčia pastatė bažnyčią savo sodoj Endriejave, kurią pavyskupė Bukota pašventė. Ketverius metus nuleidus, Viktorinas Jarudas, Gandingos civūnas, naujiems Dievo namams suteikęs valaką su viršum žemės, meldė nuo vyskupo Stapono, kad juos tarp parakvijos bažnyčios paskaitytų. Ką tam padarius, įvairūs geradėjai užrašė Endriejavo klebonams 14 400 auksinų.

Jurgis Jucevyčia 1781 m. davė pradžią Pašilės bažnyčėlei, kuri per keletą metų skaitės už dukterį Kaltinėnų bažnyčios. Bet metuose 1795 tas pats Jucevyčia, užrašęs bažnyčėlei valaką žemės, pakeldino ją į parakvijos bažnyčias. Paskiau jos klebonai įgijo 22 953 auksinus. Parakvijoj yra katalikų 2042. Lygia dalia Tenenių koplyčia, per Adomą Bilevyčią 1782 metą įsteigta ir dviem valakam žemės apdovanota, gavo vietą tarp parakvijos bažnyčių. Tą patį metą vyskupas

wiskups Stapons pakielę į parakwijes bażniczes, bopliczę Naumiestę nesenej par Jomilestą Ronikerą pastatitą ir wałaku żemes apwejzietą. Metusi 1785 Mikołs Pociejus pastrunijes mede bażniczelę Ginteliszkie, ir użraszes taj gabałą żemes su 10,000 auksinu, prisuokie wiskupą, kad ję uż parakwijes bażniczę paskajtitum. Bażniczele ta ir dabar aplejsta tebszmieksza. Ira taj pirma ir pastara Żemajtiusi bażnicze, kuri turiedama parakwiję, netur sawa kunega, nes klebons giwen Notienusi.

Tejpat wiskups Stapons Krukiu kopliczę paskajte uż parakwijes bażniczę, o wiskups Juzups 1803 m. sutejkie taj du wałaku żemes. Benedikts Karpis m. 1792 ne węn pastate Johaniszkielusi mura bażniczelę, bet dar iszmelde nu wiskupa Stapona, kad ję i parakwijes bażniczes pakiełtum. Bażniczelej Stułgiu par Mateusza Minmontta 1798 m. pastatitaj ir kiek tiek turtajs apwejzietaj, wiskups dawe pa-
↕ p. 239–240 rakwiję, kurioje szęndien skajtos ↕ 2,629 kataliku. Nu sena esąntej ir pri Rietawa bażniczes prigulentej Wewirżienu kopliczej, Jurgis Orwids użrasze gabałą żemes, o wiskups Stapons 1795 metusi, pakieles ję i parakwijes bażniczes, wietas kuneguj dalejda kartu buti klebonu ir ałtoristu. To naujo parakwijo ir szęndien 3,266 kataliku.

§. 126.

KOPLICZES IR AŁTORIJES TO GADINIE PRADĘ GAWUSES.

Asztunioliktam ąmżuj bęngąntes, Żemajtiu diduomene nenoriedama atstej i bażniczę ważioties ir gajledamos żigie żmoniu sawa, wiskupuj Staponuj lejdąnt; gan daug istejgie kopliczių, kures cze iszskajtiti praweries: Ir tejp. Metusi 1780 Didżiuns Renna, pastate kopliczę Renawi. Karpis Pakopiusi, Waławicze Pajurie, bet niewiens joms nieka neużrasziusis, kunegus pas jes giwenąntius patis majtęna. Metusi 1782 Billewicze pastrunidina bażniczelę Sartyninkusi, kurej Stanisłous Augustas karalus, sutejkie wałaką żemes; metus nulejdus
↕ p. 240–241 Jurgis su moteri sawa Eleonori Gadu ↕ nu, dawe pradę kopliczej Gadunawa, ir użrasze wałaką żemes. Metusi 1784 Gradna Kasztelons Kazimiers Wolmers sawa miestelie Wieżajtiusi, dajlę pastate

Staponas pakėlė į parakvijos bažnyčias koplyčią Naumiesčio, neseniai per jomylistą Ronikerį pastatytą ir valaku žemės apveizėtą. Metuose 1785 Mykolas Pociejus, pastrūnijęs medžio bažnyčėlę Gintališkėj ir užrašęs tai gabalą žemės su 10 000 auksinų, prisuokė vyskupą, kad ją už parakvijos bažnyčią paskaitytų. Bažnyčėlė ta ir dabar apleista tebšmėkšo. Yra tai pirma ir pastara Žemaičiuose bažnyčia, kuri, turėdama parakviją, neturi savo kunigo, nes klebonas gyvena Notėnuose.

Taip pat vyskupas Staponas Kriukų koplyčią paskaitė už parakvijos bažnyčią, o vyskupas Jūzupas 1803 m. suteikė tai du valaku žemės. Benediktas Karpis m. 1792 ne vien pastatė Joniškėly mūro bažnyčėlę, bet dar išmeldė nuo vyskupo Stapono, kad ją į parakvijos bažnyčias pakeltų. Bažnyčėlei Stulgių, per Mateušą Minmontą 1798 m. pastatytai ir kiek tiek turtais apveizėtai, vyskupas davė parakviją, kurioje šiandien skaitos 2629 katalikai. Nuo seno esančiai ir prie Rietavo bažnyčios prigulinčiai Veiviržėnų koplyčiai Jurgis Orvydas užrašė gabalą žemės, o vyskupas Staponas 1795 metuose, pakėlęs ją į parakvijos bažnyčias, vietos kunigui daleido kartu būti klebonu ir altarista. Toj naujoj parakvijoj yra šiandien 3266 katalikai.

§ 126

KOPLYČIOS IR ALTARIJOS, TOJ GADYNĖJ PRADŽIĄ GAVUSIOS

Aštuonioliktam amžiui bengiantis, Žemaičių diduomenė, nenorėdama atsčiai į bažnyčią važiotis ir gailėdamos žygio žmonių savo, vyskupui Staponui leidžiant, gan daug įsteigė koplyčių, kurias čia išskaityti praverės. Ir taip metuose 1780 didžiūnas Renė pastatė koplyčią Renave, Karpis – Pakapėj, Volavyčia – Pajūry, bet, nė vienas joms nieko neužrašę, kunigus, pas jas gyvenančius, patys maitino. Metuose 1782 Bilevyčia pastrūnydino bažnyčėlę Sartininkuose, kuriai Stanislovas Augustas, karalius, suteikė valaką žemės. Metus nuleidus, Jurgis su moteria savo Eleonora Gadonu davė pradžią koplyčiai Gadūnavo ir užrašė valaką žemės. Metuose 1784 Grodno kaštelionas Kazimieras Volmeris savo miestely Vėžaičiuose dailią

bażniczelę, kurę jo diewobajmings sunus Leonards apwejzieje: ałtorejs, apwałkałajs, warpajs ir wisu kuo rejkięnt.

Metus pralejdus Adoms Górskis Lackawi, Juzups Białozors Wasiliszkie, ne węn naujes kopliczes pastrunije, bet dar po gabałą żemes użrasze. Metusi 1786 Juzups Ruszelewskis Polanusi istejgie kopliczę. Dwejus metus pralejdus Łauksodie warniu kanaunikaj, o Kunigajksztis Oginskis su sawa pati Eleni Gruzszławkie bażniczeles padirbdinusis, kajp węn rejkięnt apwejzieje. Po metu Tadeuszus Jogmins Barsteliusi, Silwestrowicze Podskarbiszkie, Gorskis Notienusi o Ludwiks Siemoszka Judrienusi kopliczes istejgusis dawe ju kunigams kuo misti. Metusi 1792 Pocuneliusi atsirada koplicze; kanauniks Przestrzelskis pastatidines bażniczelę Łatweliusi pawede żemes gabałą. Mikałojus Petrawicze 1795 m. Ejgirdiusi pastrunidina kopliczę; dwejus metus pralejdus Jodkiewicze Wojdoktusi bażnicze-
↕ p. 241–242 lę su ałtorije ikure. Metusi 1800 P. Karpis Re ↕ kijawi istejgie kopliczę, pas kurę Martins Głuchauskis ałtorię użwede.

Ligi dali gan daug to gadinie nauju atsirada ałtoriju, Tejp: Metusi 1778. Aleksęndra kunegajksztis Sapieha istejgie ję pas Szatiu kopliczę: dwejus metus nulejdus Juzups Kmita su Martinu Straszewicze Skuodi, Martins Maulewicze pas katedras bażniczę, Pawiskupe Adoms Kościa 1785 m. pas Mosiede bażniczę; po dweju metu Olechnowicze pas Ejrogałas. Metusi 1789 Ęndriejus Stąnkiewicze pas Alsiediu; Jons Piłsudskis Szyłalie; Mikołs Gajlewicze Garżdusi; Ignacius Laugmęns Rietawi; Martins Jagauds pas katedras bażniczę. Metusi 1789 Mitkiewicze pas Wiekszniu, pagałop kunegs Prąnciszkus Kaubrawicze dawe pradę ałtorijej pas Akmenes bażniczę.

§. 127.

KIELETS ŻODŻIU APEJ BAŻNICZĘ: PASZUSZWES, GRINKISZKIES IR KURTUWIENU.

Inplęntu kanauniks ir wiskupa Ąntona Tyszkiewiczes kapelons, pakiełts nu to wiskupa i Paszuszwes klebonus: wisupirmu 1767
↕ p. 242–243 metusi padirbina naujus numus Paszuszwie ąnt upalu Ża ↕ dygu,

pastatė bažnyčėlę, kurią jo dievobaimingas sūnus Leonardas apveizėjo altoriais, apvalkalais, varpais ir visu kuo reikiant.

Metus praleidus, Adomas Gorskis Leckavoj, Jūzupas Bialozoras Vosilišky ne vien naujas koplyčias pastrūnijo, bet dar po gabalą žemės užrašė. Metuose 1786 Jūzupas Ruševelskis Palonuose įsteigė koplyčią. Dvejus metus praleidus, Lauksodoj Varnių kanauninkai, o kunigaikštis Oginskis su savo pačia Elena Grūšlauky bažnyčėles padirbdinę, kaip vien reikiant apveizėjo. Po metų Tadeušas Jagminas Barstyčiuose, Silvestrovyčia Paskarbiškiuose, Gorskis Notėnuose, o Liudvikas Siemoška Judrėnuose, koplyčias įsteigę, davė jų kunigams kuo misti. Metuose 1792 Pociūnėliuose atsirado koplyčia; kanauninkas Pšestšelskis, pastatydinęs bažnyčėlę Latveliuose, pavedė žemės gabalą. Mikalojus Petravyčia 1795 m. Eigirdžiuose pastrūnydino koplyčią, dvejus metus praleidus, Jotkevyčia Vadaktuose bažnyčėlę su altarija įkūrė. Metuose 1800 p. Karpis Rėkyvoj įsteigė koplyčią, pas kurią Martynas Gluchauskis altariją užvedė.

Lygia dalia gan daug toj gadynėj naujų atsirado altarijų. Taip: metuose 1778 Aleksandra kunigaikštis Sapiega įsteigė ją pas Šačių koplyčią; dvejus metus nuleidus, Jūzupas Kmita su Martynu Straševyčia – Skuode, Martynas Maulevyčia – pas katedros bažnyčią, pavyskupė Adomas Koscia – 1785 m. pas Mosėdžio bažnyčią, po dvejų metų Olechnovyčia – pas Ariogalos. Metuose 1789 Endriejus Stankevyčia – pas Alsėdžių, Jonas Pilsudskis – Šilalėj, Mykolas Gailevyčia – Gargžduose, Ignacius Liaugminas – Rietave, Martynas Jagaudas – pas katedros bažnyčią. Metuose 1789 Mitkevyčia – pas Viekšnių, pagalop kunigas Pranciškus Kaubravyčia davė pradžią altarijai pas Akmenės bažnyčią.

§ 127

KELETAS ŽODŽIŲ APIE BAŽNYČIĄ PAŠUŠVIO, GRINKIŠKIO IR KURTUVĖNŲ

Inpliantų kanauninkas ir vyskupo Antano Tiškevyčios kapelionas, pakeltas nuo to vyskupo į Pašušvio klebonus, visų pirma 1767 metuose padirbino naujus namus Pašušvy ant upelio Žadikės,

tretą metu, pralejdus pastrunije naują szpitolę. Metusi 1792, 21 d. Sausę kartu su brolu sawa Mikałoju Straszewiczi Żemajtiu Jenerołu (obozni), użrasze 30,000 auksinu kieturims kunegams, kad tie giedotum Paszuszwes bażnįczio, kurstą arba małdas pas Marią Motiną Diewa. Po metu, sawa piningajs pastatę nauję mura bażniczę, istejgie wargonus uż kurius użmokieje 100 raudonuju. Warpiczio patalpina musząnti dziegoriu, istejgie naują ałtoriję użraszidams ałtoristuj 400 raudonuju. Klebonuj noręnt, jo brolis Jons Straszewicze ikure ąntrą ałtoriję ir ligi dali 400 raudonuju ałtoristuj użrasze. Żodżiu sakąnt kunegs Straszewicze bawa didiausiu gieradieju Paszuszwes bażniczes. Tejp bebruzdams pasena, wilies wienok dajlej pas sawa bażniczę iszkarszis. Tuotarpu metusi 1802 atważiawa i Paszuszwi Juzups kunegajksztis Giedrajtis, tuokart waldimiers wiskupistes: tąn pripuoles kunegs Milgaudis paszuszwes ałtorista, pradieje tawziti ąnt sawa klebona sakidams ji niekam nebderęnt, nieka nebwejżęnt. Juzups iszkłauses, liepe Straszewiczej wisako iszsiżadieti, o Milgaudi padare waldimieru bażniczes. Taj
↕ p. 243–244 iszgirdes nuluda senis, ↕ wienok neprisztaraudams padare użgana walej pawiskupes. Ąmżi gali daug pikta nukięntieje nu Milgaude, ir tuokart wienok nelowies gieraj linkieti sawa bażniczej. Metusi 1804 Barons Renna nebnoriedams nu kurstininku piningu pracenta bemokieti, sugrąnżina 30,000 auksinu Straszewiczej, o tas pasikłauses kollegios, pawede tąn naudą kunegams isz priżasties senatwes nebgalęntims duonas beużdirbti. Straszewiczuj 1805 m. mirus, wiskups Juzups, pełną isz Paszuszwes klebonijes kas meta gaunamą, atidawe Warniu simuniariej, ir liepe kad ta kasmeta Paszuszwes kuneguj ałgą mokietum.

Metusi 1796 Didżiunaj Nagurskiej pastate grażę ir dajlę mura bażniczę Kurtuwienusi, kuri papuoszta pujkioms malawoniems ir nugis tebrioksa. Wiskupa Stapona gadinie Krisztops Białozors iszwares mura Grynkiszkies bażniczę lig łągu, pasirinka. Jo sunus Tedeuszus nebnoriedams daug pinindu bekiszti, ąnt tajs auksztajs pamatajs, padirba mede bażniczę, tejp pasidare bażnicze pusiautina
↕ p. 244–245 mura, pusiautina mede, kokios niera wisusi Żemajtiusi. ↕

trejetą metų praleidus, pastrūnijo naują špitolę. Metuose 1792 21 d. sausio kartu su broliu savo Mikalojum Straševyčia, Žemaičių jenerolu (obozni), užrašė 30 000 auksinų keturiems kunigams, kad tie giedotų Pašušvio bažnyčioj kurstą, arba maldas pas Mariją, Motiną Dievo. Po metų savo pinigais pastatė naują mūro bažnyčią, įsteigė vargonus, už kuriuos užmokėjo 100 raudonųjų. Varpyčioj patalpino mušantį dziegorių, įsteigė naują altariją, užrašydamas altaristai 400 raudonųjų. Klebonui norint, jo brolis Jonas Straševyčia įkūrė antrą altariją ir lygia dalia 400 raudonųjų altaristai užrašė. Žodžiu sakant, kunigas Straševyčia buvo didžiausiu geradėju Pašušvio bažnyčios. Taip bebrūzdamas paseno, vylės vienok dailiai pas savo bažnyčią iškaršiąs. Tuo tarpu metuose 1802 atvažiavo į Pašušvį Jūzupas kunigaikštis Giedraitis, tuokart valdymieras vyskupystės, tą pripuolęs kunigas Milgaudis, Pašušvio altarista, pradėjo tauzyti ant savo klebono, sakydamas jį niekam nebderant, nieko nebveizint. Jūzupas išklausęs liepė Straševyčiai visa ko išsižadėti, o Milgaudį padarė valdymieru bažnyčios. Tai išgirdęs, nuliūdo senis, vienok neprieštaraudamas padarė užganą valiai pavyskupės. Amžiaus gale daug pikto nukentėjo nuo Milgaudžio ir tuokart vienok nesiliovė gerai linkėti savo bažnyčiai. Metuose 1804 baronas Renė, nebnorėdamas nuo kurstininkų pinigų procento bemokėti, sugrąžino 30 000 auksinų Straševyčiai, o tas, pasiklausęs kolegijos, pavedė tą naudą kunigams, iš priežasties senatvės nebgalintiems duonos beuždirbti. Straševyčiai 1805 m. mirus, vyskupas Jūzupas pelną, iš Pašušvio klebonijos kas metą gaunamą, atidavė Varnių seminarijai ir liepė, kad ta kas metą Pašušvio kunigui algą mokėtų.

Metuose 1796 didžiūnai Nagurskiai pastatė gražią ir dailią mūro bažnyčią Kurtuvėnuose, kuri, papuošta puikiomis maliavonėmis, ir nugis tebriogso. Vyskupo Stapono gadynėj Krištopas Bialozoras, išvaręs mūro Grinkiškio bažnyčią lig langų, pasirinko. Jo sūnus Tadeušas, nebnorėdamas daug pinigų bekišti, ant tų aukštų pamatų padirbo medžio bažnyčią, – taip pasidarė bažnyčia pusiautina mūro, pusiautina medžio, kokios nėra visuose Žemaičiuose.

§. 128.

NAUS KANAUNIKS.

Metusi 1789 Jons Ignacius Jonkauskis noriedams patapti kanauniku, o regiedams nesąnt wietas, ne bežinios wiskupa Stapona ir kapitułas istejgie nauję kanaunikistę, ir użrasze sawa ipiedinems 1,500 raudonuju. Senije kanaunikaj ne jo paties, nebe jo ipiediniu neprilejda pri walstiu par kunegajkszti Witauda kanaunikams użraszitu.

§. 129.

KONSISTORIUS.

Senowie konsistorius żemajtiu wiskupistes, kartajs buwa Warniusi, kartajs Alsiediusi, pagał nora wiskupa tuo sikiu esąnte. Konsistoriuo tejsdarejs arba sudiemis buwa, ne węn Apiciołs su kieletu prałotu ar kanauniku, bet dar: Daroditojas (instigator); Żwalgitos (Fiscalis); ir apginiejes moteristiu (defensor matrimoniorum) Daroditojaus didio senowie nebuwa, pirma siki istate ij Jurgis Tyszkiewicze wiskups
↕ p. 245-246 1639 metusi bu ↕ dams Żemajtiu kunegu susirinkimi. Żwalgitoją istate Ąntons Tyszkiewicze wiskups 1745 m. Benedyktuj XIV. liepąnt. Żwalgitos turieje daboti, kad wisi kunegaj dajlej ełgtumes, o pajutes kurin kąn piktąn padarius, turieje tujaus apskusti konisistoruj. Apginiei moteristiu, istate pastarasis susirinkims żemajtiu kunegu 1752 m. ligi dali Benedyktuj XIV noręnt. Konsistorius parkratinieje wisokius rejkałus, pagał istatimu bażniczes szwętos. Ciecorius Powiłs I. 28 d. Bałąnde 1798 meta, isakie żemajtiu wiskupuj, kad pakieles wieną kunegą i Apiciołus, lieptum jem buti konsistoriuo pirmuoju wirszininku arba gałwu konsistoriaus. Pariedims (Reglament) 3 d. Sijkie 1798 iszlejsts, isakie kad konsistoriuo ne węn Apiciołs, bet dar siedietum trets sudiu (assessores) ir pęnkiets raszitoju. Wisus paskajte uż tarnus Ciecoristes. – Raszitojems nekunegams prižadieje nu Ciecoriaus wiresnibes (rangi), o ałgą nu wiskupa. – Konsistorius tejp dewineto susirinkies, galieje parkratinieti iwajrius rejkałus kunegu

§ 128

NAUJAS KANAUNINKAS

Metuose 1789 Jonas Ignacius Jonkauskis, norėdamas patapti kanauninku, o regėdamas nesant vietos, ne be žinios vyskupo Stapono ir kapitulos įsteigė naują kanauninkystę ir užrašė savo įpėdiniams 1500 raudonųjų. Senieji kanauninkai nei jo paties, nebe jo įpėdinių neprileido prie valsčių, per kunigaikštį Vytautą kanauninkams užrašytų.

§ 129

KONSISTORIUS

Senovėj konsistorius Žemaičių vyskupystės kartais buvo Varniuose, kartais Alsėdžiuose – pagal norą vyskupo, tuo sykiu esančio. Konsistoriuj teisdariais, arba sūdžiomis, buvo ne vien opiciolas su keletu pralotų ar kanauninkų, bet dar darodytojas (instigator), žvalgytojas (fiscalis) ir apgynėjas moterysčių (defensor matrimoniorum). Darodytojo didžioj senovėj nebuvo, pirmą sykį įstatė jį Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, 1639 metuose būdamas Žemaičių kunigų susirinkime. Žvalgytoją įstatė Antanas Tiškevyčia, vyskupas, 1745 m., Benediktui XIV liepiant. Žvalgytojas turėjo daboti, kad visi kunigai dailiai elgtųsi, o pajutęs kurį ką piktą padarius, turėjo tuojau apskųsti konsistoriui. Apgynėją moterysčių įstatė pastarasis susirinkimas Žemaičių kunigų 1752 m., lygia dalia Benediktui XIV norint. Konsistorius perkratinėjo visokius reikalus pagal įstatymus Bažnyčios šventos. Ciesorius Povilas I 28 d. balandžio 1798 meto įsakė Žemaičių vyskupui, kad, pakėlęs vieną kunigą į opiciolus, lieptų jam būti konsistoriuj pirmuoju viršininku, arba galva, konsistoriaus. Parėdymas (reglament), 3 d. siekio 1798 išleistas, įsakė, kad konsistoriuj ne vien opiciolas, bet dar sėdėtų trejetas sūdžių (assessores) ir penketas rašytojų. Visus paskaitė už tarnus ciesorystės. Rašytojams nekunigams prižadėjo nuo ciesoriaus vyresnybes (rangi), o algą nuo vyskupo. Konsistorius, taip devynetoj susirinkęs, galėjo perkratinėti

(bili tikt nebutum apej abligus) ir szejp jau żmoniu isz prižasties ne-
↕ p. 246–247 padore giwenima apskustu. ↕

§. 130.

PRADE IR ISIKUREMS JUZUPA ARNOLPA KUNEGAJKSZTE GIEDRAJTE.

Juzups Arnolps kunegajksztis sunus Jona ir Konstancios, gime Lietuwo 1754 metusi. Tas jaunami dar ąmżie, iszeies moksłus Wilnuo, pagał linkieima Żemajtiu wiskupa Stapona Giedrajte 1775 metusi, istoje i kunegus Warniu simunario. Dar kleriku tebesąnti, Stapons pakiele i kanaunikus Inplęntu, o metusi 1781 woz iszsiszwęntusem, dawe Łajżuwos klebonįę. Tąn pati meta sawa piningajs iszsiunte i Rima, kad Tiewuj Szwęntam matąnt, auksztesnius parejtum moksłus. Cze kunegs Juzups par kietwertą metu mokies: wałakiszkaj, prąncuziszkaj, teologios, istatimu bażniczes S. ir senowes pasaku. Paskiaus ważiniejos po żemes Wałaku ir Prąncuzu. Pariżuo apskritus metus truka. O apkiriejus besiważiniejęnt, par żemes Alęndru, Saksonios ir Prusu, sugriża i Alsiedius. Atilsiejes Żemajtiusi iszwika i Warszuwą pas sawą diedę wiskupą Staponą, kurs ij nuwede pri karalaus Stanisłowa Augusta. Metusi 1786 4 d.
↕ p. 247–248 Rugpiutes ↕ mienesie kunegs Juzups pakiełts i Warniu prałotą mokitoi (Scholastika) parważiawa i Żemajtius siesties tarp prałotu katedras bażniczio, o dwejus metus pralejdus patape prałotu Arkidiakonu. Metusi 1789 karalus Stanisłous Augustas neturiedams kuo karejwems ałgos mokieti, liepe diduomenej kad surinkusi kiek kas duos piningu atsiustum i Warszuwą. Atejus tam rasztuj karalaus, Panewieże didżiunaj paskirie i rinkikus jauną prałotą kunegajksztį Juzupą; kurs gan apstej piningu sułases, nusiuntina i Warszuwą. Uż tąn jo darbą, karalus rodidams sawą gierą szirdi, sutejkie jem kriziu S. Stanisłowa. Matidoms kunegs Juzups kas karts auksztin kiłstus, nusimane ir wiskupu patapsis; kad tami dalikie nedatirtum kokios kluties isz szalies moksła, nuważiawes i Wilniu, parode sawą mąndrumą ir buwa pakiełts i daktarus Teologios. Tuokart wiskupuj Staponuj mełdąnt, karalus Stanisłous Augustas pramine prałotą

įvairius reikalus kunigų (bile tik nebūtų apie abligus) ir šiaipjau žmonių, iš priežasties nepadoraus gyvenimo apskųstų.

§ 130

PRADŽIA IR ĮSIKŪRIMAS JŪZUPO ARNULPO KUNIGAIKŠČIO GIEDRAIČIO

Jūzupas Arnulpas, kunigaikštis, sūnus Jono ir Konstancijos, gimė Lietuvoj 1754 metuose. Tas jauname dar amžiuj, išėjęs mokslus Vilniuj, pagal linkėjimą Žemaičių vyskupo Stapono Giedraičio 1775 metuose įstojo į kunigus Varnių seminarijoj. Dar klieriku tebesantį Staponas pakėlė į kanauninkus Inpliantų, o metuose 1781 vos išsišventusiam davė Laižuvos kleboniją. Tą patį metą savo pinigais išsiuntė į Rymą, kad, Tėvui šventam matant, aukštesnius pereitų mokslus. Čia kunigas Jūzupas per ketvertą metų mokės valakiškai, prancūziškai, teologijos, įstatymų Bažnyčios šventos ir senovės pasakų. Paskiau važinėjos po žemes Valakų ir Prancūzų. Paryžiuj apskritus metus truko. O apkyrėjus besivažinėjant, per žemes Alendrų, Saksonijos ir Prūsų sugrįžo į Alsėdžius. Atilsėjęs Žemaičiuose, išvyko į Varšuvą pas savą dėdę vyskupą Staponą, kurs jį nuvedė prie karaliaus Stanislovo Augusto. Metuose 1786 4 d. rugpjūčio mėnesy kunigas Jūzupas, pakeltas į Varnių pralotą mokytoją (scholastika), parvažiavo į Žemaičius sėstis tarp pralotų katedros bažnyčioj, o dvejus metus praleidus, patapo pralotu arkidiakonu. Metuose 1789 karalius Stanislovas Augustas, neturėdamas kuo kareiviams algos mokėti, liepė diduomenei, kad, surinkusi kiek kas duos pinigų, atsiųstų į Varšuvą. Atėjus tam raštui karaliaus, Panevėžio didžiūnai paskyrė į rinkikus jauną pralotą kunigaikštį Jūzupą, kurs, gan apsčiai pinigų sulasęs, nusiuntino į Varšuvą. Už tą jo darbą karalius, rodydamas savą gerą širdį, suteikė jam kryžių šv. Stanislovo. Matydamas kunigas Jūzupas kaskarts aukštyn kilstąs, nusimanė ir vyskupu patapsiąs; kad tame dalyke nedatirtų kokios kliūties iš šalies mokslo, nuvažiavęs į Vilnių, parodė savą mandrumą ir buvo pakeltas į daktarus teologijos. Tuokart, vyskupui Staponui meldžiant, karalius Stanislovas Augustas praminė pralotą Jūzupą vyskupu

Juzupą, wiskupu padietojų (koadjutoriu) Żemajtiu. Kajpogi 1791 m. atejus rasztuj nu Piusa VI popieżiaus, iszsiszwęnte i wiskupus Ortozios ir tulid iszsiżadieje Łajżuwos klebonijes. Tuotarpu nebteka
↕p. 248–249 Lanku karalistes; wiskups Ju ↕ zups 1795 metusi iszrinkts nu Żemajtiu diduomenes,ważioje i Peterburga iszpażinti sawa pakłusnuma Ciecorienej Kotrinaj II. Ta żmoniszkaj ij prijemusi pakabina ąnt jo sprąndu didej brąngi kriżiu.

§. 131.

DARBAJ WISKUPA JUZUPA GIEDRAJTE.

Metusi 1803 wiskups Juzups tapes tikru Żemajtiu wiskupu, parkiele konsistoriu isz Alsiediu i Warnius. Pawadints i Peterburga kollegią, nenorieje kad pirma kollegios wiresnibe but atimta kuneguj Banisłauskiuj ir pawesta Siestrzencewiczej, isz tos prizasties metrapolita Siestrzencewicze, par wisą sawą ąmżi, neapkinte wiskupa Juzupa. Sugriżes i Żemajtius, pajuta, jog nekurie kunegaj prisuok mirsztąntius żmones użrasziti piningus bażniczioms, didelej użdraude taj bedariti. Liepe klebonams dajlej westi kningas; apkriksztitųju, moteris wedusiųju ir mirusiųju. Klebonus nenoręntius tami dalikie kajp węn rejkięnt kłausiti, priwerti kad użmokietum po 15 rubliu sidabru i szpitoles Rakitu. Ciecoruj Aleksęndraj I. liepąnt
↕p. 249–250 patalpina konsistoriuo ↕ gierus raszitojus. Didę dalę waldżios sawa pawede mokitam ir diewobajmingam Apiciołuj Gajlewiczej, kurs iłgaj budams pirmuoju konsistoriuo, kiłnoje kunegus ir walde jejs it wiskups. Metusi 1808 wiskups Juzups pajutes nekurius kunegus kielis atwejus kas meta kaliedojęnt sawa parakwijes, didej użgine taj dariti. Priwerte klebonus istejgti pas parakwijes bażniczes moksliniczeles sodos wajkams. Metusi 1811 iszlejdes i wisą wiskupistę rasztą: parode kajp klebonaj tur ełgties su pawargielejs, kad tie nesunkindamis żmoniu, turietum kuo misti. Dwejus metus pralejdus pagał linkieimą Ministra Golicyna, surinka żines apej żemajtiszką lieżuwi ir iszguldes kningas Nauje Istatima Wieszpaties musu Jezaus Kristaus; iszspaudina Peterzburgi. Paskiaus kningas tas kunegams iszdalijes, liepe pagał ju, mokite żmones. Metusi 1817 didem gajsruj

padėtoju (koadjutorium) Žemaičių. Kaipogi 1791 m., atėjus raštui nuo Pijaus VI, popiežiaus, išsišventė į vyskupus Ortozijos ir tūlyd išsižadėjo Laižuvos klebonijos. Tuo tarpu nebteko Lenkų karalystės; vyskupas Jūzupas 1795 metuose, išrinktas nuo Žemaičių diduomenės, važiojo į Peterburgą išpažinti savo paklusnumo ciesorienei Kotrynai II. Ta, žmoniškai jį priėmusi, pakabino ant jo sprando didžiai brangų kryžių.

§ 131

DARBAI VYSKUPO JŪZUPO GIEDRAIČIO

Metuose 1803 vyskupas Jūzupas, tapęs tikru Žemaičių vyskupu, perkėlė konsistorių iš Alsėdžių į Varnius. Pavadintas į Peterburgo kolegiją, nenorėjo, kad pirma kolegijos vyresnybė būtų atimta kunigui Banislauskiui ir pavesta Sestšencevyčiai; iš tos priežasties metropolitas Sestšencevyčia per visą savą amžių neapkentė vyskupo Jūzupo. Sugrįžęs į Žemaičius, pajuto, jog nekurie kunigai prisuokia mirštančius žmones užrašyti pinigus bažnyčioms, dideliai uždraudė tai bedaryti. Liepė klebonams dailiai vesti knygas apkrikštytųjų, moteris vedusiųjų ir mirusiųjų. Klebonus, nenorinčius tame dalyke kaip vien reikiant klausyti, privertė, kad užmokėtų po 15 rublių sidabru į špitoles rokitų. Ciesoriui Aleksandrai I liepiant, patalpino konsistoriuj gerus rašytojus. Didžią dalį valdžios savo pavedė mokytam ir dievobaimingam opiciolui Gailevyčiai, kurs, ilgai būdamas pirmuoju konsistoriuj, kilnojo kunigus ir valdė jais it vyskupas. Metuose 1808 vyskupas Jūzupas, pajutęs nekuriuos kunigus kelis atvejus kas metą kalėdojant savo parakvijas, didžiai užgynė tai daryti. Privertė klebonus įsteigti pas parakvijos bažnyčias mokslinyčėles sodos vaikams. Metuose 1811, išleidęs į visą vyskupystę raštą, parodė, kaip klebonai turi elgtis su pavargėliais, kad tie, nesunkindami žmonių, turėtų kuo misti. Dvejus metus praleidus, pagal linkėjimą ministro Golicino surinko žinias apie žemaitišką liežuvį ir, išguldęs knygas Naujo įstatymo viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus, išspaudino Peterburge. [74] Paskiau, knygas tas kunigams išdalijęs, liepė pagal jas mokyti žmones. Metuose 1817 didžiam gaisrui kilus, sudegė

kiłus, sudegie Warniusi 90 butu, apswile tejpogi mura simunarie, numaj giedotuju ir katedras bażnicze. Wiskups sawa piningajs wis taj betajsidams, iszklejda 5,000 raudonuju. Ąnt simunarii buwa bekokie rejkała aukszts boksztas, tąn sugriaudina. Padirbina katedras

↕p. 250–251 bażniczio ↕ naujus ałtorius su wargonajs. Pastatidina naujes mede bażniczes: Kałtinienusi, ir Widuklie; padaugina pełną simunarijes pawezdams taj nekures klebonijes. Metusi 1828 Laonuj XII. popieżuj lejdąnt, atłajkie wiso wiskupistie, abełną beleuszą.

§. 132.

SENATWE IR MIRIMS WISKUPA JUZUPA.

Wiskups Juzups karszatie sawa, nebigaliedams beważinieties, łąnkie wiskupistę par pawiskupę; kunegus it tiewas sawa wajkus miliedams, niewiena nors iduota ir kałta skaudej nebara, bet melde kad metawotumes. Mażne wisumet żmonis sendamis pradied godietes ąnt piningu ir szikszti eti: o wiskups Juzups tejp nu tos senolu idas buwa luosus, jog par pęnkiolekąą pastaruju ąmżiaus sawa metu, nie sikie piningu sawa neskajte, nebi kłause tarnu sawa, kiek bier jo naudas? Szelpe kajp imanidams gięntis sawa ir węn to giejde kad po jo piedu, wieł Giedrajtej but żemajtiu wiskupajs. Tejp buwa żmoniszks, jog numaj jo Alsiediusi buwa atidariti dieł kożna wie-

↕p. 251–252 na. Kas diena wirdina pietus ne węn numiszkiems, ↕ bet ir swetims atważiawusems ar atważiuoti galęntiems. Kiekwienas swetims żmogus pażistams ir nepażistams wiskupuj: kiekwienas kunegs, nełaukdams pakwietima walgi łajkuj atejus, galieje siesti uż stałą, walgiti ir gierti kiek noris, o prisisotines niekam nie gałwos nelinkterieti. Taj matidams isztikiems tarnas wiskupa tare jem wiena siki «Szwiesus kunegajkszti pardaug żmoniu nerejkalingu Alsiediusi peni." Atsakie jem wiskups „tejsibe, jog anie mąn nerejkalingi, bet asz jems rejkalings." Iszgirdes taj tarnas nebdrisa daugiaus niekados ąnt swetiu beskusties. Tus ir kitus wiskupa gierus darbus pajutes, Szwiesiausis nugis mejlingiausej mumis wałdus Ciecorius Mikałojus I. papuosze ij kriżiumi S. Onos I. atskire. Nełajmingams 1831

Varniuose 90 butų, apsvilo taipogi mūro seminarija, namai giedotojų ir katedros bažnyčia. Vyskupas, savo pinigais visa tai betaisydamas, iškleidė 5000 raudonųjų. Ant seminarijos buvo be kokio reikalo aukštas bokštas, tą sugriaudino. Padirbino katedros bažnyčioj naujus altorius su vargonais. Pastatydino naujas medžio bažnyčias Kaltinėnuose ir Viduklėj, padaugino pelną seminarijos, pavesdamas tai nekurias klebonijas. Metuose 1828 Leonui XII, popiežiui, leidžiant, atlaikė visoj vyskupystėj abelną beleušą.

§ 132

SENATVĖ IR MIRIMAS VYSKUPO JŪZUPO

Vyskupas Jūzupas, karšaty savo nebįgalėdamas besivažinėti, lankė vyskupystę, per pavyskupę, kunigus, it tėvas, savo vaikus mylėdamas, nė vieno, nors įduoto ir kalto, skaudžiai nebarė, bet meldė, kad metavotųsi. Mažne visuomet žmonės sendami pradeda godėtis ant pinigų ir šykštėti, o vyskupas Jūzupas taip nuo tos senolių ydos buvo liuosas, jog per penkiolika pastarųjų amžiaus savo metų nė sykio pinigų savo neskaitė, nebeklausė tarnų savo, kiek bėra jo naudos. Šelpė kaip įmanydamas gentis savo ir vien to geidė, kad po jo pėdų vėl Giedraičiai būtų Žemaičių vyskupais. Taip buvo žmoniškas, jog namai jo Alsėdžiuose buvo atidaryti dėl kožno vieno. Kas dieną virdino pietus ne vien namiškiams, bet ir svetiems, atvažiavusiems ar atvažiuoti galintiems. Kiekvienas svetimas žmogus, pažįstamas ir nepažįstamas vyskupui, kiekvienas kunigas, nelaukdamas pakvietimo, valgio laikui atėjus, galėjo sėsti už stalo, valgyti ir gerti kiek norįs, o prisisotinęs niekam nė galvos nelinkterėti. Tai matydamas, ištikimas tarnas vyskupo tarė jam vieną sykį: „Šviesus kunigaikšti, per daug žmonių nereikalingų Alsėdžiuose peni." Atsakė jam vyskupas: „Teisybė, jog anie man nereikalingi, bet aš jiems reikalingas." Išgirdęs tai, tarnas nebdrįso daugiau niekados ant svečių besiskųsti. Tuos ir kitus vyskupo gerus darbus pajutęs, šviesiausias nugis meilingiausiai mumis valdąs ciesorius Mikalojus I papuošė jį kryžiumi šv. Onos I atskyrio. Nelaimingiems 1831 metams praėjus,

metams praejus, wiresnibę Ciecoristes matidama wiskupą Juzupą parkarszus, isakie wisusi dalikusi kłausties ir kłausiti wiskupa Simona Giedrajte pawiskupes. Dieł tikima rots nepatika wiskupuj Juzupuj tas pażeminims, wienok kajpo wirs protings, kłause wiresnibes nemurmiedams. Tuotarpu diengalis wiskups nors nieka negromulinga nebwalgie, nors wisados łajkie Alsiediusi didi ir bukli
↕ p. 252–253 giditoi Janowiecki, kas ↕ diena wienok siłpnin eje. Ąnt gała nedielę te sirgies, Alsiediusi 3 d. Liepas 1838 m. atidawe duszę Diewuj. Kuna jo wajstojes arba daktars Mioduszewskis brąngiejs rijbałajs sutepes, dżiowina Alsiediusi par apskritą mienesi. Rugpiutes 1 d. kunegaj atlika pirmą budinę Alsiediu bażniczio. Isznesząnt kuną isz rumu, kunegs Tamoszius Dobszewicze Teol. Mag. mirusioje wiskupa nudiemkłausis, pasakie susirinkusims żmoniems graži pamoksłą. Paskiaus nuweże kuną i Telszius, o paguldiusis Bernadinu bażniczio, apęnt budinę su misziomis łajkie. Ąnt gała rataj su kunu wiskupa nuslinka Warniu linkon. Pas miesteli susitikusis ij wisi prałotaj, kanaunikaj, apej trets szimtu kunegu ir daugibe żmoniu, su didżiausi iszkilmi nugobina i katedras bażniczę. Łajdotuwes nuwakar prasidieje, rita meta didioses miszes łajkie pawiskupe Simons Giedrajtis – isakus prałots Juzups Krzyżanauskis łabaj grażej atsiżegnoje. Katedras bażniczio kurinos apej 3,000 żwakiu ir żwakgalu. Wis kąn pabęngusis, pagulde kuną katedras skiepi ties diduoju ałtoriu, kami ir dabar teb gule. Par łajdotuwes, ejłą wide Kanauniks, Sziaduwos klebons,
↕ p. 253–254 daugieł križiu ↕ żenklininks Juzups Rupejka, tuokart pardietinis ąnt wisu walstiu wiskupa.

§. 133.

TEDEUSZUS BUKATY, ADOMS KOŚCIA IR JONS MIRSKIS PAWISKUPES.

Tedeuszus Juzups Bukaty Warniu kanauniks, Szidławos impułots ir prabaszczius, didelej milems nu wiskupa Łopacinskie, lig pat jo mirima buwa Apiciołu. Ir wiskups Stapons gan ij miliedams pakiele i pawiskupes. Karalus Stanisłous Augustas papuosze ij

vyresnybė ciesorystės, matydama vyskupą Jūzupą perkaršus, įsakė visuose dalykuose klaustis ir klausyti vyskupo Simono Giedraičio, pavyskupės. Dėl tikimo, rods, nepatiko vyskupui Jūzupui tas pažeminimas, vienok, kaipo vyras protingas, klausė vyresnybės nemurmėdamas. Tuo tarpu diengalis vyskupas, nors nieko negromulingo nebvalgė, nors visados laikė Alsėdžiuose didį ir buklų gydytoją Janoveckį, kas dieną vienok silpnyn ėjo. Ant galo, nedėlią tesirgęs, Alsėdžiuose 3 d. liepos 1838 m. atidavė dūšią Dievui. Kūną jo vaistojas, arba daktaras, Mioduševskis, brangiais riebalais sutepęs, džiovino Alsėdžiuose per apskritą mėnesį. Rugpjūčio 1 d. kunigai atliko pirmą budynę Alsėdžių bažnyčioj. Išnešant kūną iš rūmų, kunigas Tamošius Dobševyčia, teol. mag., mirusiojo vyskupo nuodėmklausys, pasakė susirinkusiems žmonėms gražų pamokslą. Paskiau nuvežė kūną į Telšius, o paguldę bernardinų bažnyčioj, apent budynę su mišiomis laikė. Ant galo ratai su kūnu vyskupo nuslinko Varnių linkan. Pas miestelį susitikę jį visi pralotai, kanauninkai, apie trejetas šimtų kunigų ir daugybė žmonių su didžiausia iškilme nugobino į katedros bažnyčią. Laidotuvės nuovakar prasidėjo, ryto metą didžiąsias mišias laikė pavyskupė Simonas Giedraitis, įsakąs pralotas Jūzupas Križanauskis labai gražiai atsižegnojo. Katedros bažnyčioj kūrinos apie 3000 žvakių ir žvakgalių. Viską pabengę, paguldė kūną katedros sklepe ties didžiuoju altorium, kame ir dabar tebguli. Per laidotuves eilę vedė kanauninkas, Šeduvos klebonas, daugel kryžių ženklininkas Jūzupas Rupeika, tuokart perdėtinis ant visų valsčių vyskupo.

§ 133

TADEUŠAS BUKOTA, ADOMAS KOSCIA IR JONAS MIRSKIS, PAVYSKUPĖS

Tadeušas Jūzupas Bukota, Varnių kanauninkas, Šidlavos impulotas ir prabaščius, dideliai mylimas nuo vyskupo Lopacinskio, lig pat jo mirimo buvo opiciolu. Ir vyskupas Staponas, gan jį mylėdamas, pakėlė į pavyskupes. Karalius Stanislovas Augustas papuošė

križiumi S. Stanisłowa. Pawiskupe tas, kajp senolej pasako, buwa didelej diewobajmings, kas diena Szidławos bažniczio węnkart su kitajs kunegajs, bałsu kunegiszkus poterus kalbieje, kas rita, maž par pusę adinas, kłupodams, parkratinieje gieribes Diewa; Szidławos bažniczej daug giera padare, nemaž pawargielu sawa duonu majtina, kiekvienam paszałpas rejkałaujęntem kąn norint dawe. Dar ne wisa te parsenes iszwažiawa kažiko i Minska, bet to miesta nedawažiawes, kiele stajgu susirga ir 16 dieno Gruodi 1795 m. pasirinka.

↕ p. 254–255 Pawiskupe Teologios Daktars, Joniszkies kle ↕ bons, križiaus S. Stanisłowa ženklininks Adoms Kościa, wiskupuj Staponuj noręnt nu 1778 metu buwa abełnu Apiciołu. Senatwie Joniszkies klebonįję pawide sawam tikram broluj Ąntonuj Koscej.

Jons Swiatopełks Mirskis iłgaj giwena Wilnuo, par wiskupą Juzupą pakiełts i Warniu prałotus, parsikiele i Žemajtius ir igije Bejsogałas klebonįję. Patio karszatie wiskupuj Juzupuj noręnt, Szwiesiausis Ciecorius Mikałojus I. pramine ij žemajtiu pawiskupi. Kajpogi Mirskis ir wilies wiskupu paliksis, tuotarpu nesułaukies dar isz Rima raszta, Spalu mienesie 1838 m. mire. I jo wietą tas pats Szwiesiausis Ciecorius 28 d. Rugpjutes 1840 metu giwenąnti Peterburgie Warniu kanaunikął, Szidławos Impułotą Joną Krizostomą Gintyłłą, pramine žemajtiu pawiskupi.

§. 134.

DU KRAŽIU KLEBONU.

Cyprions Odyniec 1750 m. gimes, parejdams iwajres wiresnibes, iszsiszwęnte i kunegus ir tape Połocka pawiskupi, o wadinos wisku-
↕ p. 255–256 pu Hippo ↕ nos, karalus Stanisłous Augustas, padare ij ženklininku križiaus S. Stanisłowa. O metusi 1801 Ciecoruj Aleksęndruj I. liepąnt, wiskups Stapons pawede jem Kražiu klebonįję. Metusi 1807 28 d. Liepas mienesies, užsidegie Kražiusi žida butele, isz tos kiła tejp didis gajsrus, jog dwieju adinu buwie, susikurina mažne wisas miestelis ir parakwijes bažnicze. Garsingi warpaj, degąnt warpiczej sutirpi, it

jį kryžiumi šv. Stanislovo. Pavyskupė tas, kaip senoliai pasakoja, buvo dideliai dievobaimingas, kas dieną Šidlavos bažnyčioj vienkart su kitais kunigais balsu kunigiškus poterius kalbėjo, kas rytą, mаž per pusę adynos klūpodamas, perkratinėjo gerybes Dievo; Šidlavos bažnyčiai daug gero padarė, nemaž pavargėlių savo duona maitino, kiekvienam, pašalpos reikalaujančiam, ką norint davė. Dar ne visai tepersenęs, išvažiavo kaži ko į Minską, bet, to miesto nedavažiavęs, kely staiga susirgo ir 16 dienoj gruodžio 1795 m. pasirinko.

Pavyskupė, teologijos daktaras, Joniškio klebonas, kryžiaus šv. Stanislovo ženklininkas Adomas Koscia, vyskupui Staponui norint, nuo 1778 metų buvo abelnu opiciolu. Senatvėj Joniškio kleboniją pavedė savam tikram broliui Antanui Kosciai.

Jonas Sviatopelkas Mirskis ilgai gyveno Vilniuj, per vyskupą Jūzupą pakeltas į Varnių pralotus, persikėlė į Žemaičius ir įgijo Baisogalos kleboniją. Pačioj karšaty, vyskupui Jūzupui norint, šviesiausias ciesorius Mikalojus I praminė jį Žemaičių pavyskupe. Kaipogi Mirskis ir vylės vyskupu paliksiąs, tuo tarpu, nesulaukęs dar iš Rymo rašto, spalio mėnesy 1838 m. mirė. Į jo vietą tas pats šviesiausias ciesorius 28 d. rugpjūčio 1840 metų gyvenantį Peterburge Varnių kanauninką, Šidlavos impulotą Joną Krizostomą Gintilą praminė Žemaičių pavyskupe.

§ 134

DU KRAŽIŲ KLEBONU

Ciprijonas Odinecas, 1750 m. gimęs, pereidamas įvairias vyresnybes, išsišventė į kunigus ir tapo Polocko pavyskupe, o vadinos vyskupu Hiponos; karalius Stanislovas Augustas padarė jį ženklininku kryžiaus šv. Stanislovo. O metuose 1801, ciesoriui Aleksandrai I liepiant, vyskupas Staponas pavedė jam Kražių kleboniją. Metuose 1807 28 d. liepos mėnesio užsidegė Kražiuose žydo butelė, iš tos kilo taip didis gaisras, jog dviejų adynų būvy susikūrino mažne visas miestelis ir parakvijos bažnyčia. Garsingi varpai, degant varpyčiai,

litus żemęn nuwarwieje. Po to nùpuole, klebons użsakie parakwijo giwenąntims żmoniems, szwęntomis dienomis wajksztioti Jezawitu bażniczion, kuri tuokart walde kunegaj Karmàlitas. Trejus metus nulejdus, klebons ąnt senasejs pamatajs, pastrunije naują mede bażniczę, kuri lig sziolej tebrioksa. Tas pats klebons sułases isztirpusiuju warpu żałwari, 1809 metusi, nulijdina du nauju grażiu warpu. Pirmasis pusąntra masta skiersaj płatuma, ąnt szonajs szioki neszio parasza.

Gieysz Eliaszewicz primum vivere me fecit
Borkowski cineres suscitat ipse meos
Praesulis Hvpponae est cum data vita manu.
Ąntro pusie.
↕ p. 256–257 *Campa Consecrata S. Michaeli Arch. Sumpt.* ↕
Ill. Cypriani Odyniec Epis. Hipp. Sufr. Poloc. praepositi Crosensis 1809.
Mażesniojeszioks ira paraszas.
Vornis e cineribus revixi.

Kaniauskis uż nulijma tuodums warpums, gawa 700 musztiniu abręnczkawu. Pawiskupe Odyncus wis taj istejgies, metusi 1811 mire.

Mateuszus Kondrats istojes i kunegus, buwa pirmu kamęndoriu Szaduwo, paskiaus raszitoju pas pawiskupę Kościu, dar paskiaus wiskups Juzups atidawe jem Krażiu klebonįję. Kondrats palikies bażnicze kamęndorems, o klebonijas walstius gięntims, wisumet giwena pas kopliczę Pajurie. Parakwijes bażnicze Krażiusi naujej padirbta, buwa tuszti it stoginie pawasari, be kokie ałtoriaus, be kokios spawiedniczes; klebons wienok par triliką metu uriedistes sawa, nie wiena ałtoriaus nepadirbina, niewienos lęntos neprisegina, nors kas metą isz bażniczes walstiu, luob gauti 1,000 raudonuju. Mire 1825 metusi, nelikdams po sawa piedu ne gajlese, ne minawones. Tam mirus Krażiu pons, Rodziewicze pirmu pasisakie noris, kad Krażiu
↕ p. 257–258 klebonu but Pelicions Alkimawicze, o paskiaus iszdawe tami ↕ dalikie rasztą Wilniaus wiskupistes kuneguj Mikodimuj Kasparawiczej, isz tos prieżasties kiła tarp anuodums barnis, kurs nedalejda istati tikra klebona lig pat 1841 metu.

sutirpę, it lytus žemėn nuvarvėjo. Po to nuopuolio klebonas užsakė parakvijoj gyvenantiems žmonėms šventomis dienomis vaikščioti jezavitų bažnyčion, kuria tuokart valdė kunigai karmelitai. Trejus metus nuleidus, klebonas ant senųjų pamatų pastrūnijo naują medžio bažnyčią, kuri lig šiolei tebriogso. Tas pats klebonas, sulasęs ištirpusiųjų varpų žalvarį, 1809 metuose nuliedino du nauju gražiu varpu. Pirmasis, pusantro masto skersai platumo, ant šonų šiokį nešioja parašą:

Gieysz Eliaszewicz primum vivere me fecit
Borkowski cineres suscitat ipse meos
Praesulis Hipponae est cum data vita manu. [75]
Antroj pusėj:
Campa consecrata S. Michaeli Arch. Sumpt.
Ill. Cypriani Odyniec Epis. Hipp. Sutr. Poloc. praepositi Crosensis 1809. [76]
Mažesniojo šioks yra parašas:
Vornis e cineribus revixi. [77]

Kaniauskis už nuliejimą tųdviejų varpų gavo 700 muštinių abrenčkavų. Pavyskupė Odinecas, visa tai įsteigęs, metuose 1811 mirė.

Mateušas Kondratas, įstojęs į kunigus, buvo pirma kamendorium Šeduvoj, paskiau rašytoju pas pavyskupę Koscią, dar paskiau vyskupas Jūzupas atidavė jam Kražių kleboniją. Kondratas, palikęs bažnyčią kamendoriams, o klebonijos valsčius gentims, visuomet gyveno pas koplyčią Pajūry. Parakvijos bažnyčia Kražiuose, naujai padirbta, buvo tuščia it stoginė pavasarį, be kokio altoriaus, be kokios spaviednyčios; klebonas vienok per trylika metų urėdystės savo nė vieno altoriaus nepadirbino, nė vienos lentos neprisegino, nors kas metą iš bažnyčios valsčių gaudavo 1000 raudonųjų. Mirė 1825 metuose, nelikdamas po savo pėdų nei gailesio, nei minavonės. Tam mirus, Kražių ponas Rodzevyčia pirma pasisakė norįs, kad Kražių klebonu būtų Pelicijonas Alkimavyčia, o paskiau išdavė tame dalyke raštą Vilniaus vyskupystės kunigui Mikodimui Kasparavyčiai, iš tos priežasties kilo tarp anųdviejų barnis, kurs nedaleido įstatyti tikro klebono lig pat 1841 metų.

§. 135.

KIELETS NAUJU·PARAKWIJES BAŻNICZIU.

Juzups su Onu Umiastauskati Szuksztu 1803 m. padirbinusiu Kruopiusi bażniczę ir istejgusi pas ję ałtoriję, użrasze kuneguj wałaką żemes, su 3,645 rub. sid. Wiskups Juzups Szuksztum mełdąnt tus naujus numus Diewa, pakiele i parakwijes bażniczes ir użwede ribas parakwijes, kurio ira 2,120 katalikaj.

Łaukżemie 1639 metusi jau buwa koplicze bejokie turta(106). Metusi 1754 Karolus Mirbachs padirbina cze nauję bażniczę, o Henryks Barons de Mirbach Lanku Jenerols 1793 metusi, dowinoje tos wietas kuneguj butą su żemi, pasijeme ałgą kas meta mokieti, duoti mede sziłumaj ir 30 weżimu sziena. Ąnt gała wiskups Juzups atskijdes dalis Pałąngos ir Darbienu parakwijes, istejgie nauję Łaukżemes parakwiję, kurio nugis ira 1476 kataliku.

Ejrogałas Tiewuns Jons Odachauskis 1803 m. użrasze *Odakawa* bażniczej 3,000 rubl. sid. ir wałaka su wirszu żemes, o kunegajksztis wiskups Juzups, sutejkie parakwiję, kurioje szęndien skajtos apej 1,120 kataliku. Bażnicze Girdiszkies 1782 par Joną Adomawiczę padirbinta, gan iłgaj skajties uż kopliczę, nes kunegs jos kuo misti neturieje. Bet Słowaczynskuj 1804 m. taj kopliczej 3,150 r. s. użraszius ir 3 wałakus su wirszu pawedus żemes; wiskups Juzups pakiele ję i parakwijes bażniczes, pas kurę giwen du kunigu, parakwijo ira 3,301 katalikaj.

Batakiu bażniczes dukterej *Skaudwiles* kopliczej, 1804 Micewicze użrasze 3,000 r. s. ir wałaką su wirszu żemes, o wiskups Juzups padare ję parakwijes bażniczi, pri kurios prider 1,974 kataliku.

↕ p. 258–259 (106) Acta secundae sinodus Samogitien. ↕

§ 135

KELETAS NAUJŲ PARAKVIJOS BAŽNYČIŲ

Jūzupas su Ona Umiastauskaite Šiukštu, 1803 m. padirbinusiu Kruopiuose bažnyčią ir įsteigusiu pas ją altariją, užrašė kunigui valaką žemės su 3645 rub. sid. Vyskupas Jūzupas, Šiukštom meldžiant, tuos naujus namus Dievo pakėlė į parakvijos bažnyčias ir užvedė ribas parakvijos, kurioj yra 2120 katalikų.

Laukžemy 1639 metuose jau buvo koplyčia be jokio turto[106]. Metuose 1754 Karolius Mirbachas padirbino čia naują bažnyčią, o Henrikas baronas de Mirbachas, lenkų jenerolas, 1793 metuose dovanojo tos vietos kunigui butą su žeme, pasiėmė algą kas metą mokėti, duoti medžio šilumai ir 30 vežimų šieno. Ant galo vyskupas Jūzupas, atskiedęs dalis Palangos ir Darbėnų parakvijos, įsteigė naują Laukžemio parakviją, kurioj nugis yra 1476 katalikai.

Ariogalos tėvūnas Jonas Odachauskis 1803 m. užrašė *Adakavo* bažnyčiai 3000 rub. sid. ir valaką su viršum žemės, o kunigaikštis vyskupas Jūzupas suteikė parakviją, kurioje šiandien skaitos apie 1120 katalikų. Bažnyčia Girdiškės, 1782 per Joną Adamovyčią padirbinta, gan ilgai skaitės už koplyčią, nes kunigas jos kuo misti neturėjo. Bet Slovačinskiui 1804 m. tai koplyčiai 3150 r. s. užrašius ir 3 valakus su viršum pavedus žemės, vyskupas Jūzupas pakėlė ją į parakvijos bažnyčias, pas kurią gyvena du kunigu, parakvijoj yra 3301 katalikas.

Batakių bažnyčios dukteriai, *Skaudvilės* koplyčiai, 1804 Micevyčia užrašė 3000 r. s. ir valaką su viršum žemės, o vyskupas Jūzupas padarė ją parakvijos bažnyčia, prie kurios pridera 1974 katalikai.

[106] Acta secundae sinodus Samogitien. [78]

§. 136.

SENAS BAŻNICZES NAUJEJ APRUPINTAS. KATEDRAS BAŻNICZE.

Warniu mistele sziaures pusie, paupalie ira kałwele, nu ritu ir
↕ p. 259–260 sziaures apdijgta kieturioliku ↕ suberbiejusiems lijpoms, wienu egli ir wienu klawu. – Nu wakara użdijgta ejłu jaunu tepelu ir klawu. Ąnt tu kałweli rioksa križauna gieraj aptajsita mura bażnicze cygielems kłota, iłguma 60 żinksniu, płatuma tijs kopliczioms 46, be kopliczіu 32 żinksniu. Priszakie bażniczes stou du boksztu, skardu kłotu. Kajremij bokszti kiba dziegorius musząs par Apicioła Benewenturą Gajlewiczę istejgts, ir du dideliu warpu par wiskupa Stapona 1786 ir 1793 nulijdintu. – Didesis sweręns 3,200, o mażesnesis 1,120 swaru. Widuo bażniczes ira du kąmboriu arba zakrastij, kanauniku ir kunegu giedotoju – ąnt tu pastaruje łajkos popierej wisos wiskupistes. Ąnt wiszkoms ira grażi wargonaj darba Wajciulewiczes żemajte ąnt 16 bałsu. Pati bażnicze papuoszta ira dwiliku ałtoriu dajlides darba. Didemij kiba pujki malawone SS. Apaształu Petra su Powiłu, użtaritojums bażniczes. Ąnt ałtoriu rioksa dajlu sidabra deszimtis liktoriu. Mażusiusi ałtoriusi kajpotaj: Motinas Diewa, S. Juzupa, S. Portunata, S. Jurgie, S. Ignaciaus, S. Ąntona, S. Jona Nep., S. Kazimiera, S. Emiliones kiba malawones negudres, wienok imaningas. – Bażniczes
↕ p. 260–261 gięblesi kiba por ↕ trektaj: Merkiele Giedrajte, Ąntona Tyszkiewiczes, Jona Łopacinskie, Stapona Giedrajte ir Szweryna prałota.

§. 137.

SZIDŁAWOS.

Metusi 1789 pawiskupe Bukaty, Syrpawicze ir Szydłauskis, istejgie pas Szidławos bażniczę naują ałtoriję. – Tas pats Bukaty, padirbina grażius mura numus impułotams. Bukatiuj mirus Szidławos impułotu tape Simons Giedrajtis pawiskupe, kurs 1804 m. atnaujęna stoga bażniczes, ir padirbines ąnt kapajs kopliczę, pastate stowiłą Motinos Diewa, par Bukati isz Ęnglios żemes parweżtą. – Pagałop

§ 136

SENOS BAŽNYČIOS NAUJAI APRŪPINTOS. KATEDROS BAŽNYČIA

Varnių miestelio šiaurės pusėj, paupely yra kalvelė, nuo rytų ir šiaurės apdiegta keturiolika suberbėjusiomis liepomis, viena egle ir vienu klevu. Nuo vakarų uždiegta eile jaunų topolių ir klevų. Ant tos kalvelės riogso kryžauna gerai aptaisyta mūro bažnyčia, cygelėmis klota, ilgumo 60 žingsnių, platumo ties koplyčiomis 46, be koplyčių 32 žingsniu. Priešaky bažnyčios stovi du bokštu, skarda klotu. Kairiajame bokšte kybo dziegorius mušąs, per opiciolą Beneventūrą Gailevyčią įsteigtas, ir du dideliu varpu, per vyskupą Staponą 1786 ir 1793 nuliedintu. Didysis sveriąs 3200, o mažesnysis 1120 svarų. Viduj bažnyčios yra du kambariu, arba zakristiji, kanauninkų ir kunigų giedotojų, ant tos pastarosios laikos popieriai visos vyskupystės. Ant viškų yra gražūs vargonai darbo Vaiciulevyčios, žemaičio, ant 16 balsų. Pati bažnyčia papuošta yra dvylika altorių dailidės darbo. Didžiajame kybo puiki maliavonė šv. šv. apaštalų Petro su Povilu, užtarytojų bažnyčios. Ant altorių riogso dailių sidabro dešimtis liktorių. Mažuosiuose altoriuose, kaipo tai: Motinos Dievo, šv. Jūzupo, šv. Portūnato, šv. Jurgio, šv. Ignaciaus, šv. Antano, šv. Jono Nep., šv. Kazimiero, šv. Emilijonos, kybo maliavonės negudrios, vienok įmaningos. Bažnyčios gembėse kybo portrektai Merkelio Giedraičio, Antano Tiškevyčios, Jono Lopacinskio, Stapono Giedraičio ir Šverino, praloto.

§ 137

ŠIDLAVOS

Metuose 1789 pavyskupė Bukota, Sirpavyčia ir Šidlauskis įsteigė pas Šidlavos bažnyčią naują altariją. Tas pats Bukota padirbino gražius mūro namus impulotams. Bukotai mirus, Šidlavos impulotu tapo Simonas Giedraitis, pavyskupė, kurs 1804 m. atnaujino stogą bažnyčios ir, padirbinęs ant kapų koplyčią, pastatė stovylą Motinos Dievo, per Bukotą iš Anglijos žemės parvežtą. Pagalop 1838 m. tapo

1838 m. tape impułotu Jons Gintyłła, kielętas križiu ženklininks. Szydławos bažniczej prider su wirszu 140 wałaku žemes, ir 8,951 r. s. parakwijo skajtos 4,687 katalikaj. Szidławo giwen 5 kunegaj.

§. 138.

TELSZIU PARAKWIJES BAŽNICZE.

Telsziusi buwa senej istejgta ir priderąntej turtajs apdowenota pa-
↕p. 261–262 rakwijes bažnicze, kurios kle ↕ bonu pradio dewiniolektoje ąmžiaus buwa kunegs Jonuszkiewicze. Metusi 1803 wiskups Juzups, nebežinios kanauniku, liepes klebonuj iszsižadieti tos bažniczes, turtus jos atidawe Simunariej, woz męką ałgą simunarije pasijeme kas meta mokieti wietas kuneguj. Toks pariedims, rots atnesze pełną simunariej, bet buwa prižasti sugruwima bažniczes, nes ta 1700 isz mede padirbta, pradieje spierej szliti, simunarie nedawe piningu patajsimuj rejkalingu. Metusi 1814 wiresnibe matidama jau grunąnt užpecziotije, o biszki paskiaus ir suarde. Taj matidams wietas kunegs padirbinęs isz lantun łapinę, dar par kieletą metu meldies it bažniczio. Pagałop ir taj iszwirtus, wiskups pawede parakwiję kunegams Bernadinams. – Toki ejłu parakwijes bažnicze ir pragajsza. Tarsi atminimuj buwusioses bažniczes m. 1808 Ąntons Samowicze su Tedeuszu Kotauskiu, istejgie pas ję ałtoriję užraszidamu kuneguj 1,954 r. s. O ąntraj turentej 2,440 r. s. dawe pradę Agate Ginteliene su Marioni
↕p. 262–263 Girdwajnati. ↕

§. 139.

PŁUNGIES BAŽNICZE.

Metusi 1815 Bajors Łapinskis, ąnt kiele isz Płungies i Žorienus ejnąnt, idijgies mede križiu, ikiele ing aną mede stowiłą Motinos Diewa. Pajutusis taj sodiszkiej žmones, iwajriosi ligosi ir priepuolusi, pradieje žadieties pri to križiaus, dowenas neszti ir stebukłus skielbi. Iszgirdes kas destes wiskups Juzups, parkieldina stowiłą i Płungies

impulotu Jonas Gintila, keleto kryžių ženklininkas. Šidlavos bažnyčiai pridera su viršum 140 valakų žemės ir 8951 r. s., parakvijoj skaitos 4687 katalikai. Šidlavoj gyvena 5 kunigai.

§ 138

TELŠIŲ PARAKVIJOS BAŽNYČIA

Telšiuose buvo seniai įsteigta ir priderančiai turtais apdovanota parakvijos bažnyčia, kurios klebonu pradžioj devynioliktojo amžiaus buvo kunigas Jonuškevyčia. Metuose 1803 vyskupas Jūzupas ne be žinios kanauninkų, liepęs klebonui išsižadėti tos bažnyčios, turtus jos atidavė seminarijai; vos menką algą seminarija pasiėmė kas metą mokėti vietos kunigui. Toks parėdymas, rods, atnešė pelną seminarijai, bet buvo priežasčia sugriuvimo bažnyčios, nes ta, 1700 iš medžio padirbta, pradėjo spėriai šlyti, – seminarija nedavė pinigų, pataisymui reikalingų. Metuose 1814 vyresnybė, matydama jau griūnant, užpečiotijo, o bišką paskiau ir suardė. Tai matydamas, vietos kunigas, padirbinęs iš lentų lapinę, dar per keletą metų meldės it bažnyčioj. Pagalop ir tai išvirtus, vyskupas pavedė parakviją kunigams bernardinams. Tokia eile parakvijos bažnyčia ir pragaišo. Tarsi atminimui buvusiosios bažnyčios m. 1808 Antanas Samovyčia su Tadeušu Kotauskiu įsteigė pas ją altariją, užrašydamu kunigui 1954 r. s. O antrai, turinčiai 2440 r. s., davė pradžią Agatė Gintilienė su Marijona Girdvainaite.

§ 139

PLUNGĖS BAŽNYČIA

Metuose 1815 bajoras Lapinskis, antkely iš Plungės į Žarėnus einant įdiegęs medžio kryžių, įkėlė ing aną medžio stovylą Motinos Dievo. Pajutę tai, sodiškiai žmonės įvairiose ligose ir priepuoliuose pradėjo žadėtis prie to kryžiaus, dovanas nešti ir stebuklus skelbė. Išgirdęs, kas destis, vyskupas Jūzupas perkeldino stovylą į Plungės

bażniczę, o su lig tuo sikiu, stebukłaj pragajsza. Płungie szęndien rioksąntiję bażniczę, galî 18 ąmżiaus padirba parakwijonis su klebonu. Tąn patę bażniczę, szios gadines darbus klebons Jurgis Kierwelis su parakwijonimis, kajp węn rejkięnt aprupina. – Nesgi dażiwiemis iwajrej iszraszidina jos sienas ir łubas, pasąmdiusis amatnika Jundziłłą atnaujena wisus ałtorius – stoga isznauje apkłoje, szwęntoriu aptwiere dajlej akmeniu zomatu it sienu. – Żodżiu: wisusi Żemajtiusi
↕ p. 263-264 nier mede bażniczes, tejp papuosztos, kajp płungiszkie. ↕

§. 140.

ŁAUKUWOS BAŻNICZE.

Łaukuwas bażnicze mede, senej dirbta, benoręnti jau gruti, garsinga ira stebuklingu stowiłu Wieszpaties Jezaus. – Tos stowiłos szioki buwa prade. Metusi rodos 1818 Styrbis Serwitiu sodo giwenus, pirkies nu bagamazu mede stowilelę Kristaus Jezaus besiedęnte, padieje sawa klietie ąnt wiszkomis, kietęndams kumetnor i kriżiu ikielti. Tuotarpu smagiej susirga jo pati – nuludes wirs nenumane kajp jos giditi. Apej taj besirupinąntem, pasirodes sapnie buk każikas, ir tares: „Jej nori kad tawa moters pagitum, nebłajkik ąnt wiszkoms stowiłas Jezaus Kristaus." Pakirdes wirs, papasakoje sapną sergąntej moterij, o abudu susitarusiu, ąnt kielie isz Kwiedajniu i Łaukuwą ejnąnt, spierej padirbina kriżiu ir ikiele minawotą Kristaus stowiłą. – Taj padarius pati tulid iszgije. Wisus tus dalikus wejkiej pajutusis żmones, pradieje płusti su apżadajs pas tąn kriżiu. Styrbis kieletuj metu sukakus, iszrowe kriżiu ir jo wieto pastate mede kopliczelę Wieszpatem Jezusuj.
↕ p. 264-265 Żmoniems tąn dar tąnkiesnej pradiejus ↕ łąnkiti, kunegaj użsigiejde parkielti stowiłą Jezaus Kristaus bażniczion. Bet patis negalieje tarp sawęs sutikti: wieni norieje parkielti stowiłą i kopliczę Iwoniszkiu, nes ta buwa artej sodos Serwitiu, kiti Rietawa bażniczion, nes Styrbis buwa rietawiszkis; kiti ąnt gała Łaukuwon, nes Styrbis giwena Łaukuwas parakwijo. Tuotarpu Łaukuwas klebons Rymkiewicze, nełaukdams stigawones gała, nakti atważiawes pas kopliczelę, pajeme stowiłą Wieszpaties ir pastate sawa bażniczio. Nu tos gadines

bažnyčią, o sulig tuo sykiu stebuklai pragaišo. Plungėj šiandien riogsančiąją bažnyčią gale 18 amžiaus padirbo parakvijonys su klebonu. Tą pačią bažnyčią šios gadynės darbus klebonas Jurgis Kervelis su parakvijonimis kaip vien reikiant aprūpino. Nesgi dažyvėmis įvairiai išrašydino jos sienas ir lubas, pasamdę amatininką Jundzilą, atnaujino visus altorius, stogą iš naujo apklojo, šventorių aptvėrė dailiai akmenų zomatu it siena. Žodžiu, visuose Žemaičiuose nėra medžio bažnyčios taip papuoštos, kaip plungiškė.

§ 140

LAUKUVOS BAŽNYČIA

Laukuvos bažnyčia medžio, seniai dirbta, benorinti jau griūti, garsinga yra stebuklinga stovyla Viešpaties Jėzaus. Tos stovylos šiokia buvo pradžia. Metuose, rodos, 1818 Stirbis, Sarvičių sodoj gyvenąs, pirkęs nuo bagamazų medžio stovylėlę Kristaus Jėzaus besėdinčio, padėjo savo klėty ant viškų, ketindamas kuomet nors į kryžių įkelti. Tuo tarpu smagiai susirgo jo pati. Nuliūdęs vyras nenumanė, kaip jos gydyti. Apie tai besirūpinančiam pasirodęs sapne būk kaži kas ir taręs: „Jei nori, kad tavo moteris pagytų, neblaikyk ant viškų stovylos Jėzaus Kristaus." Pakirdęs vyras papasakojo sapną sergančiai moteriai, o abudu susitarusiu antkely iš Kvėdarnos į Laukuvą einant spėriai padirbino kryžių ir įkėlė minavotą Kristaus stovylą. Tai padarius, pati tūlyd išgijo. Visus tuos dalykus veikiai pajutę, žmonės pradėjo plūsti su apžadais pas tą kryžių. Stirbis, keletui metų sukakus, išrovė kryžių ir jo vietoj pastatė medžio koplyčėlę Viešpačiui Jėzui. Žmonėms tą dar tankiau pradėjus lankyti, kunigai užsigeidė perkelti stovylą Jėzaus Kristaus bažnyčion. Bet patys negalėjo tarp savęs sutikti: vieni norėjo perkelti stovylą į koplyčią Ivoniškių, nes ta buvo arti sodos Sarvičių, kiti Rietavo bažnyčion, nes Stirbis buvo rietaviškis, kiti ant galo Laukuvon, nes Stirbis gyveno Laukuvos parakvijoj. Tuo tarpu Laukuvos klebonas Rimkevyčia, nelaukdamas stigavonės galo, naktį atvažiavęs pas koplyčėlę, paėmė stovylą Viešpaties ir pastatė savo bažnyčioj. Nuo tos gadynės daug žmonių žadas

daug żmoniu żadas Ławkuwon ir nemaż datir pagałbas Diewa. Ne węn par szwęntes Kristaus Jezaus, bet ir pertniczes dienomis, susejn żmones Łaukuwas bażniczion it ąnt àtłajdu. Pas tąn bażniczę giwen trets kunegu, parakwijo skajtos 3,008 kataliku.

§. 141.

DARBIENU, NEMAKSZTIU IR UGIENU BAŻNICZES.

Darbienu mede kanakados padirbta bażnicze isz prižasties kares 1831 sudegie, o klebons tos gadines Grycewicze, kalinion pakluwa.
↕ p. 265–266 Taj matidamis kunegaj, dwara klieti apwerte i koplicz ę ↕ ir par kieletą metu, su wisu parakwij toj meldies. Susimilęs ąnt ju Pons Darbienu diewobajmings Jomilesta Tyszkiewicze 1838 m. padirbina isz akmenu naują mura bażniczę, kuri ir dabar tebrioksa. Giwen pas ję trets kunegu, parakwijo ira 3,149 katalikaj.

Nemaksztiusi senowie buwa imaninga mede bażnicze, tąn perkunije 1814 m. sudegina, nemites klebons pastrunije łapinę, kurio gan iłgaj żmones meldies. Ąnt gała 1826 m. żmoniszks klebons Juzups Strzelieckis padirba naują mede bażniczę, pas kurę giwen tris kunegaj, parakwijo ira 2,749 kataliku.

Ugienusi ąnt pat skardiu Duobissas sude Dyrda senąję sugriaudines, padirbina naują isz kałtu akmenu bażniczelę, bet ta nu perkunijes 1836 uždegta butinaj apswile. Sude Dyrda, nors ir pats neturtings, wienok ne węn ąntru atweju apkłoje bażniczelę, bet dar ir wisu kuo aprupina. Oj! kajp but padoru kad wisi didżiunaj sektum
↕ p. 266–267 jo pawejizdą. ↕

§. 142.

KIELETS BAŻNICZIU IR AŁTORIJU TO GADINIE ISTEJGTU.

Szczodrobawi arba Rokanusi didżiuns Prąnciszkus Tracewskis 1830 m. padirbina grażę mura bażniczelę, wietas kuneguj mokieje kas meta 50 r. s. ałgos. – Buwa kietines użrasziti bażniczelej 15,000 r. s.

Laukuvon ir nemaž datiria pagalbos Dievo. Ne vien per šventes Kristaus Jėzaus, bet ir pertnyčios dienomis susieina žmonės Laukuvos bažnyčion it ant atlaidų. Pas tą bažnyčią gyvena trejetas kunigų, parakvijoj skaitos 3008 katalikai.

§ 141

DARBĖNŲ, NEMAKŠČIŲ IR UGIONIŲ BAŽNYČIOS

Darbėnų medžio kana kados padirbta bažnyčia iš priežasties karės 1831 sudegė, o klebonas tos gadynės Gricevyčia kalinin pakliuvo. Tai matydami, kunigai dvaro klėtį apvertė į koplyčią ir per keletą metų su visa parakvija toj meldės. Susimilęs ant jų, ponas Darbėnų dievobaimingas jomylista Tiškevyčia 1838 m. padirbino iš akmenų naują mūro bažnyčią, kuri ir dabar tebriogso. Gyvena pas ją trejetas kunigų, parakvijoj yra 3149 katalikai.

Nemakščiuose senovėj buvo įmaninga medžio bažnyčia, tą perkūnija 1814 m. sudegino; nemitęs klebonas pastrūnijo lapinę, kurioj gan ilgai žmonės meldės. Ant galo 1826 m. žmoniškas klebonas Jūzupas Stšeleckis padirbo naują medžio bažnyčią, pas kurią gyvena trys kunigai, parakvijoj yra 2749 katalikai.

Ugioniuose, ant pat skardžio Dubysos, sūdžia Dirda, senąją sugriaudinęs, padirbino naują iš kaltų akmenų bažnyčėlę, bet ta, nuo perkūnijos 1836 uždegta, būtinai apsvilo. Sūdžia Dirda, nors ir pats neturtingas, vienok ne vien antru atveju apklojo bažnyčėlę, bet dar ir visu kuo aprūpino. Oi, kaip būtų padoru, kad visi didžiūnai sektų jo paveizdą!

§ 142

KELETAS BAŽNYČIŲ IR ALTARIJŲ, TOJ GADYNĖJ ĮSTEIGTŲ

Sidabrave, arba *Rokoniuose*, didžiūnas Pranciškus Tracevskis 1830 m. padirbino gražią mūro bažnyčėlę, vietos kunigui mokėjo kas metą 50 r. s. algos. Buvo ketinęs užrašyti bažnyčėlei 15 000 r. s. ir

ir melsti wiskupą Juzupą, kad nauję Rokanu parakwiję użwestum, bet paskiaus to Tracewskis nebipadare.

Metusi 1803 Teodori Wittingoffiene padirbina Wegeriusi, Akmenes parakwijo kopliczę, o kuneguj użrasze żemes gabałą su kieletą żmoniu.

Metusi 1806 Motiejus Krzyżewicze istejgie pas Sedos bażniczę nauję ałtoriję użraszidams kuneguj 1,488 r. s.

Metusi 1821 Diewobajmings kunegs Tamoszius Bohuszus, su Tedeuszu Jomąntu dawe pradę Kąntautiu ałtorijej, kuri tur 2,213 r. s.

§. 143.

ABEŁNUS SKAJTLUS BAŻNICZIU IR TURTU WISKUPA.

Jej kas norietum suneszti bażniczes, kopliczes ir ałtorijes, apej ku-
↕ p. 267–268 riu istejgima to kningo pa ↕ rasziau, iszwistum, jog wisusi Żemajtiusi, rąnkosi szejpjau (swiecku) kunegu buwa:

Pęnkiolektami ąmżie parakwijes bażnicziu...18 dukterie 1 Ałtorij 2

Pirmo pusie szeszioliktoje ąmżiaus...47 – 5 – 7

Bet ąntroje pusie, woz kielets bażnicziu belika.

Septinioliktami ąmżie wieł buwa parak. baż...83 – 16 – 20

Asztuonioliktami...99 – 89 – 66

Dewinioliktami...102 – 91 – 107

Pas tas wisas bażniczes, kopliczes ir ałtorijes, dabar giwen 418 szejpjau kunegu. Ira dar Żemajtiusi kielets bażniczių, pas kures giwen zokaninkaj, tas żemiaus apraszisiu. Nemaż dar didżiunu rumusi sawa tur kopliczes, pas kures kunegaj ne wisumet tegiwen.

Wisi turtaj Żemajtiu wiskupa apej 1710 m. tenesze pełna metu buwie 13,000 timpu. Apej metus 1745 kajpĄntons Tyszkiewicze sawa Żemajtiu wiskupistes apraszimi saka, buk wisi walstej 5,000 auksinu pełna tedariusis. Musu gadinie, wiskups kas meta użpełna 34,000
↕ p. 268–269 rubl. sidabru. Wiskupu ↕ prider walstej ir miestelej: Warniu, Jonapole, Alsiediu, Kałwarijes, Kałtinienu, Widukles, Erdzwiłka, Girkalne, Ejrogałas, Krakiu, Liepłaukie, Mosiede, Surwiliszkies ir Paszwitine. Tusi giwen wiriszkuju 4,499, motriszkuju 4,577.

melsti vyskupą Jūzupą, kad naują Rokonių parakviją užvestų, bet paskiau to Tracevskis nebepadarė.

Metuose 1803 Teodora Vitingofienė padirbino *Vegeriuose,* Akmenės parakvijoj, koplyčią, o kunigui užrašė žemės gabalą su keletu žmonių.

Metuose 1806 Motiejus Križevyčia įsteigė pas *Sedos* bažnyčią naują altariją, užrašydamas kunigui 1488 r. s.

Metuose 1821 dievobaimingas kunigas Tamošius Bohušas su Tadeušu Jomantu davė pradžią *Kantaučių* altarijai, kuri turi 2213 r. s.

§ 143

ABELNAS SKAITLIUS BAŽNYČIŲ IR TURTŲ VYSKUPO

Jei kas norėtų sunešti bažnyčias, koplyčias ir altarijas, apie kurių įsteigimą toj knygoj parašiau, išvystų, jog visuose Žemaičiuose rankose šiaipjau (svieckų) kunigų buvo:

Penkioliktame amžiuj parakvijos bažnyčių – 18, duktė 1, altariji 2.

Pirmoj pusėj šešioliktojo amžiaus – 47, 5, 7.

Bet antrojoj pusėj vos keletas bažnyčių beliko.

Septynioliktame amžiuj vėl buvo parak. baž. – 83, 16, 20.

Aštuonioliktame – 99, 89, 66.

Devynioliktame – 102, 91, 107.

Pas tas visas bažnyčias, koplyčias ir altarijas dabar gyvena 418 šiaipjau kunigų. Yra dar Žemaičiuose keletas bažnyčių, pas kurias gyvena zokaninkai, tas žemiau aprašysiu. Nemaž dar didžiūnų rūmuose savo turi koplyčias, pas kurias kunigai ne visuomet tegyvena.

Visi turtai Žemaičių vyskupo apie 1710 m. tenešė pelno metų būvy 13 000 timpų. Apie metus 1745, kaip Antanas Tiškevyčia savo Žemaičių vyskupystės aprašyme sako, būk visi valsčiai 5000 auksinų pelno tedarę. Mūsų gadynėj vyskupas kas metą užpelno 34 000 rubl. sidabru. Vyskupui pridera valsčiai ir miesteliai: Varnių, Janapolės, Alsėdžių, Kalvarijos, Kaltinėnų, Viduklės, Eržvilko, Girkalnio, Ariogalos, Krakių, Lieplaukės, Mosėdžio, Surviliškio ir Pašvitinio. Tuose gyvena vyriškųjų 4499, motriškųjų 4577.

§. 144.

SIMONS MIKOŁS KUNEGAJKSZTIS GIEDRAJTIS PAWISKUPE.

Simons Mikołs Giedrajtis Żemajtiusi Wilkijos parakwijo gimęs, jaunistie Kauny kiek tiek pramokies, metusi 1783 Warniu Simunario istoje i kunegus. Paskiaus kleriku tebibudams kad pramoktum iwajrius westi rejkałus, iszważiawa Warszuwon. Kami pas Tiewa szwentoje pasiuntini kieletą metu patruka. Metusi 1787 iszsiszwęntes i kunegus nuważiawa Wilnion iszduoti moksłus arba egzaminą, o iszdawes, buwa primintas daktaru teologios. Tuotarpu wiskups Stapons rasze pas popieżiu Piusa VI. mełzdams, kad tejktumes kunegą Simoną pakielti i padietojus Szidławos impułota Bukates; kąn Tieus szwęntasis ir padare. Nu to łajka kunegs Simons i Żemajtius
↕p. 269–270 sugriżes, par pusąntra meta darbawos apej isz ↕ ganima żmoniu. Bet ne cze buwa gałas jo wiresnibiu: 1789 m. Karalus Stanisłous Augustas liepe jem buti tejsdariu arba sudimi auksztiausemi Lietuwos sudi, (w trybunale złożonego koła). Tuo bebunąntem, karalus sutejkie kriżiu S. Stanisłowa su żwajzdi o Bukatiuj mirus, wiskups Stapons pakiele kunegą Simoną i Szidławos impułotus. Metusi 1804 Simons pramints żemajtiu pawiskupi, Peterzburga kolegiej liepąnt, kiauraj parwejzieje wisus żemajtiusi esąntius klosztorius. Tuotarpu popieżius Piusas VII. dalejda ij paszwęnsti i wiskupus miesta Adrametas, ir iszsiunte i musu żemę tami daliki rasztą, bet raszts jo każikami kielie pragajsza. Simons nesułaukdams atrasza isz Rima, pats rasze i Wiedniu pas popieżiaus pasiuntini, tejraudamos diełko neatejt raszts nu popieżiaus? Tuokart pasiuntinis Tiewa Szwęntoje pas Ciecoriu giwenus, atrasze, idiem buwus rasztą popieżiaus, bet prapuołus. Kunegajksztis Simons tąn atraszą igijes, 1812 męta iszsiszwęnte i wiskupus. Nu 1808 lig 1815 metu, budams kataliku kollegio, giwena Peterzburgi, paskiaus i Żemajtius sugriżes, słaugie
↕p. 270–271 kajp imanidams wiskupą Juzupą Giedrajti. Metusi 1829 ↕ Bałąnde 21 dieno, Szwiesiausis Ciecorius Mikałojus I. liepe jem buti pirmuoju (prezydentu) kataliku Kollegio, todieł pawiskupe Simons ir

§ 144

SIMONAS MYKOLAS KUNIGAIKŠTIS GIEDRAITIS PAVYSKUPĖ

Simonas Mykolas Giedraitis, Žemaičiuose, Vilkijos parakvijoj, gimęs, jaunystėj Kaune kiek tiek pramokęs, metuose 1783 Varnių seminarijoj įstojo į kunigus. Paskiau, klieriku tebebūdamas, kad pramoktų įvairius vesti reikalus, išvažiavo Varšuvon. Kame pas Tėvo šventojo pasiuntinį keletą metų patruko. Metuose 1787, išsišventęs į kunigus, nuvažiavo Vilniun išduoti mokslus, arba egzaminą, o išdavęs buvo pramintas daktaru teologijos. Tuo tarpu vyskupas Staponas rašė pas popiežių Pijų VI, melsdamas, kad teiktųsi kunigą Simoną pakelti į padėtojus Šidlavos impuloto Bukotos, ką Tėvas šventasis ir padarė. Nuo to laiko kunigas Simonas, į Žemaičius sugrįžęs, per pusantro meto darbavos apie išganymą žmonių. Bet ne čia buvo galas jo vyresnybių: 1789 m. karalius Stanislovas Augustas liepė jam būti teisdariu, arba sūdžia, aukščiausiame Lietuvos sūde (w trybunale złożonego koła). Tuo bebūnančiam, karalius suteikė kryžių šv. Stanislovo su žvaigžde, o Bukotai mirus, vyskupas Staponas pakėlė kunigą Simoną į Šidlavos impulotus. Metuose 1804 Simonas, pramintas Žemaičių pavyskupe, Peterburgo kolegijai liepiant, kiaurai perveizėjo visus Žemaičiuose esančius kliošturius. Tuo tarpu popiežius Pijus VII daleido jį pašvęsti į vyskupus miesto Adrametos ir išsiuntė į mūsų žemę tame dalyke raštą, bet raštas jo kaži kame kely pragaišo. Simonas, nesulaukdamas atrašo iš Rymo, pats rašė į Vieną pas popiežiaus pasiuntinį, teiraudamos, dėl ko neateina raštas nuo popiežiaus. Tuokart pasiuntinys Tėvo šventojo, pas ciesorių gyvenąs, atrašė įdėm buvus raštą popiežiaus, bet prapuolus. Kunigaikštis Simonas, tą atrašą įgijęs, 1812 metą išsišventė į vyskupus. Nuo 1808 lig 1815 metų, būdamas katalikų kolegijoj, gyveno Peterburge, paskiau, į Žemaičius sugrįžęs, slaugė kaip įmanydamas vyskupą Jūzupą Giedraitį. Metuose 1829 balandžio 21 dienoj šviesiausias ciesorius Mikalojus I liepė jam būti pirmuoju (prezidentu) Katalikų kolegijoj, todėl pavyskupė Simonas ir išvažiavo

iszwaziawa Peterzburgon. Cze begiwenąnti, Szwiesiausis Ciecorius pramine padietoju arba koadjutoriu ir ipiediniu wiskupa Juzupa. Raszti, tami daliki iszduotami, dar pasakie, pawiskupę Simoną lig pat ąmžiaus gała, waldisęnt tajs patęjs turtajs, katrajs walde wiskups Juzups. Metusi 1831 Żemajtiu szalie sumiszimuj kiłus, Szwiesiausem Ciecoruj noręnt, kunegajksztis Simons Peterburgi budams, Kowa 5 dieno iszlejda i Żemajtius rasztą, słukodams żmones, kad pametusis ginkłus, kłausitum maskolu wirebsnibes. O kad juoba dar galietum żmones nustabiti, draugistie Gabonskie uriednika, parważiawa isz Peterburga i Żemajtius, cze iszwides niekokios ejłos nesąnt; o żmones ginkłajs apsikabiniejusius wisur wajksztiojęnt; nezgąnduodamos kad kami i tu naga na i kristum; neważiawa i Alsiedus bet Joniszkie priklida pri Jenerola Palena ir isz bure maskolu, łajde żemajtems tiłdąntius rasztus. Szwiesiausis Ciecorius Mikałojus I. uż tąn jo wargą rodidams sawą gierą szirdi, sutejkie jem križiu S. Onos
↕ p. 271–272 pirma atskire, ↕ o wiskupuj Juzupuj isakie kad be żinios Simona nieka nebdristum dariti. Su lig tuo sikiu Simons tape woz ne tikruoju wiskupu. Ąnt gała Juzupuj pasirinkus, Simons Alsiediusi isikures, pradieje sąwotiszkaj ełgties: nebigaliedams jau par bażniczes ważinieties, liepe kunegams apskielbti, dirmawosis wisus i Alsiedius atejnąntius. Taj pajutusis żmones, pradieje płusti isz wisur i Alsiedius, o wiskups kartajs bażniczio, kartajs sawa numusi atsisiedes, kiek iwejkdams dirmawoje.

↕ p. 272–273 Gałas pirmoses dalies. ↕

Peterburgan. Čia begyvenantį Šviesiausias ciesorius praminė padėtoju, arba koadjutorium, ir įpėdiniu vyskupo Jūzupo. Rašte, tame dalyke išduotame, dar pasakė pavyskupę Simoną lig pat amžiaus galo valdysiant tais pačiais turtais, katrais valdė vyskupas Jūzupas. Metuose 1831 Žemaičių šaly sumišimui kilus, Šviesiausiam ciesoriui norint, kunigaikštis Simonas, Peterburge būdamas, kovo 5 dienoj išleido į Žemaičius raštą, slukodamas žmones, kad, pametę ginklus, klausytų maskolių vyresnybės. O kad juoba dar galėtų žmones nustabyti, draugystėj Gabonskio, urėdninko, parvažiavo iš Peterburgo į Žemaičius. Čia, išvydęs nė kokios eilės nesant, o žmones, ginklais apsikabinėjusius, visur vaikščiojant, nesgandųodamos, kad kame į tų nagą neįkristų, nevažiavo į Alsėdžius, bet Jonišky priklydo prie jenerolo Paleno ir iš būrio maskolių laidė žemaičiams tildančius raštus. Šviesiausias ciesorius Mikalojus I už tą jo vargą, rodydamas savą gerą širdį, suteikė jam kryžių šv. Onos pirmo atskyrio, o vyskupui Jūzupui įsakė, kad be žinios Simono nieko nebdrįstų daryti. Sulig tuo sykiu Simonas tapo vos ne tikruoju vyskupu. Ant galo, Jūzupui pasirinkus, Simonas, Alsėdžiuose įsikūręs, pradėjo savotiškai elgtis: nebįgalėdamas jau per bažnyčias važinėtis, liepė kunigams apskelbti dirmavosiąs visus, į Alsėdžius ateinančius. Tai pajutę, žmonės pradėjo plūsti iš visur į Alsėdžius, o vyskupas kartais bažnyčioj, kartais savo namuose atsisėdęs, kiek įveikdamas dirmavojo.

Galas pirmosios dalies.

TOBĻICZES

rodątes kokiemi padieimi buwa kataliku bażniczes, Żemajtiu wiskupistes 1841 metusi.

TOBLYČIOS,

rodančios, kokiame padėjime buvo katalikų bažnyčios Žemaičių vyskupystės 1841 metuose

Wards parakwijes bażniczes, arba dukties (filies).	Kas įsteigie bażniczę?	Kumet?	Kiek giwen kunegu.	Kaip wadinas klebons, dukties kunegs ar ałtorista?	Kiek ira żemes bażniczej priderąntios.		Kiek bażnicze tur piningu?		Kiek kunegs gaun pelna?		Kiek żmoniu bażniczes.	Parakwije		Numanitini dalikaj.
		Metusi.	1841 m.	1841 metusi.	Wałaku.	Margiu.	Rub. sidab.	Kapejkų.	Rub. sidab.	Kapejkų.		Kiek giwentoju?	Kiek żmoniu ėjnąntiu ir nėjnąntiu pri kunega.	
Akmenes parakwijes bażnicze	Ona karaliene	1596	3	Kossakowskis Kali.	48	3	600	–	296	–	59	415	3913	Klebonie giera, żeme negudri, parakwije widutinė.
Ałtorije	Kaubrowicze Prąn.	1799	–	Żejmowicze Jurgis	–	¼	1425	60	85	52	–	–	–	
Alsiediu parak. bażnicze	Motiejus II. wiskups	1467	7	Matulewicze Jons	50	8	528	–	279	15	62	501	4763	Klebonije giera, parakwie widutine. Alsiediusi giwen wiskups.
Ałtorije 1.	Stankiewiczie Ęnd.	1789	–	Staszkiewicze Prąn.	–	½	1620	–	86	2	–	–	–	
Ałtorije 2.	Miszutowiczes	1813	–	Staszkiewicze Jons	–	¼	1485	–	89	10	–	–	–	
Aleksandrijes. Duktie *Skuoda bażniczes*	Sapieha, Kunegajksztis	1778	1	Katkowskis Prąn.	1	–	3660	–	219	60	–	–	–	Kunegs badu nestimp.
Barstitiu. Duktie Kałworijes bażniczes	Jagmins Tedeuszus Płatelu klebons	1789	1	Mojżyms Jons.	–	1½	1200	–	72	–	–	–	–	Ir cze kunegs mint dajlej.
Beržora. Dukte Płatelu bażniczes	Wojtkewicze Juzups	1759	1	Chrzczonowiecze Jons.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Plika wieta, kunegs wienok iszmint.
Ałtorije	Stanewicze Kazim.	1812	–	Tas pats	–	1	1417	50	85	5	–	–	–	
Betigałas parakwijes bażnicze	Regies kunigajksztis Witauds.	1416	3	Opólskis Juzups	49	3	–	–	255	50	34	483	3283	Turts prider prałotuj Dżekonuj, żeme giera, niera miszka, parakwije widutine.
Ałtorije	Wiszginajte Mita.	1504	–	Dobszewicze Ąnt.	–	–	934	50	132	18	12	–	–	
Bejsogałas parakwijes bażnicze	Zygmunts I. Karalus	1539	3	Tyminskis Juzupas	50	–	–	–	447	75	49	454	5424	Klebonije didej giera, żemę tur wajsingą, pełną isz karczemu, dwi melnicze, prudą ir żuwingą eżerą.
Ałtorije	Szymkiewicze Jon.	1795	–	Januszkiewicze Mar.	–	1½	1350	–	81	–	–	–	–	
Balsiu. Duktie Szyłales bażniczes	–	–	1	Perkowskis Stan.	–	–	1200	–	72	–	–	–	–	Kad ne miłaszirdiste żmoniu, kunegs neturietum nie duonas szrata.
Batakiu parakwijes bażnicze	Janowicze Stanisłous	1509	3	Dobszewicze Ęndr.	28	15	–	–	148	64	24	154	2221	Klebonije widutine, dirwas newajsingas, miszka spieru gauti.
Budriu. Duktie Kartenas bażniczes	Żmones parakwijes	1761	1	Lengwinowicze Al.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Prider pri turta Kartenas klebonijes.

Vardas parakvijos bažnyčios arba dukters (filijos)	Kas įsteigė bažnyčią	Kuomet	Kiek gyvena kunigų	Kaip vadinasi klebonas, dukters kunigas ar altarista	Kiek yra žemės bažnyčiai priderančios		Kiek bažnyčia turi pinigų		Kiek kuigas gauna pelno		Kiek žmonių bažnyčios	Parakvija		Numanytini dalykai
		Metuose	1841 m.	1841 metuose	Valakų	Margų	Rub. Sidab.	Kapeikų	Rub. Sidab.	Kapeikų		Kiek gyventojų	Kiek žmonių einančių ir neinančių prie kunigo	
Akmenės parakvijos bažnyčia	Ona, karalienė	1956	3	Kosakovskis K.	48	3	600	–	296	–	59	415	3913	Klebonija gera, žemė negudri, parakvija vidutinė
Altarija	Kaubravyčia Pran.	1799	–	Žeimovyčia Jurgis	–	¼	1425	60	85	52	–	–	–	
Alsėdžių parak. bažnyčia	Motiejus II, vyskupas	1467	7	Matulevyčia	50	8	528	–	279	15	62	501	4763	Klebonija gera, parakvija vidutinė. Alsėdžiuose gyvena vyskupas
Altarija 1.	Stankevyčia End.	1789	–	Staškevyčia Pran.	–	½	1620	–	86	2	–	–	–	
Altarija 2.	Mišutovyčios	1813	–	Staškevyčia Jonas	–	¼	1485	–	89	10	–	–	–	
Aleksandrijos. Duktė Skuodo bažnyčios	Sapiega, kunigaikštis	1778	1	Katkovskis	1	–	3660	–	219	60	–	–	–	Kunigas badu nestimpa
Barstyčių. Duktė Kalvarijos bažnyčios	Jagminas Tadeušas, Platelių klebonas	1789	1	Maižimas Jonas	–	11/2	1200	–	72	–	–	–	–	Ir čia kunigas minta dailiai
Beržoro. Duktė Platelių bažnyčios	Vaitkevyčia Jūzupas	1759	1	Chščonovyčia Jonas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Plika vieta, kunigas vienok išminta
Altarija	Stanevyčia Kazim.	1812	–	Tas pats	–	1	1417	50	85	5	–	–	–	
Betygalos parakvijos bažnyčia	Regis, kunigaikštis Vytautas	1416	3	Opolskis Jūzupas	49	3	–	–	255	50	34	483	3283	Turtas pridera pralotui džekonui, žemė gera, nėra miško, parakvija vidutinė
Altarija	Višginaitė Mita	1504	–	Dobševyčia Ant.	–	–	934	50	132	18	12	–	–	
Baisogalos parakvijos bažnyčia	Zigmantas I, karalius	1539	3	Timinskis Jūzupas	50	–	–	–	447	75	49	454	5424	Klebonija didžiai gera, žemę turi vaisingą, pelną iš karčemų, dvi melnyči, prūdą ir žuvingą ežerą
Altarija	Šimkevyčia Jon.	1795	–	Januškevyčia Mar.	–	11/2	1350	–	81	–	–	–	–	
Balsių. Duktė Šilalės bažnyčios	–	–	1	Perkovskis Stan.	–	–	1200	–	72	–	–	–	–	Kad ne mielaširdystė žmonių, kunigas neturėtų nė duonos šrato
Batakių parakvijos bažnyčia	Janovyčia Stanislovas	1509	3	Dobševyčia Endr.	28	15	–	–	148	64	24	154	2221	Klebonija vidutinė, dirvos nevaisingos, miško spėru gauti
Budrių. Duktė Kartenos bažnyčios	Žmonės parakvijos	1761	1	Lengvinovyčia Al.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Pridera prie turto Kartenos klebonijos

Butkiszkies parakwijes bażnicze	Diews żina kas	1506	2	Gołkonts Kassion.	19	24	–	–	148	45	14	97	1536	Negudri klebonije, żeme giera parakwije plika.
Czekiszkies parakwijes bażnicze	Giedgauds Mackiewicze	1617	2	Rodowicze Wicęn.	5	7	1500	–	230	50	10	250	3554	Klebonie nors maża, bet giera, dirwas ir piewas tur gieras, miszka apstej, pėłną atnesz karczema, parakwije dosni.
Degutiu. Duktie Naumieste bażniczes	Billewicze Kasztelons	1735	1	Kaczanowskis Jons	2	3	750	45	45	–	–	–	–	
Dębowa. Duktie Smilgiu bażniczes	–	–	1	Stankiewicze Prąn.	1	2	60	–	–	–	–	–	–	
Ditkiemiu. Duktie Żwingiu bażniczes	–	–	1	Jaugielis Jurgis	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegs wisados pliks.
Darbienų parakwijes bażniczes	Żmones połąngiszkiej	1602	3	Giecewicze Juzupes	–	–	120	–	8	–	6	217	3149	Klebons gaun isz dwara pilawas 154 purus jawu. Katrą liepe jem pilti Jons Kazimiers ir Augustas III. karału.
Dowiatowa. Duktie Sziaulu bażniczes	–	–	1	Raustowicze Prąn.	–	2	2850	–	90	–	–	–	–	
Ejgirdiu. Duktie Telsziu bażniczes	–	1795	1	Łukauskis Petrus.	1	15	1575	–	95	85	–	–	–	
Erjogałas parakwijes bażnicze	Witauds Kunegajksz.	1416	3	Wizgirts Kazim.	29	27	1200	–	319	64	37	344	9559	Klebonije suwisu sutikusi. Żeme giera, żmones imaningi.
Erdżwiłka. Duktie Widukles bażniczes	Krisztops Kirchstejns	1706	2	Kłopotowskis Kas.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Prider Widukles klebonuj.
Ęndriejawa parakwijes bażnicze	Rodziewicze Ęndriejus	1780	2	Towgins Izydor.	1	8	2160	–	127	25	–	220	3624	Klebons isztenk duonas lig naujos, parakwije giera.
Gadunawa parakwijes bażnicze	Gadons Jurgis	1783	2	Dygowicze Jurg.	3	2	1620	–	101	25	–	222	2252	Gan giera klebonije, dirwas gieraj ikrietus, jawaj użder, parak. dosni.
Gaures parakwijes bażnicze	Kaminskis Gabriel	1670	2	Romanowskis Kal.	6	–	150	–	60	76	8	192	4138	
Giegrienu. Duktie Kałworijes bażniczes	Węcławskis Mikołs	1754	1	Gimbuts Wicęnt.	1	8	810	–	40	50	–	–	–	
Ginteliszkies parak. bażnicze	Gociejus Mikołs	1785	1	Dowkintts Jurg.	–	8	1500	–	90	–	–	103	1205	Butinaj plikacie to klebonijo, todieł ir klebons, ję aplejdes i notienus iszspruka.
Gargżdu parakwijes bażnicze	Wojna Simons, o Ona karalieni turtą dawe	1597	3	Soroka Mikołs	12	–	450	–	217	99	30	381	4026	Klebonijae widutine, dirwas tur mażas, negudres
Ałtorije	Gojlewicze Mikołs	1791	–	Beniuszewicze Jon.	–	4	1020	–	67	79	–	–	–	
Girdiszkies parakwijes bażnicze	Adamowicze Jons.	1782	2	Stankiewicze Prąn.	3	17	3150	–	190	–	11	317	3301	Kunegu tur kuo misti, parakwije giera
Girkalne parakwijes bażnicze	Każi katras żemajcziu wiskups, pirm.	1622	2	Jankiewicze Rochs	2	6	1380	–	103	50	2	442	4549	Klebonije pusplikie, kunegu żmones majtęn.

Butkiškės parakvijos bažnyčia	Dievas žino kas	1506	2	Golkontas Kasion.	19	24	–	–	148	45	14	97	1536	Negudri klebonija, žemė gera, parakvija plika
Čekiškės parakvijos bažnyčia	Gedgaudas Mackevyčia	1617	2	Rodovyčia Vicen.	5	7	1500	–	230	50	10	250	3554	Klebonija nors maža, bet gera, dirvas ir pievas turi geras, miško apsčiai, pelną atneša karčema, parakvija dosni
Degučių. Duktė Naumiesčio bažnyčios	Bilevyčia, kaštelionas	1735	1	Kačanovskis Jonas	2	3	750	45	45	–	–	–	–	
Dembavos. Duktė Smilgių bažnyčios	–	–	1	Stankevyčia Pran.	1	2	60	–	–	–	–	–	–	
Ditkiemių. Duktė Žvingių bažnyčios	–	–	1	Jaugelis Jurgis	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigas visados plikas
Darbėnų parakvijos bažnyčia	Žmonės palangiškiai	1602	3	Gecevyčia Jūzupas	–	–	120	–	8	–	6	217	3149	Klebonas gauna iš dvaro pyliavos 154 pūrus javų. Katrą liepė jam pilti Jonas Kazimieras ir Augustas III, karaliu
Daujotavos. Duktė Šiaulių bažnyčios	–	–	1	Raustovyčia Pran.	–	2	1850	–	90	–	–	–	–	
Eigirdžių. Duktė Telšių bažnyčios	–	1795	1	Lukauskis Petras	1	15	1575	–	95	85	–	–	–	
Ariogalos parakvijos bažnyčia	Vytautas, kunigaikš.	1416	3	Vizgirdas Kazim.	29	27	1200	–	319	64	37	344	9559	Klebonija suvisu sutikusi. Žemė gera, žmonės įmaningi
Eržvilko. Duktė Viduklės bažnyčios	Krištupas Kirchšteinas	1706	2	Klopotovskis Kas.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Pridera Viduklės klebonui
Endriejavo parakvijos bažnyčia	Rodzevyčia Endriejus	1780	2	Tauginas Izidor.	1	8	2160	–	127	25	–	220	3624	Klebonas ištenka duonos lig naujos, parakvija gera
Gadūnavo parakvijos bažnyčia	Gadonas Jurgis	1783	2	Digovyčia Jurg.	3	2	1620	–	101	25	–	222	2252	Gan gera klebonija, dirvas gerai įkrėtus, javai uždera, parak. dosni
Gaurės parakvijos bažnyčia	Kaminskis Gabrielius	1670	2	Romanovskis Kal.	6	–	150	–	60	76	8	192	4138	
Gegrėnų. Duktė Kalvarijos bažnyčios	Venclauskis Mykolas	1754	1	Gimbutas Vicent.	1	8	810	–	40	50	–	–	–	
Gintališkės parak. bažnyčia	Poviejus Mykolas	1785	1	Daukintas Jurg.	–	8	1500	–	90	–	–	103	1205	Būtinai plikacija toj klebonijoj, todėl ir klebonas, ją apleidęs, į Notėnus išspruko
Gargždų parakvijos bažnyčia	Voina Simonas, o Ona, karalienė, turtą davė	1597	3	Soroka Mykolas	12	–	450	–	217	99	30	381	4026	Klebonija vidutinė, dirvas turi mažas, negudrias
Altarija	Gailevyčia Mykolas	1791	–	Beniuševyčia Jon.	–	4	1020	–	67	79	–	–	–	
Girdiškės parakvijos bažnyčia	Adamovyčia Jonas	1782	2	Stankevyčia Pran.	3	17	3150	–	190	–	11	317	3301	Kunigu turi kuo misti, parakvija gera
Girkalnio parakvijos bažnyčia	Kaži katras žemaičių vyskupas, pirm.	1622	2	Jankevyčia Rokas	2	6	1380	–	103	50	2	442	4549	Klebonija pusplikė, kunigu žmonės maitina

Grinkiszkies parak. bażnicze	Zygmunts III. Karalus	1618	3	Wisgirts Walerions	18	–	375	–	114	80	30	238	3113	Klebonije widutine, dirwas tur gieras, bet mażas, soda tolie, parakwije kajp rejkięnt.
Gruszłaukies. Duktie Sałąntu bażniczes	Oginskis Ignacius	–	1	Latoszynskis Mateusz.	–	3	2700	–	163	35	–	–	–	
Gruzdiu parakwijes bażnicze	–	–	3	Bitowtts Jurgis, kan.	–	–	–	–	–	–	–	–	5483	Gruzdiu ir Zamuszes klebonije uż wieną skajtos.
Gordomas. Duktie Naumieste bażnicz.	Pacus Storasta	1706	1	Płauszinskis Juzups	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Senowie turieje 639 r. s. bet tie pawesti Naumieste klebonuj.
Jokubawa. Duktie Kretingas bażniczes	Nagurskis Jokubs	1778	1	Pryszgints Teofilus	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegą dwars majtęn.
Joniszkies parakwijes bażnicze	Jons Wilniaus wiskups	1522	5	Kościa Antons	57	11	2258	85	655	63	117	1062	12,264	Klebonije ta skajtos tarp gieriausiu, żemę tur didelej gierą, płatios parakwijes kunegaj negał aptekti.
Ałtorije	Razmusowicze Kasp.	–	–	Ejsmonts Antons	–	1	3207	–	184	½	–	–	–	
Johaniszkielu parak. bażnicze	Karpis Benedikts	1792	3	Kąntauts Plurions	–	–	–	–	–	–	–	240	3517	Kunegą dwars majtęn.
Janapole parakwijes bażnicze	Łopacinskis Jons, wisk.	1763	2	Giedgowds Stanisł.	1	18	1540	–	107	8	9	100	1174	Klebonije plika, kunegs wienok żmoniems szełpąnt, tur duonas.
Joswajniu parakwijes bażnicze	Zygmunts III. ir Judyckis Kasztelons	1590	3	Krzyżanowskis Juzups	34	–	1350	–	239	25	35	545	6792	Klebonije giera, dirwas ir piewas grażes, parakwije imaninga.
Iłakiu, su altorii duktie Skuoda bażniczes	Sapieha Aleksęndra	1701	2	Sonulewicze Juzups	–	¼	1485	50	89	10	–	–	–	Prider Skuoda bażniczej.
Jurborga parakwijes bażnicze	Zygmunts I. Karał.	1522	3	Kierwelis Mikałojus	20	–	–	–	326	50	54	248	3046	Klebonije giera. Dirwas tur wajsingas, parakwiję dosnę.
Judrienu. Duktie Kwiedajn. bażnicz.	Siemaszko Ludwiks	1789	1	Borkowskis Łaurins	1	–	1078	20	65	15	–	–	–	
Kałnale. Duktie Sałąntu bażniczes	Oginskis Ignacius Kun.	1788	1	Kontryms Jons	–	–	1400	–	84	–	–	–	–	Kunegs woz tur kuo misti.
Kałtinienu parakwijes bażnicze	Witauds Kunegajksz.	1416	3	Lutkiewicze Tedeusz	20	25½	906	–	316	61	39	493	6351	Klebonije widutine, tur żemę negudrę, gierą melniczę, karczemą Warsiediusi, nier medigas, parakwije płati.
Kartenos parakwijes bażnicze	Sapieha Mikałojus	1634	5	Gintyłło Mateuszus	70	14	–	–	565	56½	94	651	5368	Klebonije ta skajtos tarp gieriausiu, tur żełąntes piewas ir gieras dirwas.
Ałtorije 1.	**Moczynskis Mikał.**	1793	–	Janikowicze Ant.	–	½	1944	–	92	24	–	–	–	
Ałtorije 2.	–	1755	–	**Budrewicze Tam.**	–	4	1755	–	105	30	–	–	–	
Ałtorije 3.	–	–	–	**Filipowicze Mart.**	–	4	2025	50½	113	90	–	–	–	

Grinkiškio parak. bažnyčia	Zigmantas III, karalius	1618	3	Visgirtas Valerijonas	18	–	375	–	114	80	30	238	3113	Klebonija vidutinė, dirvas turi geras, bet mažas, soda toli, parakvija kaip reikiant
Grūšlaukio. Duktė Salantų bažnyčios	Oginskis Ignacius	–	1	Liatošinskis Mateušas	–	3	2700	–	163	35	–	–	–	
Gruzdžių parakvijos bažnyčia	–	–	3	Bytautas Jurgis, kan.	–	–	–	–	–	–	–	–	5483	Gruzdžių ir Zamūšės klebonija už vieną skaitos.
Gardamo. Duktė Naumiesčio bažnyčios	Pacas, storasta	1706	1	Plaušinskis Jūzupas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Senovėj turėjo 639 r. s., bet tie pavesti Naumiesčio klebonui
Jokūbavo. Duktė Kretingos bažnyčios	Nagurskis Jokūbas	1778	1	Prišgintas Teofilius	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Joniškio parakvijos bažnyčia	Jonas, Vilniaus vyskupas	1522	5	Koscia Antanas	57	11	2258	85	655	63	117	1062	12264	Klebonija ta skaitos tarp geriausių, žemę turi dideliai gerą, plačios parakvijos kunigai negali aptekti.
Altarija	Razmusovyčia Kasp.	–	–	Eismontas Antanas	–	1	3207	–	184	½	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Joniškėlio parak. bažnyčia	Karpis Benediktas	1792	3	Kantautas Pliurijonas	–	–	–	–	–	–	–	240	3517	
Janapolės parakvijos bažnyčia	Lopacinskis Jonas, vysk.	1763	2	Gedgaudas Stanislavas	1	18	1540	–	107	8	9	100	1174	Klebonija plika, kunigas vienok, žmonėms šelpiant, turi duonos.
Josvainių parakvijos bažnyčia	Zigmantas III ir Judickis, kaštelionas	1590	3	Kšižanauskis Jūzupas	34	–	1350	–	239	25	35	545	6792	Klebonija gera, dirvos ir pievos gražios, parakvija įmaninga.
Ylakių su altarija; duktė Skuodo bažnyčios	Sapiega Aleksandra	1701	2	Sonulevyčia Jūzupas	–	¼	1485	50	89	10	–	–	–	Pridera Skuodo bažnyčiai
Jurbarko parakvijos bažnyčia	Zigmantas I, karal.	1522	3	Kervelis Mikalojus	20	–	–	–	326	50	54	248	3046	Klebonija gera. Dirvas turi vaisingas, parakviją dosnią
Judrėnų. Duktė Kvėdarnos bažnyčios	Siemoška Liudvikas	1789	1	Borkovskis Laurynas	1	–	1078	20	65	15	–	–	–	
Kalnalio. Duktė Salantų bažnyčios	Oginskis Ignacius, kun.	1788	1	Kontrimas Jonas	–	–	1400	–	84	–	–	–	–	Kunigas vos turi kuo misti
Kaltinėnų parakvijos bažnyčia	Vytautas, kunigaikš.	1416	3	Liutkevyčia Tadeušas	20	251/2	906	–	316	61	39	493	6351	Klebonija vidutinė, turi žemę negudrią, gerą melnyčią, karčemą Varsėdžiuose, nėra medžiagos, parakvija plati.
Kartenos parakvijos bažnyčia	Sapiega Mikalojus	1634	5	Gintila Mateušas	70	14	–	–	565	561/2	94	651	5368	Klebonija ta skaitos tarp geriausių, turi želiančias pievas ir geras dirvas
Altarija 1.	Močinskis Mikal.	1793	–	Janikovyčia Ant.	–	½	1944	–	92	24	–	–	–	
Altarija 2.	–	1755	–	Budrevyčia Tam.	–	4	1755	–	105	30	–	–	–	
Altarija 3.	–	–	–	Filipovyčia Mart.	–	4	2025	501/2	113	90	–	–	–	

Kąntautiu parakwijes bażnicze	Szukszta Krisztups	1619	3	Nowsiadowicze Adoms	4	–	2334	45	167	36	1	184	2296	Klebons par sawą protą dajlej mint, turts negudrus, parakwije maża ir plika.
Ałtarije	Bohuszas su Jamontu	1821	–	Bohuszus Tamosz.	–	–	2213	–	113	–	–	–	–	
Kęstajtiu su ałtorii. Duktie Alsiediu baż.	Rymgaiłło Jons	1783	1	Worniłowicze Mikołs	–	–	1485	–	89	10	–	–	–	Cze ira szpitole beprotiu.
Kielmes parakwijes bażnicze	Regas Witauds. Kuneg.	1416	3	Giedrajtis Wicęnts	31	7	877	50	260	36	25	613	7201	Klebonije padori, żeme grażi, parakwije płati ir dosni.
Ałtorije	Biłoje Kazimiers	1710	–	Najnewicze Alek.	–	3	2293	50	103	5	–	–	–	
Klikolu. Duktie Akmenes bażniczes	–	–	1	Wołowskis Mikołs	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegą dwars majtęn.
Kławanu parakwijes bażnicze	Zygmunts III. Karal. ir Wołowicze Jeron.	1624	3	Strzeleckis Stanisł.	45	–	–	–	795	–	75	388	2329	Klebonie didej giera, żemę tur gierą, parakwiję widutinę.
Ałtorije	Giwojnis Jurgis	–	–	Szauklewicze Jac.	–	½	1334	10	68	95	–	–	–	
Kołnujes. Duktie Rassejniu bażniczes	Jaruds	–	1	Baracewicze Kaz.	1	–	1350	–	81	–	–	–	–	
Konstantinowa arba woszkiu par. bażn.	Kasperowicze Kaz.	1764	2	Giedrowicze Juz.	1	–	1950	–	97	50	–	364	4880	Klebons woz gał iszmisti.
Karklienu. Duktie Paszyle bażniczes	Szukszta Ignacius	1767	1	Jurkowskis Bałtr.	1	3	1080	–	64	30	–	–	–	
Kownatowa. Duktie Łuokies bażniczes	Kownackis	–	1	Węckiewicze Jons	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegs isz dwara gaun majtnasti.
Krakinawa parakwijes bażnicze	Witauds Kunegajk.	1416	3	Lenkiewicze Izid.	–	28	300	–	93	–	–	528	6498	Turts pawests prałotuj Arhidiakonuj.
Krakiu parakwijes bażnicze	Taliati Jurgis	1529	3	Juszkiewicze Laon.	33	4	525	–	168	4	31	594	4960	Klebonije tur żemę gierą miszka spieru gauti, parakwije płati.
Ałtorije	Barauskis Adoms	1646	–	Juchniewicze Mik.	–	1	1500	–	105	–	–	–	–	
Krażiu parakwijes bażnicze	Witauds Kuneg.	1416	4	Janikowicze Sim. Admin.	161	19	2226	60	1106	69	103	502	4758	Klebonije wisudidżiause wisusi żemajtiusi. Bet żmones trijosi pawietiesi iszskajditi Bażnicze aplejsta.
Ałtorije	Butkiewicze, Maulewicze ir Polcus Jezaw.	1754	–	Alkimowicze Pelic.	–	1	1006	5	70	42	–	–	–	
Krukiu parakwijes bażnicze	Giwentojej parakwijes	1752	3	Bukonts Benedikts.	2	–	2025	–	136	25	17	219	2418	Nemąndri klebonije woz iszmint kunegaj.
Krupiu parakwijes bażnicze	Szkultyns Juzups	1803	3	Daniłło Łukoszius	1	5	3375	–	202	50	–	159	2120	Klebonije imanoma kunegaj netrukst duonas.
Ałtorije	Tas pats	1804	–	Bartoszewskis Mat.	–	½	2700	–	141	75	–	–	–	
Kulu parakwijes bażnicze	Władisłous IV. Karal.	1644	3	Jurgutowicze Aloizius	20	–	1837	50	277	2	39	459	4463	Klebonije kajp rejkięnt, tur wajsingą żemę, melniczę, miszka ir gan dosnę parakwiję.

Kantaučių parakvijos bažnyčia	Šiukšta Krištupas	1619	3	Nausėdovyčia Adomas	4	–	2334	45	167	36	1	184	226	Klebonas per savą protą dailiai minta, turtas negudrus, parakvija maža ir plika
Altarija	Bohušas su Jomantu	1821	–	Bohušas Tamošius	–	–	2213	–	113	–	–	–	–	
Kęstaičių su altarija. Duktė Alsėdžių baž.	Rimgaila Jonas	1783	1	Vornilovyčia Mykolas	–	–	1485	–	89	10	–	–	–	Čia yra špitolė bepročių
Kelmės parakvijos bažnyčia	Regis, Vytautas, kunig.	1416	3	Giedraitis Vicentas	31	7	877	50	260	36	25	613	7201	Klebonija padori, žemė graži, parakvija plati ir dosni
Altarija	Biloja Kazimieras	1710	–	Nainevyčia Alek.	–	3	2293	50	103	5	–	–	–	
Klykolių. Duktė Akmenės bažnyčios	–	–	1	Volovskis Mykolas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Klovainių parakvijos bažnyčia	Zigmantas III, karal., ir Volavyčia Jeron.	1624	3	Stšeleckis Stanisl.	45	–	–	–	795	–	75	388	2329	Klebonija didžiai gera, žemę turi gerą, parakviją vidutinę
Altarija	Givainis Jurgis	–	–	Šauklevyčia Jac.	–	½	1334	10	68	95	–	–	–	
Kalnujų. Duktė Raseinių bažnyčios	Jarudas	–	1	Baracevyčia Kaz.	1	–	1350	–	81	–	–	–	–	
Konstantinavo, arba Vaškų, par. bažn.	Kasperavyčia Kaz.	1764	2	Giedrovyčia Jūz.	1	–	1950	–	97	50	–	364	4880	Klebonas vos gali išmisti
Karklėnų. Duktė Pašilės bažnyčios	Šiukšta Ignacius	1767	1	Jurkovskis Baltr.	1	3	1080	–	64	30	–	–	–	
Kaunatavos. Duktė Luokės bažnyčios	Kovnackis	–	1	Venckevyčia Jonas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigas iš dvaro gauna maitnastį
Krekenavos parakvijos bažnyčia	Vytautas, kunigaik.	1416	3	Lenkevyčia Izid.	–	28	300	–	93	–	–	528	6498	Turtas pavestas pralotui arkidiakonui
Krakių parakvijos bažnyčia	Talaitis Jurgis	1529	3	Juškevyčia Leon.	33	4	525	–	168	4	31	594	4960	Klebonija turi žemę gerą, miško spėru gauti, parakvija plati
Altarija	Barauskis Adomas	1646	–	Juchnevyčia Mik.	–	1	1500	–	105	–	–	–	–	
Kražių parakvijos bažnyčia	Vytautas, kunig.	1416	4	Janikovyčia Sim., admin.	161	19	2226	60	1106	69	103	502	4758	Klebonija visų didžiausia visuose Žemaičiuose. Bet žmonės trijuose pavietuose išskaidyti, bažnyčia apleista
Altarija	Butkevyčia, Maulevyčia ir Polcas, jezav.	1754	–	Alkimavyčia Pelic.	–	1	1006	5	70	42	–	–	–	
Kriukų parakvijos bažnyčia	Gyventojai parakvijos	1752	3	Bukontas Benediktas	2	–	2025	–	136	25	17	219	2418	Nemandri klebonija, vos išminta kunigai
Kruopių parakvijos bažnyčia	Škultinas Jūzupas	1803	3	Danila Lukošius	1	5	3375	–	202	50	–	159	2120	Klebonija įmanoma, kunigai netrūksta duonos
Altarija	Tas pats	1804	–	Bartoševskis Mat.	–	½	2700	–	141	75	–	–	–	
Kulių parakvijos bažnyčia	Vladislovas IV, karal.	1644	3	Jurgutovyčia Aloyzas	20	–	1837	50	277	2	39	459	4463	Klebonija kaip reikiant, turi vaisingą žemę, melnyčią, miško ir gan dosnią parakviją

Ałtorije	Myszkauskis Mar.	1805	–	Skrodzkis Kazim.	–	¼	1380	–	82	80	–	–	–	
Kurszienu parakwijes bażnicze	Zygmunts III. Kar.	1622	3	Ławcewicze Mikołs	31	4	1685	–	453	30	53	390	5639	Klebonie giera, tur żemę gierą, żmones tikt tolie.
Kurtowienu parakwijes bażnicze	Jawgiełłowicze Mi.	1525	4	Wojtkiewicze Juz.	15	28	3560	55	323	17	16	636	7758	Grażi mura bażnicze, pąrak. imanoma.
Ałtorije	–	–	–	Giniats Juzups	–	½	2992	50	125	55	–	–	–	
Kużiu. Duktie Szaulu bażniczes	Godlewskis Jons.	1652	1	Monkiewicze Juz.	36	–	–	–	134	15	28	–	–	Gieriause uż wisas dukteris arba filies, żemajtiu.
Kwiedajniu parakwijes bażnicze	Zygmunts Augustas Karalus	1569	4	Herubowicze Mik.	14	1	801	54	75	69	36	320	3769	Klebonije widutine, parakwije giera.
Lackawa. Duktie Wiekszniu bażnicz. su ałtorii	Gorskis Adoms.	1783	2	Kurszelskis Adoms.	1	6	–	–	–	–	–	–	–	Kunegą dwars majtęn
Leszcziu. Duktie Ejrogałas bażniczes	Romers	–	–	Milewicze Juz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Pliką kunegą dwars szełp.
Liduwienu parakwijes bażnicze	Szemiots	1754	2	Adamowicze Bałtr.	6	7	65	50	52	57	5	283	2172	Klebonie ne szio ne to, bażnicze mura.
Ligumu parakwijes bażnicze	Wiekowicze Łuko.	1526	3	Beniuszewicze Jons	9	16	–	–	261	87	27	331	3731	Dajlej gał misti kunegaj, tur żemę didej gierą.
Ałtorije	Bukowskis Sim.	1766	–	Kołodzinskis Ąnt.	–	½	1140	–	80	–	–	–	–	
Liepłaukie. Duktie Alsiediu bażniczes	Kiszka wiskups	1621	2	Jautoks Prąncz.	2	15	–	–	21	60	–	–	–	
Lęnkimu. Duktie Skuoda bażniczes	Sapieha su Rawdowiczi kunegu	1680	2	Kukiewicze Juz.	1	–	–	–	–	–	–	–	–	Prieder Skuoda klebonije.
Ałtorije 1.	Sapieha	–	–	Tas pats	–	1	1755	–	105	30	–	–	–	
Ałtorije 2.	Tas pats	–	–	Mażonowicze Ben.	–	¼	3105	–	175	50	–	–	–	
Linkawos parakwijes bażnicze	Kotrina isz Żejmiu	1500	3	Katylewicze Ted. Admin.	–	–	–	–	–	–	–	–	6014	Cze buwa karmalitu kliosztorius.
Lolu parakwijes bażnicze	Wiekowicze Martins	1522	2	Mikutto Petrus	12	18	3305	–	160	59	–	268	3319	Bażnicze sena, klebons netruksts duonas.
Łauksode. Duktie Paszwitine bażniczes	Drygnewicze Jszaw.	1727	1	Żylewicze Ęndriej.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegą dwars majtęn.
Łauksodiu. Duktie Żarienu bażniczes	Kanaunikaj Warniu	1788	1	Staszkowskis Adoms	1	3	720	–	48	6	3	–	–	
Łaukuwos parakwijes bażnicze	Talats Jons	1624	3	Kiełpszus Juzups	13	29	3763	65	321	10	13	399	3008	Klebonie but giera, bet aplejsta, bażnicze didej sena, parakwije pusplikie.
Ałtorije	–	–	–	Kozłowskis Wicęnts	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Łaukżeme parakwijes bażnicze	Mirbachs Henr. dawe żemes biszki	1636	2	Srebaławicze Bałt.	1	–	–	–	67	50	–	118	1476	Klebona szełp Kurszininkaj.
Łajżewas parakwijes bażnicze	Pacate Ona Ważynskiene	1661	3	Billewicze Grigalus	71	10	–	–	835	30	64	118	1684	Klebonije ta skajtos tarp *geriausiu, todieł wisumet* prałotaj ję wałda.
Łuokies parak. baż.	Witauds kunegajk.	1416	3	Żakiewicze Jons	7	27	693	13	75	13	15	539	7668	
Ałtorije	–	–	–	Gurklewicze Juz.	–	1	2497	50	75	–	–	–	–	

Altarija	Miškauskis Mar.	1805	–	Skrodzkis Kazim.	–	¼	1380	–	82	80	–	–	–	
Kuršėnų parakvijos bažnyčia	Zigmantas III, kar.	1622	3	Laucevyčia Mykolas	31	4	1685	–	453	30	53	390	5639	Klebonija gera, turi žemę gerą, žmonės tik toli
Kurtuvėnų parakvijos bažnyčia	Jaugelovyčia Mik.	1525	4	Vaitkevyčia Jūz.	15	28	3560	55	323	17	16	636	7758	Graži mūro bažnyčia, parak. Įmanoma
Altarija	–	–	–	Giniatas Jūzupas	–	½	2992	50	125	55	–	–	–	
Kužių. Duktė Šiaulių bažnyčios	Gadliauskis Jonas	1652	1	Monkevyčia Jūz.	36	–	–	–	134	15	28	–	–	Geriausia už visas dukteris, arba filijas, Žemaičių
Kvėdarnos parakvijos bažnyčia	Zigmantas Augustas, karalius	1569	4	Herubovyčia Mik.	14	1	801	54	75	69	36	320	3769	Klebonija vidutinė, parakvija gera
Leckavos. Duktė Viekšnių bažnyčios altarija	Gorskis Adomas	1783	2	Kuršelskis Adomas	1	6	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Leščių. Duktė Ariogalos bažnyčios	Romers	–	–	Milevyčia Jūz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Pliką kunigą dvaras šelpia
Lyduvėnų parakvijos bažnyčia	Šemiotas	1754	2	Adamovyčia Baltr.	6	7	65	50	52	57	5	283	2172	Klebonija nei šio, nei to, bažnyčia mūro
Lygumų parakvijos bažnyčia	Viekavyčia Lukoš.	1526	3	Beniuševyčia Jonas	9	16	–	–	216	87	27	331	3731	Dailiai gali misti kunigai, turi žemę, didžiai gerą
Altarija	Bukovskis Sim.	1766	–	Kolodzinskis Ant.	–	½	1140	–	80	–	–	–	–	
Lieplaukės. Duktė Alsėdžių bažnyčios	Kiška, vyskupas	1621	2	Jautokas Pranc.	2	15	–	–	21	60	–	–	–	
Lenkimų. Duktė Skuodo bažnyčios	Sapiega su Raudovyčia, kunigu	1680	2	Kukevyčia Jūz.	1	–	–	–	–	–	–	–	–	Pridera Skuodo klebonijai
Altarija 1.	Sapiega	–	–	Tas pats	–	1	1755	–	105	30	–	–	–	
Altarija 2.	Tas pats	–	–	Mažonovyčia Ben.	–	¼	3105	–	175	50	–	–	–	
Linkuvos parakvijos bažnyčia	Kotryna iš Žeimių	1500	3	Katilevyčia Tad., admin.	–	–	–	–	–	–	–	–	6014	Čia buvo karmelitų klioštorius
Liolių parakvijos bažnyčia	Viekavyčia Martynas	1522	2	Mikuta Petras	12	18	3305	–	160	59	–	268	3319	Bažnyčia sena, klebonas netrūksta duonos
Lauksodžio. Duktė Pašvitinio bažnyčios	Drignevyčia, jezav.	1727	1	Žilevyčia Endriej.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Lauksodos. Duktė Žarėnų bažnyčios	Kanauninkai Varnių	1788	1	Staškovskis Adomas	1	3	720	–	48	6	3	–	–	
Laukuvos parakvijos bažnyčia	Talaitis Jonas	1624	3	Kelpšas Jūzupas	13	29	3763	65	321	10	13	399	3008	Klebonija būtų gera, bet apleista, bažnyčia didžiai sena, parakvija pusplikė
Altarija	–	–	–	Kozlovskis Vicentas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Laukžemio parakvijos bažnyčia	Mirbachas Henr. davė žemės biškį	1636	2	Srebalavyčia Balt.	1	–	–	–	67	50	–	118	1476	Kleboną šelpia kuršininkai
Laižuvos parakvijos bažnyčia	Pacaitė Ona Važinskienė	1661	3	Bilevyčia Grigalius	71	10	–	–	835	30	64	118	1684	Klebonija ta skaitos tarp geriausių, todėl visuomet pralotai ją valdo
Luokės parak. baž.	Vytautas, kunigaik.	1416	3	Žakevyčia Jonas	7	27	693	13	75	13	15	539	7668	
Altarija	–	–	–	Gurklevyčia Jūz.	–	1	2497	50	75	–	–	–	–	

Medingienu. Duktie Żarienu bażniczes	–	–	2	Daukszewicze Por.	6	1	1764	–	96	–	–	–	–	
Miszkutiu. Duktie Szaulu bażniczes	Jonas III. Karalus.	1681	2	Kozłowskis Stani.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegu gieradiejej majtęn.
Mosiede parakwijes bażnicze	Wierzbickis Wacł.	1551	4	Rowbickis Stani.	22	2	–	–	208	30	42	709	5027	Klebonije giera, parakwijo spieru kąn sugrąmbiti.
Naumieste parakwijes bażnicze	Ronikiers Mikołs	1782	2	Iwanowskis Bałt.	1	6	639	–	39	–	–	147	2663	Be pagałbas parakwijes, klebons bada prikięntietum.
Nemaksztiu parakwijes bażnicze	Władisłous IV. su Wołowiczi Jeronimu	1636	3	Strzeleckis Juz.	47	–	405	–	201	35	47	175	2749	Dirwas negudres. Żmones klebona iszskidi.
Ałtorije	Bortkiewicze su Poczujpiu	1774	–	Krzyżanowskis P.	–	–	1500	–	75	–	–	–	–	
Neworienu. Duktie Telsziu bażniczes	Zygmunts III	1602	1	Missiewicze Juz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegą dwars majtęn.
Notienu. Duktie Ginteliszkies bażniczes	P. Gorskis	1789	2	Dowkintts Jurg.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Cze giwen klebons Ginteliszkies.
Odakawa parakwijes bażnicze	Odachowskis Jons	1803	2	Markiewicze Stan.	1	3	3000	–	180	–	–	88	1103	Klebons be żmoniu pagałbas trukst duonas.
Pacunelu. Duktie Bejsog. bżniczes	–	1792	1	Kaczanowskis Juz.	–	6	2025	–	21	50	–	–	–	
Padskarbiszkiu. Duktie kwiedajniu baż.	Sylwestrowicze P.	–	1	Dowgins Bened.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegs mint isz dwara.
Paeżeriu. Duktie Łaukuwas baż.	P. Zaleskis	–	1	Bohuszus Ąnt.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegs gaun duonas nu gieradieju.
Pagramąnte par. baż.	Łopacinskis wisk.	1774	2	Grochowskis Ad.	2	3	–	–	42	70	6	97	2254	Woz gał iszmisti kunegaj.
Pajures. Duktie Kraż. bażniczes	Geijszus Eliaszewicze	–	1	Kaupowicze Prą.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Turts pas ję esąs, prider klebonuj Krażiu.
Pajures. Duk. Kwiedajniu bażniczes	P. Piłsudskis	–	–	Słabaszewicze K.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegą dwars majteń.
Pakrażąncziaus. Duktie Kraż. Baż.	Kiewnarskis Ben.	1767	1	Czasewicze Ęnd.	1	25	1633	60	114	35	1	–	–	
Połąngos parakwijes baż.	Ona Karaliene su Wojnu	1597	3	Milewskis Ąnt.	16	–	–	–	67	13	26	146	1686	Klebonije widutine, żeme smiltieta.
Ałtorije	Wojna Stanisłous	1609	–	Baużynskis Jons.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Pamietuwes. Duktie wielonas baż.	–	–	1	Bielskis Juz.	1	–	34	–	–	–	–	–	–	
Papiles parakwijes baż.	Jons Albrechts Karalus	1493	2	Ruszkiewiecze Wi.	2	–	1660	63	99	63	–	207	3239	Klebonije neturtinga, wienok pakąnkąntpj tur klebons duonas.
Paszile par. baż.	Jucewicze Jurgis	1781	2	Stanewicze Kar.	1	–	3442	50	193	92	–	146	2042	Klebonije wisu plikoi.
Paszałotiu parak. baż.	Władisłou IV. Karal. ir Kossakowskis	1639	3	Ambrożewicze P.	9	2	877	–	178	15	40	334	4560	Klebonije giera, parakwije gan dosni, mił kunegus.
Ałtorije 1.	–	–	–	Dykszewicze Mi.	–	¼	1800	–	108	–	–	–	–	

Medingėnų. Duktė Žarėnų bažnyčios	–	–	2	Daukševyčia Por.	6	1	1764	–	96	–	–	–	–	
Meškuičių. Duktė Šiaulių bažnyčios	Jonas III, karalius	1681	2	Kozlovskis Stanisl.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigu geradėjai maitina
Mosėdžio parakvijos bažnyčia	Viežbickis Vacl.	1551	4	Rovbickis Stanisl.	22	2	–	–	208	30	42	709	5027	Klebonija gera, parakvijoj spėru ką sugrambyti
Naumiesčio parakvijos bažnyčia	Ronikeris Mykolas	1782	2	Ivanovskis Balt.	1	6	639	–	39	–	–	147	2663	Be pagalbos parakvijos klebonas bado prikentėtų
Nemakščių parakvijos bažnyčia	Vladislovas IV su Volavyčia Jeronimu	1636	3	Stšeleckis Jūz.	47	–	405	–	201	35	47	175	2749	Dirvos negudrios. Žmonės klebono išskydę
Altarija	Bortkevyčia su Počiuipiu	1774	–	Kšižanovskis P.	–	–	1500	–	75	–	–	–	–	
Nevarėnų. Duktė Telšių bažnyčios	Zigmnatas III	1602	1	Misevyčia Jūz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Notėnų. Duktė Gintališkės bažnyčios	P. Gorskis	1789	2	Daukintas Jurg.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Čia gyvena klebonas Gintališkės
Adakavo parakvijos bažnyčia	Odachauskis Jonas	1803	2	Markevyčia Stan.	1	3	3000	–	180	–	–	88	1103	Klebonas be žmonių pagalbos trūksta duonos
Pociūnėlių. Duktė Baisog. bžnyčios	–	1792	1	Kačanovskis Jūz.	–	6	2025	–	21	50	–	–	–	
Paskarbiškių. Duktė Kvėdarnos baž.	Silvestrovyčia P.	–	1	Dauginas Bened.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigas minta iš dvaro
Paežerio. Duktė Laukuvos baž.	P. Zaleskis	–	1	Bohušas Ant.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigas gauna duonos nuo geradėjų
Pagramančio par. baž.	Lopacinskis, vysk.	1774	2	Grochovskis Ad.	2	3	–	–	42	70	6	97	2254	Vos gali išmisti kunigai
Pajūrio. Duktė Kražių bažnyčios	Geišas Eliaševyčia	–	1	Kaupovyčia Pran.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Turtas, pas ją esąs, pridera klebonui Kražių
Pajūrio. Duktė Kvėdarnos bažnyčios	P. Pilsudskis	–	–	Slabaševyčia K.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Pakražančio. Duktė Kraž. baž.	Kiaunarskis Ben.	1767	1	Časevyčia End.	1	25	1633	60	114	35	1	–	–	
Palangos parakvijos baž.	Ona, karalienė, su Voina	1597	3	Milevskis Ant.	16	–	–	–	67	13	26	146	1686	Klebonija vidutinė, žemė smiltėta
Altarija	Voina Stanislovas	1609	–	Baužinskis Jonas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Pamituvio. Duktė Veliuonos baž.	–	–	1	Bielskis Jūz.	1	–	34	–	–	–	–	–	–	
Papilės parakvijos baž.	Jonas Albrechtas, karalius	1493	2	Ruškevyčia Vic.	2	–	1660	63	99	63	–	207	3239	Klebonija neturtinga, vienok pakankančiai turi klebonas duonos
Pašilės par. baž.	Jucevyčia Jurgis	1781	2	Stanevyčia Kar.	1	–	3442	50	193	92	–	146	2042	Klebonija visų plikoji
Pušaloto parak. baž.	Vladislovas IV, karal., ir Kosakauskis	1639	3	Ambroževyčia P.	9	2	877	–	178	15	40	334	4560	Klebonija gera, parakvija gan dosni, myli kunigus
Altarija 1.	–	–	–	Dikševyčia Myk.	–	¼	1800	–	108	–	–	–	–	

Paszuszwes parak. baż.	Szymkowicze Wnuczeks	1563	4	Staniewicze Tede.	16	24	5250	90	262	35	42	316	3976	Klebonije giera, bet pełns klun semunarijej.
Ałtorije 1.	Wołodkowicze Jurg.	1709	–	Lutkiewicze An.	–	1	1200	–	72	–	–	–	–	
Ałtorije 2.	Straszewicze Klebons	1795	–	Stabrowskis Sim.	–	2	1200	–	72	–	–	–	–	
Paszwitine parak. baż.	Każina kas. Paskiaus, Merkielis Giedrajtis	1459	3	Węckiewicze Ant.	6	–	532	40	422	5	34	580	6777	Żemę klebonije tur szłapę, miszka nie wirba.
Pawąndene par. baż.	Bohusz Okmianskis	1620	3	Mickiewicze Juz.	6	–	165	5	20	25	8	284	2781	Klebons tur kuo misti nors klebonije plika.
Ałtorije	–	–	–	–	–	¼	1350	–	–	–	–	–	–	
Pernarawa. Duk. Ejrogałas baż.	Jons III. Karalus	1671	1	Zastarskis Ant.	–	2	225	–	18	75	–	–	–	
Piewienu. Duktie Tyrkszlu baż.	Ważynskis Peliksu	1776	1	Kasperowicze Kas.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Gieradiejej pen kunegą.
Pikiele parakwijes baż.	Senej buwa koplicze. Karpis wis. bażniczę	1739	2	Bortkiewicze Wi.	2	24	2722	90	120	73	2	341	2275	Klebonije giera, parakwije neszikszta.
Płatelu parak. baż.	Zigmunts August.	1564	4	Mazulewicze Prą.	39	–	3000	–	390	65	45	402	5827	Skajtos tarp gieru, tur żemę nebłogą, parakwije pusplikie.
Ałtorije 1.	Druckis Sokolnickis	1692	–	Brużewicze Juz.	–	¼	1359	75	81	58	–	–	–	
Ałtorije 2.	Szylanskate Marta	1771	–	Pietkiewicze Kaz.	–	¼	3555	200	90	–	–	–	–	
Płungies par. baż.	Zygmunts III. Kar.	1617	5	Kierwelis Jurgis.	52	20	1073	10	756	90	59	590	6195	Skajtos tarp gieriausiu, patios pilawas gaun 500 puru jawn, parakwije turtinga.
Ałtorije 1.	Jakowicze kleb.	1685	–	Leszczewskis Rom.	–	–	1911	–	112	86	–	–	–	
Ałtorije 2.	Dłuskis Mikołs	1777	–	Stefanowicze Raj.	–	–	1350	–	94	50	–	–	–	
Ałtorije 3.	Giedrajtis Stapons	–	–	Markiewicze Prąn.	–	–	1469	21	94	54	–	–	–	
Pokroju parak. baż.	Parakwijes żmones	1630	2	Januszewskis Juz.	–	–	450	–	38	–	–	195	3840	Męnka klebonije.
Polanu. Duktie Bejsogałas baż.	Rynkszelewskis Juz.	1786	1	Szredersus Sim.	–	25	1500	90	75	–	–	–	–	
Radzwiliszkies par. baż.	Zygmunts III. Kar.	1619	4	Turskis Laons	26	14	–	–	206	–	50	504	5212	Klebonije ta żemę tur sunkię bet gierą.
Ałtorije 1.	–	1802	–	Petrykowskis Juz.	–	¼	2025	–	108	–	–	–	–	
Ałtorije 2.	–	1806	–	Zawadzkis Igna.	–	¼	2280	–	128	50	–	–	–	
Raudienu parak. bażnicze	–	1550	3	Krzyżanowskis Pr.	–	–	–	–	–	–	–	–	2812	Turts prider prałotuj probaszcziuj.
Ałtorije	Horains Jons prałots	1778	–	Wajsznors Tamos.	–	1	1075	20	63	69	–	–	–	
Rekijawa. Duktie Szaulu baż. su ałtorii	P. Karpis	1800	1	Rudzkis Powiłs	–	2	1950	–	124	80	–	–	–	
Renawa. Duktie sedos baż.	Rönne	1780	1	Raczkowskis Juz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegs mint isz dwara.
Rietawa parak. baż.	Zygmants III.	1606	4	Mielnickis Tede.	53	–	1153	95	325	20	87	462	6166	Klebonije didej giera, żemę tur ajszkię, miszka klebons gał kirsti.

Pašušvio parak. baž.	Šimkovyčia Vnučekas	1563	4	Stanevyčia Tadeuš.	16	24	5250	90	262	35	42	316	3976	Klebonija gera, bet pelnas kliūna seminarijai
Altarija 1.	Volodkovyčia Jurg.	1709	–	Liutkevyčia An.	–	1	1200	–	72	–	–	–	–	
Altarija 2.	Straševyčia, klebonas	1795	–	Stabrovskis Sim.	–	2	1200	–	72	–	–	–	–	
Pašvitinio parak. baž.	Kažin kas. Paskiau Merkelis Giedraitis	1459	3	Venckevyčia Ant.	6	–	532	40	422	5	34	580	6777	Žemę klebonija turi šlapią, miško nė virbo
Pavandenės par. baž.	Bohušas Okmianskis	1620	3	Mickevyčia Jūz.	6	–	165	5	20	25	8	284	2781	Klebonas turi kuo misti, nors klebonija plika
Altarija	–	–	–	–	–	¼	1350	–	–	–	–	–	–	
Pernaravo. Duk. Ariogalos baž.	Jonas III, karalius	1671	1	Zastarskis Ant.	–	2	225	–	18	75	–	–	–	
Pievėnų. Duktė Tirkšlių baž.	Važinskis Peliksas	1776	1	Kasperovyčia Kas.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Geradėjai peni kunigą
Pikelių parakvijos baž.	Seniai buvo koplyčia. Karpis, vys., bažnyčią	1739	2	Bortkevyčia V.	2	24	2722	90	120	73	2	341	2275	Klebonija gera, parakvija nešykšti
Platelių parak. baž.	Zigmantas August.	1564	4	Mazulevyčia Pran.	39	–	3000	–	390	65	45	402	5827	Skaitos tarp gerų, turi žemę neblogą, parakvija pusplikė
Altarija 1.	Druckis Sokolnickis	1692	–	Bruževyčia Jūz.	–	¼	1359	75	81	58	–	–	–	
Altarija 2.	Šilianskaitė Marta	1771	–	Petkevyčia Kaz.	–	¼	3555	200	90	–	–	–	–	
Plungės par. baž.	Zigmantas III, kar.	1617	5	Kervelis Jurgis	52	20	1073	10	756	90	59	590	6195	Skaitos tarp geriausių, pačios pyliavos gauna 500 pūrų javų, parakvija turtinga
Altarija 1.	Jakovyčia, kleb.	1685	–	Leščevskis Rom.	–	–	1911	–	112	86	–	–	–	
Altarija 2.	Dluskis Mykolas	1777	–	Stefanovyčia Raim.	–	–	1350	–	94	50	–	–	–	
Altarija 3.	Giedraitis Staponas	–	–	Markevyčia Pran.	–	–	1469	21	94	54	–	–	–	
Pakruojo parak. baž.	Parakvijos žmonės	1630	2	Januševskis Jūz.	–	–	450	–	38	–	–	195	3840	Menka klebonija
Palonų. Duktė Baisogalos baž.	Ruševelskis Jūz.	1786	1	Šredersas Sim.	–	25	1500	90	75	–	–	–	–	
Radviliškio par. baž.	Zigmantas III, kar.	1619	4	Turskis Leonas	26	14	–	–	206	–	50	504	5212	Klebonija ta žemę turi sunkią, bet gerą
Altarija 1.	–	1802	–	Petrikovskis Jūz.	–	¼	2025	–	108	–	–	–	–	
Altarija 2.	–	1806	–	Zavadskis Ignac.	–	¼	2280	–	128	50	–	–	–	
Raudėnų parak. bažnyčia	–	1550	3	Kšižanovskis Pr.	–	–	–	–	–	–	–	–	2812	Turtas pridera pralotui prabaščiui
Altarija	Horainas Jonas, pralotas	1778	–	Vaišnoras Tamoš.	–	1	1075	20	63	69	–	–	–	
Rėkyvos. Duktė Šiaulių baž. su altarija	P. Karpis	1800	1	Rudzkis Povilas	–	2	1950	–	124	80	–	–	–	
Renavo. Duktė Sedos bažnyčios	Renė	1780	1	Račkovskis Jūz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigas minta iš dvaro
Rietavo parak. baž.	Zigmantas III	1606	4	Melnickis Tad.	53	–	1153	95	325	20	87	462	6166	Klebonija didžiai gera, žemę turi aiškią, miško klebonas gali kirsti

Ałtorije 1.	Laugmins Ignac.	–	–	Jakowicze Kaz.	–	¼	2250	–	134	70	–	–	–	
Ałtorije 2.	Straszewicze Ąnt.	–	–	Mażutowicze D.	–	¼	1869	–	112	14	–	–	–	
Rozalina parakwijes baż.	Dobryszu Adoms su Rozalii	1771	3	Bowkiewicze Kaz.	13	7	264	–	175	14	24	166	2038	Klebonije tur gierus łaukus, parakwiję widutinę.
Rywienu, arba Żlybynu Duk. Kąntautiu baż.	Szukszta Mikołs	1773	1	Strzygowskis Ąnt.	1	–	1350	–	81	–	–	–	–	
Sałąntu parak. baż.	Passanowskis Mik.	1630	7	Birzkiewicze Tede.	34	28	1501	42½	501	9½	62	688	7939	Klebonije giera, sodas tolemas, maż dirwu ir piewu.
Ałtorije 1.	Ławrynowicze Mi.	1679	–	Butkiewicze Sim.	–	¼	1050	–	63	–	–	–	–	
Ałtorije 2.	Wambuts Mikołs	1734	–	–	–	¼	1904	10	114	24	–	–	–	
Sałotiu parak. baż.	Pieczkate Barbora	1514	3	Dobszewicze Tam.	8	–	1055	–	126	24	–	–	7541	Klebonije imaninga, parakwije dosni, mił kunegus.
Sartininku. Duktie Wojnutas bażniczes	Stanisłous Augustas Karalus	1781	1	Kasiulewicze Ign.	1	9	–	–	–	–	–	–	–	
Sedos parak. baż.	Bartoszewicze Jon.	1538	3	Montwids Laons	17	13	1604	–	220	80	30	564	5473	Parakwije dosni, giera, bet żemes maż.
Ałtorije	Krzyżewicze Moti.	1806	–	Kasperowicze Prą.	–	¼	1488	72	86	75	–	–	–	
Sedos S. Jono bażnicze	Adamowicze Strzałka	1790	1	Sydabrowicze Kle.	–	2	3600	–	216	–	–	–	–	
Skaudwiles par. baż.	Micewicze	1804	2	Jamontts Ąnt.	1	3	3000	–	180	–	–	238	1974	Męnka klebonije, woż żmoniems szełpąnt, iszmint kunegu.
Skirstimone bażn. par.	Oziębłowskis Ęnd.	1636	2	Bortkiewicze Prą.	8	3	–	–	50	40	14	245	3102	
Skuoda parak. baż.	Chodkiewicze Jon. Kar.	1577	5	Sudymts Tamosz.	22	23	–	–	507	19	70	1099	16,810	Parakwije płati turtinga, klebonuj cze'nieka netrukst. Dar gał buti impułotu, bili but bajors ir Teologios Daktars.
Ałtorije 1.	Szklarskate Bogu.	1646	–	Budreckis Juz.	–	¼	2670	75	106	29	–	–	–	
Ałtorije 2.	Kmita Jons	1780	–	Wołonczewskis Ad.	–	¼	1350	–	81	–	–	–	–	
Ałtorije 3.	Sapieha su Wojciulewiczi klebonu	1800	–	Kozłowskis Laonas	–	¼	2446	50	146	99	–	–	–	
Smilgių parak. baż.	Jons Kazimiers Karalus	1661	3	Hryncewicze Just.	33	3	–	–	583	75	41	393	3630	Klebonije giera, bażnicze mede tajsitina, parakwije imaninga.
Srzednika par. baż.	Sapieha Mikałojus	1662	2	Jurgelewicze Juz.	7	9	–	–	52	–	14	139	2863	
Staczunu. Duktie Ligumu baż.	–	–	1	Wirsziłło Jons	1	–	–	–	–	–	–	–	–	
Stulgiu par. baż.	Minmonts Mateu.	1803	2	Giniatts Motieju.	1	2	1500	–	90	–	–	182	2629	Klebonije nieka naudos woz gał kunegu iszmisti.
Surwiliszkies parak. bażnicze	Tyszkiewicze Jur.	1637	2	Merchelewicze Te.	14	–	–	–	76	85	30	283	3220	Klebonije imanoma, żeme gan giera.
Szaduwos par. baż.	Zygmunts I. Karal.	–	3	Rupejko Juzups	56	1	270	–	500	–	79	525	6586	Skajtos tarp gieriausiu, *bażnicze mura, żeme giera.*

Altarija 1.	Liaugminas Ignac.	–	–	Jakovyčia Kaz.	–	¼	2250	–	134	70	–	–	–	
Altarija 2.	Straševyčia Ant.	–	–	Mažutovyčia D.	–	¼	1869	–	112	14	–	–	–	
Rozalimo parakvijos baž.	Dobrišu Adomas su Rozalija	1771	3	Bovkevyčia Kaz.	13	7	264	–	175	14	24	166	2038	Klebonija turi gerus laukus, parakviją vidutinę
Reivėnų, arba Žlibinų. Duk. Kantaučių baž.	Šiukšta Mykolas	1773	1	Stšigovskis Ant.	1	–	1350	–	81	–	–	–	–	
Salantų parak. baž.	Pasanauskis Mik.	1630	7	Biržkevyčia Tadeuš.	34	28	1501	421/2	501	91/2	62	688	7939	Klebonija gera, sodos tolimos, maž dirvų ir pievų
Altarija 1.	Laurynovyčia M.	1679	–	Butkevyčia Sim.	–	¼	1050	–	63	–	–	–	–	
Altarija 2.	Vambutas Mykolas	1734	–	–	–	¼	1904	10	114	24	–	–	–	
Saločių parak. baž.	Piečkaitė Barbora	1514	3	Dobševyčia Tam.	8	–	1055	–	126	24	–	–	7541	Klebonija įmaninga, parakvija dosni, myli kunigus
Sartininkų. Duktė Vainuto bažnyčios	Stanislovas Augustas, karalius	1781	1	Kasiulevyčia Ign.	1	9	–	–	–	–	–	–	–	
Sedos parak. baž.	Bartoševyčia Jon.	1538	3	Montvydas Leonas	17	13	1604	–	220	80	30	564	5473	Parakvija dosni, gera, bet žemės maža
Altarija	Kšiževyčia Mot.	1806	–	Kasperovyčia Pran.	–	¼	1488	72	86	75	–	–	–	
Sedos šv. Jono bažnyčia	Adamovyčia Stšalka	1790	1	Sidabrovyčia Klem.	–	2	3600	–	216	–	–	–	–	
Skaudvilės par. baž.	Micevyčia	1804	2	Jamontas Ant.	1	3	3000	–	180	–	–	238	1974	Menka klebonija, vos, žmonėms šelpiant, išminta kunigu
Skirsnemunės bažn. par.	Ozemblauskis End.	1636	2	Bortkevyčia Pran.	8	3	–	–	50	40	14	245	3102	
Skuodo parak. baž.	Chodkevyčia Jon. Kar.	1577	5	Sudimtas Tamoš.	22	23	–	–	507	19	70	1099	16810	Parakvija plati, turtinga, klebonui čia nieko netrūksta. Dar gali būti impulotu, bile būtų bajoras ir teologijos daktaras
Altarija 1.	Škliarskaitė Bog.	1646	–	Budreckis Jūz.	–	¼	2670	75	106	29	–	–	–	
Altarija 2.	Kmita Jonas	1780	–	Volončevskis Ad.	–	¼	1350	–	81	–	–	–	–	
Altarija 3.	Sapiega su Vaiciulevyčia, klebonu	1800	–	Kozlovskis Leonas	–	¼	2446	50	146	99	–	–	–	
Smilgių parak. baž.	Jonas Kazimieras, karalius	1661	3	Hrincevyčia Just.	33	3	–	–	583	75	41	393	3630	Klebonija gera, bažnyčia medžio, taisytina, parakvija įmaninga
Seredžiaus par. baž.	Sapiega Mikalojus	1662	2	Jurgelevyčia Jūz.	7	9	–	–	52	–	14	139	2863	
Stačiūnų. Duktė Lygumų baž.	–	–	1	Viršila Jonas	1	–	–	–	–	–	–	–	–	
Stulgių par. baž.	Minmontas Mateuš.	1803	2	Giniatas Motiejus	1	2	1500	–	90	–	–	182	2629	Klebonija nieko naudos, vos gali kunigu išmisti
Surviliškio parak. baž.	Tiškevyčia Jur.	1637	2	Merchelevyčia Tad.	14	–	–	–	76	85	30	283	3220	Klebonija įmanoma, žemė gan gera
Šeduvos par. baž.	Zigmantas I, karal.	–	3	Rupeika Jūzupas	56	1	270	–	500	–	79	525	6586	Skaitos tarp geriausių, bažnyčia mūro, žemė gera

Ałtorije	Mikołs I. Karalus	1669	–	Augiewicze Bened.	–	1	1530	–	81	–	–	–	–	
Szakinawa par. baż.	Berts	1680	2	Palczewskis Petr.	–	–	910	–	35	17	17	223	2241	Klebonije pusplikie.
Szatejkiu. Duktie Płatelu baż.	Ploteris Jomilista	1700	1	Golmins Rajm.	–	1	3810	–	207	–	–	–	–	
Szatiu. Duktie Mosiede baż.	Wolskis Jons	1670	2	Jurewicze Powiłs	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Ałtorije	Sapieha Aleksęnd.	1779	–	–	–	8	1856	25	117	93	–	–	–	
Szaudines. Duktie Papiles bażniczes	–	–	1	Narkiewicze Mat.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Szaukienu par. baż.	Schiennentowicze	1497	4	Skiperowicze Jons	1	–	1350	60	156	10	3	434	4027	Turtinga parakwije majtęn kunegus.
Szaukotu. Duktie Paszusz. baż.	Herubowicze Sim.	1773	1	Danilkiewicze M.	–	20	1500	–	75	–	–	–	–	
Szaulienu parakwijes baż.	Szemiotu Merkielis su Krisztupu	1612	3	Kiborts Aug.	50	–	657	29	185	29	53	412	6663	Klebonije giera, żmones tikt biszki nesukłausa.
Ałtorije	Szemiots Ciwuns	1760	–	Markiewicze Kaz.	–	2	1200	–	84	–	–	–	–	
Szaulu par. bażn.	Kiejzgajłło Storas.	1445	5	Jaksztowicze Ad. Admin.	80	5	106	80	349	65	124	841	11,365	Klebonije ta skajtos tarp gieriausiu, żmones mił kunegus.
Szwieksznas par. bażnicze	Kiejzgajłło Janowicze	1509	5	Buszmo Stan.	41	19	810	–	586	30	114	592	6746	Klebonije didej giera żmones turtingi.
Szidława par. baż.	Giedygołdis Petr.	1457	5	Gintyłło Jons	140	25	8951	–	1365	50	69	619	4687	Klebons ira infułotu parakwije pusplikie, kunegams neduod nieka.
Ałtorije 1.	Kłausgajłowicz Skorojść	1643	–	Butkiewicze Juz.	–	1	2700	–	30	–	–	–	–	
Ałtorije 2.	Bukaty su Węncenowicze	1760	–	Skrydajłło Jurg.	–	6	2500	–	30	–	–	–	–	
Ałtorije 3.	Bukaty, Sypowicze ir Szydłowskis	1789	–	Staszkowskis Stap.	–	2	2040	–	49	–	–	–	–	
Szilales par. baż.	Orwidowicze Sta.	1533	3	Zaniewskis Wic.	6	16	795	–	101	10	17	551	4006	Parakwije giera, dosni kunegaj tur kuo misti.
Ałtorije	Piłsudskis Jons	1792	–	Michniewicze Ben.	–	3	2295	–	137	90	–	–	–	
Tauragies parak. baż.	Bartoszyns Palatsa	1507	2	Połujanskis Ig.	–	22	2200	–	115	50	–	209	2843	Męnka klebonije, prider wiskupistes Kancleruj.
Telsziu parak. baż.	Zygmunts III. Kar.	1602	–	–	36	25	2100	–	326	37	44	750	7454	Pawedus turtą simunarijej bażnicze sugruwa.
Ałtorije 1.	Samowicze su Kotowskiu	1808	1	Bowblewicze Mi.	–	–	1954	–	144	45	–	–	–	
Ałtorije 2.	Gintyliene Agate su Girdwojnajti	1809	1	Birąnts Juzups	–	¼	2440	–	108	13	–	–	–	
Triszkiu parak. baż.	Zygmunts III. Kar.	1611	3	Rymgajłło Teod.	91	14	135	–	350	50	83	223	3847	Skajtos tarp gieriausiu żemę tur wajsingą.
Teneniu parak. baż.	Billewicze Adoms.	1782	2	Krzyżewicze Dom.	2	–	1170	–	70	–	–	142	2555	Woz parakwijej padedąnt iszmint kunegu.
Tweru parakwijes baż.	Zygmunts III. su Ilgowskiu Elioszu	1614	5	Smigielskis Ben.	67	–	5959	60	550	60	44	303	2797	Klebonije didej giera, parakwije dosni.

Altarija	Mykolas I, karalius	1669	–	Augevyčia Bened.	–	1	1530	–	81	–	–	–	–	
Šakynos par. baž.	Bertas	1680	2	Palčevskis Petr.	–	–	910	–	35	17	17	223	2241	Klebonija pusplikė
Šateikių. Duktė Platelių baž.	Plioteris jomylista	1700	1	Golminas Raim.	–	1	3810	–	207	–	–	–	–	
Šačių. Duktė Mosėdžio baž.	Volskis Jonas	1670	2	Jurevyčia Povilas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Altarija	Sapiega Aleksand.	1779	–	–	–	8	1856	25	117	93	–	–	–	
Šiaudinės. Duktė Papilės bažnyčios	–	–	1	Narkevyčia Mat.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Šaukėnų par. baž.	Šemiotovyčia	1497	4	Skiperovyčia Jonas	1	–	1350	60	156	10	3	434	4027	Turtinga parakvija maitina kunigus
Šaukoto. Duktė Pašuš. baž.	Herubovyčia Sim.	1773	1	Danilkevyčia M.	–	20	1500	–	75	–	–	–	–	
Šiaulėnų parakvijos baž.	Šemiotu Merkelis su Krištupu	1612	3	Kybartas Aug.	50	–	657	29	185	29	53	412	6663	Klebonija gera, žmonės tik biškį nesuklauso
Altarija	Šemiotas, civūnas	1760	–	Markevyčia Kaz.	–	2	1200	–	84	–	–	–	–	
Šiaulių par. baž.	Kęsgailis. Storasta	1445	5	Jakštovyčia Ad., admin.	80	5	106	80	349	65	124	841	11365	Klebonija ta skaitos tarp geriausių, žmonės myli kunigus
Švėkšnos par. bažnyčia	Kęsgailis Jonavyčia	1509	5	Bušma Stan.	41	19	810	–	586	30	114	592	6746	Klebonija didžiai gera, žmonės turtingi
Šidlavos par. baž.	Gedigoldis Petr.	1457	5	Gintila Jonas	140	25	8951	–	1365	50	69	619	4687	Klebonas yra infulatu, parakvija pusplikė, kunigams neduoda nieko
Altarija 1.	Klauzgailavyčia Skaraistis	1643	–	Butkevyčia Jūz.	–	1	2700	–	30	–	–	–	–	
Altarija 2.	Bukota su Vencenovyčia	1760	–	Skridaila Jurg.	–	6	2500	–	30	–	–	–	–	
Altarija 3.	Bukota, Sirpavyčia ir Šidlauskis	1789	–	Staškovskis Stap.	–	2	2040	–	49	–	–	–	–	
Šilalės par. baž.	Orvydavyčia St.	1533	3	Zanevskis Vic.	6	16	795	–	101	10	17	551	4006	Parakvija gera, dosni, kunigai turi kuo misti
Altarija	Pilsudskis Jonas	1792	–	Michnevyčia Ben.	–	3	2295	–	137	90	–	–	–	
Tauragės parak. baž.	Bartošinas Paliatsa	1507	2	Polujanskis Ig.	–	22	2200	–	115	50	–	209	2843	Menka klebonija, pridera vyskupystės kancleriui
Telšių parak. baž.	Zigmantas III, kar.	1602	–	–	36	25	2100	–	326	37	44	750	7454	Pavedus turtą seminarijai, bažnyčia sugriuvo
Altarija 1.	Samovyčia su Kotauskiu	1808	1	Baublevyčia Myk.	–	–	1954	–	144	45	–	–	–	
Altarija 2.	Gintilienė Agatė su Girdvainaite	1809	1	Birantas Jūzupas	–	¼	2440	–	108	13	–	–	–	
Tryškių parak., baž.	Zigmantas III, kar.	1611	3	Rimgaila Teod.	91	14	135	–	350	50	83	223	3847	Skaitos tarp geriausių, žemę turi vaisingą
Tenenių parak. baž.	Bilevyčia Adomas	1782	2	Kšiževyčia Dom.	2	–	1170	–	70	–	–	142	2555	Vos, parakvijai padedant, išminta kunigu
Tverų parakvijos baž.	Zigmantas III su Ilgauskiu Elijošium	1614	5	Smigelskis Ben.	67	–	5959	60	550	60	44	303	2797	Klebonija didžiai gera, parakvija dosni

Ałtorije 1.	–	–	–	Januszkiewicze Ą.	3	6	1578	1	101	8	–	–	–	
Ałtorije 2.	–	–	–	Ławrynowicze M.	–	¼	1572	16	81	–	–	–	–	
Ałtorije 3.	Sylwestrowicze Dawojn	–	–	Wojnowicze Ign.	–	¼	2195	60	130	50	–	–	–	
Tyrkszlu parakwijes baż.	Zygmunts III su Wołowicze Jer.	1612	3	Ejniks Simons.	2	17	–	–	64	43	1	217	6016	Parakwije suszełp kleboną.
Ałtorije	Ejniks Simons	1816	–	Tas pats	–	¼	2970	–	178	20	–	–	–	
Ubiszkiu. Duktie Łuokies baż.	–	–	1	Klimowicze Teo.	–	–	1000	–	60	–	–	–	–	
Ugienu. Duktie Betig. baż.	Dyrda su Ruszlejkiu	1784	1	Grycewicze Filips.	1	–	1350	–	81	–	–	–	–	
Ukrynu. Duktie Pikiele baż.	Piłsudskis Łaur.	1776	1	Rujko Martins.	4	–	675	–	76	50	–	–	–	
Upinos. Duk. Girdysz. bażniczes	–	1706	1	Bielskis Ign.	1	–	180	–	11	–	–	–	—	
Upinas. Duk. Łuokies baż.	–	–	1	Jamontts Jons	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Dwars kunegą majtęn.
Użwęntes par. baż.	Zygmunts III	1607	3	Twaryanowicze.	13	–	600	–	95	75	35	343	3785	Klebonije gan giera, Miszka netur, parakwije gan giera.
Wasiliszkies. Duktie Grynkiszkies baż.	Billewicze Juz.	1785	1	Jucewicze Karmal.	–	3	1350	–	67	50	–	–	–	
Warputienu. Duktie Kielmes baż.	–	–	1	Kiełpszos Ąnt.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Wajguwos parak. baż.	Łopacinskis Jons	–	2	Ukryns Adoms	3	5	–	–	68	60	7	261	2505	Klebonije plika, parakwije imanoma.
Warniu parak. baż.	Witauds Kunegajk.	1416	3	Wysockis Ąntons	35	17	7360	8	433	5	7	318	3635	Klebonije aplejsta, parakwije gan giera.
Warniu katedras bażnicze	Witauds Kunegajk.	1421	23	Giedrajtis Simons	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Bażnicze mura, gieraj apwejzieta, wiskups duod tiek piningu, kiek jos rejkałaj isznesz.
Ałtorije 1.	Moszynskis Juz.	1758	–	Kossakowskis Kal.	–	–	2307	–	138	15	–	–	–	
Ałtorije 2.	Maulewicze Mart.	1784	–	Kossiłowskis Ted.	–	–	2266	–	136	–	–	–	–	
Ałtorije 3.	Jagowds Łaurins	1798	–	Padegimskis Prą.	–	–	1096	–	117	–	–	–	–	
Wegieriu. Duktie Akmenes baż.	Witingofiene Teodor.	1803	1	Beržańskis Mat.	4	2	–	–	57	80	–	–	–	
Wewirżienu parak. baż.	Władisłous IV. Karal.	1639	3	Beresniewicze Jur.	1	12½	1987	50	152	82	9	380	3266	Parakwije turtinga sutejk kunegams ko rejkięnt.
Widukles parak. baż.	Witauds Kunegaj.	1416	3	Kolenda Onufr.	3	4	2025	–	99	90	19	820	8060	
Wiekszniu par. baż.	Lackis Jons	1634	4	Kondrats Prącz.	23	18	162	–	448	47	43	601	8451	Klebonije ir parakwije didej giera.
Ałtorije 1.	Mickiewiczes	1798	–	Slażewicze Jons	–	¼	2025	–	121	50	–	–	–	
Ałtorije 2.	–	–	–	Wilimowicze Łau.	–	¼	1300	–	78	–	–	–	–	
Wielonas par. baż.	Witauds Kuneg.	1416	3	Giedrajtis Mar.	50	–	235	–	1536	–	108	352	4259	Klebonije turtinga, parak. widutine.
Wieszwienu. Duktie Telsziu baż.	Augustas III. Kar.	1761	1	Skalskis Mat.	3	–	–	–	31	30	3	–	–	
Wilkijos parak. baż.	Zymunts I. Karal.	1542	3	Buniewicze Mik.	14	10	–	–	615	–	39	683	6760	Giera klebonije parakwije neplika.

Altarija 1.	–	–	–	Januškevyčia A.	3	6	1578	1	101	8	–	–	–	
Altarija 2.	–	–	–	Laurynavyčia M.	–	¼	1572	16	81	–	–	–	–	
Altarija 3.	Silvestrovyčia Davoina	–	–	Voinovyčia Ign.	–	¼	2195	60	130	50	–	–	–	
Tirkšlių parakvijos baž.	Zigmantas III su Volavyčia Jer.	1612	3	Einikas Simonas	2	17	–	–	64	43	1	217	6016	Parakvija sušelpia kleboną
Altarija	Einikas Simonas	1816	–	Tas pats	–	¼	2970	–	178	20	–	–	–	
Ubiškių. Duktė Luokės baž.	–	–	1	Klimovyčia Teod.	–	–	1000	–	60	–	–	–	–	
Ugionių. Duktė Betyg. baž.	Dirda su Rušleikiu	1784	1	Gricevyčia Filipas	1	–	1350	–	81	–	–	–	–	
Ukrinų. Duktė Pikelių baž.	Pilsudskis Laur.	1776	1	Ruika Martynas	4	–	675	–	76	50	–	–	–	
Upynos. Duk. Girdiš. bažnyčios	–	1706	1	Bielskis Ign.	1	–	180	–	11	–	–	–	—	
Upynos. Duk. Luokės baž.	–	–	1	Jamontas Jonas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Dvaras kunigą maitina
Užvenčio par. baž.	Zigmantas III	1607	3	Tvarianovyčia	13	–	600	–	95	75	35	343	3785	Klebonija gan gera, miško neturi, parakvija gan gera
Vosiliškio. Duktė Grinkiškio baž.	Bilevyčia Jūz.	1785	1	Jucevyčia Karmal.	–	3	1350	–	67	50	–	–	–	
Varputėnų. Duktė Kelmės baž.	–	–	1	Kelpšas Ant.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Vaiguvos parak. baž.	Lopacinskis Jonas	–	2	Ukrinas Adomas	3	5	–	–	68	60	7	261	2505	Klebonija plika, parakvija įmanoma
Varnių parak. baž.	Vytautas, kunigaik.	1416	3	Visockis Antanas	35	17	7360	8	433	5	7	318	3635	Klebonija apleista, parakvija gan gera
Varnių katedros bažnyčia	Vytautas, kunigaik.	1421	23	Giedraitis Simonas	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Bažnyčia mūro, gerai apveizėta, vyskupas duoda tiek pinigų, kiek jos reikalai išneša
Altarija 1.	Mošinskis Jūz.	1758	–	Kosakovskis Kal.	–	–	2307	–	138	15	–	–	–	
Altarija 2.	Maulevyčia Mart.	1784	–	Kosilovskis Tad.	–	–	2266	–	136	–	–	–	–	
Altarija 3.	Jagaudas Laurynas	1798	–	Padegimskis Pran.	–	–	1096	–	117	–	–	–	–	
Vegerių. Duktė Akmenės baž.	Vitingofienė Teodor.	1803	1	Beržanskis Mat.	4	2	–	–	57	80	–	–	–	
Veiviržėnų parak. baž.	Vladislovas IV, karal.	1639	3	Beresnevyčia Jur.	1	121/2	1987	50	152	82	9	380	3266	Parakvija turtinga, suteikia kunigams ko reikiant
Viduklės parak. baž.	Vytautas, kunigaik.	1416	3	Kolenda Onufr.	3	4	2025	–	99	90	19	820	8060	
Viekšnių par. baž.	Liackis Jonas	1634	4	Kondratas Pranc.	23	18	162	–	448	47	43	601	8451	Klebonija ir parakvija didžiai gera
Altarija 1.	Mickevyčios	1798	–	Sliaževyčia Jonas	–	¼	2025	–	121	50	–	–	–	
Altarija 2.	–	–	–	Vilimovyčia Laur.	–	¼	1300	–	78	–	–	–	–	
Veliuonos par. baž.	Vytautas, kunig.	1416	3	Giedraitis Mar.	50	–	235	–	1536	–	108	352	4259	Klebonija turtinga, parak. vidutinė
Viešvėnų. Duktė Telšių baž.	Augustas III, kar.	1761	1	Skalskis Mat.	3	–	–	–	31	30	3	–	–	
Vilkijos parak. baž.	Zigmantas I, karal.	1542	3	Bunevyčia Mik.	14	10	–	–	615	–	39	683	6760	Gera klebonija, parakvija neplika

Wodoktu. Duktie Krak. Baż.	Jotkiewicze	1797	1	Krysztanowicze S.	–	29	1350	–	81	–	–	–	–	
Wodżgiriu. Duktie Widukl. baż.	Wojtkiewicze Juz.	–	1	Woronowicze M.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunega žmones iszmajtęn.
Wieżajtiu. Duktie Gargżdu baż.	Wolmers Kazim.	1784	1	Ligiejko Ąnton.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunegs mint isz dwara.
Wainutas parak. baż.	Zygmunts III.	1606	3	Juchniewicze Pe.	17	–	–	–	69	30	45	174	3395	Klebonije imaninga.
Zamuszes parak. baż.	Zygmunts III.	1623	3	–	30	29	–	–	218	–	84	460	–	Klebonije aptajsita didej giera, parakwije neszikszta.
Żagares Naujoses parak. baż.	Zygmunts III.	1623	4	Pleskaczewskis D.	31	–	1179	21	435	20	58	507	5340	Bażnicze mura, klebonije su wisu sutikusi.
Ałtorije 1.	–	–	–	Tumowicze Bał.	–	¼	2357	35	141	43	–	–	–	
Ałtorije 2.	–	–	–	Urbutowicze Ęnd.	–	¼	2439	60	146	34	–	–	–	
Żagares Senoses parak. baż.	Syrewiczes	1523	3	Kulikowskis Ad.	8	8	1215	–	298	76	54	42	760	Bażniczele mura, bet kunegaj woz tur kuo misti.
Ałtorije	Dowgiałło kleb.	1786	–	Jagmins Paral.	–	1	3280	50	191	43	–	–	–	
Żemelienu par. baż.	Piłsudskis Kaz.	1752	3	Giecewicze Ad.	4	18	270	–	192	–	6	108	1276	Kunegaj woz partenk duonas.
Ałtorije	Piłsudskis Jons	–	–	Petrowicze Juz.	–	3	1350	–	81	–	–	–	–	
Żarienu par. baż.	Zygmunts III	1626	3	Witkiewicze Dom.	29	17	1795	50	99	47	5	369	3599	Widutine klebonije, parakwije daug bajoru.
Żarienu, arba Łotwelu. Duk. Szakin. baż.	Przestszelskis Jon.	–	1	Gryksztowicze Ła.	–	28	1500	–	90	–	–	–	–	
Żwingiu par. baż.	Zygmunts III.	–	3	Szymkiewicze K.	17	2	–	–	159	50	29	350	3755	Widutine kleb. parakwije pusplikie.
Ałtorije	–	–	–	Paszkiewicze Juz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Żydyku. Duktie Pikiele baż.	Żmonės Jezaw. cze isikure	1636 1680	2	Martyszewskis J.	4	14	–	–	40	15	–	–	–	
Żygajtiu. Duktie Żwingiu baż.	–	–	1	Moll Kazim.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kuniegą dwars majtęn..
Dutnawa parak. baż.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4420	
Kalworijes parak. baż.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3568	Kliosztorius pas tas
Kretingas par. baż.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3617	bażniczes esąntius
Rassejniu par. baż.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5475	aprasziau ąntro dalie.
Tituwienu par. baż.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2720	

Vadaktų. Duktė Krek. baž.	Jotkevyčia	1797	1	Krištanovyčia	–	29	1350	–	81	–	–	–	–	
Vadžgirio. Duktė Vidukl. baž.	Vaitkevyčia Jūz.	–	1	Voronovyčia M.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą žmonės išmaitina
Vėžaičių. Duktė Gargždų baž.	Volmeris Kazim.	1784	1	Ligeika Antan.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigas minta iš dvaro
Vainuto parak. baž.	Zigmantas III	1606	3	Juchnevyčia P.	17	–	–	–	69	30	45	174	3395	Klebonija įmaninga
Zamūšės parak. baž.	Zigmantas III	1623	3	–	30	29	–	–	218	–	84	460	–	Klebonija aptaisyta, didžiai gera, parakvija nešykšti
Žagarės Naujosios park. baž.	Zigmantas III	1623	4	Pleskačevskis D.	31	–	1179	21	435	20	58	507	5340	Bažnyčia mūro, klebonija suvisu sutikusi
Altarija 1.	–	–	–	Tumovyčia Bal.	–	¼	2357	35	141	43	–	–	–	
Altarija 2.	–	–	–	Urbutovyčia End.	–	¼	2439	60	146	34	–	–	–	
Žagarės Senosios parak. baž.	Sirevyčios	1523	3	Kulikovskis Ad.	8	8	1215	–	298	76	54	42	760	Bažnyčėlė mūro, bet kunigai vos turi kuo misti
Altarija	Daugėla, kleb.	1786	–	Jagminas Paral.	–	1	3280	50	191	43	–	–	–	
Žemalės par. baž.	Pilsudskis Kaz.	1752	3	Gečevyčia Ad.	4	18	270	–	192	–	6	108	1276	Kunigai vos pertenka duonos
Altarija	Pilsudskis Jonas	–	–	Petrovyčia Jūz.	–	3	1350	–	81	–	–	–	–	
Žarėnų par. baž.	Zigmantas III	1626	3	Vitkevyčia Dom.	29	17	1795	50	99	47	5	369	3599	Vidutinė klebonija, parakvijoj daug bajorų
Žarėnų, arba Latvelių. Duk. Šakyn. baž.	Pšestšelskis Jon.	–	1	Grikštovyčia L.	–	28	1500	–	90	–	–	–	–	
Žvingių par. baž.	Zigmantas III	–	3	Šimkevyčia K.	17	2	–	–	159	50	29	350	3755	Vidutinė kleb., parakvija pusplikė
Altarija	–	–	–	Paškevyčia Jūz.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Židikų. Duktė Pikelių baž.	Žmonės. Jezav. čia įsikūrė	1636, 1680	2	Martiševskis J.	4	14	–	–	40	15	–	–	–	
Žygaičių. Duktė Žvingių baž.	–	–	1	Molis Kazim.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	Kunigą dvaras maitina
Dotnuvos parak. baž.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4420	
Kalvarijos parak. baž.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3568	Kliоštorius, pas tas bažnyčias esančius, aprašiau antroj daly
Kretingos par. baž.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3617	
Raseinių par. baž.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5475	
Tytuvėnų par. baž.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2720	

RODIKLE

pirmoses.dalies.

RODYKLĖ

pirmosios dalies

Łakszts.

Lakštas

ŻEMAJTIU WISKUPISTĘ

Aprasze
K. MOTIEJUS VOŁONCZEWSKIS.

DALIS II.

Wilniuj.
Spaustuwieje Juozapa Zavadzki.
1848.

ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖ

Aprašė
KUN. MOTIEJUS VOLONČEVSKIS

DALIS II

Vilniuj
Spaustuvėje Juozapo Zavadzkio
1848

Dzieło niniejsze po żmudzku przez X. Macieja Wołonczewskiego Rektora Seminaryum Wornieńskiego S. Teologii Doktora i Kawalera, w dwóch częściach napisane, pod tytułem: *Żemajtiu wiskupiste apraszita nu apskielbima Żemajtiusi Krikszczioniszka tykieima lyk musu gadines; taj ira: nu 1413 lyk 1841 mętu, to znaczy: Żmudzkie Biskupstwo, opisane od ogłoszenia na Żmudzi Chrześciańskiej wiary do naszych czasów; to jest: od 1413 do 1841 roku,* po wyjęciu § 114, zamykające 284 paragrafów, jako nic przeciwnego Wierze świętéj, dobrym obyczajom, i ustawom krajowym nie zawiera; może być drukowane. Takowe rzetelne świadectwo podpisem mej ręki utwierdzam. 1847 r. Października 2 dnia. X. Dyonizy Pacewicz *Kanonik Katedry Wileńskiej.*

Powyższe świadectwo WJX. Kanonika Pacewicza potwierdzam. Wilno, d. 3 Października 1847 roku.

Rządzący Dyecezyą Wileńską: Prałat, Orderów Kawaler,
X. Wacław Żylinski

Pozwolono drukować pod warunkiem złożenia po wydrukowaniu exemplarzy prawem przepisanych w Komitecie Cenzury. Wilno, 1847 roku 26 Października.

Cenzor, Professor b. Uniwersytetu Wileńskiego, Radźca
Kollegialny i Kawaler Jan Waszkiewicz.

Dzieło niniejsze po żmudzku przez X. Macieja Wołonczewskiego Rektora Seminaryum Wornieńskiego S. Teologii Doktora i Kawalera, w dwóch częściach napisane, pod tytułem: *Żemajtiu wiskupiste apraszita nu apskielbima Żemajtiusi Krikszczioniszka tykieima lyk musu gadines; taj ira: nu 1413 lyk 1841 mętu, to znaczy: Żmudzkie Biskupstwo, opisane od ogłoszenia na Żmudzi Chrześciańskiej wiary do naszych czasów; to jest: od 1413 do 1841 roku,* po wyjęciu § 114, zamykające 284 paragrafów, jako nic przeciwnego Wierze świętéj, dobrym obyczajom, i ustawom krajowym nie zawiera; może być drukowane. Takowe rzetelne świadectwo podpisem mej ręki utwierdzam. 1847 r. Października 2 dnia. X. Dyonizy Pacewicz *Kanonik Katedry Wileńskiej.*

Powyższe świadectwo WJX. Kanonika Pacewicza potwierdzam. Wilno, d. 3 Października 1847 roku.

Rządzący Dyecezyą Wileńską: Prałat, Orderów Kawaler,
X. Wacław Żylinski

Pozwolono drukować pod warunkiem złożenia po wydrukowaniu exemplarzy prawem przepisanych w Komitecie Cenzury. Wilno, 1847 roku 26 Października.

Cenzor, Professor b. Uniwersytetu Wileńskiego, Radźca
Kollegialny i Kawaler Jan Waszkiewicz.

ŻEMAJTIU WISKUPISTE,

apraszita nu apskielbima Żemajtiusi
krikszczioniszka tikieima, lig musu gadines,
taj ira: nu 1413 lig 1841 metu.

ŽEMAIČIŲ VYSKUPYSTĖ,

aprašyta nuo apskelbimo Žemaičiuose
krikščioniško tikėjimo lig mūsų gadynės,
tai yra nuo 1413 lig 1841 metų.

PARSKIRIMAS 1.

Apszwietimas Żemajtiu Wiskupistes.

§. 145.

Senowes praszalijtej rasztininkaj, wieni butinaj nieka apej Żemajtiu apszwietimą nebiła, o kiti pramini jus neapszwiestajs, neżinowajs, ir t.t. launas apej jus sznekieti; todieł ir mąna apraszims Że-
↕ p. 5–6 majtiutiu apszwietima trumps tur buti. ↕

Żemajtej pirmą siki biszkieli pramoka tapusis katalikajs: moksłas wienok tas gan mażus tebuwa; nes par apskritą pęnkioliktąi ąmżiu, woz kiek tiek pażina daiktus tikieima kataliku. Nebe kitejp nutikti galieje; nesgi Żemajtiu pirmajsejs mokitojajs buwa kunegaj lankaj, ne żemajtiszkaj, ne lietuwiszkaj mokąntis: tie, newejkdamis patis su żmonimis susirokuoti, mokie jus par iszgulditojus, o tejp mokidamis newaloje isikieriejusiu stabmeldiu spierej parwersti i gierus katalikus. Matidamis taj musu wiskupaj, szirdingaj norieje kad żemajtiu jaunikajtej kunegajs pataptum. Bet to gadinie wisusi Żemajtiusi, niewienos moksliniczes, ir niekokios nebuwa simunaries; todieł jaunumene musu nieka nemokieje, o butinaj nieka nemokąntę, kajp galieje szwęnsti i kunegus? Ne miti wiskupaj iszskirdamos mokslus bernelus, wienus łajkie pas sawi, sziere jus, dare ir mokie dajktu kunegams rejkalingu; kitus pawedusis turtingims klebonams, liepe mokiti teologios, o kiek tiek pramokusius ir tarnauti bażniczej szwęntaj pagudusius; szwęnte į kunegus. Ilgajmie wiskupams ikiriejie kartu waldimierajs wiskupistes ir mokitojejs buti: klebonaj tejpogi pradie-
↕ p. 6–7 je raukities, jog tur ↕ penieti ir mokiti jaunikajtius bejokie użmokiesne; todieł wiskups Motiejus II. metusi 1469 istejgie Warniusi moksliniczelę, kurioj patalpina jaunikajtius kietąntius kunegajs būti, o ju mokitoju padare kanakoki kunegą Mikołą(1). Toki ejłu iszszwęnsti

(1) Kanakoks rąnkasraszts, be pirmuju łaksztu bażniczio katedras łajkoms.

PERSKYRIMAS 1

Apšvietimas Žemaičių vyskupystės

§ 145

Senovės prašalaičiai raštininkai vieni būtinai nieko apie žemaičių apšvietimą nebylo, o kiti, praminę juos neapšviestais, nežinovais ir t. t., liaunas apie juos šnekėti; todėl ir mano aprašymas žemaičių apšvietimo trumpas turi būti.

Žemaičiai pirmą sykį biškelį pramoko, tapę katalikais; mokslas vienok tas gan mažas tebuvo, nes per apskritą penkioliktąjį amžių vos kiek tiek pažino daiktus tikėjimo katalikų. Nebe kitaip nutikti galėjo, nesgi žemaičių pirmaisiais mokytojais buvo kunigai lenkai, nei žemaitiškai, nei lietuviškai mokantys. Tie, neveikdami patys su žmonėmis susirokuoti, mokė juos per išguldytojus, o taip mokydami, nevaliojo įsikerėjusių stabmeldžių spėriai perversti į gerus katalikus. Matydami tai, mūsų vyskupai širdingai norėjo, kad žemaičių jaunikaičiai kunigais pataptų. Bet toj gadynėj visuose Žemaičiuose nė vienos mokslinyčios ir nė kokios nebuvo seminarijos, todėl jaunuomenė mūsų nieko nemokėjo, o būtinai nieko nemokančią kaip galėjo švęsti į kunigus. Nemitę vyskupai, išskirdamos mokslius bernelius, vienus laikė pas save, šėrė juos, darė ir mokė daiktų, kunigams reikalingų, kitus, pavedę turtingiems klebonams, liepė mokyti teologijos, o kiek tiek pramokusius ir tarnauti bažnyčiai šventai pagudusius šventė į kunigus. Ilgainiui vyskupams įkyrėjo kartu valdymierais vyskupystės ir mokytojais būti, klebonai taipogi pradėjo raukytis, jog turi penėti ir mokyti jaunikaičius be jokio užmokesnio, todėl vyskupas Motiejus II metuose 1469 įsteigė Varniuose mokslinyčėlę, kurioj patalpino jaunikaičius, ketančius kunigais būti, o jų mokytoju padarė kana kokį kunigą Mykolą[1]. Tokia eile išsvęsti jauni

[1] Kana koks rankos raštas be pirmųjų lakštų, bažnyčioj katedros laikomas.

jauni kunegaj, maż ką patis temokiedamis, nedaug tegalieje płatios kunegajksztistes ąpszwiesti.

§. 146.

MOKSLINICZELES KATALIKU.

Szeszioliktami ąmżie, turieje Żemajtej łabjaus praszwisti, nes tuokart iwajri didżturtej, padirbina isztiso wiskupistie 29 naujes bażniczes ir kietures kopliczes: tos wisas igije spierej kunegus mokitojus żmoniu. Dar to gadinie atsirada Żemajtiusi tris moksliniczes: *Pirmąje* 1507 m. istejgie Tauragies miestelie Bartoszyns Pallatsa bajors, bet kas ir ko tęn mokie, nieżinom(2). *Ąntrąje* 1530 m. ikurie Joniszkie klebons Markus Łanczkis, kurios mokitos nu klebona penams ir użmokams; surinkies ukininku wajkus, mokie rasziti ir skajtiti ne węn żemajtiszkaj, bet ir lankiszkaj(3). *Tretęje* istejgie Jurborgie, klebons Jurborga Martins Hermanawicze, kurs 1557 iszmeldes nu karalienes Bonas padauginima turtu klebonijes, pasąmde mokitoi, ir mokidina sodos wajkus raszta(4).

§. 147.

NE KATALIKU MOKSLINICZELES.

Wisas minawotas moksliniczeles istejgie katalikaj, dieł kataliku wajku: bet szeszioliktam ąmżiuj bęngąntes ir kalwinaj su luterejs kieletuj nauju mokslinicziu dawe pradę. Kajpo taj: Metusi 1592 Zopije Wnuczkiene Paszuszwiene kartu, su kalwinu kunegajs ikure *Szidławo* mokslinicz̨ę, pirmam mokitojuj 100, ąntram 40, tretem gudiszka lieżuwe mokitojuj 30 auksinu, kas meta ałgos mokieje. Moksliniczio to, kas węn noris mokities galieje. Szidławos kalwinu bażniczes piningajs, mokies dar tęn kieturi wajkielej, kurieje iszejusis moksłus, turieje i kalwinu

↕p.7-8 (2) Użraszusi Tauragies bażniczej par Bartoszyna padaritusi. ↕
(3) Rasztaj Joniszkies bażniczes.
↕p.8-9 (4) Rasztaj Jurborga bażniczes. ↕

kunigai, mažką patys temokėdami, nedaug tegalėjo plačios kunigaikštystės apšviesti.

§ 146

MOKSLINYČĖLĖS KATALIKŲ

Šešioliktame amžiuj turėjo žemaičiai labiau prašvisti, nes tuokart įvairūs didžturčiai padirbino ištisoj vyskupystėj 29 naujas bažnyčias ir keturias koplyčias. Tos visos įgijo spėriai kunigus mokytojus žmonių. Dar toj gadynėj atsirado Žemaičiuose trys mokslinyčios: *pirmąją* 1507 m. įsteigė Tauragės miestely Bartošinas Paliatsa, bajoras, bet kas ir ko ten mokė, nežinom[2]. *Antrąją* 1530 m. įkūrė Jonišky klebonas Markas Liančkis, kurios mokytojas, nuo klebono penimas ir užmokamas, surinkęs ūkininkų vaikus, mokė rašyti ir skaityti ne vien žemaitiškai, bet ir lenkiškai[3]. *Trečiąją* įsteigė Jurbarke klebonas Jurbarko Martynas Hermanavyčia, kurs, 1557 išmeldęs nuo karalienės Bonos padauginimo turtų klebonijos, pasamdė mokytoją ir mokydino sodos vaikus rašto[4].

§ 147

NEKATALIKŲ MOKSLINYČĖLĖS

Visas minavotas mokslinyčėles įsteigė katalikai dėl katalikų vaikų, bet šešioliktam amžiui bengiantis ir kalvinai su liuteriais keletui naujų mokslinyčių davė pradžią. Kaipo tai: metuose 1592 Zopija Vnučkienė Pašušvienė kartu su kalvinų kunigais įkūrė *Šidlavoj* mokslinyčią, pirmam mokytojui 100, antram 40, trečiam, gudiško liežuvio mokytojui, 30 auksinų kas metą algos mokėjo. Mokslinyčioj toj kas vien norįs mokytis galėjo. Šidlavos kalvinų bažnyčios pinigais mokės dar ten keturi vaikeliai, kurieji, išėję mokslus, turėjo į kalvinų

[2] Užrašuose, Tauragės bažnyčiai per Bartošiną padarytuose.
[3] Raštai Joniškio bažnyčios.
[4] Raštai Jurbarko bažnyčios.

kunegus istoti, ar buti mokitojejs(5). Ta mokslinicze kalwinu, pragajsza węnkart su ju bažniczi. Didžiunaj Grużewskiej buwa tejpogi istejgusis *Kiełmie* mokslinicžę, bet apej tąn nedaug ko težinom. Buwa dar *Żejmelusi*, Panewieże pawietie kalwinu moksliniczele, kuri 1674 m. pragajsza. Kietwirtoi buwa *Rietawi*, kami kalwinaj ir spaustuwę (drukarnią) sawa turieje(6). Kalwinaj to gadinie gan iwisusis, turieje dar sawa moksliniczes parubeżejs Żemajtiu, Lietuwos pusie, kajpo taj: Grežie, Krasnogiliszkie ir Biržie. Mokslinicze Biržes gimnazii wadinamą, istejgie. Krisztops Radziwiłls m. 1616, jos wałdimieru buwa Adoms Rassius isz Karalaucziaus par Radziwiłła pargobints(7). Moswidius Regnietas miesta wiresnis kunegs, iszgulde prusiszkaj, wokiszką Katekizmą Martina Lutere; pagał tos kningas spaustos Karalauczuo 1547 m. kalwinaj su luterejs, mokie żemajtius tikieima sawa.

§. 148.

WAJSEJ MOKIMA.

Kad kataliku ir nekataliku kunegaj, kurie minawotomis moksliniczziomis walde, ipatingaj apszwietima Żemajtiu tenoriedamis, dajlej but żmones mokiusis; żinoms but isznajkinusis stabmeldius ir pramokiusis bęn tikieima krikszczioniszka; bet to nedaridamis ir dabar bepalaubos tarp sawęs bardamos; wieto iszmokima ko giera, i gilesnę dar tąmsibę żmonales pastumieje. Kąn Stanisłous Rostauskis Jezawits szejp aprasza: „Tuotarpu Lietuwos o łabjaus dar Żemajtiu żemes, wargdienej, wieni użmirsza isakimus Diewa, o kiti pametusis iszartus łaukus ir tikieimą kataliku, sugriża i sawa suberbiejusius miszkus, kami senu pagudimu Jowiszuj, kuriju proboczej Perkunu wadina, ir ążuołams, pradieje apieras deginti. Nesgi nemokitims seni ju tiewu paprotej rodies szwęntesnejs, uż naujus atejunu

(5) Rasztaj Szidławos Kalwinu bażniczes, łajkomis Wilnuo pas kunegus to tikieima.

(6) Istorije żemajtiszka rąnkas raszts P. Daukąntą.

↕ p. 9–10 (7) Tractatus de Nobilitate Rassii-Lubecae 1619 in prologomenis. ↕

kunigus įstoti ar būti mokytojais[5]. Ta mokslinyčia kalvinų pragaišo vienkart su jų bažnyčia. Didžiūnai Gruževskiai buvo taipogi įsteigę *Kelmėj* mokslinyčią, bet apie tą nedaug ko težinom. Buvo dar *Žeimely*, Panevėžio paviete, kalvinų mokslinyčėlė, kuri 1674 m. pragaišo. Ketvirtoji buvo *Rietave*, kame kalvinai ir spaustuvę (drukarnią) savo turėjo[6]. Kalvinai, toj gadynėj gan įvisę, turėjo dar savo mokslinyčias parubežiais Žemaičių, Lietuvos pusėj, kaipo tai: Griežėj, Krasnagališkėj ir Biržuose. Mokslinyčią, Biržų gimnazija vadinamą, įsteigė Kristupas Radzivilas m. 1616, jos valdymieru buvo Adomas Rasijus, iš Karaliaučiaus per Radzivilą pargobintas[7]. Mažvydas, Ragainės miesto vyresnis kunigas, išguldė prūsiškai vokišką katekizmą Martyno Liuterio; pagal tą knygą, spaustą Karaliaučiuj 1547 m., kalvinai su liuteriais mokė žemaičius tikėjimo savo. [81]

§ 148

VAISIAI MOKYMO

Kad katalikų ir nekatalikų kunigai, kurie minavotomis mokslinyčiomis valdė, ypatingai apšvietimo Žemaičių tenorėdami, dailiai būtų žmones mokę, žinoms, būtų išnaikinę stabmeldžius ir pramokę bent tikėjimo krikščioniško; bet, to nedarydami ir dar be paliaubos tarp savęs bardamos, vietoj išmokymo ko gero, į gilesnę dar tamsybę žmoneles pastūmėjo. Ką Stanislovas Rostauskis, jezavitas, šiaip aprašo: „Tuo tarpu Lietuvos, o labiau dar Žemaičių žemės, vargdieniai vieni užmiršo įsakymus Dievo, o kiti, pametę išartus laukus ir tikėjimą katalikų, sugrįžo į savo suberbėjusius miškus, kame senu pagudimu Jovišui, kurį jų probočiai Perkūnu vadino, ir ąžuolams pradėjo apieras deginti. Nesgi nemokytiems seni jų tėvų papročiai rodės šventesniais už naujus atėjūnų

[5] Raštai Šidlavos kalvinų bažnyčios, laikomi Vilniuj pas kunigus to tikėjimo.

[6] Istorija žemaitiška, rankos raštas p. Daukanto. [80]

[7] Tractatus de Nobilitate Rassii – Lubecae 1619 in prologomenis.

pramonius"(8): O wiskups Merkielis Giedrajtis 1587 m. wilniaus Jezawitams nusiusto grometo tejp saka: „Didesne dalis żmoniu mąna wiskupistie giwenąntiu, ira nie sikie dar ąmzie sawa neejusiu pri kunega, nebe prijemusiu Szwęncziause sakramenta. Nier mażne niewiena mokąnte: *Tiewe musu... ir parsiżegnoti* – niera bęn biszkieli numanąntiu dajktus tikieima. Apierawoti perkunijoms, garbinti żaltius, ążuołus ir miszkus uż szwęntus skajtiti, ne tejp isz nełabuma, kajp isz neżiniu, ne tur sau uż grieką"(9). Cze kłausuos diełko tuokart esąntes moksliniczes Żemajtiu tejp nietruputele neapszwiete? Atsakau: jogiej ju mokitojej newieniszkaj mokie ir tarp sawęs kiersztą wede. Todieł żinokiem, jog kur żmoniu pagiejdimaj daugieł walio, tęn ir wisoks stejgims, nieka nepadaris giera.

§. 149.

PRASZWITIMS SEPTINIOLIKTAMI ĄMŻIE.

Merkieluj Giedrajtiuj, Jurgiuj Tyszkiewiczej, Jezawitams ir kitims septinioliktoje ąmżiaus kanegams, gan pasikłoje Zemajtius pramokiti. Kunegs Daukszus 1599 m. żemajtiszkaj iszgulde lankiszkus sakimus kunega Wujka, toki ejłu pristejgie kunegams grażius pamoksłus, kokiu tuokart patis parasziti nemokieje. Metusi 1616 Jezawitaj Krażiusi pradieje gieraj wajkus mokiti. Metusi 1625 Kalwinaj Kiejdajniusi moksliniczę istejgie. Wiskupiste isigawa simunariję, kurio jaunikajtej kunegajs buti gudinos. Jurgis Tyszkiewicze popieżiuj lejdąnt pas Katedras, Krakiu ir Skuoda bażniczes, iwede draugistę arba broctwą *Moksła Krikszczioniszka* i kurę daugibe żmoniu isirasziusiu, ipatingaj turieje mokities dajktu tikieima. Tas pats pargobina i Żemajtius kunegus Dominikonis su Karmelitajs, nes wilies tus galiesęnt praszwiesti musu szali. Turtingims klebonams liepe łajkiti pas bażniczes mokitojus, kurie parakwijes wajkus mokitum. Jeronims Woławicze, Jons Karolus Chodkiewicze ir Powiłs Sapieha, tejpogi dieł apszwietima żemajtiu, istejgie musu szalie kieletą

↕p. 10–11 (8) Rostowski Hist. Lit. S. J. par. I. ↕
↕p. 11–12 (9) Rostowski l. citato. ↕

pramonius."[8] O vyskupas Merkelis Giedraitis 1587 m. Vilniaus jezavitams nusiųstoj gromatoj taip sako: „Didesnė dalis žmonių, mano vyskupystėj gyvenančių, yra nė sykio dar amžiuj savo nėjusių prie kunigo, nebe priėmusių švenčiausio sakramento. Nėra mažne nė vieno, mokančio *Tėve mūsų* ir persižegnoti, nėra bent biškelį numanančių daiktus tikėjimo. Apieravoti perkūnijoms, garbinti žalčius, ąžuolus ir miškus už šventus skaityti ne taip iš nelabumo, kaip iš nežinių, neturi sau už grieką."[9] Čia klausiuos: dėl ko tuokart esančios mokslinyčios žemaičių taip nė truputėlio neapšvietė? Atsakau: jogei jų mokytojai nevieniškai mokė ir tarp savęs kerštą vedė. Todėl žinokim, jog kur žmonių pageidimai daugel valioj, ten ir visoks steigimas nieko nepadarys gero.

§ 149

PRAŠVITIMAS SEPTYNIOLIKTAME AMŽIUJ

Merkeliui Giedraičiui, Jurgiui Tiškevyčiai, jezavitams ir kitiems septynioliktojo amžiaus kunigams gan pasiklojo žemaičius pramokyti. Kunigas Daukša 1599 m. žemaitiškai išguldė lenkiškus sakymus kunigo Vujeko, tokia eile pristeigė kunigams gražius pamokslus [84], kokių tuokart patys parašyti nemokėjo. Metuose 1616 jezavitai Kražiuose pradėjo gerai vaikus mokyti. Metuose 1625 kalvinai Kėdainiuose mokslinyčią įsteigė. Vyskupystė įsigavo seminariją, kurioj jaunikaičiai kunigais būti gudinos. Jurgis Tiškevyčia, popiežiui leidžiant, pas katedros, Krakių ir Skuodo bažnyčias įvedė draugystę, arba brostvą, *Mokslo krikščioniško*, į kurią daugybė žmonių įsirašiusių ypatingai turėjo mokytis daiktų tikėjimo. Tas pats pargobino į Žemaičius kunigus dominikonus su karmelitais, nes vylės tuos galėsiant prašviesti mūsų šalį. Turtingiems klebonams liepė laikyti pas bažnyčias mokytojus, kurie parakvijos vaikus mokytų. Jeronimas Volavyčia, Jonas Karolius Chodkevyčia ir Povilas Sapiega taipogi dėl apšvietimo žemaičių įsteigė mūsų šaly keletą klioštorių

[8] Rostowski Hist. Lit. S. J. par. I. [82]
[9] Rostowski l. citato. [83]

klosztoriu Bernardinams. Toki ėjłu wisu gali pradiejusis darbuoties apej pramokima Žemajtiu; ne węn stabmeldius isznowije, bet ir pramokie dajktu tikieima it kitu szaliu žmones. ↕

↕ p. 12–13

§. 150.

ASZTUONIOLIKTAMI ĄMŽIE.

Asztuonioliktami ąmžie ligi dali Žemajtiu apszwietims stejgams buwa: wiskupams už wis giejdąnt iwissa szejpjau kunegaj ir zokaninkaj; iwajri didžiunaj daug nauju bažniczių padirbina, kurioms wiskupaj pawide parakwijes. Pagał ąntroje Łenczyckoe kunegu susirinkima, pas kožną parakwijes bažniczę, moksliniczeles dieł sodos wajku pastatidina. Metusi 1742 kunegaj Pijaraj Rassejniusi pradieje wajkus mokiti pagał naujos moksłu pažinties. Nestokoje wiru, kurie iwajres kningas lankiszkas, žemajtiszkaj iszguldiusis, iszspaudina. Tas žmones skajtidamis, patis galieje daug rejkalingu dajktu iszmokti. Garsinga gierajs darbajs *Pramokima Draugiste* (Kommissya edukacyjna) istejgie septineres moksliniczes Žemajtiusi. Iszwidusis taj kunegaj pradieje raginti ukininkus, kad sawa wajkams akis atkastum. Kajpogi tejp žmones pamiega, lejsti wajkus, jog kiekwieno moksliniczio maž, maž 300 mokitiniu buwa. ↕

↕ p. 13–14

§. 151.

DIEWINIOLIKTAMI ĄMŽIE.

Metusi 1803 par Ciecoriu Aleksęndrą I. patwirtinta ir wisu kuo aprupinta auksztа Wilniaus mokslinicze (Uniwersytet) dawe pragumą(a) jaunumenej pažinti didius moksłus – Kajpogi nu tos gadines, mažne wisi musu mokslije jaunikajtej, iszejusis moksłus Žemajtiusi, wažiawa i Wilniu daugiaus ko mokities. Wilniaus moksliniczes nebtekus, jaunumene wažiojejes i atstius miestus kajpo taj: Peterburgą, Maskuwą, Kazaniu, Dorpatą, Kijawą ir Charkuwą, bili

↕ p. 14–15 (a) *Zręczność.* ↕

bernardinams. Tokia eile, visa galia pradėję darbuotis apie pramokymą žemaičių, ne vien stabmeldžius išnovijo, bet ir pramokė daiktų tikėjimo it kitų šalių žmones.

§ 150

AŠTUONIOLIKTAME AMŽIUJ

Aštuonioliktame amžiuj lygia dalia Žemaičių apšvietimas steigiamas buvo: vyskupams užvis geidžiant, įviso šiaipjau kunigai ir zokaninkai, įvairūs didžiūnai daug naujų bažnyčių padirbino, kurioms vyskupai pavedė parakvijas. Pagal antrąjį Lenčicos kunigų susirinkimą pas kožną parakvijos bažnyčią mokslinyčėles dėl sodos vaikų pastatydino. Metuose 1742 kunigai pijarai Raseiniuose pradėjo vaikus mokyti pagal naują mokslų pažintį. Nestokojo vyrų, kurie įvairias knygas lenkiškas, žemaitiškai išguldę, išspaudino. Tas žmonės skaitydami patys galėjo daug reikalingų daiktų išmokti. Garsinga gerais darbais *Pramokymo Draugystė* (Komissya Edukacyjna) [85] įsteigė septynerias mokslinyčias Žemaičiuose. Išvydę tai, kunigai pradėjo raginti ūkininkus, kad savo vaikams akis atkastų. Kaipogi taip žmonės pamėgo leisti vaikus, jog kiekvienoj mokslinyčioj maž maž 300 mokytinių buvo.

§ 151

DEVYNIOLIKTAME AMŽIUJ

Metuose 1803 per ciesorių Aleksandrą I patvirtinta ir visu kuo aprūpinta aukšta Vilniaus mokslinyčia (uniwersytet) davė pragumą[a] jaunuomenei pažinti didžius mokslus. Kaipogi nuo tos gadynės mažne visi mūsų mokslieji jaunikaičiai, išėję mokslus Žemaičiuose, važiavo į Vilnių daugiau ko mokytis. Vilniaus mokslinyčios nebtekus, jaunuomenė važiojos į atsčius miestus, kaipo tai: Peterburgą, Maskvą, Kazanę, Dorpatą, Kijevą ir Charkovą, bile tiktai ko gero

[a] *Zręczność.*

tiktaj ko giera pramokti. Wilniaus wiskupuj Strojnowskiuj noręnt, o Ciecoristes wiresnibėj lejdąnt, istejgta Wilnuo Didioi simunarie o paskiaus Akademie; kunegus aukisztu moksłu pramokie. Żemajtiusi nors kieletą moksliniczių wiresnibe panajkina; wienok i tu wietą Kiejdajniusi, Panewieżie ir Sziaulusi naujes padare, kuriosi ir nugis daug wajku mokos. Krażiu moksliniczio lig 1839 m. kas meta apej 500 buwa mokitiniu. Musu gadinie wisi ponaj ir bajoraj, lejd wajkus sawa i moksłus, todieł mażne kożnas gieraj użgimes, mok skajtiti ir rasziti. Turtingije ukininkaj ligi dali wajkus sawa luob weszti i moksłus, pakolej nieks jems to negine – bet nu 1832 m. didiosiesi mokslinicziosi maż ju belika. Noriedamis wienok bęn kiek tiek wajkus praszwejsti, lejd i mażesnioses moksliniczes. Pagalau żmones neturtingi ir sumdininkaj, negaliedamis ejti i moksłus, mokos kningu raszta dienomis Szwęntomis nu kits kita; kajpogi didesne dalis artoju żemajtiu, wiriszku ir motriszku mok skajtiti kningas żemajtiszkas. Toki ejłu praszwejsti żmones, gan gieraj, ipatingaj dajktus tikieima suprąnt, mok ir numana. Nu senos lig musu gadines, kunegaj wajkus mokie Żemajtiu mokslinicziosi; todieł cze tas

↕p. 15–16 prider aprasziti. ↕

PARSKIRIMAS 2.

Moksliniczes.

§. 152.

SIMUNARIE.

Kunegu wisuotinis Susirinkims miesti Trydenti atliktas, isakie wiskupams, kad kożnas sawa wiskupistie istejgtum simunarię. Tąn bażniczes istatimą pirms Jurgis Pietkiewicze wiskups, Żemajtiusi iszpilditi norieje. Kajpogi kietęndams mirti 1574 m. sawa rąnku użrasze 1700 lietuwiszku kapu, kad użtus piningus dwilika wajkielu wilniaus akademio mokitumes Teologios, o iszmokusis i kunegus

pramokti. Vilniaus vyskupui Strojnovskiui norint, o ciesorystės vyresnybei leidžiant, įsteigta Vilniuj Didžioji seminarija, o paskiau Akademija [86], kunigus aukštų mokslų pramokė. Žemaičiuose nors keletą mokslinyčių vyresnybė panaikino, vienok į tų vietą Kėdainiuose, Panevėžy ir Šiauliuose naujas padarė, kuriose ir nugis daug vaikų mokos. Kražių mokslinyčioj lig 1839 m. kas metą apie 500 buvo mokytinių. Mūsų gadynėj visi ponai ir bajorai leidžia vaikus savo į mokslus, todėl mažne kožnas, gerai užgimęs, moka skaityti ir rašyti. Turtingieji ūkininkai lygia dalia vaikus savo vežsaid į mokslus, pakolei niekas jiems to negynė, bet nuo 1832 m. didžiosiose mokslinyčiose maž jų beliko. Norėdami vienok bent kiek tiek vaikus prašveisti, leidžia į mažesniąsias mokslinyčias. Pagaliau žmonės neturtingi ir samdininkai, negalėdami eiti į mokslus, mokos knygų rašto dienomis šventomis nuo kits kito, kaipogi didesnė dalis artojų žemaičių, vyriškų ir motriškų, moka skaityti knygas žemaitiškas. Tokia eile prašveisti, žmonės gan gerai ypatingai daiktus tikėjimo supranta, moka ir numano. Nuo senos lig mūsų gadynės kunigai vaikus mokė Žemaičių mokslinyčiose, todėl čia tas pridera aprašyti.

PERSKYRIMAS 2

Mokslinyčios

§ 152

SEMINARIJA

Kunigų visuotinis susirinkimas, mieste Tridente atliktas, įsakė vyskupams, kad kožnas savo vyskupystėj įsteigtų seminariją. Tą bažnyčios įstatymą pirmas Jurgis Petkevyčia, vyskupas, Žemaičiuose išpildyti norėjo. Kaipogi, ketindamas mirti, 1574 m. savo ranka užrašė 1700 lietuviškų kapų, kad už tuos pinigus dvylika vaikelių Vilniaus akademijoj mokytųsi teologijos [87], o išmokę į kunigus

↕ p. 16–17 istotum. Su tajs szejp isakie ↕ èłgties – Isz wiskupams prigulentiu miestelu: Warniu, Kałtynienu ir Alsiediu, liepe iszskirti kieturis artoju wajkielus – Isz Żemajtiu wiskupistes szeszis bajorajtius, o isz Wilniaus wiskupistes du bajorajtiu – Wisus tus nuweżinti i Wilniu, kad mokitumes par deszimti metu. Moksłus pabęngusis ir i kunegus iszsiszwęntusis; kad sugriżi i Żemajtius, butum klebonajs, ar kitu kuo pagał nora wiskupą. Skirieju tu wajkielu padare wiskups kunegą Petrą Pietkiewiczę sawa brole sunu. Tam mirus pagał nora wiskupa wajkielus żemajtiusi gimusius, Warniu kanaunikaj skirti tureije, o Lietuwo giminie Pietkiewicziu. Tokius użraszus Pietkiewiczes patwirtina pirmasis Lanku wiskups (primas) Uchanskis. Pietkiewiczes ipiedinis wiskups Merkielis Giedrajtis, 1581 m. pastatidines numus Wilnuo, patalpina jusi dwiliką paskirta wajkielu ir pawede jus ipatingam priwejzieimuj Jezawitu, o kanaunikaj isz Pietkiewiczes piningu wisu kuo jus aprupina.

§. 153.

NAUI UŻRASZAJ IR PARMAJNAS.

Warniu kanauniks, Betigałas ir Widukles klebons, Petrus Pietkie-
↕ p. 17–18 wicze: ne węn daboje kad ↕ użraszaj diedes butinaj iwiktum, bet dar pats isz sawa puses szejp padare. Metusi 1601 Birżiele 20 d. 1a, Giwajs piningajs 800 kapu lietuwiszku, atidawė żemajtiu wiskupistes simunariej. 2a, Taj patej pawede żemę wadinamą Pałuksztis, kurę ikajtu (prawém zastawném) buwa gawes nu Jona Karolaus Chodkiewiczes. 3a, 2,900 lietuwiszkas kapas, ąnt Skuoda walstiaus Jonuj Karoluj Chodkiewiczej iduotas, ligi dali użrasze simunariej. Isigawes tiek piningu Merkielis Giedrajtis wiskups, pradieje apstej wajkielu lejsti i Wilniu ir sułaukie gan mokitu kunegu. Ne gana to: pargobines i Warnius du Jezawitu, mokieje anuodum ałgą ir isakie, kad surinkusiu wajkielus mokietum ir gudintum kunegajs buti. Toki ejłu pamatawa(a) mażą simunarię, kuri wienok 1614 m. iszgajsza; nes wiens Jezawits każikur iszkielawa, o likusesis kunegs Dowgiałło,

↕ p. 18–19 (a) Pamats *podwalina.* ↕ p. 18–19

įstotų. Su tais šiaip įsakė elgtis. Iš vyskupams prigulinčių miestelių Varnių, Kaltinėnų ir Alsėdžių liepė išskirti keturis artojų vaikelius. Iš Žemaičių vyskupystės – šešis bajoraičius, o iš Vilniaus vyskupystės – du bajoraičiu. Visus tuos nuvežinti į Vilnių, kad mokytųsi per dešimtį metų. Mokslus pabengę ir į kunigus išsišventę, kad, sugrįžę į Žemaičius, būtų klebonais ar kitu kuo pagal norą vyskupo. Skyrėju tų vaikelių padarė vyskupas kunigą Petrą Petkevyčią, savo brolio sūnų. Tam mirus, pagal norą vyskupo vaikelius, Žemaičiuose gimusius, Varnių kanauninkai skirti turėjo, o Lietuvoj – giminė Petkevyčių. Tokius užrašus Petkevyčios patvirtino pirmasis Lenkų vyskupas (primas) Uchanskis. Petkevyčios įpėdinis vyskupas Merkelis Giedraitis, 1581 m. pastatydinęs namus Vilniuj, patalpino juose dvylika paskirtų vaikelių ir pavedė juos ypatingam priveizėjimui jezavitų, o kanauninkai iš Petkevyčios pinigų visu kuo juos aprūpino.

§ 153

NAUJI UŽRAŠAI IR PERMAINOS

Varnių kanauninkas, Betygalos ir Viduklės klebonas, Petras Petkevyčia ne vien dabojo, kad užrašai dėdės būtinai įvyktų, bet dar pats iš savo pusės šiaip padarė. Metuose 1601 birželio 20 d. 1) gyvais pinigais 800 kapų lietuviškų atidavė Žemaičių vyskupystės seminarijai; 2) tai pačiai pavedė žemę, vadinamą Palūkstis, kurią įkaitu (prawém zastawném) buvo gavęs nuo Jono Karoliaus Chodkevyčios; 3) 2900 lietuviškų kapų, ant Skuodo valsčiaus Jonui Karoliui Chodkevyčiai įduotų, lygia dalia užrašė seminarijai. Įsigavęs tiek pinigų, Merkelis Giedraitis, vyskupas, pradėjo apsčiai vaikelių leisti į Vilnių ir sulaukė gan mokytų kunigų. Negana to: pargobinęs į Varnius du jezavitu, mokėjo aniedviem algą ir įsakė, kad, surinkusiu vaikelius, mokytų ir gudintų kunigais būti. Tokia eile pamatavo[a] mažą seminariją, kuri vienok 1614 m. išgaišo, nes vienas jezavitas kaži kur iškeliavo, o likusysis, kunigas Daugėla, Varniuose

[a] Pamatas *podwalina*.

Warniusi mire. Metusi 1622 ipiedinis Merkiele wiskups Mikałojus Pacus, noriedams ligi dàli kad Warniusi butum simunarie, turtųs wadinamus Miłżuwienaj, Gietautiszkiej ir Żirmienaj, pasisakie atiduosis Krażiu Jezawitams, bili tie padirbinusis Warniusi ertus numus, surinktum jaunikajtius ir mokitum korejkięnt. Jezawitams taj padariti pasijemus, wiskups ne węn pawede minawotus jems turtus, bet dar lowies siuntinieti jaunikajtius i Wilniu, tardams Warniusi wisa ko iszmoksęnt. Tuotarpu Jezawitaj igijusis turtus, statiti Warniusi simunarios niebiszkiele neskubinos. Kieletą metu łaukies wiskups, wisu sawa gali norieje priwersti Jezawitus kad pasiimtus dalikus padaritum. Kajpogi Jezawitaj tarsi daridamis jo noruj użganą, pastatidina Krażiusi mede numelus, kurius pramine simunarii ir pradieje kieletą jaunikajtiu mokiti Teologios. Metusi 1621 kanauniks Jons Kozakiewicze nu wiskupa ir kitu kanauniku siuntams, nuważiawa i Krażius parwejżieti tos simunaries, o parwejżiejes atrada niekam nederąnte. Todieł suokie wiskupa, kad wieł klerikus siustum i Wilniu. Stanisłous Kiszka wiskups noriedams ir simunariję pakielti ir daugiaus kleriku pramokiti, uż sawa piningus, pirka ertus numus Krażiusi, kuriusi klerikus patalpina. Kieletą tejpat kleriku Warniu miestelie numusi Archidiakona patalpines, isakie Jezawituj Flasciu-
↕p. 19–20 suj pas katedrą gi ↕ wenąntem, kad jus mokitum Teologios. Jezawitams ir tuokart maż kąn simunaries tewejząnt, apmaudings wiskups 1624 m. liepe kanaunikuj Babinauskiuj su żmoniemis ąntpulti dwarali Gietautiszkius ir par gwałtą atimti nu Jezawitu; diełto jog nedare to kąn dariti buwa pasijemusis. Babinauskiuj iszpildius isakimą wiskupa, kiła didis barnis tarp wiskupa ir Jezawitu. Iłgaj iwajriusi sudusi żudiusis Jezawitaj, parasze apej tus dalikus popieżiuj, kurs rejkałą parkrates, isakie kad wiskups sugrąnżintum Gietautiszkius zokaninkams(10).

(10) Tus dalikus radau spausto kningiele, kurios szioks ira paraszas. Infor-
↕p. 20–21 matio Historica–Juridica de bonis Collegii Crosensis. ↕

mirė. Metuose 1622 įpėdinis Merkelio vyskupas Mikalojus Pacas, norėdamas lygia dalia, kad Varniuose būtų seminarija, turtus, vadinamus Milžavėnai, Getautiškiai ir Žirmėnai, pasisakė atiduosiąs Kražių jezavitams, bile tie, padirbinę Varniuose ertus namus, surinktų jaunikaičius ir mokytų ko reikiant. Jezavitams tai padaryti pasiėmus, vyskupas ne vien pavedė minavotus jiems turtus, bet dar liovės siuntinėti jaunikaičius į Vilnių, tardamas Varniuose visa ko išmoksiant. Tuo tarpu jezavitai, įgiję turtus, statyti Varniuose seminarijos nė biškelio nesiskubino. Keletą metų laukęs, vyskupas visa savo galia norėjo priversti jezavitus, kad pasiimtus dalykus padarytų. Kaipogi jezavitai, tarsi darydami jo norui užganą, pastatydino Kražiuose medžio namelius, kuriuos praminė seminarija, ir pradėjo keletą jaunikaičių mokyti teologijos. Metuose 1621 kanauninkas Jonas Kozakevyčia, nuo vyskupo ir kitų kanauninkų siunčiamas, nuvažiavo į Kražius perveizėti tos seminarijos, o perveizėjęs atrado niekam nederančią. Todėl suokė vyskupo, kad vėl klierikus siųstų į Vilnių. Stanislovas Kiška, vyskupas, norėdamas ir seminariją pakelti, ir daugiau klierikų pramokyti, už savo pinigus pirko ertus namus Kražiuose, kuriuose klierikus patalpino. Keletą taip pat klierikų Varnių miestely namuose arkidiakono patalpinęs, įsakė jezavitui Flascijui, pas katedrą gyvenančiam, kad juos mokytų teologijos. Jezavitams ir tuokart mažką seminarijos teveizint, apmaudingas vyskupas 1624 m. liepė kanauninkui Babinauskiui su žmonėmis antpulti dvarelį Getautiškius ir per gvaltą atimti nuo jezavitų dėl to, jog nedarė to, ką daryti buvo pasiėmę. Babinauskiui išpildžius įsakymą vyskupo, kilo didis barnis tarp vyskupo ir jezavitų. Ilgai įvairiuose sūduose žudęsi, jezavitai parašė apie tuos dalykus popiežiui, kurs, reikalą perkratęs, įsakė, kad vyskupas sugrąžintų Getautiškius zokaninkams[10].

[10] Tuos dalykus radau spaustoj knygelėj, kurios šioks yra parašas: Informatio Historica – Juridica de bonis Collegii Crosensis.

§. 154.

KITAS PARMAJNAS SIMUNARIOS.

Jezawitaj bardamos su wiskūpajs, dieł mokima mokie klerikus Kražiu simunario: wienok dare taj it sąmdinikaj nenoriedamis; todieł talpina simunario nemokslus jaunikajtius, patalpinusis ticziomis kajp rejkięnt neatkase ju akiu, o taj diełto, kad nebutum tejp mąndri, kajp ju mokitojej. Żemajtiu wiskupaj kas meta siusdamis wieną kanauniką parwejzieti simunaries, gieraj numane tąn Jezawitu bukłumą; bet negaledamis gieresnes moksliniczes isigauti, kięntieje dąntis sukąndę. Metusi 1635 Jurgis Lepaczynskis Warniu prałots Arkidiakons, wardu wisos kapitułas padawe supliką naujam wiskupuj Jurgiuj Tyszkiewiczej, kurio iszpejkies Jezawitus, melde wiskupą, kad simunarię parkiełtum i Warnius idant kanaunikaj galietum mokitojus ir mokitinius priwejzieti(11). Wiskups tąn parskajtes, noriedams wisa ko sawa akimis datirti, neskubinos barti Jezawitu, ne gieresnes stejgti simunaries. Jezawitaj apej tąn supliką iszsigirdusis, supika ir butinaj lowies mokiti klerikus(12). Kapituła matidama wejkiej pritruksęnt kunegu, 1652 m. isakie kanaunikuj Swiechauskiuj kad apęnt istejgtum simunarię. Tas nuwaziawes i Kražius, dienu nemetu wieł priwerte Jezawitus mokiti jaunumenę Teologios. Metusi 1691 kanaunikaj dar siki melde wiskupa Kazimiera Paca, kad gieresnę Warniusi istejgtum simunarię, ir sakie be to szejpjau kunegus niekumet nieka nemokiesęnt; wiskups pagires ju gierą norą, prižadieje taj padariti, tuotarpu lig nepadares spierej numire.

(11) Rasztaj Warniu katedras bažniczes.

(12) Warniusi łajkomi seni popierej wieno wieto saka Jurgi Tyszkiewiczę parkiełus żemajtiu simunarię i Wilniu, kito biło wisumet buwus ję Kražiusi. Todieł tikieczio, jog Tyszkiewicze kieletą tiktaj kleriku pasiunte i Wilniu, o kitus palika
↕ p. 21–22 Kražiusi. ↕

§ 154

KITOS PERMAINOS SEMINARIJOS

Jezavitai, bardamos su vyskupais, dėl mokymo mokė klierikus Kražių seminarijoj, vienok darė tai it samdininkai nenorėdami, todėl talpino seminarijoj nemokslius jaunikaičius, patalpinę tyčiomis kaip reikiant neatkasė jų akių, o tai dėl to, kad nebūtų taip mandri, kaip jų mokytojai. Žemaičių vyskupai, kas metą siųsdami vieną kanauninką perveizėti seminarijos, gerai numanė tą jezavitų buklumą, bet, negalėdami geresnės mokslinyčios įsigauti, kentėjo dantis sukandę. Metuose 1635 Jurgis Lepačinskis, Varnių pralotas arkidiakonas, vardu visos kapitulos padavė supliką naujam vyskupui Jurgiui Tiškevyčiai, kurioj, išpeikęs jezavitus, meldė vyskupą, kad seminariją perkeltų į Varnius, idant kanauninkai galėtų mokytojus ir mokytinius priveizėti[11]. Vyskupas, tą perskaitęs, norėdamas visa ko savo akimis datirti, nesiskubino barti jezavitų nei geresnės steigti seminarijos. Jezavitai, apie tą supliką išsigirdę, supyko ir būtinai liovės mokyti klierikus[12]. Kapitula, matydama veikiai pritruksiant kunigų, 1652 m. įsakė kanauninkui Sviechauskiui, kad apent įsteigtų seminariją. Tas, nuvažiavęs į Kražius, diena nemetu vėl privertė jezavitus mokyti jaunuomenę teologijos. Metuose 1691 kanauninkai dar sykį meldė vyskupo Kazimiero Paco, kad geresnę Varniuose įsteigtų seminariją, ir sakė be to šiaipjau kunigus niekuomet nieko nemokėsiant; vyskupas, pagyręs jų gerą norą, prižadėjo tai padaryti, tuo tarpu, lig nepadaręs, spėriai numirė.

[11] Raštai Varnių katedros bažnyčios.

[12] Varniuose laikomi seni popieriai vienoj vietoj sako Jurgį Tiškevyčią perkėlus Žemaičių seminariją į Vilnių, kitoj byloja visuomet buvus ją Kražiuose. Todėl tikėčiau, jog Tiškevyčia keletą tiktai klierikų pasiuntė į Vilnių, o kitus paliko Kražiuose.

§. 155.

SIMUNARIE WARNIUSI.

Sena mede Kražiu simunarie iłgajniu griuti pradieje: Kunegajksztis Kazimiers Radziwiłłs wiskupuj Horainuj mełdąnt, senoses wieto padirbina nauję ligi dali mede simunariję. Wiskups Karpis idiem użsigiejdes parkielti i Warnius simunarię, 1739 m. dowinoje taj: giwu sawa piningu 6,000 timpu, ragina turtingusius kunegus, kad tejpat simunariej użraszus daritum; pagalau mirdams uż priderąnti sau isz wałstiu pełną (proventus anni gratiae) isakie padirbinti Warniusi simunarios numus. Kajpogi jo ipiedinis Ąntons Tyszkiewicze padirbines, Warniusi ertus, gražius mede numus, patalpina jusi kieletą isz
↕ p. 22–23 Kražiu pargobintu kle ↕ riku(13). Taj naujej simunariej pawede sodą Kujajnius ir piningus nu pranokieju sawa surąnkiotus. Kunegaj Pijaraj tuokart buwa skajtomis uż mąndriausius tarp kunigu; todieł wiskups padare jus mokitojejs simunario: woz wieną szejp jau kunegą Postauski pakiele i waldimierus arba regensus. Suriedito tejp simunario, buwa wisa prowisu asztuoni klerikaj, szeszi majtinamis isz pracentu, o du likusiuoju isz sawes. Metusi 1745 kanaunikaj pirma siki paskiri simunarios apwejzietojus (prowizorów), pirmuoju tarp tu buwa Aleksęndra Horains pawiskupe. Wiskas gieraj kłojes: klerikaj kajp węn rejkięnt mokies ir gan pramoka, wiskups su kapitułu gire Pijarus ir milieje; Jezawitaj tiktaj negalieji ju kięnsti. Kajpogi Jezawitu Prawinciołs Kazimiers Przeciszewskis pradieje słukoti wiskupą, kad atjemes Pijarams simunarię apęnt Jezawitams pawestum. Kąn jej padaritum, žadieje Warniusi łajkiti jau ne du kajp lig sziolej, bet kieturis Jezawitus. Pajutes tus dalikus Warniusi giwenąntiuju Pijaru waldimiers kunegs Wiktors Kwiatkiewicze, 1760 m. padawe susirinkusims kanaunikams rasztą, kuriemi iszrejszkie, jog Pijaraj tuokart tekiet Warniusi palikti, kad kapituła atiduos jems ąmžinaj simunarię su wisajs lig sziolej priderąntejs taj turtajs. Kapituła su wiskupu parkratiusi tąn rejkałą, pasisakie noręnti, kad Jezawitaj wieł butum simunario

(13) Krąžiusi numaj simunarios riogsoje to wieto, kurio szęndien stou numaj
↕ p. 23–24 P. Ordyławskie ties pat pijtiniu gału moksliniczes. ↕

§ 155

SEMINARIJA VARNIUOSE

Sena medžio Kražių seminarija ilgainiui griūti pradėjo. Kunigaikštis Kazimieras Radzivilas, vyskupui Horainui meldžiant, senosios vietoj padirbino naują lygia dalia medžio seminariją. Vyskupas Karpis, įdėm užsigeidęs perkelti į Varnius seminariją, 1739 m. dovanojo tai gyvų savo pinigų 6000 timpų, ragino turtinguosius kunigus, kad taip pat seminarijai užrašus darytų, pagaliau mirdamas už priderantį sau iš valsčių pelną (proventus anni gratiae) įsakė padirbinti Varniuose seminarijos namus. Kaipogi jo įpėdinis Antanas Tiškevyčia, padirbinęs Varniuose ertus, gražius medžio namus, patalpino juose keletą iš Kražių pargobintų klierikų[13]. Tai naujai seminarijai pavedė sodą Kujainius ir pinigus, nuo pranokėjų savo surankiotus. Kunigai pijarai tuokart buvo skaitomi už mandriausius tarp kunigų, todėl vyskupas padarė juos mokytojais seminarijoj; vos vieną šiaipjau kunigą Postauskį pakėlė į valdymierus, arba regensus. Surėdytoj taip seminarijoj buvo viso provisa aštuoni klierikai, šeši maitinami iš procentų, o du likusiuoju iš savęs. Metuose 1745 kanauninkai pirmą sykį paskyrė seminarijos apveizėtojus (prowizorów), pirmuoju tarp tų buvo Aleksandra Horainas, pavyskupė. Viskas gerai klojos: klierikai kaip vien reikiant mokės ir gan pramoko, vyskupas su kapitula gyrė pijarus ir mylėjo, jezavitai tiktai negalėjo jų kęsti. Kaipogi jezavitų provinciolas Kazimieras Pšeciševskis pradėjo slukoti vyskupą, kad, atėmęs pijarams seminariją, apent jezavitams pavestų. Ką jei padarytų, žadėjo Varniuose laikyti jau ne du, kaip lig šiolei, bet keturis jezavitus. Pajutęs tuos dalykus, Varniuose gyvenančiųjų pijarų valdymieras kunigas Viktoras Kviatkevyčia 1760 m. padavė susirinkusiems kanauninkams raštą, kuriame išreiškė, jog pijarai tuokart teketa Varniuose palikti, kad kapitula atiduos jiems amžinai seminariją su visais lig šiolei priderančiais tai turtais. Kapitula su vyskupu, perkračiusi tą reikalą, pasisakė norinti,

[13] Kražiuose namai seminarijos riogsojo toj vietoj, kurioj šiandien stovi namai p. Ordilauskio, ties pat pietiniu galu mokslinyčios.

mokitojejs ir pasiunte kanauniką Křzymauski su Giecu, kad atimtum nu Pijaru wisus simunariės dajktus. Kajpogi Pijaraj deszimti metu kłerikus mokiusis, iszdawe isz wisa kò skajtlu ir butinaj Warnius aplejda, o Jezawitaj ąntru atweju simunarię igijusis; buwa mokitojejs lig pat pragajszima sawa zokana, taj ira: lig 1773 metu.

§. 156.

MISSIONOREJ SIMUNARIO.

Tyszkiewiczes ipiedinis wiskups Łopacinskis, to wieto, kurio senowie buwa S. Trajces bażnicze, 1771 m. padirbina Warniusi mura simunarię, o tos priszakie iszwede auksztą boksztą. Metusi 1774 pargobines isz Warszuwos kunegus Missionorius, padare jus mokitojejs
↕ p.24-25 kleriku. Turtus ↕ Wajguwos bażniczes, pawede simunariej, ąnt gała su żini kapitułas dawe klerikams istatimus, kurius tie ir lig sziolej użłajka. Staponuj Giedrajtiuj wiskupu esąnt, kunegaj Juzups Skalskis, Silwestras Bucewicze ir Simons Wajnawicze; boterius piningus użrasze simunariej. Metusi 1802 wiskups kunegajksztis Juzups, pawede Simunariej piningus priderąntius kurstininkams Wielonas bażniczes, o 1803 m. atidawe turtus Telsziu parakwijes bażniczes. Taj padares, liepe Missionorems pargobinti dar wieną kunegą, kurs mokitum klerikus istatimu bażniczes ir istories. Padaugina tejpogi simunaries turtus, kunegaj: Ignacius Sragauskis, Ąntons Strawinskis, Juzups Baużynskis ir Motiejus Wołonczewskis Wasiliszkies Ałtorista, tejp jog patiu piningu tur nugis simunarie 62,123 r. s. Po gajsra Warniu, wiskups Juzups 1807 tajsidams simunarię, sugriaudina boksztą simunaries, kuremi lig sziolej kiboje warpaj katedras bażniczes.

§. 157.

SIMUNARIE MUSU GADINIE.

Simunario nugis ira aplej 60 kleriku, kiekwienas mokos tre-
↕ p.25-26 jus metus – tretiesimș bęnguntes ↕ arba pradio kietwirtuju metu,

kad jezavitai vėl būtų seminarijoj mokytojais, ir pasiuntė kanauninką Kšimauskį su Giecu, kad atimtų nuo pijarų visus seminarijos daiktus. Kaipogi pijarai, dešimtį metų klierikus mokę, išdavė iš visa ko skaitlių ir būtinai Varnius apleido, o jezavitai, antru atveju seminariją įgiję, buvo mokytojais lig pat pragaišimo savo zokano, tai yra lig 1773 metų.

§ 156

MISIONORIAI SEMINARIJOJ

Tiškevyčios įpėdinis vyskupas Lopacinskis toj vietoj, kurioj senovėj buvo šv. Traicės bažnyčia, 1771 m. padirbino Varniuose mūro seminariją, o tos priešaky išvedė aukštą bokštą. Metuose 1774, pargobinęs iš Varšuvos kunigus misionorius, padarė juos mokytojais klierikų. Turtus Vaiguvos bažnyčios pavedė seminarijai, ant galo su žinia kapitulos davė klierikams įstatymus, kuriuos tie ir lig šiolei užlaiko. Staponui Giedraičiui vyskupu esant, kunigai Jūzupas Skalskis, Silvestras Bucevyčia ir Simonas Vainavyčia boterius pinigus užrašė seminarijai. Metuose 1802 vyskupas kunigaikštis Jūzupas pavedė seminarijai pinigus, priderančius kurstininkams Veliuonos bažnyčios, o 1803 m. atidavė turtus Telšių parakvijos bažnyčios. Tai padaręs, liepė misionoriams pargobinti dar vieną kunigą, kurs mokytų klierikus įstatymų bažnyčios ir istorijos. Padaugino taipogi seminarijos turtus kunigai: Ignacius Sragauskis, Antanas Stravinskis, Jūzupas Baužinskis ir Motiejus Volončevskis, Vosiliškio altarista, taip, jog pačių pinigų turi nugis seminarija 62 123 r. s. Po gaisro Varnių vyskupas Jūzupas 1807, taisydamas seminariją, sugriaudino bokštą seminarijos, kuriame lig šiolei kybojo varpai katedros bažnyčios.

§ 157

SEMINARIJA MŪSŲ GADYNĖJ

Seminarijoj nugis yra apie 60 klierikų, kiekvienas mokos trejus metus; tretiesiems bengiantis arba pradžioj ketvirtųjų metų

iszsiszwęnt i kunegus. Mint simunario pirma meta isz sawęs – ąntrusi ir tretiusi metusi kožnas gaun kiek tiek pagałbas isz skarba. Lig 1832 m. patis mokitojej priimdinieje i simunarię pramokitus jaunikajtius, nekłauzdamis ar ira mužikajtis ar bajorajtis. Metusi 1837 wiresnibe Ciecoristes telejda stoti i kunegus patims woz bąjorajtems su žini dar Wilniaus Jenerała Gubernatoriaus. O gan nesenej dalejda buti kunegajs ir mužikajtems, bet tejpat neprisztaraujęnt ju panams ir gubernatoruj. Senu pagudimu lig sziolej mokitojejs tebier kunegaj Missionorej, nors ir szejpjau kunegu daug jau ira galęntiu buti ju wieto, ir dar už jus gieresnej mokiti klerikus. Simunaries kninginiczio ira szęndien aplej 5,000 kningu.

§. 158.

NUMAJ NEGALĘNTIU KUNEGU.

Wiskups Łopacinskis pastatidina Warniusi mede numus, kuriusi giwena kunegaj ar parkarszusis, ar isz kitos kokios prižasties nebgalęntis betarnauti bažniczej szwęntaj. Mita tie kunegaj isz pinin-
↕p. 26-27 gu jems užraszitu par wiskupą Łopacinski, ↕ kanauniką Ignaciu Krzymauski ir Dioniza Straszewiczę Paszuszwes kleboną. Tiems numams 1817 m. sudegus, wiskups Juzups nebgalęntius kunegus liepe łajkiti simunario. Ąnt gała kluwa jems Rakitu szpitole, esąnti Kięnstajtiusi.

§. 159.

KRAŽIU MOKSLINICZE

Nu senu dienu lig pat musu gadines Kražiusi buwa auksztа ir už wisas kitas gieresne, mokslinicze: todieł Kražej gał skajtities, už szalteni isz kurio par kielis ąmžius płuda apszwietims i Žemajtius. Prade tos moksliniczes sziokie buwa: Kunegs Boksza Jezawitu prawinciołs, 1616 m. atsiunte i Kražius tarp kitu kunegu, du mokitoju jezawitu, kuriodu surinkusiu wajkielus, tąn pati meta pradieje mokiti jus raszta. Metusi 1618 Jons Karolus Chodkiewicze, pastatidina

išsišvenčia į kunigus. Minta seminarijoj pirmą metą iš savęs, antruose ir trečiuose metuose kožnas gauna kiek tiek pagalbos iš skarbo. Lig 1832 m. patys mokytojai priimdinėjo į seminariją pramokytus jaunikaičius, neklausdami, ar yra mužikaitis, ar bajoraitis. Metuose 1837 vyresnybė ciesorystės teleido stoti į kunigus patiems vos bajoraičiams su žinia dar Vilniaus jenerolo gubernatoriaus. O gan neseniai daleido būti kunigais ir mužikaičiams, bet taip pat neprieštaraujant jų ponams ir gubernatoriui. Senu pagudimu lig šiolei mokytojais tebėra kunigai misionoriai, nors ir šiaipjau kunigų daug jau yra galinčių būti jų vietoj ir dar už juos geriau mokyti klierikus. Seminarijos knyginyčioj yra šiandien apie 5000 knygų.

§ 158

NAMAI NEGALINČIŲ KUNIGŲ

Vyskupas Lopacinskis pastatydino Varniuose medžio namus, kuriuose gyveno kunigai ar perkaršę, ar iš kitos kokios priežasties nebgalintys betarnauti bažnyčiai šventai. Mito tie kunigai iš pinigų, jiems užrašytų per vyskupą Lopacinskį, kanauninką Ignacių Kšimauskį ir Dionizą Straševyčią, Pašušvio kleboną. Tiems namams 1817 m. sudegus, vyskupas Jūzupas nebgalinčius kunigus liepė laikyti seminarijoj. Ant galo kliuvo jiems rokitų špitolė, esanti Kęstaičiuose.

§ 159

KRAŽIŲ MOKSLINYČIA

Nuo senų dienų lig pat mūsų gadynės Kražiuose buvo aukšta ir už visas kitas geresnė mokslinyčia, todėl Kražiai gali skaitytis už šaltenį, iš kurio per kelis amžius plūdo apšvietimas į Žemaičius. Pradžia tos mokslinyčios šiokia buvo. Kunigas Bokša, jezavitų provinciolas, 1616 m. atsiuntė į Kražius tarp kitų kunigų du mokytoju jezavitų, kuriuodu, surinkusiu vaikelius, tą patį metą pradėjo mokyti juos rašto. Metuose 1618 Jonas Karolius Chodkevyčia

Kražiusi mura trobesi arba mokslinicżę, kurio lig musu gadines wajkaj tebmokos(14). Noriedamis Jezawitaj mokslinicżę spierej garsingu padariti ir wajkus pas sawi patraukti, pakiele i mokitojus wirus didej mokitus, kajpo taj: Motieju Kazimierą Sarbiewski(15) su Kazimieru Wijuku Kojałowiczi, isz kuriu, pirmasis ejłas rasziti (poetyki), ąntrasis sakimus tejgti (Retoryki), par kieletą metu wajkus mokie. Buriuo wajku susirinkus, Jezawitaj paskąjde mokslinicżę i pęnkies dalis łotiniszkaj szejp wadinamas: Infima, Grammatica, Syntaxis, Poetica, Rhetorica. Kiekwienaj dalie dawe ipatingą mokitoi. Metusi 1635 7 d. Sziłu mienese, Ejrogałas Tiewuns Petrus Szukszta, użrasze ir pawede Kražiu Jezawitams dwarą Gilwiczius, su żmoniemis, isakidams kad uż tąn gierą Jezawitaj kas meta lejstum i mokslinicze deszimti wajkielu Szuksztu giminies. – O Szuksztatiu pritrukus, kad tiek pat lejstum kitu bajoratiu Żemajtiusi gimusiu(16). Ligi dali Przeciszewskiej, Iwonawiczej ir kiti didžiunaj par użraszus padaugina Kražiu Jezawitu turtą.

§. 160.

Priwejzietojej apszwietima, wiskupaj Żemajtiu noriedamis ir mokitojus ir mokitinus paraginti; mażne kas meta łąnkies Kražiusi, o tuo tarpu kłausinieje ne węn kiek wajkaj iszmoka, bet ir kajp ira mokamis? Jezawitaj uż tus dalikus niebiszkie nepikdamis, wisumet su dżiauksmu swejkina ir garbina atważuojęntius wiskupus(17).

↕ p. 27–28 (14) Rostowski Hist. Lit. I. S. J. par. I. ↕

(15) Żmones pasako, jog Sarbiewskis bespiedams luob wajksztenieti ąnt kałną wadinamą *Mediokalnis*, o tęn atsisiedes po suberbiejusiu ąžuołu rasziti ejlas sawa, ąnt garbies Jona Karolaus Chodkiewiczes ir kitas.

(16) Isz prižasties dwara Gilwiczu, gali asztuonioliktoje ąmžiaus kiła barnej, kąn pajutes Ciecorius Powiłs I. pełną kas meta isz Gilwicziu gaunamą pawede
↕ p. 28–29 wajkams miesti Smolenski gudinąntims kariauti. ↕

(17) Kražiu kninginiczio ira daug kningielu isz destes atważiawima wiskupu paraszitu ir iszspaudintu kajpotaj: *Applausus in Auspicatissimum Ill. ac R. Patris DD. Abrahami Wojna Ep. Samogitiae adventum a nobili ac studiosa juventute Collegii Chodkiewiciani Crosensis exhibitus 1626 an. Clypeus Samogitiae.... gratulatio Ill. D. Melchioris*
↕ p. 29–30 *Eliaszewicz Giejsz Ep. Sam. expressus ac eodem praesuli dicatus anno 1632.* ↕

pastatydino Kražiuose mūro trobesį, arba mokslinyčią, kurioj lig mūsų gadynės vaikai tebsimoko[14]. Norėdami jezavitai mokslinyčią spėriai garsinga padaryti ir vaikus pas save patraukti pakėlė į mokytojus vyrus didžiai mokytus, kaipo tai: Motiejų Kazimierą Sarbievskį[15] su Kazimieru Vijūku Kojelavyčia, iš kurių pirmasis eiles rašyti (poetyki), antrasis sakymus teigti (retoryki) per keletą metų vaikus mokė. Būriui vaikų susirinkus, jezavitai paskaidė mokslinyčią į penkias dalis, lotyniškai šiaip vadinamas: Infima, Grammatica, Syntaxis, Poetica, Rhetorica. Kiekvienai daliai davė ypatingą mokytoją. Metuose 1635 7 d. šilų mėnesio Ariogalos tėvūnas Petras Šiukšta užrašė ir pavedė Kražių jezavitams dvarą Gilvyčius su žmonėmis, įsakydamas, kad už tą gerą jezavitai kas metą leistų į mokslinyčią dešimtį vaikelių Šiukštų giminės. O Šiukštaičių pritrūkus, kad tiek pat leistų kitų bajoraičių, Žemaičiuose gimusių[16]. Lygia dalia Pšeciševskiai, Ivonavyčios ir kiti didžiūnai per užrašus padaugino Kražių jezavitų turtą.

§ 160

Priveizėtojai apšvietimo, vyskupai Žemaičių, norėdami ir mokytojus, ir mokytinius paraginti, mažne kas metą lankės Kražiuose, o tuo tarpu klausinėjo ne vien kiek vaikai išmoko, bet ir kaip yra mokomi. Jezavitai, už tuos dalykus nė biškio nepykdami, visuomet su džiaugsmu sveikino ir garbino atvažiuojančius vyskupus[17]. Metuose

[14] Rostowski Hist. Lit. I. S. J. par. I.

[15] Žmonės pasakoja, jog Sarbievskis bespėdamas vaikštinėdavo ant kalno, vadinamo *Medžiokalnis*, o ten, atsisėdęs po suberbėjusiu ąžuolu, rašydavo eiles savo ant garbės Jono Karoliaus Chodkevyčios ir kitas.

[16] Iš priežasties dvaro Gilvyčių gale aštuonioliktojo amžiaus kilo barniai, ką pajutęs, ciesorius Povilas I pelną, kas metą iš Gilvyčių gaunamą, pavedė vaikams, mieste Smolenske gudinantiems kariauti.

[17] Kražių knyginyčioj yra daug knygelių, iš desties atvažiavimo vyskupų parašytų ir išspausdintų, kaipo tai: *Applausus in Auspicatissimum III. ac R. Patris DD. Abrahami Wojna Ep. Samogitiae adventam a nobili ac studiosa juventute Collegii Chodkiewiciani Crosensis exhibitus* 1626 *an. Clypeus Samogitiae... gratulatio III. D. Melchioris Eliaszewicz Giejsz Ep. Sam. expressus ac eodem praesuli dicatus anno 1632.*

Metusi 1656. Żwiedaj su sawa wadowu jenerołu de la Gardie isigrowusis i Żamajtiu żemę, atbruzdieje ir i Krażius. Cze atradusis buri wajku tebsimokąnt; ne węn tus iszgąjnioje, bet ir mokitojus iszbłaszkie ir kningas moksliniczes isznowije(18). Nu to łajka patolej nebibuwa Krażiusi moksliniczes, pakolej Lankaj su Żwiedajs nesusitajkina ir kariauti nelowies. Mikołuj I. ir Jonuj III. karalaujęnt, jaunumene Krażiusi dieł mokimos mokies, bet maż ko tepramoka, nes patis mokitojej negudrej temokie.

Kajpogi wisa prowisu tuokart rejkaława nu mokitiniu: kad kiauraj mokietum Aławarą, biłotum jebkajp łotiniszkaj, priraszitum płatius łaksztus ąnt garbies gieradieju ir diżiunu, brajżitum sziokies tokies ejlas łotiniszkas. O wis taj mokiedamis wajkaj, niekiek dar mokitajs nebuwa. Isz tokie taj mokima kiła didis neapszwietims, kurs apdęngies buwa wisą Lanku żemę, uż wis Augustuj II. ir III. karalaujęnt.

§. 161.

Jezawitaj 1697 m. pastatidina Krażiusi tejp wadinamą Bursą arba ertus mura numus(19), kuriusi patalpina, tarp kitu wajkielus majtinamus pełnu gaunamu isz dwara Gilwicziu. Kas meta Krażiusi mokies aplej 300 wajku(20). Metusi 1706, isz prizasties iwajriu nełajmiu ir maru, Jezawitaj użrakina Krażiu mokslinicżę; kurę woz 1716 m. beatidare. Tuokart nieks negine artojems lejsti i moksłus wajkus sawa: Kajpogi Krażiusi daug buwa newęn bajorajtiu, bet ir mużikajtiu. Wiena siki Adoms Górskis, be żinios moksliniczes pardietine, pagawes sawa żmogu Krażiusi mokąntis, iszweże i Berżienus. – Isz tos prizasties paszoka wisims mokitinems didelis apmauds; neżinodamis kajp Gorskiuj atmoniti, nuejusis pas pardietini, pasisakie nebgalęntis

(18) Rostowski Hist. Lit. S. J. par. I.

(19) Tie numaj 1789 m. jau tuszti buwa, o 1818 sugriauti. Rioksoje to wieto,
↕ p. 30–31 kurio szędien ir numaj Mokitojaus Wicęnta Hurczyna. ↕

(20) Krażiu moksliniczio, mokies 1694 metusi 284 wajkaj, m. 1695 – 283; m. 1696 – 264, m. 1697 – 269, m. 1698 – 299; m. 1699 – 314; m. 1700 – 285; m. 1701 – 303; m. 1702 – 260; m. 1703 – 263; m. 1704 – 251; m. 1705 – 306; tolaus buwa kare ir maraj.
↕ p. 31–32 Metusi 1716 – 124; m. 1717 – 133. – *Zine imta isz rasztu Krażiusi łajkomu.* ↕

1656 žvėdai, su savo vadovu jenerolu de la Gardžiu įsigriovę į Žemaičių žemę, atbruzdėjo ir į Kražius. Čia, atradę būrį vaikų tebsimokant, ne vien tuos išgainiojo, bet ir mokytojus išblaškė, ir knygas mokslinyčios išnovijo[18]. Nuo to laiko patolei nebebuvo Kražiuose mokslinyčios, pakolei lenkai su žvėdais nesusitaikino ir kariauti nesiliovė. Mykolui I ir Jonui III karaliaujant, jaunuomenė Kražiuose dėl mokymos mokės, bet mažko tepramoko, nes patys mokytojai negudriai temokė.

Kaipogi viso provisa tuokart reikalavo nuo mokytinių, kad kiaurai mokėtų alvarą [88], bylotų jeb kaip lotyniškai, prirašytų plačius lakštus ant garbės geradėjų ir didžiūnų, braižytų šiokias tokias eiles lotyniškas. O visa tai mokėdami, vaikai nė kiek dar mokytais nebuvo. Iš tokio tai mokymo kilo didis neapšvietimas, kurs apdengęs buvo visą Lenkų žemę, užvis Augustui II ir III karaliaujant.

§ 161

Jezavitai 1697 m. pastatydino Kražiuose taip vadinamą *bursą*, arba ertus mūro namus[19], kuriuose patalpino tarp kitų vaikelius, maitinamus pelnu, gaunamu iš dvaro Gilvyčių. Kas metą Kražiuose mokės apie 300 vaikų[20]. Metuose 1706 iš priežasties įvairių nelaimių ir marų jezavitai užrakino Kražių mokslinyčią, kurią vos 1716 m. beatidarė. Tuokart niekas negynė artojams leisti į mokslus vaikus savo. Kaipogi Kražiuose daug buvo ne vien bajoraičių, bet ir mužikaičių. Vieną sykį Adomas Gorskis be žinios mokslinyčios perdėtinio, pagavęs savo žmogų Kražiuose mokantis, išvežė į Beržėnus. Iš tos priežasties pašoko visiems mokytiniams didelis apmaudas; nežinodami, kaip Gorskiui atmonyti, nuėję pas perdėtinį, pasisakė nebgalintys ilgiau

[18] Rostowski Hist. Lit. S. J. par. I.

[19] Tie namai 1789 m. jau tušti buvo, o 1818 sugriauti. Riogsojo toj vietoj, kurioj šiandien yra namai mokytojo Vicento Hurčino.

[20] Kražių mokslinyčioj mokės 1694 metuose 284 vaikai, m. 1695 – 283, m. 1696 – 264, m. 1697 – 269, m. 1698 – 299, m. 1699 – 314, m. 1700 – 285, m. 1701 – 303, m. 1702 – 260, m. 1703 – 263, m. 1704 – 251, m. 1705 – 306; toliau buvo karė ir marai. Metuose 1716 – 124, m. 1717 – 133. *Žinia imta iš raštų, Kražiuose laikomų.*

ilgiaus bebuti Krażiusi; nes ju nieks neginio. Ąnt gała pradio Birżele 1769 m. susitarusis, wisi węnkart numon iszważiawa. Pradio wienok mienese Sziłu nors newisi, apęnt i Krażius sugriża. Metusi 1773 Łapkriste 17 d. popieżius isznowije Jezawitus. Wiresnibe iszwariusi jus isz Krażiu, mokitinems liepe numon ważuoti, o mokslinicz uždare. Tuotarpu sueimas tąn pati 1773 pradiets, o 1776 pabęnkts, wisus Jezawitams prideriejusius turtus, pawede apszwietimuj karalistes. Naujej istatita draugiste Apszwietima (Komissya Edukacyjna) wieł istejgie Krażiusi aukształ mokslinicz (Wydziałową o sześciu klassach), o jos pardietini, padare dar użwejżietoju moksliniczes: Kauna, Kretingos, Panewieże, Rassejniu, Wierzbołowa ir Wiłkmergies. Krażiu moksliniczej gierus ir isztikiemus paskire mokitojus(21) kurims ałgą pati mokieti pasijeme – Parode kajp rejk priderąntej wajkus mokiti, parasze naujes kningas, pagał kuriu mokiti liepe – Uż wis isakie kad wajkaj dajktus sawa karalistes wisupirmu żinotum. Żodżiu sakąnt tejp wis kąn pariede, jog ir patis Jezawitu milietojej, lowies ju gajlieties.

(21) Mokitojejs to gadinie buwa:

Atskirima I. Ęndriejus Kłągiewicze Filozofios ir Teologios daktars, paskiaus Wilniaus wiskups.

– II. Mikołs Rudnickis, paskuo Warniu kanauniks ir apiciołs.

– III. Milwids buwes Jezawitu, Filozofios Daktars, o paskiaus Ęndriejus Szpirkawicze isz Jezawita Warniu kanauniks.

– IV. Kazimiers Kaminskis Teologios ir Filozofios Daktars, prąncziszkonis, kurs iłgaj ważiniejos po swetimas żemes piningajs zokona.

– V. Motiejus Wąsowicz Filozofios Daktars nekunegs, atsiustas isz Wilniaus
↕ p. 32–33 Akademios; ↕ noriedams wienok pri kitu mokitoju pritikti, neszioje kunegiszkus drabużius.

– VI. Lowisz buwes Jezawitu Teologios Daktars.

Żemesniuoju pardietiniu (prefektu) tuokart buwa kunegs Benedikts Dobszewicze Filozofios ir Teologios Daktars – Pirmuoju pardietiniu (Rektoriu) buwa Wieliczko tejpat Filozofios ir Teologios Daktars – Tas par mokitojus wisą Żemajtiu atskirimą paskirts ir pakiełts i waldimierus ąnt triju metu, woz metus te trukies, pawede wiresnibę kuneguj Kowzanuj buwusem Jezawitu, o pats i Kauna iszważiawa, kami spierej ir mire. Kouzanuj nebnoręnt bewalditi moksliniczioms, kunegs Dobszewicze i pirmusius pardietinius pakluwa, o tam besąnt, Krażiu mokslinicze Karmalitams teka. Tus dalikus papasakoje mąn neto-
↕ p. 33–34 lie Krażiu giwenąs buwusesis mokitos Wąsawicze. ↕

bebūti Kražiuose, nes jų niekas negynioja. Ant galo pradžioj birželio 1769 m. susitarę visi vienkart namon išvažiavo. Pradžioj vienok mėnesio šilų, nors ne visi, apent į Kražius sugrįžo. Metuose 1773 lapkričio 17 d. popiežius išnovijo jezavitus. Vyresnybė, išvariusi juos iš Kražių, mokytiniams liepė namon važiuoti, o mokslinyčią uždarė. Tuo tarpu suėjimas, tą patį 1773 pradėtas, o 1776 pabengtas, visus jezavitams priderėjusius turtus pavedė apšvietimui karalystės. Naujai įstatyta Draugystė Apšvietimo (Komissya Edukacyjna) vėl įsteigė Kražiuose aukštą mokslinyčią (wydziałową o sześciu klassach), o jos perdėtinį padarė dar užveizėtoju mokslinyčios Kauno, Kretingos, Panevėžio, Raseinių, Virbalio ir Vilkmergės. [89] Kražių mokslinyčiai gerus ir ištikimus paskyrė mokytojus[21], kuriems algą pati mokėti pasiėmė. Parodė, kaip reikia priderančiai vaikus mokyti, parašė naujas knygas, pagal kurias mokyti liepė. Užvis įsakė, kad vaikai daiktus savo karalystės visų pirma žinotų. Žodžiu sakant, taip viską parėdė, jog ir patys jezavitų mylėtojai liovės jų gailėtis.

[21] Mokytojais toj gadynėj buvo:

Atskyrimo I Endriejus Klongevyčia, filosofijos ir teologijos daktaras, paskiau Vilniaus vyskupas.

„II Mykolas Rudnickis, paskui Varnių kanauninkas ir opiciolas.

„III Milvydas, buvęs jezavitu, filosofijos daktaras, o paskiau Endriejus Špirkavyčia, iš jezavito – Varnių kanauninkas.

„IV Kazimieras Kaminskis, teologijos ir filosofijos daktaras, pranciškonas, kurs ilgai važinėjos po svetimas žemes pinigais zokano.

„V Motiejus Vonsavyčia, filosofijos daktaras, nekunigas, atsiųstas iš Vilniaus Akademijos, norėdamas vienok prie kitų mokytojų pritikti, nešiojo kunigiškus drabužius.

„VI Liovišas, buvęs jezavitu, teologijos daktaras.

Žemesniuoju perdėtiniu (prefektu) tuokart buvo kunigas Benediktas Dobševyčia, filosofijos ir teologijos daktaras. Pirmuoju perdėtiniu (rektorium) buvo Velička, taip pat filosofijos ir teologijos daktaras. Tas, per mokytojus viso Žemaičių atskyrimo paskirtas ir pakeltas į valdymierus ant trijų metų, vos metus tetrukęs, pavedė vyresnybę kunigui Kovzanui, buvusiam jezavitu, o pats į Kauną išvažiavo, kame spėriai ir mirė. Kovzanui nebnorint bevaldyti mokslinyčiomis, kunigas Dobševyčia į pirmuosius perdėtinius pakliuvo, o tam besant, Kražių mokslinyčia karmelitams teko. Tuos dalykus papasakojo man netoli Kražių gyvenąs buvusysis mokytojas Vonsavyčia.

§. 162.

UŻRASZAJ KRAŻIU MOKSLINICZEJ PADARITI.

Buwes pastaruoju Krażiu ķlosztoriaus pardietiniu, kunegs Jons Piłsudskis 1783 m. użrasze Krażiu moksliniczej 66,000 auksinu, ir isakie kad uż tus piningus, kas meta wienolika neturtingi wajkaj but lejdamis i moksłus. Po tu użraszu metams sukakus, apęnt Piłsudskis 12,000 auksinu użrasze, kad tris wajkaj but lejdamis i Krażiu moksliniczę. Tusi użraszusi dar taj ajszkiej padieje: 1ą, Kad wajkielej isz giminies Piłsudskiu wisupirmu tajs piningajs but lejdamis. 2ą, Pritrukus wajku isz tos giminies, kad kiti bajorajtej but prijemamis. 3ę, Kad pardietinis moksliniczes, tus te priimtum, kurius pats gieradies kunegs Piłsudskis nories patalpinti, o jem mirus, gałwa gimienies Piłsudskiu. 4ą, Je kumetnor, kokienor wiresnibe norietum tus piningus ąnt kita ko apwersti, kad tie apęnt but sugranżinti ir iszmokieti Piłsudskiems. To patio gadinie karalus Stanisłous Augustas, nulijdines auksa ir sidara agnasus iszlejda i moksliniczes ir liepe daliti moksliesims wajkams. Tu agnasu wieno pusie iszspaustas buwa balses warda karalaus *S. A. R.* (Stanislaus Augustus Rex); o ąntro *Atidej* (Diligentiae). Tokius agnasus metusi 1790, dawe wiresnibe: Błażiejuj Girdwojniuj, Simonuj Jagminuj ir Jonuj Krzętauskiuj, Krażiu moksli-
↕ p. 34–35 niczes mokitinems. ↕ Metusi 1795 panowijus Kretingos moksliniczę, buk Krażiusi buwusi 1,000 mokitiniu.

§. 163.

KRAŻIUSI KARMAŁITAS MOKITOJEJS.

Kunegaj Karmalitas turiedamis sawa zokani daug mokitu wiru, panora darbuoties apej apszwietima żmoniu. Kajpogi 1791 m. patenkąntem sueimuj (nieustającemu sejmowi) ibruka supliką, kurio pasisakie mokisęntis wajkus bekokie użmokiesne, bili tik but pawestas jems moksliniczes. Sueims trukinams didelejs dajktajs, nespieje duoti jems atsakima. Tuotarpu nebteka Lanku karalistes. Metusi 1797 Lietuwos Jenerołs waldimiers (gubernator) kunegajkksztis Repnins, isakie apszwietima draugistej, kad bęn nekures moksliniczes

§ 162

UŽRAŠAI, KRAŽIŲ MOKSLINYČIAI PADARYTI

Buvęs pastaruoju Kražių kliošoriaus perdėtiniu kunigas Jonas Pilsudskis 1783 m. užrašė Kražių mokslinyčiai 66 000 auksinų ir įsakė, kad už tuos pinigus kas metą vienuolika neturtingų vaikų būtų leidžiami į mokslus. Po tų užrašų metams sukakus, apent Pilsudskis 12 000 auksinų užrašė, kad trys vaikai būtų leidžiami į Kražių mokslinyčią. Tuose užrašuose dar tai aiškiai padėjo: 1. Kad vaikeliai iš giminės Pilsudskių visų pirma tais pinigais būtų leidžiami. 2. Pritrūkus vaikų iš tos giminės, kad kiti bajoraičiai būtų priimami. 3. Kad perdėtinis mokslinyčios tuos tepriimtų, kuriuos pats geradėjas kunigas Pilsudskis norės patalpinti, o jam mirus, – galva giminės Pilsudskių. 4. Jei kuomet nors kokia nors vyresnybė norėtų tuos pinigus ant kito ko apversti, kad tie apent būtų sugrąžinti ir išmokėti Pilsudskiams. Toj pačioj gadynėj karalius Stanislovas Augustas, nuliedinęs aukso ir sidabro agnasus, išleido į mokslinyčias ir liepė dalyti moksliesiems vaikams. Tų agnasų vienoj pusėj išspaustos buvo balsės vardo karaliaus *S. A. R.* (Stanislaus Augustus Rex), o antroj *Atidžiai* (Diligentiae). Tokius agnasus metuose 1790 davė vyresnybė Blažiejui Girdvainiui, Simonui Jagminui ir Jonui Kšentauskiui, Kražių mokslinyčios mokytiniams. Metuose 1795, panovijus Kretingos mokslinyčią, būk Kražiuose buvusi 1000 mokytinių.

§ 163

KRAŽIUOSE KARMELITAI MOKYTOJAIS

Kunigai karmelitai, turėdami savo zokane daug mokytų vyrų, panoro darbuotis apie apšvietimą žmonių. Kaipogi 1791 m. patenkančiam suėjimui (nieustającemu sejmowi) įbruko supliką [90], kurioj pasisakė mokysiantys vaikus be kokio užmokesnio, bile tik būtų pavestos jiems mokslinyčios. Suėjimas, trukinamas dideliais daiktais, nespėjo duoti jiems atsakymo. Tuo tarpu nebteko Lenkų karalystės. Metuose 1797 Lietuvos jenerolas valdymieras (gubernator) kunigaikštis Repninas įsakė Apšvietimo Draugystei, kad bent nekurias

pawestum zokaninkams, bili tie be kokie nu Ciecoriaus užmokiesne pasiimtum mokiti. Iszsigirdi tus dalikus Kołajniu klosztoriaus Karmalitaj, tujaus melde, kad jems but atiduota Kražiu mokslinicze, ir prižadieje mokiti wajkus, nieka nu Ciecoristes wiresnibes netikodamis. Nedaug trukus, wiresnibe atlejda wiskupuj Staponuj Giedrajtiuj rasztą, kad lejstum Karmalitams isi ↕ kurti Kražiusi. O tam lejdant, kanauniks Januszkiewicze kartu su Tołłokiewiczi Assesoriu, atidawe Karmalitams ne węn klosztoriu, bažniczę ir kitus trobesius, bet dar ir žemes gabałą su giwentojejs.

↕ p. 35–36

§. 164.

DARBAJ KARMALITU.

Karmalitaj pasiuntusis i Kražius pardietini moksliniczes, skielbiei žode Diewa ir szeszis mokitojus; majtina jus piningajs Kołajniu klosztoriaus. Mokitojej 6 d. Spalu mienese 1797 m. pirma siki atidare mokslinicz̨ę i kurę tujaus 287 mokitinej susirinka. Atętiusi metusi buwoje ju i 400. Mokitojej su tokiu itęmpimu wajkus mokie, jog parwejzietojej kas meta i Kražius atwažiuodamis, luob atrasti gražej pramokitus. Metusi 1803 par Szwiesiausi Ciecoriu Alekseųndra I. atnauinta wisutine Wilniaus mokslinicze (Uniwersytet), pradieje žemajtiu moksliniczioms łajditi iwajrius istatimus ir isakie. 1u. Kad mokitojej wajku nebdižtum. 2a. Kad uz wis prigimtu moksłu wajkus mokitum. 3a. Kad rąnkiotum žines apej senowes darbus, ir liežuwi žemajtiu. 4a. Kad wajkams skajtiti nemo ↕ kąntims but istejgtas ipatingas moksliniczeles. 5a, Kad mokitinej diewietum wieniszkas su židroms apkakliems strupkies arba mundurus. Wisus tus istatimus Kražiu Karmalitas butinaj užłajkie. Iłgajniu Kražiusi trobesej giesti pradieje: Kražiusi giwenąntis Karmalitas neturieje kuo tajsiti; Wilniaus wiresnibe neskubinos duoti piningu, diełto, jog Karmalitas kietina nieka nu wiresnibes nerejkałauti; Kołajniu klosztorius ligi dali nenorieje tajsiti; nes majtindams Kražiusi mokitojus, ir be to kas meta daug piningu klejda. Tejp diena po dienos besitęsąnt, pradieje trobesej pagalau gruti. Matidamis taj karmalitas 1814 m. melde Wilniaus wisuotimes moksliniczes pardietine Lobenwejna, kad lejstum

↕ p. 36–37

mokslinyčias pavestų zokaninkams, bile tie be kokio nuo ciesoriaus užmokesnio pasiimtų mokyti. Išsigirdę tuos dalykus, Kolainių kliōštoriaus karmelitai tuojau meldė, kad jiems būtų atiduota Kražių mokslinyčia, ir prižadėjo mokyti vaikus, nieko nuo ciesorystės vyresnybės netykodami. Nedaug trukus vyresnybė atleido vyskupui Staponui Giedraičiui raštą, kad leistų karmelitams įsikurti Kražiuose. O tam leidžiant, kanauninkas Januškevyčia kartu su Tolokevyčia, asesorium, atidavė karmelitams ne vien kliōštorių, bažnyčią ir kitus trobesius, bet dar ir žemės gabalą su gyventojais.

§ 164

DARBAI KARMELITŲ

Karmelitai, pasiuntę į Kražius perdėtinį mokslinyčios, skelbėją žodžio Dievo ir šešis mokytojus, maitino juos pinigais Kolainių kliōštoriaus. Mokytojai 6 d. spalio mėnesio 1797 m. pirmą sykį atidarė mokslinyčią, į kurią tuojau 287 mokytiniai susirinko. Atenčiuose metuose buvojo jų į 400. Mokytojai su tokiu įtempimu vaikus mokė, jog perveizėtojai, kas metą į Kražius atvažiuodami, atrasdavo gražiai pramokytus. Metuose 1803 per šviesiausią ciesorių Aleksandrą I atnaujinta visuotinė Vilniaus mokslinyčia (uniwersytet) pradėjo Žemaičių mokslinyčioms laidyti įvairius įstatymus ir įsakė: 1. Kad mokytojai vaikų nebdyžtų. 2. Kad užvis prigimtų mokslų vaikus mokytų. 3. Kad rankiotų žinias apie senovės darbus ir liežuvį žemaičių. 4. Kad vaikams, skaityti nemokantiems, būtų įsteigtos ypatingos mokslinyčėlės. 5. Kad mokytiniai dėvėtų vieniškas su žydromis apkaklėmis striupkes, arba mundurus. Visus tuos įstatymus Kražių karmelitai būtinai užlaikė. Ilgainiui Kražiuose trobesiai gesti pradėjo. Kražiuose gyvenantys karmelitai neturėjo kuo taisyti, Vilniaus vyresnybė nesiskubino duoti pinigų dėl to, jog karmelitai ketino nieko nuo vyresnybės nereikalauti; Kolainių kliōštorius lygia dalia nenorėjo taisyti, nes, maitindamas Kražiuose mokytojus, ir be to kas metą daug pinigų kleidė. Taip diena po dienos besitęsiant, pradėjo trobesiai pagaliau griūti. Matydami tai, karmelitai 1814 m. meldė Vilniaus visuotinės mokslinyčios perdėtinio Liobenveino, kad leistų

parkielti Krażiu moksliniczę i Kołajnius – Pardietinis atrasze, kad dar wienus metus, tęn pat Krażiusi mokitum.

§. 165.

KRAŻIUSI NEB KUNEGAJ MOKITOJEJS.

Metusi 1817 Wilniaus moksliniczes pardietinis Simons Malewskis, dawe żodi Krażiusi giwenąntims Karmalitams, jog ministras
↕ p. 37–38 apszwietima Kunegajksztis Golicyns, liepe jems aplejsti ↕ Krażius, o moksliniczę su trobesejs, kningomis ir kitoms pabukliems, atiduoti Ignaciuj Dowiatuj Pilozopios Magistruj, naujem Krażiu moksliniczes pardietiniuj. Kajpogi Karmalitas skubej wis kąn atidawusis, powisam iszważiawa i Kołajnius. Dowiats su trimis kitajs mokitojejs, tąn pati metą surinkies 228 wajkus, pradieje mokiti. Pradio newienam rodies nepadoru, kad żmones pates wedusis, nekunegaj, wajkus ju mokitum, bet spierej ir pri tokiu prigudusis, weże it pirmu sawa sunus i Krażius. Metusi 1818 Dowiats piningajs isz Wilniaus atsiustajs, patajsidina murus ir pardirbina daug trobu, kuriosi patalpina wienoliką mokitoju. Nu to łajka mokslinicze pradieje wadinties tikru Gimnazii, kurio kas meta mokies i 400 wajku. Didesne dalis tu, iszejusi Krażiusi moksłus, ważiawa i Wilniu, dar auksztesniu jeszkoti moksłu.

§. 166.

UŻRASZAJ MOKSLINICZEJ PADARITI.

Iwajri didżiunaj matidamis Krażiu moksliniczę par milestą Ciecoriaus węn gierin ejtąnt, ir patis isz sawa puses norieje jos turtus pa-
↕ p. 38–39 dauginti. Me ↕ tusi 1819 Onupris Lutkiewicze atsiunte moksliniczej 107 agnasus. Senowie Krażiu mokitinis, paskiaus Wilniuo mokitojas, Zakarioszius Niemczewskis 30 d. Łapkrite 1820 m. użrasze 4,266 rub. sid. kad uż tus piningus ąmżinaj but lejdamis i moksłus szeszi wajkielej. Rassejniu pawietie esąntiuju moksliniczių, priwejzietos, wirs giers ir mokits Mikołs Chlewinskis; nulijdines Warszuwo kieles

perkelti Kražių mokslinyčią į Kolainius. Perdėtinis atrašė, kad dar vienus metus ten pat Kražiuose mokytų.

§ 165

KRAŽIUOSE NEB KUNIGAI MOKYTOJAIS

Metuose 1817 Vilniaus mokslinyčios perdėtinis Simonas Malevskis davė žodį Kražiuose gyvenantiems karmelitams, jog ministras apšvietimo kunigaikštis Golicinas liepė jiems apleisti Kražius, o mokslinyčią su trobesiais, knygomis ir kitais pabūklais atiduoti Ignaciui Daujotui, filosofijos magistrui, naujam Kražių mokslinyčios perdėtiniui. Kaipogi karmelitai, skubiai viską atidavę, po visam išvažiavo į Kolainius. Daujotas su trimis kitais mokytojais tą patį metą, surinkęs 228 vaikus, pradėjo mokyti. Pradžioj ne vienam rodės nepadoru, kad žmonės, pačias vedę, ne kunigai, vaikus jų mokytų, bet, spėriai ir prie tokių prigudę, vežė it pirma savo sūnus į Kražius. Metuose 1818 Daujotas pinigais, iš Vilniaus atsiųstais, pataisydino mūrus ir perdirbino daug trobų, kuriose patalpino vienuolika mokytojų. Nuo to laiko mokslinyčia pradėjo vadintis tikra gimnazija, kurioj kas metą mokės į 400 vaikų. Didesnė dalis tų, išėjusi Kražiuose mokslus, važiavo į Vilnių dar aukštesnių ieškoti mokslų.

§ 166

UŽRAŠAI, MOKSLINYČIAI PADARYTI

Įvairūs didžiūnai, matydami Kražių mokslinyčią per mylistą ciesoriaus vien geryn einant, ir patys iš savo pusės norėjo jos turtus padauginti. Metuose 1819 Onupris Liutkevyčia atsiuntė mokslinyčiai 107 agnasus. Senovėj Kražių mokytinis, paskiau Vilniuj mokytojas, Zakarijošius Nemčevskis 30 d. lapkričio 1820 m. užrašė 4266 rub. sid., kad už tuos pinigus amžinai būtų leidžiami į mokslus šeši vaikeliai. Raseinių paviete esančiųjų mokslinyčių priveizėtojas, vyras geras ir mokytas, Mykolas Chlevinskis, nuliedinęs Varšuvoj kelias dešimtis

deszimtis agnasu, paguldę Kražiusi, isakidams, kad wiresnibe kas meta moksliesims mokitinems po kieletą dalitum; użrasze 200 r. s. kad pardietinis nulijtuju pritrukies, isz tu piningu naujus agnasus nulijdintum; pagalau wisas kningas sawa, pawede moksliniczej, Prąncziszkus Kąntrims, użrasze 1,980 r. s. kad uż tus piningus tris wajkaj ejtum i moksłus. Ąnt gała Juzups Wołodzko, pawede 3,175 r. s. ligi dali kad tris but mokomis.

§. 167.

MOKSLINICZE PASTAROJE GADINIE.

Metusi 1831 ligaj choleraj ir sumiszimuj kiłus, paoju buwa mo-
kitinius Kražiusi bełajkiti, todiel pardietinis 16 d. Kowa, liepe jems
↕p.39–40 numon wa ↕ žiuoti, kąn tie ir padare. Mokitojej isz prižasties sumi-
szima ałgos nebgaudamis, mažne badu stipa. Moksliniczes pardie-
tinis, Rugpjutes mienesie pirma siki sułaukie rasztu nu maskolu
wiresnibes. Taj liepąnt. 1. d. Sziłu mienese wieł atidare moksliniczę,
bet mokitiniu nebuwa. Apej Kaliedas pradieje apęnt wajkaj i Kražius
ważiuoti, o 1. d. Sause 1832 m. jau buwa ju 211. Iłgajniu wisas nełaj-
mes praslinką: wiresnibe uż wis pradieje daboti, kad wajkaj masko-
liszkaj mokietum, liepe dar mokiti jus grekiszkaj, isz tos prižasties,
mokslinicze buwa praminta *Grekiszku Gimnazii*, o jos pardietinis *De-
rektoriu*. Giwena tuokart Kražiusi 17 mokitoju ir 500 mokitiniu. Pir-
mami ir ąntrami moksliniczes atskirie, buwa daugiaus ne po szimta
mokitiniu, todieł wiresnibe 1837 m. padalije kożną i dwi dali ir su-
tejkie daugiaus mokitoju. Metusi 1838 istejgusi du użwejzietoju, pati
ałgą mokieje: Mokitoju skajties 20, o mokitiniu woz 300. Metusi 1840
neblejda grekiszkaj bemokiti ir użsakie jog Kražiu mokslinicze bus i
↕p.40–41 Rassejnius parkiełta. ↕

§. 168.

Kražiu kninginiczio ira kningu iwajrejs liežuwejs paraszitu 5,879. Pradę taj kninginiczej dawe Merkielis Giedrajtis žemajtiu wiskups, kajpogi ir lig szioł daug tebier kningu su jo paraszu. Paskiaus

agnasų, paguldė Kražiuose, įsakydamas, kad vyresnybė kas metą moksliesiems mokytiniams po keletą dalytų, užrašė 200 r. s., kad perdėtinis, nulietųjų pritrūkęs, iš tų pinigų naujus agnasus nuliedintų; pagaliau visas knygas savo pavedė mokslinyčiai. Pranciškus Kantrimas užrašė 1980 r. s., kad už tuos pinigus trys vaikai eitų į mokslus. Ant galo Jūzupas Volodzka pavedė 3175 r. s., lygia dalia kad trys būtų mokomi.

§ 167

MOKSLINYČIA PASTAROJOJ GADYNĖJ

Metuose 1831, ligai cholerai ir sumišimui kilus, pavoju buvo mokytinius Kražiuose belaikyti, todėl perdėtinis 16 d. kovo liepė jiems namon važiuoti, ką tie ir padarė. Mokytojai, iš priežasties sumišimo algos nebgaudami, mažne badu stipo. Mokslinyčios perdėtinis rugpjūčio mėnesy pirmą sykį sulaukė raštų nuo maskolių vyresnybės. Tai liepiant, 1 d. šilų mėnesio vėl atidarė mokslinyčią, bet mokytinių nebuvo. Apie Kalėdas pradėjo apent vaikai į Kražius važiuoti, o 1 d. sausio 1832 m. jau buvo jų 211. Ilgainiui visos nelaimės praslinko. Vyresnybė užvis pradėjo daboti, kad vaikai maskoliškai mokėtų, liepė dar mokyti juos graikiškai, iš tos priežasties mokslinyčia buvo praminta *graikiška gimnazija*, o jos perdėtinis *derektorium*. Gyveno tuokart Kražiuose 17 mokytojų ir 500 mokytinių. Pirmame ir antrame mokslinyčios atskyry buvo daugiau ne po šimtą mokytinių, todėl vyresnybė 1837 m. padalijo kožną į dvi dali ir suteikė daugiau mokytojų. Metuose 1838 įsteigusi du užveizėtoju, pati algą mokėjo. Mokytojų skaitės 20, o mokytinių vos 300. Metuose 1840 nebleido graikiškai bemokyti ir užsakė, jog Kražių mokslinyčia bus į Raseinius perkelta.

§ 168

Kražių knyginyčioj yra knygų, įvairiais liežuviais parašytų, 5879. Pradžią tai knyginyčiai davė Merkelis Giedraitis, Žemaičių vyskupas, kaipogi ir lig šiol daug tebėra knygų su jo parašu. Paskiau

wiskups Mikałojus Pacus nemaż kningu Krażiu Jezawitams dowenoje. Dar paskiaus patis Jezawitaj apstej ju pripirka. Pagalaus nugis kas meta wiresnibe nauju gan pristejg kningu. Dar mokslinicze tur 315 iwajriu akmeniu isz Wilniaus atsiustu ir 840 senos gadines piningalu(21).

Kiejdajniu Mokslinicze.

§. 169.

PRADE MOKSLINICZES.

Krisztups kunegajksztis Radziwiłłs Lietuwos wirsziausis Jenerołs (Hetman Polny) noriedams priskubinti apszwietima Żemajtiu szalies; 1625 m. sawa piningajs Kiejdajniusi istejgie moksliniczę. Par kietwerius wienok pirmusius metus, nebuwa dar mokitoju.

Dieno 12 Liepas mienese 1629 m. susirinkusis kalwinu bażniczes pardietinej; parasze istatimus, pagał kuriu turieje ełgties, ne węn mokitinej, bet ir mokitojej(22). Moksliniczę paskajde i kietures dalis, isz tu *kietwirtoje* kajpo wisujaunoje, liepe mokiti wajkus skajtiti ir rasziti – *tretioje* isakie mokiti: łotiniszkas grammatikas, katekizma lankiszkami lieżuwie ir aritmetikas. *Ąntrόje* łotiniszkas grammatikas, biłoti łotiniszkaj, katekizma, iszguldima raszta Sta ir aritmetikas. *Pirmoje* wisuwiriausio: dar grammatikas łotiniszkas, Retorikas, Loikas, Istorijes, Aritmetikas, lieżuwe grekiszka ir płate katekizma. Pirmuoju pardietiniu moksliniczes ir kartu pirmoses dalies mokitoju, buwa Prideriks Starks isz Gdąnska. Mokitojejs buwa: Szydłowskis, Petersons ir Nikolai – wisi Teologios Daktaraj. Pradio rnokitiniu woz kielets tebuwa, bet paskiaus susirinka ju 60.

(21) Wisus cze apraszitus dalikus, radau popieriusi pas moksliniczę łajko-
↕ p. 41–42 mus. ↕

(22) Istatims pęnktasis saka „Wisokios prizasties, barne su mokslinіczi katalіku, saugokies". Tie żodej roda, jau tuokart buwus kataliku moksliniczę Kiej-
↕ p. 42–43 dajniusi. ↕

vyskupas Mikalojus Pacas nemaž knygų Kražių jezavitams dovanojo. Dar paskiau patys jezavitai apsčiai jų pripirko. Pagaliau nugis kas metą vyresnybė naujų gan pristeigia knygų. Dar mokslinyčia turi 315 įvairių akmenų, iš Vilniaus atsiųstų, ir 840 senos gadynės pinigėlių[22].

Kėdainių mokslinyčia

§ 169

PRADŽIA MOKSLINYČIOS

Kristupas kunigaikštis Radzivilas, Lietuvos viršiausias jenerolas (hetman polny), norėdamas priskubinti apšvietimą Žemaičių šalies, 1625 m. savo pinigais Kėdainiuose įsteigė mokslinyčią. Per ketverius vienok pirmuosius metus nebuvo dar mokytojų.

Dienoj 12 liepos mėnesio 1629 m. susirinkę kalvinų bažnyčios perdėtiniai parašė įstatymus, pagal kuriuos turėjo elgtis ne vien mokytiniai, bet ir mokytojai[23]. Mokslinyčią paskaidė į keturias dalis, iš tų *ketvirtojoj*, kaipo visų jaunojoj, liepė mokyti vaikus skaityti ir rašyti. *Trečiojoj* įsakė mokyti lotyniškos gramatikos, katekizmo lenkiškame liežuvy ir aritmetikos. *Antrojoj* – lotyniškos gramatikos, byloti lotyniškai, katekizmo, išguldymo Rašto švento ir aritmetikos. *Pirmojoj*, visų vyriausioj, dar gramatikos lotyniškos, retorikos, logikos, istorijos, aritmetikos, liežuvio graikiško ir plataus katekizmo. Pirmuoju perdėtiniu mokslinyčios ir kartu pirmosios dalies mokytoju buvo Priderikas Štarkas iš Gdansko. Mokytojais buvo Šidlovskis, Petersonas ir Nikolajus – visi teologijos daktarai. Pradžioj mokytinių vos keletas tebuvo, bet paskiau susirinko jų 60.

[22] Visus čia aprašytus dalykus radau popieriuose, pas mokslinyčią laikomuos.

[23] Įstatymas penktasis sako: „Visokios priežasties barnio su mokslinyčia katalikų saugokis". Tie žodžiai rodo jau tuokart buvus katalikų mokslinyčią Kėdainiuose.

§. 170.

PARMAJNAS MOKSLINICZIO.

Metusi 1637 pardietinis moksliniczes su mokitojejs, negaudamis
ałgos, nebeturiedamis kuo misti; iszważiawa powisam isz Kiejdaj-
niu. I ju wietą istoje Kalwinu kunegaj: Matysewicze, Ostrowskis, ir
Jokubs. Tejpogi nekunegaj: Enryks Martini, Jurgis Żarnowita ir Mi-
kołs Funkcius. Tie, du kartu metu buwie kiele wajkus i auksztesnius
atskirius arba dalis (klassy). Wiena siki ąnt S. Mikoła, ąntra par We-
likas. Matysewicze budams moksliniczes pardietiniu nesugiebieje
wisims itikti: todieł wiresnibe 1642 m. pakiele i jo wietą Starką; ąnt-
ru atweju i Kiejdajnius pargobintą. Kieturis metus nulejdus wires-
nibe liepe Adomui Frejtaguj, kad mokitum wajkus buklej kariauti.
Ringiusa padare mokitoju dora elgimos (Etyki), o Rudzki lieżuwe
Sławiańska.

§. 171.

ŁAJMINGAS IR NEŁAJMINGAS GADINES.

Kunegajksztis Radziwiłłs 1649 m. dalejdes moksliniczej wadinties
↕p.43-44 *szwiesi gimnazii*, liepe kad ↕ Kiejdajniusi kielets wajkielu, gudintumes
Kalwinu kunegajs buti. Pats state jems majtnasti ir isakie kad Kiej-
dajniu klebons Prokulbinskis, ne węn ju priwejzietum, bet dar mo-
kitum. Kunegs Szydłowskis pradieje mokiti teologios su pilozopii. O
iwajri gieri żmones, gan kningu moksliniczej dowinoje. Susirinkims
kalwinu Wilnuo 1651 m. atliktas, apskielbes nekurius naujus istati-
mus, liepe mokitojems, kad priwerstum mokitinius du kartu metusi
iszduoti moksłus (examina); wiena siki ąnt triju Karalu, ąntra, pirmo
nedielo po szwęntos Trajces. Tuotarpu prisiartina gadine nełajmin-
gos kares Lanku su Maskolejs ir Żwiedajs: ąntpłudus swetimu szalu
karejwems, kad wisi żmones tikt żwalgies, kur sawą turteli pasliep-
ti, kajp giwajs iszlikti; ir mokitinej skubej spruka isz Kiejdajniu. Ra-
dziwiłłs lowies szelpti mokitojus, todieł mokslinicze 1654 m. buwa
użrakinta. Nu tos gadines szeszerims metams sukakus, wargamisra

§ 170

PERMAINOS MOKSLINYČIOJ

Metuose 1637 perdėtinis mokslinyčios su mokytojais, negaudami
algos, nebeturėdami kuo misti, išvažiavo po visam iš Kėdainių. Į
jų vietą įstojo kalvinų kunigai Matisevyčia, Ostrovskis ir Jokūbas.
Taipogi nekunigai Enrikas Martinis, Jurgis Žarnovita ir Mykolas
Funkcijus. Tie du kartu metų būvy kėlė vaikus į aukštesnius atsky-
rius, arba dalis (klassy). Vieną sykį ant šv. Mykolo, antrą per Ve-
lykas. Matisevyčia, būdamas mokslinyčios perdėtiniu, nesugebėjo
visiems įtikti, todėl vyresnybė 1642 m. pakėlė į jo vietą Štarką, antru
atveju į Kėdainius pargobintą. Keturis metus nuleidus, vyresnybė
liepė Adomui Freitagui, kad mokytų vaikus bukliai kariauti. Ringi-
jų padarė mokytoju doro elgimos (etyki), o Rudzkį – liežuvio sla-
viansko.

§ 171

LAIMINGOS IR NELAIMINGOS GADYNĖS

Kunigaikštis Radzivilas, 1649 m. daleidęs mokslinyčiai vadintis
šviesia gimnazija, liepė, kad Kėdainiuose keletas vaikelių gudintųsi
kalvinų kunigais būti. Pats statė jiems maitnastį ir įsakė, kad Kėdai-
nių klebonas Prokulbinskis ne vien jų priveizėtų, bet dar mokytų.
Kunigas Šidlovskis pradėjo mokyti teologijos su filosofija. O įvairūs
geri žmonės gan knygų mokslinyčiai dovanojo. Susirinkimas kalvi-
nų, Vilniuj 1651 m. atliktas, apskelbęs nekuriuos naujus įstatymus,
liepė mokytojams, kad priverstų mokytinius du kartu metuose iš-
duoti mokslus (examina) – vieną sykį ant Trijų karalių, antrą – pir-
moj nedėlioj po šventos Traicės. Tuo tarpu prisiartino gadynė nelai-
mingos karės lenkų su maskoliais ir žvėdais. Antplūdus svetimų
šalių kareiviams, kad visi žmonės tik žvalgės, kur savą turtelį pa-
slėpti, kaip gyvais išlikti, ir mokytiniai skubiai spruko iš Kėdainių.
Radzivilas liovės šelpti mokytojus, todėl mokslinyčia 1654 m. buvo
užrakinta. Nuo tos gadynės šešeriems metams sukakus, vargamistra

Orwidowicze su kanakokiu Lachnickiu surinkusiu kieletą wajku,
apęnt pradieje mokiti. Mètusi 1661 kunegajksztis Radziwiłłs, pasi-
sakie wieł mokiesis ałgą mokitojemś. Wiresnibe kalwinu bażniczes
↕p.44-45 pardalijusi moksliniczę i tris atski ↕ rimus, padare jo pardietiniu Sa-
muelu Cirusa, o Miniwida su Dominskiu mokitojejs. Tuotarpu tie-
waj pradieje skusties, jog ju wajkaj nieka moksliniczio negał iszmok-
ti. Iszgirdusi taj wiresnibe isakie kad wajkaj kas mienesi moksłus
iszduotum. Biszki paskiaus pakiełts i pardietinius wokitis Hassius,
par kieletą metu walde mokitinejs, kuriu tuokart buwa 63. To neb-
tekus pardietinejs po kits kita buwa: Aleksęndra Nikolai, Motiejus
Krasnowickis ir Krisztups Taubmans, gaudamis ałgos kas meta po
500 auksinu.

§. 172.

UŻRASZAJ.

Metusi 1675 kunegajksztis Krisztups Radziwiłłs Brandeburga ski-
riejes (Elektor), pasijeme kieturis Lietuwo gimusius wajkielus lejsti
i moksłus wokitiu żemie. Wajkielej tie, parejusis moksłus, turieje
pagriszti i Kiejdajnius, ir buti kalwinu kunigajs. P. Oborskiene 1682
m. użrasze moksliniczej 2,000 auksinu, kad uż tus piningus wiens
wajkins, Kiejdajniusi gudintumes tokiuo pat kunegu patapti. Tuo-
tarpu mokitojej Kiejdajniusi węn kajtiojes: Taubmana nebtekus i
↕p.45-46 pardietinius mok ↕ sliniczes pokluwa Kun. Danielus Mikołajewskis,
paskiaus Kanuts, po to Bitners ir Swietlickis. Dwejus metus nulejdus
pastoje i pardietinius Nejmans, o mokitojejs buwa: Plurions Swidas,
Karpinskis ir Girdwiłłs; kiekwienas kas meta gawa ałgos 200 auksinu.
Metu buwie apęnt wisi mokitojej parsikijti. Żinoms jog kiekwienas
mokitos ipatingu sau paprotiu moka: todieł tejp tąnkies parmajnas
mokitoju, niekam negielawa; nes wajkaj pri wiena dar ne prigudusis,
jau kita iszguldima kłausiti turieje. Supratusi tąn idą wiresnibe, isa-
kie kad kiekwienas mokitojas isz ejłos trejus metus mokitum.

Radziwiłłaj neblejda wajku i moksłus wokitiu żemie: wienok Eu-
ropas kalwinaj su luterejs, atlejda rasztą pas kiejdajniu wiresnibę,

Orvydavyčia su kana kokiu Liachnickiu, surinkusiu keletą vaikų, apent pradėjo mokyti. Metuose 1661 kunigaikštis Radzivilas pasisakė vėl mokėsiąs algą mokytojams. Vyresnybė kalvinų bažnyčios, perdalijusi mokslinyčią į tris atskyrimus, padarė jos perdėtiniu Samuelį Cirusą, o Minivydą su Dominskiu mokytojais. Tuo tarpu tėvai pradėjo skųstis, jog jų vaikai nieko mokslinyčioj negali išmokti. Išgirdusi tai, vyresnybė įsakė, kad vaikai kas mėnesį mokslus išduotų. Biškį paskiau pakeltas į perdėtinius vokietis Hasijus per keletą metų valdė mokytiniais, kurių tuokart buvo 63. To nebtekus, perdėtiniais po kits kito buvo Aleksandra Nikolajus, Motiejus Krasnovickis ir Kristupas Taubmanas, gaudami algos kas metą po 500 auksinų.

§ 172

UŽRAŠAI

Metuose 1675 kunigaikštis Kristupas Radzivilas, Brandenburgo skyrėjas (elektor) [91], pasiėmė keturis Lietuvoj gimusius vaikelius leisti į mokslus Vokiečių žemėj. Vaikeliai tie, perėję mokslus, turėjo pagrįžti į Kėdainius ir būti kalvinų kunigais. P. Oborskienė 1682 m. užrašė mokslinyčiai 2000 auksinų, kad už tuos pinigus vienas vaikinas Kėdainiuose gudintųsi tokiu pat kunigu patapti. Tuo tarpu mokytojai Kėdainiuose vien kaičiojos: Taubmano nebtekus, į perdėtinius mokslinyčios pakliuvo kun. Danielius Mikolajevskis, paskiau Kanutas, po to Bitneris ir Svietlickis. Dvejus metus nuleidus, pastojo į perdėtinius Neimanas, o mokytojais buvo Pliurijonas Svidas, Karpinskis ir Girdvilas; kiekvienas kas metą gavo algos 200 auksinų. Metų būvy apent visi mokytojai persikeitė. Žinoms, jog kiekvienas mokytojas ypatingu sau papročiu moko, todėl taip tankios permainos mokytojų niekam negeliavo, nes vaikai, prie vieno dar nepripratę, jau kito išguldymo klausyti turėjo. Supratusi tą ydą, vyresnybė įsakė, kad kiekvienas mokytojas iš eilės trejus metus mokytų.

Radzivilai nebleido vaikų į mokslus Vokiečių žemėj, vienok Europos kalvinai su liuteriais atleido raštą pas Kėdainių vyresnybę,

kad kieturis wajkielus atsiustum i miestą Augsburgą, tris i Marpurgą, kieturis i Hejdelburgą; du i Prankpurtą ir du i Berlina. Wisus tus wajkielus pasijeme patis majtinti ir mokiti. Kajpogi Lietuwos kalwinu susirinkims, ne węn tiek wajku iszsiunte, bet dar nu Ludwikas Karolinas Radziwiłłajtes melde, kad jos piningajs galietum kieletą wajku
↕p.46–47 Karalaucziuo mokiti. O Danielus Mikołajewskis auksztѕ ↕ kalwinu pardietinis (superintendent) giejde, kad 12 wajkielu Kiejdajniusi gudintumes kunegajs buti, ir norieje kad minawota kunegajksztate, sutejktum tam dalikuj 10,000 auksinu. Bet rodos, jog tas neiwika.

§. 173.

PRAGAJSZIMS IR NAUS ISTEJGIMS MOKSLINICZES.

Pradio asztuonioliktoje ąmżiaus, isz priżasties maru ir kariu, par 12 metu nebibuwa Kiejdajniusi moksliniczes, Radziwiłłaj butinaj jos iszsiżadieje. Susirinkims wienok kalwinu wisados ję szelpe: neżinom tiktaj kajp jem par 50 metu kłojes walditi; nes rasztaj tos gadines każikur pragajsza. Żinomi łajkaj prasided nu 1769 m. kuriusi kalw. kunegs Jons Warakomskis, pakiełts i moksliniczes pardietinius, par 10 metu be partrukie juo rupinos. Mokitiniu buwoje tuokart i 90. Susirinkims daugibes kalwinu 1773 m. miesti Bielico atliktas, paskires kieletą iszmintingu żmoniu, isakie jems, kad ne węn walditum wisomis kalwinu moksliniczomis, bet dar gieresniomis nekajp lig sziolej padaritum. Tie liepė: kad Kiejdajniu moksliniczios kożnami atskirie ne
↕p.47–48 wiens, ↕ bet du mokitoju mokitum; kad kas diena par szeszes adinas wajkaj but mokomis. Kad mokitojej iszgulditum: Teologią, Trigonometrią, Fizikę, Metafizikę ir Istorią bażniczes S., kad gudintum wajkus ne węn suprasti, bet ir biłoti: prąncuziszkaj, wokiszkaj, żidiszkaj ir grekiszkaj; kad gali metu wajkams moksłus iszduodąnt, butum wiens isz paskirtuju par susirinkimą priwejzietoju. Gieri tie buwa noraj, bet neiszpiłdomis; nes kalwinaj woz trims mokitojems teiszgalieje ałgą mokieti, o tresu niepawiedas nebuwa tiek moksłu iszgulditi.

kad keturis vaikelius atsiųstų į miestą Augsburgą, tris į Marburgą, keturis į Heidelbergą, du į Frankfurtą ir du į Berlyną. Visus tuos vaikelius pasiėmė patys maitinti ir mokyti. Kaipo gi Lietuvos kalvinų susirinkimas ne vien tiek vaikų išsiuntė, bet dar nuo Liudvikos Karolinos Radzivilaitės meldė, kad jos pinigais galėtų keletą vaikų Karaliaučiuj mokyti. O Danielius Mikolajevskis, aukštas kalvinų perdėtinis (superintendent), geidė, kad 12 vaikelių Kėdainiuose gudintųsi kunigais būti, ir norėjo, kad minavota kunigaikštaitė suteiktų tam dalykui 10 000 auksinų. Bet, rodos, jog tas neįvyko.

§ 173

PRAGAIŠIMAS IR NAUJAS ĮSTEIGIMAS MOKSLINYČIOS

Pradžioj aštuonioliktojo amžiaus iš priežasties marų ir karių per 12 metų nebebuvo Kėdainiuose mokslinyčios, – Radzivilai būtinai jos išsižadėjo. Susirinkimas vienok kalvinų visados ją šelpė; nežinom tiktai, kaip jam per 50 metų klojos valdyti, nes raštai tos gadynės kaži kur pragaišo. Žinomi laikai prasideda nuo 1769 m., kuriuose kalv. kunigas Jonas Varakomskis, pakeltas į mokslinyčios perdėtinius, per 10 metų be pertrūkio ja rūpinos. Mokytinių buvojo tuokart į 90. Susirinkimas daugybės kalvinų, 1773 m. mieste Bielicoj atliktas, paskyręs keletą išmintingų žmonių, įsakė jiems, kad ne vien valdytų visomis kalvinų mokslinyčiomis, bet dar geresnėmis, nekaip lig šiolei, padarytų. Tie liepė, kad Kėdainių mokslinyčios kožname atskyry ne vienas, bet du mokytoju mokytų, kad kas dieną per šešias adynas vaikai būtų mokomi. Kad mokytojai išguldytų teologiją, trigonometriją, fiziką, metafiziką ir istoriją Bažnyčios šventos; kad gudintų vaikus ne vien suprasti, bet ir byloti prancūziškai, vokiškai, žydiškai ir graikiškai; kad gale metų, vaikams mokslus išduodant, būtų vienas iš paskirtųjų per susirinkimą priveizėtojų. Geri tie buvo norai, bet neišpildomi, nes kalvinai vos trims mokytojams teišgalėjo algą mokėti, o trise nė pavėdos nebuvo tiek mokslų išguldyti.

§. 174.

PRAKUTIMS MOKSLINICZES.

Metusi 1778 kalw. kunegaj: .Bogusłaus Bernackis, Stapons Kopyckis, Mikołs Ceraskis, ir Aleksęndra Monkiewicze, patis wokitiu żemie iszsimokiusis, pradieje Kiejdajniusi wajkus mokiti. Wis kas kłojes: moksliniczio tuokart buwa 128 mokitinej. Tuotarpu 1781. wajkaj uż wis prastęmbusije, padare miesti ermideri, kalwinaj susimusza su katalikajs. Wiresnibe paoju iszwidusi, uždare moksliniczę nełaukdama gała metu, o wajkus numon iszsiunte. Atejus Sziła
↕ p.48-49 mienesij, apęnt ↕ wajkaj suważiawa, bet wiresnibe augusiuju wajkiuku nebiprijeme, todieł ju maż belika. Metusi 1784 wieł prakusterije mokslinicze, mokitiniu skajte 103, o mokitoju 6, kurie wisa ko mokie pagał nora Bielicas susirinkima. Nieko netrukus ąntru atweju giltine i mokslinicz ę isisuka. Dieł maża rejkała susibara tarp sawęs mokitojej. Pardietinis moksliniczes Kopyckis isz apmauda, nełaukdams metu gała, lowies mokiti – ipiki kiti mokitojej tąn pati padare. Tejp nebtekus mokitoju, wajkaj aplej S. Jurgi buwa priwersti numon spudinti. Nepriderąns tas mokitoju apsieims, wisims nepatika: isziżinti tiewaj, nebnorieje lejsti sawa wajku i Kiejdajnius. Kajpogi Rugpjutes mienesij 1785 m. atejus, nors jau buwa mokslinicze atidarita, Jons Diakiewicze i jos pardietinius pakiełts, ir priskirti tris mokitojej; mokitine wienok nie wiena nebuwa. Woz ne woz par metus suważiawa ju i 50. Metusi 1789 wiresnibe pakiełusi i pardietinius Mikołą Gall, pargobina isz wokitiu żemes mokitą ir łabaj iszmintingą kalwinu kunegą Jona Mollesona, kuri mokitoju padare. Nedors Gallus par penkierius metus uriedistes sawa, błogaj elgies su mokitinejs, to-
↕ p.49-50 dieł woz 25 ju kas meta bebuwoje. Nu pradios ↕ 1799 m. pardietiniu buwa Mollesons, o Bogumiłs Monkiewicze, Stanisłous Horkiewicze ir protings Rapałs Downars mokitojejs. Moksliniczio padalito tuokart i kieturis atskirimus, buwoje po 150 mokitiniu(23).

(23) Kiejdajniusi 1804 metusi buwa mokitiniu: 74; 1805–69; 1806–77; 1807–52; 1808–66; 1809–65; 1810–79; 1811–78; 1812–62; 1813–74; 1814–74; 1815–96; 1816–81;
↕ p.50-51 1818–102; 1819–112. – *Żine imta isz rasztu moksliniczes.* ↕

§ 174

PRAKUTIMAS MOKSLINYČIOS

Metuose 1778 kalv. kunigai Boguslavas Bernackis, Staponas Kopickis, Mykolas Ceraskis ir Aleksandra Monkevyčia, patys Vokiečių žemėj išsimokę, pradėjo Kėdainiuose vaikus mokyti. Viskas klojos, mokslinyčioj tuokart buvo 128 mokytiniai. Tuo tarpu 1781 vaikai, užvis prastembusieji, padarė mieste ermyderį, kalvinai susimušė su katalikais. Vyresnybė, pavojų išvydusi, uždarė mokslinyčia, nelaukdama galo metų, o vaikus namon išsiuntė. Atėjus šilo mėnesiui, apent vaikai suvažiavo, bet vyresnybė augusiųjų vaikiukų nebepriėmė, todėl jų maž beliko. Metuose 1784 vėl prakusterėjo mokslinyčią, mokytinių skaitė 103, o mokytojų 6, kurie visa ko mokė pagal norą Bielicos susirinkimo. [92] Nieko netrukus antru atveju giltinė į mokslinyčią įsisuko. Dėl mažo reikalo susibarė tarp savęs mokytojai. Perdėtinis mokslinyčios Kopickis iš apmaudo, nelaukdamas metų galo, liovės mokyti, įpykę kiti mokytojai tą patį padarė. Taip nebtekus mokytojų, vaikai apie šv. Jurgį buvo priversti namon spūdinti. Nepriderąs tas mokytojų apsiėjimas visiems nepatiko: įšižinti tėvai nebnorėjo leisti savo vaikų į Kėdainius. Kaipogi rugpjūčio mėnesiui 1785 m. atėjus, nors jau buvo mokslinyčia atidaryta, Jonas Dekevyčia į jos perdėtinius pakeltas ir priskirti trys mokytojai, mokytinio vienok nė vieno nebuvo. Vos ne vos per metus suvažiavo jų į 50. Metuose 1789 vyresnybė, pakėlusi į perdėtinius Mykolą Galą, pargobino iš Vokiečių žemės mokytą ir labai išmintingą kalvinų kunigą Joną Moulsoną, kurį mokytoju padarė. Nedoras Galas per penkerius metus urėdystės savo blogai elgės su mokytiniais, todėl vos 25 jų kas metą bebuvojo. Nuo pradžios 1799 m. perdėtiniu buvo Moulsonas, o Bogumilas Monkevyčia, Stanislovas Horkevyčia ir protingas Rapolas Daunoras – mokytojais. Mokslinyčioj, padalytoj tuokart į keturis atskyrimus, buvojo po 150 mokytinių[24].

[24] Kėdainiuose 1804 metuose buvo mokytinių 74, 1805 – 69, 1806 – 77, 1807 – 52, 1808 – 66, 1809 – 65, 1810 – 79, 1811 – 78, 1812 – 62, 1813 – 74, 1814 – 74, 1815 – 96, 1816 – 81, 1818 – 102, 1819 – 112. *Žinia imta iš raštų mokslinyčios.*

§. 175.

PARMAJNAS MUSU GADINIE IWIKUSES.

Nu 1803 m. Kiejdajniu mokslinicze pakluwa po waldę wisuotines Wilniaus moksliniczes. Ta pastaroi atlejdusi kiejdajniu mokitojems kningas, liepe pagał tu wajkus mokti. Dawe tejpogi pradę kninginiczej moksliniczes. Metusi 1809 kunegajksztis Czartorijskis Wilniaus moksliniczes wirsziausis pardietinis (Kurator), atważiawes i Kiejdajnius, parwejzieje moksliniczę, użmetinieje mokitojems ir mokitinems, o iszważiuodams pasijeme iszmelsti nu Szwies: Ciecoriaus, kad kalwinu moksliniczioms kas meta sutejktum paszalpas 2,200 r. s. ko ir darode. Metusi 1810 wilniaus wiresnibej liepąnt, kunegs Karmalita Ąntons Monkiewicze, pradieje kataliku wajkus mokiti Szwęnta tikieima. Tuotarpu użklude prancuzu metaj (1812). Maskolu Jenerołs Jomilesta Wittgenstejn su didi mini karejwiu attraukie i Kiejdajnius. Kąn iszwidi mokitinej, 6 dieno Birziele, spierej numon iszspruka. Pusie wienok Sziłu mienese 1813 m. pardietinis wieł atrakina moksliniczę, kuri buwa paskajdita i kietures dalis. Kietwirtoje kiekwienas wajks dwejus metus turieje trukti, toki ejłu nors kietures dalis teskajties, buwa wienok pęnkies. Nu tos gadines, mokslinicze węn gierin ejti pradieje: igije isz szalies didżiunu głobiei: tuomi wisupirmu buwa Jomilesta Czapskis, paskiaus Juzups Białozors. Prakuta tejpogi kninginicze – Pardietinis moksliniczes Mollesons, su Adomu Kujawskiu, Rapału Downaru, Grigalu Monkiewiczi ir Aleksęndru Bernackiu; wisu gali wajkus mokie. Kunegs Benedikts Dereszkiewicze, iszguldinieje kataliku tikieimą it kitus mokslus, ir kas rita miszes atłajkies, skajte wieną parskirimą raszta Sta. Mokitojej mienese buwie susiejusis, tejrawos wiens nu kita, kajp
↕p. 51-52 galietum wajkus spieriaus pramokiti. Wisi tie pra ↕ monej gielawa; nes wajkaj kajp węn rejkięnt mokies. Bet besimokidamis iszsimane każikąn piktą padariti. Pajutusi tąn daliką Ciecoristes wiresnibe 1824 m. użrakindina moksliniczę. Ąnt gała ta pati wiresnibe 1835 m. wieł istejgie Kiejdajniusi i pęnkies dalis paskajditą moksliniczę, kuri ir lig sziolej tebier. Mokitojejs ira szejpjau żmones iwajre tikieima.

§ 175

PERMAINOS, MŪSŲ GADYNĖJ ĮVYKUSIOS

Nuo 1803 m. Kėdainių mokslinyčia pakliuvo po valdžia visuotinės Vilniaus mokslinyčios. Ta pastaroji, atleidusi Kėdainių mokytojams knygas, liepė pagal tas vaikus mokyti. Davė taipogi pradžią knyginyčiai mokslinyčios. Metuose 1809 kunigaikštis Čartoriskis, Vilniaus mokslinyčios viršiausias perdėtinis (kurator), atvažiavęs į Kėdainius, perveizėjo mokslinyčią, užmetinėjo mokytojams ir mokytiniams, o išvažiuodamas pasiėmė išmelsti nuo švies. ciesoriaus, kad kalvinų mokslinyčioms kas metą suteiktų pašalpos 2 200 r. s., ko ir darodė. Metuose 1810, Vilniaus vyresnybei liepiant, kunigas karmelitas Antanas Monkevyčia pradėjo katalikų vaikus mokyti švento tikėjimo. Tuo tarpu užkliudė prancūzų metai (1812). Maskolių jenerolas jomylista Vitgenšteinas su didžia minia kareivių attraukė į Kėdainius. Ką išvydę, mokytiniai 6 dienoj birželio spėriai namon išspruko. Pusėj vienok šilų mėnesio 1813 m. perdėtinis vėl atrakino mokslinyčią, kuri buvo paskaidyta į keturias dalis. Ketvirtojoj kiekvienas vaikas dvejus metus turėjo trukti, tokia eile, nors keturios dalys tesiskaitė, buvo vienok penkios. Nuo tos gadynės mokslinyčia vien geryn eiti pradėjo: įgijo iš šalies didžiūnų globėją, tuo visų pirma buvo jomylista Čapskis, paskiau Jūzupas Bialozoras. Prakuto taipogi knyginyčia. Perdėtinis mokslinyčios Moulsonas su Adomu Kujavskiu, Rapolu Daunoru, Grigalium Monkevyčia ir Aleksandra Bernackiu visa galia vaikus mokė. Kunigas Benediktas Dereškevyčia išguldinėjo katalikų tikėjimą it kitus mokslus ir kas rytą, mišias atlaikęs, skaitė vieną perskyrimą Rašto švento. Mokytojai, mėnesio būvy susiėję, teiravos viens nuo kito, kaip galėtų vaikus spėriau pramokyti. Visi tie pramoniai geliavo, nes vaikai kaip vien reikiant mokės. Bet besimokydami išsimanė kaži ką piktą padaryti. Pajutusi tą dalyką, ciesorystės vyresnybė 1824 m. užrakindino mokslinyčią. [93] Ant galo ta pati vyresnybė 1835 m. vėl įsteigė Kėdainiuose į penkias dalis paskaidytą mokslinyčią, kuri ir lig šiolei tebėra. Mokytojais yra šiaipjau žmonės įvairaus tikėjimo.

Pirmuoju pardietiniu buwa iszmîntings P. Jurkowskis, o mokitiniu i 400(24) kas meta buwoje.

§. 176.

PASZAUSZES MOKSLINICZE.

Jezawitaj pradio septinioliktoje ąmżiaus i Paszawszę atwikusis, wejkiej igije tiewiszkies, kuriomis walditi sueims Warszuwo 1619 m. atliktas, jems dalejda. Tejp pasitajsiusis, istejgie it tokię kajp Krażiusi mokslinicz̨ę; nes mokie nu Beabu lig Teologios. Pusie asztuonioliktoje ąmżiaus, każina diełko, woz trets mokitoju cze belika; pirmasis gudina wajkus rasziti ir skajtiti, ąntrasis mokie Retorikas ir Istories, tretesis Grammatikas. Wajku buwoje kas meta i 200. Pragajsza ta mokslinicze 1773 m. kartu su Jezawitajs.(25)

§. 177.

KRETINGAS MOKSLINICZE.

Bernardinaj woz Kretingo isikurusis, wajkus szwejsti pradieje, arba istejgie moksliniczę, kuri iłgaj ligi buwa kitoms parakwijes moksliniczioms. Nebtekus Jezawitu, Draugiste apszwietima, 1775 m. ikure Kretingo moksliniczę i tris dalis paskajditą (podwydziałową). Kiekwiena dalis turieje sawą ipatingą mokitoi. Pirmuoju pardietiniu buwa kunegs nekados Jezawits Kowzans. Kas meta mokies i 300 wajku, isz tu du Ąntons Przewłockiś ir Jurgis Zubawicze 1790 m. gawa sidabra agnasus (medale). Wisam kam kłojęntes 1790 m. sziokie nełajme nutika. Kretingos dwaru walde każikoks bajors, kurio żmones neapkięzdamis, padare Kretingos miestelie bajsi sumiszimą. Żmoniems besimuszą̨nt isimajsze ir mokitinej. Wiresnibe raszidama apej tąn daliką Kretingos Ponuj, wiskupuj kunegajksztiuj

(24) Żinę apej tąn moksliniczę sutejkie mąn auksztas kalwinu pardietinis
↕ p. 52–53 (superintendent) Rapałs Downars protings lietas wirs. ↕
↕ p. 53–54 (25) Catalogus personarum Soc. Jesu 1765 an. ↕

Pirmuoju perdėtiniu buvo išmintingas p. Jurkovskis, o mokytinių į 400[25] kas metą buvojo.

§ 176

PAŠIAUŠĖS MOKSLINYČIA

Jezavitai, pradžioj septynioliktojo amžiaus į Pašiaušę atvykę, veikiai įgijo tėviškes, kuriomis valdyti suėjimas, Varšuvoj 1619 m. atliktas, jiems daleido. Taip pasitaisę įsteigė it tokią, kaip Kražiuose, mokslinyčią, nes mokė nuo *beabu* lig *teologijos*. Pusėj aštuonioliktojo amžiaus kažina dėl ko vos trejetas mokytojų čia beliko; pirmasis gudino vaikus rašyti ir skaityti, antrasis mokė retorikos ir istorijos, trečiasis – gramatikos. Vaikų buvojo kas metą į 200. Pragaišo ta mokslinyčia 1773 m. kartu su jezavitais[26].

§ 177

KRETINGOS MOKSLINYČIA

Bernardinai, vos Kretingoj įsikūrę, vaikus šveisti pradėjo, arba įsteigė mokslinyčią, kuri ilgai lygi buvo kitoms parakvijos mokslinyčioms. Nebtekus jezavitų, Draugystė Apšvietimo 1775 m. įkūrė Kretingoj mokslinyčią, į tris dalis paskaidytą (podwydziałową). [95] Kiekviena dalis turėjo savą ypatingą mokytoją. Pirmuoju perdėtiniu buvo kunigas, nekados jezavitas, Kovzanas. Kas metą mokės į 300 vaikų, iš tų du, Antanas Pševlockis ir Jurgis Zubavyčia, 1790 m. gavo sidabro agnasus (medale). Visam kam klojantis, 1790 m. šiokia nelaimė nutiko. Kretingos dvaru valdė kaži koks bajoras, kurio žmonės neapkęsdami padarė Kretingos miestely baisų sumišimą. Žmonėms besimušant, įsimaišė ir mokytiniai. Vyresnybė, rašydama apie tą dalyką Kretingos ponui vyskupui kunigaikščiui

[25] Žinią apie tą mokslinyčią suteikė man aukštas kalvinų perdėtinis (superintendent) Rapolas Daunoras, protingas lietos vyras.
[26] Catalogus personarum Soc. Jesu 1765 an. [94]

Massalskiuj, uż wis mokitinius pakaltina. Wiskups apmauduo paszokus, parasze Draugistej apszwietima, kad moksliniczę parkiełtum – Kąn ta ir padare.

Pradio dewinioliktoje ąmżiaus, Bernardinaj ąntru atweju istejgie moksliniczę, kurę iłgajniu i dwi dali paskajde. Abidwim dawe ipatingą mokitoi, tuodu wienok nie maniti nenumane kajp rejk wajkus mokiti. – Nebuwa trobese moksliniczej tikra, wajkaj turieje wajksztioti rasztawoti i szpitolę. Jaunims rejkieje draugauti su ligonimis ir parsenielejs szpitoles. Todieł susimiles ąnt ju pons Kretingos kunegajksztis Zubaus, 1809 m. pastatidina ąnt klosztoriaus żemi, grażę mede moksliniczę, kuri tebier ir lig sziolej. Nu 1820 parsikiełus mokitojems, mokslinicze gierin paeje, wajku kas meta buwoje i 200. Ąnt gała 1836 m. Ciecoristes wiresnibe atlejda i Kretingą du mokitoju nekunegu: Kajetona Rogowski su Jurgiu Missewiczi; kuruodu tęn pat moksliniczes trobesie įsikurusiu, pradieje wajkus uż wis masko-
↕p. 54–55 liszkaj mokiti. ↕

§. 178.

RASSEJNIU MOKSLINICZE.

Kunegaj Piaraj pargobinti i Żemajtius dieł wajku mokima, woz suskubiejusis Rassejniusi isikurti, 1742 m. istejgie pas sawa klosztoriu moksliniczę. Żemajtiu jaunumene, noriedama prasiszwiesti pagał pażinties nauju gadinu, szarpawa i Rassejnius. Kajpogi nieko netrukus, susirinka wajku i 200. Draugistej apszwietima liepąnt, mokslinicze ta, paskajdita i tris dalis, wadinos mażesnęje (podwydziałową). Paskiaus wisuotine Wilniaus mokslinicze, dalejda Piarams paskajditi moksliniczę i szeszes dalis, ir toki ejłu susiliginti su didesniosiems. Piaraj taj padariusis pradieje szeszis wajkielus sawa piningajs lejsti i mokslus, pripirka gan kningu ir pabuklu moksliniczej rejkalingu. Metusi 1827 Waldimiers wilniaus moksliniczes Pelikans, isakie, kad i kietures dalis moksliniczę teskajditum. Biszki paskiaus wieł i pęnkies paskajdina ir liepe dar kad kiekwienas wajkas par dwejus metus pęnktąję teparejtum. Ąnt gała Piaru Rassejniusi nebtekus, ir mokslinicze pragajsza. Metusi 1836 wiresnibe istejgie

Masalskiui, užvis mokytinius pakaltino. Vyskupas, apmaudui pašokus, parašė Draugystei Apšvietimo, kad mokslinyčią perkeltų. Ką ta ir padarė. [96]

Pradžioj devynioliktojo amžiaus bernardinai antru atveju įsteigė mokslinyčią, kurią ilgainiui į dvi dali paskaidė. Abidviem davė ypatingą mokytoją, tuodu vienok nė manyti nenumanė, kaip reikia vaikus mokyti. Nebuvo trobesio mokslinyčiai tikro, vaikai turėjo vaikščioti raštavoti į špitolę. Jauniems reikėjo draugauti su ligoniais ir persenėliais špitolės. Todėl susimilęs ant jų ponas Kretingos kunigaikštis Zubovas 1809 m. pastatydino ant kliōštoriaus žemės gražią medžio mokslinyčią, kuri tebėra ir lig šiolei. Nuo 1820, persikėlus mokytojams, mokslinyčia geryn paėjo, vaikų kas metą buvojo į 200. Ant galo 1836 m. ciesorystės vyresnybė atleido į Kretingą du mokytoju nekunigu – Kajetoną Rogovskį su Jurgiu Misevyčia, kuriuodu, ten pat mokslinyčios trobesy įsikūrusiu, pradėjo vaikus užvis maskoliškai mokyti.

§ 178

RASEINIŲ MOKSLINYČIA

Kunigai pijarai, pargobinti į Žemaičius dėl vaikų mokymo, vos suskubėję Raseiniuose įsikurti, 1742 m. įsteigė pas savo kliōštorių mokslinyčią. Žemaičių jaunuomenė, norėdama prasišviesti pagal pažintį naujų gadynių, šarpavo į Raseinius. Kaipogi nieko netrukus susirinko vaikų į 200. Draugystei Apšvietimo liepiant, mokslinyčia ta, paskaidyta į tris dalis, vadinos mažesniąja (podwydziałową). Paskiau visuotinė Vilniaus mokslinyčia daleido pijarams paskaidyti mokslinyčią į šešias dalis ir tokia eile susilyginti su didesniosiomis. Pijarai, tai padarę, pradėjo šešis vaikelius savo pinigais leisti į mokslus, pripirko gan knygų ir pabūklų, mokslinyčiai reikalingų. Metuose 1827 valdymieras Vilniaus mokslinyčios Pelikanas įsakė, kad į keturias dalis mokslinyčią teskaidytų. Biškį paskiau vėl į penkias paskaidino ir liepė dar, kad kiekvienas vaikas per dvejus metus penktąją tepereitų. Ant galo, pijarų Raseiniuose nebtekus, ir mokslinyčia pragaišo. Metuose 1836 vyresnybė įsteigė čia parakvijos

↕ p. 55-56 cze parakwijes ↕ moksliniczę i dwi dali paskajditą: pirmuoju mo-
kitoju Witebski pramokitu, buwa Wicęnts Szymanauskis ir Wicęnts
Żuks. Kiekwienas ałgos metu buwie po 150 r. s. luob gauti.

§. 179.

KAŁWORIJES MOKSLINICZE.

Nu 1644 m. lig gała asztuonioliktoje ąmżiaus, buwa Kałwarijo pa-
rakwijes moksliniczele i kurę żiemos łajkajs luob po kieles deszimtis
wajku susirinkti. Mokie jus raszta wiens Dominikonis, niekokios
uż sawa darbą ałgos negaudams. Dewinioliktam ąmżiuj użkludius,
Ciecorius Aleksęndra I. atnauindams Wilniaus wisuotinę mokslini-
czę, pamiegina daugiem moksłus. Nemaż zokaninku pasijeme mo-
kiti wajkus bekokie użmokiesne. Kąn iszwidusis ir kałworijes Do-
minikonis, pirmu iszmelde nu wiskupa Juzupa Giedrajte, kad pas
klosztoriu, moksliniczes trobesi pastatitum, paskiaus wiresnibej
wilniaus lejdąnt, ir atidare moksliniczę i kietures dalis paskajditą.
Pirmusi 1803 metusi susirinka mokitiniu 176, o paskiesniusi luobie-
je ju buti maż, maż 300. Dar Dominikonis pripirka gan kningu ir
↕ p. 56-57 patijkie rejkalingas ↕ moksliniczej pabukles. Wilniaus moksliniczes
pardietinis, matidams jog Dominikonis, idiem nor ko giera wajkus
iszmokiti; 1818 m. dalejda paskajditi moksliniczę i szeszes dalis,
kad butinaj susiligintum su tejp wadinamoms Gimnaziomis. Rejk
żinoti jog moksliniczes trobesie, kieturi tebuwa kąmbarej, todieł
neteka dwiju, kuriusi galietum tilpti pęnkta ir szeszta dalis. Nemi-
tes pardietinis moksliniczes giers ir protings kunegs Żuks, isakie,
kad pastaruju dalu mokitinej, wajksztiotum rasztawoti i mokitoju
trobas, kąn tie wisumet ir dare. Metusi 1825 wilniaus moksliniczes
wirsziausis pardietinis Jomilesta Nowosilcows, Dominikonęms
mełdąnt, Kałworijos moksliniczę iszpażina uż tikrą gimnazijęę. Pra-
dio 1831 m. isz prizasties kiłuse sumiszima, pardietinis moksli-
niczes kunegs Samowicze palejda wajkus ne łajku, o moksliniczę
użrakina. Sziłu mienesie daeje pardietine rąnku, kielets rasztu nu
Wilniaus wiresnibes iszlejstu. O Łapkriste 10 d. nors maż kas tebu-
wa mokitiniu, wienok atidare moksliniczę. Nu to łajka Dominikonis

mokslinyčią, į dvi dali paskaidytą. Pirmuoju mokytoju, Vitebske pramokytu, buvo Vicentas Šimanauskis ir Vicentas Žukas. Kiekvienas algos metų būvy po 150 r. s. gaudavo.

§ 179

KALVARIJOS MOKSLINYČIA

Nuo 1644 m. lig galo aštuonioliktojo amžiaus buvo Kalvarijoj parakvijos mokslinyčėlė, į kurią žiemos laikais po kelias dešimtis vaikų susirinkdavo. Mokė juos rašto vienas dominikonas, nė kokios už savo darbą algos negaudamas. Devynioliktam amžiui užkliudžius, ciesorius Aleksandra I, atnaujindamas Vilniaus visuotinę mokslinyčią, pamėgino daugiam mokslus. Nemaž zokaninkų pasiėmė mokyti vaikus be kokio užmokesnio. Ką išvydę, ir Kalvarijos dominikonai pirma išmeldė nuo vyskupo Jūzupo Giedraičio, kad pas kliošторių mokslinyčios trobesį pastatytų, paskiau, vyresnybei Vilniaus leidžiant, ir atidarė mokslinyčią, į keturias dalis paskaidytą. Pirmuose 1803 metuose susirinko mokytinių 176, o paskesniuose jų būdavo maž maž 300. Dar dominikonai pripirko gan knygų ir patiekė reikalingus mokslinyčiai pabūklus. Vilniaus mokslinyčios perdėtinis, matydamas, jog dominikonai įdėm nori ko gero vaikus išmokyti, 1818 m. daleido paskaidyti mokslinyčią į šešias dalis, kad būtinai susilygintų su taip vadinamomis gimnazijomis. Reikia žinoti, jog mokslinyčios trobesy keturi tebuvo kambariai, todėl neteko dviejų, kuriuose galėtų tilpti penkta ir šešta dalis. Nemitęs perdėtinis mokslinyčios geras ir protingas kunigas Žukas įsakė, kad pastarųjų dalių mokytiniai vaikščiotų raštavoti į mokytojų trobas, ką tie visuomet ir darė. Metuose 1825 Vilniaus mokslinyčios viršiausias perdėtinis jomylista Novosilcevas, dominikonams meldžiant, Kalvarijos mokslinyčią išpažino už tikrą gimnaziją. Pradžioj 1831 m. iš priežasties kilusio sumišimo perdėtinis mokslinyčios kunigas Samovyčia paleido vaikus nelaiku, o mokslinyčią užrakino. Šilų mėnesy daėjo perdėtinio rankų keletas raštų, nuo Vilniaus vyresnybės išleistų. O lapkričio 10 d., nors mažkas tebuvo mokytinių, vienok atidarė mokslinyčią. Nuo to laiko dominikonai, taikindamos vyresnybei, visus

tajkindamos wiresnibej, wisus moksłus maskoliszkaj iszguldinieti
↕ p. 57–58 pradieje. Ąnt gała moksliniczę tąn, wiresnibej liepąnt, 17 d. Liepas ↕ mienese 1836 P. Kuczajews, Telsziu moksliniczes pardietinis, ąmžinaj uždare, o popierius moksliniczes i Wilniu iszlejda. Pastaruoju Kałwarijo pardietiniu, buwa kunegs Aleksandrawicze(26).

§. 180.

DUTNAWOS MOKSLINICZE.

Dutnawos Bernardinams, woz 1796 m. Draugiste praszwietima dalejda istejgti kajp rejkięnt moksliniczę: kurę pirmu i tris, paskiaus i szeszes paskajde dalis. Mokitiniu kas meta buwoje i 250 kurius mokie Bernardinaj, už wis riksztes negajliedamos. Par apskritus 1831 m. mokslinicze buwa užrakinta. Ermiderems praejus, Bernardinaj wis kąn pradieje iszguldinieti maskoliszkaj. Ąnt gału gała 15 d. Liepas mienesie, atwažiawa pardietinis Kiejdajniu moksliniczes P. Jurkowskis ir užrakindina ąmžinaj moksliniczę. Pastaruoju pardietiniu Dutnawos moksliniczes buwa kunegs Koszko.

§. 181.

PADUBISE MOKSLINICZE.

Kunegaj Bazilionis 1782 m. nieka nekłauzdamis istejgie Padubisie moksliniczę – Kurę paskajdiusis i tris dalis gan sułaukie mokitiniu. Tas ju iszmonis nepatika Kražiu moksliniczes ir Žemajtiu apskrita (žmudzkiego naukowego wydziału) pardietiniuj kuneguj Wieliczkaj; nes be jo žinios mokiti pradieje. Todieł nuwažiawes i Padubisi, moksliniczę užrakindina wajkus nełajku palejdina. Kiełis metus nulejdus, Kražiu mokslinicze teka kunegams Karmelitams. Bazilionis todieł luosi jau nu jos wiresnibes, wilniaus moksliniczes pardietiniuj lejdąnt, ąntru atweju istejgie Padubisie moksliniczę, kurę pirmu

(26) Žinę apej tąn moksliniczę gawau, isz jos rasztu, kurius mąn Raszitos
↕ p. 58–59 Wardziukiewicze Wilnuo mejlingaj sutejkie. ↕

mokslus maskoliškai išguldinėti pradėjo. Ant galo mokslinyčią tą, vyresnybei liepiant, 17 d. liepos mėnesio 1836 p. Kučajevas, Telšių mokslinyčios perdėtinis, amžinai uždarė, o popierius mokslinyčios į Vilnių išleido. Pastaruoju Kalvarijoj perdėtiniu buvo kunigas Aleksandravyčia[27].

§ 180

DOTNUVOS MOKSLINYČIA

Dotnuvos bernardinams vos 1796 m. Draugystė Prašvietimo daleido įsteigti kaip reikiant mokslinyčią, kurią pirma į tris, paskiau į šešias paskaidė dalis. Mokytinių kas metą buvojo į 250, kuriuos mokė bernardinai, užvis rykštės ne gailėdamos. Per apskritus 1831 m. mokslinyčią buvo užrakinta. Ermyderiams praėjus, bernardinai viską pradėjo išguldinėti maskoliškai. Ant galų galo 15 d. liepos mėnesy atvažiavo perdėtinis Kėdainių mokslinyčios p. Jurkovskis ir užrakindino amžinai mokslinyčią. Pastaruoju perdėtiniu Dotnuvos mokslinyčios buvo kunigas Koška.

§ 181

PADUBYSIO MOKSLINYČIA

Kunigai bazilionai 1782 m., nieko neklausdami, įsteigė Padubysy mokslinyčią. Kurią paskaidę į tris dalis, gan sulaukė mokytinių. Tas jų išmonis nepatiko Kražių mokslinyčios ir Žemaičių apskrito (Žmudzkiego naukowego wydziału) [97] perdėtiniui kunigui Veličkai, nes be jo žinios mokyti pradėjo. Todėl, nuvažiavęs į Padubysį, mokslinyčią užrakindino, vaikus nelaiku paleidino. Kelis metus nuleidus, Kražių mokslinyčia teko kunigams karmelitams. Bazilionai todėl, liuosi jau nuo jos vyresnybės, Vilniaus mokslinyčios perdėtiniui leidžiant, antru atveju įsteigė Padubysy mokslinyčią,

[27] Žinią apie tą mokslinyčią gavau iš jos raštų, kuriuos man rašytojas Vardziukevyčia Vilniuj meilingai suteikė.

i tris, paskiaus i szeszes dalis paskajde. Mokitiniu kas meta turieje i 300. Mokitojej Wilnuo praszwejsti, ne węn kajp rejkjęnt mokie, bet ir su wajkajs žmoniszkaj elgies. Nors ta mokslinicze suwisu buwa sutikusi, wienok Wilniaus wiresnibe 1825 liepe ję nužeminti lig kieturiu dalu. Metusi 1832 atsiunte isz Wilniaus pardietini ne kunegą P. Łabunski, ąnt gała 3 d. Sziłu mienese 1835 m. ąmžinaj ję užrakin-
↕p. 59–60 dina. ↕ p. 59–60

§. 182.

TELSZIU MOKSLINICZE.

Nebtekus kretingiszkies moksliniczes 4 d. Rugsiejes 1793 m. Draugistej praszwietima liepąnt, Bernardinaj istejgusis Telsziusi mažesnęje moksliniczę (podwydziałową) paskajde i tris dalis. Nu 1795 lig 1798 m. sawa piningajs ąnt klosztoriaus žemi pastate mura trobesi arba moksliniczę ir pripirka daug pabuklu rejkalingu (narzędzi fizycznych). Deszimtij su wirszu metu praejus, mokslinicze, par paskajdima i szeszes dalis susiligina su gimnaziomis. Mokitojej Bernardinaj iszguldinieje wisus moksłus lankiszkaj. Dar awęnwedis Didaks Pazdzierskis par kieletą metu mokie wajkus židiszkaj. Par kiaura 1831 meta mokslinicze buwa užrakinta. Sumiszimuj nutilus, aukszts moksliniczìu wiresnesis (kurator) Kartaszewskis, sutajse Telsziusi Bajoriszką moksliniczę, kurę i pęnkies dalis paskajde. Kad spieraus wajkaj maskoliszkaj pramoktum, atsiunte pardietini nekunegą P. Łabunski, paskiaus i to wietą istoje Kuczajews, ąnt gała półkauniks Bazanins. Ilgajniu Bernardinajs wiresnibe nebmiegdama, atlejda jus,
↕p. 60–61 o szejpjau žmones pastate i ju wietą mokitojejs. ↕

§. 183.

KOŁAJNIU MOKSLINICZE.

Mokitojems isz Kražiu pagrižus (§. 165), Kunegaj Karmalitas, Kołajniu kłosztoriaus kiemi padirbina mede moksliniczes trobesi, o 29 d. Rugsiejes mienese 1817 m. Ministruj praszwietima lejdąnt,

kurią pirma į tris, paskiau į šešias dalis paskaidė. Mokytinių kas metą turėjo į 300. Mokytojai, Vilniuj prašveisti, ne vien kaip reikiant mokė, bet ir su vaikais žmoniškai elgės. Nors ta mokslinyčia suvisu buvo sutikusi, vienok Vilniaus vyresnybė 1825 liepė ją nužeminti lig keturių dalių. Metuose 1832 atsiuntė iš Vilniaus perdėtinį nekunigą p. Labunskį, ant galo 3 d. šilų mėnesio 1835 m. amžinai ją užrakindino.

§ 182

TELŠIŲ MOKSLINYČIA

Nebtekus kretingiškės mokslinyčios, 4 d. rugsėjo 1793 m., Draugystei Prašvietimo liepiant, bernardinai, įsteigę Telšiuose mažesniąją mokslinyčią (podwydziałową), paskaidė į tris dalis. Nuo 1795 lig 1798 m. savo pinigais ant klioštoriaus žemės pastatė mūro trobesį, arba mokslinyčią, ir pripirko daug pabūklų reikalingų (narzędzi fizycznych). Dešimčiai su viršum metų praėjus, mokslinyčia per paskaidymą į šešias dalis susilygino su gimnazijomis. Mokytojai bernardinai išguldinėjo visus mokslus lenkiškai. Dar avinvedis Didakas Pazdzerskis per keletą metų mokė vaikus žydiškai. Per kiaurą 1831 metą mokslinyčia buvo užrakinta. Sumišimui nutilus, aukštas mokslinyčių vyresnysis (kurator) Kartaševskis sutaisė Telšiuose *bajorišką mokslinyčią,* kurią į penkias dalis paskaidė. Kad spėriau vaikai maskoliškai pramoktų, atsiuntė perdėtinį nekunigą p. Labunskį, paskiau į jo vietą įstojo Kučajevas, ant galo pulkauninkas Bazaninas. Ilgainiui bernardinais vyresnybė nebmėgdama atleido juos, o šiaipjau žmones pastatė į jų vietą mokytojais.

§ 183

KOLAINIŲ MOKSLINYČIA

Mokytojams iš Kražių pagrįžus (§ 165), kunigai karmelitai Kolainių klioštoriaus kieme padirbino medžio mokslinyčios trobesį, o 29 d. rugsėjo mėnesio 1817 m., ministrui prašvietimo leidžiant,

atidare auksztą moksliniczę (gimnazyą), kurę paskajde i szeszes dalis. Pirmuoju moksliniczes pardietiniu buwa kunegs Leonards Poroczka wirs mokits ir iszmintings. Szimts mokitiniu kartu su Karmalitajs isz Kražiu i Kołajnius nuważiawa. Zokana wiresnibe padieje mokitojejs wirus protingus ir gieraj pramokusius, kurie kajp węn rejkięnt wajkus mokie ir szwejte. Klosztoriaus pardietinis sawa piningajs istejgie kningas ir wisas pabukles moksliniczej sugades. Karmalitaj 1818 m. padare mokitoju prąncuziszka lieżuwe Petrą Kanutą, o wokiszka Juzupą Wartakomski, kuruodum kajpo nekunegum, patis kas meta ałgą mokieje. Dar Kanuts gudina wajkus kapoties su dejginoms, P. Opfers mokie szokti, o Krupinskis grijszti. Aukszta wiresnibe matidama Karmelitas tejp apej wajku apszwietimą płusząnt,
↕ p. 61–62 gire jus ir state kitims ↕ zokaninkams ąnt pawejzda(27). Metusi 1831 sumiszimuj kiłus, moksliniczes pardietinis nełajku wajkus palejda, o karej pasibingus apęnt liepe mokiti, kajp je pirmu. Bet Ciecoristes wiresnibe nebnoriedama, kad kunegaj but mokitojejs 23 d. Gruode 1835 m. atsiunte i Kołajnius, Kiejdajniu moksliniczes pardietini Jurkowski, kurs użrakindines ąmżinaj mokslinicžę, pałejdina wajkus. Tie, moksliniczes nebtekus iszważiawa i Kražius ir Telszius. Abełnaj buwa ju 300 su wirszu.

§. 184.

MOKSLINICZELE SZIAULU IR PANIEWIEŻE.

Ńu senu dienu lig musu gadines buwa Sziaulusi moksliniczele, kurio mokitos nu klebona pasąmdits, mokie parakwijes wajkus raszta. Bet 1836 m. wiresnibe atsiunte i Sziaulus mokitoi Witebski pramokita, o 1840 su lig 1 d. Sziłu mienese, istejgie bajoriszką mokslinicžę i piękies dalis paskajditą. Pirmuoju pardietiniu ira P. Zarankiewicze. Ligi dali pati wiresnibe 1 d. Sziłu mienese 1840 m. parkiele Traszkunu bajoriszką mokslinicžę i Paniewieżi.

(27) Metusi 1826 29 Birzele waldimiers wilniaus wisuotines moksliniczes Pelikans, daugiem kam girdąnt gire Karmelitus, ir linkieje kad wisi zokaninkaj,
↕ p. 62–63 tejp gieraj, kajp Kołajniszkiej wajkus mokitum. ↕

atidarė aukštą mokslinyčią (gimnazyą), kurią paskaidė į šešias dalis. Pirmuoju mokslinyčios perdėtiniu buvo kunigas Leonardas Poročka, vyras mokytas ir išmintingas. Šimtas mokytinių kartu su karmelitais iš Kražių į Kolainius nuvažiavo. Zokano vyresnybė padėjo mokytojais vyrus protingus ir gerai pramokusius, kurie kaip vien reikiant vaikus mokė ir švietė. Kliošoriaus perdėtinis savo pinigais įsteigė knygas ir visus pabūklus, mokslinyčiai sugadžius. Karmelitai 1818 m. padarė mokytoju prancūziško liežuvio Petrą Kanutą, o vokiško – Jūzupą Vartakomskį, kuriuodviem, kaipo nekunigam, patys kas metą algą mokėjo. Dar Kanutas gudino vaikus kapotis su deiginomis, p. Opferis mokė šokti, o Krupinskis griežti. Aukšta vyresnybė, matydama karmelitus taip apie vaikų apšvietimą plušant, gyrė juos ir statė kitiems zokaninkams ant paveizdo[28]. Metuose 1831 sumišimui kilus, mokslinyčios perdėtinis nelaiku vaikus paleido, o karei pasibengus, apent liepė mokyti kaip je pirma. Bet ciesorystės vyresnybė, nebnorėdama, kad kunigai būtų mokytojais, 23 d. gruodžio 1835 m. atsiuntė į Kolainius Kėdainių mokslinyčios perdėtinį Jurkovskį, kurs, užrakindinęs amžinai mokslinyčią, paleidino vaikus. Tie, mokslinyčios nebtekus, išvažiavo į Kražius ir Telšius. Abelnai buvo jų 300 su viršum.

§ 184

MOKSLINYČĖLĖ ŠIAULIŲ IR PANEVĖŽIO

Nuo senų dienų lig mūsų gadynės buvo Šiauliuose mokslinyčėlė, kurioj mokytojas, nuo klebono pasamdytas, mokė parakvijos vaikus rašto. Bet 1836 m. vyresnybė atsiuntė į Šiaulius mokytoją, Vitebske pramokytą, o 1840 sulig 1 d. šilų mėnesio įsteigė bajorišką mokslinyčią, į penkias dalis paskaidytą. Pirmuoju perdėtiniu yra p. Zarankevyčia. Lygia dalia pati vyresnybė 1 d. šilų mėnesio 1840 m. perkėlė Troškūnų bajorišką mokslinyčią į Panevėžį.

[28] Metuose 1826 29 birželio valdymieras Vilniaus visuotinės mokslinyčios Pelikanas, daugiam kam girdint, gyrė karmelitus ir linkėjo, kad visi zokaninkai taip gerai, kaip kolainiškiai, vaikus mokytų.

§. 185.

GIERESNIOSES PARAKWIJES MOKSLINICZELES.

1. Warniu moksliniczele pęnkioliktami dar ąmżuo istejgta, atweju atwejejs buwa aplejdama ir apęnt par kanaunikus atnauinama. Mokitoju mażne wisumet buwoje wiens kunegs katedras bażniczes giedotos, kurs uż sawa darbą luob gauti ałgą isz Łuokies dwara(28). Metu 1774 8 d. Kowa mienesie Apiciołs Ąntons Juszkiewicze użrasze Rasejniu kunegams Piarams 756 raudonusius; kad uż tus piningus wisumet lejstum du wajkiuku i moksłus. Piarams to dariti nepasijemus, Kun. Juszkiewicze, pawede minawotus piningus Warniu moksliniczelej. Wiskups Łopacinskis pastatidina dar mokitojuj trobalę. Nu tos gadines prakuta moksliniczele. Kas meta luob susirinkti i pusąntra szimtą mokitiniu. Gieriausej wis kas kłojes musu gadinie, diewobajmingam kuneguj Ignaciuj Sztachuj mokitoju esąnt. Nu 1836 m. ir cze kunegaj lowies mokiti; nes wiresnibe atsiunte i mokitojus szejpjau wajkiną Kawecki. Mokitiniu uż wis żiemos łajkusi, buwo ir dabar i 40.

2. *Żagarie* 1600 metusi, jau buwa moksliniczele, kurę 1621 m. rąndam aplejstą(29) bet 1635 Jezawits Motiejus Golmins cze buwa mokitoju. Musu gadinie ira Żagarie parakwijes moksliniczele.

3. *Skuoda* moksliniczelę 1614 m. Jons Karolus Chodkiewicze istejgies, dowenoje taj gabaleli żemes. Szędien żiemomis, kieles deszimtis parakwijes wajku cze mokos raszta.

4. *Akmenes* moksliniczelej Cyprions Brzostowskis su Wajtieku Zielińskiu karalaus kamisorej, 1652 m. pawede wałaką żemes, o Karalus Mikołs 1672 m. anuodums darbą uż gierą paskajte.

5. *Szaduwos* moksliniczele senowie ligi buwa kitoms parakwijes moksliniczioms, metusi 1819 par kanauniką Juzupą Rupejką wisu kuo aprupinta, pardalita buwa i dwi dali. Bet 1836 m. wiresnibe ir cze szejpjau wajkiną Walęntą Skokowski padare mokitoju.

6. *Joniszkieles* moksliniczele mażne wisu gieroi tarp wisu parakwijes moksliniczių, par wilniaus gubernies Marczełką Karpi kajp węn

↕ p. 63–64 (28) Rasztaj Warniusi łajkomis. ↕

↕ p. 64–65 (29) Annuae litterae Societatis Jesu. ↕

§ 185

GERESNIOSIOS PARAKVIJOS MOKSLINYČĖLĖS

1. *Varnių* mokslinyčėlė, penkioliktame dar amžiuj įsteigta, atvejų atvejais buvo apleidžiama ir apent per kanauninkus atnaujinama. Mokytoju mažne visuomet buvojo vienas kunigas, katedros bažnyčios giedotojas, kurs už savo darbą gaudavo algą iš Luokės dvaro[29]. Metų 1774 8 d. kovo mėnesy opiciolas Antanas Juškevyčia užrašė Raseinių kunigams pijarams 756 raudonuosius, kad už tuos pinigus visuomet leistų du vaikiuku į mokslus. Pijarams to daryti nepasiėmus, kun. Juškevyčia pavedė minavotus pinigus Varnių mokslinyčėlei. Vyskupas Lopacinskis pastatydino dar mokytojui trobelę. Nuo tos gadynės prakuto mokslinyčėlė. Kas metą susirinkdavo į pusantrą šimtą mokytinių. Geriausiai viskas klojos mūsų gadynėj, dievobaimingam kunigui Ignaciui Štachui mokytoju esant. Nuo 1836 m. ir čia kunigai liovės mokyti, nes vyresnybė atsiuntė į mokytojus šiaipjau vaikiną Kaveckį. Mokytinių užvis žiemos laikuose buvoja ir dabar į 40.

2. *Žagarėj* 1600 metuose jau buvo mokslinyčėlė, kurią 1621 m. randam apleistą[30], bet 1635 jezavitas Motiejus Galminas čia buvo mokytoju. Mūsų gadynėj yra Žagarėj parakvijos mokslinyčėlė.

3. *Skuodo* mokslinyčėlę 1614 m. Jonas Karolius Chodkevyčia įsteigęs dovanojo tai gabalėlį žemės. Šiandien žiemomis kelios dešimtys parakvijos vaikų čia mokos rašto.

4. *Akmenės* mokslinyčėlei Ciprijonas Bžostovskis su Vaitiekum Zielinskiu, karaliaus kamisoriai, 1652 m. pavedė valaką žemės, o karalius Mykolas 1672 m. anųdviejų darbą už gerą paskaitė.

5. *Šeduvos* mokslinyčėlė senovėj lygi buvo kitoms parakvijos mokslinyčioms, metuose 1819 per kanauninką Jūzupą Rupeiką visu kuo aprūpinta, perdalyta buvo į dvi dali. Bet 1836 m. vyresnybė ir čia šiaipjau vaikiną Valentą Skokovskį padarė mokytoju.

6. *Joniškėlio* mokslinyčėlė mažne visų geroji tarp visų parakvijos mokslinyčių, per Vilniaus gubernijos marčelką Karpį kaip vien

[29] Raštai, Varniuose laikomi.

[30] Annuae litterae Societatis Jesu. [98]

rejkięnt apdowenota. Nu 1833 m. giwen pas je wisu żemajtiusi esąntiu parakwijes moksliniczìu pardietinis.

7. *Wajnutas* nu sena esąntej moksliniczelej, 1829 m. Juzups Wołodźko dowenojo 4,500 r. s. Wietas klebons kas meta atjem pracęntus ir mok ałgą mokitojuj. I septines deszimtis wajku wisumet cze szwejtas.

Ąnt pabajgos: Tituwienusi, Rietawi, Jurborkie ir Joniszkie, moka
↕ p. 65–66 wajkus mokitojej Witebskie mokiti. ↕

PARSKIRIMAS 3.

Mokiti lietas wiraj.

§. 186.

Je norietio iszskajtiti wisu wisus Żemajtiu rasztininkus, atsiejtum pardaug iłgaj biłoti: todieł patius woz mokitus kunegus tekietu cze paminieti.

Wisupirmu priderietum apraszìti *Petrą Rojzyuszą*, kurs i Diakonus te paszwęnsts, iłgaj wienok buwa Krażiu klebonu ir Warniu kanauniku. Bet jog Rojzyuszus gime ne Żemajtiusi, o darbus jo, iwajri żmones lankiszkaj aprasze(30); todieł ir nenoriu iszkułtu sziaudu bekulti. Tąn pati galem tarti apej *Motieju Stryjkowski* Warniu kanauniką, kurs grażes pasakas parasze; Warniu kanauniku rasztusi, apej tuodu wiru nieżodie neradau.

§. 187.

K. Mikołs Daukszus Żamajtis, Warniu kanauniks, Betigałas klebons ir Krażiu ałtorista, wirs bukłus ir diewobajmings, gieraj mokieje łotiniszkaj, lankiszkaj ir żemajtiszkaj. Pagał linkieima wiskupa

↕ p. 66–67 (30) Bentkowski i Hr. Ossoliński w Historyi literatury Polskiej. ↕

reikiant apdovanota. Nuo 1833 m. gyvena pas ją visų Žemaičiuose esančių parakvijos mokslinyčių perdėtinis.

7. *Vainuto* nuo seno esančiai mokslinyčėlei 1829 m. Jūzupas Volodzka dovanojo 4500 r. s. Vietos klebonas kas metą atima procentus ir moka algą mokytojui. Į septynias dešimtis vaikų visuomet čia šveičias.

Ant pabaigos: Tytuvėnuose, Rietave, Jurbarke ir Joniškу moko vaikus mokytojai, Vitebske mokyti.

PERSKYRIMAS 3

Mokyti lietos vyrai

§ 186

Jei norėčiau išskaityti visų visus Žemaičių raštininkus, atsieitų perdaug ilgai byloti, todėl pačius vos mokytus kunigus teketu čia paminėti.

Visų pirma priderėtų aprašyti *Petrą Roizijų*, kurs, į diakonus tepašvęstas, ilgai vienok buvo Kražių klebonu ir Varnių kanauninku. Bet jog Roizijus gimė ne Žemaičiuose, o darbus jo įvairūs žmonės lenkiškai aprašė[31], todėl ir nenoriu iškultų šiaudų bekulti. Tą patį galim tarti apie *Motiejų Strijkovskį*, Varnių kanauninką, kurs gražias pasakas parašė. Varnių kanauninkų raštuose apie tuodu vyru nė žodžio neradau.

§ 187

K. Mykolas Daukša, žemaitis, Varnių kanauninkas, Betygalos klebonas ir Kražių altarista, vyras buklus ir dievobaimingas, gerai mokėjo lotyniškai, lenkiškai ir žemaitiškai. Pagal linkėjimą vyskupo

[31] Bentkowski i Hr. Ossoliński w Historyi literatury Polskiej. [99]

Merkiele Giedrajte, lankiszką Postyllę arba sakimus kunega Wujka, żemajtiszkaj iszguldes, Wilňuo 1599 m. iszspaudina. Kningą tąn minawotam wiskupuj pripażintą, szędien retaj kami begał rasti, todieł łabaj but gieraj, kad kas ąntru atweju iszspaudintum. Kunegs Niesieckis saka(31) Daukszą iszdawůs sawa paties lietuwiszkus sakimus, ąnt apskrita meta; tikiu wienok ij apej iszgulditusius sznekiejus, nes kitu nieżinoti neżinom.

§. 188.

Kunegs Prąnciszkus Szrubauskis żemajtis, nu 1638 m. Jezawits. Wisumet priderąntej ełgdamos, nupelne sau mejlę ne węn artoju, bet ir diduomenes. Uż wis giwendams pas iwajres szejpjau kunegu bażniczes, tejp rupinos iszganimu żmoniu, jog ir patis netikielej stebiejos. Suwadindamos żmones, mażne kas diena sakie pamoksłus. Ważiojes tejpogi po sodas wajkus mokidams. Woz kieletą nedielu pas wieną bażniczę patrukies, jau idiem żinoje, kurs żmogus tos parakwijos nemok wisu prisakimu. Kad gieraus galietum wargdienius praszwejsti, paraszes *Katekizmą* lietuwiszką; prusiszku lieżuwiu, iszspaudina ir żmoniems iszdalije. Tejpogi iwajres kningeles ir giesmes żemajtiszkaj paraszes, be piningu wargdienems kajszioje. O metusi 1680 jem mirus, wisi żemajtej werkie; nes tąnkiej par atłajdus ir missies skiełbdams żodi Diewa su wisajs pażines turieje.

§. 189.

K. Kastąntins Szirwids lietuwis, wienolika metu sukakes i Jezawitus istoje. Metusi 1598 padares kietwerioki pasijemimą, mażne par wisą ąmże sawą skielbe żodi Diewa(32). Giwendams Wilniaus klosztoriuo szwęntomis dienomis ritmetejs sakie pamoksłus artojems, bażniczio S. Jona; par pietus tejgie sakimus diduomenej katedras bażniczio; ąnt gała pawakarie wisokie paszaukima żmoniems

↕ p. 67–68 (31) Korony polskiej w tomie I. ↕
↕ p. 68–69 (32) Historia scriptorum Societatis Jesu. ↕

Merkelio Giedraičio, lenkišką Postilę, arba sakymus kunigo Vujeko, žemaitiškai išguldęs, Vilniuj 1599 m. išspaudino. Knygą tą, minavotam vyskupui pripažintą, šiandien retai kame begali rasti, todėl labai būtų gerai, kad kas antru atveju išspaudintų. Kunigas Neseckis sako[32] Daukšą išdavus savo paties lietuviškus sakymus ant apskrito meto; tikiu vienok jį apie išguldytuosius šnekėjus, nes kitų nė žinoti nežinom.

§ 188

Kunigas Pranciškus Šrubauskis, žemaitis, nuo 1638 m. jezavitas. Visuomet priderančiai elgdamos, nupelnė sau meilę ne vien artojų, bet ir diduomenės. Užvis gyvendamas pas įvairias šiaipjau kunigu bažnyčias, taip rūpinos išganymu žmonių, jog ir patys netikėliai stebėjos. Suvadindamos žmones, mažne kas dieną sakė pamokslus. Važiojos taipogi po sodas, vaikus mokydamas. Vos keletą nedėlių pas vieną bažnyčią patrukęs, jau įdėm žinojo, kurs žmogus tos parakvijos nemoka visų prisakymų. Kad geriau galėtų vargdienius prašveisti, parašęs *Katekizmą* lietuvišką prūsišku liežuviu, išspaudino ir žmonėms išdalijo. Taipogi įvairias knygeles ir giesmes žemaitiškai parašęs [101], be pinigų vargdieniams kaišiojo. O metuose 1680 jam mirus, visi žemaičiai verkė, nes, tankiai per atlaidus ir misijas skelbdamas žodį Dievo, su visais pažines turėjo.

§ 189

K. Kastantinas Širvydas, lietuvis, vienuolika metų sukakęs, į jezavitus įstojo. Metuose 1598 padaręs ketveriokį pasiėmimą, mažne per visą amžių savą skelbė žodį Dievo[33]. Gyvendamas Vilniaus kliōštoriuj, šventomis dienomis rytmečiais sakė pamokslus artojams bažnyčioj šv. Jono, per pietus teigė sakymus diduomenei katedros bažnyčioj, ant galo pavakarėj visokio pašaukimo žmonėms

[32] Korony polskiej w tomie I. [100]
[33] Historia scriptorum Societatis Jesu.

iszguldinieje Ewanelies wieł lietūwiszkaj bažniczio S. Ignaciaus. Draugams parspiejęnt kad par daug tąnkiej ir iłgaj žmones mokidams, nepasižejstum, luob atsakiti „Okam deries mana swejkata, je ne darbuosuos". Mire Wilnuo 23 d. Rugpiutes 1631 m. Sawa ąmžie parasze kningas szes: 1. Clavis linguae lithvanicae Vilnae. 2. Dictionarium Polono-latino-lithvanicum, kuri atweju atwejejs iszspaudinta buwa. 3. Punktaj sakimu, lietuwiszkaj ir lankiszkaj parasziti, Wilnuo 1629 m. iszspausti.

§. 190.

Kunegs Mikołs Olszewskis zokaninks, parasze *Bromą atwertą ing wiecznasti,* kurę 1799 m. iszspaudina. Kningas tos ira nieka lieczes, nes tur sawiep daug netikamu pasaku.

K. Stanisłous Czerskis, Teologios Daktars, Warniu kanauniks, gime Inplęntusi gali 18oje ąmžiaus. Jaunistie gieraj Połocki nu Jezawitu
↕p. 69–70 pramokits, atwažiawia i Wilniaus wisuotinę moksli ↕ niczę ir wieł mokies. Paaugteriejes istoje Połocki i Jezawitus, o metusi 1807 niekokiu zokana prižadu nedares iszsiszwęnte i kunegus. Tuotarpu jauns Czerskis gawa pažines su Wilniaus wiskupu Strojnowskiu, kurs ij, kajpo mokitą žmogą pargobines i Wilniu, padare katedras bažniczes ałtoristu, pakiele i Kiermeliszkies klebonus ir dar isztajse jem wietą mokitojaus Wilniaus moksliniczio (Gimnazio). Par kieletą metu grekiszkos ir łotiniszkos kałbos wajkus mokies, tejp itika wiresnibej, jog ta 1819 m. dawe jem piningus kad wažiodamos po iwajres žemes, dar daugiaus ko mokitumes. Kajpogi Czerskis nu Prusu prasidiejes, kiauraj parwažiawa Wokitiu, Ęnglios, Prąncuzu ir Wałaku žemes. Parižuo wiraj mokiti prijeme ij draugistion kasieju pražuwuse miesta Herkulanum, Rimi draugistion Arkadiju, Jenne łotiniszkon draugistion, Krokawo padare ij Daktaru Teologios. Metusi 1821 Wilnion pagrižes, pasiusts buwa pas Didi Kunegajkszti Mikołą, kad ij lankiszkaj mokitum. Bet ne iłgaj trukies apęnt sugriža, o bespiedams pradieje kningas rasziti – parasze łotiniszko-lankiszką žodrodi isz-
↕p. 70–71 spaustą Wilnuo 1822 m.; Etymologią grekiszką, dwijosi daliesi, ↕ ir iszdawe kningas Horaciaus su iszguldimajs. Metusi 1825 pakiełts i

išguldinėjo evanelijas vėl lietuviškai bažnyčioj šv. Ignaciaus. Draugams perspėjant, kad, perdaug tankiai ir ilgai žmones mokydamas, nepasižeistų, atsakydavo: „O kam derės mano sveikata, jei nesidarbuosiu." Mirė Vilniuj 23 d. rugpjūčio 1631 m. Savo amžiuj parašė knygas šias: 1. Clavis linguae lithvanicae Vilnae. 2. Dictionarium Polono-latino-lithvanicum, kuri atvejų atvejais išspaudinta buvo. 3. Punktai sakymų, lietuviškai ir lenkiškai parašyti, Vilniuj 1629 m. išspausti. [102]

§ 190

Kunigas Mykolas Olševskis, zokaninkas, parašė *Bromą atwertą ing wiecznasti,* kurią 1799 m. išspaudino. [103] Knygos tos yra nieko liečios, nes turi saviep daug netikimų pasakų.

K. Stanislovas Čerskis, teologijos daktaras, Varnių kanauninkas, gimė Inpliantuose gale 18-ojo amžiaus. Jaunystėj gerai Polocke nuo jezavitų pramokytas, atvažiavo į Vilniaus visuotinę mokslinyčią ir vėl mokės. Paaugterėjęs įstojo Polocke į jezavitus, o metuose 1807, nė kokių zokano prižadų nedaręs, išsišventė į kunigus. Tuo tarpu jaunas Čerskis gavo pažines su Vilniaus vyskupu Strojnovskiu, kurs jį, kaipo mokytą žmogų, pargobinęs į Vilnių, padarė katedros bažnyčios altarista, pakėlė į Kiemeliškių klebonus ir dar ištaisė jam vietą mokytojo Vilniaus mokslinyčioj (gimnazijoj). Per keletą metų graikiškos ir lotyniškos kalbos vaikus mokęs, taip įtiko vyresnybei, jog ta 1819 m. davė jam pinigus, kad, važiodamos po įvairias žemes, dar daugiau ko mokytųsi. Kaipogi Čerskis, nuo Prūsų prasidėjęs, kiaurai pervažiavo Vokiečių, Anglijos, Prancūzų ir Valakų žemes. Paryžiuj vyrai mokyti priėmė jį draugystėn kasėjų pražuvusio miesto Herkulanumo, Ryme – draugystėn arkadijų, Jenoj – lotyniškon draugystėn, Krokuvoj padarė jį daktaru teologijos. Metuose 1821 Vilniun pagrįžęs, pasiųstas buvo pas didį kunigaikštį Mykolą, kad jį lenkiškai mokytų. [104] Bet neilgai trukęs apent sugrįžo, o bespėdamas pradėjo knygas rašyti; parašė lotyniškai-lenkišką žodrodį, išspaustą Vilniuj 1822 m., Etimologiją graikišką dviejose dalyse ir išdavė knygas Horacijaus su išguldymais. Metuose 1825 pakeltas į Varnių kanauninkus,

Warniu kanaunikus, pirma siki parsidąngina i Żemajtius. Tuotarpu mire Sałąntu prabaszczius Łaurinawicze. Alberts Gorskis tuokart Telsziu pawietes Marczełka, nuważiawes pas wiskupą Juzupą, pasisakie noris kad Czerskis i wietą Łaurinowiczes istotum. Kajpogi wiskupuj neprisztaraujęnt ir istoje. Cze bebudams iszdawe *Opisanie Dyecezyi Zmudzkiej* spaustą Wilnuo 1830 m. Sumiszima metams praejus, wiresnibe pradieje i Czerski skiersaj wejzieti, isz tos priżasties isirupines wejkiej susirga, o 1832 m. Warniusi ir mire. Tiesą sakąnt Czerskis buwa wirs diktaj mokits, gieros iszkałbas, mokieje: lankiszkaj, łotiniszkaj, prąncuziszkaj, wokiszkaj ir grekiszaj. Dar ir żemajtiszkaj buwa pramokies. Ipatingaj sugiwena, su ąmżina atilsi Szatejkiu jomilestu Marczełku Juzupu Ploteriu.

§. 191.

Dar tebgiwois diewobajmings rasztininks *K. Jurgis Ęmbrażiejus Pabrieża,* gime 15 d. Sause 1771 m. Skuoda parakwijo. Tiewaj jo, kajpo
↕ p. 71–72 bajoraj noriedamis lig łajku praszwejsti sunu sawą, ↕ dar jauniteli nuweże Kretingon, kami tuokart buwa gan giera mokslinicze. Tąn Jurgis szarpej parejes, sijkie auksztesniu mokslu. Nuważiawes i Wilniaus Akademię, mokies: Istoriju, Anatomies, Botanikas, Chemies, Chirurgies, Fizykas, prigimtu istatimu, Teologios ir iszguldima raszta szwęnta. Tejp ne węn akis atkases, bet ir daug ko giera iszmokies, 1794 m., sugriża i Żemajtius ir istoje i kunegus Warniu simunario. Cze dar dwetą metu pasimokies iszsiszwęnte i kunegus, ir buwa gan iłgaj kamendoriu. Metusi 1812 pakiełts i Kartinas ałtoristas, su didiu itęmpimu darbawos aplej iszganima dusziu. Bet matidams, jog tie darbaj tarp żmoniu, niekumet nedalejs kiek noręnt melsties ir daboti dajktus Diewa, m. 1816 iszsiżadiejes ałtorijes, istoje i Bernardinus, Kretingas klosztoriuo. Dar iszsikalbieje, kad zokana wiresnibe par wisą ąmżi niekur jo nekiłnotum. Ir cze wełtuo netruka Kunegs Pabrieża, keletą metu mokie parakwijes wajkus, paskiaus iłgaj buwa skielbieju żode Diewa. Żmones jo pamoksłu, kajpo kokie apasztoła su didżiausi atidi kłausa ir nemaż gaun pełną iszganinga. Kad is kozelniczion ilipes,
↕ p. 72–73 Tiewe musu tesukalbietum, ir ta jo małda, ↕ nebutum be dwasiszkas

pirmą sykį parsidangino į Žemaičius. Tuo tarpu mirė Salantų prabaščius Laurynavyčia. Albertas Gorskis, tuokart Telšių pavieto marčelka, nuvažiavęs pas vyskupą Jūzupą, pasisakė norįs, kad Čerskis į vietą Laurynavyčios įstotų. Kaipogi, vyskupui neprieštaraujant, ir įstojo. Čia bebūdamas, išdavė *Opisanie Dyecezyi Żmudzkiej,* spaustą Vilniuj 1830 m. [105] Sumišimo metams praėjus, vyresnybė pradėjo į Čerskį skersai veizėti, iš tos priežasties įsirūpinęs veikiai susirgo, o 1832 m. Varniuose ir mirė. [106] Tiesą sakant, Čerskis buvo vyras diktai mokytas, geros iškalbos, mokėjo lenkiškai, lotyniškai, prancūziškai, vokiškai ir graikiškai. Dar ir žemaitiškai buvo pramokęs. Ypatingai sugyveno su amžiną atilsį Šateikių jomylista marčelka Jūzupu Plioteriu.

§ 191

Dar tebgyvojąs dievobaimingas raštininkas *K. Jurgis Embraziejus Pabrėža* gimė 15 d. sausio 1771 m. Skuodo parakvijoj. Tėvai jo, kaipo bajorai, norėdami lig laiku prašveisti sūnų savą, dar jaunitelį nuvežė Kretingon, kame tuokart buvo gan gera mokslinyčia. Tą Jurgis šarpiai perėjęs siekė aukštesnių mokslų. Nuvažiavęs į Vilniaus Akademiją, mokės istorijų, anatomijos, botanikos, chemijos, chirurgijos, fizikos, prigimtų įstatymų, teologijos ir išguldymo Rašto švento. Taip ne vien akis atkasęs, bet ir daug ko gero išmokęs, 1794 m. sugrįžo į Žemaičius ir įstojo į kunigus Varnių seminarijoj. Čia, dar dvejetą metų pasimokęs, išsišventė į kunigus ir buvo gan ilgai kamendorium. Metuose 1812 pakeltas į Kartenos altaristas, su didžiu įtempimu darbavos apie išganymą dūšių. Bet, matydamas, jog tie darbai tarp žmonių niekuomet nedaleis kiek norint melstis ir daboti daiktus Dievo, m. 1816 išsižadėjęs altarijos, įstojo į bernardinus Kretingos kliōštoriuj. Dar išsikalbėjo, kad zokano vyresnybė per visą amžių niekur jo nekilnotų. Ir čia veltui netruko kunigas Pabrėža: keletą metų mokė parakvijos vaikus, paskiau ilgai buvo skelbėju žodžio Dievo. Žmonės jo pamokslų kaipo kokio apaštalo su didžiausia atidžia klauso ir nemaž gauna pelno išganingo. Kad jis, kozelnyčion įlipęs, Tėve mūsų tesukalbėtų, ir ta jo malda nebūtų be dvasiškos

naudas żmoniu, nęs tejp ira uż szwęntą turems, jog tarsi pats jo pasirodims, jau draud żmonės ir wed ąnt giera. Daugieł diewobajmingu żmoniu tur ij uż wadowa kielie iszganima; todieł K. Pabrieża kas diena kłausa wałąndu wałąndas iszpażinima nusidieimu. Noriedams dar ir mires mokiti żmoneles, szes'kningas parasze:

1. *Pamokstaj Dwasiszki łabaj pażiteczny.* Ira taj kninga jo rąnku paraszita, nesząnti łaksztu kietwirtiniu 356.

2. *Pamokstaj apej septinis Sakramentus.* Kninga nesząnti asztuoniniu łaksztu 546.

3. *Pamokstós arba erts apraszims wisokiu bajsibiu grieka neczystatas.* Kninga nemaż darba rejkaławusi, bet nepabęnkta; nesz łaksztu kietwirtiniu 140.

4. *Pamokstaj wayringosy materyosy ątrożniu wyjtu ir wajriusy łaykusy sakity,* nesząnti łakszty kietwirtiniu (ćwiartkowych) 860.

5. *Pamokstaj ir Katekizmaj,* łakszty tokiu pat 156.

6. *Kozonej ątnekuriu Nedielesdyjnu ir szwięntiu,* łakszty kietwirtiniu
↕p.73–74 358. ↕

7. *Kninga toręnti sawiey kozonius ąt nekuriu nedielesdyjnu ir ąt łabay daug szwiętiu, teypogi wayringusi atsyeimusi, kajpo pri nebasztyku ir t. t.* łakszty kietwirtiniu 622.

Parasze dar ir kitas kningeles dwasiszkusi dalikusi, kuriu wienok spaudinti nekiet.

Kunegs Pabrieża pażist kożną żolelę musu pusie augąntę, kożnos żina wardą ir pawardę, numana tejpogi kam kuri ira derąnti. Nemaż żolu użwis pajurie sułases ir apraszes, nulejda i Wilniu Jundziłłams, kad i Lietuwos żolininka iraszitum. Parasze tami daliki szes kningas:

1. *Nomenclator Botanicus seu comparatio veteris Botanicae ad nomina Botanicae systematicae.* Kninga nesząnti erkużiniu łakszty 36.

2. *Skutki lekarskie niektórych roślin i sposób używania tychże w rozmaitych chorobach, wyjęte z dzieła Symona Syreniusa Doktora Akademii Krakowskiéj,* kietwirtiniu łakszty 123.

3. *Zodyns Biilun Augminiczyniu łotin-żemajtiniu;* rąnkas raszts nesząns kietwirtiniu łakszty 328.

4. *Sryje Balsenyyniu biilun żemajtiu-lotynyyniu;* tokiu pat łakszty
↕p.74–75 253. ↕

naudos žmonių, nes taip yra už šventą turimas, jog tarsi pats jo pasirodymas jau draudžia žmones ir veda ant gero. Daugel dievobaimingų žmonių turi jį už vadovą kely išganymo; todėl k. Pabrėža kas dieną klauso valandų valandas išpažinimo nusidėjimų. [107] Norėdamas dar ir miręs mokyti žmoneles, šias knygas parašė:

1. *Pamokstaj Dwasiszki labaj pażiteczny.* Yra tai knyga, jo ranka parašyta, nešanti lakštų ketvirtinių 356.

2. *Pamokstaj apej septinis Sakramentus.* Knyga, nešanti aštuoninių lakštų 546.

3. *Pamokstós arba erts apraszims wisokiu bajsibiu grieka neczystatas.* Knyga nemaž darbo reikalavusi, bet nepabengta; neša lakštų ketvirtinių 140.

4. *Pamokstaj wayringosy materyosy ąt rożniu wyjtu ir wajriusy łaykusy sakity,* nešanti lakštų ketvirtinių (ćwiartkowych) 860.

5. *Pamokstaj ir Katekizmaj,* lakštų tokių pat 156.

6. *Kozonej ąt nekuriu Nedielesdyjnu ir szwięntiu,* lakštų ketvirtinių 358.

7. *Kninga toręnti sawiey kozonius ąt nekuriu nedielesdyjnu ir ąt łabay daug szwiętiu, teypogi wayringusi atsyeimusi, kajpo pri nebasztyku ir t. t.,* lakštų ketvirtinių 622.

Parašė dar ir kitas knygeles dvasiškuose dalykuose, kurių vienok spaudinti neketa.

Kunigas Pabrėža pažįsta kožną žolelę, mūsų pusėj augančią, kožnos žino vardą ir pavardę, numano taipogi, kam kuri yra deranti. Nemaž žolių, užvis pajūry sulasęs ir aprašęs, nuleido į Vilnių Jundzilams, kad į Lietuvos žolininką įrašytų. Parašė tame dalyke šias knygas:

1. *Nomenclator Botanicus seu comparatio veteris Botanicae ad nomina Botanicae systematicae.* Knyga, nešanti erkužinių lakštų 36.

2. *Skutki lekarskie niektórych roślin i sposób używania tychże w rozmaitych chorobach, wyjęte z dzieła Symona Syreniusa Doktora Akademii Krakowskiéj,* ketvirtinių lakštų 123.

3. *Żodyns Biilun Augminiczyniu łotin-żemajtiniu;* rankos raštas, nešąs ketvirtinių lakštų 328.

4. *Sryje Balsenyyniu biilun żemajtiu-lotynyyniu;* tokių pat lakštų 253.

5. *Taylo Augimių arba Botanika;* łaksztu erkusziniu 316.
6. Dar nugis tebrasza: *Weykałas augimių sogadliwuiu – Irąnkis weysynas augimiu sógadliwuiu – Rodikle augimiu woodyjętiu, ir Botanikę początkową.*

Be gała darbus tas zokaninks, niekumet nespie. Woz atkalbiejes poterus ir kitus apejes żigius, diena isz dienos rasza. Pratęnsk Diewi jem ąmżi, ir sutejk turtingą poną, kurs paraszitas par ij kningas iszspaudines, żmoniems apskiełbtum!

§. 192.

Kunegs Benewenturs Gojlewicze, gimes 1752 m. Rassejniu pawietie, lig łajku mokslus Rassejniusi iszeje. O noriedams dar łabjaus wisa ko pramokti 1773 m. nuważiawa i Wilniaus Akademią, isz kur sugriża jau daktaru pilozopios. Tejp didi moksla igies Gojlewicze jebkami but gawes duonas papęnti, ne miegdams wienok żemiszkusi dalikusi, 1781 m. użsirasze i Warniu simunariję, o dwetą metu nulejdes ir i kunegus iszsiszwęnte. Wiskups Stapons iszsigirdes apej kune-
↕p. 75-76 ga Bene ↕ wenturas diewobajmingą bukłumą, pawadina ij Warszuwon, kad pagustum westi iwajrius rejkałus ir gieriaus iszmoktum bażniczes istatimus. Kajpogi Gojlewicze kieletą metu tęn patruka. I żemajtius pagriżes, tujaus Warniu klebonię gawa. Bet paskiaus par minawotą wiskupą pakiełts i Warniu kanaunikus ir katedras bażniczes ałtoristas; iszsiżadieje klebonijes. Juzups Kunegajksztis Giedrajtis i musu wiskupus istojes, ligi dali milieje kunegą Benewenturą: metusi 1808 i Warniu prałotus ij pakieles, padare sawa apiciołu ir pawede wisu wisus żemajtiu kunegus, kad jus kiłnotum ir walditum kajp sau tinkams. Nu to łajka, par kiaurą sawą ąmżi, didelej iszmintingaj kunegajs walde.

Nors apsunkintas wiskupistes rejkałajs, kas dienia wienok kłause iszpażinima nusidieimu, niekur i wieszes niewajksztioje, daries padorej, bet ne puoszies, diena isz dienos neturtingus szelpe. Metusi 1828 gawes kriżiu S. Włodimiera kietwirtoje atskirima, woz idiem rejkięnt tepasije ij ąnt sawa krutini. Metusi 1831 ligaj cholerąj kiłus, wiresnibe apstate sargajs Warniu miesteli, kad niewiens

5. *Taylo Augimiu arba Botanika;* lakštų erkužinių 316.
6. Dar nugis tebrašo: *Weykałas augimiu sogadliwuiu, Įrąnkis weysynas augimiu sógadliwuiu, Rodikle augimiu woodyjętiu* ir *Botanikę początkową.* [108]

Be galo darbus tas zokaninkas niekuomet nespėja. Vos atkalbėjęs poterius ir kitus apėjęs žygius, diena iš dienos rašo. Pratęsk, Dieve, jam amžių ir suteik turtingą poną, kurs, parašytas per jį knygas išspaudinęs, žmonėms apskelbtų!

§ 192

Kunigas Beneventūra Gailevyčia, gimęs 1752 m. Raseinių paviete, lig laiku mokslus Raseiniuose išėjo. O norėdamas dar labiau visa ko pramokti, 1773 m. nuvažiavo į Vilniaus Akademiją, iš kur sugrįžo jau daktaru filosofijos. Taip didį mokslą įgijęs, Gailevyčia jeb kame būtų gavęs duonos papentį, nemėgdamas vienok žemiškuose dalykuose, 1781 m. užsirašė į Varnių seminariją, o dvejetą metų nuleidęs, ir į kunigus išsišventė. Vyskupas Staponas, išsigirdęs apie kunigo Beneventūros dievobaimingą buklumą, pavadino jį Varšuvon, kad pagustų vesti įvairius reikalus ir geriau išmoktų bažnyčios įstatymus. Kaipogi Gailevyčia keletą metų ten patruko. Į Žemaičius pagrįžęs, tuojau Varnių kleboniją gavo. Bet paskiau, per minavotą vyskupą pakeltas į Varnių kanauninkus ir katedros bažnyčios altaristas, išsižadėjo klebonijos. Jūzupas kunigaikštis Giedraitis, į mūsų vyskupus įstojęs, lygia dalia mylėjo kunigą Beneventūrą; metuose 1808, į Varnių pralotus jį pakėlęs, padarė savo opiciolu ir pavedė visų visus Žemaičių kunigus, kad juos kilnotų ir valdytų kaip sau tinkamas. Nuo to laiko per kiaurą savą amžių dideliai išmintingai kunigais valdė.

Nors apsunkintas vyskupystės reikalais, kas dieną vienok klausė išpažinimo nusidėjimų, niekur į viešes nevaikščiojo, darės padoriai, bet nesipuošė, diena iš dienos neturtingus šelpė. Metuose 1828 gavęs kryžių šv. Vladimiro ketvirtojo atskyrimo, vos įdėm reikiant tepasiejo jį ant savo krūtinės. Metuose 1831 ligai cholerai kilus, vyresnybė apstatė sargais Varnių miestelį, kad nė vienas nebeišeitų

nebeiszejtum ne įejtum. Tokio gadinie už wis židaj neturęntis atsar-
↕p.76-77 gaj duonas, pradieje badu stipti. ↕ Pamates taj Apiciołs, kajp imanidams jus szelpe. Tąn pati meta 30 d. Birziele, kad Maskolej par kiaurą dieną su Lankajs pas Pawąndeni muszusis ateje i Warnius, newienam daugieł dajktu atjeme, iszgirdusis wienok apej gierumą ir dorumą Apicioła, niewiena jo dajktele nekuszina. Tretuj metu praejus parkarszusem Kuneguj Benewenturaj, pradieje kas karts didiaus stajbej gielti. Ąnt gała 1835 m. sunkiej isirgies, dowenojo wisas skołas židams, isakie kad kuns jo butum pałajdots Warniu parakwijes kapusi, o prijemes szwęntus Sakramentus, Liepas mienesij bęnguntes, iszkielawa i dąngu. I jo łajdotuwes suwažiawa daug kunegu žmoniu ir židu. Budinej besąnt, sakimą tejgie senis Rudnickis kanauniks. Akmuo ąnt kapu Gojlewiczes paguldits, iłgaj dar skiełbs žmoniems jo doribę. Swejks dar tebibudams parasze ir iszspaudina kningelę, kurios ira szioks paraszas. *Moksłas Krikszczioniszkas.* Węnkart tejpogi su kanauniku Mogienu, padieje wiskupuj Juzupuj *Naui Istatimą*
↕p.77-78 *Wieszpaties musu Jezaus Kristaus,* žemajtiszkaj iszgulditi. ↕

§. 193.

Kunegs Simons Gross isz wokitiu gimima, istojes i Bernardinus, iszmoka lankiszkaj ir łotiniszkaj. Iłgaj mokie Bernardinu klerikus – ąmži gali parkiełts i Kretingą, kad galietum iszpažinima grieku kłausiti, iszsimokie žemajtiszkaj – Pagalau 1835 m. parasze *Kałboriedą Ležuwe Zemajtiszka.* Kninga ta łabaj giera tebier pri P. Marcinowskie Wilnuo, lig sziolej nespaudinta.

Dar tebgiwois mokits Warniu prałots Akmenes klebons ir Teologios Daktars, *Kalikstas Kossakowskis,* parasze tejpogi *Kałboriedą* arba Grammatiką žemajtiszką.

Warniu kanauniks Szaduwos klebons ir daugieł križiu ženklininks *Juzups Rupejka,* iszgulde žemajtiszkaj lankiszką P. Chodzkas kningą, wadinamą *Jons isz Swisłocziaus.*

Kunegs Ąntons Sawickis iszgulde žemajtiszkaj Tamosziaus isz Kempis kningelę apej *Kristaus sekimą,* tuo tikt negieraj, jog warkszus
↕p.78-79 daugieł wietosi nesuprata žodiu Tamosziaus. ↕

nei įeitų. Tokioj gadynėj užvis žydai, neturintys atsargai duonos, pradėjo badu stipti. Pamatęs tai, opiciolas kaip įmanydamas juos šelpė. Tą patį metą 30 d. birželio, kad maskoliai, per kiaurą dieną su lenkais pas Pavandenę mušęsi, atėjo į Varnius, ne vienam daugel daiktų atėmė, išgirdę vienok apie geruma ir dorumą opiciolo, nė vieno jo daiktelio nekušino. Trejetui metų praėjus, perkaršusiam kunigui Beneventūrai pradėjo kaskarts didžiau staibiai gelti. Ant galo 1835 m. sunkiai įsirgęs, dovanojo visas skolas žydams, įsakė, kad kūnas jo būtų palaidotas Varnių parakvijos kapuose, o priėmęs šventus sakramentus, liepos mėnesiui bengiantis, iškeliavo į dangų. Į jo laidotuves suvažiavo daug kunigų, žmonių ir žydų. Budynei besant, sakymą teigė senis Rudnickis, kanauninkas. Akmuo, ant kapo Gailevyčios paguldytas, ilgai dar skelbs žmonėms jo dorybę. Sveikas dar tebebūdamas parašė ir išspaudino knygelę, kurios yra šioks parašas: *Moksłas Krikszczioniszkas.* Vienkart taipogi su kanauninku Mogėnu padėjo vyskupui Jūzupui *Naui Istatimą Wieszpaties musu Jezaus Kristaus* žemaitiškai išguldyti. [109]

§ 193

Kunigas Simonas Grosas, iš vokiečių gimimo, įstojęs į bernardinus, išmoko lenkiškai ir lotyniškai. Ilgai mokė bernardinų klierikus. Amžiaus gale perkeltas į Kretingą, kad galėtų išpažinimo griekų klausyti, išsimokė žemaitiškai. Pagaliau 1835 m. parašė *Kałboriedą Ležuwe Žemajtiszka.* Knyga ta labai gera tebėra prie p. Marcinovskio Vilniuj lig šiolei nespaudinta.

Dar tebgyvojąs mokytas Varnių pralotas, Akmenės klebonas ir teologijos daktaras *Kalikstas Kosakovskis* parašė taipogi *Kałboriedą,* arba gramatiką, žemaitišką. [110]

Varnių kanauninkas, Šeduvos klebonas ir daugel kryžių ženklininkas *Jūzupas Rupeika* išguldė žemaitiškai lenkišką p. Chodzkos knygą, vadinamą *Jons isz Swisłocziaus.*

Kunigas *Antanas Savickis* išguldė žemaitiškai Tamošiaus iš Kempės knygelę *Apej Kristaus sekimą* [111], tuo tik negerai, jog vargšas daugel vietose nesuprato žodžių Tamošiaus.

PARSKIRIMAS 4.

Apej zokaninkus.

§. 194.

JEZAWITAJ KRAŽIUSI.

Jezawitaj už wisus zokaninkus pirmesnej i Žemajtius atwika: todieł nu ju apraszimą, rejk pradieti. Kunegajsztis Merkielis Giedrajtis Žemajtiu wiskups, girdiedams Jezawitams didelej kłojęntes Lietuwo žmones mokiti; užsigiejde pargobinti jus i sawą wiskupistę. Kajpogi parasze i Wilniu mełzdams, kad bęn dwetą Jezuwitu

↕ p. 79–80 jem atsiustum, o tuotarpu pirkies Kražiusi gabaleli žemes, pasta ↕ tidina trobelę(33). Nieko netrukus Motiejus Golmins su Merkielu Daugielu abudu Jezawitu atkielawa pas wiskupą, o tas pawede anuodum naujej Kražiusi(34) pastatitą trobelę. Jezawitu neturiedamu

(33) Trobale ta, riogsoje ąnt kałwali už faru papelkie, ties kapajs.

(34) Sodą *Kražejs* wadinamą, Lietuwos kunegajksztems priderąntę 1414 m. didis kunegajksztis Witaudas pakiele i Pawietes miestus. (Kojołowicz Hist. Lit. par. 2). Metusi 1547 Kražejs walde Stanisłous Kiejzgajlis, Oną Radziwiłłajtę wedes, ir raszies Kražiu Jomilestu (Hrabia na Krožach). Rasza apej tąn daliką Niesieckis *Korony Polskiej* T. 2, kart. 517. Biszki paskiaus wieł pats Karalus Kražiu ponu buwa, o nu to teka praszalejtems szioki ejłu. Metusi 1559 Kunegajksztiene Suffolska Kotrina, su sawa wiru Berthu, abudu ęngliku, kažiko sawa žemie pabugusiu, neždamu giwibą, atspruka i Lanku žemę. Atwažiawusi pas Karalą Zygmuntą Augustą, užmokieje jem 3,676 musztinius (kožnas musztinis nesze tuokart 34 musu berlinkas) nepiningajs, bet auksu, žemcziugajs ir manelejs. Karalus paguldes tus brąngius dajktus karalistes iždi arba skarbi; pawede Kunegajksztinej Kotrinaj Kražius su žmoniemis, dwaru ir wisu apłatu. Kieletą metu patrukusiu swetiu, užsigiejde griszti i sawą žemę ir melde Karalaus, kad anuodums piningus atiduotum. Karalus nerades iždi piningu, isakie Mikałojuj Kunegajksztiuj Radziwiłłuj, kad praszalejtems prigulentius piningus, isz

↕ p. 80–81 sawa kiszenes užmokie ↕ tum. Kąn Radziwiłłuj padarius, Zygmunts Augustas ikajtu (prawém zastawném), Kražius jem atidawe. Radziwiłłs Kražius igijes, to wieto, kurio szędien rioksa Jezawitu bažnicze, iszstates mura rumuo, piłu apipile, o kad dar guwiaus galietum nu neprietelu ginties, par widuri miestele iszkase ąntrą wagą upej Kražąnczuj ir undeni ilejda. Mikałojuj mirus, Mikałojus

PERSKYRIMAS 4

Apie zokaninkus

§ 194

JEZAVITAI KRAŽIUOSE

Jezavitai už visus zokaninkus pirmiau į Žemaičius atvyko, todėl nuo jų aprašymą reikia pradėti. Kunigaikštis Merkelis Giedraitis, Žemaičių vyskupas, girdėdamas jezavitams dideliai klojantis Lietuvoj žmones mokyti, užsigeidė pargobinti juos į savą vyskupystę. Kaipogi parašė į Vilnių, melsdamas, kad bent dvejetą jezavitų jam atsiųstų, o tuo tarpu, pirkęs Kražiuose gabalėlį žemės, pastatydino trobelę[34]. Nieko netrukus, Motiejus Galminas su Merkeliu Daugėla, abudu jezavitu, atkeliavo pas vyskupą, o tas pavedė aniedviem naujai Kražiuose[35] pastatytą trobelę. Jezavitu, neturėdamu savo

[34] Trobelė ta riogsojo ant kalvelės už faros papelky ties kapais.

[35] Sodą, *Kražiais* vadinamą, Lietuvos kunigaikščiams priderančią, 1414 m. didis kunigaikštis Vytautas pakėlė į pavieto miestus (Kojałowicz. Hist. Lit. par. 2. [112]). Metuose 1547 Kražiais valdė Stanislovas Kęsgailis, Oną Radzivilaitę vedęs, ir rašės Kražių jomylista (Hrabia na Krożach). Rašo apie tą dalyką Neseckis *Korony Polskiej* T. 2. kart. 517. [113] Biškį paskiau vėl pats karalius Kražių ponu buvo, o nuo to teko prašaleičiams šiokia eile. Metuose 1559 kunigaikštienė Sufolska Kotryna su savo vyru Bertu, abudu engliku, kaži ko savo žemėj pabūgusiu, nešdamu gyvybę, atspruko į Lenkų žemę. Atvažiavusi pas karalių Zigmantą Augustą, užmokėjo jam 3676 muštinius (kožnas muštinis nešė tuokart 34 mūsų berlinkas) ne pinigais, bet auksu, žemčiūgais ir maneliais. Karalius, paguldęs tuos brangius daiktus karalystės ižde, arba skarbe, pavedė kunigaikštienei Kotrynai Kražius su žmonėmis, dvaru ir visu aplatu. Keletą metų patrukusiu, svečiu užsigeidė grįžti į savą žemę ir meldė karaliaus, kad anųdviejų pinigus atiduotų. Karalius, neradęs ižde pinigų, įsakė Mikalojui kunigaikščiui Radzivilui, kad prašaleičiams prigulinčius pinigus iš savo kišenės užmokėtų. Ką Radzivilui padarius, Zigmantas Augustas įkaitu (prawém zastawném) Kražius jam atidavė. Radzivilas, Kražius įgijęs, toj vietoj, kurioj šiandien riogso jezavitų bažnyčia, išstatęs mūro rūmus, pyla apipylė, o kad dar guviau galėtų nuo neprietelių gintis, per vidurį miestelio iškasė antrą vagą upei Kražantei ir vandenį įleido. Mikalojui mirus, Mikalojus Kristupas Radzivilas

sawa ipatingos bažniczes, skielbe žodi Diewa ir miszes łajkie parakwijes bažniczio. Matidams anuodums neturtą wiskups, kietina pirkti Kražius ir kartu su Paszwitinė dwaru, Jezawitams pawesti, bet to nesuskubes padariti didelej isirga. O susiprates mirsis, užrasze Jezawitams 2,000 węngriszku raudonuju, kad už tus piningus klosztoriu Kražiusi sau pastatitumes(35). Giedrajte ipiedinis wiskups Pacus, ligi dali giejde, kad Jezawitaj wisumet Žemajtiusi giwentum; rejkieje tikt wietą tam derąntę paskirti. Wiskups norieje, kad isikurtum Warniusi ir žadieje pawesti jems parakwijes bažniczę S. Aleksęndras su wisu jos turtu; Jons Karolus Chodkiewicze Žemajtiu wisuotinis storasta, traukie jus i sawą miesteli Skuodą ir kietina wisu kuomi jus aprupinti; o kunegajksztis Radziwiłłs linkieje kad Kražiusi apskirtum sau wietą. Didžiunams tejp ne sutinkunt,

Krisztups Radziwiłłs melde Zygmuntą Augustą, kad jem Kražius ąmžinaj atiduoti tejktumes. Karalus žinodams jog Radziwiłłaj nemaž ko giera karalistej padare, iszkłause jo meldima. Raszts par Zygmuntą Augustą tami daliki 1. d. Birziele 1568 m. Gradni didem sueimuj esąnt iszduotas, paskuj nesitikietaj sudegie. Radziwiłłs pabugies kad Kražiu jem kas neatimtum, melde karalaus Stapona, kad sawa pranokieje dowenas patwirtintum. Karalus isz senu rasztu datires, jog Kražej idiem buwa atiduoti Radziwiłłams, Malborkie 1577 m. ąntru atweju jems Kražius dowenoje. Nu to łajka Radziwiłłaj wisumet ir walde ir raszies Kražiu Jomilestomis. Tiems patims noręnt, karalus Stanisłous Augustas 1780 m. dalejda kad Kražiusi kožno nedielo butum du turgu, o tris jomarkaj: *pirmasis* prasidedąns nu Triju Karalu, o patęnkus kietures nedieles; *ąntrasis* tret nedie-
↕ p. 81–82 linis prasidedąns par S. Ąntoną; *trets* wieł 4. ne ↕ dieles patenkus, prasidedąns par S. Idzia. Tas lejdims niekam negielawa; nes jomarkaj neiwika. Szędien Kražiusi buwo wiens nedielo turgus, ir metusi kieturi arklinej jomarkaj, dieną te patenkąntis; par S. Mikołą, S. Łauriną, Sekmines ir tris Karalus. Metusi 1801 Radziwiłłaj pardawe Kražius su wisu apłatu Juzupuj Radziewiczej už 25,000 raudonuju. Kurs užmokiejes woz pusę tu piningu, pasijeme iszmokieti skołas par Radziwiłłus užtrauktas ąnt Kražiu. Igijes Rodziewicze tejp didius turtus, nemokieje doraj ukies westi, klejda kur pakluk piningus, dar didesnes skołas dare. Kąn iszwides Jenerołs Lanku Judyckis, už 11,000 raudonuju ir 10,000 auksinu isz Kražiu sau priderąntiu; užjeme didesnę pusę walstiaus. O biszkieli paskiaus suds iszdalieje miesteli ir walstiu tiems wisims, kurie buwa ikiszusis piningus. Toki ejłu szędien Kražej mažne tiek tur ponu, kiek butu. Ira szędien Kražiusi szioku tokiu szimts butu arba trobalu.

↕ p. 82–83 (35) Rostowski Hist. Litv. Soc. Jesu. lib. 3. i Testament Melchiora Giedrojcia. ↕

ypatingos bažnyčios, skelbė žodį Dievo ir mišias laikė parakvijos bažnyčioj. Matydamas anųdviejų neturtą, vyskupas ketino pirkti Kražius ir kartu su Pašvitinio dvaru jezavitams pavesti, bet, to nesuskubęs padaryti, dideliai įsirgo. O susipratęs mirsiąs, užrašė jezavitams 2000 vengriškų raudonųjų, kad už tuos pinigus klioštorių Kražiuose sau pasistatytų[36]. Giedraičio įpėdinis vyskupas Pacas lygia dalia geidė, kad jezavitai visuomet Žemaičiuose gyventų; reikėjo tik vietą tam derančią paskirti. Vyskupas norėjo, kad įsikurtų Varniuose, ir žadėjo pavesti jiems parakvijos bažnyčią šv. Aleksandros su visu jos turtu; Jonas Karolius Chodkevyčia, Žemaičių visuotinis storasta, traukė juos į savą miestelį Skuodą ir ketino visu kuo juos aprūpinti; o kunigaikštis Radzivilas linkėjo, kad Kražiuose apskirtų sau vietą. Didžiūnams taip nesutinkant,

meldė Zigmantą Augustą, kad jam Kražius amžinai atiduoti teiktųsi. Karalius, žinodamas, jog Radzivilai nemaž ko gero karalystei padarė, išklausė jo meldimo. Raštas, per Zigmantą Augustą tame dalyke 1 d. birželio 1568 m. Grodne didžiam suėjimui esant išduotas, paskui nesitikėtai sudegė. Radzivilas, pabūgęs, kad Kražių jam kas neatimtų, meldė karaliaus Stapono, kad savo pranokėjo dovanas patvirtintų. Karalius, iš senų raštų datyręs, jog Kražiai įdėm buvo atiduoti Radzivilams, Malborke 1577 m. antru atveju jiems Kražius dovanojo. Nuo to laiko Radzivilai visuomet ir valdė, ir rašės Kražių jomylistomis. Tiems patiems norint, karalius Stanislovas Augustas 1780 m. daleido, kad Kražiuose kožnoj nedėlioj būtų du turgu, o trys jomarkai: *pirmasis*, prasidedąs nuo Trijų karalių, o patenkąs keturias nedėlias; *antrasis* tretnedėlinis, prasidedąs per šv. Antaną; *trečiasis*, vėl 4 nedėlias patenkąs, prasidedąs per šv. Idzią. Tas leidimas niekam negeliavo, nes jomarkai neįvyko. Šiandien Kražiuose buvoja vienas nedėlioj turgus ir metuose keturi arkliniai jomarkai, dieną tepatenkantys, – per šv. Mykolą, šv. Lauryną, Sekmines ir Tris karalius. Metuose 1801 Radzivilai pardavė Kražius su visu aplatu Jūzupui Rodzevyčiai už 25 000 raudonųjų. Kurs, užmokėjęs vos pusę tų pinigų, pasiėmė išmokėti skolas, per Radzivilus užtrauktas ant Kražių. Įgijęs Rodzevyčia taip didžius turtus nemokėjo dorai ūkio vesti, kleidė kur pakliūk pinigus, dar didesnes skolas darė. Ką išvydęs, jenerolas lenkų Judickis už 11 000 raudonųjų ir 10 000 auksinų, iš Kražių sau priderančių, užėmė didesnę pusę valsčiaus. O biškelį paskiau sūdas išdalijo miestelį ir valsčių tiems visiems, kurie buvo įkišę pinigus. Tokia eile šiandien Kražiai mažne tiek turi ponų, kiek butų. Yra šiandien Kražiuose šiokių tokių šimtas butų, arba trobelių.

[36] Rostowski Hist. Litv. Soc. Jesu. lib. 3. i Testament Melchiora Giedrojcia. [114]

atważiawa i Żemajtius Jons Argentus Lietuwas Prawinciołs su Powilu Bokszu abudu Jezawitu, kuriuodu wisas minawotoses wietas parwejziejusiu, iszrinka wietą pirmam klosztoriuj Krażiusi. Pajutes tus dalikus Krażiu Pons Mikałojus Krisztups Radziwiłłs, 1613 m. dowenoje Jezawitams numus sawa, pamatus mura piles (zamku) ir gabałą żemes widurie miestele. Wiskups Pacus paskajtes Paszwitini tarp turtu wiskupa, pasijeme mokieti pracentą nu piningu, par Merkieli Giedrajti jems użraszitu. Ąnt gała Jons Karolus Chodkiewicze, użrasze jems walstiu. O wisą tąn darbą sueims 1615 m. Warszuwo atliktas patwirtina(36).

§. 195.

ISIKURIMS KRAŻIUSI JEZAWITU.

Metusi 1616 Jezawits Jons Jamiałkowskis su dum brolum isz Wierzbołowa i Krażius atważiawa, o dewini Jezawitaj isz Wilniaus cze atwika. Wisi tuotarpu pasidieje mede nu kunegajkszte Radziwiłła gautusi numusi. Jamiałkowskis kajpo klosztoriaus pardietinis, dweta metu buwie iszwede mura tąn dali klosztoriaus, kuri stou i pietus. Metusi 1621 2 d. Giegużies, ąnt Radziwiłła piles pamatajs, Jezawitaj pradiejo dirbti mura bażniczę. Wiskups Stanisłous Kiszka nu Jezawitu pakwiestas atważiawa i Krażius ir paszwęnte kiertini akmeni(37). Motiejus Kazimiers Sarbiewskis jezawits, tos dienos minawonej, parasze łotiniszkaj dajlę giesmę (odę). Jons Karolus Chodkiewicze jezawitus bażniczę dirbąntius piningajs suszelpie(38). Metusi 1689 pabęngusis

↕ p. 83–84 (36) Apej taj ludij popierej Krażiu moksliniczes. ↕

(37) Ąnt tuo akmeniu szioki iszkała paraszą: „D. O. M. A salutifero integerrimae Virginis partu anno primo, supra M.DC.XX. Christi in terris Vicario ad clavem Ecclesiae tenendum secundis auspiciis recenter clecto, Gregorio XV. etc. Rostowski Hist. Lit. Soc. Jesu par. I.

↕ p. 82–83 (38) Senolej pasako, Chodkiewiczę pawedus Jezawitams ↕ wieną dwarą su żmoniemis, kad tuomi patolej walditum, pakoł nepabęngs dirbti bażniczes. O Jezawitaj kad dwara nenustotum ir lig pat isz Krażiu iszejdamis, wiena bażniczes boksztą nebęngie.

atvažiavo į Žemaičius Jonas Argentas, Lietuvos provinciolas, su Povilu Bokša, abudu jezavitu, kuriuodu, visas minavotąsias vietas perveizėjusiu, išrinko vietą pirmam kliošToriui Kražiuose. Pajutęs tuos dalykus, Kražių ponas Mikalojus Kristupas Radzivilas 1613 m. dovanojo jezavitams namus savo, pamatus mūro pilies (zamku) ir gabalą žemės vidury miestelio. Vyskupas Pacas, paskaitęs Pašvitinį tarp turtų vyskupo, pasiėmė mokėti procentą nuo pinigų, per Merkelį Giedraitį jiems užrašytų. Ant galo Jonas Karolius Chodkevyčia užrašė jiems valsčių. O visą tą darbą suėjimas, 1615 m. Varšuvoj atliktas, patvirtino[37].

§ 195

ĮSIKŪRIMAS KRAŽIUOSE JEZAVITŲ

Metuose 1616 jezavitas Jonas Jamelkovskis su dviem broliam iš Virbalio į Kražius atvažiavo, o devyni jezavitai iš Vilniaus čia atvyko. Visi tuo tarpu pasidėjo medžio nuo kunigaikščio Radzivilo gautuose namuose. Jamelkovskis, kaipo kliošToriaus perdėtinis, dvejeto metų būvy išvedė mūro tą dalį kliošToriaus, kuri stovi į pietus. Metuose 1621 2 d. gegužės ant Radzivilo pilies pamatų jezavitai pradėjo dirbti mūro bažnyčią. Vyskupas Stanislovas Kiška, nuo jezavitu pakviestas, atvažiavo į Kražius ir pašventė kertinį akmenį[38]. Motiejus Kazimieras Sarbievskis, jezavitas, tos dienos minavonei parašė lotyniškai dailią giesmę (odę). Jonas Karolius Chodkevyčia jezavitus, bažnyčią dirbančius, pinigais sušelpė[39]. Metuose 1689, pabengę

[37] Apie tai liudija popieriai Kražių mokslinyčios.

[38] Ant to akmens šiokį iškalė parašą: „D. O. M. A salutifero integerrimae Virginis partu anno primo, supra M. D. C. XX. Christi in terris Vicario ad clavem Ecclesiae tenendum secundis auspiciis recenter electo, Gregorio XV. etc." Rostowski Hist. Lit. Soc. Jesu par. I.

[39] Senoliai pasakoja Chodkevyčią pavedus jezavitams vieną dvarą su žmonėmis, kad tuo patolei valdytų, pakol nepabengs dirbti bažnyčios. O jezavitai, kad dvaro nenustotų, ir lig pat iš Kražių išeidami vieno bažnyčios bokšto nebengė.

darbą isikure naujoje bażniczio(39), kurę tąn pati meta, wiskups Kazimiers Pacus paszwęntė. Widuri bażniczes jezawitaj papuosze dwiliku ałtoriu dajlides darba. Didemij, pakabina grażę malawonę arba abrozą, iszraszitą Wałaku żemie par Leonardą de Vinczi(40), malawone ta, rejszkie Motinos Diewa i dąngu jemimą. Tejpogi pujkię malawonę Aprejszkima, istate i ałtoriu draugistes tarnu Marios (sodalisow)(41). Jezawitams woz Krażiusi isikurusims, Laons XI. popieżius atsiuntina kaułus S. Marinusa muczelnika, kurius tiewaj su iszkilmi i bażniczę ineszusis, padeje grabelie ąnt ałtoriu to szwęntoje.

§. 196.

JEZAWITU NEBTENK KRAŻIUSI.

Metusi 1649 pardietinis Jamiałkowskis, iszwede pusę klosztoriaus i ritus apsuktąję, ir padirba kitus mura trobesius. Metusi 1656 Lankams su Żwiedajs musząntes, Krażiu Jezawitaj daug ko pikta datire. Nedori Żwiedaj paglęmże wis, kąn węn Grejtiszkiesi jezawitu dwaralie rada, paskiaus isisukusis i klosztoriu, wieł kan tinkamis jeme. Zokaninkaj tokiu swetiu łaukdamis iszbiegioje ir miszkusi pasisliepe, woz du seniu Walerions Szczepkauskis su Adomu Alchimawiczi klosztoruo bepalika. Tuodu Żwiedaj radusis apkała ir iszware piestiu i Ringą. Siedieje kalinie Ringos miesti asztuonis mienesius, ąnt gała par użtarimą Kursza Kunegajkszte Ketlera iszlejstu, pagriża i Krażius. Didelej tejpogi iwejkie Jezawitus mara 1710 metaj (§. 100). Parlejdusis tąn nelajmę, boterę wałąndą dalej giwena. Tuotarpu Tiews

(39) Jezawitaj pradio sawa Krażiusi giwenima, wajksztioje misziu łajkiti i parakwijes bażniczę, padirbusis wieną pusę klosztoriaus, isztajsies tęn pat sau kopliczę, ąnt gała parsikiele i murinę bażniczę.

(40) Malawonę tąn 7 mastu iłguma o 4 płatuma, Jezawitaj Rimi pirkusis buk uż 600 raudonuju – Metusi 1820 bażniczej grunąnt, moksliniczes wiresnibe iszjemusi malawonę isz altoriaus, nunesze i knīnginiczę – Cze driegnie bebudama pradieje giesti ir puti. P Przybylskis tuokart malawoima mokitos, noriedams gieresnej ję użlajkiti, supjauste i szratus. O tie ąnt kits kita sukłoti dar spieriaus
↕ p. 83–84 butinaj supuwa. Żmones saka, wiskupą Juzupą siułojus uż ję 300 raudonuju. ↕

(41) Malawone ta, gan jau supęndiejusi ir apipuwusi, tebier ir dabar kopliczio
↕ p. 84–85 moksliniczes. ↕

darbą, įsikūrė naujojoj bažnyčioj[40], kurią tą patį metą vyskupas Kazimieras Pacas pašventė. Vidurį bažnyčios jezavitai papuošė dvylika altorių dailidės darbo. Didžiajame pakabino gražią maliavonę, arba abrozdą, išrašytą Valakų žemėj per Leonardą da Vinčį[41]; maliavonė ta reiškė Motinos Dievo į dangų ėmimą. Taipogi puikią maliavonę apreiškimo įstatė į altorių draugystės tarnų Marijos (sodalisow)[42]. Jezavitams, vos Kražiuose įsikūrusiems, Leonas XI, popiežius, atsiuntino kaulus šv. Marino, mūčelninko, kuriuos tėvai, su iškilme į bažnyčią įnešę, padėjo grabely ant altoriaus to šventojo.

§ 196

JEZAVITŲ NEBTENKA KRAŽIUOSE

Metuose 1649 perdėtinis Jamelkovskis išvedė pusę kliōštoriaus, į rytus apsuktąją, ir padirbo kitus mūro trobesius. Metuose 1656 lenkams su žvėdais mušantis, Kražių jezavitai daug ko pikto datyrė. Nedori žvėdai paglemžė visa, ką vien Greitiškėj, jezavitų dvarely, rado, paskiau, įsisukę į kliōštorių, vėl ką tinkami ėmė. Zokaninkai, tokių svečių laukdami, išbėgiojo ir miškuose pasislėpė, vos du seniu, Valerijonas Ščepkauskis su Adomu Alchimavyčia, kliōštoriuj bepaliko. Tuodu žvėdai radę apkalė ir išvarė pėsčiu į Rygą. Sėdėjo kaliny Rygos mieste aštuonis mėnesius, ant galo, per užtarimą Kuršo kunigaikščio Ketlerio išleistu, pagrįžo į Kražius. Dideliai taipogi įveikė jezavitus maro 1710 metai (§ 100). Perleidę tą nelaimę, boterę valandą dailiai gyveno. Tuo tarpu tėvas šventasis Klemensas XIV, nuo įvairių

[40] Jezavitai pradžioj savo Kražiuose gyvenimo vaikščiojo mišių laikyti į parakvijos bažnyčią, padirbę vieną pusę kliōštoriaus, išsitaisė ten pat sau koplyčią, ant galo persikėlė į mūrinę bažnyčią.

[41] Maliavonę tą, 7 mastų ilgumo, o 4 platumo, jezavitai Ryme pirkę būk už 600 raudonųjų. Metuose 1820, bažnyčiai griūnant, mokslinyčios vyresnybė, išėmusi maliavonę iš altoriaus, nunešė į knyginyčią. Čia, drėgny bebūdama, pradėjo gesti ir pūti. P. Pšibilskis, tuokart maliavojimo mokytojas, norėdamas geriau ją užlaikyti, supjaustė į šratus. O tie, ant kits kito sukloti, dar spėriau būtinai supuvo. Žmonės sako vyskupą Jūzupą siūlojus už ją 300 raudonųjų.

[42] Maliavonė ta, gan jau supendėjusi ir apipuvusi, tebėra ir dabar koplyčioj mokslinyčios.

Szwęntasis Klemensus XIV. nu iwajriu karalu suokams, 1773 m. 21 d. Liepas mienese, iszdawe rasztą najkinąnti wisus Jezawitus. Igijusis tąn rasztą Kražiu zokaninkaj, wieni i szepjau kunegus parwirta, kiti iszkielawa i Białorusią. Tejp Jezawitu Kražiusi nebteka.

§. 197.

GRUN JU MURAJ.

Jezawitu bažnicze nebuwa łajmingiesne už sawa statitojus. Pritrukus Jezawitu kłuwa szejpjau kunegams mokitojems – Paskiaus teka kunegams Karmalitams, ąnt gała moksliniczes kunegams arba kapelonims. Pradioje dewinioliktoje ąmžiaus pradieje giesti, bet nebuwa kam tajsiti. Szikszts Wilniaus wisuotines moksliniczes pardietinis Malewskis, gajliedamos piningu tajsimuj rejkalingu, norieje pawesti ję Kražiu klebonuj Kondratuj, bili sawa piningajs
↕ p. 85–86 patajsitum. Tas wisumet pliks, negiejde bažniczes nebe jos tajsiti ↕ pasijeme. Metusi 1820 wirszuj bažniczes susproginiejus, paoju buwa i widu bewajksztioti. Metus nulejdusi wiresnibe, ąmžinaj ję užrakina. Metusi 1831 warpus lig sziolej bokszti kibojusius atjeme Lankaj, kietęndamis i puszkas parlieti. Metusi 1836 wiresnibe nuimdina stogą, o stigieliems, katroms buwa bažnicze kłota, patajse klosztoriaus stogą. Paskiaus pradieje kas nekas ir sienas griauti. Szęndien didele kupeta sutrupu rioksodama, tebroda senolu diewobajmingumą, o musu gadines žmoniu užszalima szirdiu, dajktusi garbies Diewa.

§. 198.

JEZAWITAJ WARNIUSI (42).

Nu 1587 lig 1614 metu, buwa Warniusi pirmu du, paskiaus wiens Jezawits kunegs Merkielis Dowgiałło, katras giwena didiusi

(42) Metusi 1635 14 d. Kowa, Karalus Władisłous IV. Warszuwo didem sueimuj besąnt (na sejmie walnym) dalejda kad Warniusi but 1. Mandaburie. 2. turgus kas nedielo uternikie ir 3 du jomarku. Pirms par S. Petrą nedielę partenkus, ąntrus par Matkibożą dwi nedieli patenkus. *Metryka Litewska w Petersburgu.*

karalių suokiamas, 1773 m. 21 d. liepos mėnesio išdavė raštą, naikinantį visus jezavitus. Įgiję tą raštą, Kražių zokaninkai vieni į šiaipjau kunigus pervirto, kiti iškeliavo į Baltarusiją. [115] Taip jezavitų Kražiuose nebteko.

§ 197

GRIŪNA JŲ MŪRAI

Jezavitų bažnyčia nebuvo laimingesnė už savo statytojus. Pritrūkus jezavitų, kliuvo šiaipjau kunigams mokytojams. Paskiau teko kunigams karmelitams, ant galo mokslinyčios kunigams, arba kapelionams. Pradžioje devynioliktojo amžiaus pradėjo gesti, bet nebuvo kam taisyti. Šykštus Vilniaus visuotinės mokslinyčios perdėtinis Malevskis, gailėdamos pinigų, taisymui reikalingų, norėjo pavesti ją Kražių klebonui Kondratui, bile savo pinigais pataisytų. Tas, visuomet plikas, negeidė bažnyčios, nebe jos taisyti pasiėmė. Metuose 1820 viršui bažnyčios susproginėjus, pavoju buvo į vidų bevaikščioti. Metus nuleidusi, vyresnybė amžinai ją užrakino. Metuose 1831 varpus, lig šiolei bokšte kybojusius, atėmė lenkai, ketindami į puškas perlieti. [116] Metuose 1836 vyresnybė nuimdino stogą, o stygelėmis, katromis buvo bažnyčia klota, pataisė klioštoriaus stogą. Paskiau pradėjo kas ne kas ir sienas griauti. Šiandien didelė kupeta sutrupų riogsodama tebrodo senolių dievobaimingumą, o mūsų gadynės žmonių užšalimą širdžių daiktuose garbės Dievo.

§ 198

JEZAVITAI VARNIUOSE[43]

Nuo 1587 lig 1614 metų buvo Varniuose pirma du, paskiau vienas jezavitas kunigas Merkelis Daugėla, katras gyveno didžiuose

[43] Metuose 1635 14 d. kovo karalius Vladislovas IV, Varšuvoj didžiam suėjimui besant (na sejmie walnym), daleido, kad Varniuose būtų: 1) mandaburija, 2) turgus kas nedėlioj uterninke ir 3) du jomarku. Pirmas per šv. Petrą, nedėlią pertenkąs, antras per Matkibožą, dvi nedėli patenkąs. *Metryka Litewska w Petersburgu.* [117]

numusi par Merkieli Giedrajti wiskupą padirbintusi(43). Jem priderieje skielbti żodi Diewa katedras bażniczio ir mokiti wajkus raszta. Dowgiałłaj 1614 m. pasirinkus, par aśztuonerius metus nebibuwa jezawita Warniusi; wiskupistes wienok wiresnibe idiem norieje kad bęn wiens giwentum. Wiskups Stanisłous Kiszka matidams iłgaj nebatważuojęnt, 1625 m. 16 d. Gruode mienese, parasze isz Kauna pas Jezawitu Prawinciołą Augustiną Wiwaldą, kad spierej dwetą zokaninku i Warnius atsiustum. Kajpogi tam liepąnt ir atwika du jezawitu, o wiskups pasijemes mokieti anuodum 400 auksinu metu bnwie, isakie kad wiens katedras bażniczio skiełbtum żodi Diewa, ąntrasis roditum kunegams, kajp rejk apsiejti su griesznikajs iwajriusi atsitikimusi (rozwiązywać przypadki sumienia). Nu to łajka, lig 1760 m. wisados Warniusi buwa du Jezawitu, o nu to lig 1773 metu kieturi, nes tie patis tape mokitojejs simunarios. Ąnt gała kad Tiews Szwęntasis jezawitus panajkina ir Warniszkiej każikur iszważiawa. ↕ ↕ p. 87–88

§. 199.

JEZAWITAJ KITUSI MIESTELUSI.

Metusi 1619 jau buwa Jezawitaj *Paszauszie:* Stanisłous Bejnarts, sargs Lietuwos iżda (skarbny Litewski), padirba jems mura bażniczę iłgą i 200 o płatę i 100 żinksniu. Giwena pas ję dwileka Jezawitu lig pat pragajszima zokana, wieni wajkus mokie, o kiti par pamoksłus ir par spawednes tajse iszganimą żmoniu.

Metus 1680 du Jezawitu isimetusiu *Zidikusi,* bruzde apej iszganima dusziu lig pat 1773 metu.

Lig łajku isikure tejpat jezawitaj *Łauksodie* Paszwitine parakwijo. Kunegs Mikołs Drygniewicze surąnkiojes nu żmoniu piningus, pastate bażniczele S. Aloiziaus. Giwena Łauksodie lig 1773 m. du jezawitu kunegu ir wiens brolis arba padietos (koadjutor).

↕ p. 86–87 (43) Numaj tie buwa to wieto, kurio szęndien rioksa buta P. Sztacha. ↕

namuose, per Merkelį Giedraitį, vyskupą, padirbintuose[44]. Jam priderėjo skelbti žodį Dievo katedros bažnyčioj ir mokyti vaikus rašto. Daugėlai 1614 m. pasirinkus, per aštuonerius metus nebebuvo jezavito Varniuose, vyskupystės vienok vyresnybė įdėm norėjo, kad bent vienas gyventų. Vyskupas Stanislovas Kiška, matydamas ilgai nebatvažiuojant, 1625 m. 16 d. gruodžio mėnesio parašė iš Kauno pas jezavitų provinciolą Augustiną Vivaldį, kad spėriai dvejetą zokaninkų į Varnius atsiųstų. Kaipogi, tam liepiant, ir atvyko du jezavitu, o vyskupas, pasiėmęs mokėti aniedviem 400 auksinų metų būvy, įsakė, kad vienas katedros bažnyčioj skelbtų žodį Dievo, antrasis rodytų kunigams, kaip reikia apsieiti su griešninkais įvairiuose atsitikimuose (rozwiązywać przypadki sumienia). Nuo to laiko lig 1760 m. visados Varniuose buvo du jezavitu, o nuo to lig 1773 metų – keturi, nes tie patys tapo mokytojais seminarijos. Ant galo, kad Tėvas šventasis jezavitus panaikino, ir varniškiai kaži kur išvažiavo.

§ 199

JEZAVITAI KITUOSE MIESTELIUOSE

Metuose 1619 jau buvo jezavitai *Pašiaušėj.* Stanislovas Beinartas, sargas Lietuvos iždo (skarbny Litewski), padirbo jiems mūro bažnyčią, ilgą į 200, o plačią į 100 žingsnių. Gyveno pas ją dvylika jezavitų lig pat pragaišimo zokano, vieni vaikus mokė, o kiti per pamokslus ir per spaviednes taisė išganymą žmonių.

Metuos 1680 du jezavitu, įsimetusiu *Židikuose,* brūzdė apie išganymą dūšių lig pat 1773 metų.

Lig laiku įsikūrė taip pat jezavitai *Lauksody,* Pašvitinio parakvijoj. Kunigas Mykolas Drignevyčia, surankiojęs nuo žmonių pinigus, pastatė bažnyčėlę šv. Aloyzo. Gyveno Lauksody lig 1773 m. du jezavitų kunigu ir vienas brolis, arba padėtojas (koadjutor).

[44] Namai tie buvo toj vietoj, kurioj šiandien riogso buta p. Štacho.

Dar giwena tris Jezawitaj *Kiejdajniusi;* wiens *Tylżie* Prusu żemie, wiens *Szaduwo*(44); wiens *Alsiediusi* pas wiskupą, ir du *Joniszkie.* Wisi 1773 m. zokana nebtekus, iszkielawa i Białorusią.

§. 200.

BERNARDINAJ KRETINGO.

Wirs garsus par sawą narsumą kariesi, Jons Karolus Chodkiewicze, turiedams didius walstius patemi paprusie, pajuta jog Luteriu kunegaj, kas diena płust i Żemajtius ir wilo jo żmones katalikus i sawą tikieimą. Dieł żinoima żinojo Chodkiewicze, jog żemajtius newejku teir isz kiele iszwesti; wienok tikiedams paoju esąnt, kad bęn kieletas neapgautum, szejp padare. Pirmu, uždraude, kad tokiu swetiu i numus nepriimtum ir nelejstum nieparnakwoti(45). O paskiaus iszsimane istejgti Kretingo klosztoriu Bernardinams, kad tie jo żmoneles nu netikielu giniotum. Kajpogi padirbines Kretingas sodo, ąnt pat skardiu deszinioses puses, upale Akmenos, mede bażniczelę su numajs; parweżina isz Lietuwos, szeszis milemus Bernardinus(46), liepe pas tąn bażniczelę patolej giwenti, pakolej gieresni klosztoriaus nesuskubs pastatiti(47). Bernardinaj ąnt sawa kałwali giwendamis wełtuo netru-

(44) Metusi 1654 Birziele 25 d. Karalienej Ludowikaj Mariej mełdąnt, Jons Kazimiers Karalus atważiawes i Warszuwos didi sueimą, sutejkie Szaduwos
↕ p. 88–89 miesteluj. 1) Mandaburios istatimą. 2) ipatingą żimę (herb) ↕ bałtą ereli, o ąnt jo krutini prąncuziszką leliję. 3) Dalejda kad każnami kietwergi butum turgus. 4) o par Szestinę, par Wajnikus, par S. Joną Krikszititoi ir par S. Mikoła jomarkaj. Metusi 1672 Łapkriste 24 d. Mikołs karalus ne węn patwirtina wisus rasztus Szaduwaj duotus, par Joną Kazimierą Karalu, bet dar suligina tąn miesteli wisusi priwałumusi su Kauna miestu. Tąn pati padarė 1699 m. Kowa 5 d. Augustas II. ir 1792 m. Kowa 19 d. Stanisłous Augustas.

↕ p. 89–90 (45) Dziennik klasztoru Kretyngowskiego. ↕

(46) Chodkiewiczej ipatingaj tika Bernardinaj, todieł wisosi kieloniesi ir kariesi wažioje su sawem bęn wieną Bernardiną. Muszdamos su Turku pas Chocima miestą, turieje su sawimi du Bernardinu. Ęndrieju Grąski, kurs jem miszes łajkie, ir Zygmuntą Tyszkiewiczę, kurs jo iszpažinima nusidieimu kłause. *Dziennik klasztorny.*

↕ p. 90–91 (47) Wieto tos bažniczeles, ira szęndien Kretingos sodos kapaj senu dienu. ↕

Dar gyveno trys jezavitai *Kėdainiuose,* vienas *Tilžėj,* Prūsų žemėj, vienas *Šeduvoj*[45], vienas *Alsėdžiuose,* pas vyskupą, ir du *Jonišky.* Visi, 1773 m. zokano nebtekus, iškeliavo į Baltarusiją.

§ 200

BERNARDINAI KRETINGOJ

Vyras garsus per savą narsumą karėse Jonas Karolius Chodkevyčia, turėdamas didžius valsčius pačioj Paprūsėj, pajuto, jog liuterių kunigai kas dieną plūsta į Žemaičius ir vilioja jo žmones katalikus į savą tikėjimą. Dėl žinojimo žinojo Chodkevyčia, jog žemaičius neveiku tėra iš kelio išvesti, vienok, tikėdamas pavoju esant, kad bent keleto neapgautų, šiaip padarė. Pirma uždraudė, kad tokių svečių į namus nepriimtų ir neleistų nė pernakvoti[46]. O paskiau išsimanė įsteigti Kretingoj kliōštorių bernardinams, kad tie jo žmoneles nuo netikėlių gyniotų. Kaipogi, padirbinęs Kretingos sodoj ant pat skardžio dešiniosios pusės upelio Akmenos medžio bažnyčėlę su namais, parvežino iš Lietuvos šešis mylimus bernardinus[47], liepė pas tą bažnyčėlę patolei gyventi, pakolei geresnio kliōštoriaus nesuskubs pastatyti[48]. Bernardinai, ant savo kalvelės gyvendami, veltui

[45] Metuose 1654 birželio 25 d., karalienei Liudovikai Marijai meldžiant, Jonas Kazimieras, karalius, atvažiavęs į Varšuvos didį suėjimą, suteikė Šeduvos miesteliui: 1) mandaburijos įstatymą, 2) ypatingą žymę (herb) baltą erelį, o ant jo krūtinės prancūzišką leliją, 3) daleido, kad kožname ketverge būtų turgus, 4) o per Šeštinę, per Vainikus, per šv. Joną Krikštytoją ir per šv. Mykolą – jomarkai. Metuose 1672 lapkričio 24 d. Mykolas, karalius, ne vien patvirtino visus raštus, Šeduvai duotus per Joną Kazimierą, karalių, bet dar sulygino tą miestelį visuose privalumuose su Kauno miestu. Tą patį padarė 1699 m. kovo 5 d. Augustas II ir 1792 m. kovo 19 d. Stanislovas Augustas.

[46] Dziennik klasztoru Kretyngowskiego. [118]

[47] Chodkevyčiai ypatingai tiko bernardinai, todėl visose kelionėse ir karėse vežiojo su savim bent vieną bernardiną. Mušdamos su turku pas Chocimo miestą, turėjo su savimi du bernardinu: Endriejų Gronskį, kurs jam mišias laikė, ir Zigmantą Tiškevyčią, kurs jo išpažinimo nusidėjimų klausė. *Dziennik klasztorny.* [119]

[48] Vietoj tos bažnyčėlės yra šiandien Kretingos sodos kapai senų dienų.

ka: wieni bażniczelie uż wis dienomis szwęntomis katalikus mokie, ir iszpażimima nusidieimu kłause, kiti wajksztiodamis po sodas, jau jau szlinąntius żmones stiprina kataliku tikieimi, o i luterius pawirtusiusius apęnt i katalikus grążina. Kąn su dżiauksmu matidams Chodkiewicze, 10 d. Gruode 1603 m. isakie sawa kamissoriuj Kunickiuj, kad żiemu, pagał kiek stęngdams pristejgtum wisus dalikus iszstatimuj gieresne klosztoriaus rejkalingus. Kunickis netrukdams żiemos kielu, suwezina gan akmenu ir rąnstu, o pawasariuj ispiejus, pradieje plitas ir kałkus deginti. Metusi 1605 dajlo ir linksmo wieto, kajrioje pusie Akmenos, padieje pamatus mura kietwirtajniszka trobese, o septineriu metu buwie, iszdirba grażi ąnt dweju trobu klosztoriu, i kurin tulid Bernardinaj isz ąntrupus upes parsikiele. Klosztoriuj esąnt bażniczes dar nebuwa, kad ir tos nestokotum: Kunickis pargobines isz Krokawas murininkus(48), suware isz septiniu Chodkiewiczes walstiu żmones ir pradieje westi sienas. Nors didis giwis bruzde apej tąn darbą; wienok apskritus septinerius metus sutruka, taj ira nu 1610 lig 1617 m. Chodkiewicze naują bażniczę papuosze septinejs dajlides darba ałtorejs; Żwiedu żemie padirbines tokius wargonus, kokiu niera wisusi Żemajtiusi, 1620 m. pargobina i Kretingą ir bażniczio sustate, tie patis lig sziolej tebgraudin szirdis żmoniu. O wisu kuo aprupintą bażniczę, atważiawes i Kretingą wiskups Stanisłous Kiszka, paszwęnte ąnt garsma Marios Motinos Diewa Anioliszkos, ir dalejda Bernardinams parakwii walditi. Daugieł senowes didżiunu turieje apskirtą wieną wietą, katroje wisa ju giminie łajdojes. Uż tokię wietą Chodkiewicze aprinka sau Kretingos bażniczę; kajpogi kielets gałwu jo giminies ira cze łajdotu(49).

(48) Uż iszwedima kożna sieksne, płona ir stora mura, Chodkiewicze mokieje murininkams po du auksinu, Ludij apej tąn tejsybę, sądars lig sziolej Kretingos klosztoriuo tebłajkoms, padarits tarp Gwardiona Wajtieka Wojciechawiczes
↕p. 91–92 ir pirmoje murininka Kaspara Arkana. ↕

(49) Po Kretingos bażniczi ties diduoju ałtoriu, ira ipatings skleps, kuremi guł pałajdoti isz giminies Chodkiewicziu szie:

1. Kazimiers sunus Jona Karolaus Chodkiewiczes, mires Inplęntusi tretio adino po użgimima. Kuneli jo Tiews 6 d. Sause 1602 m. atweżines i Kretingą, pagulde Bernardinu bażniczele uż Akmenu, kuri paskiaus patis kunegaj, nunesze i murinę bażniczę.

netruko: vieni bažnyčėlėj užvis dienomis šventomis katalikus mokė ir išpažinimo nusidėjimų klausė, kiti, vaikščiodami po sodas, jau jau šlynančius žmones stiprino katalikų tikėjime, o į liuterius pavirtusiuosius apent į katalikus grąžino. Ką su džiaugsmu matydamas, Chodkevyčia 10 d. gruodžio 1603 m. įsakė savo kamisoriui Kunickiui, kad žiema pagal kiek stengdamas pristeigtų visus dalykus, išstatymui geresnio kliōštoriaus reikalingus. Kunickis netrukdamas žiemos keliu suvežino gan akmenų ir rąstų, o pavasariui įspėjus, pradėjo plytas ir kalkes deginti. Metuose 1605 dailioj ir linksmoj vietoj, kairiojoj pusėj Akmenos, padėjo pamatus mūro ketvirtainiško trobesio, o septynerių metų būvy išdirbo gražų ant dvejų trobų kliōštorių, į kurį tūlyd bernardinai iš antrapus upės persikėlė. Kliōštoriui esant, bažnyčios dar nebuvo; kad ir tos nestokotų, Kunickis, pargobinęs iš Krokuvos mūrininkus[49], suvarė iš septynių Chodkevyčios valsčių žmones ir pradėjo vesti sienas. Nors didis gyvis brūzdė apie tą darbą, vienok apskritus septynerius metus sutruko, tai yra nuo 1610 lig 1617 m. Chodkevyčia naują bažnyčią papuošė septyniais dailidės darbo altoriais. Žvėdų žemėj padirbinęs tokius vargonus, kokių nėra visuose Žemaičiuose, 1620 m. pargobino į Kretingą ir bažnyčioj sustatė; tie patys lig šiolei tebgraudina širdis žmonių. O visu kuo aprūpintą bažnyčią, atvažiavęs į Kretingą, vyskupas Stanislovas Kiška pašventė ant garsmo Marijos Motinos Dievo anioliškos ir daleido bernardinams parakvija valdyti. Daugel senovės didžiūnų turėjo apskirtą vieną vietą, katrojoj visa jų giminė laidojos. Už tokią vietą Chodkevyčia aprinko sau Kretingos bažnyčią; kaipogi keletas galvų jo giminės yra čia laidotų[50].

[49] Už išvedimą kožno sieksnio plono ir storo mūro Chodkevyčia mokėjo mūrininkams po du auksinu. Liudija apie tą teisybę sandaras, lig šiolei Kretingos kliōštorij teblaikomas, padarytas tarp gvardijono Vaitiekaus Voiciechavyčios ir pirmojo mūrininko Kasparo Arkano.

[50] Po Kretingos bažnyčia, ties didžiuoju altorium, yra ypatingas sklepas, kuriame guli palaidoti iš giminės Chodkevyčių šie:

1. Kazimieras, sūnus Jono Karoliaus Chodkevyčios, miręs Inpliantuose, trečioj adynoj po užgimimo. Kūnelį jo tėvas, 6 d. sausio 1602 m. atvežinęs į Kretingą, paguldė bernardinų bažnyčėlėj už Akmenos, kurį paskiau patys kunigai nunešė į mūrinę bažnyčią.

§. 201.

UŻRASZAJ BERNARDINAMS PADARITI.

Nu 1600 m. lig pabęngąnt murinę bażniczę, Chodkiewicze majtina Kretingos Bernardinus sawa duonu, nedaridams jems niekokiu użraszu. Bet paskiaus noriedams, kad ir jem mirus zokaninkams majtnastes netruktum, użrasze sawa klosztoriuj 1) Tris wałakus żemes be żmoniu. 2) Pilawą isz Kretingos walstiaus nesząntę kas meta 380 baczkas. 3) Rinklawą isz to paties walstiaus darąntę 210 auksinu. 4) Maż daug: medaus, sziena ir mede szilumaj. Tus użraszus Chodkiewiczej mełdąnt 13 d. Kowa 1619 m. Warszuwo, patwirtina karalus Zygmunts III.

§. 202.

KŁOTIS.

Nu to łajka tilej giwena Kretingo apej pęnkioliką Bernardinu, isz tu wiens klebonu buwa ir parakwii walde, ąntrus skielbe żodi Diewa dienomis uż wis szwęntomis; trets parakwijes wajkus mokie, kits jaunus bernardinus szwejte; ir tejp wisi turieje kuo darbuoties, pakolej nesutrukina ju sziokies gadines. Pradio asztuonioliktoje ąmżiaus kiła didi kare Lanku su Żwiedajs: Kretingos Bernardinaj, pajutusis Żwiedams ąntpłustąnt ir wis kąn łupąnt; sukrowe brąngiusius klosztoriaus dajktus, iszweże i Prusu pusę ir ąmżinaj pasliepe, nes ju niekumet nebregieje. Tuotarpu atsiwiłkusis i Kretingą Żwiedaj,

2. Metusi 1613 Liepas 2 d. ąntrus ir pastars sunus Jona Karolaus, Jeronims Krizostoms, mires Cimkowiczusi Słucka pawietie, pęnkioliktusi metusi ąmżiaus sawa.

3. Zopie isz Mielec Mieleckate Chodkiewicziene, moters Jona Karolaus, mirusi diewobajmingaj Kretingo. Alberts Opałowskis Kretingas klosztoriaus
↕p.92-93 gwardions, Stanisłous Brzezina mirusioses nudiemkłausis (spa ↕ wiedniks), ir kiti Bernardinaj; pałajdoje jos kuną 4 d. Liepas 1619 metu.

4. Ona Skolastika, duktie Jona Karolaus, o pati Jona Stanisłowa Sapiehas, Lietuwos Marczełkas.

↕p.93-94 5. Kristine Chodkiewiczate, moters Wolmara Forensbacha, Kurszi mirusi. ↕

§ 201

UŽRAŠAI, BERNARDINAMS PADARYTI

Nuo 1600 m. lig pabengiant mūrinę bažnyčią Chodkevyčia maitino Kretingos bernardinus savo duona, nedarydamas jiems nė kokių užrašų. Bet paskiau, norėdamas, kad, ir jam mirus, zokaninkams maitnasties netrūktų, užrašė savo kliōštoriui: 1. Tris valakus žemės be žmonių. 2. Pyliavą iš Kretingos valsčiaus, nešančią kas metą 380 bačkų. 3. Rinkliavą iš to paties valsčiaus, darančią 210 auksinų. 4. Maž daug medaus, šieno ir medžio šilumai. Tuos užrašus, Chodkevyčiai meldžiant, 13 d. kovo 1619 m. Varšuvoj patvirtino karalius Zigmantas III.

§ 202

KLOTIS

Nuo to laiko tyliai gyveno Kretingoj apie penkiolika bernardinų, iš tų vienas klebonu buvo ir parakvija valdė, antras skelbė žodį Dievo dienomis užvis šventomis, trečias parakvijos vaikus mokė, kitas jaunus bernardinus šveitė; ir taip visi turėjo kuo darbuotis, pakolei nesutrukino jų šiokios gadynės. Pradžioj aštuonioliktojo amžiaus kilo didi karė lenkų su žvėdais. Kretingos bernardinai, pajutę žvėdams antplūstant ir viską lupant, sukrovė brangiuosius kliōštoriaus daiktus, išvežė į Prūsų pusę ir amžinai paslėpė, nes jų niekuomet nebregėjo. Tuo tarpu atsivilkę į Kretingą žvėdai įsigriovė į užrakin-

2. Metuose 1613 liepos 2 d. antras ir pastaras sūnus Jono Karoliaus, Jeronimas Krizostomas, miręs Cimkovičiuose, Slucko paviete, penkioliktuose metuose amžiaus savo.

3. Zopija iš Mieleco Mieleckaitė Chodkevyčienė, moteris Jono Karoliaus, mirusi dievobaimingai Kretingoj. Albertas Opalovskis, Kretingos kliōštoriaus gvardijonas, Stanislovas Bžezina, mirusiosios nuodėmklausys (spaviednınkas), ir kiti bernardinai palaidojo jos kūną 4 d. liepos 1619 metų.

4. Ona Skolastika, duktė Jono Karoliaus, o pati Jono Stanislovo Sapiegos, Lietuvos marčelkos.

5. Kristina Chodkevyčaitė, moteris Volmaro Forensbacho, Kurše mirusi.

isigriowe i użrakintą klosztoriu(50), zokaninkus iszbłaszkie ir jeme kąn sau tinkamis. Ne gana to, 1710 m. isz priżasties neturta, ir i Kretingą maraj isisukusis, ne węn miestelie bet ir klosztoriuo daugieł żmoniu iszsmaugie. Iłgajniu giltine nusisuka i kitą pusę: Lankams su Żwiedu Oliwa klosztoruo sąndarą padarius, neprietelej isztruka gałwą i sawą żemę, maraj żiemaj ispiejus tilti pradieje; todieł ir zokaninkaj i sawą lizdą sugriża. Bet sugriżusis kuo misti neturieje, nes isznowints par kares ir marus Kretingos walstius, ne rinklawas, ne pilawas jems nebdawe. Pajutes tus dalikus Kazimiers Sapieha Wilniaus wajwada, atweżina jems duonas, bażniczę isz naujo cigieliems apkłoje ir patajse begrunąnti jau bażniczes boksztą. Paskuo pasigawusis żmones, pradieje ir pilawą weżti; tejp wisas nełajmes nuslinka. Żemajtems po Maskolu palikus, Kretinga kluwa kunegajksztuj Zubawuj, tas lowies ir pilawą par Chodkiewiczę użraszitą pildinti ir rinklawą rinkinti. Isz to kiła tarp kunegajkszte ir Bernardinu wajda, kuri wienok pasibęngie su pełnu klosztoriaus.

Nemaż pełna dara Kretingas Bernardinams apżadaj żmoniu ir stebuklinga malawone S. Ąntona, pas katrą płust su dowenomis newęn Żemajtej bet ir Kurszininkaj ir Prusaj. Kninginiczio klosztoriaus ira 753 kningas.

Wiens Kretingos klosztoriaus bernardins, mokąs wokiszkaj, wisumet luob giwenti Kłajpiedo pas kataliku bażniczelę. Bet 1817 m. Prusu karalistes wiresnibe, liepe kuneguj Protmannuj griszti i Kretingą,
↕p.95-96 o Kłajpiedas bażniczelę pawede kuneguj Prususi gimusem. ↕

§. 203.

BERNARDINAJ TITUWIENUSI.

Ęndriejus Wołowicze su sawa moteri Kotrinu Gosławskati, żinodamu apej diewobajmingumą ir darbumą Bernardinu, panora istejgti jems klosztoriu, sawa miestelie Tituwienusi. Kajpogi Wołowicze 1613 m. nulejda grometą Petruj Gnieznienskiuj bernardinu

(50) Duris klosztoriaus, kaławijejs żwiedu stiprej ikapotas, tebier ir musu
↕p.94-95 gadinie. ↕

tą kliōštorių[51], zokaninkus išblaškė ir ėmė ką sau tinkami. Negana to 1710 m. iš priežasties neturto ir į Kretingą marai įsisukę ne vien miestely, bet ir kliōštoriuj daugel žmonių išsmaugė. Ilgainiui giltinė nusisuko į kitą pusę. Lenkams su žvėdu Olivos kliōštoriuj sandarą padarius [120], neprieteliai ištrūko galvą į savą žemę, marai, žiemai įspėjus, tilti pradėjo, todėl ir zokaninkai į savą lizdą sugrįžo. Bet sugrįžę kuo misti neturėjo, nes išnovintas per kares ir marus Kretingos valsčius nei rinkliavos, nei pyliavos jiems nebdavė. Pajutęs tuos dalykus, Kazimieras Sapiega, Vilniaus vaivada, atvežino jiems duonos, bažnyčią iš naujo cygelėmis apklojo ir pataisė begriūnantį jau bažnyčios bokštą. Paskui pasigavę žmonės pradėjo ir pyliavą vežti; taip visos nelaimės nuslinko. Žemaičiams po maskoliu palikus, Kretinga kliuvo kunigaikščiui Zubovui, tas liovės ir pyliavą, per Chodkevyčią užrašytą, pildinti, ir rinkliavą rinkinti. Iš to kilo tarp kunigaikščio ir bernardinų vaidas, kuris vienok pasibengė su pelnu kliōštoriaus.

Nemaž pelno daro Kretingos bernardinams apžadai žmonių ir stebuklinga maliavonė šv. Antano, pas katrą plūsta su dovanomis ne vien žemaičiai, bet ir kuršininkai, ir prūsai. Knygynėioj kliōštoriaus yra 753 knygos.

Vienas Kretingos kliōštoriaus bernardinas, mokąs vokiškai, visuomet gyvendavo Klaipėdoj pas katalikų bažnyčėlę. Bet 1817 m. Prūsų karalystės vyresnybė liepė kunigui Protmanui grįžti į Kretingą, o Klaipėdos bažnyčėlę pavedė kunigui, Prūsuose gimusiam.

§ 203

BERNARDINAI TYTUVĖNUOSE

Endriejus Volavyčia su savo moteria Kotryna Goslauskaite, žinodamu apie dievobaimingumą ir darbumą bernardinų, panoro įsteigti jiems kliōštorių savo miestely Tytuvėnuose. Kaipogi Volavyčia 1613 m. nuleido gromatą Petrui Gnieznenskiui, bernardinų

[51] Durys kliōštoriaus, kalavijais žvėdų stipriai įkapotos, tebėra ir mūsų gadynėj.

Prawinciołuj, kad atsiustum kieletą zokaninkų pasznekieti apej użraszus ir apwejzieti wietas, kurio pasisakie kietąns klosztoriu statiti. Prasidżiugies toki nauinu prawinciołs, Albertą Opałowski Wilniaus gwardiona, Ęndrieju Grąskį skelbiei żode Diewa ir Bernardina Szwaba gwardiona Kawna tujaus pasiunte i Tituwienus. Sausa graži wieta klosztoruj apskirta, prižadieti użraszaj ir żmoniszkums Wołowiczes tejp patika swetems, jog tie wienu bałsu suszuku „mełdamasis tiewali dirbk kąn dirbąns grejtiaus« Wołowicze pasisakie kietąns szarpej kipties uż tąn darbą, bet tujaus smagiej susirgies, susiprata jau apej tus dalikus nebibrusis. Todieł pawadines sawą broli Jaroszą arba Jeronimą Wołowiczę, imelde, kad ir Bernardinams bażniczę su klosz-
↕ p. 96–97 toriu padir ↕ bintum. Ąnt gała użraszes zokaninkams 10,000 auksinu, gabalą żemes, du prudu, ir tretą eżeru; 1614 m. pasirinka(51).

§. 204.

ISZDIRBIMS KLOSZTORIAUS SU BAŻNICZI.

Jeronims Wołowicze atlikdams isakimą, ąmžina atilsi brole sawa, pritieki: akmenu, plitu, kalku ir medigas, ąnt gała pakwiete Bernardinus. Kajpogi nieko netrukus atważiawa isz Wilniaus i Tituwienus kunegaj: Bernardins Szwabs, Petrus Laskowskis, Ludwiks Salkowskis, Motiejus Szołodziewicze ir awęnwedis Bałtramiejus Szawelskis. Pirmasis gwardions Szwabs, gawes nu Wołowiczes 3,000 auksinu, pargobina isz Wilniaus amatnika Kasprą arba Kasprawiczę, su kuriuo szejp suliga. Kaspras pasijeme sawa darbininkajs padirbti mura

(51) Ęndriejus Wołowicze buwa sawa gadinie lietas wirs, i karę pas Kircholmą ir Kokenhausen wede buri jaunumenes, muszos su didiu inirtimu, drąnsej ir narsej. Budams Żemajtiu Storastu nekarta kwiete ąnt pietu kiersztaujęntius tarp sawęs bajorus, kad biszki pasigierusius sutajkintum. Istejgie bażniczę ne węn Tituwienusi, bet ir Platelusi ir Tirkszlusi. Didelej sugebieje swetius milieti, nes buwa łabaj żmoniszks. Senatwie dide giłą kojesi kięntieje. Par łajdotuwes buwa Tituwienusi gauje diduomenes ir Eustakius Wołowicze wilniaus wiskups. Sakimą tejge mokits Bernardins Scipio Kampo. Jeronims Wołowicze atminimuj brole sawa Ęndriejaus, iszdirbina marmura jo stowiłą, kurę itajse i
↕ p. 97–98 mura Tituwienu bażniczio. *Memoryał miejscowego klasztoru.* ↕

provinciolui, kad atsiųstų keletą zokaninkų pašnekėti apie užrašus ir apveizėti vietos, kurioj pasisakė ketąs kliōštorių statyti. Prasidžiugęs tokia naujiena, provinciolas Albertą Opalovskį, Vilniaus gvardijoną, Endriejų Gronskį, skelbėją žodžio Dievo, ir bernardiną Švabą, gvardijoną Kauno, tuojau pasiuntė į Tytuvėnus. Sausa graži vieta, kliōštoriui apskirta, prižadėti užrašai ir žmoniškumas Volavyčios taip patiko svečiams, jog tie vienu balsu sušuko: „Meldžiamasis tėveli, dirbk, ką dirbąs, greičiau!" Volavyčia pasisakė ketąs šarpiai kibtis už tą darbą, bet tuojau, smagiai susirgęs, susiprato jau apie tuos dalykus nebebrūsiąs. Todėl, pavadinęs savą brolį Jarošą, arba Jeronimą, Volavyčia, įmeldė, kad jis bernardinams bažnyčią su kliōštorium padirbintų. Ant galo, užrašęs zokaninkams 10 000 auksinų, gabalą žemės, du prūdu ir trejetą ežerų, 1614 m. pasirinko[52].

§ 204

IŠDIRBIMAS KLIOŠTORIAUS SU BAŽNYČIA

Jeronimas Volavyčia, atlikdamas įsakymą amžiną atilsį brolio savo, pritiekė akmenų, plytų, kalkių ir medžiagos, ant galo pakvietė bernardinus. Kaipogi nieko netrukus atvažiavo iš Vilniaus į Tytuvėnus kunigai: bernardinas Švabas, Petras Liaskovskis, Liudvikas Salkovskis, Motiejus Šolodzevyčia ir avinvedis Baltramiejus Šavelskis. Pirmasis gvardijonas Švabas, gavęs nuo Volavyčios 3000 auksinų, pargobino iš Vilniaus amatininką Kasprą, arba Kaspravyčią, su kuriuo šiaip sulygo. Kaspras pasiėmė savo darbininkais padirbti mūro

[52] Endriejus Volavyčia buvo savo gadynėj lietos vyras, į karę pas Kirchholmą ir Kokenhauzeną vedė būrį jaunuomenės, mušės su didžiu įnirtimu, drąsiai ir narsiai. Būdamas Žemaičių storasta [121], ne kartą kvietė ant pietų kerštaujančius tarp savęs bajorus, kad biškį pasigėrusius sutaikintų. Įsteigė bažnyčią ne vien Tytuvėnuose, bet ir Plateliuose, ir Tirkšliuose. Dideliai sugebėjo svečius mylėti, nes buvo labai žmoniškas. Senatvėj didžią gylą kojose kentėjo. Per laidotuves buvo Tytuvėnuose gauja diduomenės ir Eustakijus Volavyčia, Vilniaus vyskupas. Sakymą teigė mokytas bernardinas Scipionas Kampas. Jeronimas Volavyčia atminimui brolio savo Endriejaus išdirbino marmuro jo stovylą, kurią įtaisė į mūrą Tytuvėnų bažnyčioj. *Memoryał miejscowego klasztoru.* [122]

bażniczę su klosztoriu, o gwardions prižadieje kąn węn rejkient statiti ir użmokieti 8,000 auksinu. Kad ir plitas ir wisi dalikaj buwa suweszti, murininkams bekietąnt pamatams wietą kasti; susistigawoje bernardinaj tarp sawęs, kami tur stowieti bażniczą? Wieni norieje kad butum papuszinie, atste nu undėns, o kiti, kad rioksotum ties pat prudu ąnt kałwali. Kad par kieletą dienu stigawojęntes, murininkaj berejkała trukinos, o nebuwa kam nesutinkąntiu sutajkinti; Kaspras wiena rita atsikieles, pasisakie praejusię nakti mates ąnt kałwali ties prudu, żibsąnt żwakielę, kurios ir didi wiesułaj użgiesiti newaloje. Bernardinaj tąn pasaką iszgirdusis, lowies stigawoties ir dalejda kad tęn butum bażnicze, kami żwakiele pasirode. Kajpogi to patio wieto 20 d. Birziele 1614, murininkaj padieje pamatus bażniczes. Merkielis
↕p.98-99 Giejszus Eliaszewicze, tuokart waldimiers ↕ Żemajtiu wiskupistes, ticzioms i Tituwienus atważiawes, Wołowiczej ir daugibej żmoniu matąnt, paszwęnte kiertini akmeni, o Jons Jamiołkowskis jezawits pardietinis Kražiu klosztoriaus, pasakie graudingą pamoksłą.

§. 205.

UŻRASZAJ.

Metu 1618 Kowa 17 d. Jeronims Wolowicze, sawa broluj wilniaus wiskupuj matąnt, Warszuwo użrasze Tituwienu bernardinams 17 wałaku ir 22 margiu żemes, be żmoniu, dalejda sawa melnicziosi wisumet be piningu malti, ir prižadieje butinaj użłajkiti norą Ęndriejaus Wołowiczes. Rasztą tami daliki iszduotą, Wołowiczej meldąnt, patwirtina Zygmunts III. karalus. Bernardinaj wisa kuo isigawusis, panora papuoszti naują bażniczę: apatę iszgrinde marmuru isz Żwiedu żemes parweżintu, i wieną boksztą ikiele ziegoriu uż 50 raudonųjų patijktą, sawa piningajs padirbina isz gipsa septinis ałtorius, o patijkimuj aszmoje didioje, Kotrina Wołowicziene dowenoje 1,000 auksinu, wiskups Eustakius Wołowicze, atsiunte isz Wilniaus
↕p.99-100 malawonę Motinos Diewa, pirktą uż ↕ 50 auksinu, kurę bernardinaj i didii ałtoriu istate. Jons Karolus Chodkiewicze, sutejkie 100 auksinu, kad uż tus piningus żwakie wisados pas didii ałtoriu degtum. Toki ejłu, bażnicze wisu kuo buwa aprupinta.

bažnyčią su klioštorium, o gvardijonas prižadėjo ką vien reikiant statyti ir užmokėti 8000 auksinų. Kad ir plytos, ir visi dalykai buvo suvežti, mūrininkams beketant pamatams vietą kasti, susistigavojo bernardinai tarp savęs, kame turi stovėti bažnyčia. Vieni norėjo, kad būtų papušynėj, atsčiai nuo vandens, o kiti, kad riogsotų ties pat prūdu ant kalvelės. Kad, per keletą dienų stigavojantis, mūrininkai be reikalo trukinos, o nebuvo kam nesutinkančių sutaikinti, Kaspras, vieną rytą atsikėlęs, pasisakė praėjusiąją naktį matęs ant kalvelės ties prūdu žybsint žvakelę, kurios ir didi viesulai užgesyti nevaliojo. Bernardinai, tą pasaką išgirdę, liovės stigavotis ir daleido, kad ten būtų bažnyčia, kame žvakelė pasirodė. Kaipogi toj pačioj vietoj 20 d. birželio 1614 mūrininkai padėjo pamatus bažnyčios. Merkelis Geišas Eliaševyčia, tuokart valdymieras Žemaičių vyskupystės, tyčiomis į Tytuvėnus atvažiavęs, Volavyčiai ir daugybei žmonių matant, pašventė kertinį akmenį, o Jonas Jamelkovskis, jezavitas, perdėtinis Kražių klioštoriaus, pasakė graudingą pamokslą.

§ 205

UŽRAŠAI

Metų 1618 kovo 17 d. Jeronimas Volavyčia, savo broliui, Vilniaus vyskupui, matant, Varšuvoj užrašė Tytuvėnų bernardinams 17 valakų ir 22 margu žemės be žmonių, daleido savo melnyčiose visuomet be pinigu malti ir prižadėjo būtinai užlaikyti norą Endriejaus Volavyčios. Raštą, tame dalyke išduotą, Volavyčiai meldžiant, patvirtino Zigmantas III, karalius. Bernardinai, visa ko įsigavę, panoro papuošti naują bažnyčią: apačią išgrindė marmuru, iš Žvėdų žemės parvežintu, į vieną bokštą įkėlė dziegorių, už 50 raudonųjų patiektą, savo pinigais padirbino iš gipso septynis altorius, o patiekimui ašmojo, didžiojo, Kotryna Volavyčienė dovanojo 1000 auksinų, vyskupas Eustakijus Volavyčia atsiuntė iš Vilniaus maliavonę Motinos Dievo, pirktą už 50 auksinų, kurią bernardinai į didįjį altorių įstatė. Jonas Karolius Chodkevyčia suteikė 100 auksinų, kad už tuos pinigus žvakė visados pas didįjį altorių degtų. Tokia eile bažnyčia visu kuo buvo aprūpinta.

§. 206.

WEDIMS UKIES.

Patijkusis bernardinaj wis ko ręjkieje dieł garbies Diewa; ir kitu daliku neużmirsza. Padirbina trobesius ukiej rejkalingus, aptwiere mura zomatu klosztoriu su szwęntoriu, parkiełts isz Wilniaus kunegs Simons Oczko, kajpo bukłus darżininks, użdijgie gierajs medejs klosztoriaus darżą. Metusi 1625 netolie Kauna, mire mara ligu Poni Mackiewicziene, pakwiestam i jos łajdotuwes kuneguj Oczkaj, prikiba ta pati liga, kuri ne węn pats, bet ir daug kitu iszmire Tituwienusi. Atważiawes i klosztoriu wiskups Jurgis Tyszkiewicze, 1 d. Łapkriste 1639 m., paszwęnte bażniczę ir dalejda bernardinams walditi parakwii, kuri lig sziolej walde szejpjau kunegs, giwenus Tituwienusi pas mede bażniczelę(52). Kariu gadinie, 4 d. Waseri 1708 m. isiłaużusis i klosztoriu Baszkiraj su Kałmukajs, użmusze kieletą Bernardinu, kąn węn gieresni radi atjeme, ipuołusis i bażniczę nudraskie ałtorius ir puszką su szwęncziausiu Sakramentą isznesze.

Matidamis Tituwienu bernardinaj diewobajmingumą żemajtiu, numane, jog esąnt czepat pirmutinej moksliniczej arba nowiciotuj, daug jaunumenes galietum i zokona priimti. Tu wilti pasiklowes Prąnciszkus Swiętorzeckis, Lietuwos prawinciołs 1736 m. auksztam zokana wiresniuj Jonuj Ąntonuj nu S. Kriżiaus lejdąnt, istejgie Tituwienusi pirmutinę moksliniczę (nowiciat). Ta wienok ar isz priżasties ąnksztuma klosztoriaus, ar diełto, jog maż kas testoje i zokaną, kieletą metu buwusi iszgajsza. To newejziedams Mikołs Paszkiewicze ligi dali prawinciołs, zokana jenerołuj Rapałuj Laugagnanuj Rimi giwenąntem lejdąnt, 1746 m. ąntru atweju istejgie pirmutinę moksliniczę ir gan daug prijeme i zokana jaunumenes. Ąnksztami klosztoruo, rados tikra spustis, kad tos nebutum, gwardions Benewenturs Żarskis, prisipirkies plitu, padirba naują dali klosztoriaus, ↕ p. 101–102 kurio ipatingąj klerikus patalpina. Kunegs Dyrnejtowicze buwa ↕ ju pirmuoju mokitoju (magistru). Nu tos gadines, lig 1828 m. wisados

(52) Kunegą pas mede bażniczelę giwenąnti, majtina tie patis Wołowiczes. ↕ p. 100–101 Rasztaj Warniu bażniczes. ↕

§ 206

VEDIMAS ŪKIO

Patiekę bernardinai visa, ko reikėjo dėl garbės Dievo, ir kitų dalykų neužmiršo. Padirbino trobesius, ūkiui reikalingus, aptvėrė mūro zomatu klioštorių su šventorium, parkeltas iš Vilniaus kunigas Simonas Očka, kaipo buklus daržininkas, uždiegė gerais medžiais klioštoriaus daržą. Metuose 1625 netoli Kauno mirė maro liga ponia Mackevyčienė; pakviestam į jos laidotuves kunigui Očkai prikibo ta pati liga, kuria ne vien pats, bet ir daug kitų išmirė Tytuvėnuose. Atvažiavęs į klioštorių, vyskupas Jurgis Tiškevyčia 1 d. lapkričio 1639 m. pašventė bažnyčią ir daleido bernardinams valdyti parakvija, kuria lig šiolei valdė šiaipjau kunigas, gyvenąs Tytuvėnuose pas medžio bažnyčėlę[53]. Karių gadynėj 4 d. vasario 1708 m., įsilaužę į klioštorių, baškirai su kalmukais užmušė keletą bernardinų, ką vien geresnį radę atėmė, įpuolę į bažnyčią, nudraskė altorius ir pušką su švenčiausiu sakramentu išnešė. [123]

Matydami Tytuvėnų bernardinai dievobaimingumą žemaičių numanė, jog, esant čia pat pirmutinei mokslinyčiai, arba noviciatui, daug jaunuomenės galėtų į zokaną priimti. Ta viltim pasikliovęs, Pranciškus Sventožeckis, Lietuvos provinciolas, 1736 m., aukštam zokano vyresniam Jonui Antanui nuo švento kryžiaus leidžiant, įsteigė Tytuvėnuose pirmutinę mokslinyčią (nowiciat). Ta vienok ar iš priežasties ankštumo klioštoriaus, ar dėl to, jog mažkas testojo į zokaną, keletą metų buvusi, išgaišo. To neveizėdamas, Mykolas Paškevyčia, lygia dalia provinciolas, zokano jenerolui Rapolui Liaugagnanui, Ryme gyvenančiam, leidžiant, 1746 m. antru atveju įsteigė pirmutinę mokslinyčią ir gan daug priėmė į zokaną jaunuomenės. Ankštame klioštoriuj rados tikra spūstis; kad tos nebūtų, gvardijonas Beneventūras Žarskis, prisipirkęs plytų, padirbo naują dalį klioštoriaus, kurioj ypatingai klierikus patalpino. Kunigas Dirneitovyčia buvo jų pirmuoju mokytoju (magistru). Nuo tos gadynės

[53] Kunigą, pas medžio bažnyčėlę gyvenantį, maitino tie patys Volavyčios. *Raštai Varnių bažnyčios.*

Tituwienusi jaunikajtej galieje stoti i Bernardinus, o nu tu metu, isz priżasties nauju wiresnibės pariedimu, maż kas ar butinaj nieks nebistoje i zokaną.

§. 207.

ISZDIRBIMS APSISTOIMU ARBA STACIU.

Metusi 1729 Bernardinaj isz wisu pusiu i miestą Mediolana suważiawusis, iłgaj sznekiejos apej rejkałus sawa zokana, ir atskire Lietuwos prowincią nu prowincios Lanku, kuriedwim lig sziolej wiens prowinciołs walde. Susirinkimuj bęngąntes, Bernardins Ąntons Burnickis żemajtis, pasijeme buti gwardionu Jerozolimos klosztoriaus pas grabą Jezusa Kristusa; kur ir nupłaukie(53). Tretą metu pabuwes parważiawa i Tituwienus ir parsiweże gan żemes isz wietu krauju Kristaus apszłakstitu imtos. Bernardinaj noriedamis, kad ta żeme wisims but matoma, 1771 m. iszdirba apsukuo szwęntoriaus grażes mura stacies, o pas kożną uż stikłuo patalpina biszkieli żemes isz Jerozolimos parweżtoses. Kietwerius metus bernardinaj nulejdusis, P. Gujżewskiuj padedąnt widurie szwęntoriaus iszdirba tejpat mura kopliczę, minieimuj kąnczes Wieszpaties Jezaus paszwęnstą. I tąn kopliczę ejnas kielejs, par trepes, o ąnt kożnu trepi, ira tejpat żeme szwęnta uż stikłuo patalpinta. Klemensus XIV. popieżius, wisiems katrie toj wietoj minies kąnczę Wieszpaties, sutejkie daug atłajdu arba atpusku.

Tituwienusi mażne wisumet giwen i 36 zokaninkus, kurie mint isz sawa żemes, isz pracęnta nu 5,984 r. s. kas meta gaunama, ir isz miłaszirdistes kataliku. Klosztoriaus knınginiczio ira 1,694 kningas(54).

↕ p. 102-103 (53) Roczniki Zakonu Franciszkańskiego. ↕

(54) Żinę apej tus wisus dalikus, radau popieriusi klosztoriaus.

lig 1828 m. visados Tytuvėnuose jaunikaičiai galėjo stoti į bernardinus, o nuo tų metų iš priežasties naujų vyresnybės parėdymų mažkas ar būtinai niekas nebįstojo į zokaną.

§ 207

IŠDIRBIMAS APSISTOJIMŲ, ARBA STACIJŲ

Metuose 1729 bernardinai, iš visų pusių į miestą Milano suvažiavę, ilgai šnekėjos apie reikalus savo zokano ir atskyrė Lietuvos provinciją nuo provincijos Lenkų, kuriodviem lig šiolei vienas provinciolas valdė. Susirinkimui bengiantis, bernardinas Antanas Burnickis, žemaitis, pasiėmė būti gvardijonu Jeruzolimos klioštoriaus pas grabą Jėzaus Kristaus, kur ir nuplaukė[54]. Trejetą metų pabuvęs, parvažiavo į Tytuvėnus ir parsivežė gan žemės, iš vietų, krauju Kristaus apšlakstytų, imtos. Bernardinai, norėdami, kad ta žemė visiems būtų matoma, 1771 m. išdirbo apsukui šventoriaus gražias mūro stacijas, o pas kožną už stiklo patalpino biškelį žemės, iš Jeruzolimos parvežtosios. Ketverius metus bernardinai nuleidę, p. Guiževskiui padedant, vidury šventoriaus išdirbo taip pat mūro koplyčią, minėjimui kančios Viešpaties Jėzaus pašvęstą. Į tą koplyčią einąs keliais per trepes, o ant kožnos trepės yra taip pat žemė šventa, už stiklo patalpinta. Klemensas XIV, popiežius, visiems, katrie toj vietoj minės kančią Viešpaties, suteikė daug atlaidų, arba atpuskų.

Tytuvėnuose mažne visuomet gyvena į 36 zokaninkus, kurie minta iš savo žemės, iš procento, nuo 5984 r. s. kas metą gaunamo, ir iš mielaširdystės katalikų. Klioštoriaus knygynyčioj yra 1694 knygos[55].

[54] Roczniki Zakonu Franciczkańskiego. [124]

[55] Žinią apie tuos visus dalykus radau popieriuose klioštoriaus.

§. 208.

BERNARDINAJ TELSZIUSI(55).

Sekdams pawejksłą Chodkiewiczes, dar prikalbiets nu sawa moters, Powiłs Sapieha, pargobina isz Lietuwos bernardinus, ir pawede jems naujus idiem tam padirbtus Telsziusi numus. Istejgus klosztorelu, rejkieje pasirupinti, kad jo giwentojems duonas netruktum. Sapieha tebudams lig sawa giwos gałwos Telsziu ponu, negalieje nie eżes żemes jems ązmżinaj użrasziti, kiti didżiunaj niekietęnti nekietina użraszu dariti. Jkluwes it i kluti Sapieha, szarpawa pas karalu Zygmunta III. katro nesziksztums ąnt bażniczczu wisims buwa żinoms, ir melde kad Telsziu bernardinus bęn kiek tiek aprupinti tejktumes. Karalus iszkłauses jo meldima pastaroje dieno Kowa 1624 m. paraszidina rasztą, kuriuo ąmżinuj Telsziu klosztoruj dowinoje: eżerus wadinamus Mostys, Tausała ir Rapulis, żemes gabałą patemi miesti, ir dalejda kirsti medius sziłumaj karaliszkusi miszkusi. Sapieha tujaus nusiuntina tąn karalaus rasztą kuneguj Jawoszuj pirmam Telsziu gwardionuj, spierej użbrieże atiduotą klosztoruj żemę ir pawede eżerus. Tuokart gwardions padirba ąnt kałwu ties eżeru mede kopliczę, katro woz par 26 metus bernardinaj temeldies, nes wiskups Petrus Parczewskis matidams ju neturtą, 1650 m. naujęligi dali mede padirba jems bażniczę, o Abroms Montrymowicze istejgie mura kopliczę Marios motinos Diewa Loretanskas.

Karaluj Zygmuntuj III. mirus, Telszu bernardinaj nezgąnduodamis kad sawa turtele nenustotum, par prietelus melde nauje karalaus Władysłowa IV. kad użraszus tiewa sawa patwirtintum. Kąn tas 20 d. Spalu 1639 m. ir padare.

(55) Karalus Augustas II. Giegużies 26 d. 1721 m. dalejda kad Telsziusi butum turgaj: nedieles dienomis par kiaura meta – O jomarkaj kieturis sikius 1.par S. Stanisłowa. 2. par Parcinkuli. 3. par S. Prąnciszku. 4. par S. Juzupa. Karalus Stanisłous Augustas 6 d. Gruodi 1791 m. sutejkie Telsziu miestuj istatimus Man-
↕ p. 104–105 daburios ir żimę. O tu buwa S. Stanisłous su wiskupa lazdu pasiriemes. ↕

§ 208

BERNARDINAI TELŠIUOSE[56]

Sekdamas paveikslą Chodkevyčios, dar prikalbėtas nuo savo moters, Povilas Sapiega pargobino iš Lietuvos bernardinus ir pavedė jiems naujus įdėm tam padirbtus Telšiuose namus. Įsteigus kliošTorėlių, reikėjo pasirūpinti, kad jo gyventojams duonos netrūktų. Sapiega, tebūdamas lig savo gyvos galvos Telšių ponu, negalėjo nė ežios žemės jiems amžinai užrašyti, kiti didžiūnai nė ketinti neketino užrašų daryti. Įkliuvęs it į kliūtį, Sapiega šarpavo pas karalių Zigmantą III, katro nešykštumas ant bažnyčių visiems buvo žinomas, ir meldė, kad Telšių bernardinus bent kiek tiek aprūpinti teiktųsi. Karalius, išklausęs jo meldimo, pastarojoj dienoj kovo 1624 m. parašydino raštą, kuriuo amžinai Telšių kliòštoriui dovanojo: ežerus, vadinamus Mastis, Tausalas ir Rapulis, žemės gabalą pačiame mieste ir daleido kirsti medžius šilumai karališkuose miškuose. Sapiega tuojau nusiuntino tą karaliaus raštą kunigui Javošui, pirmam Telšių gvardijonui, spėriai užbrėžė atiduotą klioštoriui žemę ir pavedė ežerus. Tuokart gvardijonas padirbo ant kalvos ties ežeru medžio koplyčią, katroj vos per 26 metus bernardinai tesimeldė, nes vyskupas Petras Parčevskis, matydamas jų neturtą, 1650 m. naują lygia dalia medžio padirbo jiems bažnyčią, o Abromas Montrimavyčia įsteigė mūro koplyčią Marijos, Motinos Dievo loretanskos.

Karaliui Zigmantui III mirus, Telšių bernardinai, nesganduodami, kad savo turtelio nenustotų, per prietelius meldė naujo karaliaus Vladislovo IV, kad užrašus tėvo savo patvirtintų. Ką tas 20 d. spalio 1639 m. ir padarė.

[56] Karalius Augustas II gegužės 26 d. 1721 m. daleido, kad Telšiuose būtų turgūs nedėlios dienomis per kiaurą metą. O jomarkai keturis sykius: 1) per šv. Stanislovą, 2) per Parcinkulį, 3) per šv. Pranciškų, 4) per šv. Jūzupą. Karalius Stanislovas Augustas 6 d. gruodžio 1791 m. suteikė Telšių miestui įstatymus mandaburijos ir žymę. O ta buvo šv. Stanislovas, su vyskupo lazda pasirėmęs.

§. 209.

PASIGAWIMS.

Matidamis Bernardinaj, jog be pągałbos gieradieju neturies Telsziusi kuo misti, kiek imanidamis żmoniems tajkinos: wiens isz wiena elgies doraj ir diewobajmingaj, swetius linksmu szirdi ir ne surauktu kaktu wajszina, su kożnu żmoniszkaj apsieje ir garbies Diewa bażniczio sawa neużmirsza. Żmones tiems ju darbams stebiedamos, pażina
↕ p. 105-106 bernardinus esąnt lietas wirajs, kuriu nepri ↕ der użmirszti. Kajpogi ju awęnwedems: pile apstej, grudu, dowenoje riebius awinus, krowe gan mesos ir wisa ko giera. Wajtiekus Ważyńskis 1658 m. użrasze klosztoruj 5,000 auksinu, kiti ponaj wieł po biszkieli kiszterieje. Ligi dali diduomenej noręnt 1677 sueims, o 1683 m. karalus Jons III. klosztoriaus popierius patwirtina. Tejp nu żemajtiu milemis Bernardinaj, ne węn pakaktinaj bet ir partektinaj duonas isigawa. Gali septinioliktoje ąmżiaus, gwardions Rogerius, surąnkiojes nu żmoniu piningalus iszdirba mura klosztorelu. Metusi 1702 kiles miestelio gajsrus, sudegina bażniczę par wiskupą Parczewski padirbintą, ir dali mede klosztoriaus. Metusi 1710 Żwiedaj su marajs bajsej iwejkie bernardinus. Augustas II. karalus gawes żodi apej bernardinu neturtą, liepe kad Telsziu walstius kas meta suwesztum klosztoruo 50 weżimu sziena ir nu kożna wałaka żemes po aszi mediu szilumaj. Żmones pałajka dienu nemetu prakuti, pradieje senu sawa paprotiu szelpti bernardinus. Metusi 1720 gwardions Ąntons Giecewicze, diduomenej padedąnt, padirba naujęmede bażniczę, Kunegs Marcions Paszkiewicze ligi dali
↕ p. 106-107 su pagałbu ponu, nuliedina didiei warpą; żodżiu ↕ sakąnt par apwejzą Diewa nieka jems nestokoje. Diewobajmingi żmones aprupinusis wisu kuo bernardinus, iszsimane dar mura bażniczę jems patijkti. Kajpogi Ignacius Samuelus Kaszutis, pawede gwardionuj Prąnciszkuj wisą sawą turtą, bili tas padirbintum mura bażniczę. Ludwiks Jezdawskis su Benediktu Ważynskiu, jem patem dawe 6,000 timpu. Ąnt gala wisu wisos kunegajksztistes diżiunaj, Rassejniusi i sueima susirinkusis, pasijeme sudieti Telsziu bażniczej po 12 skatiku isz butas. Kąn ponibej padarius, gwardions 1762 m. Apiciołuj Juszkiewiczej matąnt, padieje pamatus murines bażniczes, kurę treta metu buwie ir

§ 209

PASIGAVIMAS

Matydami bernardinai, jog be pagalbos geradėjų neturės Telšiuose kuo misti, kiek įmanydami žmonėms taikinos: viens iš vieno elgės dorai ir dievobaimingai, svečius linksma širdžia ir nesuraukta kakta vaišino, su kožnu žmoniškai apsiėjo ir garbės Dievo bažnyčioj savo neužmiršo. Žmonės, tiems jų darbams stebėdamos, pažino bernardinus esant lietos vyrais, kurių nepridera užmiršti. Kaipogi jų avinvedžiams pylė apsčiai grūdų, dovanojo riebius avinus, krovė gan mėsos ir visa ko gero. Vaitiekus Važinskis 1658 m. užrašė kliōštoriui 5000 auksinų, kiti ponai vėl po biškelį kyšterėjo. Lygia dalia, diduomenei norint, 1677 suėjimas, o 1683 m. karalius Jonas III kliōštoriaus popierius patvirtino. Taip nuo žemaičių mylimi bernardinai ne vien pakaktinai, bet ir pertektinai duonos įsigavo. Gale septynioliktojo amžiaus gvardijonas Rogerijus, surankiojęs nuo žmonių pinigėlius, išdirbo mūro kliōštorėlių. Metuose 1702 kilęs miestely gaisras sudegino bažnyčią, per vyskupą Parčevskį padirbintą, ir dalį medžio kliōštoriaus. Metuose 1710 žvėdai su marais baisiai įveikė bernardinus. Augustas II, karalius, gavęs žodį apie bernardinų neturtą, liepė, kad Telšių valsčius kas metą suvežtų kliōštoriui 50 vežimų šieno ir nuo kožno valako žemės po ašį medžių šilumai. Žmonės palaiko, diena nemetu prakutę, pradėjo senu savo papročiu šelpti bernardinus. Metuose 1720 gvardijonas Antanas Gecevyčia, diduomenei padedant, padirbo naują medžio bažnyčią, kunigas Marcijonas Paškevyčia, lygia dalia su pagalba ponų, nuliedino didįjį varpą; žodžiu sakant, per apveizą Dievo nieko jiems nestokojo. Dievobaimingi žmonės, aprūpinę visu kuo bernardinus, išsimanė dar mūro bažnyčią jiems patiekti. Kaipogi Ignacius Samuelis Kašutis pavedė gvardijonui Pranciškui visą savą turtą, bile tas padirbintų mūro bažnyčią. Liudvikas Jazdauskis su Benediktu Važinskiu jam pačiam davė 6000 timpų. Ant galo visų visos kunigaikštystės didžiūnai, Raseiniuose į suėjimą susirinkę, pasiėmė sudėti Telšių bažnyčiai po 12 skatikų iš butos. Ką ponybei padarius, gvardijonas 1762 m., opiciolui Juškevyčiai matant, padėjo pamatus mūrinės bažnyčios, kurią trejeto metų

pabęngie, o amatninks Jurgis Možejka, papuosze gipsa ałtorejs. Gałutinemi ałtoruo ąnt wiszkòmis, gwardions pakabina grażę S. Ąntona malawonę, kurę Kasztelons, Mikołs Gorskis pirkies už 663 musztiniu, bažniczej dowinoje. Tuo ira ipatinga Telsziu bažnicze, jog tur apsukuo płates wiszkas, ąnt katromis mažne tiek tełp žmoniu, kiek widuo bažniczes. Ąnt gała tejpat diduomenej padedąnt, gwardions Eugenius Łopaczynskis, iszwede i pietus apsuktąje dali klosztoriaus. Toki ejłu
↕p. 107–108 wisu kuo aprupinti zokaninkaj, pirmu Diewa garbina, pa ↕ skiaus wajkus mokie, o nu 1836 m. parakwii wałda(56).

§. 210.

BERNARDINAJ DUTNAWO.

Brzostowskiej Dutnawos waldimieraj, nu sena pastate tami miestelie bažniczelę, pas kurę szejpjau kunegs giwendams dalije žmoniems szwęntus Sakramentus(57). Gali septinioliktoje ąmžiaus, Władisłous Brzostowskis su sawa moteri Kąnstancii, užsigiejde pargobinti i Dutnawą Bernardinus. Kajpogi nuważiawusiu i Wilniu, szioki padare sąndarą su Bernardinajs. Brzostowskiu pasijeme: 1) Dowenoti Bernardinams Dutnawos miestelie žemes gabałą. 2) Klosztoriu jems bedirbąnt, mokieti kas meta po 1,400 auksinu, pakolej nebęngs darba. 3) To neskajtąnt dar par kietwerius metus mokieti klosztoruo po 1,000 auksinu, kad zokaninkaj turietum kuo misti. 4) Wisus trobesius pastatius ir isikurus, par ąmžius duoti klosztoriuj kas meta po 200 auksinu. Bernardinaj isz sawa puses prižadieje: 1) Atwikti i Dutnawą. 2) Wiskupuj lejdąnt walditi parakwii. 3) Melsties už sawa gieradiejus Brzostowskius. Po tuo sąndaru 1701 m. pasirasze: Władisłous Brzostowskis ir jo pati Kąnstancije isz wienos szalies, o Mikołs Rakowskis bernardinu prawinciołs su Benewenturu Swirkawskiu Wilniaus gwardionu isz ąntros. Tąn ju darbą Žemajtiu wiskups Kryszpins Kirchstejns tuokart Wilnuo pasitikies, patwirtina. Minawotu Brzostowskiu nesuskubusiu atlikti sawa pasijemima, mire; turtaj anuodums kluwa

(56) Apej tus dalikus ludij popierej Telsziu klosztoriaus.
↕p. 108–109 (57) Rasztaj Warniu murines bažniczes. ↕

būvy ir pabengė, o amatininkas Jurgis Mažeika papuošė gipso altoriais. Galutiniame altoriuj ant viškų gvardijonas pakabino gražią šv. Antano maliavonę, kurią kaštelionas Mykolas Gorskis, pirkęs už 663 muštinius, bažnyčiai dovanojo. Tuo yra ypatinga Telšių bažnyčia, jog turi apsukui plačias viškas, ant katrų mažne tiek telpa žmonių, kiek viduj bažnyčios. Ant galo, taip pat diduomenei padedant, gvardijonas Eugenijus Lopačinskis išvedė į pietus apsuktąją dalį kliōštoriaus. Tokia eile visu kuo aprūpinti, zokaninkai pirma Dievą garbino, paskiau vaikus mokė, o nuo 1836 m. parakviją valdo[57].

§ 210

BERNARDINAI DOTNUVOJ

Bžostovskiai, Dotnuvos valdymierai, nuo seno pastatė tame miestely bažnyčėlę, pas kurią šiaipjau kunigas gyvendamas dalijo žmonėms šventus sakramentus[58]. Gale septyniolikto jo amžiaus Vladislovas Bžostovskis su savo moteria Konstancija užsigeidė pargobinti į Dotnuvą bernardinus. Kaipogi, nuvažiavusiu į Vilnių, šiokį padarė sandarą su bernardinais. Bžostovskiu pasiėmė: 1. Dovanoti bernardinams Dotnuvos miestely žemės gabalą. 2. Kliōštorių jiems bedirbant, mokėti kas metą po 1400 auksinų, pakolei nebengs darbo. 3. To neskaitant, dar per ketverius metus mokėti kliōštoriui po 1000 auksinų, kad zokaninkai turėtų kuo misti. 4. Visus trobesius pastačius ir įsikūrus, per amžius duoti kliōštoriui kas metą po 200 auksinų. Bernardinai iš savo pusės prižadėjo: 1. Atvykti į Dotnuvą. 2. Vyskupui leidžiant, valdyti parakvija. 3. Melstis už savo geradėjus Bžostovskius. Po tuo sandaru 1701 m. pasirašė: Vladislovas Bžostovskis ir jo pati Konstancija iš vienos šalies, o Mykolas Rakovskis, bernardinų provinciolas, su Beneventūru Svirkauskiu, Vilniaus gvardijonu, iš antros. Tą jų darbą Žemaičių vyskupas Krišpinas Kirchšteinas, tuokart Vilniuj pasitikęs, patvirtino. Minavotu Bžostovskiu, nesuskubusiu atlikti savo pasiėmimo, mirė; turtai anųdviejų kliuvo Jūzupui

[57] Apie tuos dalykus liudija popieriai Telšių kliōštoriaus.
[58] Raštai Varnių mūrinės bažnyčios.

Juzupuj Brzostowskiuj Lietuwos Raszitojuj. Tas atważiawusims i Dutnawą bernardinams, jų prawinciołuj Benewenturuj Krasłauskiuj matąnt, użwede tris wałakus ir kieturis margius żemes. Bet kad rejkieje użraszitusius piningus mokieti, pradieje raukities, maklawoti ir sukti. Kąn iszwidi Bernardinaj nenoriedamis barniu, pasisakie nieka kita nebgiejsęntis, bili Brzostowskis tujaus 10,000 auksinu klosztoruj użmokietum. Kąn tam padarius, bernardinaj ąmżinaj ij atlika. Po sąndaru tami daliki 20 d. Giegużies 1727 m. padaritu, pasirasze Juzups
↕ p. 109–110 Brzostowskis ir prawinciołs Marions Paszkowskis. ↕

§. 211.

PRAKUTIMS.

Bernardinaj gautajses piningajs, ne węn klosztoriu su mede bażniczi iszdirba, bet dar kieletą szimtelu i gieras rąnkas ikisza. Miłaszirdingi bajoraj Bejnarts Goniprowskis ir Szczyts; pagał sawa iszgalieima sutejkie jems piningu, tejp klosztorius igije 5,865 r. s. Witebska Kasztelons Simons Sirutis 1774 m. pasijeme klosztoruj pilawą pilti kas meta – toki ejłu bernardinaj ir prakuta. Mede bażnicze gruti pradieje: zokaninkaj papratusis mura bażniczios melsties, norieje ir Dutnawo murinę istejgti; bet neturieje pakaktinaj piningu. Wiłdamis wienok apwejzdi Diewa 1773 padieje pamatus mura bażniczes, o tuotarpu iszsiunte i wisus Żemajtius kieletą awęnwediu, katrie apstej piningu surąnkioje. Tajs ir kitajs piningajs szełpamis bernardinaj, nors par septinioliką metu, wienok iszdirba paiłguotiną mura bażniczę, katrą papuosze pęnkiejs ałtorejs, isz senowes bażniczes parkiełtajs. Dwideszimti tris zokaninkaj Dutnawo giwenantis, garbin Diewa ir
↕ p. 110–111 wałda parakwiję. Kninginiczio ira 500 kningu. ↕

§. 212.

DOMINIKONIS KAŁWARIJO.

Żemajtiusi jezawitams su bernardinajs jau esąnt, nebuwa dar Dominikonu: Jurgis Tyszkiewicze wiskups, noriedams kad ir tu tarnu

Bžostovskiui, Lietuvos rašytojui. Tas, atvažiavusiems į Dotnuvą bernardinams, jų provinciolui Beneventūrui Kraslauskiui matant, užvedė tris valakus ir keturis margus žemės. Bet kad reikėjo užrašytuosius pinigus mokėti, pradėjo raukytis, makliavoti ir sukti. Ką išvydę, bernardinai, nenorėdami barnių, pasisakė nieko kito nebgeisiantys, bile Bžostovskis tuojau 10 000 auksinų kliōštoriui užmokėtų. Ką tam padarius, bernardinai amžinai jį atliko. Po sandaru, tame dalyke 20 d. gegužės 1727 m. padarytu, pasirašė Jūzupas Bžostovskis ir provinciolas Marijonas Paškovskis.

§ 211

PRAKUTIMAS

Bernardinai gautaisiais pinigais ne vien kliōštorių su medžio bažnyčia išdirbo, bet dar keletą šimtelių į geras rankas įkišo. Mielaširdingi bajorai Beinartas Goniprovskis ir Ščytas pagal savo išgalėjimą suteikė jiems pinigų; taip kliōštorius įgijo 5865 r. s. Vitebsko kaštelionas Simonas Sirutis 1774 m. pasiėmė kliōštoriui pyliavą pilti kas metą, – tokia eile bernardinai ir prakuto. Medžio bažnyčia griūti pradėjo. Zokaninkai, papratę mūro bažnyčiose melstis, norėjo ir Dotnuvoj mūrinę įsteigti, bet neturėjo pakaktinai pinigų. Vildamies vienok apveizde Dievo, 1773 padėjo pamatus mūro bažnyčios, o tuo tarpu išsiuntė į visus Žemaičius keletą avinvedžių, katrie apsčiai pinigų surankiojo. Tais ir kitais pinigais šelpiami, bernardinai, nors per septyniolika metų, vienok išdirbo pailguotiną mūro bažnyčią, katrą papuošė penkiais altoriais, iš senovės bažnyčios perkeltais. Dvi dešimti trys zokaninkai, Dotnuvoj gyvenantys, garbina Dievą ir valdo parakvija. Knyginyčioj yra 500 knygų.

§ 212

DOMINIKONAI KALVARIJOJ

Žemaičiuose jezavitams su bernardinais jau esant, nebuvo dar dominikonų. Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, norėdamas, kad ir tų tarnų

Diewa netruktum,. 1637 m. pakwiete jus i Gardus. Gardaj, buwa taj soda wiskupams priderąntł; katro ąnt auksztu kałnu senowie kanakas pastate bażniczelę S. Jona Kriksztitoje. Metusi 1622 bażniczele ta woz biszkieli żemes teturieje; szejpjau kunegs pas ij giwenus, mita apwejzdu Diewa(58). O 1636 m. jau buwa pakiełta i parakwijes bażniczes ir turtu apwejzieta(59). Tąn patę bażniczę, su wisu jos turtu, kanaunikams neprisztaraujęnt, wiskups Tyszkiewicze pawede Dominikonims, ąntropus upale Warduwos, pastate jems klosztoriu ir bażniczę mede; ąnt gała sutejkie dar boteri gabałą żemes. Toki ejłu Dominikonis Gardusi ir isikure. Klosztoriaus pardietinis Petrus Puhaczewskis nezgąnduodamos, kad kumetnor szejpjau kunegaj susitarusis wisu nu Tyszkiewiczes pawestu daliku neatimtum, par sawa zokana jeneroła, melde tiewa szwęntoje Urbona VIII. kad wiskupa użraszus patwirtintum. Kąn popieżius 8 d. Birżiele 1644 m. ir padare. Tuotarpu szejpjau kunegs Krisztops Bujszewicze, turis sawą dwarali Szidłopadubisis wadinamą, stajgu nepalikies niekokiu użraszu pasirinka. Jo turtą pagał bażniczes istatimu, wiskups galieje kam tinkams ąnt garbies Diewa pawesti; kajpogi Tyszkiewicze 22 d. Wasere 1646 m. atidawe Kalwarijes Dominikonims.

§. 213.

APSISTOIMU ARBA STACIJU ITIJKIMS.

Wiskups Jurgis Tyszkiewicze żinodams jog par minieimą kąnczes Wieszpaties Jezaus, szirdis żmoniu wejkiej gał użsidegti mejli Diewa, iszsimane Gardusi istejgti Kałworiję(60). Kajpogi nuważiawes i tąn sodą: pats kałnus apwajksztioje, pats paskire wietas katrosi kopliczes statiti kietina, pats paskajte żinksnius nu wietas iki wietas, kad idiem tiek butum, kiek Kristus kąnczes łajki nueje, pats ejdams takajs,

(58) Wizyta za czasów biskupa Kiszki sporządzona w Archiwum Dyecez.

(59) Acta Synodus Diaec. celebratae 1636 an. Kałns ąnt katruo bażnicze stowieje ir lig sziolej wadinas S. Jona kałnu. Kopliczio bażniczes wieto esąntio, ir
↕ p. 111–112 nugis apwajksztio Dominikonis szwęntę użgimima S. Jona su atłajdajs. ↕
↕ p. 112–113 (60) Isz tos prižasties, miestelis szęndien wadinas ne Gardajs, bet Kałworii. ↕

Dievo netrūktų, 1637 m. pakvietė juos į Gardus. Gardai buvo tai soda, vyskupams prideranti, katroj ant aukšto kalno senovėj kana kas pastatė bažnyčėlę šv. Jono Krikštytojo. Metuose 1622 bažnyčėlė ta vos biškelį žemės teturėjo; šiaipjau kunigas, pas ją gyvenąs, mito apveizdu Dievo[59]. O 1636 m. jau buvo pakelta į parakvijos bažnyčias ir turtu apveizėta[60]. Tą pačią bažnyčią su visu jos turtu, kanauninkams neprieštaraujant, vyskupas Tiškevyčia pavedė dominikonams, antrapus upelio Varduvos pastatė jiems kliošторių ir bažnyčią medžio; ant galo suteikė dar boterį gabalą žemės. Tokia eile dominikonai Garduose ir įsikūrė. Klioštoriaus perdėtinis Petras Puhačevskis, nesganduodamos, kad kuomet nors šiaipjau kunigai susitarę visų nuo Tiškevyčios pavestų dalykų neatimtų, per savo zokano jenerolą meldė Tėvo šventojo Urbono VIII, kad vyskupo užrašus patvirtintų. Ką popiežius 8 d. birželio 1644 m. ir padarė. Tuo tarpu šiaipjau kunigas Kristupas Buiševyčia, turįs savą dvarelį, Šilopadubysys vadinamą, staiga, nepalikęs nė kokių užrašų, pasirinko. Jo turtą pagal Bažnyčios įstatymus vyskupas galėjo kam tinkamas ant garbės Dievo pavesti; kaipogi Tiškevyčia 22 d. vasario 1646 m. atidavė Kalvarijos dominikonams.

§ 213

APSISTOJIMŲ, ARBA STACIJŲ, ĮTIEKIMAS

Vyskupas Jurgis Tiškevyčia, žinodamas, jog per minėjimą kančios Viešpaties Jėzaus širdys žmonių veikiai gali užsidegti meile Dievo, išsimanė Garduose įsteigti kalvariją[61]. Kaipogi, nuvažiavęs į tą sodą, pats kalnus apvaikščiojo, pats paskyrė vietas, katrose koplyčias statyti ketino, pats paskaitė žingsnius nuo vietos iki vietos, kad įdėm tiek būtų, kiek Kristus kančios laike nuėjo, pats, eidamas

[59] Wizyta za czasów biskupa Kiszki sporządzona w Archiwum Dyecez. [125]

[60] Acta Synodus Diaec. celebratae 1636 an. [126] Kalnas, ant katro bažnyčia stovėjo, ir lig šiolei vadinas šv. Jono kalnu. Koplyčioj, bažnyčios vietoj esančioj, ir nugis apvaikščioja dominikonai šventę užgimimo šv. Jono su atlaidais.

[61] Iš tos priežasties miestelis šiandien vadinas ne Gardais, bet Kalvarija.

barste żemę szwentą ticziomis isz Jerozolimos parweżintą, sawa piningajs padirbina ąnt kałnąjs 19 mede kopliczių, dowenoje skiedelę mede szwęnta kriżiaus, ąnt katruo Wieszpats kiboje; pagałau 1639 m. kopliczioms: pastaroses wakarines, aliwu darżele, pri sztułpa płakima, erszkietiu wajniku apmowima, nukriżiawoima ir pałajdoima; iszmelde nu tiewa szwęntoje Urbona VIII. atłajdus. Wis taj padares, liepe wienam kuneguj parasziti małdas ir giesmes, katras lig pat sziolej tebgied żmones Kałworijes kałnus wajksztiodamis.

§. 214.

KITI DALIKAJ.

Metusi 1647 patis Dominikonis uż 2,000 auksinu pirka dwarali Szarnelus, paskiaus Żemajtiu wiskupaj: Kazimiers Pacus, Jons Zgierskis, Aleksęndra Horains ir Ąntons Tyszkiewicze, ju turtą pa-
↕p. 113-114 daugina. Kiti gieradiejej, dowenoje jems ↕ 11,762 r. s. Mede bażniczej par Jurgi Tyszkiewiczę padirbintaj griuti pradiejus, Ąntons Tyszkiewicze wiskups 1750 m. padirbina naują didelę tejpat mede bażniczę, kuri pirmu papuosze pęnkioliku ałtorejs, paskiaus paszwęnte. Nu Petra Inocentiusa de Molina, Bernardinu Jeneroła, iszmelde daug atłajdu, katrus kiekwienas Kałworios kałnus wajksztiodams, gał pelniti. Nekures kopliczes patajse, o nekures isznauje pardirba; żodiu sakąnt, tiek padare Kałworios Dominikonims, jog tie skajta ij uż ipatingą sawą gieradiei.

Ąntona Tyszkiewiczes bażniczej dar gieraj tebesąnt, zokaninkaj turiedamis biszkieli piningu, użsigiejde gacznesnes mura bażniczes. Kajpogi 1780 m. ąnt klosztoriaus żemi, padieje jos pamatą. Darbs bepiningu didelej nekłojes: dirbusis, dirbusis patis pradieje abejoti, ar iszgalies kumetnor pabęngti darbą. Wiresnibe zokana tus dalikus iszwidusi, parkiele i Kałworiję didelej sugiebąnti piningus rinkti kunegą Wojtkiewiczę, ir isakie brusti apej dirbamąje bażniczę. Tas woz atwikes i Kałworiję, lejdos i żmones, waźiniejos kiauraj po wisus żemajtius, mełzdams kad nedalejstum sugruti pradietaj bażniczej.
↕p. 114-115 Dienomis ↕ szwęntomis iwajriosi bażnicziosi, sakie pamoksłus apej miłaszirdistę, o bęngie tuo, kad duotum o duotum piningus bażniczej

takais, barstė žemę šventą, tyčiomis iš Jeruzolimos parvežintą, savo pinigais padirbino ant kalnų 19 medžio koplyčių, dovanojo skiedelę medžio švento kryžiaus, ant katro Viešpats kybojo; pagaliau 1639 m. koplyčioms pastarosios vakarienės, alyvų darželio, prie stulpo plakimo, erškėčių vainiku apmovimo, nukryžiavojimo ir palaidojimo išmeldė nuo Tėvo šventojo Urbono VIII atlaidus. Visa tai padaręs, liepė vienam kunigui parašyti maldas ir giesmes, katras lig pat šiolei tebgieda žmonės, Kalvarijos kalnus vaikščiodami.

§ 214

KITI DALYKAI

Metuose 1647 patys dominikonai už 2000 auksinų pirko dvarelį Šarnelę, paskiau Žemaičių vyskupai Kazimieras Pacas, Jonas Zgerskis, Aleksandra Horainas ir Antanas Tiškevyčia jų turtą padaugino. Kiti geradėjai dovanojo jiems 11 762 r. s. Medžio bažnyčiai, per Jurgį Tiškevyčią padirbintai, griūti pradėjus, Antanas Tiškevyčia, vyskupas, 1750 m. padirbino naują didelę taip pat medžio bažnyčią, kurią pirma papuošė penkiolika altoriais, paskiau pašventė. Nuo Petro Inocentijaus de Molinos, bernardinų jenerolo, išmeldė daug atlaidų, katruos kiekvienas, Kalvarijos kalnus vaikščiodamas, gali pelnyti. Nekurias koplyčias pataisė, o nekurias iš naujo perdirbo; žodžiu sakant, tiek padarė Kalvarijos dominikonams, jog tie skaito jį už ypatingą savą geradėją.

Antano Tiškevyčios bažnyčiai dar gerai tebesant, zokaninkai, turėdami biškelį pinigų, užsigeidė gačnesnės mūro bažnyčios. Kaipogi 1780 m. ant klioštoriaus žemės padėjo jos pamatą. Darbas be pinigų dideliai nesiklojo: dirbę dirbę patys pradėjo abejoti, ar išgalės kuomet nors pabengti darbą. Vyresnybė zokano, tuos dalykus išvydusi, parkelė į Kalvariją dideliai sugebantį pinigus rinkti kunigą Vaitkevyčią ir įsakė brūzti apie dirbamąją bažnyčią. Tas, vos atvykęs į Kalvariją, leidos į žmones, važinėjos kiaurai po visus Žemaičius, melsdamas, kad nedaleistų sugriūti pradėtai bažnyčiai. Dienomis šventomis įvairiose bažnyčiose sakė pamokslus apie mielaširdystę, o bengė tuo, kad duotų o duotų pinigus bažnyčiai dirbti. Taip

dirbti. Tejp daridams tiek surinka piningu, jog 1821 m. pabęngie mura namus Diewa. Dominikonis nebtrukdamis 1824 m. suardiusis senoje bażniczę, jos ałtorius nunesze i naujęję ir isikure murinie bażniczio. Kałworijes klosztoruo giwen 15 zokaninku, katrie pirmu wajkus mokie, o szęndien wałda parakwii ir moka żmones. Nemaż klosztorius ir pełna ir iszklejd par dideje kałworiję arba par ałtajdus Apłąnkima Motinos Diewa, dwileką dienu patenkąntius. Kunegu tami łajki buwo Kalworije i 40, o żmoniu mażne kas diena i 20,000(61).

§. 215.

DOMINIKONIS RASSEJNIUSI (62).

Ligi dali Jurgis Tyszkiewicze skajtidams zokaninkus uż rejkalingus, istejgie Dominikonims klosztoriu Rassejniusi. Wiskups tas 1642 m. prisuokies Joną Kozakiewiczę kanaunika, atsiżadieti Rassejniu klebonijes, nebeżinios kanauniku pawede ję su wisu turtu Dominikonims. Darbs tas wiskupa tarsi pejkąns szejpjau kunegus, nepatika, ne węn kunegams, bet ir daugiem szejpjau żmoniu. Jons Tiewuns arba Ciwuns Ejrogałas su Adomu Tweru Tiewunu Stąnkiewicziu, katruodu itijkusiu pas Rassejniu bażniczę ałtoriję, skajties uż kolatorius klebonijes, atsisakie iszgisęntiu Dominikonis isz Rassejniu bili tikt wiskups numirtum. Girdiedamis tus dalikus Dominikonis, kajp imanu norieje isikierieti Rassiejniusi. Todieł Benedikts Kaczkowskis klosztoriaus pardietinis, par zokana Jenerołą melde kad Urbons VIII. popieżius, darbą Tyszkiewiczes patwirtintum. Iszkłauses tos małdos popieżius, pirmasis raszitos (protonotarius) Krisztops Widmans, tiewuj szwęntam liepąnt 8 d. Birzele 1644 m. didelej użdraude, kad nieks nekuszintum

(61) Skajtiau kningelę su paraszu *Calvaria Samogitiae* spaustą Wilnuo 1648 m. isz katros pasiroda, jog ir tuokart żmones didej didelejs burejs meldies Kałwarijo, icz tejp, kajp je nugis.

↕p. 115–116 (62) Władysłous IV. karalus 31 d. Sijkie 1643 m. Wil ↕ nuo budams, dalejda kad Rassejniusi butum petnicziomis turgaj, o tris metusi jomarkaj: 1) Ąnt gromniczių. 2) par S. Jona kriksztitoi, ir 3 ąnt żolu szwęntes. Tam patem miestuj Stanisłous Augustas Karalus 20 d. Kowa 1792 m. Warszuwo, sutejkie istatimus

↕p. 116–117 Mandaburies, o uż żimę dawe Łuszi. ↕

darydamas, tiek surinko pinigų, jog 1821 m. pabengė mūro namus Dievo. Dominikonai nebtrukdami 1824 m., suardę senąją bažnyčią, jos altorius nunešė į naująją ir įsikūrė mūrinėj bažnyčioj. Kalvarijos kliоštoriuj gyvena 15 zokaninkų, katrie pirma vaikus mokė, o šiandien valdo parakvija ir moko žmones. Nemaž kliоštorius ir pelno, ir iškleidžia per didžiąją kalvariją, arba per atlaidus Aplankymo Motinos Dievo, dvylika dienų patenkančius. Kunigų tame laike buvoja Kalvarijoj į 40, o žmonių mažne kas dieną į 20 000[62].

§ 215

DOMINIKONAI RASEINIUOSE[63]

Lygia dalia Jurgis Tiškevyčia, skaitydamas zokaninkus už reikalingus, įsteigė dominikonams kliоštorių Raseiniuose. Vyskupas tas, 1642 m. prisuokęs Joną Kozakevyčią, kanauninką, atsižadėti Raseinių klebonijos, ne be žinios kanauninkų pavedė ją su visu turtu dominikonams. Darbas tas vyskupo, tarsi peikiąs šiaipjau kunigus, nepatiko ne vien kunigams, bet ir daugiam šiaipjau žmonių. Jonas, tėvūnas, arba civūnas, Ariogalos, su Adomu, Tverų tėvūnu, Stankevyčiu, katruodu, įtiekusiu pas Raseinių bažnyčią altariją, skaitės už koliatorius klebonijos, atsisakė išginsiančiu dominikonus iš Raseinių, bile tik vyskupas numirtų. Girdėdami tuos dalykus, dominikonai kaip įmanu norėjo įsikerėti Raseiniuose. Todėl Benediktas Kačkovskis, kliоštoriaus perdėtinis, per zokano jenerolą meldė, kad Urbonas VIII, popiežius, darbą Tiškevyčios patvirtintų. Išklausęs tos maldos, popiežiaus pirmasis rašytojas (protonotarius) Kristupas Vidmanas, Tėvui šventam liepiant, 8 d. birželio 1644 m. dideliai uždraudė, kad

[62] Skaičiau knygelę su parašu *Calvaria Samogitiae,* spaustą Vilniuj 1649 m., iš katros pasirodo, jog ir tuokart žmonės didžiai dideliais būriais meldės Kalvarijoj, ič taip, kaip je nugis.

[63] Vladislovas IV, karalius, 31 d. siekio 1643 m., Vilniuj būdamas, daleido, kad Raseiniuose būtų pertnyčiomis turgūs, o trys metuose jomarkai: 1) ant Gramyčių, 2) per šv. Joną Krikštytoją ir 3) ant Žolių šventės. Tam pačiam miestui Stanislovas Augustas, karalius, 20 d. kovo 1792 m. Varšuvoj suteikė įstatymus mandaburijos, o už žymę davė lūšį.

Rassejniu Dominikonu, o kuszinąntius iszkiejkti kietina. Pagalau dar użsakie, kad tie katrims Dominikonu Rassejniusi isikurims netink, skubej atważiuotum i Rimą skusties. Tejp Rimuj begrąmzdąnt, Rassejniu Dominikonis par żmoniszką su didżiunajs elgimos, pagalieje wisus sawa neprietelus: todiel ir nelika kam bekiszti lieżuwi popieżiuj. Pasitajsiusis zokaninkaj, isz wienos puses, norieje dar pasitajsiti isz szalies wiresnibes karalistes. Par minawotu Stąnkiewicziu 25 d. Kowa 1647 m. iszmelde raszta nu Władisłowa IV. katruo Karalus 1) atidawe klosztoriuj żemes gabałą patemi Rassejniu miesti. 2) 300 wałaku żemes su sodomis. 3) dalejda medi kirsti karaliszkosi giriesi.

§. 216.

KITI DALIKAJ.

Dominikonis isikurusis Rassejniusi, iszdirba mede klosztoriu, użdijgie gierajs medejs jo darżus ir kajp węn rejkięnt ukię westi pradieje. Paskiaus piningu pasigawusis, nemałdaudamis swetima ska-
↕p. 117-118 tika; padirba mura bażniczę ir klosztoriu ąnt ↕ dweju trobu; kurs ir lig sziolej tebszwiet Rassejniu miestą. Metusi 1729 perkunie sudegina bażniczes stoga ir wis kąn degti galenti: Pardietinis klosztoriaus Klemensus Szatranowicze nieko netrukies, apęnt apkłoję bażniczes stogą, o widu ałtorejs papuosze. Metusi 1782 pardietinis Ludwiks Hryncewicze, isznauje tajsidams bażniczę, nemażus iszpile piningus. Nu to łajka, lig musu gadines be didiu atmajnu, giwen Rassejniu klosztoruo i 28 zokaninkus, katrie garben Diewą ir wałda parakwii, kninginiczio sawa tur 553 kningas. Klosztoriuj dar prider 14,865 r. s. katrus jem iwajri gieradiejej dowenoje(63).

§. 217.

KARMELITAJ LINKAWO.

Diewobajminga motriszkie Kotrina isz Żejmiu, nustojusi ąmżina atilsi wira ir wienatine sawa sunaus, jeszkoje pagoudas pas Diewa,

↕p. 118-119 (63) Apej tus dalikus ludij popierej Rassejniu klosztoriaus. ↕

niekas nekušintų Raseinių dominikonų, o kušinančius iškeikti ketino. Pagaliau dar užsakė, kad tie, katriems dominikonų Raseiniuose įsikūrimas netinka, skubiai atvažiuotų į Rymą skųstis. Taip Rymui begramzdant, Raseinių dominikonai per žmonišką su didžiūnais elgimos pagalėjo visus savo neprietelius, todėl ir neliko kam bekišti liežuvį popiežiui. Pasitaisę zokaninkai iš vienos pusės, norėjo dar pasitaisyti iš šalies vyresnybės karalystės. Per minavotu Stankevyčiu 25 d. kovo 1647 m. išmeldė rašto nuo Vladislovo IV, katruo karalius: 1) atidavė kliōštoriui žemės gabalą pačiame Raseinių mieste, 2) 300 valakų žemės su sodomis, 3) daleido medį kirsti karališkose giriose.

§ 216

KITI DALYKAI

Dominikonai, įsikūrę Raseiniuose, išdirbo medžio kliōštorių, uždiegė gerais medžiais jo daržus ir kaip vien reikiant ūkį vesti pradėjo. Paskiau, pinigų pasigavę, nemaldaudami svetimo skatiko, padirbo mūro bažnyčią ir kliōštorių ant dvejų trobų, kurs ir lig šiolei tebšviečia Raseinių miestą. Metuose 1729 perkūnija sudegino bažnyčios stogą ir viską degti galintį. Perdėtinis kliōštoriaus Klemensas Šatranovyčia, nieko netrukęs, apent apklojo bažnyčios stogą, o vidų altoriais papuošė. Metuose 1782 perdėtinis Liudvikas Hrincevyčia, iš naujo taisydamas bažnyčią, nemažus išpylė pinigus. Nuo to laiko lig mūsų gadynės be didžių atmainų gyvena Raseinių kliōštoriuj į 28 zokaninkus, katrie garbina Dievą ir valdo parakvija, knyginyčioj savo turi 553 knygas. Kliōštoriui dar pridera 14 865 r. s., katruos jam įvairūs geradėjai dovanojo[64].

§ 217

KARMELITAI LINKUVOJ

Dievobaiminga moteriškė Kotryna iš Žeimių, nustojusi amžiną atilsį vyro ir vienatinio savo sūnaus, ieškojo paguodos pas Dievą ir

[64] Apie tuos dalykus liudija popieriai Raseinių kliōštoriaus.

ir dielto 1500 m. pastate Linkawo mede bażniczę. Gawes żodi apej tąn jos darbą wiskups Martins III. parkiele i Linkawo kunegą, katrą Kotrina sawa duonu sziere. Numaniďama wienok negaliesęnt kunegą tejp wisumet misti, 1503 m. nuważiawusi i Medininkus arba Warnius, użrasze bażniczej boteri gabałą żemes su 13 żmoniu ir dwarą wadinamą Karkliszkiej, kuri wienok po sawa giwos gałwos kuneguj atiduoti tekietina. Wiskups Martins tuokart Medininkusi pasitikies, ne węn pagire ir patwirtina Kotrinos użraszus, bet dar pabiłojes su kanaunikajs, Linkawos numus Diewa pakiele i parakwijes bażniczes, ir dawe klebonąą(64). Iłgajniu Linkawa kluwa Białozorams, katrie parwirtusis i kalwinus, pagłęmże pirmu turtą kataliku bażniczes, paskiaus ir patę bażniczę. O dar kieletą metu nulejdusis, ąnt kataliku szwęntoriu, pastate mura kalwinu bażniczę. Toki ejłu, taries jau butinaj kataliku numus Diewa isznowijusis. Tuotarpu wiskups Merkielis Giedrajtis, rades rasztusi ajszkię żinę apej Linkawos bażniczę, pradieje kłabinti Białzorus, kad atiduotum swetima gierą, o neatiduodąnt, apskunde Upitas suduj. Wiskupuj prisijkus, sudas (sąd podkomorski), 5 d. Giegużies 1606 m. isakie, kad Białozoraj tujaus sugrąnżintum katalikams bażniczę ir jos turtą. Nu to łajka wieł musu kunegs Linkawo isitajse(65).

§. 218.

KARMALITAJ ISIKUR LINKAWO.

Trisdeszimtis metu nulejdus, wiskups Jurgis Tyszkiewicze, nebeżinios kanauniku, pargobines i Żemajtiu żemę Karmalitus, atidawe jems Linkawos bażniczę su klebonii ir wisu jos turtu, nesząntiu 30 wałaku żemes. Wiskupuj liepąnt prałots kustoszas Blaszkawskis i Linkawą nuważiawes, wisus tus dalikus Karmalitams pawede, o tie iwedlibas pakiele. Wiskups matidams karmalitus nebtełpąnt klebonio, sawa piningajs iszdirba jems mura klosztorelu, dalejda walditi parakwii ir pasisakie ipatingaj pats teparwejziniesis klosztoriu, o

↕ p. 119–120 (64) Popierej Warniu murines bażniczes. ↕
↕ p. 120–121 (65) Rasza apej tas netejsibes Białozoru, kningas Wilniaus Kapitułas. ↕

dėl to 1500 m. pastatė Linkuvoj medžio bažnyčią. Gavęs žodį apie tą jos darbą, vyskupas Martynas III parkelė į Linkuvą kunigą, katrą Kotryna savo duona šėrė. Numanydama vienok negalėsiant kunigą taip visuomet misti, 1503 m., nuvažiavusi į Medininkus, arba Varnius, užrašė bažnyčiai boterį gabalą žemės su 13 žmonių ir dvarą, vadinamą Karkliškiai, kurį vienok po savo gyvos galvos kunigui atiduoti teketino. Vyskupas Martynas, tuokart Medininkuose pasitikęs, ne vien pagyrė ir patvirtino Kotrynos užrašus, bet dar, pabylojęs su kanauninkais, Linkuvos namus Dievo pakėlė į parakvijos bažnyčias ir davė kleboną[65]. Ilgainiui Linkuva kliuvo Bialozorams, katrie, pervirtę į kalvinus, paglemžė pirma turtą katalikų bažnyčios, paskiau ir pačią bažnyčią. O dar keletą metų nuleidę, ant katalikų šventoriaus pastatė mūro kalvinų bažnyčią. Tokia eile tarės jau būtinai katalikų namus Dievo išnoviję. Tuo tarpu vyskupas Merkelis Giedraitis, radęs raštuose aiškią žinią apie Linkuvos bažnyčią, pradėjo klabinti Bialozorus, kad atiduotų svetimą gerą, o neatiduodant apskundė Upytės sūdui. Vyskupui prisiekus, sūdas (sąd podkomorski) 5 d. gegužės 1606 m. įsakė, kad Bialozorai tuojau sugrąžintų katalikams bažnyčią ir jos turtą. Nuo to laiko vėl mūsų kunigas Linkuvoj įsitaisė[66].

§ 218

KARMELITAI ĮSIKURIA LINKUVOJ

Tris dešimtis metų nuleidus, vyskupas Jurgis Tiškevyčia, ne be žinios kanauninkų pargobinęs į Žemaičių žemę karmelitus, atidavė jiems Linkuvos bažnyčią su klebonija ir visu jos turtu, nešančiu 30 valakų žemės. Vyskupui liepiant, pralotas kustošas Bliaškauskis, į Linkuvą nuvažiavęs, visus tuos dalykus karmelitams pavedė, o tie įvedlybas pakėlė. Vyskupas, matydamas karmelitus nebtelpant klebonijoj, savo pinigais išdirbo jiems mūro kliošorėlių, daleido valdyti parakvija ir pasisakė ypatingai pats teperveizinėsiąs kliošorių, o

[65] Popieriai Varnių mūrinės bažnyčios.
[66] Rašo apie tas neteisybes Bialozorų knygos Vilniaus kapitulos.

kitims to dariti nedalejsis. Paskiesniū wiskupu Petrus Parczewskis su Aleksęndru Sapiehu, patwirtina darbą Tyszkiewiczes. Karmalitams mełdąnt, tąn pati padare 28 d. Gieguźieś 1681 m. Karalus Jons III. Butinaj isikieriejusis zokaninkaj, iszwede du boksztu priszakie bażniczes, o jos widu papuosze septinejs ałtorejs dajlides darba. Iłgajniu atsirada gieradiejej, katrie sudieje jems 4,950 r. s. kad uż tus piningus, kas meta atłajkitum 665 miszes skajtitas. Tejp żmoniems szełpąnt, pęnki Karmalitaj Linkawo giwenąntis niekumet netruka duonas. Kninginiczio turieje 176 kningas. Giwena czicze Karmalitas lig 1832 m. katrusi wiresnibe użrakinusi bażniczę, wisą jos turtą sau atjeme.

§. 219.

KARMALITAJ KIEJDAJNIUSI.

Kiejdajniusi deszinoje pusie upes Newieżas, iłgaj nebuwa kataliku bażniczes: todieł katalikaj uż wis twanu łajkusi, negaliedamis upes parejti, turieje wikti i Joswajniu bażniczę. Susimiłusi ąnt ju Elżbieti Augusta Radziwiłłajte, mełde tiewa sawa Karolaus Pilipa, kad istejgtum Kiejdajniusi klosztoriu Karmalitu. Kunegajksztis iszkłauses jos meldima 24 d. Rugpiutes 1704 m. isakie Ęndriejuj isz
↕ p. 121–122 Oborska Oborskiuj, Birzes ↕ waldimieruj, kad istejgtum Kiejdajniusi klosztoriu. Dieł tarawima nieks neprisztarawa Kunegajksztiuj, bet ir nieks neskatina, todieł Oborskis woz kieletą metu nulejdes, tepadirbina nebeżinios wiskupa bażniczę ir klosztoriu mede, katrami tujaus Karmalitaj isikure. Pradio zokaninkaj mażne badu stipa, nes Radziwiłłs butinaj nieka jems nedawe; bet paskiaus atsirada miłaszirdingi żmones, katrie kajp imanidamis jus szelpe. Tejp Jurgis Dauksza dowenoje klosztoruo dwarali Daukszus, nu kieturiu wałaku żemes, Wiktors Szikiers sutejkie 900 auksinu, ligi dali Adoms Montawts, Marione Giełwanauskiene, Jons Urniks ir kiti sudieje węnkart skajtąnt 7,491 r. s. Ąnt gała Jons Zgierskis wiskups 8 d. Łapkriste 1713 m. pawede Karmalitams mażą parakwiję, katro woz Kiejdajniu miestą ir kieletą apsukuo kiemu tepatalpina. Pasigawusis duonas zokaninkaj iszdirba mura klosztorelu ir mede bażniczę biszki uż pirmąje didesnę. Kłemensuj X. lejdąnt pradieje rasziti żmones

kitiems to daryti nedaleisiąs. Paskesnių vyskupu Petras Parčevskis su Aleksandra Sapiega patvirtino darbą Tiškevyčios. Karmelitams meldžiant, tą patį padarė 28 d. gegužės 1681 m. karalius Jonas III. Būtinai įsikerėję, zokaninkai išvedė du bokštu priešaky bažnyčios, o jos vidų papuošė septyniais altoriais dailidės darbo. Ilgainiui atsirado geradėjai, katrie sudėjo jiems 4950 r. s., kad už tuos pinigus kas metą atlaikytų 665 mišias skaitytas. Taip žmonėms šelpiant, penki karmelitai, Linkuvoj gyvenantys, niekuomet netrūko duonos. Knyginyčioj turėjo 176 knygas. Gyveno čičia karmelitai lig 1832 m., katruose vyresnybė, užrakinusi bažnyčią, visą jos turtą sau atėmė.

§ 219

KARMELITAI KĖDAINIUOSE

Kėdainiuose, dešiniojoj pusėj upės Nevėžio, ilgai nebuvo katalikų bažnyčios, todėl katalikai, užvis tvanų laikuose negalėdami upės pereiti, turėjo vykti į Josvainių bažnyčią. Susimilusi ant jų, Elžbieta Augusta Radzivilaitė meldė tėvo savo Karoliaus Pilypo, kad įsteigtų Kėdainiuose kliōštorių karmelitų. Kunigaikštis, išklausęs jos meldimo, 24 d. rugpjūčio 1704 m. įsakė Endriejui iš Oborsko Oborskiui, Biržų valdymierui, kad įsteigtų Kėdainiuose kliōštorių. Dėl taravimo niekas neprieštaravo kunigaikščiui, bet ir niekas neskatino, todėl Oborskis, vos keletą metų nuleidęs, tepadirbino ne be žinios vyskupo bažnyčią ir kliōštorių medžio, katrame tuojau karmelitai įsikūrė. Pradžioj zokaninkai mažne badu stipo, nes Radzivilas būtinai nieko jiems nedavė, bet paskiau atsirado mielaširdingi žmonės, katrie kaip įmanydami juos šelpė. Taip Jurgis Daukša dovanojo kliōštoriui dvarelį Daukšus, nuo keturių valakų žemės, Viktoras Šikieras suteikė 900 auksinų, lygia dalia Adomas Montautas, Marijona Gelvanauskienė, Jonas Urnikas ir kiti sudėjo vienkart skaitant 7491 r. s. Ant galo Jonas Zgerskis, vyskupas, 8 d. lapkričio 1713 m. pavedė karmelitams mažą parakviją, katroj vos Kėdainių miestą ir keletą apsukui kiemų tepatalpino. Pasigavę duonos, zokaninkai išdirbo mūro kliōštorėlių ir medžio bažnyčią, biškį už pirmąją didesnę. Klemensui X leidžiant, pradėjo rašyti žmones į draugystę škaplieriaus

i draugistę szkapleriaus szwęnta. Giwena wisumet Kiejdajniusi tris zokaninkaj, isz tu wiens bùwa klebonu, ąntrus skielbieju żode Diewa, trets mokitoju wajku. Sawa kninginiczio turieje 135 ↕ kningas. Metusi 1832 wiresnibej ciecoristes tąn klosztoriu isznowijus ir turtą atjemus; Wiskups kunegajksztis Juzups, Kiejdajniu parakwiję pridure pri Joswajniu parakwijes. Ąnt gała ta pati wiresnibe 1835 m. istęjgusi Kiejdajniusi mokslinicżę, murus grunąnte jau klosztoriaus ir bażniczę pawede kuneguj Benediktuj Putramęntuj, katras ir lig sziolej tebmoka wajkus kataliku, tikieima szwęnta.

↕p. 122-123

§. 220.

KARMALITAJ RASSEJNIUSI.

Jokubs Jurgis isz Wizbora Dowiatts, Żemajtiu kunegajksztistes medinczus (Łowczy), lig pat senatwes patios newedes, neturieje kam sawa turtu palikti, todieł panora ij atiduoti kunegams Karmelitams, kad bęn uż duszę butum kam pasimelsti. Bekietąntem tejp padariti: Dominikonis atsisakie nedalejsęntis, kad daugiaus butum zokaninku Rassejniusi, diduomene tejpat pradieje rugoti kad berejkała pawietie wajsin klosztorius, ir pats pagalau wiskups Horains nu Dominikonu parkalbiets, negire jo nora. Iszwides tas klutis Dowiatts rots apmaudawa; bet kąn karta rižos ↕ dirbti, dirba. Wisupirmu gawa nu karalaus Augusta II. rasztą lejdąnti naui klosztoriu statiti Rassejniusi, paskiaus pripuoles wiskupą, tiek darode, jog tas liepe Rassejniu Dominikonims tilieti; ąnt gała 1720 m. susiważiawusę diduomenę i Rassejnius sueimą atlikti, Dowiatts gieraj iszwajszines, gawa rasztą stigawojęnti, jog nieks negien nauje klosztoriaus statiti, pri to raszta rąnką sawa pridieje Kazimiers Zaraneks Żemajtiu Storasta ir daugieł kitu. Tejp atsikrates wisajs priszininkajs, Dowiatts parweżina isz Wilniaus tretą Karmalitu ir padirba mede bażniczę su klosztoriu, katro pirmuoju pardietiniu buwa kunegs Urbanowicze. Isikurusims zokaninkams wiskups Horains 4. d. Liepas 1720 m. dalejda sawa bażniczio melsties, skielbti żodi Diewa, kłausiti iszpażinima nusidieimu ir numirelus łajdoti; tikt użgine be żinios Dominikonu, krikszti ir

↕p. 123-124

švento. Gyveno visuomet Kėdainiuose trys zokaninkai, iš tų vienas buvo klebonu, antras skelbėju žodžio Dievo, trečias mokytoju vaikų. Savo knyginyčioj turėjo 135 knygas. Metuose 1832 vyresnybei ciesorystės tą kliōštorių išnovijus ir turtą atėmus, vyskupas kunigaikštis Júzupas Kėdainių parakviją pridūrė prie Josvainių parakvijos. Ant galo ta pati vyresnybė, 1835 m. įsteigusi Kėdainiuose mokslinyčią, mūrus griūnančio jau kliōštoriaus ir bažnyčią pavedė kunigui Benediktui Putramentui, katras ir lig šiolei tebmoko vaikus katalikų tikėjimo švento.

§ 220

KARMELITAI RASEINIUOSE

Jokūbas Jurgis iš Vizboro Daujotas, Žemaičių kunigaikštystės medinčius (łowczy), lig pat senatvės pačios nevedęs, neturėjo kam savo turtų palikti, todėl panoro jį atiduoti kunigams karmelitams, kad bent už dūšią būtų kam pasimelsti. Beketančiam taip padaryti, dominikonai atsisakė nedaleisiantys, kad daugiau būtų zokaninkų Raseiniuose; diduomenė taip pat pradėjo rūgoti, kad be reikalo paviete vaisina kliōštorius, ir pats pagaliau vyskupas Horainas, nuo dominikonų perkalbėtas, negyrė jo noro. Išvydęs tas kliūtis, Daujotas, rods, apmaudavo, bet, ką kartą ryžos dirbti, dirbo. Visų pirma gavo nuo karaliaus Augusto II raštą, leidžiantį naują kliōštorių statyti Raseiniuose, paskiau pripuolęs vyskupą tiek darodė, jog tas liepė Raseinių dominikonams tylėti; ant galo 1720 m. susivažiavusią diduomenę į Raseinius suėjimą atlikti Daujotas gerai išvaišinęs gavo raštą, stigavojantį, jog niekas negina naujo kliōštoriaus statyti; prie to rašto ranką savo pridėjo Kazimieras Zaranekas, Žemaičių storasta, ir daugel kitų. Taip atsikratęs visais priešininkais, Daujotas parvežino iš Vilniaus trejetą karmelitų ir padirbo medžio bažnyčią su kliōštorium, katroj pirmuoju perdėtiniu buvo kunigas Urbanovyčia. Įsikūrusiems zokaninkams vyskupas Horainas 4 d. liepos 1720 m. daleido savo bažnyčioj melstis, skelbti žodį Dievo, klausyti išpažinimo nusidėjimų ir numirėlius laidoti; tik užgynė be žinios

węncziawoti. Istejgies klosztoriu Dowiatts 2 d. Spalu 1720 m. użrasze Karmalitams turtus wadinamus: Żemigalej, Mosiejowszczyzna ir Pakalniszkiej, katrus sawa ipiedinemš gintims dalejda atpirkti nu Karmalitu uż 34,150 timpu. Iłgajniu żmoniems iwisus turtaj pabrin-
↕ p. 124–125 ga; todieł Simons Bejnarts ↕ ąmżina atilsi Dowiata gięntis, użmokiejes zokaninkams minawotus piningus, atjeme nu ju wisus turtus. Metusi 1780 5. d. Liepas, sudegie bażnicze ir klosztorius Dowiata darba. Nemitusis zokaninkaj surąnkioje kiek tiek piningu, istejgie naui mede klosztorelu ir bażniczelę. Bet kad tuodu trobesiu 1794 m. 24 d. Liepas, ąntru atweju sudegie, zokaninkaj nu ugnies iwejkti, pastate wieł mede klosztorelu, o bażniczę mura pradieje dirbti. Piningu maż teesąnt, darbs pagałop nekłojes; tejp jog ir 1832 m. katrusi wiresnibe tąn klosztorelu isznowije, bażnicze dar buwa nebęngta. Nors Dowiatts ajszkiej buwa isakies kad deszimtis Karmalitu giwentum Rassejniusi, wienok wisados pęnki tegiwena. Sawa kninginiczio turieje 227 kningas.

§. 221.

KARMALITAJ KOŁAJNIUSI.

Lanku karalaus pułkauniks, Lingiu, Gojdziawos, Żwirzdziu, Mikniawos ir Płonkas Storasta, Gondziawos Tiewuns ir Żemajtiu kunegajksztistes raszitos Jons Adamkowicze, po piedu ąmżina atilsi
↕ p. 125–126 Jeronima tiewa sawa igijes didi turta, ↕ 1740 m. pastate Kołajniusi kopliczę, pas katrą wisados wieną Karmalitą łajkie. Iłgaj Kołajniusi Karmalitas begiwendamis tejp itika Adamkowiczej, jog tas kajpo bewajkis, panora wisą sawą turtą jems użrasziti; kąn 21 d. Rugpjutes 1750 m. ir padare. Adamkowiczej 1763 m. mirus, Karmalitu prawinciołs Jons Mackiewicze parkiele i Kołajnius K. Benediktą Pawłowiczę, katras kajpo nauje klosztoriaus pardietinis, tujau tape waldimieru dwara ir sodu wadinamu: Kierbedzłaukiej, Żałakiej, Kuszlejkiszkiej, Kunegiszkiej, Brauzgiej, Sorokiszkiej, Pabudkalnis, Monkiszkiej, Wroblewszczyzna, Meszkutej, Jauszunaj, Węnckiszkie, Kujse, Żiłakie ir Baudiszkiej, węnkart skajtąnt 300 wałaku żemes.

dominikonų krikštyti ir venčiavoti. Įsteigęs kliōštorių, Daujotas 2 d. spalio 1720 m. užrašė karmelitams turtus, vadinamus Žemygala, Mosiejovščizna ir Pakalniškiai, katruos savo įpėdiniams gentims daleido atpirkti nuo karmelitų už 34 150 timpų. Ilgainiui, žmonėms įvisus, turtai pabringo, todėl Simonas Beinartas, amžiną atilsį Daujoto gentis, užmokėjęs zokaninkams minavotus pinigus, atėmė nuo jų visus turtus. Metuose 1780 5 d. liepos sudegė bažnyčia ir kliōštorius Daujoto darbo. Nemitę zokaninkai surankiojo kiek tiek pinigų, įsteigė naują medžio kliōštorėlių ir bažnyčėlę. Bet kad tuodu trobesiu 1794 m. 24 d. liepos antru atveju sudegė, zokaninkai, nuo ugnies įveikti, pastatė vėl medžio kliōštorėlių, o bažnyčią mūro pradėjo dirbti. Pinigų maž tesant, darbas pagalop nesiklojo; taip jog ir 1832 m., katruose vyresnybė tą kliōštorėlių išnovijo, bažnyčia dar buvo nebengta. Nors Daujotas aiškiai buvo įsakęs, kad dešimtis karmelitų gyventų Raseiniuose, vienok visados penki tegyveno. Savo knyginyčioj turėjo 227 knygas.

§ 221

KARMELITAI KOLAINIUOSE

Lenkų karaliaus pulkauninkas, Lingių, Goidziavos, Žvirgždžių, Mikniavos ir Plonkos storasta, Gondziavos tėvūnas ir Žemaičių kunigaikštystės rašytojas Jonas Adamkovyčia, po pėdų amžiną atilsį Jeronimo, tėvo savo, įgijęs didį turtą, 1740 m. pastatė Kolainiuose koplyčią, pas katrą visados vieną karmelitą laikė. Ilgai Kolainiuose karmelitai begyvendami taip įtiko Adamkovyčiai, jog tas, kaipo bevaikis, panoro visą savą turtą jiems užrašyti; ką 21 d. rugpjūčio 1750 m. ir padarė. Adamkovyčiai 1763 m. mirus, karmelitų provinciolas Jonas Mackevyčia parkelė į Kolainius k. Benediktą Pavlovyčią, katras, kaipo naujo kliōštoriaus perdėtinis, tuojau tapo valdymieru dvaro ir sodų, vadinamų: Kerbedlaukiai, Žalakiai, Kušleikiškiai, Kunigiškiai, Brauzgai, Sarakiškiai, Pabutkalnis, Mankiškė, Vrubliauščizna, Meškuičiai, Jaušiūnai, Venckiškiai, Kuisiai, Žilakiai ir Baudiškiai, vienkart skaitant 300 valakų žemės. Kunigas

Kunegs Pawłowicze użraszus Adamkowiczes i sudu kningas iraszidines, nuważiawa pas wiskupa Ątona Tyszkiewiczę melsti, kad tas patwirtintum ir Karmalitams Kołajniusi Diewą garbinti dalejstum; kąn wiskups be kokie prisztarawima ir padare, Pawłowiczes nebtekus pardietiniu klosztoriaus buwa Benewenturs Downarowicze, o Paskiaus Dionizus Sciepura. Tuodu sugiebiedamu bażniczio mels- ↕p. 126–127 ties ne wisaj temokieje turtajs walditi. Kąn numanidamis apsukuo ↕ giwenąntis bajorelej, pagał istatima wadinama kaduk, norieje wisas klosztoriaus sodas paglęmżti. Susizgribusi zokana wiresnibe, pakiele i klosztoriaus pardietinius, gieraj żinąnti karalistes istatimus ir sugiebąnti rejkałus westi K. Berneta Chlewinski, katras iłgaj sudusi żuwes, atimłoje nu bajoru wisą klosztoriaus żemę. Paskiaus padirba melniczę ąnt Wętu, klieti nauję, kutes ir wisus ukej suderąntius trobesius partajse. Jo ipiediniu 1773 m. buwa Kun. Wierzbickis, o trejus metus nulejdus wieł Chlewinskis i pardietinius sugriża. Paskuo Kunegaj: Ędriejus Kodziewicze, Dominiks Łapińskis, Rajmunds Rudkowskis, Dionizus Walewicze, Stanisłous Bohdanowicze, Simons Rodowicze ir Ędriejus Missiewicze, wiens po kita buwa kartu pardietinejs Kołajniu klosztoriaus ir Krażiu moksliniczes. Metusi 1773 istojes i pardietinius Bałtazars Bucewicze, pastate tris trobesius ir gan pritijkie plitu kietamaj dirbti bażniczej. Jo ipiedinis Szezęsnus Pakuławicze tejpat stejgie dalikus bażniczej rejkalingus. Prawinciołs Karmalitu Patricus Bartoszewicze, padaugina klosztoriaus kninginiczę, katro ira i 500 kningu nauju ir rejkalingu. Ąnt gała buwes ↕p. 127–128 prawinciołu, żmoniszks, ↕ bukłus, ir mokits Kunegs Poroczka iszdirba mura bażniczę, dieł didumą ne didę, bet grażię ir pujkię, katro ir lig sziolej zokaninkaj tebgarbęn Diewą(66).

(66) Kołajniu miestelis rioksa Sziaulu pawietie tarp 55° ir 51° płatuma, o 40° ir 41° iłguma żemes, ąnt kałwu i 48 mastus auksztesni, uż ligmeni upes Wętos. Upes ta prasided ties Kołajniu miestelu isz eżerums Wieżeżere ir Tikle. Ludij klosztoriaus rasztaj, jog Kołajniusi senosi dienosi dwars tebuwa, katrą 1512 m. Stanisłous Syrewicze pardawe Petruj Adamkowiczej; Karmalitams cze isikurus i miesteli pawirta. Żinę apej Kołajniu klosztorią sutejkie man buwes mokitoju Kunegs Aframowicze.

Pavlovyčia, užrašus Adamkovyčios į sūdų knygas įrašydinęs, nuvažiavo pas vyskupą Antaną Tiškevyčią melsti, kad tas patvirtintų ir karmelitams Kolainiuose Dievą garbinti daleistų; ką vyskupas be kokio prieštaravimo ir padarė. Pavlovyčios nebtekus, perdėtiniu kliōštoriaus buvo Beneventūras Daunoravyčia, o paskiau Dionizas Sciepura. Tuodu, sugebėdamu bažnyčioj melstis, ne visai temokėjo turtais valdyti. Ką numanydami, apsukui gyvenantys bajorėliai pagal įstatymą, vadinamą kadukas, norėjo visas kliōštoriaus sodas paglemžti. [127] Susizgribusi zokano vyresnybė pakėlė į kliōštoriaus perdėtinius gerai žinantį karalystės įstatymus ir sugebantį reikalus vesti k. Bernetą Chlevinskį, katras, ilgai sūduose žuvęs, atimliojo nuo bajorų visą kliōštoriaus žemę. Paskiau padirbo melnyčią ant Ventos, klėtį naują, kūtes ir visus ūkiui suderančius trobesius pertaisė. Jo įpėdiniu 1773 m. buvo kun. Viežbickis, o trejus metus nuleidus, vėl Chlevinskis į perdėtinius sugrįžo. Paskui kunigai: Endriejus Kodzevyčia, Dominykas Lapinskis, Raimundas Rudkovskis, Dionizas Valevyčia, Stanislovas Bohdanovyčia, Simonas Rodovyčia ir Endriejus Misevyčia viens po kito buvo kartu perdėtiniais Kolainių kliōštoriaus ir Kražių mokslinyčios. Metuose 1773 įstojęs į perdėtinius, Baltazaras Bucevyčia pastatė tris trobesius ir gan pritiekė plytų ketamai dirbti bažnyčiai. Jo įpėdinis Ščensnas Pakulavyčia taip pat steigė dalykus, bažnyčiai reikalingus. Provinciolas karmelitų Patrikas Bartoševyčia padaugino kliōštoriaus knyginyčią, katroj yra į 500 knygų naujų ir reikalingų. Ant galo, buvęs provinciolu, žmoniškas, buklus ir mokytas kunigas Poročka išdirbo mūro bažnyčią, dėl didumo nedidžią, bet gražią ir puikią, katroj ir lig šiolei zokaninkai tebgarbina Dievą[67].

[67] Kolainių miestelis riogso Šiaulių paviete tarp 55° ir 51° platumo, o 40° ir 45° ilgumo žemės, ant kalvos, į 48 mastus aukštesnės už lygmenį upės Ventos. Upė ta prasideda ties Kolainių miesteliu iš ežerų Vėžežerio ir Tyklio. Liudija kliōštoriaus raštai, jog Kolainiuose senose dienose dvaras tebuvo, katrą 1512 m. Stanislovas Sirevyčia pardavė Petrui Adamkovyčiai; karmelitams čia įsikūrus, į miestelį pavirto. Žinią apie Kolainių kliōštorių suteikė man buvęs mokytoju kunigas Aframovyčia.

§. 222.

PIARAJ RASSEJNIUSI.

Kunegaj Piaraj Władisłowuj IV, karalaujęnt, pirma siki pargobinti i Warszuwą; spierej paskida po Lanku ir Lietuwos żemę. Wieni tikt Żemajtej iłgaj niematiti ju nemate. Wisupirmu Ludwiks Sienickis 1749 m. pargobines Rassejnion Piarus. 1. Ąnt żemi nu karalaus Augusta II. tam iszmelstą, Rossejniusi(67) sawa piningajs padirba mede bażniczę ir numus. 2. Metusi 1750 użrasze jems sawą turtą su żmoniemis wadinamą Dukszti, plati i 150 wałaku żemes. 3. Atidawe dar turtą wadinamą Szawlany drewniane; wienok dalejde sawa gięntiems uż 6000 musztiniu ij nu Piaru atpirkti. Tejp aprupinti kunegaj, wisa ko buwa parteki, tiktaj turts Dukszti atstej Lietuwo Mejszogałas parakwio esus, o dar neapkapszawots, nekarta wargina Piarus ir buwa priżasti iwajriu barniu su artie giwenąntejs. To nenoriedamis Piaraj, popieżiuj lejdąnt, atidawe Duksztus ąmżinaj Wilniaus Piarams, o tie pasijeme Rassejniszkiems mokieti kas meta po 450 r. s. Tuotarpu Sienickie gięntis atpirka Szawlanus, Kunegaj nebtekusis turtu, isigawa 15,200 r. s. katrajs kajp imanidamis mita. Metusi 1776 m. sawa piningajs padirba nauje mede bażniczę, o 1785 naui klosztoriu istejgie. Kninginiczio sawa turieje 1713 kningu. Tejp pasiriediusis Piaraj mokie Rassejniusi wajkus ir garbina Diewą lig 1832 m. katrusi wiresnibe jus isznowije. Dar Piaraj turieje klosztoriu
↕p. 129–130 Panewieżie, bet ir to 1832 m. nebteka. ↕

§. 223.

ZOKANINKAJ S. BENEDIKTA PASZAŁTONIE ARBA ŁABAUKSZTUSI.

Metusi 1754 P. Piłsudskis kietęndams istejgti zokaninkams S. Benedikta klosztoriu Wieksznіusi, nulejda rasztą i Trakus zokana

(67) Karalus isakie Aleksęndraj Billewiczej Rassejniu Storastaj, kad Piarams miesti gabałą żemes użwestum. Gromata raszita Warszuwo Rugpiutes 31 d.
↕p. 128–129 1750 m. ↕

§ 222

PIJARAI RASEINIUOSE

Kunigai pijarai, Vladislovui IV karaliaujant pirmą sykį pargobinti į Varšuvą, spėriai paskydo po Lenkų ir Lietuvos žemę. Vieni tik Žemaičiai ilgai nė matyti jų nematė. Visų pirma Liudvikas Sienickis 1749 m. pargobinęs Raseiniuos pijarus: 1. Ant žemės, nuo karaliaus Augusto II tam išmelstos, Raseiniuose[68] savo pinigais padirbo medžio bažnyčią ir namus. 2. Metuose 1750 užrašė jiems savą turtą su žmonėmis, vadinamą Dūkštos, platų į 150 valakų žemės. 3. Atidavė dar turtą, vadinamą Šiaulėnai Mediniai; vienok daleido savo gentims už 6000 muštinių jį nuo pijarų atpirkti. Taip aprūpinti kunigai visa ko buvo pertekę, tiktai turtas Dūkštos, atsčiai Lietuvoj, Maišiagalos parakvijoj, esąs, o dar neapkapšavotas, ne kartą vargino pijarus ir buvo priežastim įvairių barnių su arti gyvenančiais. To nenorėdami, pijarai, popiežiui leidžiant, atidavė Dūkštas amžinai Vilniaus pijarams, o tie pasiėmė raseiniškiams mokėti kas metą po 450 r. s. Tuo tarpu Sienickio gentys atpirko Šiaulėnus. Kunigai, nebtekę turtų, įsigavo 15 200 r. s., katrais kaip įmanydami mito. Metuose 1776 savo pinigais padirbo naują medžio bažnyčią, o 1785 naują klioštorių įsteigė. Knyginyčioj savo turėjo 1713 knygų. Taip pasirėdę pijarai mokė Raseiniuose vaikus ir garbino Dievą lig 1832 m., katruose vyresnybė juos išnovijo. Dar pijarai turėjo klioštorių Panevėžy, bet ir to 1832 m. nebteko.

§ 223

ZOKANINKAI ŠV. BENEDIKTO PAŠALTUONY, ARBA LABAUKŠTUOSE

Metuose 1754 p. Pilsudskis, ketindamas įsteigti zokaninkams šv. Benedikto klioštorių Viekšniuose, nuleido raštą į Trakus zokano

[68] Karalius įsakė Aleksandrai Bilevyčiai, Raseinių storastai, kad pijarams mieste gabalą žemės užvestų. Gromata rašyta Varšuvoj rugpjūčio 31 d. 1750 m.

wiresnibej, kad atsiunstum i Żemajtius wieną zokaninka, katras apwejzietum wietą klosztoriuj paskirtą ir pasisznekietum apej użraszus. Wiresnibe jo pasikłausiusi, Kuneguj Dominikuj Pawłowskiuj S. Kriżiaus klosztoruo pas Neswiżiu giwenąntem, liepe ważiuoti i Żemajtiu szali. Tas 1755 m. i Wieksznius atważiawes, apwejzieje klosztoriaus wietą ir pasakie zokaninkus ne węn giwensęnt, bet ir melsęntes uż sawa gieradiejus; bet Piłsudskis tejp maż kąn teżadieje użrasziti, jog swets, matidams brolus sawa neturiesęnt kuo misti, nepadare nejokie su juo sąndara. Nieka nepeszes K. Pawłowskis kietina jau numon griszti: tuotarpu panores pasimatiti su żemajtiu wiskupu, nuważiawa i Warnius; cze besisukdams nesitikietaj pasiżina su Ęndrieju Jasinskiu ir Kołątaju, katruodu pasijeme istejgti
↕p. 130–131 klosztoriu zokaninkams S. Benedikta Łabauksztiu ↕ si. K. Pawławskis, papratęs duodąnt imti, tujaus nuważiawa pas Jasinski ir szioki padare sądarą. Swets pasijeme parkielti du zokaninku i Paszałtoni, o Jasinskis użrasze naujem klosztoriuj sawa turtu wadinamu Poasupie ir Serapiniszkie. Ąnt gała abi pusi sekdami istatimus karalistes, sąndarą tą Warniu mandaburio prisiku patwirtina. Matidams tus dalikus jauns Anzelms Szymkiewicze, pasisake K. Pawławskiuj istosis i zokana S. Benedikta ir użraszisis Paszałtone klosztoriuj sawa turtus, bili tikt zokana wiresnibe, dalejstum jem lig ąmżiaus gała buti pardietiniu to klosztoriaus. Kąn kad K. Pawławskis prizadieje, Szymkiewicze apsiwiłka jupu zokana, ir użrasze klosztoriuj Sorokiszkies su Gapsziszkiejs. Ąnt gała wisi pri to rejkała priderieiusis, melde wiskupa Ąntona Tyszkiewiczes, kad ju darbą patwirtintum. Wiskups lig to nepadaręs, pasiunte i Paszałtoni Prałotą Wiktorą Hryncewiczę su Gaures klebonu Ąntonu Abromawiczi, kad dasiżinotum. 1) Bene priwerstu nu ko, Jasinskis su Szymkiewiczi turtus sawa użrasze zokaninkams? 2) Bene skuoses isz tos prizasties ju gięntis? 3) Ar zokaninkaj idiem Łabauksztiusi ira rejkalingi? Kad pa-
↕p. 131–132 siustuoju wisus ↕ tus dalikus parkrate, ir pasakie zokaninkus tami żemajtiu kąmpi gieluosęnt; wiskups 15 d. Liepas 1756 m. patwirtines użraszus, dalejda S. Benedikta zokaninkams garbinti Łabauksztusi Diewą.

vyresnybei, kad atsiųstų į Žemaičius vieną zokaninką, katras apveizėtų vietą, kliošoriui paskirtą, ir pasišnekėtų apie užrašus. Vyresnybė, jo pasiklausiusi, kunigui Dominykui Paulauskiui, šv. Kryžiaus kliošoriuj pas Nesvyžių gyvenančiam, liepė važiuoti į Žemaičių šalį. Tas, 1755 m. į Viekšnius atvažiavęs, apveizėjo kliošoriaus vietą ir pasakė zokaninkus ne vien gyvensiant, bet ir melsiantis už savo geradėjus; bet Pilsudskis taip mažką težadėjo užrašyti, jog svečias, matydamas brolius savo neturėsiant kuo misti, nepadarė nė jokio su juo sandaro. Nieko nepešęs, k. Paulauskis ketino jau namon grįžti, tuo tarpu, panoręs pasimatyti su Žemaičių vyskupu, nuvažiavo į Varnius; čia besisukdamas nesitikėtai pasižino su Endriejum Jasinskiu ir Kolontajum, katruodu pasiėmė įsteigti kliošorių zokaninkams šv. Benedikto Labaukštuose. K. Paulauskis, papratęs duodant imti, tuojau nuvažiavo pas Jasinskį ir šiokį padarė sandarą. Svečias pasiėmė parkelti du zokaninku į Pašaltuonį, o Jasinskis užrašė naujam kliošoriui savo turtu, vadinamu Paūsupis ir Sarapiniškiai. Ant galo abi pusi, sekdami įstatymus karalystės, sandarą tą Varnių mandaburijoj prisieka patvirtino. Matydamas tuos dalykus, jaunas Anzelmas Šimkevyčia pasisakė k. Paulauskiui įstosiąs į zokaną šv. Benedikto ir užrašysiąs Pašaltuonio kliošoriui savo turtus, bile tik zokano vyresnybė daleistų jam lig amžiaus galo būti perdėtiniu to kliošoriaus. Ką kad k. Paulauskis prižadėjo, Šimkevyčia apsivilko jupa zokano ir užrašė kliošoriui Sarakiškius su Gapšiškiais. Ant galo visi, prie to reikalo priderėję, meldė vyskupo Antano Tiškevyčios, kad jų darbą patvirtintų. Vyskupas, lig to nepadaręs, pasiuntė į Pašaltuonį pralotą Viktorą Hrincevyčią su Gaurės klebonu Antanu Abromavyčia, kad dasižinotų: 1. Bene priverstu nuo ko Jasinskis su Šimkevyčia turtus savo užrašė zokaninkams. 2. Bene skųsis iš tos priežasties jų gentys. 3. Ar zokaninkai įdėm Labaukštuose yra reikalingi. Kad pasiųstuoju visus tuos dalykus perkratė ir pasakė zokaninkus tame Žemaičių kampe geliuosiant, vyskupas 15 d. liepos 1756 m., patvirtinęs užrašus, daleido šv. Benedikto zokaninkams garbinti Labaukštuose Dievą.

§. 224.

BARNEJ ZOKANINKU IR PRAGAJSZIMS KLOSZTORIAUS.

Nebtekus kunega Pawławskie pirmoje pardietine Łabauksztu klosztoriaus, pakluwa i pardietinius Kunegs Anzelms Szymkiewicze. Bet kad tąn maskolej po waldi Jeneroła Apraksina i Prusus traukąntis, nuwede i kalini; pardietiniu tape Kunegs Pelicions Torynis: Kieletuj metu sukakus, griszt isz kaline K. Szymkiewicze ir graunas i pardietinius Klosztoriaus. Torynis sakidamos esus nu zokana wiresnibes padiets pardietiniu, nepaduod. Praded bajsej tarp sawęs barties: Szymkiewicze pagał istatima kaduku wadinama, nor atimti nu klosztoriaus sodas sawa; kąn pajutes Torynis, Gapsziszkius ir Sorokiszkius, uż gan gierus piningus pawed sudej Micewiczej, kad tas kas meta klosztoriuj ręndu mokietum. Tuotarpu Micewicze pa-
↕p. 132–133 gał istatima kaduka, sau tus turtus paglęmż; ↕ Szymkiewicze giejżdams apmaudą, łup ir grobsta taures (kielikus) su kitajs dajktajs bażniczes. Jokubs sunus Ęndriejaus Jasinskis, buk noriedams użłajkiti atgalus klosztoriaus turta, atjem Poasupius su Serapiniszkiejs, ir par deszimti metu, niekam nieka nemokiedams tures. Szymkiewicze su Toryniu, woz tuokart nebtekusiu kuo bedalities, pradieje skuosties ąnt wiens ąntra zokana wiresnibej, katra abudu isz Paszałtone iszkiełusi, atsiunte i pardietinius kunegą Powiłą Mordasa. Tas 25 d. Wasere 1788 m. par sudą atjeme nu Jasinskie klosztoriaus turtą, o sodas Szymkiewiczes, ąinżinaj teka Micewiczej. Nors maż kąn beturiedams K. Mordasas, patajse trobesius barniu łajkusi butinaj apgruwusius, isznauje apkłoje bażniczę ir dajlej pradieje westi ukię. Jo ipiedinis 1803 m. iszdirba naują mede bażniczę su klosztoriu. Ąnt gała 1832 m. wiresnibe ir tąn isznowije. Giwena Łabauksztusi du zokaninku, katruodu priderieje pri Traku klosztoriaus. Kninginiczio turieje 55 kningu(68).

↕p. 133–134 (68) Apej tus dalikus ludij klosztoriaus popierej. ↕

§ 224

BARNIAI ZOKANINKŲ IR PRAGAIŠIMAS KLIOŠTORIAUS

Nebtekus kunigo Paulauskio, pirmojo perdėtinio Labaukštų klioštoriaus, pakliuvo į perdėtinius kunigas Anzelmas Šimkevyčia. Bet kad tą maskoliai, po valdžia jenerolo Apraksino į Prūsus traukiantys, nuvedė į kalinį, perdėtiniu tapo kunigas Felicijonas Torinis. Keletui metų sukakus, grįžta iš kalinio k. Šimkevyčia ir griaunas į perdėtinius klioštoriaus. Torinis, sakydamos esąs nuo zokano vyresnybės padėtas perdėtiniu, nepaduoda. Pradeda baisiai tarp savęs bartis. Šimkevyčia pagal įstatymą, kaduku vadinamą, nori atimti nuo klioštoriaus sodas savo; ką pajutęs, Torinis Gapšiškius ir Sarakiškius už gan gerus pinigus paveda sūdžiai Micevyčiai, kad tas kas metą klioštoriui renda mokėtų. Tuo tarpu Micevyčia pagal įstatymą kaduko sau tuos turtus paglemžia, Šimkevyčia, gieždamas apmaudą, lupa ir grobsto taures (kielikus) su kitais daiktais bažnyčios. Jokūbas, sūnus Endriejaus, Jasinskis, būk norėdamas užlaikyti atgalius klioštoriaus turto, atima Paūsupį su Sarapiniškiais ir per dešimtį metų, niekam nieko nemokėdamas, tūris. Šimkevyčia su Toriniu, vos tuokart nebtekusiu kuo besidalyti, pradėjo skųstis ant viens antro zokano vyresnybei, katra, abudu iš Pašaltuonio iškėlusi, atsiuntė į perdėtinius kunigą Povilą Mordasą. Tas 25 d. vasario 1788 m. per sūdą atėmė nuo Jasinskio klioštoriaus turtą, o sodos Šimkevyčios amžinai teko Micevyčiai. Nors mažką beturėdamas, k. Mordasas pataisė trobesius, barnių laikuose būtinai apgriuvusius, iš naujo apklojo bažnyčią ir dailiai pradėjo vesti ūkį. Jo įpėdinis 1803 m. išdirbo naują medžio bažnyčią su klioštorium. Ant galo 1832 m. vyresnybė ir tą išnovijo. Gyveno Labaukštuose du zokaninku, katruodu priderėjo prie Trakų klioštoriaus. Knyginyčioj turėjo 55 knygas[69].

[69] Apie tuos dalykus liudija klioštoriaus popieriai.

§. 225.

PRĄNCZISZKONIS ŻAGINIUSI.

Metusi 1684 Nagurskiej pirmą Żaginiusi pastatiusis mede kopliczę, łajkie pas ję wieną szejpjau kunegą. Ne wejkiej, nes nulejdus 70 metu, Dirwienu Tiewuns Łaurins Nagurskis, lig senatwes bewajkis, panora użłajkiti tarp żmoniu minawonę warda sawa, par istejgimą Żaginiusi Prąncziszkonims klosztoriaus. Atweju atwejejs jau jau kietina tejp padariti, bet niekam neraginąnt tęnsies pakolej pastaroses ligos sułaukie. Sunkiemi patali guliedams, pawadina Jokubą Nagurski tikrąi broli sawą, Ginteliszkes storastą, isakie kad jo piningajs iszdirbtum Prąnciszkonims klosztoriu ir mire. Jokubs, noriedams spierej atlikti diewobajmingą isakimą brole sawa, 1762 m. nuważiawa i Wilniu, o pasisznekiejes su Peliksu Towianskiu prąncziszkonu prowincіołu, dirbintinam Żaginiu klosztoriuj użrasze. 1) Szeszis margius żemes patemi miestelie. 2) Sodą Legetius. 3) Raudonuju 1,700 ir timpu 5,615. O Urszule Billewiczate jo moters, dowinoje Prąncziszkonims sodą Nagius. Ąnt gała tus sawa użraszus
↕p. 134-135 auksz ↕ tami sudi 20 d. Birzele 1762 m. prisiku patwirtina. Prasidżiuges prawinciołs, tulid kieletą zokaninku i Żaginius iszsiunte, katrie igijusis użraszitusius turtus, pasijeme kożno nedielo atłajkiti trejes miszes uż giwus ir mirusius gieradiejus sawa Nagurskius. Wis kąn padariusis, pradieje małdauti wiskupa Łopacinskie kad lejstum prąnciszkonims Żaginiusi giwenti, miszes łajkiti ir garbinti Diewą. Bet wiskups matidams zokaninkus be jo żinios padarius sąndarą, ir i wiskupistę atwikus, dar numanidams zokaninkus kiersztausęnt su Szidławos klebonajs; nenorieje dalejsti: wienok par dwejus metus nu iwajriu didżiunu mełdams, dienunemetu dalejda. Tuokart Prąncziszkonis kajp rejkięnt isikurusis, 1764 m. padirba mede klosztorelu, 1770 m. istejgie ligi dali mede bażniczę, o 1790 m. pastate sawa sodo Legetiusi kopliczę, katro wiskupuj lejdąnt, wiens zokaninks turtus wałdus, luob miszes łajkiti. Giwena Żaginiusi szeszi Prąncziszkonis, katrie tiek te dirba, kiek Diewa garbina. Kninginiczio turieje 156 kningas. Metusi 1832 ir tąn klosztoriu isznowije wiresnibe. Bet kietwerius metus nulejdus ne be żinios wiresnibes, isimete cze

§ 225

PRANCIŠKONAI ŽAIGINY

Metuose 1684 Nagurskiai, pirmą Žaiginy pastatę medžio koplyčią, laikė pas ją vieną šiaipjau kunigą. Neveikiai, nes nuleidus 70 metų, Dirvėnų tėvūnas Laurynas Nagurskis, lig senatvės bevaikis, panoro užlaikyti tarp žmonių minavonę vardo savo per įsteigimą Žaiginy pranciškonams kliōštoriaus. Atvejų atvejais jau jau ketino taip padaryti, bet, niekam neraginant, tęsės, pakolei pastarosios ligos sulaukė. Sunkiame patale gulėdamas, pavadino Jokūbą Nagurskį, tikrąjį brolį savą, Gintališkės storastą, įsakė, kad jo pinigais išdirbtų pranciškonams kliōštorių, ir mirė. Jokūbas, norėdamas spėriai atlikti dievobaimingą įsakymą brolio savo, 1762 m. nuvažiavo į Vilnių, o, pasišnekėjęs su Peliksu Tovianskiu, pranciškonų provinciolu, dirbintinam Žaiginio kliōštoriui užrašė: 1. Šešis margus žemės pačiame miestely. 2. Sodą Legečius. 3. Raudonųjų 1700 ir timpų 5615. O Uršulė Bilevyčaitė, jo moteris, dovanojo pranciškonams sodą Nagius. Ant galo tuos savo užrašus aukštame sūde 20 d. birželio 1762 m. prisieka patvirtino. Prasidžiugęs provinciolas tūlyd keletą zokaninkų į Žaiginį išsiuntė, katrie, įgiję užrašytuosius turtus, pasiėmė kožnoj nedėlioj atlaikyti trejas mišias už gyvus ir mirusius geradėjus savo Nagurskius. Viską padarę, pradėjo maldauti vyskupo Lopacinskio, kad leistų pranciškonams Žaiginy gyventi, mišias laikyti ir garbinti Dievą. Bet vyskupas, matydamas zokaninkus be jo žinios padarius sandarą ir į vyskupystę atvykus, dar numanydamas zokaninkus kerštausiant su Šidlavos klebonais, nenorėjo daleisti; vienok, per dvejus metus nuo įvairių didžiūnų meldžiamas, diena nemetu daleido. Tuokart pranciškonai, kaip reikiant įsikūrę, 1764 m. padirbo medžio kliōštorėlių, 1770 m. įsteigė lygia dalia medžio bažnyčią, o 1790 m. pastatė savo sodoj Legečiuose koplyčią, katroj, vyskupui leidžiant, vienas zokaninkas, turtus valdąs, mišias laikydavo. Gyveno Žaiginy šeši pranciškonai, katrie tiek tedirbo, kiek Dievą garbino. Knyginyčioj turėjo 156 knygas. Metuose 1832 ir tą kliōštorių išnovijo vyresnybė. Bet, ketverius metus nuleidus, ne be žinios

↕ p. 135–136 szejpjau kunegs, ↕ kurs ir lig sziolej tebdalij żmoniems szwęntus sakramentus.

§. 226.

BAZILIONIS PADUBISIE.

Musu pusie nesąnt niewiena uniota, iłgaj nieks niekietinti nekietina dirbti bażniczes ju kunegams: Wienok Jons su Ąntonu Bejnaru patiudu kataliku, tarsi idiem, kad żemajtems niekokiu zokaninku netruktum, 1749 m. pargobina Bazilionus i Padubisi, Klosztoriuj użrasze gabałą żemes ties upi Dubisu ir sodą wadinamą Mikie, katro giwena 49 wiriszkije ir 61 motriszkoi. Dar Ąntons su Jurgiu Goleniewskiu dowinoje Bazilionams żemę wadinamą Rymkiszkie. Szeszi zokaninkaj Padubisie giwenąntis wajkus mokie. Metusi 1832, ciecoristes wiresnibej liepąnt zokaninkaj isz Padubise parsikiele i Wilniu o turts klosztoriaus tape karaliszku. Pastaroju pardietiniu klosztoriaus buwa Kunegs Mażalskis Teologios Magistras. Ąnt gala 1836 m. 14 d. Birziele, isikure Padubisie Kowalewskis maskolu kunegs, katram wiresnibe pawede bażniczę Bazilionu, klosztoriu ir
↕ p. 136–137 darżus. ↕

§. 227.

RAKITAS WARNIUSI.

Isirasziusius i draugistę S. Roka arba Rakitus 1743 m. wiskups Ąntons Tyszkiewicze pirma siki pargobines isz Wilniaus i Warnius, pawede jems szpitolę naujej netolie murines bażniczes pastatitą(69). Ne gana buwa istejgti szpitolę, bet rejkieje dar wejzieti, kad jos giwentojej kuo misti turietum. Kajpogi Tyszkiewicze jems użrasze: 1) Doni kas meta isz Kirkliszkiu ir Wieksznelu gaunamą. 2) Pracęntą nu piningu użraszitu par Wilniaus kanaunika Bejnarta. 3) Giwajs piningajs

(69) Tie beprotiu numaj buwa ąnt taku, ejnąnt isz simunarios i murinę bażniczę po kajrios rąnkas. Szęndien to wieto rioksa numaj kanaunika Dobszewiczes.

vyresnybės įsimetė čia šiaipjau kunigas, kurs ir lig šiolei tebdalija žmonėms šventus sakramentus.

§ 226

BAZILIONAI PADUBYSY

Mūsų pusėj nesant nė vieno unijoto, ilgai niekas nė ketinti neketino dirbti bažnyčios jų kunigams. Vienok Jonas su Antanu Beinaru, pačiudu kataliku, tarsi įdėm, kad Žemaičiams nė kokių zokaninkų netrūktų, 1749 m. pargobino bazilionus į Padubysį, kliōštoriui užrašė gabalą žemės ties upe Dubysa ir sodą, vadinamą Mekiai, katroj gyveno 49 vyriškieji ir 61 motriškoji. Dar Antanas su Jurgiu Golenevskiu dovanojo bazilionams žemę, vadinamą Rimkiškė. Šeši zokaninkai, Padubysy gyvenantys, vaikus mokė. Metuose 1832, ciesorystės vyresnybei liepiant, zokaninkai iš Padubysio persikėlė į Vilnių, o turtas kliōštoriaus tapo karališku. Pastaruoju perdėtiniu kliōštoriaus buvo kunigas Mažalskis, teologijos magistras. Ant galo 1836 m. 14 d. birželio įsikūrė Padubysy Kovalevskis, maskolių kunigas, katram vyresnybė pavedė bažnyčią bazilionų, kliōštorių ir daržus.

§ 227

ROKITAI VARNIUOSE

Įsirašiusius į draugystę šv. Roko, arba rokitus, 1743 m. vyskupas Antanas Tiškevyčia, pirmą sykį pargobinęs iš Vilniaus į Varnius, pavedė jiems špitolę, naujai netoli mūrinės bažnyčios pastatytą[70]. Negana buvo įsteigti špitolę, bet reikėjo dar veizėti, kad jos gyventojai kuo misti turėtų. Kaipogi Tiškevyčia jiems užrašė: 1. Donį, kas metą iš Kirkliškių ir Viekšnalių gaunamą. 2. Procentą nuo pinigų, užrašytų per Vilniaus kanauninką Beinartą. 3. Gyvais pinigais dovanojo 1000

[70] Tie bepročių namai buvo ant tako, einant iš seminarijos į mūrinę bažnyčią po kairės rankos. Šiandien toj vietoj riogso namai kanauninko Dobševyčios.

dowenoje 1,000 auksinu. 4) Ąnt gała dalejda Rakitu awęnwedems, ważinieties kiauraj po wisùŝ żemajtius. Aprupines wiskups Rakitus majtnasti, dawe biszki kitoniszkus istatimus, nekajp Wilniaus wiskupaj buwa jems sutejkusis(70). Sau ir sawa ipiedinems Żemajtiu wiskupams, palika galibę wienus Rakitas iszmesti, kitus priimti pagał rejkała szpitoles; Żemajtiu Rakitas butinaj atskijde nu wiresnibes wilniaus Rakitu; padieje: kad wisa prowisu szeszi Rakitas Warniusi tegiwentum. Isz tu wieną Wierzewski isz Wilniaus atważiawusi, pakiele i pardietinius. Dąm isakie kad ligonims tarnautum, o likusijej kad butum rinkikajs. Pariedita tejp szpitole parbuwa lig 1782 m., katrusi wiskups kunegajksztis Stapons, użbrieżines Rakitams septinis su wirszu margius żemes uż Warniu miesteluo, liepe tęn parsikielti su wisajs ligonimis; nes rodies wiskupuj dajktu nepriderąntiu, kad beprotej walkiotumes aplej murinę bażniczę widurie miestale. Tolimą dar sodą Wieksznelus, sumajne i artimą żemes gabałą P. Gorskie. Żmones matidamis Rakitus par majtinima bepretiu, nemaż giera wisaj darąnt kunegajksztistej, dowinoje szpitolej 6,361 r. s. Rakitas, ipatingaj łajka sergąntius wiriszkusius ipatingaj motriszkoses. Pirmuju buwa mażne wisumet i 36, pastaraju i 32. Kożna rita wisi kłausa misziu szwęntu, o nedieles dienomis atejusiu isz simunaries du kleriku, iszguldinie ligonims mokslą krikszczioniszką. Wirsziausiu szpitoles pardietiniu ira altorista szejpjau kunegs, katras uż sawa żigius, gaun metu buwie ałgos 30 r. s. ir kiek tiek pełna isz ałtorijes. Nugis ira tuo pardietiniu darbus ir iszmintings kunegs Prąncziszkus Jogmins Żagares ałtorista, katras 1838 m. iszdirba naują szpitolę, neligiej uż senoję gieresnę.

(70) Kastąntins Brzostowskis Wilniaus wiskups, susimiles ąnt ligonu ir beprotiu 1713 m. Wilnuo istejgie draugistę S. Roka iszpażintoje. Miłaszirdingims
↕ p. 137–138 żmoniems i tąn isirasziusims, isakie diewieti bałtaj piłką ↕ jupelę ir juodą iłgą apkaklę: Ąnt krutini iszsiudina żmogaus kaukolę, kajpo żenklą, jog tur tarnauti sergąntims ir mirsztąntims. Dar liepe dariti prižadą, jog draugistie budamis: nieka sawa neturies, kłausis wiresnibes ir patios newes. Ąnt gała atidawes jems szpitolę ir apstej piningu ibrukies, parasze apej tus wisus dalikus Klemensuj XII. popieżiuj, tas pagires jo darbą, 30 d. Bałąnde 1737 m. draugistej S. Roka
↕ p. 138–139 sutejkie gausius atłajdus. ↕

auksinų. 4. Ant galo daleido rokitų avinvedžiams važinėtis kiaurai po visus Žemaičius. Aprūpinęs vyskupas rokitus maitnastim davė biškį kitoniškus įstatymus, nekaip Vilniaus vyskupai buvo jiems suteikę[71]. Sau ir savo įpėdiniams Žemaičių vyskupams paliko galybę vienus rokitus išmesti, kitus priimti pagal reikalą špitolės; Žemaičių rokitus būtinai atskiedė nuo vyresnybės Vilniaus rokitų; padėjo, kad viso provisa šeši rokitai Varniuose tegyventų. Iš tų vieną, Vieževskį, iš Vilniaus atvažiavusį, pakėlė į perdėtinius. Dviem įsakė, kad ligoniams tarnautų, o likusieji kad būtų rinkikais. Parėdyta taip špitolė perbuvo lig 1782 m., katruose vyskupas kunigaikštis Staponas, užbrėžinęs rokitams septynis su viršum margus žemės už Varnių miestelio, liepė ten persikelti su visais ligoniais, nes rodės vyskupui daiktu nepriderančiu, kad bepročiai valkiotųsi apie mūrinę bažnyčią vidury miestelio. Tolimą dar sodą Viekšnalius sumainė į artimą žemės gabalą p. Gorskio. Žmonės, matydami rokitus per maitinimą bepročių nemaž gero visai darant kunigaikštystei, dovanojo špitolei 6361 r. s. Rokitai ypatingai laiko sergančius vyriškuosius, ypatingai motriškąsias. Pirmųjų buvo mažne visuomet į 36, pastarųjų į 32. Kožną rytą visi klauso mišių šventų, o nedėlios dienomis atėjusiu iš seminarijos du klieriku išguldinėja ligoniams mokslą krikščionišką. Viršiausiu špitolės perdėtiniu yra altarista šiaipjau kunigas, katras už savo žygius gauna metų būvy algos 30 r. s. ir kiek tiek pelno iš altarijos. Nugis yra tuo perdėtiniu darbus ir išmintingas kunigas Pranciškus Jagminas, Žagarės altarista, katras 1838 m. išdirbo naują špitolę, nelygiai už senąją geresnę.

[71] Konstancijus Bžostovskis, Vilniaus vyskupas, susimilęs ant ligonių ir bepročių, 1713 m. Vilniuj įsteigė draugystę šv. Roko Išpažintojo. Mielaširdingiems žmonėms, į tą įsirašiusiems, įsakė dėvėti baltai pilką jupelę ir juodą ilgą apkaklę. Ant krūtinės išsiūdino žmogaus kaukolę, kaipo ženklą, jog turi tarnauti sergantiems ir mirštantiems. Dar liepė daryti prižadą, jog, draugystėj būdami, nieko savo neturės vyresnybės ir pačios neves. Ant galo, atidavęs jiems špitolę ir apsčiai pinigų įbrukęs, parašė apie tuos visus dalykus Klemensui XII, popiežiui; tas, pagyręs jo darbą, 30 d. balandžio 1737 m. draugystei šv. Roko suteikė gausius atlaidus.

§. 228.

RAKITAS KĘSTĄJTIUSI.

Diewobajmings Jons Ąntons Rymgajłła, matidams kiek giera dara żmoniems Warniu szpitole, panora taj pawiedę istejgti Kęstajtiusi: Kajpogi pasibiłojes su wiskupu Staponu 31 d. Kowa 1783 m. użrasze busęntiej szpitolej żemes 18 wałaku su 38 żmoniemis, ir tujaus
↕ p. 139–140 użraszus sawa sudi ↕ prisiku patwirtina. Dar to negana, iszdirbes sawa piningajs kopliczę su szpitoli, pawede ję rakitaj Mateuszuj Wirkuckiuj nu wiskupa i pardietinius paskirtam. Metusi 1786 tas pats pininguots Wirkuckis, dowinoje szpitolej 900 r. s. Sekdams jo gierą pawejzdą Martins Gawryławicze istejgie pas Kęstajtiu kopliczę ałtoriję, o kuneguj użrasze 1,850 r. s. Ałtorista Mikołs Worniłłowicze, isz szejpjau kunegu, ira kartu waldimieru szpitoles, katra dar mok jem ałgos 13 r. s. kas meta. Giwen Kęstajtiusi tris awęnwedej Rakitas ir 30 ligonu.

§. 229.

MERGAJTES ZOKANA S. BENEDIKTA KRAŻIUSI.

Krizostoms Motiejus Wołodkowicze, pakłauses Jurgie Tyszkiewiczes wiskupa, isidieje mergajtiems zokana S. Benedikta Krażiusi klosztoriu istejgti. Tejp bekietęndams padariti, 1641 m. pirka nu Teodora Iwonawiczes uż 1,000 timpu wałaką ir 9 margius żemes pas Krażius, ąnt katru padirbes mede klosztoriu su bażniczi, parasze i Wilniu pas pardietinę klosztoriaus S. Kotrinos, kad kieletą zokanin-
↕ p. 140–141 kiu i naui Krażiu klosztoriu parkiełtum. ↕ Ir pats wiskups Jurgis nulejda tami daliki rasztą Abromuj Wojnaj wilniaus wiskupuj, katras 2 d. Gruode 1642 m. tiesiau i Alsiedius atsiunte szes zokaninkies: Euprozinę Słuczankę, Wendena Wajwadas dukterę, Zopią Chaleckatę (Miecznikównę W. K. L.) Alszkę Iwanowiczatę, Zopią Władyczankę, Marionę Massalskatę wajwadas dukterę, Kotriną Rajeckatę ir Oną Kuczewskatę. Wiskups Tyszkiewicze wiesznes gieraj iszwajszines, pradio Sause 1643 m. iszlejda i Krażius, kur ir pats pajemes buri

§ 228

ROKITAI KĘSTAIČIUOSE

Dievobaimingas Jonas Antanas Rimgaila, matydamas, kiek gero daro žmonėms Varnių špitolė, panoro tai pavėdžią įsteigti Kęstaičiuose. Kaipogi, pasibylojęs su vyskupu Staponu, 31 d. kovo 1783 m. užrašė būsiančiai špitolei žemės 18 valakų su 38 žmonėmis ir tuojau užrašus savo sūde prisieka patvirtino. Dar to negana, išdirbęs savo pinigais koplyčią su špitole, pavedė ją rokitui Mateušui Virkuckiui, nuo vyskupo į perdėtinius paskirtam. Metuose 1786 tas pats piniguotas Virkuckis dovanojo špitolei 900 r. s. Sekdamas jo gerą paveizdą, Martynas Gaurilavyčia įsteigė pas Kęstaičių koplyčią altariją, o kunigui užrašė 1850 r. s. Altarista Mykolas Vornilovyčia, iš šiaipjau kunigų, yra kartu valdymieru špitolės, katra dar moka jam algos 13 r. s. kas metą. Gyvena Kęstaičiuose trys avinvedžiai rokitai ir 30 ligonių.

§ 229

MERGAITĖS ZOKANO ŠV. BENEDIKTO KRAŽIUOSE

Krizostomas Motiejus Volodkovyčia, paklausęs Jurgio Tiškevyčios, vyskupo, įsidėjo mergaitėms zokano šv. Benedikto Kražiuose kliòštorių įsteigti. Taip beketindamas padaryti, 1641 m. pirko nuo Teodoro Ivonavyčios už 1000 timpų valaką ir 9 margus žemės pas Kražius, ant katros padirbęs medžio kliòštorių su bažnyčia, parašė į Vilnių pas perdėtinę kliòštoriaus šv. Kotrynos, kad keletą zokaninkių į naują Kražių kliòštorių parkeltų. Ir pats vyskupas Jurgis nuleido tame dalyke raštą Abromui Voinai, Vilniaus vyskupui, katras 2 d. gruodžio 1642 m. tiesiai į Alsėdžius atsiuntė šias zokaninkes: Eurpoziną Slučanką, Vendeno vaivados dukterį, Zopiją Chaleckaitę (miecznikównę W. K. L.), Alšką Ivanovyčaitę, Zopiją Vladičanką, Marijoną Masalskaitę, vaivados dukterį, Kotryną Rajeckaitę ir Oną Kučevskaitę. Vyskupas Tiškevyčia viešnias, gerai išvaišinęs, pradžioj sausio 1643 m. išleido į Kražius, kur ir pats, paėmęs būrį

kunegu, iszważiawa. Susirinka daug diduomenes, wiskups 18 dieno Sause, dides miszes atłajkies, padieje zokaninkiu bażniczio kaulelus szwęntuju: Wiktora, Benedikta ir Sergios, su didi iszkilmi padare iwedlibas, ir liepe zokaninkiems paskirties sau pardietinę, kajpogi tos ir paskiries Euprozinę Słuczankę. Ąnt gała Iwanowicze su Adamkowiczi pakiele grażius pietus, katrus pawalgies wiskups, numon iszważiawa.

§. 230.

PASIGAWIMS ZOKANINKIU.

Par apwalus metus sziere zokaninkies Iwanowicze su Adamko-
↕ p. 141–142 wiczi, nes pirmasis ju gieradies ↕ Wołodkowicze, użraszes klosztoriuj sodą Dirwienus ir 4,200 kapu lietuwiszku, 1642 m. pasirinka. Jo wienok pati, lig sawa giwos gałwos Dirwienu paduoti nenorieje. Pardietine Słuczanka, pirmuju ir ąntruju metu buwie, prijeme i zokana asztuones mergajtes, sawa piningajs patejkie mistrącię, pasiuwa daug bażniczes drabużiu, o iszmokiejusi Onaj Chrząstauskajtej Wołodkiewiczienej 12,529 auksinus, pradieje Dirwienajs walditi(71). Słuczanka nemaż Krażiu klosztoruo giera padariusi, parsikiele i Wilniu. I jos wietą zokaninkies paskiries Marionę Massalskatę. Ta kajpo didios giminies mergajte, nu wisu godojema ir gierbama, walde klosztoriu lig sawa giwos galwos. Taj 1679 m. mirus, pastoje i pardietines Ludowika Marione Akiersztate, ne senej isz Wilniaus atwikusi. Katra par kieturioliką metu kitomis bewaldidama, sawa turtu padaugina pełną klosztoriaus. Mire 1694 m. Ludowika Szwerynate buwa kietwirtu isz ejłos pardietini klosztoriaus, o Ludowika Chreptawiczate pęnktu. Tąn pastarąje paskirie zokaninkies 1709 m. Staponuj Korfuj matąnt, katras tuokart wiskupuj Kriszpinuj mirus, walde wiskupisti. Zokaninkies it

(71) Wołodkowicze użraszidams zokaninkiems Dirwienus, ne węn dalejda sawa patej Onaj tajs lig ąmżiaus walditi, bet dar irasze kad zokaninkies, klosztorems: Telsziu, Tituwieniu, Rassejniu ir Krażiu Jezawitu, mokietum kas meta po 100 auksinu, o Łuokies szpitolej 50 auksinu. Nu to mokiesne wiskupaj zoka-
↕ p. 142–143 ninkies iszlosawa. ↕

kunigų, išvažiavo. Susirinko daug diduomenės; vyskupas 18 dienoj sausio, didžias mišias atlaikęs, padėjo zokaninkių bažnyčioj kaulelius šventųjų Viktoro, Benedikto ir Sergijaus, su didžia iškilme padarė įvedlybas ir liepė zokaninkėms pasiskirti sau perdėtinę, kaipogi tos ir pasiskyrė Eupoziną Slučanką. Ant galo Ivanovyčia su Adamkovyčia pakėlė gražius pietus, katruos pavalgęs vyskupas namon išvažiavo.

§ 230

PASIGAVIMAS ZOKANINKIŲ

Per apvalius metus šėrė zokaninkes Ivanovyčia su Adamkovyčia, nes pirmasis jų geradėjas Volodkovyčia, užrašęs klioštoriui sodą Dirvėnus ir 4200 kapų lietuviškų, 1642 m. pasirinko. Jo vienok pati lig savo gyvos galvos Dirvėnų paduoti nenorėjo. Perdėtinė Slučanka pirmųjų ir antrųjų metų būvy priėmė į zokaną aštuonias mergaites, savo pinigais pateikė mistranciją, pasiuvo daug bažnyčios drabužių, o išmokėjusi Onai Chšonstauskaitei Volodkovyčienei 12 529 auksinus, pradėjo Dirvėnais valdyti[72]. Slučanka, nemaž Kražių klioštoriuj gero padariusi, persikėlė į Vilnių. Į jos vietą zokaninkės pasiskyrė Marijoną Masalskaitę. Ta, kaipo didžios giminės mergaitė, nuo visų godojama ir gerbiama, valdė klioštorium lig savo gyvos galvos. Tai 1679 m. mirus, pastojo į perdėtines Liudovika Marijona Akerštaitė, neseniai iš Vilniaus atvykusi. Katra, per keturiolika metų kitomis bevaldydama, savo turtu padaugino pelną klioštoriaus. Mirė 1694 m. Liudovika Šverinaitė buvo ketvirta iš eilės perdėtine klioštoriaus, o Liudovika Chreptavyčaitė – penkta. Tą pastarąją paskyrė zokaninkės 1709 m., Staponui Korfui matant, katras tuokart, vyskupui Krišpinui mirus, valdė vyskupyste. Zokaninkės, it kiti žmonės, maro

[72] Volodkovyčia, užrašydamas zokaninkėms Dirvėnus, ne vien daleido savo pačiai Onai tais lig amžiaus valdyti, bet dar įrašė, kad zokaninkės klioštoriams Telšių, Tytuvėnų, Raseinių ir Kražių jezavitų mokėtų kas metą po 100 auksinų, o Luokės špitolei 50 auksinų. Nuo to mokesnio vyskupai zokaninkes išliuosavo.

kiti żmones mara 1710 metusi, datirē bada ir daug nełajmiu; bet uždir-
ba dwarali Pogiszkius, katrą joms Ona Poginskate mara ligu mirda-
ma użrasze. Metusi 1721. Pons Witorts pardietinej mełdąnt uż 1,200
timpu, nuliedina Karalauczuo didii warpą. Chreptawiczajtes nebte-
kus, 3 d. Gruodi 1740 m. atważiawa i Kražius prałots Prąncziszkus
Gieczewicze, mirus wiskupuj Karpiuj wałdus wiskupisti, su kanauni-
ku Woławicze ir iszskirdina i pardietines Mektildę Chrząstawskajtę.
Metams nu to łajka sukakus, pradieje skusties zokaninkies ąnt sawa
wiresnioses, ir stigawoti, kad nekajp rejkięnt ira paskirta i pardieti-
nes. Wiskups Ąntons Tyszkiewicze, tardamos szauksmą nutildisis,
nuważiawa i Kražius ir liepe ąntru atweju skirti pardietinę, bet ir tuo-
↕ p. 143–144 kart Chrząstawskajtę iszrinka. ↕

§. 231.

NAUJOS BAŻNICZES ISTEJGIMS IR KITI DALIKAJ.

Senaj bażniczej jau parszlijus, Chrząstawskajte wiskupa Ąntona
pasikłaususi, 13 d. Birziele 1757 m. padieje pamatus naujos mura
bażniczes. Jezawits Przeciszewskis, Kražiu klosztoriaus pardietinis,
wiskupuj lejdąnt paszwęnte kiertini akmeni, o Jezawits Żebrowskis
ne węn iszrasze ąnt popieriu, kokie ta bażnicze tur buti; bet dar kaj-
po mokits amatniks, rode murininkams kajp tur dirbti. Tam 1760 m.
mirus, Chrząstawskajte padare su Treceru amatniku szioki sąndarą:
amatniks pasijeme par trejus metus iszdirbti bażniczę, o zokanin-
kie prižadieje mokieti kas meta po 600 timpu prusiszkajs piningajs.
Sąndarą tąn, abi pusi butinaj użłajkie. Tejp zokaninkies isigawa
mura bażniczę. Metusi 1768 mirus Chrząstawskajtej, wiskupuj Ło-
pacinskiuj liepąnt, atważiawusiu i Kražius Tedeuszus Bukaty Smo-
lenska kanauniks su Mikołu Macykiewiczę, raszitoju apasztoliszku,
iszrinkina i klosztoriaus pardietines Ludgardę Nagurskatę, katra
paskiaus dajlej walde zokaninkiems it motina tikroi. Jos ąmžie ku-
↕ p. 144–145 negs ↕ Jons Kuckiewicze, użrasze klosztoriuj 2,000 timpu, kad wiena
zokaninkie kożno pertniczio priimtum szwęncziausi Sakramęntą
uż jo duszę. Aszma pardietine Skolastika Mackiewiczate, papuosze

1710 metuose datyrė bado ir daug nelaimių, bet uždirbo dvarelį Pogiškius, katrą joms Ona Poginskaitė, maro liga mirdama, užrašė. Metuose 1721 ponas Vitortas, perdėtinei meldžiant, už 1200 timpų nuliedino Karaliaučiuj didįjį varpą. Chreptavyčaitės nebtekus, 3 d. gruodžio 1740 m. atvažiavo į Kražius pralotas Pranciškus Gečevyčia, mirus vyskupui Karpiui, valdąs vyskupyste, su kanauninku Volavyčia ir išskirdino į perdėtines Mechtildą Chšonstauskaitę. Metams nuo to laiko sukakus, pradėjo skųstis zokaninkės ant savo vyresniosios ir stigavoti, kad ne kaip reikiant yra paskirta į perdėtines. Vyskupas Antanas Tiškevyčia, tardamos šauksmą nutildysiąs, nuvažiavo į Kražius ir liepė antru atveju skirti perdėtinę, bet ir tuokart Chšonstauskaitę išrinko.

§ 231

NAUJOS BAŽNYČIOS ĮSTEIGIMAS IR KITI DALYKAI

Senai bažnyčiai jau paršlijus, Chšonstauskaitė, vyskupo Antano pasiklaususi, 13 d. birželio 1757 m. padėjo pamatus naujos mūro bažnyčios. Jezavitas Pšeciševskis, Kražių klioštoriaus perdėtinis, vyskupui leidžiant, pašventė kertinį akmenį, o jezavitas Žebrovskis ne vien išrašė ant popieriaus, kokia ta bažnyčia turi būti, bet dar, kaipo mokytas amatininkas, rodė mūrininkams, kaip turi dirbti. Tam 1760 m. mirus, Chšonstauskaitė padarė su Treceriu, amatininku, šiokį sandarą: amatininkas pasiėmė per trejus metus išdirbti bažnyčią, o zokaninkė prižadėjo mokėti kas metą po 600 timpų prūsiškais pinigais. Sandarą tą abi pusi būtinai užlaikė. Taip zokaninkės įsigavo mūro bažnyčią. Metuose 1768 mirus Chšonstauskaitei, vyskupui Lopacinskiui liepiant, atvažiavusiu į Kražius Tadeušas Bukota, Smolensko kanauninkas, su Mykolu Macikevyčia, rašytoju apaštališku, išrinkino į klioštoriaus perdėtines Ludgardą Nagurskaitę, katra paskiau dailiai valdė zokaninkėmis it motina tikroji. Jos amžiuj kunigas Jonas Kuckevyčia užrašė klioštoriui 2000 timpų, kad viena zokaninkė kožnoj pertnyčioj priimtų švenčiausią sakramentą už jo dūšią. Ašma perdėtinė, Skolastika Mackevyčaitė, papuošė sidabro

sidabra rubelu maļawonę Motinos Diewo, didemie ałtoruo kibąnte. O dewintoi Benedikta Mačkiewiczate apkłoje isznauje bażniczę ir kitus trobesius aptajse. Ąnt gała 11 d. Wasere 1822 m. Kunegajksztiuj Simonuj Giedrajtiuj pawiskupej matąnt, pakiełta buwa i pardietines Konsołate Kiełczewskate lig sziolej tebgiwojęnti, katra wisusi dalikusi ełgas pagał prisakimu Diewa ir istatimu zokana. Kad parkarszusi nebgalieje kitu gieraj bepriwejzieti, wiskups 1838 m. liepe Burnównajtej walditi klosztoriu ; isz pardietiniu wienok Konsołatas neiszmete. Klosztorius tur 49,641 r. s. Tus piningus par iłgus ąmżius sudieje pates mergajtes i zokana stodamas; nes butinaj pliku pardietine niekumet neprijem i zokaną. Kiti klosztoriaus turtaj iłgajniu pragajsza, woz żemes gabalelis pas klosztoriu belika. Kninginiczio sawa tur i 200 kningu rasząntiu apej garbę Diewa. Giwen Krażiu ↕ p. 145-146 klosztoruo 19 zoka ↕ ninkiu, wiena isz tu moka szejpjau mergajtes raszta ir siuwene, o kitas tikt garben Diewą(72).

§. 232.

MARIAWITKAS KRAŻIUSI.

Metusi 1758 wiskupuj Ąntonuj Tyszkiewiczej noręnt, Dominiks Mańkowskis Krażiu klebons, pastate Krażiusi mede bażniczelę su klosztorelu(73), ir pawede pargobintoms isz Wilniaus zokaninkiems Mariawitkoms. Kad turietum kuo misti, dawe joms żemes gabałą ir pasijeme kas meta szelpti kuo imanus. Rodies Mańkowskiuj atsirasęnt gieradiejus, katrie nauje klosztoriaus giwentojems, nedalejs badu mirti; wienok didelej tami daliki apsirika, nes niewiens żemajtiu didżiuns nieka zokaninkiems neużrasze. Tikt wargdienes motriszkoses, szwęntomis dienomis ejdamas i bażniczę, tad szin, tad tąn joms nesze. Tuotarpu Mańkowskiuj mirus, kunegs Pokubiata istojes i Krażiu klebonus, butinaj ju nebszelpe. Nemituses zokaninkies, duonas pritrukuses, gawa nu Wilniaus bernardiniu wiresnibes, wieną awęnwedi Petrą Melecki, katras ważiniedamos po żemajtius,

(72) Żine imta isz klosztoriaus rasztu.

↕ p. 146-147 (73) Wieto tos bażniczeles ir klosztoriaus, ira szęndien parakwijes kapaj. ↕

rūbeliu maliavonę Motinos Dievo, didžiajame altoriuj kybančią. O devintoji, Benedikta Mackevyčaitė, apklojo iš naujo bažnyčią ir kitus trobesius aptaisė. Ant galo 11 d. vasario 1822 m., kunigaikščiui Simonui Giedraičiui, pavyskupei, matant, pakelta buvo į perdėtines Konsolata Kelčevskaitė, lig šiolei tebgyvojanti, katra visuose dalykuose elgias pagal prisakymus Dievo ir įstatymus zokano. Kad perkaršusi nebgalėjo kitų gerai bepriveizėti, vyskupas 1838 m. liepė Burnuvnaitei valdyti kliošturium; iš perdėtinių vienok Konsolatos neišmetė. Kliošturius turi 49 641 r. s. Tuos pinigus per ilgus amžius sudėjo pačios mergaitės, į zokaną stodamos, nes būtinai plikų perdėtinė niekuomet nepriima į zokaną. Kiti kliošturiaus turtai ilgainiui pragaišo, vos žemės gabalėlis pas kliošturių beliko. Knyginyčioj savo turi į 200 knygų, rašančių apie garbę Dievo. Gyvena Kražių kliošturiuj 19 zokaninkių, viena iš tų moko šiaipjau mergaites rašto ir siuvinio, o kitos tik garbina Dievą[73].

§ 232

MARIJAVITKOS KRAŽIUOSE

Metuose 1758, vyskupui Antanui Tiškevyčiai norint, Dominykas Mankauskis, Kražių klebonas, pastatė Kražiuose medžio bažnyčėlę su kliošturėliu[74] ir pavedė pargobintoms iš Vilniaus zokaninkėms marijavitkoms. Kad turėtų kuo misti, davė joms žemės gabalą ir pasiėmė kas metą šelpti kuo įmanus. Rodės Mankauskiui atsirasiant geradėjus, katrie naujo kliošturiaus gyventojams nedaleis badu mirti, vienok dideliai tame dalyke apsiriko, nes nė vienas žemaičių didžiūnas nieko zokaninkėms neužrašė. Tik vargdienės motriškosios, šventomis dienomis eidamos į bažnyčią, tad šį, tad tą joms nešė. Tuo tarpu Mankauskiui mirus, kunigas Pokubiata, įstojęs į Kražių klebonus, būtinai jų nebšelpė. Nemitusios zokaninkės, duonos pritrūkusios, gavo nuo Vilniaus bernardinių vyresnybės vieną avinvedį Petrą Melecką, katras, važinėdamos po Žemaičius, rankiojo joms

[73] Žinia imta iš kliošturiaus raštų.

[74] Vietoj tos bažnyčėlės ir kliošturiaus yra šiandien parakvijos kapai.

rąnkioje joms majtnasti. Ir to nebtekus, zokaninkies pradieje butinaj badu stipti. Taj matidami dwi Mariawitki sugriża i Wilniaus klosztoriu, o trete likusioi, nuważiawa i Szidławą ir tęn it dawatka ąmżi sawa pabęngie. Iłgajniu aplejsts Mariawitku klosztorelus sugruwa, o bażniczelę klebons Krażiu Odyniec, atidawe P. Wołowiczej. Tas pełna jeszkodams, ipietus Krażiu miestele, ąnt sawa żemi padirbines karczimą pramine Słabadu, o neatstej nu tos, ąnt kałwu pastate nu klebona gautą kopliczę. Pakoł jo giwa gałwa, par S. Joną ir par S. Stanisłową, luob i tąn kopliczę kunegus Ważioti ir pietus jems kielti; bet jem mirus, butinaj aplejstą kopliczę, sunus sugrowe(74).

§. 233.

ZOKANINKIES S. KOTRINOS KRAKIESI.

Metusi 1645 Jurgis Tyszkiewicze wiskups, dieł stigawones su netikielejs, nuważiawes i miestą Turuni: gawa pażintis su wienu S. Kotrinos zokaninki; katraj ir isakie kad i Żemajtius atwiktum. Ta ikundęn Tyszkiewiczes atważiawa i Warnius, o wiskups iszdirbes Krakiesi mede bażniczę su klosztoriu, anaj atidawe. Dar dalejda kieletą mergajtiu i zokana priimti, o kanaunikams neprisztaraujęnt, atidawe joms 13 margiu żemes wiskupams priderąntios. Kieletą metu nulejdes, dar gabałą żemes klosztoruj pawede, ir kajp imanidams zokaninkies szelpe. Wienokiej neturiedamas dar pakąnkąntej duonas, melde karalaus Jona Kazimiera, kad sawa miłaszirdistę paroditi tejktumes. Kajpogi Karalus atlejda Ciprionuj Brzostowskiuj, Warszuwo 23 Bałąnde 1652 m. raszitą grometą, par katrą isakie, kad Krakiu klosztoriuj pawestum dwi karaliszki sodi, Oleknajtius ir Szukajtius. Kąn tas tujaus ir padare. Wiskups Parczewskis ne węn użraszus Tyszkiewiczes pagire, bet dar pats 1657 m. du wałaku żemes klosztoruj dowenoje. Witkiewicze Krakiu klebons, atidawe zokaninkiems numus sawa, Krakiu miestelie ne senej padirbtus. Turtą wadinamą Plintagoła, katrą senowie wiskups Motiejus II. buwa bajorams Juczems
↕ p. 148–149 pawedes, par kieletą metu zokaninkies ↕ walde. Wiskups Kazimiers

↕ p. 147–148 (74) Rasztaj Krażiu klebonijes. ↕

maitnastį. Ir to nebtekus, zokaninkės pradėjo būtinai badu stipti. Tai matydami, dvi marijavitki sugrįžo į Vilniaus kliošterių, o trečia, likusioji, nuvažiavo į Šidlavą ir ten it davatka amžių savo pabengė. Ilgainiui apleistas marijavitkų kliošterėlius sugriuvo, o bažnyčėlę klebonas Kražių Odinecas atidavė p. Volavyčiai. Tas, pelno ieškodamas, į pietus Kražių miestelio ant savo žemės padirbinęs karčemą, praminė Slabada, o neatsčiai nuo tos ant kalvos pastatė nuo klebono gautą koplyčią. Pakol jo gyva galva, per šv. Joną ir per šv. Stanislovą į tą koplyčią kunigus važiodavo ir pietus jiems keldavo, bet, jam mirus, būtinai apleistą koplyčią sūnus sugriovė[75].

§ 233

ZOKANINKĖS ŠV. KOTRYNOS KRAKĖSE

Metuose 1645 Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, dėl stigavonės su netikėliais nuvažiavęs į miestą Torunę, gavo pažintis su viena šv. Kotrynos zokaninke, katrai ir įsakė, kad į Žemaičius atvyktų. Ta įkandin Tiškevyčios atvažiavo į Varnius, o vyskupas, išdirbęs Krakėse medžio bažnyčią su kliošterium, anai atidavė. Dar daleido keletą mergaičių į zokaną priimti, o kanauninkams neprieštaraujant, atidavė joms 13 margų žemės, vyskupams priderančios. Keletą metų nuleidęs, dar gabalą žemės kliošteriui pavedė ir kaip įmanydamas zokaninkės šelpė. Vienokiai neturėdamos dar pakankančiai duonos, meldė karaliaus Jono Kazimiero, kad savo mielaširdystę parodyti teiktųsi. Kaipogi karalius atleido Ciprijonui Bžostovskiui Varšuvoj 23 balandžio 1652 m. rašytą gromatą, per katrą įsakė, kad Krakių kliošteriui pavestų dvi karališki sodi, Aleknaičius ir Šukaičius. Ką tas tuojau ir padarė. Vyskupas Parčevskis ne vien užrašus Tiškevyčios pagyrė, bet dar pats 1657 m. du valaku žemės kliošteriui dovanojo. Vitkevyčia, Krakių klebonas, atidavė zokaninkėms namus savo, Krakių miestely neseniai padirbtus. Turtą, vadinamą Plintagola, katrą senovėj vyskupas Motiejus II buvo bajorams Juciams pavedęs, per keletą metų zokaninkės valdė. Vyskupas Kazimieras Pacas

[75] Raštai Kražių klebonijos.

Pacus, dowinoje jonıs undens melniczę, o 1692 m. Darataj Nagurskajtej klosztoriaus pardietinej, nauję bażniczę dirbąnt; sutejkie medigas ir piningu. Tie ir kiti gieradiejej pobiszkieli, iłgajniu sudieje zokanin-kiems 7,990 r. s. Giwen Krakiesi 12 zokaninkies, katros kartajs moka
↕ p. 149-150 rasztą kieletą szejpjau mergajtiu ir garbęn Diewą. ↕

PARSKIRIMAS 5.

Kunegu susirinkimaj (Synody).

§. 234.

Daugieł metu buwie, rąndas wiskupistie iwajri rejkałaj maži ir didi: mažiesims kiekwienas wiskups sawa gali użganą padara, bet didiuju pats waloti nestęngdams, suszauk i wieną wietą kunegus wisos wiskupistes, ir kartu su jejs spręnd: kajp, kąn ir kumet prider padariti? To rejkięnt apskiełb naujus istatimus, kitajp pardalie parakwijes; żodiu sakąnt, parkrata wisus rejkalingus dalikus. Tokius
↕ p. 150-151 taj suszaukimus, wadinam kunegu susirinkimajs. ↕

§. 235.

SUSIRINKIMS 1.

Isz prižasties ąntpłudima isz Prusu i Żemajtius iwajriu netikielu: pirma siki, wisus Żemajtiu kunegus mienesie Waserie 1555 m. suwadina i Warnius wiskups Wacłous Wierzbickis(75). Bet apraszimuj to susirinkima pragajszus; butinaj nugis nežinom, kajp kietina prisztarauti atejunams, ir koki ejłu žadieje nedalejsti, kad ju netejsingas moksłas pliestumes wiskupistie? Rasztusi Warniu murines bażniczes, nier to susirinkima nieminawones.

(75) Teodor Narbutt Histor. narodu Lit. w tomie IX.

dovanojo joms vandens melnyčią, o 1692 m. Daratai Nagurskaitei, kliošoriaus perdėtinei, naują bažnyčią dirbant, suteikė medžiagos ir pinigų. Tie ir kiti geradėjai po biškelį ilgainiui sudėjo zokaninkėms 7990 r. s. Gyvena Krakėse 12 zokaninkių, katros kartais moko rašto keletą šiaipjau mergaičių ir garbina Dievą.

PERSKYRIMAS 5

Kunigų susirinkimai (Synody)

§ 234

Daugel metų būvy randas vyskupystėj įvairūs reikalai maži ir didi; mažiesiems kiekvienas vyskupas savo galia užganą padaro, bet didžiųjų, pats valioti nestengdamas, sušaukia į vieną vietą kunigus visos vyskupystės ir kartu su jais sprendžia, kaip, ką ir kuomet pridera padaryti. To reikiant, apskelbia naujus įstatymus, kitaip perdalija parakvijas, žodžiu sakant, perkrato visus reikalingus dalykus. Tokius tai sušaukimus vadinam kunigų susirinkimais.

§ 235

SUSIRINKIMAS 1

Iš priežasties antplūdimo iš Prūsų į Žemaičius įvairių netikėlių pirmą sykį visus Žemaičių kunigus mėnesy vasario 1555 m. suvadino į Varnius vyskupas Vaclovas Viežbickis[76]. Bet, aprašymui to susirinkimo pragaišus, būtinai nugis nežinom, kaip ketino prieštarauti atėjūnams ir kokia eile žadėjo nedaleisti, kad jų neteisingas mokslas plėstųsi vyskupystėj. Raštuose Varnių mūrinės bažnyčios nėra to susirinkimo nė minavonės.

[76] Teodor Narbutt. Histor. narodu Lit. w tomie IX. [128]

§. 236.

SUSIRINKIMS 2.

Jurgis Tyszkiewicze kietina atlikti susirinkimą, woz i Żemajtiu wiskupus pakluwes(76); bet iwajri kiti wiskupistes rejkałaj, priwerti ij biszki dar pałukieties. Tajs bęn biszki nusikrates, pradio 1636 m. iszlejda wersołą i apskritą wiskupistę, kad 25 dieno Kowa mienesies, kunegaj i Waruius atważuotum. Kajpogi taj dienaj prisiartinus, atwika i Medininkus: Jurgis Wisiemirskis Chrizopolaus wiskups, Żemajtiu pawiskupe, Jurgis Lepaczynskis prałots Arkidiakons Warniu, Mateuszus Rabinowskis, Mateuszus Kobylińskis ir Jons Kozakiewicze Warniu kanaunikaj: ąnt gała atbruzdieje didesne puse kunegu wisos wiskupistes. Rita meta 25 dienos, Tyszkiewicze mełzdams pagałbas nu Dwases Szwęncziauses, atłajkie dides miszes, paskiaus łotiniszkaj prakalbiejes, pasweikina buri kunegu ir idawe susirinkimuj lig łajku suraszitus dalikus, kad kiekwieną parkrates; ar priimtum ar atmestum. Kajpogi wisus susirinkims kiek tinkams prisibiłojes, szius prijeme istatinius. 1) Kad kiekwienas kunegs i klebonus stodams, ir kiekwienas mokitos lig nepradiejes wajku mokiti; bażniczio kunegams girdąnt, ajszkiej iszpażintum kajp ira tikąns apej dajktus Diewa, ir sukalbietum bałsu, *Tikiu i Diewą Tiewą*. Rejk żinoti, jog to nełajmingo gadinie, tąnkiej wiłkaj wałksties awikajlejs, nekartą budamis słaptu netikielejs, wienok katalikajs skajties. Todieł susirinkims par iszpażinima tikie-
↕ p. 152–153 ima, norieje atskirti ↕ tikrus katalikus nu apgaudinietoju. 2) Kad klebonaj sawa bażnicziosi istejgtum draugistę S. Zidoriaus użtaritoje artoju; O isirasziusis kad ne węn patis mokitumes dajktu tikieima, bet ir kitus mokitum. 3) Kad kunegaj nesugiebąntis gieru sakimu parasziti, par didioses szwęntes, sakitum pamoksłus imtus isz kningu bażniczej S. żinomu, o nedielomis par kiaurą metą, tejpogi seredomis ir pertniciomis adwenta su gawieni, kad iszguldinietum kożną daliką tikieima, arba skiełbtum tejp wadinamą Katekizmą. 4) Kad kietęndamis pamoksłą sakiti, lig łajku ij iszmoktum, nemokiedamis, kąn pakluk niekumet kozelniczio nebiłotum, mełagingu pasaku nepriwadżiotum,

↕ p. 151–152 (76) Ludij apej tąn daliką raszts wiskupa 1634 i wiskupistę iszlejsts. ↕

§ 236

SUSIRINKIMAS 2

Jurgis Tiškevyčia ketino atlikti susirinkimą vos į Žemaičių vyskupus pakliuvęs[77], bet įvairūs kiti vyskupystės reikalai privertė jį biškį dar pasilūkėti. Tais bent biškį nusikratęs, pradžioj 1636 m. išleido versolą į apskritą vyskupystę, kad 25 dienoj kovo mėnesio kunigai į Varnius atvažiuotų. Kaipogi, tai dienai prisiartinus, atvyko į Medininkus Jurgis Visemirskis, Chrizopolio vyskupas, Žemaičių pavyskupė, Jurgis Lepačinskis, pralotas arkidiakonas Varnių, Mateušas Babinauskis, Mateušas Kobilinskis ir Jonas Kozakevyčia, Varnių kanauninkai; ant galo atbruzdėjo didesnė pusė kunigų visos vyskupystės. Ryto metą 25 dienos Tiškevyčia, melsdamas pagalbos nuo Dvasios švenčiausios, atlaikė didžias mišias, paskiau, lotyniškai prakalbėjęs, pasveikino būrį kunigų ir įdavė susirinkimui lig laiku surašytus dalykus, kad, kiekvieną perkratęs, ar priimtų, ar atmestų. Kaipogi visas susirinkimas, kiek tinkamas prisibylojęs, šiuos priėmė įstatymus: 1. Kad kiekvienas kunigas, į klebonus stodamas, ir kiekvienas mokytojas, lig nepradėjęs vaikų mokyti, bažnyčioj, kunigams girdint, aiškiai išpažintų, kaip yra tikįs apie daiktus Dievo, ir sukalbėtų balsu *Tikiu į Dievą Tėvą*. Reikia žinoti, jog toj nelaimingoj gadynėj tankiai vilkai valkstės avikailiais, ne kartą būdami slapta netikėliais, vienok katalikais skaitės. Todėl susirinkimas per išpažinimą tikėjimo norėjo atskirti tikrus katalikus nuo apgaudinėtojų. 2. Kad klebonai savo bažnyčiose įsteigtų draugystę šv. Zidoriaus užtarytojo artojų. O įsirašę, kad ne vien patys mokytųsi daiktų tikėjimo, bet ir kitus mokytų. 3. Kad kunigai, nesugebantys gerų sakymų parašyti, per didžiąsias šventes sakytų pamokslus, imtus iš knygų, Bažnyčiai šventai žinomų, o nedėliomis per kiaurą metą, taipogi seredomis ir pertnyčiomis advento su gavėnia kad išguldinėtų kožną dalyką tikėjimo, arba skelbtų taip vadinamą katekizmą. 4. Kad, ketindami pamokslą sakyti, lig laiku jį išmoktų, nemokėdami, ką pakliūk niekuomet kozelnyčioj nebylotų, melagingų pasakų neprivadžiotų, o pabengę pamokslą,

[77] Liudija apie tą dalyką raštas vyskupo, 1634 į vyskupystę išleistas.

o pabęngusis pamokslą, kas kam prapuole arba pawogie neskiełbtum. Nesgi susirinkims norieje kad tus dalikus turgusi deszimtininkaj użsakitum, ne bażniczio, kami tikt żodi Diewa prider skielbti. 5) Kad wisi żemajtej sekdamis sena paproti sawa, gawietum kiekwieną pastarąje dieną (wilią), prisz kożną szwęntę Motinos Diewa. 6) Kad kunegaj iłgos barzdos neżeldintum ir uostus tąnkiej kirptum. 7) Kad wienam kuneguj pamokslą sakąnt, kiti misziu nełajkitum. 8) Kad kunegaj
↕ p. 153–154 kartoms ↕ nemusztum, nemediołum, ir mediokles szunu nełajkitum. 9) Kad żmoniu dirmawonę prijemusiuju, ajszkiej wardus ir pawardes i kningas iraszitum. 10) Kad saulej dar netekiejus ir użsilejdus, nekłausitum iszpażinima grieku motriszkuju. 11) Kad parakwijes bażnicziosi, małdas dienomis szwęntomis prasidietum dewinto adino. 12) Kad klebonaj sąmditum kamęndorius ąnt treju metu, o pradio pirmuju suligtumes ałgą. 13) Kad nedalejstum żmoniems łajdoti sawa numirielu sodu kapusi be kunega, ir apskiełbtum jog kiekwienas łajdois numirieli parakwijes kapusi su kunegu, gaun atłajdu 40 dienu. 14) Kad kunegaj uż pałajdoima neturtinga żmogaus nieka nenorietum, o nu turtinguju ir duodamis daugiaus uż kapą skatiku neimtum. 15) Kad dwasiszka wiresnibe kietęndama jaunikajtius szwęnsti i klerikus, apej ju elgimos tejrautumes nu klebonu, o kietąnt i kunegus szwęnsti, kad to parakwijes bażniczio, katro kleriks gime ir auga, ejtum użsaka. Tus ir kitus istatimus wisus susirinkims, wienu bałsu prijeme. Dar susirinkims isakie dżekonams. 1) Kad kas meta łąnkitum bażniczes sau
↕ p. 154–155 paduotas. 2) Kad gieraj priwejzietum ar użłajka to susirinkima ista ↕ timus. 3) Kad kas meta wiena siki suwadinusis wisus kunegus aprubi sawa giwenąntius, biłotumes apej rejkałus bażniczes. 4) Kad kunegaj dżekonu tejp pasibiłoti wadinąnt nekłausąntis, mokietum deszimti kapu lietuwiszku szpitoliems. 5) Kad dżekonaj surasziusis aprokuotus dalikus, mienesi netrukdamis, nulejstum wiskupuj. 6) Kad mażus rejkałus ir barnius tarp kunegu ir żmoniu kiłusius, dżekonai parkratinietum. 7) Dżekonams dalejda iszriszti żmones isz wisu tu nusidieimu, nu katru pats wiskups tegał iszlosuoti. 8) Kad dżekonaj atliktum iwedlibas nauju klebonu. Par tretą dienu kunegaj su wiskupu apej tus dalikus biłojusis, pabęngie darbą ir numon iszważiawa(77).

↕ p. 155–156 (77) Acta Diaecesanae Synodus Samogitiensis, Vilnae 1636 in 4to. ↕

kas kam prapuolė arba pavogė neskelbtų. Nesgi susirinkimas norėjo, kad tuos dalykus turguose dešimtininkai užsakytų, ne bažnyčioj, kame tik žodį Dievo pridera skelbti. 5. Kad visi žemaičiai, sekdami seną paprotį savo, gavėtų kiekvieną pastarąją dieną (wilią) prieš kožną šventę Motinos Dievo. 6. Kad kunigai ilgos barzdos neželdintų ir uostus tankiai kirptų. 7. Kad, vienam kunigui pamokslą sakant, kiti mišių nelaikytų. 8. Kad kunigai kortomis nemuštų, nemedžiotų ir medžioklės šunų nelaikytų. 9. Kad žmonių, dirmavonę priėmusiųjų, aiškiai vardus ir pavardes į knygas įrašytų. 10. Kad saulei dar netekėjus ir užsileidus, neklausytų išpažinimo griekų motriškųjų. 11. Kad parakvijos bažnyčiose maldos dienomis šventomis prasidėtų devintoj adynoj. 12. Kad klebonai samdytų kamendorius ant trejų metų, o pradžioj pirmųjų susilygtų algą. 13. Kad nedaleistų žmonėms laidoti savo numirėlių sodų kapuose be kunigo ir apskelbtų, jog kiekvienas, laidojąs numirėlį parakvijos kapuose su kunigu, gauna atlaidų 40 dienų. 14. Kad kunigai už palaidojimą neturtingo žmogaus nieko nenorėtų, o nuo turtingųjų ir duodami daugiau už kapą skatikų neimtų. 15. Kad dvasiška vyresnybė, ketindama jaunikaičius švęsti į klierikus, apie jų elgimos teirautųsi nuo klebonų, o ketant į kunigus švęsti, kad toj parakvijos bažnyčioj, katroj klierikas gimė ir augo, eitų užsakai. Tuos ir kitus įstatymus visas susirinkimas vienu balsu priėmė. Dar susirinkimas įsakė džekonams: 1. Kad kas metą lankytų bažnyčias sau paduotas. 2. Kad gerai priveizėtų, ar užlaiko to susirinkimo įstatymus. 3. Kad kas metą vieną sykį, suvadinę visus kunigus, aprube savo gyvenančius, bylotųsi apie reikalus Bažnyčios. 4. Kad kunigai, džekonų taip pasibyloti vadinant, neklausantys, mokėtų dešimtį kapų lietuviškų špitolėms. 5. Kad džekonai, surašę aprokuotus dalykus, mėnesio netrukdami, nuleistų vyskupui. 6. Kad mažus reikalus ir barnius, tarp kunigų ir žmonių kilusius, džekonai perkratinėtų. 7. Džekonams daleido išrišti žmones iš visų tų nusidėjimų, nuo katrų pats vyskupas tegali išliuosuoti. 8. Kad džekonai atliktų įvedlybas naujų klebonų. Per trejetą dienų kunigai, su vyskupu apie tuos dalykus byloję, pabengė darbą ir namon išvažiavo.[78]

[78] Acta Diaecesanae Synodus Samogitiensis. Vilnae 1636 in 4to. [129]

§. 237.

SUSIRINKIMS 3.

Nu atliktoje susirinkima gadinęs, metams sukakus, Tyszkiewicze po wiskupistę ważiniedamos, pasergieje nekurius dalikus, wisuotinaj parkratitinus; todieł panora ąntru atweju kunegus suwadindinti ir par rasztą pasisakie Urbonuj VIII. popieżiuj tejp padarisis. Tiews szwęntasis ne węn pagire iszmintingą norą wiskupa, bet dar par grometą (Breve), Rimi 10 d. Birziele 1638 m. raszitą, sutejkie butenus atłajdus wisims beesąnt susirinkimuj iszpażistąntims Warniusi nusidieimus sawa. Tyszkiewicze igijes tąn grometą, iszlejda i wiskupistę 7 d. Gruode 1638 m. Alsiediusi raszitą wersołą, kad kunegaj aprejszkusis żmoniems milestą popieżiaus, 16 d. Sause 1639 m. atwiktum i Warnius atlikti susirinkimą. Artinąntes taj dienaj, atszlauże i Warnius pats wiskups Jurgis Tyszkiewicze, Jons Wisiemirskis wiskups Chrizopolaus, pawiskupe ir prałots prabaszczius Warniu, Jurgis Lepaczynskis Arkidiakons, Jurgis Skirwojnis prałots Dżekons, Jons Kozakiewicze, Mateuszus Babynawskis, Jurgis Burczaks, Krisztops Wojtkiewicze, ir Krisztops Szukszta kanaunikaj; ąnt gała daugieł dżekonu ir klebonu. Szesziolikteses dienos ritą, wisi kunegaj susiejusis i katedras bażniczę, melde padieima Dwases Szwęncziauses, o paskiaus atsisiedusis pakarczuo pagał wiresnibes, sznekiejos apej
↕p. 156-157 rejkałus bażniczes. ↕ Tąn pati dirba 17 ir 18 dieno Sause. Tuotarpu daugibe susirinkusiu żmoniu, gailejos uż sawa nudiemes ir atłajdus pelne. Istatimus to susirinkima, wiskups i 25 parskirimus paskajdes, iszspaudina Wilnuo 1639 m. kieletą cze ju priwesiu: 1) Kad klebonaj metusi kartą łąnkitum sawa parakwijo giwenąntius ukininkus, ne dieł pełna, bet kad gieriaus jus pażintum ir idiem żinotum, kąn kurs mok ir kajp ełgas. 2) Kad kunegaj i klebonus stodamis prisiektum, jog neiszklejs dajktu ir turtu bażniczes. 3) Kad klebonaj sawa bażnicziu popierius Warniusi paguldítum. 4) Kad kunegaj ejtum kas nedeles dieną pri kunega. 5) Kad wiskupistie butum wiens kunegs żwalgitojas (instigator). 6) Kad tiems kanaunikams dienos ałga teklutum, katrie Warniusi pas katedras giwen bażniczę, ir t. t.

§ 237

SUSIRINKIMAS 3

Nuo atliktojo susirinkimo gadynės metams sukakus, Tiškevyčia, po vyskupystę važinėdamos, pasergėjo nekuriuos dalykus, visuotinai perkratytinus, todėl panoro antru atveju kunigus suvadindinti ir per raštą pasisakė Urbonui VIII, popiežiui, taip padarysiąs. Tėvas šventasis ne vien pagyrė išmintingą norą vyskupo, bet dar per gromatą (breve), Ryme 10 d. birželio 1638 m. rašytą, suteikė būtinus atlaidus visiems, besant susirinkimui išpažįstantiems Varniuose nusidėjimus savo. Tiškevyčia, įgijęs tą gromatą, išleido į vyskupystę 7 d. gruodžio 1638 m. Alsėdžiuose rašytą versolą, kad kunigai, apreiškę žmonėms mylistą popiežiaus, 16 d. sausio 1639 m. atvyktų į Varnius atlikti susirinkimą. Artinantis tai dienai, atšliaužė į Varnius pats vyskupas Jurgis Tiškevyčia, Jonas Visemirskis, vyskupas Chrizopolio, pavyskupė ir pralotas prabaščius Varnių, Jurgis Lepačinskis, arkidiakonas, Jurgis Skirvainis, pralotas džekonas, Jonas Kozakevyčia, Mateušas Babinauskis, Jurgis Burčakas, Kristupas Vaitkevyčia ir Kristupas Šiukšta, kanauninkai, ant galo daugel džekonų ir klebonų. Šešioliktosios dienos rytą visi kunigai, susiėję į katedros bažnyčią, meldė padėjimo Dvasios švenčiausios, o paskiau, atsisėdę pakarčiui pagal vyresnybę, šnekėjos apie reikalus Bažnyčios. Tą patį dirbo 17 ir 18 dienoj sausio. Tuo tarpu daugybė susirinkusių žmonių gailėjos už savo nuodėmes ir atlaidus pelnė. Įstatymus to susirinkimo vyskupas, į 25 perskyrimus paskaidęs, išspaudino Vilniuj 1639 m. Keletą čia jų privesiu: 1. Kad klebonai metuose kartą lankytų savo parakvijoj gyvenančius ūkininkus ne dėl pelno, bet kad geriau juos pažintų ir įdėm žinotų, ką kurs moka ir kaip elgias. 2. Kad kunigai, į klebonus stodami, prisiektų, jog neišklеis daiktų ir turtų bažnyčios. 3. Kad klebonai savo bažnyčių popierius Varniuose paguldytų. 4. Kad kunigai eitų kas nedėlios dieną prie kunigo. 5. Kad vyskupystėj būtų vienas kunigas žvalgytojas (instigator). 6. Kad tiems kanauninkams dienos alga tekliūtų, katrie Varniuose pas katedros gyvena bažnyčią, ir t. t.

§ 238.

SUSIRINKIMS 4.

Wirsziausis Lanku karalistes Erciwiskups (primas) Motiejus Łubieński, parasze pas Jurgi Tyszkiewiczę, kad ar pats atważuotum, ar
↕ p. 157–158 kitą kąn atsiustum i Warszuwą 8 dieno Łapkriste 1643 ↕ m. karalistes kunegu susirinkimą (synod prowincyonalny) atlikti(78). Pats Tyszkiewicze niekietęnti nekietina ważiuoti, rejkieje wienok bęn wieną iszlejsti prałotą, o prisz iszlejdąnt, panora wiskups atłajkiti numiszki susirinkimą. Kajpogi 18 d. Liepas 1643 m. Krakiesi bebudams, pasiunte i wiskupistę rasztą, kad atejus Szilu mienesii, kas giws galis ważiuotum i Alsiedius; kunegaj pasibiłoti apej rejkałus bażniczes szwęntos, o szejpjau żmones, użdirbti atłajdus nu Urbona VIII. sutejktus. Wiskupuj liepąnt atważiawa: Jons Kozakiewicze, żemajtiu pawiskupe, Jurgis Lapaczynskis,. Mikałojus Blaszkowskis, Krisztops Wojtkiewicze, Mateuszus Kobylinskis, Jurgis Kochs ir Stanisłous Dobryka, kapitułas wiraj. Tejpogi wisi dżekonaj: Wardus pawardes skajtąnt szie: Mikołs Borkowskis dżekons Krażiu, Jokubs Kłopotowskis Rietawa, Kaspars Razmussowicze Joniszkies, Krisztops Wojtkiewicze Skuoda, Mateuszus Zaleskis Szaduwos, Martins Burba Wierzbołowa arba użnemone, Jons Funks Alszwanga arba Kursza ir bajme kitu kunegu. Prasidieje susirinkims 20 d. Szilu 1643 m. Alsiediu

(78) Wisos Lanku karalistes kunegu susirinkimaj, katrusi buwa ir żemajtiu kunegaj, szie ira:

1. Gniezna Erciwiskupuj Bernotuj Maciejowskiuj noręnt 1607 m. miesti Petrikawi atliktas. Ważioje i tąn susirinkimą: Merkielis Kunegajksztis Giedrajtis wiskups, Kazimirskis su Jonu Wisiemirskiu, abudu Warniu kanauniku ir Merkielis Giejszus Eliaszewicze Krażiu klebons.

2. Metusi 1621 atlikts tejpat Petrikawi. Buwa tami susirinkimi: Stanisłous Kiszka Żemajtiu wiskups ir Mateuszus Babinowskis Warniu kanauniks.

3. Atlikts Erciwiskupuj Jonuj Wężykuj noręnt 22 d. Liepas 1628 m. dar Petrikawi, buwa: Abroms Wojna Żemajtiu wiskups ir kanauniks Babinowskis.

4. Warszuwo tejpat Wężykuj noręnt 13 d. Łapkriste 1634 m. atliktas. Buwa tami susirinkimi: Babinowskis pasiustas nu Jurgie Tyszkiewiczes.

5. Metusi 1643 Warszuwo Motiejuj Łubienskiuj noręnt atliktas. Isz musuju
↕ p. 158–159 buwa Jurgis Tyszkiewicze wiskups ir Lepaczynskis. ↕

§ 238

SUSIRINKIMAS 4

Viršiausias Lenkų karalystės arkivyskupas (primas) Motiejus Lubenskis parašė pas Jurgį Tiškevyčią, kad ar pats atvažiuotų, ar kitą ką atsiųstų į Varšuvą 8 dienoj lapkričio 1643 m. karalystės kunigų susirinkimą (synod prowincyonalny) atlikti[79]. Pats Tiškevyčia nė ketinti neketino važiuoti, reikėjo vienok bent vieną išleisti pralotą, o prieš išleidžiant, panoro vyskupas atlaikyti namiškį susirinkimą. Kaipogi 18 d. liepos 1643 m. Krakėse bebūdamas, pasiuntė į vyskupystę raštą, kad, atėjus šilų mėnesiui, kas gyvas galįs važiuotų į Alsėdžius; kunigai pasibyloti apie reikalus bažnyčios šventos, o šiaipjau žmonės uždirbti atlaidus, nuo Urbono VIII suteiktus. Vyskupui liepiant, atvažiavo: Jonas Kozakevyčia, Žemaičių pavyskupė, Jurgis Lepačinskis, Mikalojus Bliaškauskis, Krištupas Vaitkevyčia, Mateušas Kobilinskis, Jurgis Kochas ir Stanislovas Dobrika, kapitulos vyrai. Taipogi visi džekonai, vardus pavardes skaitant, šie: Mykolas Borkauskis, džekonas Kražių, Jokūbas Klopotovskis – Rietavo, Kasparas Razmusovyčia – Joniškio, Krištupas Vaitkevyčia – Skuodo, Mateušas Zaleskis – Šeduvos, Martynas Burba – Virbalio, arba Užnemunio, Jonas Funkas – Alšvango, arba Kuršo, ir baimė kitų kunigų. Prasidėjo susirinkimas 20 d. šilų 1643 m. Alsėdžių

[79] Visos Lenkų karalystės kunigų susirinkimai, katruose buvo ir Žemaičių kunigai, šie yra:

1. Gniezno arkivyskupui Bernotui Maciejovskiui norint, 1607 m. mieste Petrikave atliktas. Važiavo į tą susirinkimą: Merkelis kunigaikštis Giedraitis, vyskupas, Kazimirskis su Jonu Visemirskiu, abudu Varnių kanauninku, ir Merkelis Geišas Eliaševyčia, Kražių klebonas.

2. Metuose 1621 atliktas taip pat Petrikave. Buvo tame susirinkime: Stanislovas Kiška, Žemaičių vyskupas, ir Mateušas Babinauskis, Varnių kanauninkas.

3. Atliktas, arkivyskupui Jonui Venžikui norint, 22 d. liepos 1628 m. dar Petrikave; buvo: Abromas Voina, Žemaičių vyskupas, ir kanauninkas Babinauskis.

4. Varšuvoj, taip pat Venžikui norint, 13 d. lapkričio 1634 m. atliktas. Buvo tame susirinkime Babinauskis, pasiųstas nuo Jurgio Tiškevyčios.

5. Metuose 1643 Varšuvoj, Motiejui Lubenskiui norint, atliktas. Iš mūsųjų buvo Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, ir Lepačinskis.

parakwijes bażniczio, ir pateka kiauras tris dienas. Susirinkims użgine zokaninkams masinti żmones ipatingaj i sawa bażniczes, pejkti żmoniems szejpjau kunegus ir daliti sakramentus swetimosi parakwijosi be żinios klebonu. Szejpjau kunigams użdraude iłgus płaukus żeldinti ir miłtajs suditi. Isakie szwentomis dienomis melsties uz Karalu. Kłausidams raszta (Bulli) Grigalaus XV. 1623 m. iszduota,
↕ p. 159–160 liepe nowinti burtininkus ir raganas. Ąnt gała isakie, ↕ kad kas meta, dieno paszwęntima wiskupa, kożno parakwijes bażniczio, butum łajkomas miszes uż jo swejkatą, ir t. t.

§. 239.

SUSIRINKIMS 5.

Tas pats wiskups Jurgis Tyszkiewicze, metusi 1647 kietwirtą atwei paszaukie i Warnius kunegus atlikti susirinkimą. Kajpogi suważiawa: Jurgis Lepaczynskis Spigacios wiskups, Żemajtiu pawiskupe ir prałots Arkidiakons, Powiłs Puzyna prałots prabaszczius, Mikołs Blaszkowskis prałots ir Apiciołs, Mateuszus Kobylinskis, Krisztops Szukszta, Jurgis Kochs ir Mikołs Borkowskis, Warniu kanaunikaj. Ligi dali atwika kunegaj priderąntis pri Kapitułas Piltyna arba Kursza; kajpotaj Sebestions Pikielis prałots prabaszczius, Jurgis Białozors prałots Kustoszas ir Karalaus sekretorius, Wajtieks Gryzma, Jurgis Kiełpszus, Jons Promnickis ir Jons Swierzewskis. Ąnt gała nemaż kitu kunegu.

Liepas 14 d. wiskupuj Tyszkiewiczej Warniu katedras bażniczio giedotas miszes łajkąnt, Kochs łotiniszkaj tejgdams sakimą, parode
↕ p. 160–161 auksztumą ku ↕ p. negistes ir orumą (ważność) kunegu susirinkima. Pęnkioliktos dienos rita, Adoms Sobolewskis Jezawits, wiskupa nudiemkłausis, ligi dali łotiniszkaj sakidams pamokslą, atsispirdams gire Tyszkiewiczes darbumą, ir użdegimą szirdies ąnt garbes Diewa, primete tejpogi żodeli kanaunikams ir kitims kunegams. Sakimuj pasibęngus, wiskups su kunegajs atsisiedes szius dalikus istate. 1) Kad kunegaj szejpjau numusi misziu nełajkitum. 2) Kad retaj tebuwotum potosi arba bąnkietosi, o budamis maż tegiertum sznabara. 3) Kad pamoksłus sakidamis pejktum tus, katrie rasza nebutus

parakvijos bažnyčioj ir pateko kiauras tris dienas. Susirinkimas užgynė zokaninkams masinti žmones ypatingai į savo bažnyčias, peikti žmonėms šiaipjau kunigus ir dalyti sakramentus svetimose parakvijose be žinios klebonų. Šiaipjau kunigams uždraudė ilgus plaukus želdinti ir miltais sūdyti. Įsakė šventomis dienomis melstis už karalių. Klausydamas rašto (bulli), Grigaliaus XV 1623 m. išduoto, liepė novinti burtininkus ir raganas. Ant galo įsakė, kad kas metą dienoj pašventimo vyskupo kožnoj parakvijos bažnyčioj būtų laikomos mišios už jo sveikatą ir t. t.

§ 239

SUSIRINKIMAS 5

Tas pats vyskupas Jurgis Tiškevyčia metuose 1647 ketvirtą atvejį [130] pašaukė į Varnius kunigus atlikti susirinkimą. Kaipogi suvažiavo: Jurgis Lepačinskis, Spigacijos vyskupas, Žemaičių pavyskupė ir pralotas arkidiakonas, Povilas Puzina, pralotas prabaščius, Mykolas Bliaškauskis, pralotas ir opiciolas, Mateušas Kobilinskis, Krištupas Šiukšta, Jurgis Kochas ir Mykolas Borkauskis, Varnių kanauninkai. Lygia dalia atvyko kunigai, priderantys prie kapitulos Piltino, arba Kuršo, kaipo tai: Sebastijonas Pikelis, pralotas prabaščius, Jurgis Bialozoras, pralotas kustošas ir karaliaus sekretorius, Vaitiekus Grizma, Jurgis Kelpšas, Jonas Promnickis ir Jonas Svieževskis. Ant galo nemaž kitų kunigų.

Liepos 14 d., vyskupui Tiškevyčiai Varnių katedros bažnyčioj giedotas mišias laikant, Kochas, lotyniškai teigdamas sakymą, parodė aukštumą kunigystės ir orumą (ważność) kunigų susirinkimo. Penkioliktos dienos rytą Adomas Sobolevskis, jezavitas, vyskupo nuodėmklausys, lygia dalia lotyniškai sakydamas pamokslą, atsispirdamas gyrė Tiškevyčios darbumą ir uždegimą širdies ant garbės Dievo, primetė taipogi žodelį kanauninkams ir kitiems kunigams. Sakymui pasibengus, vyskupas, su kunigais atsisėdęs, šiuos dalykus įstatė: 1. Kad kunigai šiaipjau namuose mišių nelaikytų. 2. Kad retai tebuvotų puotose, arba bankietuose, o būdami maž tegertų šnabaro. 3. Kad pamokslus sakydami peiktų tuos, katrie rašo nebūtus

dalikus ąnt wiresnibes karalistes. 4) Kad kamęndorej metusi kieturis sikius atważiawusis pri wiskupa arba apicioła, pasisakitum kokies kningas parskajte ir kiek tejgie pamokšłu. 5) Kad kiekwiens klebons istejgtum szpitolę pas sawa bażniczę. 6) Kad be żinios wiskupa neskajtitum egzortu, nebegintum isz żmogaus welne, nors kajp ligons roditumes apsiestas. Ąntra diena, wiskupuj pirmoje wieto berioksąnt, klebonaj sukrowe kningas su iraszitajs wardajs ir pawardiems: pates wedusiuju, apkriksztituju, dirmawotuju ir mirusiuju. Katras
↕p. 161–162 wiskups parwejziejes, gieraj su ↕ rasziusius pagire, o błogaj pabrajżiusius papejkie. Tretio dieno, wiskups liepe bałsu parskajtiti rasztus naujej nu popieżiaus atejusius. Susirinkimuj bengąntes, isakus Nitaujos klebons Sebestions Pikielis, wardu wiskupa, wisims kunegams su Diewu pasakie(79).

§. 240.

SUSIRINKIMS 6.

Wiskups Petrus Parczewskis, sekdams pawejzdą sawa pranokieje Tyszkiewiczes, 8 d. Giegużies 1651 m. iszlejda i wiskupistę rasztą, kad wisi kunegaj 8 d. Liepas mienesi atważuotum i Warnius, atlikti susirinkimą. Atejus tam łajkuj, nors wisusi Żemajtiusi daugibe buwa Żwiedu ir kitu neprietelu; wienok nemaż kunegu i Warnius atwika. Prasidieje susirinkims akiwejzdo wiskupa 9 d. Liepas, 1651, o pasibęngie 11 dieno. Tas susirinkims isakie, kad kunegaj, żmoniems slepąntims bażniczių rasztus, sukąntims deszimtinę, ir pliesząntims bażniczes; neduotum iszriszima bedalejdima wiskupa. 2) Kad kunegaj greszniku: żmogu użmuszusiu, swetmoteraujęntiu, burtas darąntiu ir mokąntiu żawieti; patolej neiszrisztum, pakolej neatliks wisims matąnt pakutos, Warniu katedros bażniczio, par didęje nedielę. Ir kitus dalikus(80).

(79) Acta Quartae synodus Samogit. Vilnae 1647 in 4to. To ir kitu Tyszkie-
↕p. 162–163 wiczes susirinkimu apraszims, tebier Krażiu moksliniczes kninginiczio. ↕

(80) Darbun to susirinkima, ąntpłudus neprietelems nieks neiszspaudina, todieł ir żine apej ij, buwa pragajszusi. Kninga *Liber processuum*, Warniusi rąn-
↕p. 163–164 kas raszti łajkoma, ajszkiej apej ij ludij. ↕

dalykus ant vyresnybės karalystės. 4. Kad kamendoriai, metuose keturis sykius atvažiavę prie vyskupo arba opiciolo, pasisakytų, kokias knygas perskaitė ir kiek teigė pamokslų. 5. Kad kiekvienas klebonas įsteigtų špitolę pas savo bažnyčią. 6. Kad be žinios vyskupo neskaitytų egzortų, nebe gintų iš žmogaus velnio, nors kaip ligonis rodytųsi apsėstas. Antrą dieną, vyskupui pirmojoj vietoj beriogsant, klebonai sukrovė knygas su įrašytais vardais ir pavardėmis pačias vedusiųjų, apkrikštytųjų, dirmavotųjų ir mirusiųjų. Katras vyskupas perveizėjęs gerai surašiusius pagyrė, o blogai pabraižiusius papeikė. Trečioj dienoj vyskupas liepė balsu perskaityti raštus, naujai nuo popiežiaus atėjusius. Susirinkimui bengiantis, įsakąs Mintaujos klebonas Sebastijonas Pikelis vardu vyskupo visiems kunigams sudievu pasakė[80].

§ 240

SUSIRINKIMAS 6

Vyskupas Petras Parčevskis, sekdamas paveizdą savo pranokėjo Tiškevyčios, 8 d. gegužės 1651 m. išleido į vyskupystę raštą, kad visi kunigai 8 d. liepos mėnesio atvažiuotų į Varnius atlikti susirinkimą. Atėjus tam laikui, nors visuose Žemaičiuose daugybė buvo žvėdų [132] ir kitų neprietelių, vienok nemaž kunigų į Varnius atvyko. Prasidėjo susirinkimas akivaizdoj vyskupo 9 d. liepos 1651, o pasibengė 11 dienoj. Tas susirinkimas įsakė: 1. Kad kunigai žmonėms, slepiantiems bažnyčių raštus, sukantiems dešimtinę ir plėšiantiems bažnyčias, neduotų išrišimo be daleidimo vyskupo. 2. Kad kunigai griešninkų, žmogų užmušusių, svetmoteraujančių, burtus darančių ir mokančių žavėti, patolei neišrištų, pakolei neatliks, visiems matant, pakūtos Varnių katedros bažnyčioj per didžiąją nedėlią. Ir kitus dalykus[81].

[80] Acta Quartae synodus Samogit. Vilnae 1647 in 4to. To ir kitų Tiškevyčios susirinkimų aprašymas tebėra Kražių mokslinyčios knyginyčioj. [131]

[81] Darbų to susirinkimo, antplūdus neprieteliams, niekas neišspaudino, todėl ir žinia apie jį buvo pragaišusi. Knyga *Liber processuum* [133], Varniuose rankos rašte laikoma, aiškiai apie jį liudija.

§. 241.

SUSIRINKIMS 7.

Parczewskie ipiedinej Żemajtiu wiskupaj, matidamis gąn jau esąnt istatimu, nenorieje ju bedauginti, tikt wejzieje kad senije lig panagutes butum użłajkomis. Pirms Ąntons Tyszkiewicze su kanaunikajs pasibiłojes, użsigiejde dar siki atlikti susirinkimą. Bekietęndams tejp padariti, 16 d. Giegużies 1752 m. pakwiete i Alsiedius wisus dżekonus: sznekiejos su jejs apej iwajrius dajktus, ir isakie kad numon sugriżiusis, gieraj parwejzietum tu parakwiju ribas, katru klebonaj ir patis ju idiem neżinodamis, baras tarp sawęs. Dżekonams użduotąi darbą pabęngus, wiskups iszlejda rasztą, kad wisi kunegaj 3 d. Birziele 1752 m. atwiktum i Warnius. Taj prisiartinus dienaj, atważiawa isz Alsiediu pats wiskups ir apsistoje numusi sawa. Kunegaj tejpogi atbrazdiejusis kur pakluk talpinos. Birziele kietwirtos dienos rita, kunegaj didioje warpa bałsą iszgirdusis, susieje i katedras bażniczę prałotaj ir kanaunikaj apsiwałkste su sawa nedrabużejs (togoms), o kiti kunegaj apsimauste kąmżomis ir raudonas sztułas ąnt sawa sprąndu ąntswarste. Tejp pasipuoszusis, susitajse i dwi ejli pagał wiresnibes, ir nueje pakwiesti wiskupa i susirinkimą. Wiskups sutikies kunegus ne atstej nu numu sawa, kartu su jejs kielawa i bażniczę. Cze mełzdams apszwietima Dwases Szwęncziauses, atłajkie su iszkielmi giedotas miszes; o atsisiedes paswejkina łotiniszkaj buri kunegu, ir parode kajp didi rejkałaj bażniczes szwęntos surinka jus i wieną wietą.

§. 242.

STATIMAJ.

Po pietu apęnt wiskupuj su kunegajs i bażniczę susiejus, prałots
↕ p. 164-165 Frąckiewicze tejgie łoti ↕ niszkaj sakimą, o pabęngus wisi sunika biłoties apej dajktus tikieima. Katrusi nieka nauje iszmaniti negaliedamis, isakie. 1) Kad kalwinu ir luteru kunegaj, nediewietum tokiu jupu, kokies kataliku kunegaj diewie. 2) Kad nekataliku kunegaj nu didiojo kietwerga, lig didioses subatos, neskąmbintum warpajs sawa bażniczios, diełto, jog kataliku warpaj gawie tami łajki. 3) Kad zokaninkaj

§ 241

SUSIRINKIMAS 7

Parčevskio įpėdiniai Žemaičių vyskupai, matydami gan jau esant įstatymų, nenorėjo jų bedauginti, tik veizėjo, kad senieji lig panagutės būtų užlaikomi. Pirmas Antanas Tiškevyčia, su kauninkais pasibylojęs, užsigeidė dar sykį atlikti susirinkimą. Beketindamas taip padaryti, 16 d. gegužės 1752 m. pakvietė į Alsėdžius visus džekonus. Šnekėjos su jais apie įvairius daiktus ir įsakė, kad, namon sugrįžę, gerai perveizėtų tų parakvijų ribas, katrų klebonai, ir patys jų įdėm nežinodami, baras tarp savęs. Džekonams užduotąjį darbą pabengus, vyskupas išleido raštą, kad visi kunigai 3 d. birželio 1752 m. atvyktų į Varnius. Tai prisiartinus dienai, atvažiavo iš Alsėdžių pats vyskupas ir apsistojo namuose savo. Kunigai, taipogi atbrazdėję, kur pakliūk talpinos. Birželio ketvirtos dienos rytą kunigai, didžiojo varpo balsą išgirdę, susiėjo į katedros bažnyčią, pralotai ir kanauninkai apsivalkstė su savo nedrabužiais (togomis), o kiti kunigai apsimaustė kamžomis ir raudonas stulas ant savo sprando antsvarstė. Taip pasipuošę susitaisė į dvi eili pagal vyresnybę ir nuėjo pakviesti vyskupo į susirinkimą. Vyskupas, sutikęs kunigus neatsčiai nuo namų savo, kartu su jais keliavo į bažnyčią. Čia, melsdamas apšvietimo Dvasios švenčiausios, atlaikė su iškilme giedotas mišias, o atsisėdęs pasveikino lotyniškai būrį kunigų ir parodė, kaip didi reikalai bažnyčios šventos surinko juos į vieną vietą.

§ 242

STATYMAI

Po pietų apent vyskupui su kunigais į bažnyčią susiėjus, pralotas Franckevyčia teigė lotyniškai sakymą, o pabengus, visi suniko bylotis apie daiktus tikėjimo. Katruose, nieko naujo išmanyti negalėdami, įsakė: 1. Kad kalvinų ir liuterių kunigai nedėvėtų tokių jupų, kokias katalikų kunigai dėvėja. 2. Kad nekatalikų kunigai nuo didžiojo ketvergo lig didžiosios subatos neskambintų varpais savo bažnyčiose dėl to, jog katalikų varpai gavėja tame laike. 3. Kad zokaninkai,

parakwijomis newałdąntis, nedalitum żmoniems szwęncziause sakramenta pirmo dieno weliku. Ir kitus dalikus. Pęnktoses dienos rita, prałots Hryncewicze tejpat łotiniszkaj dajlej prakalbieje. Tam nutiłus, isakie susirinkims: 1) Kad igijusis klebonįę par sawa pranokiei ąmżina atilsi kleboną, wisu kuo aprupintą ir trobesius grażej aptajsitus; kas meta kiełtum uż jo duszę atminimus, giedotum egzekwies su misziomis ir 10 misziu atłajkitum. 2) Kad klebons łajdois sawa kapusi numirieli swetimos parakwijes, bus barts nu wiskupa ir turies użmokieti tikruojuj klebonuj 60 auksinu. 3) Kad kiekwienas klebons, kożnam sawa kamęndoruj uż padieimą ir łajkimą nedieles dienomis sumos uż parakwijonis, mokietum kas meta 100 timpu (18 r. s.). Tejpogi
↕ p. 165–166 atiduotum ↕ kamęndorems wisą pełną gaunamą uż kriksztus ir iwiedimus motriszkuju (proventus stolae minoris). 4) Kad klebonaj tus piningus sukąntis, dweje tiek kamęndorems użmokietum, ir t. t.

Szeszto dieno: kanauniks Ciechanowieckis tejgie sakimą, katro susirimkims iszkłauses. 1) Użdraude zokaninkams be żinios ir dalejdima wiskupa, rasziti i tretii zokana motriszkoses. 2) Użsakie wiskupa, be raszta nu giditoje, niewienam nelejsęnt negawieti. 3) Apskielbe daug istatimu dwasiszku sudu linkon. 4) Użbrieże ribas tarp parakwiju, ir użdraude, kad nieks ju parżęngti nedristum. Ąnt gała wiskups Tyszkiewicze trąmpajs żodejs pasakie sudiewu kunegams, ir dalejda numon ważuoti. Buwa tami susirinkimi, wiskupa Tyszkiewiczes neskajtąnt: Aleksęndra Horains Hiereneos wiskups, żemajtiu pawiskupe, senis parkarszes, Ąntons Wołowicze warniu prałots Arkidiakons Gniezna kanauniks, Lietuwos sekretorius, Mikałojus Jomilesta Tyszkiewicze prałots Dżekons, Laons Frąckiewicze prałots Kustoszus, Wiktors Hręncewicze Scholastiks, Jons Szemioths prałots Giedotos (Kantor); tejpogi kanaunikaj: Motiejus Steckis, Ąntons Juszkiewicze, Stapons Moszew ↕ p. 166–167skis apiciołs, Tamoszius Uwajnis, Juzups Ciechanowieckis ir Kazimiers Giecus. Dar Mikołs Jordans kanclerius, Ignacius Krzymoskis Łucka kanauniks, Łaurins Lubinowicze padżekone, Ąntons Rymsza pakustoszis, Ąntons Krapskis pakantoris. Ąnt gała kitu mażesniuju kunegu 116(81).

↕ p. 167–168 (81) Synodus Diaecesana Mednicenssis seu Samogitiae Vilnae 1752 in 4to. ↕

parakvijomis nevaldantys, nedalytų žmonėms švenčiausio sakramento pirmoj dienoj Velykų. Ir kitus dalykus. Penktosios dienos rytą pralotas Hrincevyčia taip pat lotyniškai dailiai prakalbėjo. Tam nutilus, įsakė susirinkimas: 1. Kad, įgiję kleboniją, per savo pranokėją amžiną atilsį kleboną visu kuo aprūpintą ir trobesius gražiai aptaisytus, kas metą keltų už jo dūšią atminimus, giedotų egzekvijas su mišiomis ir 10 mišių atlaikytų. 2. Kad klebonas, laidojąs savo kapuose numirėlį svetimos parakvijos, bus bartas nuo vyskupo ir turės užmokėti tikrajam klebonui 60 auksinų. 3. Kad kiekvienas klebonas kožnam savo kamendoriui už padėjimą ir laikymą nedėlios dienomis sumos už parakvijonis mokėtų kas metą 100 timpų (18 r. s.). Taipogi atiduotų kamendoriams visą pelną, gaunamą už krikštus ir įvedimus motriškųjų (proventus stolae minoris). 4. Kad klebonai, tuos pinigus sukantys, dveja tiek kamendoriams užmokėtų ir t. t.

Šeštoj dienoj kanauninkas Ciechanoveckis teigė sakymą, katro susirinkimas išklausęs: 1. Uždraudė zokaninkams be žinios ir daleidimo vyskupo rašyti į trečiąjį zokaną motriškąsias. 2. Užsakė vyskupą be rašto nuo gydytojo nė vienam neleisiant negavėti. 3. Apskelbė daug įstatymų dvasiškų sūdų linkan. 4. Užbrėžė ribas tarp parakvijų ir uždraudė, kad niekas jų peržengti nedrįstų. Ant galo vyskupas Tiškevyčia trumpais žodžiais pasakė sudievu kunigams ir daleido namon važiuoti. Buvo tame susirinkime, vyskupo Tiškevyčios neskaitant: Aleksandra Horainas, Herenėjos vyskupas, Žemaičių pavyskupė, senis perkaršęs, Antanas Volavyčia, Varnių pralotas arkidiakonas, Gniezno kanauninkas, Lietuvos sekretorius, Mikalojus jomylista Tiškevyčia, pralotas džekonas, Leonas Franckevyčia, pralotas kustošas, Viktoras Hrincevyčia, scholastikas, Jonas Šemeta, pralotas giedotojas (kantor); taipogi kanauninkai: Motiejus Steckis, Antanas Juškevyčia, Staponas Moševskis, opiciolas, Tamošius Uvainis, Jūzupas Ciechanoveckis ir Kazimieras Giecus. Dar Mykolas Jordanas, kancleris, Ignacius Kšimauskis, Lucko kanauninkas, Laurynas Liubinovyčia, padžekonė, Antanas Rimša, pakustošis, Antanas Krapskis, pakantoris. Ant galo kitų mažesniųjų kunigų 116[82].

[82] Synodus Diaecesana Mednicenssis seu Samogitiae Vilnae 1752 in 4to.

PARSKIRIMAS 6.

Isidieimaj arba niektikieimaj Żemajtiu.

§. 243.

Rodos jog apskritami pasaulie nier niewięna kąmpa, niewienos tejp buklos szalies, katros giwentojej kokims norint niekams netikietum. Prižasti to tikieima ira siłpnąms prota żmogaus, ir skajtims uż didi dajktą tu datirimu, katrus mums pasakoje senolej. Żemajtej tami daliki niekrislele nebuwa guwesni uż kitu żemiu ukininkus:
↕ p. 168–169 be kokiu rasztu ir moksłu neužmirždamis lig sziolej ↕ liežuwe sawa; užłajkie ir dali senoje stabmieldiszka (pagoniszka) tiekieima, katrą, kajpo su krikszczioniszku tikieimą nesutinkąntę, tejsingaj wadinam niektikieimu. Dabodamis wienok ju pradę numanom: newisus tesąnt tejp senus, kad galietumem turieti uż pałajkus senoje musu probocziu tikieima; nekurius ajszkiej matom kiłus isz krikszczioniszka negieraj suprasta iszpažinima. Abejus trumpitelej cze kietu iszskajtiti.

§. 244.

ISIDIEIMAJ KIŁUSIS ISZ STABMELDISZKA TIKIEIMA.

Ir wisoms kningoms tiłąnt, žinodamis kajp tikieje musu senolej pirm kieturiu szimtu metu giwojusis (§. 13–17), galem numaniti szius isidieimus esąnt ju pałajkajs. 1) Nu senu gadiniu lig musu ąmžiaus, S. Jona nakti jaunumene, wajkinaj su mergikiems, gebieje susiejti i artimus beržinus ar ąnžuolinus: ejdamis neszies sudžiuwusius berzalus, katrajs par Diewa Kuna puosze numus sawa. Atejusis tajs patejs berzalejs, sukurdawa didi ugni. Tuotarpu wiens ąntrus wajkins, kąnkles ar skripkas atsineszes, pradieje skąmbinti ir dżirżginti.
↕ p. 169–170 Linksmam tam bałsuj krumalusi ↕ atsiliepus, niewiena kięnklie netimptiojusi nelika, tulid wisi apsukuo ugnies szokti sunika. Pailsusis susieda pas ugni, giere pakarczuo ału ar ariełką, katrą state wajkielej,

PERSKYRIMAS 6

Įsidėjimai, arba niektikėjimai, žemaičių

§ 243

Rodos, jog apskritame pasauly nėra nė vieno kampo, nė vienos taip buklios šalies, katros gyventojai kokiems norint niekams netikėtų. Priežastim to tikėjimo yra silpnumas proto žmogaus ir skaitymas už didį daiktą tų datyrimų, katruos mums pasakojo senoliai. Žemaičiai tame dalyke nė kruslelio nebuvo guvesni už kitų žemių ūkininkus: be kokių raštų ir mokslų neužmiršdami lig šiolei liežuvio savo, užlaikė ir dalį senojo stabmeldiško (pagoniško) tikėjimo, katrą, kaipo su krikščionišku tikėjimu nesutinkančią, teisingai vadinam niektikėjimu. Dabodami vienok jų pradžią, numanom ne visus tesant taip senus, kad galėtumėm turėti už palaikus senojo mūsų probočių tikėjimo; nekuriuos aiškiai matom kilus iš krikščioniško negerai suprasto išpažinimo. Abejus trumpiteliai čia ketu išskaityti.

§ 244

ĮSIDĖJIMAI, KILĘ IŠ STABMELDIŠKO TIKĖJIMO

Ir visoms knygoms tylint, žinodami, kaip tikėjo mūsų senoliai, pirm keturių šimtų metų gyvoję (§ 13–17), galima numanyti šiuos įsidėjimus esant jų palaikais. 1. Nuo senų gadynių lig mūsų amžiaus šv. Jono naktį jaunuomenė, vaikinai su mergikėmis, gebėjo susieiti į artimus beržynus ar ąžuolynus. Eidami nešės sudžiūvusius berželius, katrais per Dievo kūną puošė namus savo. Atėję tais pačiais berželiais sukurdavo didžią ugnį. Tuo tarpu vienas antras vaikinas, kankles ar skripkas atsinešęs, pradėjo skambinti ir džiržginti. Linksmam tam balsui krūmeliuose atsiliepus, nė vieno kenklė netimpčiojusi neliko, tūlyd visi apsukui ugnies šokti suniko. Pailsę susėdo pas ugnį, gėrė pakarčiui alų ar arielką, katrą statė

o mergajtes tujaus riszeliusi sawa użkąndos jeszkoje. Motriszkoses neraginamas, raukies, negiere; bet paragintas plęmpe uż wis ału it wiriszkije. Turtingoses tiewinajtes luob atsineszti ne węn kokius zamałakus, bet dar pridriebtus bludalus warszkietu klecku, sziłtu woz kuo iszwirtu. Nie wiena tarnaujęnti mergiele, bewelie kieletą dienu newalgiti, bili i wakarines ejdama gautum nu gaspadines sureli su papęntiu kiepajsze; nes buwa nepadoru i jonines atejti, o nieka neatsineszti. Pailsiejusis wieł sunika szokti, ir tejp bruzde lig pat gajdems pragistąnt. To paukszte bałsą iszgirdusis, wisi numon griża. Daugieł wietosi żemajtiu jaunumene tejp dare, ne węn senosi dienosi, bet dar ir mums atminąnt; metusi 1815 sawa ausimis girdiejau Kartinas bażniczio didelej riekąnt kunegu ąnt żmoniu diełto, jog iszsigirda ąnt kałnu paminieje naujej jonines atlikus. Garsi tos nakties iszejga, buwa atminimu stabmeldiszkos szwęntes Raszos, katrą idiem Birzie-
↕ p. 170–171 luj bęngąntes, żemajtej ↕ lig i Kristusu neitikiejusis Szwęntina. 2) Tąn patę nakti, mienesieno luob żmones ejti paparti żieda jeszkoti, tikiedamis jog radusejsis, patąmp didelej buklu, gał kiauraj matiti kami ira żemie piningaj użkasti, akies mirksnie pażinti wisas raganas, ir parsikielti isz wienos i kitą wietą nieżinksne neżęngdams, ir t. t. Tuo tikt negieraj kad papartiuj trumpitelej teżidąnt, nieks nesugiebieje jo żieda atrasti. 3) Weliku panediele jaunumene ąnkstie kiełusi, łajste undeniu tebgulentiusius; arba isztraukusi isz patała nesze i upali ir butinaj nunesztąi mirkie. Pirmoje po weliku seredo, niewiens ukiniks senowie nie pirsztu pirszta nekijte; nes taries par szwęntinimą użłajkisis, jawus sawa nu perkuniju ir kruszu. Tos dienas, ir lig sziolej tebwadinas ladu dienomis, nu to mieklinamos, łajstimą su nedirbimu esąnt atminimu szwęntes diewes Lados. 4) Septinioliktami ąmżie, amatninkaj, wadindamis panedielus karaliszkomis dienomis, butinaj nieka nedirba(82). 5) Kożna meta ukininkaj, pirma siki iszgirdusis perkuniję graunąnt, senowie luob pulti ąnt wejda ir kuli wartaloti, melzdamis toki ejłu diewa peruna arba perkuna, kad kutintum derlus jawus, ir użłajkitum par wasarą nu kruszu. 6) Ne węn senowie, bet ir dabarczuo ira żmones nenorętis pradieti didios

↕ p. 171–172 (82) Ludij apej tus dalikus Acta quartae Synodus Samogitiensis. ↕ p. 171–172

vaikeliai, o mergaitės tuojau ryšeliuose savo užkandos ieškojo. Moteriškosios neraginamos raukės, negėrė, bet paragintos plempė užvis alų it vyriškieji. Turtingosios tėvinaitės atsinešdavo ne vien kokius zamalakus, bet dar pridrėbtus bliūdelius varškėtų kleckų, šiltų, vos kuo išvirtų. Ne viena tarnaujanti mergelė bevelija keletą dienų nevalgyti, bile, į vakarines eidama, gautų nuo gaspadinės sūrelį su papenčiu kepaišio, nes buvo nepadoru į Jonines ateiti, o nieko neatsinešti. Pailsėję vėl suniko šokti ir taip brūzdė lig pat gaidžiams pragystant. To paukščio balsą išgirdę, visi namon grįžo. Daugel vietose žemaičių jaunuomenė taip darė ne vien senose dienose, bet dar ir mums atmenant; metuose 1815 savo ausimis girdėjau Kartenos bažnyčioj dideliai rėkiant kunigu ant žmonių dėl to, jog išsigirdo ant kalno paminijo naujai Jonines atlikus. Garsi tos nakties išeiga buvo atminimu stabmeldiškos šventės Rasos, katrą įdėm birželiui bengiantis žemaičiai, lig į Kristų neįtikėję, šventino. 2. Tą pačią naktį mėnesienoj žmonės eidavo paparčio žiedo ieškoti, tikėdami, jog radusysis patampa dideliai bukliu, gali kiaurai matyti, kame yra žemėj pinigai užkasti, akies mirksny pažinti visas raganas ir persikelti iš vienos į kitą vietą, nė žingsnio nežengdamas, ir t. t. Tuo tik negerai, kad, paparčiui trumpiteliai težydint, niekas nesugebėjo jo žiedo atrasti. 3. Velykų panedėly jaunuomenė, anksti kėlusi, laistė vandeniu tebgulinčiuosius arba, ištraukusi iš patalo, nešė į upelį ir būtinai nuneštąjį mirkė. Pirmojoj po Velykų seredoj nė vienas ūkininkas senovėj nė pirštu piršto nekeitė, nes tarės per šventinimą užlaikysiąs javus savo nuo perkūnijų ir krušų. Tos dienos ir lig šiolei tebsivadina ledų dienomis, nuo to mėklinamės laistymą su nedirbimu esant atminimu šventės dievės Liados. 4. Septynioliktame amžiuj amatininkai, vadindami panedėlius karališkomis dienomis, būtinai nieko nedirbo[83]. 5. Kožną metą ūkininkai, pirmą sykį išgirdę perkūniją griaunant, senovėj puldavo ant veido ir kūlį vartaliodavo, melsdami tokia eile dievo Perūno, arba Perkūno, kad kutintų derlius javus ir užlaikytų per vasarą nuo krušų. 6. Ne vien senovėj, bet ir dabarčiui yra žmonės, nenorintys pradėti didžios

[83] Liudija apie tuos dalykus Acta quartae Synodus Samogitiensis. [134]

kielones panedielie ir pertniczio; nès tiedwi dieni skajta uż nełajmin-
gi. 7) Mediotos, pakielejwińgs ir jois i pirszlus: sutikies neszą̨nti tusz-
tius indus, łapej ar zujkuj par kieli parszokus; taries nieka nepeszis,
ar nełajmej kokiej atsitiksęnt. O priszingaj tikiejes łajmiesis, kad waj-
ka sutika ar wiłks skiersaj kiele partriese. 8) Żmones iszgirdusis war-
ną ąnt stogu krokięnt, numane spierej to buto wieną mirsęnt. 9) Nu-
miszkiems neużspaudus numiriele abudums błakstienums: żmones
atejusis i budinę saka „tas numirielis iszwejzies dar du to buto." O
kad wiena akis tebus neużmerkta, saka „tas dar wieną iszwejzies"
10) Motinas pasisliepuses nu szejminas, giebieje apdrożti slęnksti ir
sienas kieturiosi numa kiertiesi; paskiaus pasiemuses į szukię pirksz-
niu; luob imesti sudrożtoses skiedras ir smilkiti sawa sargalojęntius
wajkus. Tejp dare wiłdamos pagałbą gausęntes nu Slęnkstine ir kitu
↕ p. 172-173 numiszkiu diewajtiu, katrie kiertiesi cziedije giwenti. Ne węn se ↕ no-
wie, bet pagalau 1838 m. atsirada motriszkoses Krażiu parakwio tejp
wajkus gidąntes. 11) Ligi dali motriszkoses, suglęmżuses artimami
paupalie ar paprudie undens sąnaszas, ded i lizdą periesęntiu żąsu,
kad iszperejuses netolintumes su żąsitejs nu to undens. 12) Metusi
1838 dideli twanaj ir litus supude szieną: awis par żiemą supeliejusiu
szienu szeramas, pawasariop sausis apnika – Nijsztąnt i sienas be-
sitrindamas, nustoje gauru ir mażne butinaj nuplika. Iszwidusis taj
żmones paskielbie, wajksztiojęnt naktimis pagał, raganas ir kierpąnt
awis. Dar skielbe atęnti metą kilsęnt marus; tas wienok neiwika. Te-
guł kas pasaka, diełko żmones datirdamis nełajmes, newiłas wejkiej
tąn praejsęnt, bet dar didesnes łauk nełajmes? 13) Lig sziolej żmones
tebtik kiekwieną butą turęnt sawą giwatę, katros nieks negał kuszin-
ti jej nore giwenti. Butuj kietąnt isz kokios nor prieżasties pragajszti,
saka giwatę ticziomis iszlendąnt isz papamate ir jeszkąnt kad kas
ję użmusztum. Metusi 1826 Darbienu parakwio wiena ukininka
wakjaj, atradusis juodą giwatę łajdari ties pat kijmu, tulid użmusze.
↕ p. 173-174 Kąn pajutes senis ju tiewas, nuluda ir didelej bara uż tąn darbą ↕
wajkus. Juokaj wieni: atęnti meta pons ukininka sugriaudina butą,
ir jos wietą iszardina. Minkszprotis żmogus, ir galietum tikieti tejp
iwikus isz prieżasties użpąmpiima kirmielis. 14) Iszwidusis lekąnt
oru pagał netolie żemes ugni, saka diewajti Kauką, nesząnt grudus i

kelionės panedėly ir pertnyčioj, nes tiedvi dieni skaito už nelaimin-
gi. 7. Medžiotojas, pakeleivingas ir jojąs į piršlius, sutikęs nešantį
tuščius indus, lapei ar zuikiui per kelią peršokus, tarės nieko ne-
pešiąs ar nelaimei kokiai atsitiksiant. O priešingai – tikėjos laimė-
siąs, kad vaiką sutiko ar vilkas skersai kelio pertrėsė. 8. Žmonės,
išgirdę varną ant stogo kriokiant, numanė spėriai toj butoj vieną
mirsiant. 9. Namiškiams neužspaudus numirėlio abiedviejų blaks-
tienų, žmonės, atėję į budynę, sako: „Tas numirėlis išveizės dar du
toj butoj." O kad viena akis tebus neužmerkta, sako: „Tas dar vieną
išveizės". 10. Motinos, pasislėpusios nuo šeimynos, gebėjo apdrož-
ti slenkstį ir sienas keturiose namo kertėse, paskiau, pasėmusios į
šukę pirkšnių, įmesdavo sudrožtąsias skiedras ir smilkydavo savo
sargaliojančius vaikus. Taip darė vildamos pagalbą gausiančios nuo
Slenkstinio ir kitų namiškių dievaičių, katrie kertėse čėdijo gyventi.
Ne vien senovėj, bet pagaliau 1838 m. atsirado motriškosios Kražių
parakvijoj taip vaikus gydančios. 11. Lygia dalia motriškosios, su-
glemžusios artimame paupely ar paprūdy vandens sąnašas, deda į
lizdą perėsiančių žąsų, kad išperėjusios nesitolintų su žąsyčiais nuo
to vandens. 12. Metuose 1838 dideli tvanai ir lytūs supūdė šieną.
Avis, per žiemą supelėjusiu šienu šeriamas, pavasariop sausis apni-
ko. Niežtint į sienas besitrindamos nustojo gaurų ir mažne būtinai
nupliko. Išvydę tai, žmonės paskelbė vaikščiojant naktimis pagal
raganas ir kerpant avis. Dar skelbė atentį metą kilsiant marus; tas
vienok neįvyko. Tegul kas pasako, dėl ko žmonės, datirdami nelai-
mės, nesivilia veikiai tą praeisiant, bet dar didesnės laukia nelai-
mės. 13. Lig šiolei žmonės tebtiki kiekvieną butą turint savą gyvatę,
katros niekas negali kušinti, jei nori gyventi. Butai ketant iš kokios
nors priežasties pragaišti, sako gyvatę tyčiomis išlendant iš papa-
mačio ir ieškant, kad kas ją užmuštų. Metuose 1826 Darbėnų para-
kvijoj vieno ūkininko vaikai, atradę juodą gyvatę laidare ties pat
kiemu, tūlyd užmušė. Ką pajutęs, senis jų tėvas nuliūdo ir dideliai
barė už tą darbą vaikus. Juokai vieni: atentį metą ponas ūkininko
sugriaudino butą ir jos vietą išardino. Minkštprotis žmogus ir ga-
lėtų tikėti taip įvykus iš priežasties užpampijimo kirmėlės. 14. Išvy-
dę lekiant oru pagal netoli žemės ugnį, sako dievaitį Kauką nešant

milemusius numus; arba tinkamoje ukininka. Regiedamis ąnt żemi ugni, saka piningus degąnt. O newejz to, jog tokios pat ugnis łakio ir auksztaj, kąn matidamis saka żwajzdes krintąnt. 15) Nakties buwie radusis nupłukusius arklus, saka diewę Łaumę jodius; o kad nebjoditum, pakabęn kutie nuszautą szarką. Tuo łaumi, tąnkiej ira wajkiukaj, katrie uż wis subatos wakarajs kur nekur gieb joditi 16) Brieksztąnt nelejd motriszkosiems drabużiu skalbti, sakidamis tuokart Łaumes skałbąntes. ir t. t.

§. 245.

ISIDIEIMAJ KIŁUSIS ISZ NESUPRASTA KRIKSZTIONISZKA TIKIEIMA.

Żemajtej jau katalikajs tapusis sziokius isidieimus dare. 1) Werbu
nedielo uż wis jauni żmones, luob kits kitą rajżiti paszwęnstajs kar
↕ p. 174-175 ↕ kłajs arba żilwietejs, linkiedamis tarsi łajminga sułaukima atęntiu
Weliku. 2) Pirmo, ąntro ir tretio dieno Weliku, giebieje żmones burejs
wajksztioti apsukuo krikszticzes; tarsi atmindamis seną papro-
ti bażniczes Szwęntos, kriksztiti paugusius uż wis Weliku subato.
3) Ligi dali par Welikas jaunumene, skrajoje nu butas ik butas daži-
tus kiausziu rinkdama. 4) Pawasarejs sniega neblikus, kiekwienos
sodos jaunikajtej, luob atjoti i wieną lig łajku apskirtą wietą, ir pa-
sidaliti i du buriu: pirms ir ąntrus buris, paskiręns po wieną stipri
wajkiną, idawe jem neszti abrozą kokienor swęntoje. Paskiaus katras
sau buris turiedamas widuo neszie abroza, jode po łaukus, tarsi ru-
giu apwejzieti – Nieko netrukus ticziomis susitikusiu, inika werżties
abrozajs, besiwerżdamis tunkiej ir susimusza, patolej wienok nelo-
wies grumties, pakolej katras nor buris, neiszwerże ąntram abroza.
Tuokart stipresnesis buris, kajpo pargalietojas linksmas, neszdamos
du abrozu, joje numon giedodams ar dajnuodams; o pamusztoje bure
wajkielej, żiogingą i sodą nosis nuknabinę, iszmetiniedamis wiens ki-
↕ p. 175-176 tam, kad neguwej te grumies. Pargalietojej garbina par kiaurą ↕ metą
tus szwęntusius, katrie abrozusi buwa iszrasziti, kajpo sawa użtarito-
jus, o pargalietije it naszłajtej, neturieje pri ko glausties. 5) Szesztiniu

grūdus į mylimuosius namus, arba tinkamojo ūkininko. Regėdami ant žemės ugnį, sako pinigus degant. O neveizi to, jog tokios pat ugnys lakioja ir aukštai, ką matydami, sako žvaigždes krintant. 15. Nakties būvy radę nuplukusius arklius, sako dievę Laumę jodžius, o kad nebjodytų, pakabina kūtėj nušautą šarką. Ta laume tankiai yra vaikiukai, katrie užvis subatos vakarais kur ne kur geba jodyti. 16. Brėkštant neleidžia motriškosioms drabužių skalbti, sakydami tuokart laumes skalbiantis ir t. t.

§ 245

ĮSIDĖJIMAI, KILĘ IŠ NESUPRASTO KRIKŠČIONIŠKO TIKĖJIMO

Žemaičiai, jau katalikais tapę, šiokius įsidėjimus darė. 1. Verbų nedėlioj užvis jauni žmonės kits kitą raižydavo pašvęstais karklais, arba žilvičiais, linkėdami tarsi laimingo sulaukimo atenčių Velykų. 2. Pirmoj, antroj ir trečioj dienoj Velykų gebėjo žmonės būriais vaikščioti apsukui krikštinyčios, tarsi atmindami seną paprotį Bažnyčios šventos krikštyti paaugusius užvis Velykų subatoj. 3. Lygia dalia per Velykas jaunuomenė skrajojo nuo butos ik butos, dažytus kiaušius rinkdama. 4. Pavasariais sniego neblikus, kiekvienos sodos jaunikaičiai atjodavo į vieną lig laiku apskirtą vietą ir pasidalydavo į du būriu. Pirmas ir antras būrys, paskyręs po vieną stiprų vaikiną, įdavė jam nešti abrozdą kokio nors šventojo. Paskiau katras sau būrys, turėdamas viduj nešėją abrozdo, jodė po laukus, tarsi rugių apveizėti. Nieko netrukus, tyčiomis susitikusiu, įniko veržtis abrozdais, besiverždami tankiai ir susimušė, patolei vienok nesiliovė grumtis, pakolei katras nors būrys neišveržė antram abrozdo. Tuokart stipresnysis būrys, kaipo pergalėtojas, linksmas, nešdamos du abrozdu, jojo namon, giedodamas ar dainuodamas, o pamuštojo būrio vaikeliai žiogino į sodą nosis nuknabinę, išmetinėdami viens kitam, kad neguviai tesigrūmė. Pergalėtojai garbino per kiaurą metą tuos šventuosius, katrie abrozduose buvo išrašyti, kaipo savo užtarytojus, o pergalėtieji, it našlaičiai, neturėjo prie ko glaustis. 5. Šeštinių dienoj

dieno, po wisam: kieli wiriszkije palipusis ąnt bażniczes łubu, mietlioje pro skilę bjaures lieczinas kipszu, katras kiti bażniczio stowęntis, grobste, draskie, musze, po szwęntoriu walkioje; it giejżdamis apmaudą ąnt welniu par Kristusą isz numirusiu atsikiełusi pargalietu(83). 6) Żmones datirusis nu kitu daugieł netejsibiu, o negaliedamis neprietelems kitejp atmoniti; nesz i Kretingą musztini, kad Bernardins pri S. Ąntona miszes atłajkitum. Tejp dara wiłdamos neprietelu, miszes atłajkius, susirgsęnt ir mirsęnt. Neturtingie it tejp neprietelems linkiedamis, użmok sawa klebonuj, kad lieptum skąmbinti warpajs arba zwaniti su parstoimajs it żmoguj mirus. O kietąnt jau zwaniti, pririsz pri warpa szirdies strikieli, wiłdamos trumpami łajki zwanisęnt po miruse jo neprietelaus, arba sutrauksęnt ligaj it wirwiemis. Metusi 1838 sawa akimis matiau tejp darąnt Krażiusi. 7) Kartajs bajores iszpiłuses i bludeli kawos tirsztimus, wejzas kajp tie renkas i kupetas ir kokies daros lieczinas. Paskiaus sztikajlo tejp ir tejp atęntemi busent łajki. 8) Ne węn senowie bet ir musu gadinie isirgusis nemokiti żmones, neejn pas tikrus giditojus, bet skub pas maklorius apgaudinietojus, katrie nieka ne numanidamis apej ligas, sakos sumanąntis giditi. Kiti dar isirgi siunt i Prusus ar i Kurszą pas żinius ir burtininkus tejrauties ar iszgis, ir kokies gieluotum żoles? Pawogus ar pragajszus kokiem dajktuj, ligi dali kartajs artojej sprunk pri żine, kad pasakitum kas paględmże? Kąn nedirb kunegaj noriedamis żmonales nu to atjaukinti: wienok ir lig sziolej butinaj neatgudina(84). 9) Mażne wisi żmones tebipasako daugieł wietosi esąnt piningus ikastus, katru buk Kiełmaj saugoi. Tik pasirodąnt iwajriosi wietosi użwis papelkiusi ir kapusi bajdikles, katras saka ne węn żmogu pargąndinąnt, bet ir i bałą nuwedąnt, todieł ipatingaj motriszkoses nedrens nakti pagał atstej ejti.

(83) Ąntrasis ir sekmasis Żemajtiu kunegu susirinkims użdraude tus juokin-
↕ p. 176–177 gus isidieimus bedariti, szęndien żmones nieżinoti ju nebżina. ↕

(84) Metusi 1752 didelej isirgies Kunegs Jakubs Szmatowicze, iszsiunte i Prusus wajkiuką pawardi Dyłłoba pakłausti żine, ar bekielses isz to patała? Iszsigirdes apej tąn darbą Kunegs wiskupistes żwalgitos; apskunde ij konsistoriuj, katras pagijusi Kunegą Szmatowiczę użrakina Telsziu kłosztoruo, kad werktum
↕ p. 177–178 uż sawa nusidieimą lig pat ąmżiaus gało. *Rasztaj Warniu murines bażniczes.* ↕

po visam keli vyriškieji, palipę ant bažnyčios lubų, mėtliojo pro skylę bjaurias liečynas kipšų, katras kiti, bažnyčioj stovintys, grobstė, draskė, mušė, po šventorių valkiojo, it gieždami apmaudą ant velnių, per Kristų, iš numirusių atsikėlusį, pergalėtų[84]. 6. Žmonės, datyrę nuo kitų daugel neteisybių, o negalėdami neprieteliams kitaip atmonyti, neša į Kretingą muštinį, kad bernardinas prie šv. Antano mišias atlaikytų. Taip daro, vildamos neprietelių, mišias atlaikius, susirgsiant ir mirsiant. Neturtingieji, it taip neprieteliams linkėdami, užmoka savo klebonui, kad lieptų skambinti varpais, arba zvanyti, su perstojimais, it žmogui mirus. O ketant jau zvanyti, pririša prie varpo širdies strikelį, vildamos trumpame laike zvanysiant po mirusio jo neprieteliaus arba sutrauksiant ligai it virvėmis. Metuose 1838 savo akimis mačiau taip darant Kražiuose. 7. Kartais bajorės, išpylusios į bliūdelį kavos tirštimus, veizis, kaip tie renkas į kupetas ir kokios daros liečynos. Paskiau štikailioja taip ir taip atenčiame būsiant laike. 8. Ne vien senovėj, bet ir mūsų gadynėj įsirgę nemokyti žmonės neina pas tikrus gydytojus, bet skuba pas makliorius apgaudinėtojus, katrie, nieko nenumanydami apie ligas, sakos sumanantys gydyti. Kiti dar įsirgę siunčia į Prūsus ar į Kuršą pas žynius ir burtininkus teirautis, ar išgis ir kokios geliuotų žolės. Pavogus ar pragaišus kokiam daiktui, lygia dalia kartais artojai sprunka prie žynio, kad pasakytų, kas paglemžė. Ką nedirba kunigai, norėdami žmoneles nuo to atjaukinti, vienok ir lig šiolei būtinai neatgudino[85]. 9. Mažne visi žmonės tebepasakoja daugel vietose esant pinigus įkastus, katrų būk kelmai saugoją. Tik pasirodant įvairiose vietose, užvis papelkiuose ir kapuose, baidykles, katras, sako, ne vien žmogų pergandinant, bet ir į balą nuvedant, todėl ypatingai motriskosios nedrįsta nakčia pagal atsčiai eiti.

[84] Antrasis ir sekmasis Žemaičių kunigų susirinkimas uždraudė tuos juokingus įsidėjimus bedaryti, šiandien žmonės nė žinoti jų nebžino.

[85] Metuose 1752 dideliai įsirgęs kunigas Jokūbas Šmatovyčia išsiuntė į Prūsus vaikiuką, pavarde Diloba, paklausti žynio, ar besikels iš to patalo. Išsigirdęs apie tą darbą, kunigas vyskupystės žvalgytojas apskundė jį konsistoriui, katras pagijusį kunigą Šmatovyčią užrakino Telšių kliošturiuj, kad verktų už savo nusidėjimą lig pat amžiaus galo. *Raštai Varnių mūrinės bažnyčios.*

§. 246.

ŻAWIEIMAJ ARBA ĆIUSŁAJ.

Tiesą pasakius wisi minawoti isidieimaj, niekam negielawa; juoba wienok daugiesne padare pikta draugistej żmoniu itikieims i żawieimus. Pabiłokiem cze apej tus dalikus. Nu senos gadines tikieje Żemajtej esąnt daugieł wiriszkuju ir motriszkuju, katrie paszaukusis kipsza; użrasza jem sawą duszę, butinaj jem atsiduod, ir mokos nu jo żawieti. O welns uż tąn gierą, sutejk jems piningu ir ko węn rejkięnt. Tikieje tejpogi żmogu karta żawieti iszmokusi, nebgalęnt ąmżie sawa kad ir norietum beużmirszti. Sakie kiekwiena żawietoi ir raganą, S. Jona nakti lekąnt i Szatrios kałną, kad pasigirtum welnems, kiek par meta sużawieje ir żawieti iszmokie. Trumpaj kałbąnt tikieje: tebgiwojęntius żmones, galęnt patapti isztikimajs tarnajs Kiełma, o piktiausejs ↕ p. 178–179 neprietelejs kitu ↕ żmoniu. Kiekwienas mokąns żawieti, buk patiu żwilkterieimu galiejes: atimti jawams brąndą, isznajkinti karwiu teszminiesi pieną, nupeszti awiu wiłną, żmones kiersztaujęntius sutajkinti, atwesti i pat szuwi mediotojems miszka pauksztius, szaudikliems sutejkti didę łajmę, gudinti żuwi i żweju tinkłą, sutraukti perkunies ir kruszas, pasukti kitur wiei, żmoguj nors kajp atstej giwenąntem ąntmesti ligą, żodiu sakąnt; kiekwienas żawieti mokąns, buk buwes galingesnis uż kitus wisus żmones. Nors tejp daug apej galibę raganu ir burtininku sznekieje żmones, wienok tami daliki aptaramis ir skajtomis uż żawietojus, buwa nełajmingiausejs, nesgi wisi jejs bajdies ir nu ju tolinos, kunegaj szwęntomis dienomis be palaubos ąnt ju szaukie ir bara, wadindamis lig łajku jau prakiejktajs ir welniuj użsirasziusejs, istatimaj parsakioje jus ir liepe kajpo bjauriausę siekłą żuditi ir nowiti. Grigalus XV. 20 d. Kowa 1623 m. iszlejstami raszti (Bulli) szejp pasakie „Gawusis tikrą żinę, ir gieraj rejkałą parkratiusis, pagał gausuma apasztoliszkos musu galibes, tuo rasztu isakom ir liepam, kad dase- ↕ p. 179–180 kusis żmogu: tikieima iszsiżadiejusi, su welniu sąndarą padariusi, ↕ par burtas ir żawieimus wieną ar kieletą żmoniu numarinusi; tujaus paduotum szejpjau tejsdarims arba sudiems, katrie ij pagał diduma kaltibes tur toki karoti". Miniedams tąn popieżiaus rasztą, kietwirtasis Jurgie Tyszkiewiczes su kunegajs susirinkims, szius żodius isztare

§ 246

ŽAVĖJIMAI, ARBA CIUSLAI

Tiesą pasakius, visi minavoti įsidėjimai niekam negeliavo, juoba vienok daugiau padarė pikto draugystei žmonių įtikėjimas į žavėjimus. Pabylokim čia apie tuos dalykus. Nuo senos gadynės tikėjo žemaičiai esant daugel vyriškųjų ir moteriškųjų, katrie, pašaukę kipšą, užrašo jam savą dūšią, būtinai jam atsiduoda ir mokos nuo jo žavėti. O velnias už tą gerą suteikia jiems pinigų ir ko vien reikiant. Tikėjo taipogi žmogų, kartą žavėti išmokusį, nebgalint amžiuj savo, kad ir norėtų, beužmiršti. Sakė kiekvieną žavėtoją ir raganą šv. Jono naktį lekiant į Šatrijos kalną, kad pasigirtų velniams, kiek per metą sužavėjo ir žavėti išmokė. Trumpai kalbant, tikėjo tebgyvojančius žmones galint patapti ištikimais tarnais kelmo, o pikčiausiais neprieteliais kitų žmonių. Kiekvienas, mokąs žavėti, būk pačiu žvilgterėjimu galėjęs atimti javams brandą, išnaikinti karvių tešmenyse pieną, nupešti avių vilną, žmones kerštaujančius sutaikinti, atvesti į patį šūvį medžiotojams miško paukščius, šaudyklėms suteikti didžią laimę, gudinti žuvį į žvejų tinklą, sutraukti perkūnijas ir krušas, pasukti kitur vėją, žmogui, nors kaip atsčiai gyvenančiam, antmesti ligą, – žodžiu sakant, kiekvienas, žavėti mokąs, būk buvęs galingesnis už kitus visus žmones. Nors taip daug apie galybę raganų ir burtininkų šnekėjo žmonės, vienok tame dalyke aptariami ir skaitomi už žavėtojus buvo nelaimingiausiais, nesgi visi jais baidės ir nuo jų tolinos, kunigai šventomis dienomis be paliaubos ant jų šaukė ir barė, vadindami lig laiku jau prakeiktais ir velniui užsirašiusiais, įstatymai persekiojo juos ir liepė kaipo bjauriausią sėklą žudyti ir novyti. Grigalius XV 20 d. kovo 1623 m. išleistame rašte (bulli) šiaip pasakė: „Gavę tikrą žinią ir gerai reikalą perkratę, pagal gausumą apaštališkos mūsų galybės tuo raštu įsakom ir liepiam, kad, dasekę žmogų, tikėjimo išsižadėjusį, su velniu sandarą padariusį, per burtus ir žavėjimus vieną ar keletą žmonių numarinusį, tuojau paduotų šiaipjau teisdariams, arba sūdžioms, katrie jį pagal didumą kaltybės turi tokį koroti." Minėdamas tą popiežiaus raštą, ketvirtasis Jurgio Tiškevyčios su kunigais susirinkimas šiuos žodžius ištarė:

„Żawietojej, burtininkaj ir wisi kokî nor ejłu sąndarus su welnejs darąntis, tur buti kunkinti(a), îr isz draugistes żmoniu isznowiti".

§. 247.

ŻAWIETOJU IR RAGANU NEŁAJMES.

Dwasiszkaj wiresnibej tejp żawietoju neużkięntąnt ir nowiti liepąnt: szejpjau żmones, be żinios wiresnibes karalistes, luob paskirti kieturis sudis, katrie mażne wisumet szioki ejłu żude aptartusius. Pats żmoniu pleszkieims, tąn ir tąn esąnt żawietoju, nieka negielawa: bet jej kas lieżuwi sudiems ikiszes, surasze i rasztą, ir tąn sawą apskundimą dar prisiku patwirtina: tuokart sudes aptartąi żmogu i kalini istumusis, kłausinieje ar idiem mokietum żawieti? Aptartam sawą kaltibę iszpażinus, sudes tujaus uż sudegintiną skajte. O kad ginies ir sakies nesumanus żawieti; sudes suriszdinusis jem rąnkas, mete i undeni, ir wejzieje kajp jem płaukites kłoses? Jej wejkiej skięnda, skajte ij uż nekałtą, bet jej aptartas mokiedams płaukti, bęn biszki płudura, sudes skajte ij uż kałtą. Kiekwienas żmogus skięnzdamas, kajp imanus musz kojems ir nenor grimsti, todieł daug nekałtu maż kąn płaukusiu uż żawietojus buwa paskajtitu. Iszwiłkusis isz undens succziuszkusi aptartą żmogą, ąntru atweju kłause ar mok żawieti? Gienąntes: użrisza jem akis, supąntiawa gielżinejs kojes, rąnkas użpakalie su wirwiems suweżże ir i auksztą imete bosą. Dieno karta isz bosa ij isztraukusis, żude kajp imanidamis. Tejp dare par tris dienas. Toms praejus jej żmogus nebtekies kąntribes pasisakie kałts esus, tujaus ij giwą degina. Ne karta tejpogi kluwusis i naga bajsiu sudiu, bęngie ąmżiu ąnt laużu, żmones bałsą skielbąntis nekaltibę sawą. Toki ejłu żuwa liepsnosi daugibe żmoniu butinaj nekałtu, o mines łaużą apstojuses, ne węn wajłojęntiu negajliejos, bet dar gieriejos tuo, jog mażinas neprietelej pasaules. Szaukie rustibes Diewa kraus
↕ p. 181-182 be ↕ rejkała warwinams; bet żmones neapszwiesti, jo szaukima netrupute nekłause. Jog idiem tejp su raganomis ir żinejs dare, pasiroda isz senowes raszta, katrą cze żodis i żodi priwedu.

↕ p. 180-181 a) Kunkinti *męczyć.* ↕

„Žavėtojai, burtininkai ir visi, kokia nors eile sandarus su velniais darantys, turi būti kankinti[a] ir iš draugystės žmonių išnovyti."

§ 247

ŽAVĖTOJŲ IR RAGANŲ NELAIMĖS

Dvasiškai vyresnybei taip žavėtojų neužkenčiant ir novyti liepiant, šiaipjau žmonės be žinios vyresnybės karalystės paskirdavo keturis sūdžias, katrie mažne visuomet šiokia eile žudė aptartuosius. Pats žmonių pleškėjimas tą ir tą esant žavėtoju nieko negeliavo, bet jei kas, liežuvį sūdžioms įkišęs, surašė į raštą ir tą savą apskundimą dar prisieka patvirtino, tuokart sūdžios, aptartąjį žmogų į kalinį įstūmę, klausinėjo, ar įdėm mokėtų žavėti. Aptartam savą kaltybę išpažinus, sūdžios tuojau už sudegintiną skaitė. O kad gynės ir sakės nesumanąs žavėti, sūdžios, surišdinę jam rankas, metė į vandenį ir veizėjo, kaip jam plaukytis klosis. Jei veikiai skendo, skaitė jį už nekaltą, bet jei aptartas, mokėdamas plaukti, bent bišką plūduro, sūdžios skaitė jį už kaltą. Kiekvienas žmogus skęsdamas kaip įmanus muša kojomis ir nenori grimzti, todėl daug nekaltų, mažką plaukusių, už žavėtojus buvo paskaitytų. Išvilkę iš vandens sučiuškusį aptartą žmogų, antru atveju klausė, ar moka žavėti. Ginantis užrišo jam akis, supančiavo gelžiniais kojas, rankas užpakaly su virvėmis suveržė ir į aukštą įmetė bosą. Dienoj kartą iš boso jį ištraukę, žudė kaip įmanydami. Taip darė per tris dienas. Toms praėjus, jei žmogus, nebtekęs kantrybės, pasisakė kaltas esąs, tuojau jį gyvą degino. Ne kartą taipogi, kliuvę į nagą baisių sūdžių, bengė amžių ant laužo žmonės, balsu skelbiantys nekaltybę savą. Tokia eile žuvo liepsnose daugybė žmonių būtinai nekaltų, o minios, laužą apstojusios, ne vien vaitojančių nesigailėjo, bet dar gėrėjos tuo, jog mažinas nepriteliai pasaulio. Šaukė rūstybės Dievo kraujas, be reikalo varvinamas, bet žmonės neapšviesti jo šaukimo nei truputėlio neklausė. Jog įdėm taip su raganomis ir žyniais darė, pasirodo iš senovės rašto, katrą čia žodis į žodį privedu.

[a] Kankinti *męczyć.*

„Metusi 1696 Birziele 27 dieno. Mes paraszusi sawa iszrejkszti, Diewobajmingaj Panaj Szwerinajtej, Kražiu klosztoriaus S. Benedikta pardietinej mełdąnt: nuważiawom i Dirwienu dwarą, Żemajtiu kunegajksztistie esąnti parkratiti rejkała kaliniu, isz prižasties żawieima apskustu, wardajs: Łaurina Kuzme, Magdelinos Szaulienes ir Łucies Nomszates, isz sodos Kirklu, pri Dirwienu dwara prigulęntes. Tris wiraj Ęmbrażiejus Tamoszajtis, Martins Tamoszajtis iż Juzups Riepszus, ludie ir sakie Kużmi par Ęmbrażiejaus weselę idawus jo patej mesą ir sużawiejus, jog ta isz to sudżiuwa ir mire. Martins tejpogi szin meta 18 dieno Birziele i miszką ważiuodams, atrades Kuzmi skabąnt mieżiu łajszkus ir i majszeli kraunąnt, o beraunąnti sugawes. Juzups Riepszus wieł sakie jo numusi wieną sużawiejus, o ąnt gała wisi kietina sawa kałbą prisiku patwirtinti. Pons Łaurins Najkowskis ir pats sakies nu Magdelinos Szaulienes sużawiets esus ir numus
↕ p. 182–183 ↕ sawa. Łucią Nomszatę, tie patis tris wiraj, sakie esąnt senej datirtu raganu. Tejp ludijęnt ir stigawojęnt, liepiem apskustusius datirti par undeni arba płukiti. Datirimą atlikus, Magdelina su Łucii tujaus sawa bjaurius raganiszkus darbus iszpażina; todieł P. Najkowskiuj su wirajs nebrejkieje sijkti. Bet Kuzmuj gienąntes, mes sudes, trims wirams kajp buwa żadiejusis, liepiem prisijkti. Katrie ir prisijkie tajs żodejs „Asz Ęmbrażiejus ir asz Martins Tamoszajtiu, asz Juzups Riepszus sijkam Wieszpatem Diewuj wisagalęntem, Trajcioj szwęntoj wienam, asz Ęmbrażiejus ąnt to, jog mąn pirmąję patę wedąnt, Łaurins Kuzmis atejes i weselę sawa rąnku ibruka mąna patej mesos dalika, o isz to, mana pati sudżiuwa ir mire; asz Martins sijku ąnt to; jog szin meta ważiuodams i miszka, radau Kuzmi mieżiu łajszkus beskabąnti ir i majszeli bededąnti: o asz Juzups ąnt to, jog numusi Kuzmi buwau sużawiets; kajpo tejsingaj sijkam, tejp teguł mums Wieszpats Diewas paded, o jej netejsingaj Wieszpatie Diewe użmuszk mumis" Tejp prisijkus liepiem minawotąi Kuzmi pirmu żuditi (brać na tor-
↕ p. 183–184 tury), o paskiaus giwa sudeginti. Magdeliną su ↕ Łucii nors patidwi nepriwersti wis kąn iszpażina; wienok kad ąntra atwei iszpażintum ir iszrejksztum kitus żinius su raganoms, tiems patims wirams matąnt, liepiem tejpogi pirmu żuditi, o paskiaus kajpo datirti ragani sudeginti. Tejp mums isztarus ir liepus, jenerołs (wozny), surasze iszpażinima

„Metuose 1696 birželio 27 dienoj. Mes, parašuose savo išreikšti, dievobaimingai panai Šverinaitei, Kražių klioštoriaus šv. Benedikto perdėtinei, meldžiant, nuvažiavom į Dirvėnų dvarą, Žemaičių kunigaikštystėj esantį, perkratyti reikalo kalinių, iš priežasties žavėjimo apskųstų, vardais: Lauryno Kuzmio, Magdelenos Šaulienės ir Lucijos Nomšaitės, iš sodos Kirklių, prie Dirvėnų dvaro prigulinčios. Trys vyrai, Embraziejus Tamošaitis, Martynas Tamošaitis ir Jūzupas Riepšas, liudijo ir sakė Kuzmį per Embraziejaus veselę įdavus jo pačiai mėsą ir sužavėjus, jog ta iš to sudžiūvo ir mirė. Martynas taipogi šį metą 18 dienoj birželio, į mišką važiuodamas, atradęs Kuzmį skabant miežių laiškus ir į maišelį kraunant, o beraunantį sugavęs. Jūzupas Riepšas vėl sakė jo namuose vieną sužavėjus, o ant galo visi ketino savo kalbą prisieka patvirtinti. Ponas Laurynas Naikauskis ir pats sakės nuo Magdelenos Šaulienės sužavėtas esąs, ir namus savo. Luciją Nomšaitę tie patys trys vyrai sakė esant seniai datirta ragana. Taip liudijant ir stigavojant, liepėm apskųstuosius datirti per vandenį, arba plukyti. Datyrimą atlikus, Magdelena su Lucija tuojau savo bjaurius raganiškus darbus išpažino, todėl p. Naikauskiui su vyrais nebreikėjo siekti. Bet Kuzmiui ginantis, mes, sūdžios, trims vyrams, kaip buvo žadėję, liepėm prisiekti. Katrie ir prisiekė tais žodžiais: „Aš, Embraziejus, ir aš, Martynas, Tamošaičiu, aš, Jūzupas Riepšas, siekiam Viešpačiui Dievui visagalinčiam, Traicėj šventoj vienam; aš, Embraziejus, ant to, jog, man pirmąją pačią vedant, Laurynas Kuzmis, atėjęs į veselę, savo ranka įbruko mano pačiai mėsos dalyką, o iš to mano pati sudžiūvo ir mirė; aš. Martynas, siekiu ant to, jog šį metą, važiuodamas į mišką, radau Kuzmį, miežių laiškus beskabantį ir į maišelį bededantį; o aš, Jūzupas, ant to, jog namuose Kuzmio buvau sužavėtas; kaipo teisingai siekiam, taip tegul mums Viešpats Dievas padeda, o jei neteisingai, Viešpatie Dieve, užmušk mus." Taip prisiekus, liepėm minavotąjį Kuzmį pirma žudyti (brać na tortury), o paskiau gyvą sudeginti. Magdelena su Lucija, nors patidvi nepriversti viską išpažino, vienok, kad antrą atveją išpažintų ir išreikštų kitus žynius su raganomis, tiems patiems vyrams matant, liepėm taipogi pirma žudyti, o paskiau, kaipo datirti ragani, sudeginti. Taip mums ištarus ir liepus, jenerolas (wozny) surašė

szejs żodejs „Asz jenerołs żemiaus rąnką sawą pridiejes, pasisakau tuo iszpażinima suraszimu szin 1696 m. mienese Birziele 30 dieno, dauggalęntims sudiems ir kitims Żemajtiusi giwenąntims bajorams matąnt, nu P. Danielaus Butwiła waldimiera Dirwienu dwara, Krażiu Panu klosztoriuj prigulente pawadints. Jog wisupirmu Łaurins Kuzmis żudoms, ginies ir sakies nemokąs żawieti. Paskiaus Magdelina Szauliene kajp be priwertima, tejp ir żudoma, pirma pasisakie: tarnawusi Ponuj Najkauskiuj par burtas isz apmauda jo swejkatą atjemusi ir wisus jo numus sużawiejusi. Melde, kad ję palejstum żadiedama isznowiti żawieimus, bet P. Najkauskis nepalejda. Tejpogi dwara bąndą pażwelgimu ir głostimu karwiu, sakies sużawiejusis: kad karwes ne piena beduotum ne wersziu bewestum. O kad numiszkiej
↕ p. 184-185 beżawiejęnt ję sugrobe, tujaus pasisakie ża ↕ wiejusi. Dar sakies sużawiejusi, Ponę Jurgienę Gojlewiczienę tami daliki, kad anaj mirus Gojlewicze westum jos seseri, tuokart pas Gojlewiczę tarnaujęntę. Ta pati Magdelina apskunde Juzupienę Szlepakienę ir jos dukteri Magduszę giwenąnti po Kunegu Siemoszku Dirwienusi, ir sakie esąnt senu raganu, katra sużawieje oriełko Pona Butkiewiczę, kad pusprotiu pataptum, kąn ir duktie żina. Ta pati iszdawe Marikię Adomajtatę inumaujęntę pas Pocewiczę, P. Łaurina Daszkiewiczes żmogu, sakidama esąnt senu raganu. Stigawoje, jog ta Marikie, budama pas Kuzmi, mokie ij żawieti, o tam nemokąntes ij pati sużawieje, tejp jog turieje pri każiko Warniusi gidities. O paskiaus pajeme tąn moksłą, ta szejp, ta tejp żawieje – sużawieje dar P. Butwiła Dirwienu dwara waldimierą; Minawota Marikie iszejusi nu Kuzmi tarnawa Krisztupuj Rokuj, pas ij budama, wirina mieżiu kruopus, iłaszina i wirała tris łaszus krauje isz sawa pirszta ipjauta, ąnt gała padieje ukinikuj Rokuj, katras suwalgies sudżiuwa ir mire. Magdelina dar apskunde Dowida Pusci Ginteniu sodo Ponios Szemiotienes giwenąnti, saki-
↕ p. 185-186 dama ij sużawiejus rajtoriu ir esąnt senu żawietoju wis kąn ↕ it ana mokąnt. Ta pati pasakoje Kazimierienę Wirszienę ręnkąnt szarmu sniegą, suspaudąnt i gniużius ir paskiaus kruszomis wisokius jawus gajszinąnt. Ta pati apskunde Odowienę su dukteri Iiwu, giwenąnti Dirwienusi po kunegu Siemoszku, ir sakie esąnt senu raganu wis kąn mokąnti, o kitas jos dukteris ar mok, sakies neżinąnti. Dar apskunde

išpažinimą šiais žodžiais: „Aš, jenerolas, žemiau ranką savą pridėjęs, pasisakau tuo išpažinimo surašymu šį 1696 m. mėnesio birželio 30 dienoj, dauggalintiems sūdžioms ir kitiems Žemaičiuose gyvenantiems bajorams matant, nuo p. Danieliaus Butvilos, valdymiero Dirvėnų dvaro, Kražių panų kliōštoriui prigulinčio, pavadintas. Jog visų pirma Laurynas Kuzmis žudomas gynės ir sakės nemokąs žavėti. Paskiau Magdelena Šaulienė, kaip be privertimo, taip ir žudoma, pirma pasisakė tarnavusi ponui Naikauskiui, per burtus iš apmaudo jo sveikatą atėmusi ir visus jo namus sužavėjusi. Meldė, kad ją paleistų, žadėdama išnovyti žavėjimus, bet p. Naikauskis nepaleido. Taipogi dvaro bandą pažvelgimu ir glostymu karvių sakės sužavėjusi, kad karvės nei pieno beduotų, nei veršių bevestų. O kad namiškiai bežavėjant ją sugrobė, tuojau pasisakė žavėjusi. Dar sakės sužavėjusi poną Jurgienę Gailevyčienę tame dalyke, kad, anai mirus, Gailevyčia vestų jos seserį, tuokart pas Gailevyčią tarnaujančią. Ta pati Magdelena apskundė Jūzupienę Šlepakienę ir jos dukterį Magdušę, gyvenanti po kunigu Siemoška Dirvėnuose, ir sakė esant sena ragana, katra sužavėjo arielkoj poną Butkevyčią, kad puspročiu pataptų, ką ir duktė žino. Ta pati išdavė Marikę Adomaitaitę, įnamaujančią pas Pocevyčią, p. Lauryno Daškevyčios žmogų, sakydama esant sena ragana. Stigavojo, jog ta Marikė, būdama pas Kuzmį, mokė jį žavėti, o tam nesimokant, jį patį sužavėjo taip, jog turėjo prie kaži ko Varniuose gydytis. O paskiau paėmė tą mokslą, tai šiaip, tai taip žavėjo; sužavėjo dar p. Butvilą, Dirvėnų dvaro valdymierą. Minavota Marikė, išėjusi nuo Kuzmio, tarnavo Kristupui Rokui, pas jį būdama, virino miežių kruopas, įlašino į viralą tris lašus kraujo, iš savo piršto įpjauto, ant galo padėjo ūkininkui Rokui, katras suvalgęs sudžiūvo ir mirė. Magdelena dar apskundė Dovydą Puscį, Gintenių sodoj ponios Šemetienės gyvenantį, sakydama jį sužavėjus raitorių ir esant senu žavėtoju, viską it ana mokant. Ta pati pasakojo Kazimierienę Viršienę renkant šarmų sniegą, suspaudžiant į gniužius ir paskiau krušomis visokius javus gaišinant. Ta pati apskundė Odovienę su dukteria Ieva, gyvenanti Dirvėnuose po kunigu Siemoška, ir sakė esant sena ragana, viską mokanti, o kitos jos dukterys ar moka, sakės nežinanti. Dar apskundė Petrienę

Petrienę Liżikienę Kirklusi, apej kurę szejp pasakoje, Kuneguj Jedze-
wicziuj Łuokies kamęndoriu esąnt, buk nuejusi i bażniczę, prijemusi
Szwęncziausi sakramęntą neridama imezgusi i skiepetą ir numon
parneszusi żawieima darbams. Dar tąn patę pasakoje lituo atejnąnt
szławus kiemą, wisus drabużius lig nuoga kuna ąnt gałwos sukiełus
ir tejp debesis i szalis iszgajniojus. Dar tąn patę Liżikienę żawieima
dalikams, sakie rinkus kierpes nu akmenu ir wirinus waboles. Taj
węn nepriwersta, żudoma ir deginama be atmajnos stigawoje. Tąn
pati meta Birziele mienese 30 d. Pons Daszkiewicze, senej ir nugis ap-
skustos Marikies Adomajtates, sawa żmogaus inumes, katra buwa i
Warnius iszsprukusi, isz tęn pargawes, Ponuj Butwiłaj lejdąnt, pirmu
↕ p. 186–187 szejpjau, paskiaus żudidams kłause, abudu sikiu ↕ pasisakie mokąnti
zawieti. Negana to, pati apskunde minavotą Kuzmi sakidama, mani
mokie ir pats mok żawieti: turiedams ąnt ko szirdi: ałuoje, oriełko,
walgiusi zawie żmones, kad isirgtum, sudżiutum, mirtum, nełajmiu
datirtum – mok żawieti, nes ira musu wiresniuoju, żawie jawus, mis-
zkus, undenis, ne węn darbajs, bet ir żwilkterieimu, kajpo żmones,
tejp ir giwolus kąn tinkamse. – Ta pati Marikie apskunde Kotrinę
Riszkiewiczatę, sakidama mokąnt żmones, gires, jawus ir undeni
żawieti. Dar pakaltina Baltramiejenę, Lesikienę, Kirklusi giwenąntę,
katrą sakie undeni isz wiena inda i kitą piłstalojęnt, sau żinomą żolę
imetąnt, tuo undeniu jawus szłakstąnt ir gadinąnt. Dar pakaltina Ka-
zimierienę Ujksnienę, katra buk rąnkiojusi nu mediu ir żolu rasą, o
paskiaus szłakstidama, żmones, jawus ir bąndą nowijusi. Minawots
Kuzmis buk mates renkąnt ir szłakstąnt, dar kajpo wiresnis mokies.
Matiusi ir Łucie Bałtramiejajte Nomszajte isz Kirklu, ir patę sakie su-
manąnt żawieti it kitas. Ta pati dar apkalbieje Dowida Pusci isz Gin-
teniu sodos, sakidama „senu dienu ira burtininks, kartu su Kuzmiu
↕ p. 187–188 ira musu wiresniuoju, abudu mumis ↕ wałda, daugiaus uż mumis
sumana żawieti, patiudu kąn tinkamu żawie, ir mums lejd tejp dari-
ti. Ta dar apkalbieje Juzupienę Szlapakienę ir jos dukteri Magdeliną,
tejpogi Martinienę Bekaulienę naszlę su dukteri, sakidama „Pernaj
Szwęnta Jona nakti Szlapakiene su dukteri isz sawa namu pro Kirklu
sodą, węnkart sumumis liekie i Szatrios kałną, o szin meta ar lie-
kie nežinau; nes Kuzmi sugawus asz parsigąndusi iszbiegau. Ta pati

Ližikienę Kirkliuose, apie kurią šiaip pasakojo. Kunigui Jedzevyčiai
Luokės kamendorium esant, būk nuėjusi į bažnyčią, priėmusi šven-
čiausią sakramentą, nerydama įmezgusi į skepetą ir namon parne-
šusi žavėjimo darbams. Dar tą pačią pasakojo, lytui ateinant, šlavus
kiemą, visus drabužius lig nuogo kūno ant galvos sukėlus ir taip
debesis į šalis išgainiojus. Dar tą pačią Ližikienę žavėjimo dalykams
sakė rinkus kerpes nuo akmenų ir virinus vaboles. Tai vien nepri-
versta, žudoma ir deginama be atmainos stigavojo. Tą patį metą
birželio mėnesio 30 d. ponas Daškevyčia, seniai ir nugis apskųstos
Marikės Adomaitaitės, savo žmogaus įnamės, katra buvo į Varnius
išsprukusi, iš ten pargavęs, ponui Butvilai leidžiant, pirma šiaipjau,
paskiau žudydamas klausė; abudu sykiu pasisakė mokanti žavėti.
Negana to, pati apskundė minavotą Kuzmį, sakydama: „Mane mokė
ir pats moka žavėti. Turėdamas ant ko širdį, aluje, arielkoj, valgiuose
žavėja žmones, kad įsirgtų, sudžiūtų, mirtų, nelaimių datirtų. Moka
žavėti, nes yra mūsų vyresniuoju, žavėja javus, miškus, vandenis ne
vien darbais, bet ir žvilgterėjimu, kaipo žmones, taip ir gyvulius, ką
tinkamas." Ta pati Marikė apskundė Kotryną Riškevyčaitę, sakyda-
ma mokant žmones, girias, javus ir vandenį žavėti. Dar pakaltino
Baltramiejienę Lesikienę, Kirkliuose gyvenančią, katrą sakė van-
denį iš vieno indo į kitą pilstaliojant, sau žinomą žolę įmetant, tuo
vandeniu javus šlakstant ir gadinant. Dar pakaltino Kazimierienę
Uiksnienę, katra būk rankiojusi nuo medžių ir žolių rasą, o paskiau
šlakstydama žmones, javus ir bandą novijusi. Minavotas Kuzmis
būk matęs renkant ir šlakstant, dar, kaipo vyresnis, mokęs. Mačiusi
ir Lucija Baltramiejaitė Nomšaitė iš Kirklių; ir pačią sakė sumanant
žavėti it kitas. Ta pati dar apkalbėjo Dovydą Puscį iš Gintenių sodos,
sakydama: „Senų dienų yra burtininkas, kartu su Kuzmiu yra mūsų
vyresniuoju, abudu mumis valdo, daugiau už mus sumano žavė-
ti, pačiudu ką tinkamu žavėja ir mums leidžia taip daryti." Ta dar
apkalbėjo Jūzupienę Šlepakienę ir jos dukterį Magdeleną, taipogi
Martynienę Bekaulienę, našlę su dukteria, sakydama: „Pernai šven-
to Jono naktį Šlepakienė su dukteria iš savo namų pro Kirklių sodą
vienkart su mumis lėkė į Šatrijos kalną, o šį metą ar lėkė – neži-
nau, nes, Kuzmį sugavus, aš persigandusi išbėgau." Ta pati Marikė

Marikie apkalbieje. Wasiukienę senąje po Poni Naruszewiczieni paszatrije giwenąntę, katrą sakie mokąnt żawieti, sugiebąnt iwajrioms żoliemis żmones susarginti, it kitas raganas.

Apskunde dar Jonienę Giedienę isz sodos Żemelienu, priderąntios Krażiu Panoms, sakidama mokąnt żawieti it kitas, bet tąn prisijkus ąnt żode palejdom. Apskunde tejpogi Skierdienę naszlę Ponej Białozorienej priderąntę, giwenąnti Birzinieniusi, sakidama ir tąn renkąnt rasą, i puodelus piłstalojęnt, jawus gadinąnt ir żmones kropąnt. Ta dar aptare jauną Korkienę Łuokie giwenąntę, katrą sakie ir żwilkterieimu luobąnt żawieti, o apmauduo paszokus walgiusi ir
↕ p. 188–189 gierimusi kąn norint negiera żmoniems ibrukti. Ta pati ↕ apkalbieje Abromienę Zokrastionienę senąje, sakidama tiek pat, kiek Korkienę mokąnt żawieti. Ta pati aptare Zakarioszienę Grabauskienę isz Warniu miesta, ir sakie esąnt pardietini, o żmones, jawus ir giwolus żawieti sugiebąnt.

Tąn patę 30 dieno Birziele, auksztiaus minawotims sudiems liepąnt, użnika żuditi (wzięta na tortury) Łucią Nomszienę isz Kirklu. Ta beżudoma, pasisakie mokąnti żawieti, o paskiaus paszaukie minawotąi Kuzmi sakidama „sens jau burtininks pasiżistu su juomi nu 18 metu, mokies is żawieti nu senoses Rukienes, katra mire ir luob łakioti su spindąntiomis kibirksztiemis. Ta pati Łucie aptare Petrienę Lesikienę sakidama „ana iszwidusi litu atejnąnt, nesz łaukon katełą ir apwert, dar kirwi i sieną ikiert ir tejp debesis iszgajnio. Ta pati aptare Dowida Pusci sakidama musu wiresnesis ir mumis mokie. Ta pati Łucie aptare Szlapakienę su dukteri Magduszi, abidwi saka mok żawieti, pernaj Szwęnta Jona nakti łakioje i Szatrię su kibirksztimis, auksztiaus uż kitas. Ta pati dar apkalbieje Jurgienę Kukszienę piowikienę isz Łuokies, sakidama ir mokąnt żawieti ir su raganoms
↕ p. 189–190 turęnt draugistę. ↕ Ta pati apskunde Motiejenę Trabienę isz Girkąntiu, sakidama, mok żawieti ir wira sawa apdawe, katras mire, o pati su wajkiu swetmoterawa. Ta pati apskunde Ęndruli Jurkszajti Pona Butlera isz Warputienu żmogu, sakidama żmones, giwolus ir jawus żawieti sugiebąnt. Dar aptare Adomienę Grozienę pa Nimikie ties Łuokies walstiu giwenąntę, katrą sakie mokąnt it kitas żawieti. Ta pati apskunde Telienę Kraucziene Patumszes walstiaus, jogieł mok

apkalbėjo Vasiukienę senąją, po ponia Naruševyčiene Pašatrijoj gyvenančią, katrą sakė mokant žavėti, sugebant įvairiomis žolėmis žmones susarginti it kitas raganas.

Apskundė dar Jonienę Gedienę iš sodos Žemalėnų, priderančios Kražių panoms, sakydama mokant žavėti it kitas, bet tą, prisiekus ant žodžio, paleidom. Apskundė taipogi Skerdienę, našlę, poniai Bialozorienei priderančią, gyvenančią Biržinėnuose, sakydama ir tą renkant rasą, į puodelius pilstaliojant, javus gadinant ir žmones kropiant. Ta dar aptarė jauną Korkienę, Luokėj gyvenančią, katrą sakė ir žvilgterėjimu žavėdavus, o, apmaudui pašokus, valgiuose ir gėrimuose ką norint negero žmonėms įbrukdavus. Ta pati apkalbėjo Abromienę zakristijonienę senąją, sakydama tiek pat, kiek Korkienę, mokant žavėti. Ta pati aptarė Zakarijošienę Grabauskienę iš Varnių miesto ir sakė esant perdėtine, o žmones, javus ir gyvulius žavėti sugebant.

Tą pačią 30 dienoj birželio, aukščiau minavotiems sūdžioms liepiant, užniko žudyti (wzięta na tortury) Luciją Nomšienę iš Kirklių. Ta bežudoma pasisakė mokanti žavėti, o paskiau pašaukė minavotąjį Kuzmį, sakydama: „Senas jau burtininkas, pasižįstu su juo nuo 18 metų, mokės jis žavėti nuo senosios Rukienės, katra mirė ir lakiodavo su spindinčiomis kibirkštimis." Ta pati Lucija aptarė Petrienę Lesikienę, sakydama: „Ana, išvydusi lytų ateinant, neša laukan katilą ir apverčia, dar kirvį į sieną įkerta ir taip debesis išgainioja." Ta pati aptarė Dovydą Puscį, sakydama: „Mūsų vyresnysis ir mus mokė." Ta pati Lucija aptarė Šlepakienę su dukteria Magduše – abidvi, sako, moka žavėti, pernai švento Jono naktį lakiojo į Šatriją su kibirkštimis, aukščiau už kitas. Ta pati dar apkalbėjo Jurgienę Kukšienę, pjovikienę iš Luokės, sakydama ir mokant žavėti, ir su raganomis turint draugystę. Ta pati apskundė Motiejienę Trabienę iš Girkančių, sakydama: „Moka žavėti ir vyrą savo apdavė, katras mirė, o pati su vaikiu svetmoteravo." Ta pati apskundė Endrulį Jurkšaitį, pono Butlerio iš Varputėnų žmogų, sakydama žmones, gyvulius ir javus žavėti sugebant. Dar aptarė Adomienę Grozienę, panumikėj ties Luokės valsčium gyvenančią, katrą sakė mokant it kitas žavėti. Ta pati apskundė Telienę kriaučienę Patumšės valsčiaus, jogel moka

żawieti żmones, jawus ir giwolus. Tąn sawą aptarimą kajp żudomas, tejp ir ąnt łauża padietas, wisas iszpażina, nie wiena isz aptartuju nelęnkdamas. Todieł budelis wisims apskustims ir Kuzmuj kaltibę darode.

Dieno 3 Liepas mienese to paties meta isz prizasties minawota apskundima, budeluj esąnt, Pons Martins Naruszewicze Inplęntu ragintos (podczaszy) P. Mikałojenej Szemiotienej noręnt, mąna (jeneroła) akisi liepe żuditi Dowida Pusci isz Ginteniu sodos, tris atwejus nu sudegintu raganu aptartą. O nors żudoms ginies ir sakies nesumanus żawieti, wienok kajpo nu motriszkuju apskustą, liepe sudeginti. Tąn pati diena P. Naruszewicziene isakie dwara priwej-
↕ p. 190–191 zietojuj, kad su ↕ grobes jos mergajtę Wasiukajtę nu raganu aptartą, cze atwestum. Katras atwedes pirmu żude, bet ta węn ginies ir sakies nemokąnti żawieti – tikt pasisakie wiena siki bażniczio par miszes kunegą sawa mislo paliginusi i giwoli – tejpogi buk radusi aulie sudżiuwusę warlę ir amżina atilsi sawa Ponuj Naruszewiczej meduoje padiejusi, kąn tuokart numiszkiej ir pamate; wienok tejp padariusi nedieł żawieima. Tejpogi bezudąnt atwikies cze Pridriks Butlers kłause par mąni jenerołą, bene gadina jo karwiu pieną, bet ta pasisakie jo bąndos niematiti nematiusi. Todieł asz Jenerołs kąn węn iszpażinima łajki girdiejau, wis taj tejsingaj suraszes, kajp pirmu jau buwom pasakiusis, isz Krażiu Panu wałstiaus kietures motriszkoses tris kartus apskustas, uż sudegintinas paskajtiem. Tejp isztarusis szędien rąnkas musu pridedam. Dirwienusi, metusi tukstąntę szesziszimtaj dewinesdeszimtis szesztusi. Liepas mienese 4 dieno. Pri tos isztarmes (dekreta) auksztiaus apraszitas, rąnką sawą pridiejau Teodors Powiłs Kownackis, rąnku sawa.

Pri tos isztarmes kajpo sude iszskirts Ęndriejus Stanisłous Gu-
↕ p. 191–192 żewskis. ↕

Prideriejau pri to rejkała ir sawą rąnką pridedu Aleksęndra Wacłaus Dowgiałło.

Tąn rejkałą parkratiniejau kajpo sude Jons Iszlewskis.

Mikołs, Petrus Gierzods P. buwes.

Prigulieies Łaurins Gużewskis.

Prigulieies Stapons Jurgis Dowgiałło.

žavėti žmones, javus ir gyvulius. Tą savą aptarimą, kaip žudomos, taip ir ant laužo padėtos, visos išpažino, nė vieno iš aptartųjų nelenkdamos. Todėl budelis visiems apskųstiems ir Kuzmiui kaltybę darodė.

Dienoj 3 liepos mėnesio to paties meto iš priežasties minavoto apskundimo, budeliui esant, ponas Martynas Naruševyčia Inplentų ragintojas (podczaszy), p. Mikalojienei Šemetienei norint, mano (jenerolo) akyse liepė žudyti Dovydą Puscį iš Gintenių sodos, tris atvejus nuo sudegintų raganų aptartą. O nors žudomas gynės ir sakės nesumanąs žavėti, vienok, kaipo nuo motriškųjų apskųstą, liepė sudeginti. Tą pačią dieną p. Naruševyčienė įsakė dvaro priveizėtojui, kad, sugrobęs jos mergaitę Vasiukaitę, nuo raganų aptartą, čia atvestų. Katras atvedęs pirma žudė, bet ta vien gynės ir sakės nemokanti žavėti; tik pasisakė vieną sykį bažnyčioj per mišias kunigą savo mislioj palyginusi į gyvulį, taipogi būk radusi auly sudžiūvusią varlę ir amžiną atilsį savo ponui Naruševyčiai meduje padėjusi, ką tuokart namiškiai ir pamatė; vienok taip padariusi ne dėl žavėjimo. Taipogi bežudant atvykęs čia Fridrikas Butleris klausė per mane, jenerolą, bene gadino jo karvių pieną, bet ta pasisakė jo bandos nė matyti nemačiusi. Todėl aš, jenerolas, ką vien išpažinimo laike girdėjau, visa tai teisingai surašęs, kaip pirma jau buvom pasakę, iš Kražių panų valsčiaus keturias motriškąsias, tris kartus apskųstas, už sudegintinas paskaitėm. Taip ištarę, šiandien rankas mūsų pridedam. Dirvėnuose, metuose tūkstantis šeši šimtai devynios dešimtys šeštuose, liepos mėnesio 4 dienoj. Prie tos ištarmės (dekreto), aukščiau aprašytos, ranką savą pridėjau Teodoras Povilas Kovnackis ranka savo.

Prie tos ištarmės, kaipo sūdžia, išskirtas Endriejus Stanislovas Guževskis.

Priderėjau prie to reikalo ir savą ranką pridedu Aleksandra Vaclovas Daugėla.

Tą reikalą perkratinėjau, kaipo sūdžia, Jonas Išlevskis.

Mykolas Petras Giežodas, p. buvęs.

Prigulėjęs Laurynas Guževskis.

Prigulėjęs Staponas Jurgis Daugėla.

Prigulieješ Stanisłous Kastąntinš Gierżodš r. s.
Prigulieješ Mikołs Jons Šugowdżs(85).

§. 248.

KUNEGAJ TAMI DALIKI TEJSDAREJS ARBA SUDIEMIS.

Metusi 1702 szejp atsitika: wiens Warniu kanauniks turieje Łuokies parakwio seną motiną, katrą žmonis paskiełbusis esąnt raganu i sudą patraukie. Ne mites kanauniks ne węn głaboje sudiu, kad palejstum, bet dar parasze pas Karalu Augusta II. kad gielbiedams jo motiną, tejktumes atsiusti, tejp wadinamą gielżies grometą. Karaluj tuokart nepasitikus Warszuwo, nespierej te pakluwa i jo rąnkas raszts kanaunika. O pakluwus, pakolej suskuba atlejsti grometą, tuotarpu inirti bajoraj, sudegina už raganą kanaunika motiną. Bajsej ipikies kanauniks, skundies Karaluj, o tas 5 d. Gieguźies 1703 m. budams miesti Marienburgi iszlejda wersołą, katruo pasakie, jog nu to lajka a) wisas raganas ir żawietojus, tur kunegaj suditi. b) szejpjau żmoniems żawietoju rejkałus parkratinieti, didelej użgine, c) użsakie jog bajoraj nekłausąntis tami daliki karalaus, ir żmones nekałtus żudąntis, uż kożną kartą turies użmokieti 1,000 węgriszku raudonuju. O mużikaj dresąntis tejp dariti, patis bus pakarti. Tam karalaus wersołuj iszejus, parsakiotojej uż mokąntius żawieti paskajtituju żmoniu, biszki nosis nuknabina, wienok butinaj ne lowies parsakioti. Mokits wiskups Juzups Karpis, 1737 m. iszlejda kiauraj i wisus Żemajtius rasztą, katrami pasisakie, kiekwieną nekunegą dresąnti żmones żawieimusi aptartus: płukiti, żuditi ir deginti: pats parsakiosis it razbajnikus. Noriedams dar łabjaus parsakiotojems ragą nułauźti ir żawieimus isznowiti, pasisakie: apkalbietojus żawieima dalikusi, pats nu to
↕p. 193–194 grieka teiszriszis, o kunegams ju isz ↕ 4riszti nedawe galibes – Nu to łajka kiekwienas pasakies koki nor żmogu mokąnt żawieti; nu paties wiskupa tegalieje gauti iszriszima. Tie pariedimaj dieł mażinima

(85) Tąn senu dieniu isztarmę, mokits prałots Prąnciszkus Krzyżanowskis,
↕p. 192–193 kažikami radęs mąn sutejkie. ↕

Prigulėjęs Stanislovas Kastantinas Giežodas r. s.
Prigulėjęs Mykolas Jonas Sugovdžas."[86]

§ 248

KUNIGAI TAME DALYKE TEISDARIAIS, ARBA SŪDŽIOMIS

Metuose 1702 šiaip atsitiko. Vienas Varnių kanauninkas turėjo Luokės parakvijoj seną motiną, katrą žmonės, paskelbę esant ragana, į sūdą patraukė. Nemitęs kanauninkas ne vien glabojo sūdžių, kad paleistų, bet dar parašė pas karalių Augustą II, kad, gelbėdamas jo motiną, teiktųsi atsiųsti taip vadinamą geležies gromatą. Karaliui tuokart nepasitikus Varšuvoj, nespėriai tepakliuvo į jo rankas raštas kanauninko. O pakliuvus, pakolei suskubo atleisti gromatą, tuo tarpu įnirtę bajorai sudegino už raganą kanauninko motiną. Baisiai įpykęs, kanauninkas skundės karaliui, o tas 5 d. gegužės 1703 m., būdamas mieste Marienburge, išleido versolą, katruo pasakė, jog nuo to laiko: a) visas raganas ir žavėtojus turi kunigai sūdyti, b) šiaipjau žmonėms žavėtojų reikalus perkratinėti dideliai užgynė, c) užsakė, jog bajorai, neklausantys tame dalyke karaliaus ir žmones nekaltus žudantys, už kožną kartą turės užmokėti 1000 vengriškų raudonųjų. O mužikai, drįstantys taip daryti, patys bus pakarti. Tam karaliaus versolui išėjus, persekiotojai už mokančius žavėti paskaitytųjų žmonių bišką nosis nuknabino, vienok būtinai nesiliovė persekioti. Mokytas vyskupas Jūzupas Karpis 1737 m. išleido kiaurai į visus Žemaičius raštą, katrame pasisakė kiekvieną nekunigą, drįstantį žmones, žavėjimuose aptartus, plukyti, žudyti ir deginti, pats persekiosiąs it razbaininkus. Norėdamas dar labiau persekiotojams ragą nulaužti ir žavėjimus išnovyti, pasisakė apkalbėtojus žavėjimo dalykuose pats nuo to grieko teišrišiąs, o kunigams jų išrišti nedavė galybės. Nuo to laiko kiekvienas, pasakęs kokį nors žmogų mokant žavėti, nuo paties vyskupo tegalėjo gauti išrišimą. Tie parėdymai dėl mažinimo numažino tame

[86] Tą senų dienų ištarmę mokytas pralotas Pranciškus Kšižanovskis, kaži kame radęs, man suteikė.

numażina tami daliki aptarimus; wienok butinaj neisznajkina: nestokoje dar bajsiu ir nemokitu żmoniu, katrie uż nieka turiedamis bażniczes S. ir karalistes istatimus, ne lowies żuditi użwis senu bobu mużikiu, uż raganas paskajtitu. Skaudieje szirdis taj matąnt mokitam wiskupuj Ąntonuj Tyszkiewiczej, bet negalieje ko wejkti, użwis su nemokitajs bajorajs. Ąnt gała 1752 m. par kunegu susirinkimą ajszkiej pasisakie: apskiełbus kami nor esąnt raganą, tujaus pasiusis tris iszmintingus kunegus, datirti ar aptartąje idiem gał paskajtiti uż raganą? Ir sutejksis jems wałdę, to rejkięnt apskusti, kałtą sudams pawietes. O ne kunegams i tus dalikus kiszties ne węn użgine, bet dar kisząntiusius tulid iszkiejkti żadieje(86). Tus istatimus wiskupams skiełbąnt, kunegaj daboje kad szejpjau żmones wargdieniu bobalu neżuditum, tie patis bepalaubos szaukie bażnicziosi: jog nier żawietoju ne raganu – jog aptarąntis tami daliki kokinor żmogu, bajsiausej draska jo szłowę arba garsmą, jog tie apkalbietojej neiszliks nu pragara, ąnt gała apszwietims Stanisłowuj Augustuj karalaujęnt ir musu szalie wisur paskides, darode Żemajtems, jog itikieims i żawieimus ira tikru neiszminti ir bjauriu wajsiu neapszwietima! Luob dar kartajs ir paskiaus paskielbti żmones esąnt kami nekami raganą; wienok isz priżasties tu kałbu, niewienos nieks nebżude, nebe degina. Metusi 1807 regies isz priżasties Prususi esąntes kares, didelej giwolej krita. Wiens Pona Giedgauda (prezydenta) isz Wałnuju sodos żmogus par kiaurą wasarą bąndos sawa isz miszka numon negindams, iłgaj swejką tebturieje. Rudenon linkon, ąnkrituj jau bęngąntes, lejda wienaj senutelej milszti karwelę. Ta każikumet pamiłżusi tare: „Diews żina ar iłgaj giers żmogielus dżiaukses swejką bundeli sawa!" Kieletą dienu nulejdus pradieje bąnda dwiesti. Ukininks taj iszwides tare: „oj taj boba ragana padare!" negana to, sugawes ję nuwede i dwarą ir apskunde. Dwarale waldimiers arba ekonoms, pirmu ję płukie, noriedams datirti ar tikraj ira raganu, paskiaus diże jos kajli, ąnt gała nu-
↕ p. 195–196 siun ↕ tei pawietes sudą. Bet tas numanidams bobą be kokiu żawieimu galiejus ligą i bąndą nuneszti, tujaus ję palejda. Rodos jog taj buwa wisusi Żemajtiusi pastars apskundims isz priżasties żawieima(87).

↕ p. 194–195 (86) Synodus Diaecesana Samogitiensis – Vilnae 1752. ↕
↕ p. 196–197 (87) Tąn pastarą daliką radau użraszitą Krażiu moksliniczes apraszimi. ↕

dalyke aptarimus, vienok būtinai neišnaikino. Nestokojo dar baisių ir nemokytų žmonių, katrie, už nieką turėdami Bažnyčios šventos ir karalystės įstatymus, nesiliovė žudyti užvis senų bobų mužikių, už raganas paskaitytų. Skaudėjo širdis, tai matant, mokytam vyskupui Antanui Tiškevyčiai, bet negalėjo ko veikti, užvis su nemokytais bajorais. Ant galo 1752 m. per kunigų susirinkimą aiškiai pasisakė, apskelbus kame nors esant raganą, tuojau pasiusiąs tris išmintingus kunigus datirti, ar aptartąją įdėm gali paskaityti už raganą. Ir suteiksiąs jiems valdžią, to reikiant, apskųsti kaltą sūdams pavieto. O nekunigams į tuos dalykus kištis ne vien užgynė, bet dar kišančiuosius tūlyd iškeikti žadėjo[87]. Tuos įstatymus vyskupams skelbiant, kunigai dabojo, kad šiaipjau žmonės vargdienių bobelių nežudytų, tie patys be paliaubos šaukė bažnyčiose, jog nėra žavėtojų nei raganų, jog aptariantys tame dalyke kokį nors žmogų baisiausiai drasko jo šlovę, arba garsmą, jog tie apkalbėtojai neišliks nuo pragaro. Ant galo apšvietimas, Stanislovui Augustui karaliaujant ir mūsų šaly visur paskydęs, darodė žemaičiams, jog įtikėjimas į žavėjimus yra tikra neišminčia ir bjauriu vaisium neapšvietimo! Dar kartais ir paskiau paskelbdavo žmonės esant kame ne kame raganą, vienok iš priežasties tų kalbų nė vienos niekas nebžudė, nebe degino. Metuose 1807, regis, iš priežasties Prūsuose esančios karės dideliai gyvuliai krito. Vienas pono Gedgaudo (prezydenta) iš Valnujų sodos žmogus, per kiaurą vasarą bandos savo iš miško namon negindamas, ilgai sveiką tebturėjo. Rudens linkan, antkryčiui jau bengiantis, leido vienai senutėlei milžti karvelę. Ta, kaži kuomet pamilžusi, tarė: „Dievas žino, ar ilgai geras žmogelis džiaugsis sveika bandele savo!" Keletą dienų nuleidus, pradėjo banda dvėsti. Ūkininkas, tai išvydęs, tarė: „Oi, tai boba ragana padarė!" Negana to, sugavęs ją, nuvedė į dvarą ir apskundė. Dvarelio valdymieras, arba ekonomas, pirma ją plukė, norėdamas datirti, ar tikrai yra ragana, paskiau dyžė jos kailį, ant galo nusiuntė į pavieto sūdą. Bet tas, numanydamas bobą be kokių žavėjimų galėjus ligą į bandą nunešti, tuojau ją paleido. Rodos, jog tai buvo visuose Žemaičiuose pastaras apskundimas iš priežasties žavėjimo[88].

[87] Synodus Diaecesana Samogitiensis – Vilnae 1752.
[88] Tą pastarą dalyką radau užrašytą Kražių mokslinyčios aprašyme.

PARSKIRIMAS 7.

Bażniczes pajunkimaj.

§. 249.

NAUJEJSIS METUSKAJTLUS.

Żemajtej nu gadines i Kristusa itikieima: tarnaudamis Diewuj, wisados użłajkie paprotius Rima Kataliku bażniczes, wienok nekurius kajpo retaj teatliektamus ir minietinus, kietu cze iszskajtiti:

Nauii Metuskajtlu (Kalęndoriu) Grigalaus XIII. popieżiaus darba, Żemajtiu wiskupiste pirma siki prijeme 1582 m. ir pagał to wisas
↕p. 197–198 szwęntes szwęntina lig 5 d. Rugpjutes 1799 m. Bet tąn meta ↕ Powiłuj I. Ciecoriuj noręnt, o Łaurinuj Littaj popieżiaus Piusa VI. pasiuntiniuj lejdąnt, sugriża pri senoje Metuskajtlaus. Dwiliką metu nulejdus, taj ira 9 dienu Sziłu, 1812 m. Prąncuzu Ciecorius Napoleons i musu żemę iżęngies, isakie wieł turieties naujoje Metuskajtlaus. Napoleonuj isz Lietuwos iszsprukus, Ciecorius Aleksęndra I. 2 d. Kowa, 1813 m. ąntru atweju senąi Żemajtems ibruka(88).

§. 250.

NAUI BAŻNICZES ISTATIMAJ APSKIELBTI.

Szeszioliktami ąmżie apskritos pasaules wiskupaj, miesti Trydenti atlika wisuotiną susirinkimą. Jo istatimus, Lanku diduomene 1564 m. miesti Parczowi sueimą łajkidama, prijeme ir liepe wisusi

(88) Kas meta spaudinas Kningele (Directorium) rodąnti, kajp kunegaj żemajtiu wiskupistes tur poterus kalbieti. Tedeuszus Bukaty Taspios wiskups ir Apiciołs, 1767 m. pirma siki prigała tos kningeles, surasze ipatingas szwęntes iwajriu bażnicziu. Wiskups Stapons Giedrajtis 1799 m. kiejtąntes metuskajtluj, paraszidina wieniszką dieł wisu kningelę, o pagał ipatingu swęntiu poterus kalbieti, nie liepti neliepe. Paskiaus senuojuj metuskajtluj butinaj isikieriejus; apęnt ipatingas szwęntes prigała pridurdina. Kitu wiskupistiu kunegaj ir lig
↕p. 198–199 musu gadines netur tu priduru. (*Isz rasztu wiskupa Stapona*). ↕

PERSKYRIMAS 7

Bažnyčios pajunkimai

§ 249

NAUJASIS METŲ SKAITLIUS

Žemaičiai, nuo gadynės į Kristų įtikėjimo tarnaudami Dievui, visados užlaikė papročius Rymo katalikų bažnyčios, vienok nekuriuos, kaipo retai teatliekamus ir minėtinus, ketu čia išskaityti.

Naująjį metų skaitlių (kalendorių), Grigaliaus XIII, popiežiaus, darbo, Žemaičių vyskupystė pirmą sykį priėmė 1582 m. ir pagal tą visas šventes šventino lig 5 d. rugpjūčio 1799 m. Bet tą metą, Poviliui I, ciesoriui, norint, o Laurynui Litai, popiežiaus Pijaus VI pasiuntiniui, leidžiant, sugrįžo prie senojo metų skaitliaus. Dvylika metų nuleidus, tai yra 9 dieną šilų 1812 m., Prancūzų ciesorius Napoleonas, į mūsų žemę įžengęs, įsakė vėl tūrėtis naujojo metų skaitliaus. Napoleonui iš Lietuvos išsprukus, ciesorius Aleksandra I 2 d. kovo 1813 m. antru atveju senąjį Žemaičiams įbruko[89].

§ 250

NAUJI BAŽNYČIOS ĮSTATYMAI APSKELBTI

Šešioliktame amžiuj apskrito pasaulio vyskupai mieste Tridente atliko visuotiną susirinkimą. Jo įstatymus Lenkų diduomenė, 1564 m. mieste Parčeve suėjimą laikydama, priėmė ir liepė visuose

[89] Kas metą spaudinas knygelė (Directorium), rodanti, kaip kunigai Žemaičių vyskupystės turi poterius kalbėti. Tadeušas Bukota, Tespijos vyskupas ir opiciolas, 1767 m. pirmą sykį prie galo tos knygelės surašė ypatingas šventes įvairių bažnyčių. Vyskupas Staponas Giedraitis, 1799 m. keičiantis metų skaitliui, parašydino vienišką dėl visų knygelę, o pagal ypatingas šventes poterius kalbėti nė liepti neliepė. Paskiau senajam metų skaitliui būtinai įsikerėjus, apent ypatingas šventes prie galo pridurdino. Kitų vyskupysčių kunigai ir lig mūsų gadynės neturi tų priedurų. (*Iš raštų vyskupo Stapono*).

karalistes kąmpusi apskielbti. Pirma siki Żemajtems jus apskielbe wiskups Wacłous Wierzbickis; nežinom wienok katrusi metusi. Tas skielbims nieka nemaczii. Wiskups Stanisłous Kiszka, matidams ne węn szejp żmones, bez ir kunegus, maż kąn apej jus teżinąnt, o dar mażiaus teużłajkąnt, 24 d. Bałąnde, 1622 m. isakie kunegams, par kiaurą metą, tuo itimpimu dienomis szwęntomis skielbti. O metams beskiełbąnt sukakus, liepe dar kad kunegaj tris atwejus: par kaledas, par sekmines ir zolu szwęntę, skajtitum żmoniems girdąnt tus istatimus. Warniu katedras bażniczio, tąn wiskupa isakimą atlika Motiejus Flascius, skielbies żode Diewa. Ąnt gała metusi 1636 wiskups Jurgis Tyszkiewicze, su wisajs kunegajs budams susirinkimi, dar siki tus istatimus prijeme, ir isakie kad kunegaj: par kaliedas, par welikas ir par Szwęntą Trajcę bażnicziosi skajtitum tas wietas istatimu, katras idiem wisi tur żinoti. Użwis żmoniems użsakaj netika; todieł ne wien turtingije, bet ir wargdienej, pates kietindamis
↕ p. 199–200 westi, luob melsti wiskupa, kad galietum be użsaku ap ↕ siejti. Nu 1840 m. wiskups Simons Giedrajtis buwa użsikirtes nie wiena tami daliki mełdąnte nekłausiti.

§. 251.

POPIEŻIAUS RASZTA APSKIELBIMAS.

Rasztą Urbona VIII. pirma siki prijeme Merkielis Giejszus Eliaszewicze wiskups 1630 m. pagał nora popieżiaus, skajtidina żmoniems tąn rasztą bażnicziosi didemie kietwergi; todieł ir wadinas grometu Wiszpaties wakarines (Bulla in coena Domini). Jurgis Tyszkiewicze wiskups, numanidams maż kam apej tąn grometą teatmenąnt, atlikdams treti kunegu susirinkimą (§. 238), liepe kunegams żemajtiszkaj iszgulditi ir skajtiti żmoniems girdąnt, ne tikt didemie kietwergi, bet ir par koźną didesnęję szwęnti. Susirinkims kietwirts dar wiena atwei skielbti isakie. Ąnt gała par pastarąi susirinkima Ąntons Tyszkiewicze wiskups, kąjp kałtajs ikała Pałąngos klebonuj, kad pajure giwentojems tąnkiej priwadżotum tąn wietą raszta, katro rejszkas, jog wisi grobstąntis ir wagąntis susikułusiu łajwu dajktus, ira nu
↕ p. 200–201 bażniczes S. iszkiejkti. ↕

karalystės kampuose apskelbti. Pirmą sykį Žemaičiams juos apskelbė vyskupas Vaclovas Viežbickis, nežinom vienok katruose metuose. Tas skelbimas nieko nemačijo. Vyskupas Stanislovas Kiška, matydamas ne vien šiaip žmones, bet ir kunigus mažką apie juos težinant, o dar mažiau teužlaikant, 24 d. balandžio 1622 m. įsakė kunigams per kiaurą metą tuo įtimpimu dienomis šventomis skelbti. O metams beskelbiant sukakus, liepė dar, kad kunigai tris atvejus – per Kalėdas, per Sekmines ir Žolių šventę – skaitytų, žmonėms girdint, tuos įstatymus. Varnių katedros bažnyčioj tą vyskupo įsakymą atliko Motiejus Flascijus, skelbėjas žodžio Dievo. Ant galo metuose 1636 vyskupas Jurgis Tiškevyčia, su visais kunigais būdamas susirinkime, dar sykį tuos įstatymus priėmė ir įsakė, kad kunigai per Kalėdas, per Velykas ir per šventą Traicę bažnyčiose skaitytų tas vietas įstatymų, katras įdėm visi turi žinoti. Užvis žmonėms užsakai netiko, todėl ne vien turtingieji, bet ir vargdieniai, pačias ketindami vesti, melsdavo vyskupo, kad galėtų be užsakų apsieiti. Nuo 1840 m. vyskupas Simonas Giedraitis buvo užsikirtęs nė vieno, tame dalyke meldžiančio, neklausyti.

§ 251

POPIEŽIAUS RAŠTO APSKELBIMAS

Raštą Urbono VIII pirmą sykį priėmė Merkelis Geišas Eliaševyčia, vyskupas, 1630 m., pagal norą popiežiaus skaitydino žmonėms tą raštą bažnyčiose didžiajame ketverge, todėl ir vadinas gromata Viešpaties vakarienės (Bulla in coena Domini). Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, numanydamas mažkam apie tą gromata teatmenant, atlikdamas trečią kunigų susirinkimą (§ 238), liepė kunigams žemaitiškai išguldyti ir skaityti, žmonėms girdint, ne tik didžiajame ketverge, bet ir per kožną didesniąją šventę. Susirinkimas ketvirtas dar vieną atveją skelbti įsakė. Ant galo per pastarąjį susirinkimą Antanas Tiškevyčia, vyskupas, kaip kaltais įkalė Palangos klebonui, kad pajūrio gyventojams tankiai privadžiotų tą vietą rašto, katroj reiškias, jog visi, grobstantys ir vagiantys susikūlusių laivų daiktus, yra nuo Bažnyčios šventos iškeikti.

§. 252.

ŁAJKS WELIKINIS.

Nu itikieima Żemajtiu i Kristusą, lig 1634 m. wiena nediele pirm, ąntra po weliku wisa pro wisu teskajties už welikini łajką; todieł kas giws galis nu werbu, lig prawadu nedielos turieje priejti pri kunega ir szwęncziausi Sakramentą priimti. Pakolej Żemajtiusi maż tebuwa żmoniu, tami nors trumpami łajki, kunegaj luob iszkłausiti wisu żmoniu sawa nusidieimus iszpažistąntiu: bet paskiaus szejminaj iwisus, o kunegu maż teesąnt; nie pawidałas nebuwa wisu apgalieti. Wiskups Jurgis Tyszkiewicze matidams pardaug trumpą teesąnt łajką, melde Urbona VIII. kad tejktumes pratęsti. Kajpogi popieżius atsiunte Rimi 24 d. Rugpiutes 1634 m. raszitą grometą (Breve), katruo dalejda dar wieną po prawadu pridurti nedielę, taj ira: kad welikinis łajks, kas meta tris nedieles patektum. Sziksztums Tiewa szwęntoje tejp mažusi dajktusi, ne patika wiskupuj; todieł ąntru atweju rasze pas popieżiu, kad welikini łajką pailgintum. O Urbons wieł atsiunte grometą Rimi 15 d. Sause 1636 m. raszitą da-
↕ p. 201–202 lejsdams par septinerius me ↕ tus, isztisą łajką nu pusiaugawe, lig sekminiu, skajtiti už welikini. Septinerims metams praejus, tas pats wiskups melde Inocenciusa X. kad ir tolaus lejstum łajką nu pusiaugawe lig sekminiu skajtiti už welikini, kąn tas ir dalejda, wieł lig septineriu metu. Ir tiems pasibęngus; wiskups Petrus Parczewskis, isz prizasties kariu, nebraszidams jau pas popieżiu, 1651 m. par kunegu susirinkimą pasakie, jog nu tos gadines, wisu wisi katalikaj, tur pri kunega priejti, nu pusiaugawe lig prawadu nedielos; nes tas łajks, te skajtos už weliku łajką. Ąnt gała Kryszpins Kirchstejns wiskups wieł pratęse weliku łajką, nu pusiaugawe lig sekminu. O nu tos gadines, lig pat dienu musu, be kokios atmajnas, tas pats łajks, skajtos už weliku łajką"(89).

↕ p. 202–203 (89) *Liber processuum*. Rąnkas raszts. ↕

§ 252

LAIKAS VELYKINIS

Nuo įtikėjimo žemaičių į Kristų lig 1634 m. viena nedėlia pirm, antra po Velykų viso provisa tesiskaitė už velykinį laiką, todėl kas gyvas galįs nuo Verbų lig pravadų nedėlios turėjo prieiti prie kunigo ir švenčiausią sakramentą priimti. Pakolei Žemaičiuose maž tebuvo žmonių, tame, nors trumpame, laike kunigai išklausydavo visų žmonių, savo nusidėjimus išpažįstančių, bet paskiau, šeimynai įvisus, o kunigų maž tesant, nė pavidalo nebuvo visų apgalėti. Vyskupas Jurgis Tiškevyčia, matydamas perdaug trumpą tesant laiką, meldė Urbono VIII, kad teiktųsi pratęsti. Kaipogi popiežius atsiuntė Ryme 24 d. rugpjūčio 1634 m. rašytą gromatą (breve), katra daleido dar vieną po pravadų pridurti nedėlią, tai yra, kad velykinis laikas kas metą tris nedėlias patektų. Šykštumas Tėvo šventojo taip mažuose daiktuose nepatiko vyskupui, todėl antru atveju rašė pas popiežių, kad velykinį laiką pailgintų. O Urbonas vėl atsiuntė gromatą, Ryme 15 d. sausio 1636 m. rašytą, daleisdamas per septynerius metus ištisą laiką nuo pusiaugavio lig Sekminių skaityti už velykinį. Septyneriems metams praėjus, tas pats vyskupas meldė Inocentijaus X, kad ir toliau leistų laiką nuo pusiaugavio lig Sekminių skaityti už velykinį, ką tas ir daleido vėl lig septynerių metų. Ir tiems pasibengus, vyskupas Petras Parčevskis, iš priežasties karių nebrašydamas jau pas popiežių, 1651 m. per kunigų susirinkimą pasakė, jog nuo tos gadynės visų visi katalikai turi prie kunigo prieiti nuo pusiaugavio lig pravadų nedėlios, nes tas laikas tesiskaito už Velykų laiką. Ant galo Krišpinas Kirchšteinas, vyskupas, vėl pratęsė Velykų laiką nuo pusiaugavio lig Sekminių. O nuo tos gadynės lig pat dienų mūsų be kokios atmainos tas pats laikas skaitos už Velykų laiką[90].

[90] Liber processuum. [135] Rankos raštas.

§. 253.

ATŁAJDĄJ.

Milestas arba łoskas dwasiszkąs Żemajtej wisados uż didi dajktą skajte; todieł ir wiskupaj kuo daugiaus norieje iszmelsti ju nu Tiewa szwęntoje. Abroms Wojna wiskups iszgawa nu popieżiaus atłajdus, szeszesdeszimtis szeszioms bażniczioms. Wiskups Jurgis Tyszkiewicze du kartu buwes Rimi, ligi dali daugieł bażniczioms atłajdus parweże. Ir kiti wiskupaj tami daliki nesnaude. Todieł szęndien nier niewienos żemajtiusi bażniczes, katra bęn kieleta szwęntiu su atłajdajs neszwęntintum. Wiskupuj Parczewskiuj popieżius dalejda, kas meta tris atwejus par gawienę sutejkti atlajdus toms bażniczioms, i katras żmones burejs gieb susiejti. Metusi 1747 wiskups Ąntons Tyszkiewicze, apskielbina isztiso wiskupistie, Benediktą XIV. popieżiu, sutejkus septinerius metus atłajdu, tiems, katrie miniedamis kas diena par wałąndą dajktus Diewa, mienesie karta ejt pri kunega ir szwęncziausi prijem sakramęntą. Tejpogi tiems katrie kitus moka, minieti dalikus tikieima. Tas pats wiskups 1760 m. Klemensuj XIII. lejdąnt, kożno parakwijes bażniczio lig 10 metu paskire wieną ałtorią, kad pas ji, atłajkitos miszes, ipatingaj gieluotum duszioms czistuo kięntąntims. O Sikstusus VI. 1778 m. Staponuj Giedrajtiuj wiskupuj noręnt, isznauje ałtorems tąn priwałumą sutejkie; nes dau-
↕ p. 203–204 gieł wietosi jau buwa iszsibengie. ↕

§. 254.

BELEUSZUS.

Didiausius atłajdus arba Beleuszą żemajtej użpelne ir atlika 1632 m. Urbonuj VIII. popieżiuj lejdąnt, o Merkieluj Giejszuj Eliaszewiczej musu wiskupu esąnt. Ąntrą kartą atlika 1650 m. Inocenciusuj X. lejdąnt, musu wiskupu buwa tuokart Jurgis Tyszkiewicze. Metusi 1665 atejus rasztuj nu Aleksęndras VII. wiskups Aleksęndra Sapieha, su wisajs żemajtejs beleuszą atlika. Dar 1759 m. Antonuj Tyszkiewiczej wiskupisti wałdąnt, atlika żemajtej beleuszą nu Klemensa

§ 253

ATLAIDAI

Mylistas, arba loskas, dvasiškas žemaičiai visados už didį daiktą skaitė, todėl ir vyskupai kuo daugiau norėjo išmelsti jų nuo Tėvo šventojo. Abromas Voina, vyskupas, išgavo nuo popiežiaus atlaidus šešios dešimtys šešioms bažnyčioms. Vyskupas Jurgis Tiškevyčia, du kartu buvęs Ryme, lygia dalia daugel bažnyčioms atlaidus parvežė. Ir kiti vyskupai tame dalyke nesnaudė. Todėl šiandien nėra nė vienos Žemaičiuose bažnyčios, katra bent keleto švenčių su atlaidais nešventintų. Vyskupui Parčevskiui popiežius daleido kas metą tris atvejus per gavėnią suteikti atlaidus toms bažnyčioms, į katras žmonės būriais geba susieiti. Metuose 1747 vyskupas Antanas Tiškevyčia apskelbino ištisoj vyskupystėj Benediktą XIV, popiežių, suteikus septynerius metus atlaidų tiems, katrie, minėdami kas dieną per valandą daiktus Dievo, mėnesy kartą eina prie kunigo ir švenčiausią priima sakramentą. Taipogi tiems, katrie kitus moko minėti dalykus tikėjimo. Tas pats vyskupas 1760 m., Klemensui XIII leidžiant, kožnoj parakvijos bažnyčioj lig 10 metų paskyrė vieną altorių, kad pas jį atlaikytos mišios ypatingai geliuotų dūšioms, čysčiuj kenčiančioms. O Sikstas VI 1778 m. [136], Staponui Giedraičiui, vyskupui, norint, iš naujo altoriams tą privalumą suteikė, nes daugel vietose jau buvo išsibengę.

§ 254

BELEUŠAS

Didžiausius atlaidus, arba beleušą, žemaičiai užpelnė ir atliko 1632 m., Urbonui VIII, popiežiui, leidžiant, o Merkeliui Geišui Eliaševyčiai mūsų vyskupu esant. Antrą kartą atliko 1650 m., Inocentijui X leidžiant; mūsų vyskupu buvo tuokart Jurgis Tiškevyčia. Metuose 1665 atėjus raštui nuo Aleksandros VII, vyskupas Aleksandra Sapiega su visais žemaičiais beleušą atliko. Dar 1759 m., Antanui Tiškevyčiai vyskupyste valdant, atliko žemaičiai beleušą, nuo Klemenso

XIII. apskiełbtą. Metusi 1769 i 1770 ligi dali beleuszą atłaajkie. Popieżiu tuokart buwa Benèďikts XIV. o musu wiskupu Jons Łopacinskis. Tam wiskupuj liepąnt, metusi 1774 kunegaj kiauraj po wisus żemajtius atlika missię, katrą senolej musu tebminawo ir nu jos metus ąmżiaus sawa susek(90). Pástarajsis beleuszus buwa 1828 m. wiskups Juzups Giedrajtis igijes tuokart popieżiaus Laona XII. rasztą lejdąnti beleuszą atlikti; paskire didioses bażniczes beleusza atłajdams, iszspaudina żemajtiszką kningele, pagał katros, beleusza łajki, kunegaj su żmoniemis melsties turieje, ąnt gała wisus paugusius pakwiete i tus didiausius atłajdus. Kajpogi nelika prastęmbusi żmogaus katras butum nebuwes beleuszi, ne węn wargdienej, bet ir diduomene skubieje pelniti milestą Diewa. Ukininkaj isz beleusza sugriżusis, iszlejda szejminą sawa. Kiekwienas, truka bażniczio pęnkies dienas, par katras: meldies, kłause pamoksłu, eje pri kunega ir pawargielus malde. Burej użkietiejusiu palejstuwiu, mines girtuklu, nemaż bediewiu nu daugieł metu ne i bażniczę ne pri kunega bewajksztiojusiu; tuokart su aszaromis pagriża pas Wieszpati Diewą sawą. Atminimuj to beleusza meta sztułpaj ir krizej pastatiti: Szaduwo, Widukles kapusi, ties Rassejnes ir lig sziolej tebrioksa.

§. 255

GIEBIEIMS I ATŁAJDUS WAJKSZTIOTI.

Nu pradios szesztioliktoje ąmżiaus lig musu gadines, żemajtej giebieje ir gieb wajksztioti i atłajdus. Użwis nor ejti i didęje Kałworię:
↕ p. 205–206 tąnkiej szejministej ligdamis su ukininkajs ałgą, isz ↕ rokuo sau kieletą dienu szienpiutie, kad galietum Kałworijes atłajdus użpelniti. Todieł prasidiejus nu pirmos dienos Liepas mienese, maż ne pardwi nedieli, nugis it senowie(91), buwo Kałworijo kas diena i deszimti tukstąntiu żmoniu, katrie par kiauras dienas ir naktis gist ir mełdas kałnus wajksztiodamis. Ąntons Tyszkiewicze wiskups 1742 m. klebonams: Mosiede, Skuoda, Pałągos, Gargżdu, Kartinas, Sałąntu,

↕ p. 204–205 (90) Liber processuum. ↕
↕ p. 206–207 (91) Descriptio Calvariae Samogitiae Vilnae 1648 an. ↕

XIII apskelbtą. Metuose 1769 ir 1770 lygia dalia beleušą atlaikė. Popiežium tuokart buvo Benediktas XIV, o mūsų vyskupu Jonas Lopacinskis. Tam vyskupui liepiant, metuose 1774 kunigai kiaurai po visus Žemaičius atliko misiją, katrą senoliai mūsų tebminavoja ir nuo jos metus amžiaus savo suseka[91]. Pastarasis beleušas buvo 1828 m. Vyskupas Jūzupas Giedraitis, įgijęs tuokart popiežiaus Leono XII raštą, leidžiantį beleušą atlikti, paskyrė didžiąsias bažnyčias beleušo atlaidams [138], išspaudino žemaitišką knygelę, pagal katrą beleušo laike kunigai su žmonėmis melstis turėjo, ant galo visus paaugusius pakvietė į tuos didžiausius atlaidus. Kaipogi neliko prastembusio žmogaus, katras būtų nebuvęs beleuše; ne vien vargdieniai, bet ir diduomenė skubėjo pelnyti mylistą Dievo. Ūkininkai, iš beleušo sugrįžę, išleido šeimyną savo. Kiekvienas truko bažnyčioj penkias dienas, per katras meldės, klausė pamokslų, ėjo prie kunigo ir pavargėlius maldė. Būriai užkietėjusių paleistuvių, minios girtuoklių, nemaž bedievių, nuo daugel metų nei į bažnyčią, nei prie kunigo bevaikščiojusių, tuokart su ašaromis pagrįžo pas Viešpatį Dievą savą. Atminimui to beleušo meto stulpai ir kryžiai, pastatyti Šeduvoj, Viduklės kapuose, ties Raseiniais, ir lig šiolei tebriogso.

§ 255

GEBĖJIMAS Į ATLAIDUS VAIKŠČIOTI

Nuo pradžios šešioliktojo amžiaus lig mūsų gadynės žemaičiai gebėjo ir geba vaikščioti į atlaidus. Užvis nori eiti į didžiąją kalvariją. Tankiai šeimynysčiai, lygdami su ūkininkais algą, išrokuoja sau keletą dienų šienpjūtėj, kad galėtų Kalvarijos atlaidus užpelnyti. Todėl, prasidėjus nuo pirmos dienos liepos mėnesio, mažne per dvi nedėli nugis, it senovėj[92], buvoja Kalvarijoj kas dieną į dešimtį tūkstančių žmonių, katrie per kiauras dienas ir naktis giesta ir meldžias, kalnus vaikščiodami. Antanas Tiškevyčia, vyskupas, 1742 m. klebonams Mosėdžio, Skuodo, Palangos, Gargždų, Kartenos, Salantų, Žagarės,

[91] Liber processuum. [137]
[92] Descriptio Calvariae Samogitiae Vilnae 1648 an.

Żagares, Akmenes, Papile, Kurszienu, Szaukienu, ir wisims artiaus Kałworijes giwenąntims; liepe kas meta wajksztioti i didęje Kałworiję su parakwioms. Dar padieje kad klebons wiena siki tejp neatiejes, mokietum Dominikonims 50 timpu (9. r. s.). O tiems isakie uż tus piningus tajsiti kałnu kopliczes. Kajpogi klebonaj wiskupuj liepąnt, surinkusis buri sawa parakwijes żmoniu; su bugnajs, patruboczejs, papartejs, ałtorelejs ir wisu bażniczes iszkilmi, luob kielauti i atłajdus *Apłąnkima Motinos Diewa*. Papartius stipri jaunikajtej, giebieje rajti neszti. Dominikonis pajuti kokię nor parakwiję atkielaujęnt, iszejdawa i łaukus sutikti. I miesteli iejnąnt, jaunikajtej papartius wirpina, bugnajs musze, patruboczius pute, ir isz szaudiklu szaudie; o senej su motriszkosims atsispirdamis giedoje ir szaukie; nes juo katra parakwije su didesniu trąnksmu i miesteli ieje, tuo didesne buwa garbie. Kiekwienas klebons kieletą dienu Kałworijo sutrukies, tu pati ejłu su sawajsejs, numon griża. I sawa parakwejes bażniczę wisas buris parejes, palika minawotoses pabukles, pałajmina Wieszpati Diewa, uż swejkato atliktą kielonę ir numon kioblina.

Tas pats wiskups Ąntons 24 d. 1752 m. isakie, kad parakwijes nu Kałworijos tolemas: kajpotaj, Grinkiszkies, Betigałas, Ejrogałas, Butkiszkiu, Czekiszkies, Rassejniu, Widukles, Nemaksztiu, Sziaulienu ir Krakiu; su sawa klebonajs ir ligi bażniczes iszkilmi, wajksztiotum kas meta i Szidławą, pirmuoses tris dienas szwęntes *Użgimima Motinos Diewa* atlikli. O parakwijes: Krażiu, Kałtinienu, Kurtuwienu, Radzwiliszkies, Titawienu, Bejsogałas, Ligumu, Smilgiu, Użwęntes, Sziaulu, Łaukuwos, Wilkijos, Joswajniu, Girtkalne ir Surwiliszkies, kad tu pati ejłu wajksztiotum i Szidławą tris pastaroses dienas mina-
↕ p. 207–208 woto ↕ ses szwęntes atlikti. Kiekwienas klebons tąn wiskupa istatimą parżęngies, turieje mokieti 20 węgriszkuju raudonuju szpitoliems.

Nier tejp diewobajminga darba, katro żmones ąnt pikta neapwerstum. Tas pats nutika ir su szwęntoms kieloniems. Żmones użwis atstiu nu Kałworijos ar Szidława parakwiju, nestęngusis wienu dienu i wietą nuejti, mażne wisumet nakwoje pas karczemas: po miszkus burejs be nakwodamis, kartajs luob pasigierti ir daugiaus ko pikta padariti. Jaunikajtej noriedamis didesne trąnksma, idrisa szauditi ir bażnicziosi. Wis taj datires wiskups Jons Łopacinskis 1763 m. butinaj

Akmenės, Papilės, Kuršėnų, Šaukėnų ir visiems, arčiau Kalvarijos gyvenantiems, liepė kas metą vaikščioti į didžiąją kalvariją su parakvijomis. Dar padėjo, kad klebonas, vieną sykį taip neatėjęs, mokėtų dominikonams 50 timpų (9 r. s.). O tiems įsakė už tuos pinigus taisyti kalnų koplyčias. Kaipogi klebonai, vyskupui liepiant, surinkę būrį savo parakvijos žmonių, su būgnais, patrūbočiais, paparčiais, altorėliais ir visa bažnyčios iškilme keliaudavo į atlaidus Aplankymo Motinos Dievo. Paparčius stiprūs jaunikaičiai gebėjo raiti nešti. Dominikonai, pajutę kokią nors parakviją atkeliaujant, išeidavo į laukus sutikti. Į miestelį įeinant, jaunikaičiai paparčius virpino, būgnais mušė, patrūbočius pūtė ir iš šaudyklių šaudė, o seniai su motriškosiomis atsispirdami giedojo ir šaukė, nes juo katra parakvija su didesniu tranksmu į miestelį įėjo, tuo didesnė buvo garbė. Kiekvienas klebonas, keletą dienų Kalvarijoj sutrukęs, ta pačia eile su savaisiais namon grįžo. Į savo parakvijos bažnyčią visas būrys parėjęs, paliko minavotuosius pabūklus, palaimino Viešpatį Dievą už sveikatoj atliktą kelionę ir namon kioblino.

Tas pats vyskupas Antanas 24 d. 1752 m. įsakė, kad parakvijos, nuo Kalvarijos tolimos, kaipo tai: Grinkiškio, Betygalos, Ariogalos, Butkiškės, Čekiškės, Raseinių, Viduklės, Nemakščių, Šiaulėnų ir Krakių, su savo klebonais ir lygia bažnyčios iškilme vaikščiotų kas metą į Šidlavą pirmąsias tris dienas šventės Užgimimo Motinos Dievo atlikti. O parakvijos Kražių, Kaltinėnų, Kurtuvėnų, Radviliškio, Tytuvėnų, Baisogalos, Lygumų, Smilgių, Užvenčio, Šiaulių, Laukuvos, Vilkijos, Josvainių, Girkalnio ir Surviliškio kad ta pačia eile vaikščiotų į Šidlavą tris pastarąsias dienas minavotosios šventės atlikti. Kiekvienas klebonas, tą vyskupo įstatymą peržengęs, turėjo mokėti 20 vengriškųjų raudonųjų špitolėms.

Nėra taip dievobaimingo darbo, katro žmonės ant pikto neapverstų. Tas pats nutiko ir su šventomis kelionėmis. Žmonės, užvis atsčių nuo Kalvarijos ar Šidlavos parakvijų, nestengę viena diena į vietą nueiti, mažne visuomet nakvojo pas karčemas; po miškus būriais benakvodami, kartais pasigerdavo ir daugiau ko pikto padarydavo. Jaunikaičiai, norėdami didesnio tranksmo, įdrįso šaudyti ir bažnyčiose. Visa tai datyręs, vyskupas Jonas Lopacinskis 1763 m. būtinai

užgine tokiu budu kielauti i atłajdus. Nu to łajka žmones; dwijau, trisu, kajp tinkantis eje i atłajdus, ir newienam rodies kunegus kartu su žmoniemis niekumet nebkielausęnt: Tuotarpu wiskups Stapons Giedrajtis, noriedams atlikti su didiausi iszkilmi apkiepurieima Szidławos abrozi Motinos Diewa, 1753 metusi isakie parakwijoms: Rassejniu, Sziaulu, Sziaulienu, Kielmes, Surwiliszkies, Nemaksztiu ir Kražiu, kartu su sawa klebonajs atwikti i Szidławą pirma diena
↕ p. 208–209 szwęntes Marios Panos užgimima. Parakwijoms: Krakiu, ↕ Joswajne, Betigałas, Ejrogałas, Grinkiszkies, Paszuszwe ir Bejsogałas, liepe atejti ąntrą dieną tos patios szwęntes. O parakwijoms: Szaduwos, Tituwienu, Girtkalne, Kałtinienu, Lolu ir Liduwienu tretę dieną. Dar isakie kiekwienaj parakwijej atsiwesti i dwideszimti wajkielu ir tiek pat mažu mergielu dajlej apdaritu: tie kartu su kunegajs i dwi ejli sustatiti, wajksztioje apsukuo bažniczes dieno apkiepurieima. Klebonaj wiskupa isakimą dieł likima atlika; wienok nu to łajka wiskupaj niekumet kunegams neblejda tejp kielauti.

§. 256.

EJSINA PRI SZIETRU.

Wiskupa Merkiele Giedrajte ir Giejsza Eliaszewiczes gadinie, par wajnikus szioki ejłu žmones wajksztioje pri szietru. Wisupirmu eje wiriszkije giedodamis, paskiaus motriszkoses; wisi turiejos rąnkosi uždegtas waszka žwakies isz numu atnesztas. Ikąndęn paskuo motriszkuju eje dwim ejlim gražej apdariti praskusteriejusis wajkaj, mergieles ir wajkielej – wieni ir ąntri neszies rąnkosi, auksa taures, toriełkieles arba patentus ir kitus indus bažniczes. Ąnt gała
↕ p. 209–210 ties pat szwęn ↕ cziausiu Sakramęntu, eje kunegaj su žwakiems, misziu drabužejs apsiwałkstiusis. Jurgis Tyszkiewicze wiskups, užgine wajkams bažniczes indus bedaliti, ir isakie tun wieto iduoti jems žwakieles. Iłgajniu ta ejła butinaj pragajsza: rąndam rasztusi dar Sapiehuj musu wiskupu esąnt, žmones kur pakluk wajksztiojus. Szęndien taj szwęntej atejus, bili sausą orą mata, parsiwež isz wakara jaunu berzalu, papuosz tajs bažniczę ir numus sawa. Su žini klebona,

užgynė tokiu būdu keliauti į atlaidus. Nuo to laiko žmonės dviese, trise, kaip tinkami, ėjo į atlaidus, ir ne vienam rodės kunigus kartu su žmonėmis niekuomet nebkeliausiant. Tuo tarpu vyskupas Staponas Giedraitis, norėdamas atlikti su didžiausia iškilme apkepurėjimą Šidlavos abrozde Motinos Dievo, 1753 metuose įsakė parakvijoms Raseinių, Šiaulių, Šiaulėnų, Kelmės, Surviliškio, Nemakščių ir Kražių kartu su savo klebonais atvykti į Šidlavą pirmą dieną šventės Marijos Panos užgimimo. Parakvijoms Krakių, Josvainių, Betygalos, Ariogalos, Grinkiškio, Pašušvio ir Baisogalos liepė ateiti antrą dieną tos pačios šventės. O parakvijoms Šeduvos, Tytuvėnų, Girkalnio, Kaltinėnų, Liolių ir Lyduvėnų – trečią dieną. Dar įsakė kiekvienai parakvijai atsivesti į dvi dešimti vaikelių ir tiek pat mažų mergelių, dailiai apdarytų; tie, kartu su kunigais į dvi eili sustatyti, vaikščiojo apsukui bažnyčios dienoj apkepurėjimo. Klebonai vyskupo įsakymą dėl likimo atliko, vienok nuo to laiko vyskupai niekuomet kunigams nebleido taip keliauti.

§ 256

EISENA PRIE ŠĖTRŲ

Vyskupo Merkelio Giedraičio ir Geišo Eliaševyčios gadynėj per Vainikus šiokia eile žmonės vaikščiojo prie šėtrų. Visų pirma ėjo vyriškieji giedodami, paskiau motriškosios; visi tūrėjos rankose uždegtas vaško žvakes, iš namų atneštas. Įkandin paskui motriškąsias ėjo dviem eilėm gražiai apdaryti praskusterėję vaikai, mergelės ir vaikeliai, vieni ir antri nešės rankose aukso taures, torielkėles, arba patentus, ir kitus indus bažnyčios. Ant galo ties pat švenčiausiu sakramentu ėjo kunigai su žvakėmis, mišių drabužiais apsivalkstę. Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, užgynė vaikams bažnyčios indus bedalyti ir įsakė tų vietoj įduoti jiems žvakeles. Ilgainiui ta eilė būtinai pragaišo; randam raštuose, dar Sapiegai mūsų vyskupu esant, žmones kur pakliūk vaikščiojus., Šiandien, tai šventei atėjus, bile sausą orą mato, parsiveža iš vakaro jaunų berželių, papuošia tais bažnyčią ir namus savo. Su žinia klebono šventoriuj ar miestely vakarop šėtras

szwętoruo ar miestelie wakarop sžietras praded dirbti – ismejgsta i żemę daugibę berzalu; paděd koki nor suołą, pakabęn abrozdą, apdąngsta suołą drobuliems, ąnt ałtoriu pastata żwakies ir tejp padirb szietrą. Rita meta suważiuo daug kunegu, susirenk mines żmoniu, jaunumene użwis tuokart gieb puoszties. Sumaj bęngąntes, jaunikajtej lig łajku bruzd isz bażniczes, su papartejs, bugnajs ir kitajs dalikajs iszkilmej priderąntejs. Motriszkoses bogin łaukon altorelus. Ejsinaj prasidiejus, wiens ar du didżiunu wed kunegą szwęncziausi sakramentą nesząnti; kartajs szeszi wajkaj priskabiusis kiocelus żidąntiu żolu, pakarcziuo mietlo kuneguj pokojes. O mines żmoniu
↕p. 210–211 ejn be kokios ejłos giedodamas ir garbindamas Diewą. ↕

§. 257.

EJSINA APLINK BAŻNICZĘ.

Wiskups Horains 1727 m. nesgąnduodamos, kad źmones pardaug su szwęncziausu Sakramęntu nesugustum, atejus metu szwętiems telejda Wieszpati Diewą neszti aplink bażniczę, woz prisz didioses miszes arba sumą, o par pirmą ir ąntrai niszpara, to dariti nelejda. Musu gadinie ałtajdams esąnt, kunegaj neszio apsukuo bażniczes szwęncziausi Sakramęntą, tris atwejus: par du niszparu ir par sumą.

§. 258.

NESZIMS SZWĘNCZIAUSE SAKRAMĘNTA PRI LIGONU.

Septinioliktami ąmżie pri ligonu tolie nu bażniczes giwenąntiu, żemajtiu kunegaj neszioje szwęncziausi Sakramęntą it dabarczuo, taj ira: kunegs bałtajs drobinejs ąntsiwilkies, o kąn rejkięnt pajemęs, wadowuj warpeli skąmbinąnt, eje arważiawa i tąn butą, katro ligons tipsoje. Bet ligonie artie bażniczes esąnt, wisupirmu warpininks
↕p. 211–212 suskąmbina didii warpą – żmones iszgirdusis jo ↕ bałsą skubieje i bażniczę, paskiaus kunegs drobinejs apsimowes ir kapu ąntsisiautes; jeme su sawim dwi hostii, wieną kietęndams ligonie atiduoti,

pradeda dirbti: įsmeigsto į žemę daugybę beržėlių, padeda kokį nors suolą, pakabina abrozdą, apdangsto suolą drobulėmis, ant altoriaus pastato žvakes – ir taip padirba šėtrą. Ryto metą suvažiuoja daug kunigų, susirenka minios žmonių, jaunuomenė užvis tuokart geba puoštis. Sumai bengiantis, jaunikaičiai lig laiku bruzda iš bažnyčios su paparčiais, būgnais ir kitais dalykais, iškilmei priderančiais. Moteriškosios bogina laukan altorėlius. Eisenai prasidėjus, vienas ar du didžiūnu veda kunigą, švenčiausią sakramentą nešantį, kartais šeši vaikai, priskabę kiocelius žydinčių žolių, pakarčiui mėtlioja kunigui po kojų. O minios žmonių eina be kokios eilės, giedodamos ir garbindamos Dievą.

§ 257

EISENA APLINK BAŽNYČIĄ

Vyskupas Horainas 1727 m., nesganduodamos, kad žmonės per daug su švenčiausiu sakramentu nesugustų, atėjus metų šventėms, teleido Viešpatį Dievą nešti aplink bažnyčią vos prieš didžiąsias mišias, arba sumą, o per pirmą ir antrąjį nišparą to daryti neleido. Mūsų gadynėj, atlaidams esant, kunigai nešioja apsukui bažnyčios švenčiausią sakramentą tris atvejus: per du nišparu ir per sumą.

§ 258

NEŠIMAS ŠVENČIAUSIO SAKRAMENTO PRIE LIGONIŲ

Septynioliktame amžiuj prie ligonių, toli nuo bažnyčios gyvenančių, Žemaičių kunigai nešiojo švenčiausią sakramentą it dabarčiui, tai yra kunigas, baltais drobiniais antsivilkęs, o ką reikiant paėmęs, vadovui varpelį skambinant, ėjo ar važiavo į tą butą, katroj ligonis typsojo. Bet ligoniui arti bažnyčios esant, visų pirma varpininkas suskambino didįjį varpą; žmonės, išgirdę jo balsą, skubėjo į bažnyčią, paskiau kunigas, drobiniais apsimovęs ir kapa antsisiautęs, ėmė su savim dvi ostiji, vieną ketindamas ligoniui atiduoti, o antrą

o ąntrą apęnt i bażniczę parneszti. Isz bażniczej iszejnąnt żmones isztępmpusis ąnt juomi brągieli, wede giedodamis i pat ligonies numus. Kuneguj kąn rejkięnt atlikus, ligi dali po bragielu, giedodamis wede ij apęnt i bażniczę. Metusi 1620 wiskupuj Stanisłowuj Kiszkaj mełdąnt, Prąnciszkus Diotellewius wiskups S. Anioła, Powiła V. popieżiaus pas Karalu Zygmunta III. pasiuntinis; żemajtems tejp kunegą pas ligoni wedąntims, sutejkie 45 dienas atłajdu, uż kożną kartą. Musu gadinie żmones sodosi isirgusis, atłejd kuneguj ne węn żodi; bet ir dwetą arklu su ratajs. Kunegujważiuojęnt, ważnicze skąmbin warpeli, o żmones jo bałsą girdiedamis puł ąnt kielu. Kunegs kąn rejkięnt atlikies su tuo patiu weżimu griszt numon. Rudinejs ir pawasarejs, kartajs atsiejt gieradiejems ir rajtims pri ligonu joti. Artie ligonie sergąnt, kunegs ejn piesti, o wadous su żwaki ir warpelu, ejn
↕p. 212–213 pirmu. ↕

§. 259.

PŁAKIMOS BAŻNICZIOSI.

Kita karta wisi katalikaj giebieje uż sawa nusidieimus patis sawi szwejsti. Swetimoms szaliems tąn paproti pametus, Żemajtej iłgaj dar nemete. Kajpogi wisi płakties norędis, użwis didioje nedielo, bażniczio sawa parakwijes luob ejti i parejnamąje zokrastiję, wirszutinius drabużius nuwiłkti ir majszajs apsimaustiti. Tie majszaj buwa erti dęngie wisa kuna żmogaus, tikt rąnkoms, nosie, łupoms ir akims buwa prapjautas skiles, o nugaro ticzioms prakirpts prarieżuks. Ilindusis i tokius majszus, jemies szikszogalus arba strikgalus ir sustoje i dwi ejli. Tujaus wadous križiu pagawes, żęngie par slęnksti, o wisi jo pasekiejej ikąndęn twilina. Didioje pertniczio atejusis pas grabą Kristaus, o kitusi łajkusi widurie bażniczes sukłaupusis, pirmu biszkieli meldies, paskiaus wadous skajte bałsu septines psalmes Dowida, kiekwieną ejlelę parskajtes truputi apsistoje, o tuotarpu majszuotije diże mażne nuogas sawa pakałas. Tejp wadous psalmes
↕p. 213–214 parskajtes, kalbieje litanią wisu szwęntu, o majszuotije atsaki ↕ damis *melskies uż mus;* węn rajże sau par kuprą, nekurie tejp stiprej, jog ir kraus tekieje. Iszsipierusis griża i zokrastiję, padiei majszus ir

apent į bažnyčią parnešti. Iš bažnyčios išeinant, žmonės, ištempę ant jo bragelį, vedė giedodami į pat ligonio namus. Kunigui ką reikiant atlikus, lygia dalia po brageliu giedodami vedė jį apent į bažnyčią. Metuose 1620 vyskupui Stanislovui Kiškai meldžiant, Pranciškus Diotelevijus, vyskupas šv. Aniolo, Povilo V, popiežiaus, pas karalių Zigmantą III pasiuntinys, žemaičiams, taip kunigą pas ligonį vedantiems, suteikė 45 dienas atlaidų už kožną kartą. Mūsų gadynėj žmonės, sodose įsirgę, atleidžia kunigui ne vien žodį, bet ir dvejetą arklių su ratais. Kunigui važiuojant, važnyčia skambina varpelį, o žmonės, jo balsą girdėdami, puola ant kelių. Kunigas, ką reikiant atlikęs, su tuo pačiu vežimu grįžta namon. Rudenimis ir pavasariais kartais atsieina geradėjams ir raitiems prie ligonių joti. Arti ligoniui sergant, kunigas eina pėsčia, o vadovas su žvake ir varpeliu eina pirma.

§ 259

PLAKIMOS BAŽNYČIOSE

Kitą kartą visi katalikai gebėjo už savo nusidėjimus patys save šveisti. Svetimoms šalims tą paprotį pametus, Žemaičiai ilgai dar nemetė. Kaipogi visi, plaktis norintys, užvis didžiojoj nedėlioj, bažnyčioj savo parakvijos eidavo į pereinamąją zakristiją viršutinius drabužius nuvilkti ir maišais apsimaustyti. Tie maišai buvo erti, dengė visą kūną žmogaus, tik rankoms, nosiai, lūpoms ir akims buvo prapjautos skylės, o nugaroj tyčiomis prakirptas prarėžiukas. Įlindę į tokius maišus, ėmės šikšnogalius, arba strikgalius, ir sustojo į dvi eili. Tuojau vadovas, kryžių pagavęs, žengė per slenkstį, o visi jo pasekėjai įkandin tvylino. Didžiojoj pertnyčioj atėję pas grabą Kristaus, o kituose laikuose vidury bažnyčios suklaupę, pirma biškelį meldės, paskiau vadovas skaitė balsu septynias psalmes Dovydo, kiekvieną eilelę perskaitęs, truputį apsistojo, o tuo tarpu maišuotieji dyžė mažne nuogas savo pakalas. Taip vadovas, psalmes perskaitęs, kalbėjo litaniją visų šventų, o maišuotieji, atsakydami *melskis už mus,* vien raižė sau per kuprą, nekurie taip stipriai, jog ir kraujas tekėjo. Išsipėrę grįžo į zakristiją, padėję maišus ir apent savotiškai apsidarę,

apęnt sawotiszkaj apsidariusis, eje kur tinkamis. Tam buriuj sawą darbą atlikus, kits iszeje i bàżniczę ir tejp dare par kiauras dienas. Wiskupuj Staponuj Giedrajtiuj, nepatikà toks żmoniu elgimos, todieł 1779 m. isakie kunegams, kad pejktum tąn paproti, o paskiaus użgine majszus beduoti. O żmonis wisumet kłausąntis bałsa dwasiszkos wiresnibes, butinaj lowies kajli sawa diżti(92).

§. 260.

PŁAKIMS NUSIDIEJUSIU.

Senowie klebonaj pajutusis kokiemnor wargdieniuj parakwijo szwęntomis dienomis i bażniczę nejtąnt, żwejojęnt, darbą dirbąnt ir su żidajs i kieli ważuojęnt, luob par deszimtininkus atwedinti i szpitolę, kieletą dienu badu stapinti, ąnt gała kajp węn rejkięnt kajli iszdirbusis, numon atlejsti. Tejpogi gawusis żodi kokię nor mergajtę nusidiejus, wajkiną palejstuwaujęnt ir żmogu patę wedusi swetmoteraujęnt; giebieje apmowusis sziaudu kiepuri, nedielos dienomis wadioti po bażniczę it meszką, arba ties bażniczes duriemis uż kakła prikiergti pri sienas, kad żmones iejdamis ir iszejdamis isz bażniczes stebietumes. Dar kartajs pas bażniczes duris, wisims matąnt, luob riksztiemis kałtusius twoti. Ligi dali wiskups Stapons 1787 m. didelej użgine kunegams tokiu kielu westi żmones ąnt giera, ir isakie kad żmones didelej nukałtusius, apskustum dwasiszkam suduj arba Konsistoriuj(93).

§. 261.

SZWĘNTI UŻTARITOJEJ ŻEMAJTIU.

Żemajtiu żeme it wisas kataliku szalis, nekurius szwęntusius skajta uż ipatingus użtaritojus sawa, ju szwęntes su iszkilmi szwęntin, ir wiłas rejkałusi sawa, gausęntis nu ju pagałbą.

(92) Du rasztu tami daliki nu minawota wiskupa iszlejstu, in Libro pro-
↕p. 214–215 cessuum antiquor. ↕
↕p. 215–216 (93) Ten pat. ↕

ėjo kur tinkami. Tam būriui savą darbą atlikus, kitas išėjo į bažnyčią – ir taip darė per kiauras dienas. Vyskupui Staponui Giedraičiui nepatiko toks žmonių elgimos, todėl 1779 m. įsakė kunigams, kad peiktų tą paprotį, o paskiau užgynė maišus beduoti. O žmonės, visuomet klausantys balso dvasiškos vyresnybės, būtinai liovės kailį savo dyžti[93].

§ 260

PLAKIMAS NUSIDĖJUSIŲ

Senovėj klebonai, pajutę kokiam nors vargdieniui parakvijoj šventomis dienomis į bažnyčią neinant, žvejojant, darbą dirbant ir su žydais į kelią važiuojant, per dešimtininkus atvedindavo į špitolę, keletą dienų badu stapindavo, ant galo, kaip vien reikiant kailį išdirbę, namon atleisdavo. Taipogi, gavę žodį kokią nors mergaitę nusidėjus, vaikiną paleistuvaujant ir žmogų, pačią vedusį, svetmoteraujant, gebėjo, apmovę šiaudų kepure, nedėlios dienomis vadžioti po bažnyčią it mešką arba ties bažnyčios durimis už kaklo prikergti prie sienos, kad žmonės, įeidami ir išeidami iš bažnyčios, stebėtųsi. Dar kartais pas bažnyčios duris, visiems matant, rykštėmis kaltuosius tvodavo. Lygia dalia vyskupas Staponas 1787 m. dideliai užgynė kunigams tokiu keliu vesti žmones ant gero ir įsakė, kad žmones, dideliai nukaitusius, apskųstų dvasiškam sūdui, arba konsistoriui[94].

§ 261

ŠVENTI UŽTARYTOJAI ŽEMAIČIŲ

Žemaičių žemė, it visos katalikų šalys, nekuriuos šventuosius skaito už ypatingus užtarytojus savo, jų šventes su iškilme šventina ir vilias reikaluose savo gausiantys nuo jų pagalbą.

[93] Du raštu, tame dalyke nuo minavoto vyskupo išleistu, in Libro processuum antiquor. [139]

[94] Ten pat.

O tajs użtaritojejs szie ira:

1) *S. Aleksęndra* muczelnĩk̃s Jerozolimos wiskups. Żinom isz senowes rasztu, jog didis Lietuwos Kunegäjksztis Witaudas, jau paugies krikszt ijems, gawa warda Aleksęndra. Todieł pradio pęnkioliktojo ąmżiaus, werzdams Żemajtius i katalikus, pirmą krikszt ionu bażniczę pastatidina Warniusi, wardon sawa użtaritojaus S. Aleksęndras Jerozolimos wiskupa. Nu tos gadines musije ir pradieje iwajriusi rejkałusi szaukties pri S. Aleksęndras, it pri sawa głobieje. Jo szwęntę, wiskups Juzups 19 Liepas 1811 m. isakie wiso wiskupistie atlikti 20 d. Kowa; Warniusi ne węn parakwijes bażniczio, bet ir murinie su aktowu, o kitur wisur be to.

S. Aleksęndra gimes ir prakutes Kapadocio, lig łajku pradieje mieleti Diewą, todieł ir pakluwa i wiskupus tiewiszkies sawa. Rima ciecoriuj Sewer uj krikszt ionis parsakiojęnt ir S. Aleksęndras nu stabmeldiu neiszsisuka. Kłausams ar idiem butum Krikszt ionimi? pasisakie esus, ir użpelne garsingą iszpażintojaus wardą. Paskiaus isz priżasties to iszpażinima, supąntuots gielżinejs ir i kaleni istumts, nulejda rasztą Antiokios bażniczej, woz naui wiskupą Asklepiadesą gawusej. Iszlejsts isz kalene, sapnie pamate Wieszpati Diewą,
↕ p. 216–217 katras liepe jem Jerozolimon kielauti, ir apłąnkiti ↕ grabą Kristusa. Jerozolimos buwa tuokart wiskupu Narcyzus 117 metu sawa ąmżiaus turis, kajpo parkarszes niekam nebderąs. Jerozolimos giwentojej S. Aleksęndrą iszwidusis, wienu bałsu suszuka: „Aleksęndra musu wiskups" Swets tąn bałsą iszgirdes, dar Narcyzuj słukojęnt, ir nenoriedams tape ju wiskupu. Tejp Jerozolimos bażnicze, tikram wiskupuj giwam tebesąnt, ąntrą igije; ko lig tos gadines niekumet nebuwa buwi. S. Aleksęndra mażne par 40 metu wiskupisti waldes, Deciuszuj Ciecoriuj Kristaus tarnus parsakiojęnt, wieł pakluwa i stabmeldiu nagus, katrie ij wardą Jezaus drąnsej iszpażinusi, ąntru atweju i dipkas idiejusis, Cezareo Żidu żemes miesti kalinie użdare. Cze S. wiskups nemaż bada ir wisokiu nełajmiu datires, 251 metams nu użgimima Kristaus bęngąntes, pasirinka(94).

2) *Juzupą isz Arimateos,* Wieszpaties Kristaus miruse łajdotoi, senowie kas żina diełko Żemajtej paskajte uż musu szalies użtaritoi.

↕ p. 217–218 (94) Eusebius H. E. lib. 6. cap. 39. ↕

O tais užtarytojais šie yra.

1. *Šv. Aleksandra,* mūčelninkas, Jeruzolimos vyskupas. Žinom iš senovės raštų, jog didis Lietuvos kunigaikštis Vytautas, jau paaugęs krikštijamas, gavo vardą Aleksandra. Todėl pradžioj penkioliktojo amžiaus, versdamas Žemaičius į katalikus, pirmą krikščionių bažnyčią pastatydino Varniuose, vardan savo užtarytojo šv. Aleksandros, Jeruzolimos vyskupo. Nuo tos gadynės mūsieji ir pradėjo įvairiuose reikaluose šauktis prie šv. Aleksandros, it prie savo globėjo. Jo šventę vyskupas Jūzupas 19 liepos 1811 m. įsakė visoj vyskupystėj atlikti 20 d. kovo [140], Varniuose, ne vien parakvijos bažnyčioj, bet ir mūrinėj su aktova, o kitur visur be to.

Šv. Aleksandra, gimęs ir prakutęs Kapadocijoj, lig laiku pradėjo mylėti Dievą, todėl ir pakliuvo į vyskupus tėviškės savo. Rymo ciesoriui Severui krikščionis persekiojant, ir šv. Aleksandra nuo stabmeldžių neišsisuko. Klausiamas, ar įdėm būtų krikščioniu, pasisakė esąs ir užpelnė garsingą išpažintojo vardą. Paskiau, iš priežasties to išpažinimo supančiotas gelžiniais ir į kalinį įstumtas, nuleido raštą Antijokijos bažnyčiai, vos naują vyskupą Asklepiadesą gavusiai. Išleistas iš kalinio, sapne pamatė Viešpatį Dievą, katras liepė jam Jeruzolimon keliauti ir aplankyti grabą Kristaus. Jeruzolimos buvo tuokart vyskupu Narcizas, 117 metų savo amžiaus turįs, kaipo perkaršęs, niekam nebderąs. Jeruzolimos gyventojai, šv. Aleksandrą išvydę, vienu balsu sušuko: „Aleksandra mūsų vyskupas!" Svečias, tą balsą išgirdęs, dar Narcizui slukojant, ir nenorėdamas tapo jų vyskupu. Taip Jeruzolimos bažnyčia, tikram vyskupui gyvam tebesant, antrą įgijo, ko lig tos gadynės niekuomet nebuvo buvę. Šv. Aleksandra, mažne per 40 metų vyskupyste valdęs, Decijui, ciesoriui, Kristaus tarnus persekiojant, vėl pakliuvo į stabmeldžių nagus, katrie jį, vardą Jėzaus drąsiai išpažinusį, antru atveju į dibkas įdėję, Cezarėjoj, Žydų žemės mieste, kaliny uždarė. Čia šventas vyskupas, nemaž bado ir visokių nelaimių datyręs, 251 metams nuo užgimimo Kristaus bengiantis, pasirinko[95].

2. *Jūzupą iš Arimatėjos,* viešpaties Kristaus mirusio laidotoją, senovėj kas žino dėl ko žemaičiai paskaitė už mūsų šalies užtarytoją.

[95] Eusebius H. E. lib. 6. cap. 39. [141]

3) Szwęntus muczelnikus: *Krescenciusa, Martinjoną, Emilią ir Klemensusą:* Żemajtej paskiries üż sawa użtaritojus diełto, jogiej ju kaułus Jurgis Tyszkiewicze isz Rima parwężes, paguldie Warniu murine bażniczio. Żemajtiu kunegu susirinkims 1639 m. atliktas, szius żodius tami daliki isztare: „Nes żemajtiu szalis szwęntuju muczelniku Krescenciusa, Marinusa, Martinjona ir Emilies, boterius turiedama atłajkus (relikwie), skajta jus uż sawa danguo pas Diewa użtaritojus, todieł praweries, ju atminimą dienomis wiskupistes kalęndoruo iszrejksztomis, atlikti kajp priderąnt *sub ritu duplici.* Ir kad ąmżinaj tejp butum atliektama, nugis isakom"(95). O susirinkims 1647 m. Jurgiuj Tyszkiewiczej noręnt suwadintas, szejp tare: „Warniu mura katedras bażniczio, tejpogi kitosi parakwijes ir zokaninku bażnicziosi, stąmbi ira atłajkaj SS. muczelniku Krescenciusa, Klemensa ir Emilies mergajtes muczelnikies, katru kąncze ir mirims brąngiu ira akiwejzdo Diewa, par ju użtarimą musu katalikaj nemaż datir pagałbas ir milestas Wieszpaties; todieł prider jus minawoti ir laubsinti. Tuo pasiklowusis; neskajtąnt daliku nu ąntra susirinkima istatitu, norem: kad musu katedras bażniczio, pirmoi nediele po iwedlibu Motinos Diewa, butum dienu S. Klemensa M".

4) *S. Ignacius Lojola.* Apej tąn użtaritoi, darbusi ąntra musa kunegu susirinkima parskirimi 16 szius żodżius skajtom: „Kajpo S. Ignacius, degdams karsztu małoni Diewa, istejgie płatintojus wieros szwęntos, tejp priderąntiu ira dajktu, kad tąn garbę Diewa, katros S. Ignacius, wisumet jeszkoje, par ąmżius skiełbtum żmones pastaro dieno Liepas mienese, jo atminimą atlikdamis, *ritu duplici.*

5) *S. Teresi* Karmalitu zokana, pakluwa i musu użtaritojes diełto; jog wiskups Jurgis Tyszkiewicze, jos kieletą kaułu isz Rima parwężes, padieje Warniu murinie bażniczio. Ąntrasis żemajtiu kunegu susirinkims ir jos neużmirsza(96).

6) *S. Marinusą Muczelniką,* żemajtej szioki ejłu uż sawa użtaritoi paskajte. Jezawitaj Merkieluj Giedrajtiuj wiskupuj mełdąnt, kietęndamis wikti i Żemajtiu szali, pasisakie popieżiuj Laonuj XI. noręntis gauti kaułus kokienor szwęntoje, katrie butum jems użdąngu nu wisokie

↕ p. 218–219 (95) Synodus Diaecess Samogitiensis secunda cap. 16 ↕
↕ p. 219–220 (96) Secunda synodus Diaeces. Samogit. cap. 16. ↕

3. Šventus mūčelninkus *Krescencijų, Martinjoną, Emiliją* ir *Klemensą* žemaičiai pasiskyrė už savo užtarytojus dėl to, jogei jų kaulus Jurgis Tiškevyčia, iš Rymo parvežęs, paguldė Varnių mūrinėj bažnyčioj. Žemaičių kunigų susirinkimas, 1639 m. atliktas, šiuos žodžius tame dalyke ištarė: „Nes Žemaičių šalis, šventųjų mūčelninkų Krescencijaus, Marino, Martinjono ir Emilijos boterius turėdama atlaikus (relikwie), skaito juos už savo danguj pas Dievą užtarytojus, todėl pravėręs jų atminimą dienomis, vyskupystės kalendoriuj išreikštomis, atlikti kaip priderant *sub ritu duplici.* [142] Ir kad amžinai taip būtų atliekama, nugis įsakom."[96] O susirinkimas, 1647 m. Jurgiui Tiškevyčiai norint suvadintas, šiaip tarė: „Varnių mūro katedros bažnyčioj, taipogi kitose parakvijos ir zokaninkų bažnyčiose stambūs yra atlaikai šv. šv. mūčelninkų Krescencijaus, Klemenso ir Emilijos, mergaitės mūčelninkės, katrų kančia ir mirimas brangiu yra akivaizdoj Dievo, per jų užtarymą mūsų katalikai nemaž datiria pagalbos ir mylistos Viešpaties, todėl pridera juos minavoti ir liaupsinti. Tuo pasikliovę, neskaitant dalykų, nuo antro susirinkimo įstatytų, norim, kad mūsų katedros bažnyčioj pirmoji nedėlia po įvedlybų Motinos Dievo būtų diena šv. Klemenso M."

4. *Šv. Ignacius Lojola.* Apie tą užtarytoją darbuose antro mūsų kunigų susirinkimo perskyrime 16 šiuos žodžius skaitom: „Kaipo šv. Ignacius, degdamas karšta malone Dievo, įsteigė platintojus vieros šventos, taip priderančiu yra daiktu, kad tą garbę Dievo, katros šv. Ignacius visuomet ieškojo, per amžius skelbtų žmonės pastaroj dienoj liepos mėnesio, jo atminimą atlikdami *ritu duplici.* [144]

5. Šv. *Teresė* karmelitų zokano pakliuvo į mūsų užtarytojas dėl to, jog vyskupas Jurgis Tiškevyčia jos keletą kaulų, iš Rymo parvežęs, padėjo Varnių mūrinėj bažnyčioj. Antrasis Žemaičių kunigų susirinkimas ir jos neužmiršo.[97]

6. Šv. *Mariną, mūčelninką,* žemaičiai šiokia eile už savo užtarytoją paskaitė. Jezavitai, Merkeliui Giedraičiui, vyskupui, meldžiant, ketindami vykti į Žemaičių šalį, pasisakė popiežiui Leonui XI norintys gauti kaulus kokio nors šventojo, katrie būtų jiems uždanga

[96] Synodus Diaeceseos Samogitiensis secunda cap. 16. [143]
[97] Secunda synodus Diaeces. Samogit. cap. 16. [145]

paojaus. Tieus szwęntasis, pagires diewobajmingą norą, sutejkie jems kaułus S. Marinusa, katrus Jezawitaj 1616 m. pirma siki i Wilnu pargobina, o dwetą metu nulejdusis, iszweżina i Krażiu Klosztoriu. Pirmajsis to klosztoriaus pardietinis Kunegs Jons Jamiołkowskis, gawes żodi, szwęntus kaułus atweżąnt, iszeje su wisajs kunegajs it łaukama swete sutikti ir nugobina su didi iszkilmi i klosztoriaus kopliczę, nes bażniczes Jezawitaj tuokart dar neturieje. Jezawitaj bażniczę isigawusis, pakwiete wiskupą Kazimierą Pacą, katras 1689 m. i Krażius atwikies, S. Marinusą paskajte uż wiskupistes użtaritoi, o jo atłajkus parkiele i naujęję bażniczę. Metusi 1785 Gruode 17 d. Piusas VI. dalejda Krażiusi atminimą S. Marinusa atlikti pęnkto nedielo po weliku. O żmoniems tąn diena iszpażistąntims nusidieimus sawa, sutejkie butinus atłajdus(97). Jezawitu nebtekus, szwęnti kaułaj, mede grabelie dar iłgaj gulieje ąnt ałtoriu S. Marinusa, bet paskiaus bażniczej gałop ejnąnt, każikas nunesze grabeli i zokrastiję ir padieje tarp kitu bażniczes indu. Metusi 1836 stogą bażniczes pliesząnt ir wisą jos medigą griaunąnt, każikoks godus żmogus isisukies i zokrastiję, wiłdamos piningus rasis, atłupa wiskupu pecziotis, atidare grabeli ir iszswajde szwęntus kaułus. Kąn pajutes mokitiniu kunegs, surinka szwęntus pałajkus, i tąn pati grabeli sukrowe, ir nunesze i bażniczę zokaninkiu S. Benedikta, kami tebier ir lig sziolej.

7) S. *Kazimiers* Lanku karałajtis, nu Tiewa Szwęntoję paskirts i wisu wisos Lietuwos użtaritojus, tape węnkart głobieju ir musu wiskupistes. Ąntrus żemajtiu musu susirinkims (parskir. 18), szejp tami daliki pasakie: „Popieżius galibi sawa, dalejda wisaj Lietuwos Kunegajksztistej dieną S. Kazimiera dajlej atlikti *ritu duplici cum octava;* todieł żode jo kłausidamis, norem, kad diena to użtaritojaus but szwęntinama ir atliekama *ritu duplici cum octava.*

8) S. *Portunats Muczelniks,* katro kaułus Ąntonuj Tyszkiewiczej mełdąnt 1752 m. atlejda Żemajtems Benedikts XIV. popieżius. Iwedli-
↕p. 221–222 bas szwęntu atłajku i Warniu murinę bażniczę musije ↕ szejp atlika. Wisupirmu wiskupuj Tyszkiewiczej liepąnt, kunegaj par bażniczes

(97) Gromata (bulla) popieżiaus atłajdus sutejkąnti, ąnt szikszn u raszita te-
↕p. 220–221 bier Krażiusi. ↕

nuo visokio pavojaus. Tėvas šventasis, pagyręs dievobaimingą norą, suteikė jiems kaulus šv. Marino, katruos jezavitai 1616 m. pirmą sykį į Vilnių pargobino, o dvejetą metų, nuleidę, išvežino į Kražių klioštorių. Pirmasis to klioštoriaus perdėtinis kunigas Jonas Jamelkovskis, gavęs žodį šventus kaulus atvežant, išėjo su visais kunigais it laukiamo svečio sutikti ir nugobino su didžia iškilme į klioštoriaus koplyčią, nes bažnyčios jezavitai tuokart dar neturėjo. Jezavitai, bažnyčią įsigavę, pakvietė vyskupą Kazimierą Pacą, katras, 1689 m. į Kražius atvykęs, šv. Mariną paskaitė už vyskupystės užtarytoją, o jo atlaikus perkėlė į naująją bažnyčią. Metuose 1785 gruodžio 17 d. Pijus VI daleido Kražiuose atminimą šv. Marino atlikti penktoj nedėlioj po Velykų. O žmonėms, tą dieną išpažįstantiems nusidėjimus savo, suteikė būtinus atlaidus[98]. Jezavitų nebtekus, šventi kaulai medžio grabely dar ilgai gulėjo ant altoriaus šv. Marino, bet paskiau, bažnyčiai galop einant, kaži kas nunešė grabelį į zakristiją ir padėjo tarp kitų bažnyčios indų. Metuose 1836 stogą bažnyčios plėšiant ir visą jos medžiagą griaunant, kaži koks godus žmogus, įsisukęs į zakristiją, vildamos pinigus rasiąs, atlupo vyskupų pečiotis, atidarė grabelį ir išsvaidė šventus kaulus. Ką pajutęs, mokytinių kunigas surinko šventus palaikus, į tą patį grabelį sukrovė ir nunešė į bažnyčią zokaninkių šv. Benedikto, kame tebėra ir lig šiolei.

7. Šv. *Kazimieras,* Lenkų karalaitis, nuo Tėvo šventojo paskirtas į visų visos Lietuvos užtarytojus, tapo vienkart globėju ir mūsų vyskupystės. Antras Žemaičių mūsų susirinkimas (perskyr. 18) šiaip tame dalyke pasakė: „Popiežius galybe savo daleido visai Lietuvos kunigaikštystei dieną šv. Kazimiero dailiai atlikti *ritu duplici cum octava* [146]; todėl, žodžio jo klausydami, norim, kad diena to užtarytojo būtų šventinama ir atliekama *ritu duplici cum octava.* [147]

8. Šv. *Fortūnatas, mūčelninkas,* katro kaulus, Antanui Tiškevyčiai meldžiant, 1752 m. atleido Žemaičiams Benediktas XIV, popiežius. Įvedlybas šventų atlaikų į Varnių mūrinę bažnyčią mūsieji šiaip atliko. Visų pirma, vyskupui Tiškevyčiai liepiant, kunigai per bažnyčias

[98] Gromata (bulla) popiežiaus, atlaidus suteikianti, ant šikšnos rašyta, tebėra Kražiuose.

żmoniems użsakie 25 dieno Sziłu˙ 1752 m. wiedłausęnt szwęntus kaułus i bażniczę. Iwedlībàs atlikus, par tris dienas Warniu murinie bażniczio, busęnt pamoksłus, miszės, ir t. t., o kiekwiena żmogu tuokart ejnąnti pri kunega, pelnisęnt butinus atłajdus, naujej nu Tiewa szwęntoje sutejktus. Paskiaus taj dienaj prisiartinus, suważiawa isz wisu Żemajtiu didesne puse kunegu: klebonaj ne węn artimuju parakwiju, bet ir atstiu, kajpo taj: Gruzdiu, Sziaulu, Rassejniu ir t. t. atkielawa i Warnius su sawa parakwiosi giwenąntejs żmoniemis. Atwika wiskups ir wisi prałotaj su kanaunikajs. Dienos 25 rita, wiskups su wisajs kunegajs ir miniemis żmoniu, warpams skąmbąnt, nuejes i parakwijes bażniczę, pajeme S. Fortunata kaułus ir nunesze su didiausi iszkilmi i murinę bażniczę. Ąnt gała par tris dienas kunegams besidarbuojęnt, apej iszganimą dusziu i 10,000 żmoniu prijeme Szwęncziausi Sakramęntą. S. Portunats skajtos tikt użtaritoju Warniu murines bażniczes, todieł ir jo atminimą Warniusi kunegaj atliekt

↕ p. 222–223 ąntro dieno Kaliedu, o wiskupistie niekumet. ↕

9) *S. Jons Kriksztitos,* Piusas VI. wisoms kataliku żemiems, dalejda iszskierties wieną ar kieletą Szwęntuju i użtaritojus szalies sawa, ir ju dienas szwęntinti. Tuo pasikłowes wiskups Jons Łopacinskis 1776 m. iszrinka S. Jona Kriksztitoi, ir isakie 24 dieną Bierżiele wisusi Żemajtiusi szwęntinti. Kąn ir lig sziolej musije użłajka.

§. 262.

SZWĘNTIU KIŁNOIMS.

Wiskups Jurgis Tyszkiewicze isakie klebonams, kad auksztaj, bażniczes priszakie, iszraszidintum pawejksłą to szwęntoje ąnt katro warda bażnicze ira statita. Szwęnta draugiste bażniczes iprotiu (sacra congregatio rituum), 1634 m. Urbonuj VIII. popieżiu esąnt, wisoms Lanku karalistes szaliems, dalejda, szwęntes wasara pripuołąntes, kajpo taj, Liepas, Rugpjutes ir Sziłu mienesiusi, parkielti isz darba dienu i nedieles diena. Nedalejda wienok kiłnoti szwęntiu Marios Motinos Diewa ir SS. Apasztołu. Taj daridama Rima wiresni-

↕ p. 223–224 be, norieje padauginti darba dienas. ↕

žmonėms užsakė 25 dienoj šilų 1752 m. vėdlausiant šventus kaulus į bažnyčią. Įvedlybas atlikus, per tris dienas Varnių mūrinėj bažnyčioj būsiant pamokslus, mišias ir t. t., o kiekvieną žmogų, tuokart einantį prie kunigo, pelnysiant būtinus atlaidus, naujai nuo Tėvo šventojo suteiktus. Paskiau, tai dienai prisiartinus, suvažiavo iš visų Žemaičių didesnė pusė kunigų; klebonai ne vien artimųjų parakvijų, bet ir atsčių, kaipo tai: Gruzdžių, Šiaulių, Raseinių ir t. t., atkeliavo į Varnius su savo parakvijose gyvenančiais žmonėmis. Atvyko vyskupas ir visi pralotai su kanauninkais. Dienos 25 rytą vyskupas su visais kunigais ir miniomis žmonių, varpams skambant, nuėjęs į parakvijos bažnyčią, paėmė šv. Portūnato kaulus ir nunešė su didžiausia iškilme į mūrinę bažnyčią. Ant galo, per tris dienas kunigams besidarbuojant apie išganymą dūšių, į 10 000 žmonių priėmė švenčiausią sakramentą. Šv. Portūnatas skaitos tik užtarytoju Varnių mūrinės bažnyčios, todėl ir jo atminimą Varniuose kunigai atlieka antroj dienoj Kalėdų, o vyskupystėj niekuomet.

9. Šv. *Jonas Krikštytojas.* Pijus VI visoms katalikų žemėms daleido išsiskirti vieną ar keletą šventųjų į užtarytojus šalies savo ir jų dienas šventinti. Tuo pasikliovęs, vyskupas Jonas Lopacinskis 1776 m. išrinko šv. Joną Krikštytoją ir įsakė 24 dieną birželio visuose Žemaičiuose šventinti. Ką ir lig šiolei mūsieji užlaiko.

§ 262

ŠVENČIŲ KILNOJIMAS

Vyskupas Jurgis Tiškevyčia įsakė klebonams, kad aukštai bažnyčios priešaky išrašydintų paveikslą to šventojo, ant katro vardo bažnyčia yra statyta. Šventa draugystė bažnyčios įpročių (sacra congregatio rituum) 1634 m., Urbonui VIII popiežium esant, visoms Lenkų karalystės šalims daleido šventes, vasarą pripuolančias, kaipo tai: liepos, rugpjūčio ir šilų mėnesiuose, perkelti iš darbo dienų į nedėlios dieną. Nedaleido vienok kilnoti švenčių Marijos, Motinos Dievo, ir šventų apaštalų. Tai darydama, Rymo vyresnybė norėjo padauginti darbo dienas.

§. 263.

SZWĘNTIU ISZNOWIIMS.

Benedikts XIV. popieżius, Karalems giejdąnt, isznowijes daugieł szwęntiu, wienok isakie kad żmones buwusiosies szwęntosi dienosi, ąnkstie rita wieniu misziu iszkłausitum, o paskiaus dirbtum kąn tinkamis, it kitosi darba dienosi. Iszsigirdusis żmones apej tąn popieżiaus pariedimą: wieni par kiauras tas pusiautinaj szwęntas dienas darbawos nebejdamis i bażniczę, o kiti nuwikusis i artimą miesteli, dieł kłausima kłause ąnkstibu misziu, bet numon neskubiedamis, tąnkiej lig tąmsi wakara giere ir weltinieje. Todieł diduomene Lanku karalistes atwikusi Warszuwon sueimą atlikti, melde Tiewa szwęntoje Piusa VI.; kad nediedams tu misziu kłausima, butinaj nekures szwęntes isznowitum. Kajpogi popieżius atleida gromatą (Breve) 23 d. Giegużies 1775 m. Rimi raszitą, katro pasakie nebrejkięnt buwusiosies szwęntosi dienosi misziu bekłausiti, tikt liepe kad kunegaj dieno SS. Apasztołu Petra su Powiłu, minietum wisus Apasztołus (ut fiat commemoratio), o dieno S. Stapona, paminietum wisu wisus mu ↕ p. 224-225 ↕ czelnikus. Tejp apwalusi metusi, 28 dienas szwęntomis buwuses, tape darba dienomis. Żemajtiu wiskupaj wejzieje kad bęn likusioses szwęntas dienas, żmones priderąntej użłajkitum: Kunegajksztis Stapons liepe klebonams paskirti sodosi deszimtinikus, katrie dabotum, kad wisi ukininkaj, dienomis szwęntomis, wajksztiotum i bażniczę, dajlej ełgtumes, ir bęn metusi karta ejtum pri kunega. To nedarąntius, kad wejkiej klebonuj apskustum. Metusi 1797 tas pats wiskups iszlejstami i wiskupiste raszti, pasakie, kiekwieną kunegą szwęntomis dienomis węncziawojęnti, użmokiesęnt Rakitams 50 griwiniu.

§. 264.

DAUG MISZIU.

Septinioliktami ąmżie par didioses szwęntes, kajpotaj: Nauju metu, Triju Karalu, Weliku, Szesztiniu, Sekminiu, Żolun szwęntę ir Użgimima S. Jona, żemajtiu wiskupistie, wiens kunegs wiena diena,

§ 263

ŠVENČIŲ IŠNOVIJIMAS

Benediktas XIV, popiežius, karaliams geidžiant išnovijęs daugel švenčių, vienok įsakė, kad žmonės buvusiosiose šventose dienose anksti rytą vienų mišių išklausytų, o paskiau dirbtų ką tinkami, it kitose darbo dienose. Išsigirdę žmonės apie tą popiežiaus parėdymą, vieni per kiauras tas pusiautinai šventas dienas darbavos nebeidami į bažnyčią, o kiti, nuvykę į artimą miestelį, dėl klausymo klausė ankstybų mišių, bet, namon neskubėdami, tankiai lig tamsaus vakaro gėrė ir veltinėjo. Todėl diduomenė Lenkų karalystės, atvykusi Varšuvon suėjimą atlikti, meldė Tėvo šventojo Pijaus VI, kad, nedėdamas tų mišių klausymo, būtinai nekurias šventes išnovytų. Kaipogi popiežius atleido gromatą (breve), 23 d. gegužės 1775 m. Ryme rašytą, katroj pasakė nebreikiant buvusiosiose šventose dienose mišių beklausyti, tik liepė, kad kunigai dienoj šventų apaštalų Petro su Povilu minėtų visus apaštalus (ut fiat commemoratio) [148], o dienoj šv. Stapono paminėtų visų visus mūčelninkus. Taip apvaliuose metuose 28 dienos, šventomis buvusios, tapo darbo dienomis. Žemaičių vyskupai veizėjo, kad bent likusiąsias šventas dienas žmonės priderančiai užlaikytų. Kunigaikštis Staponas liepė klebonams paskirti sodose dešimtininkus, katrie dabotų, kad visi ūkininkai dienomis šventomis vaikščiotų į bažnyčią, dailiai elgtųsi ir bent metuose kartą eitų prie kunigo. To nedarančius kad veikiai klebonui apskųstų. Metuose 1797 tas pats vyskupas išleistame į vyskupystę rašte pasakė kiekvieną kunigą, šventomis dienomis venčiavojantį, užmokėsiant rokitams 50 grivinų.

§ 264

DAUG MIŠIŲ

Septynioliktame amžiuj per didžiąsias šventes, kaipo tai: Naujų metų, Trijų karalių, Velykų, Šeštinių, Sekminių, Žolių šventę ir Užgimimo šv. Jono, Žemaičių vyskupystėj vienas kunigas vieną dieną,

bet ne wieno bażniczio, galieje dwejes miszes łajkiti(98). Rejk żinoti, jog to gadinie żemajtiusi māż kunegu teesąnt, katalikaj tąnkiej luob be misziu palikti; todieł dwasiszka wiresnibe, minawotą istatimą iszduodama, norieje kad bęn par didioses szwęntes, tejp neatsitiktum. Atejus toms dienoms, kunegaj giebiejeważinieties su misziomis isz wienos bażniczes i kitą.

§. 265.

PAMOKSŁAJ IR MAŁDAS.

Daug wiskupu isakie kunegams, kad woz par didioses metu szwęntes, sakimus żmoniems tetejgtum, o nedieles dienomis, iszguldinietum pamoksłus arba katakizmą, tejp kad maż kąn temokąntis, galietum iszmokti ir suprasti. Wiskups Jurgis Tyszkiewicze, kunegus nesugiebąntius pamoksłu sakiti, ne luob ne i klebonus kielti. Stanisłowuj Kiszkaj wiskupu esąnt, Warniu katedras bażniczio, seredomis ir pertnicziomis gawienes su adwentu, kunegaj luob żmoniems katakizmą iszguldinieti. Kunegaj pamoksłą pabęngusis, wisados su żmoniemis kalbieje bałsu; poterus, aktas tikieima, wiltes ir małones Diewa, ąnt gała wisus isakimus. Pargaliejus neprietelus,
↕ p. 226–227 ar kitos kokios łajmes karalistej datirus, wiskupaj giebieje żmo ↕ niems małdas użduoti. Tejpogi neprietelems po musu szali płaujojęnt, mususius pamuszus, jawams neużderiejus, didioms giedroms użtikus ir lituo ikiriejus, luob isakiti ne węn melsties, bet ir alkinties arba gawieti. Użwis: Parczewskis, Horains, Łopacinskis ir Stapons Giedrajtis tąnkiej tokies małdas użdawinieje. Metusi 1748 apej S. Jokuba, saule butinaj użtema. Isz tos prizasties wiskups Ąntons Tyszkiewicze, liepe żemajtems par kiaura mienesi, seredas, pertniczes ir subatas gawieti. O kunegams isakie tomis dienomis iszstatiti szwęnciausi Sakramęntą ir *Szwęntas Diewi!* giedoti.

↕ p. 225–226 (98) Acta III. Synodus cap. 13. ↕

bet ne vienoj bažnyčioj galėjo dvejas mišias laikyti.[99] Reikia žinoti, jog toj gadynėj, Žemaičiuose mаž kunigų tesant, katalikai tankiai be mišių palikdavo, todėl dvasiška vyresnybė, minavotą įstatymą išduodama, norėjo, kad bent per didžiąsias šventes taip neatsitiktų. Atėjus toms dienoms, kunigai gebėjo važinėtis su mišiomis iš vienos bažnyčios į kitą.

§ 265

PAMOKSLAI IR MALDOS

Daug vyskupų įsakė kunigams, kad vos per didžiąsias metų šventes sakymus žmonėms teteigtų, o nedėlios dienomis išguldinėtų pamokslus arba katekizmą taip, kad mažką temokantys galėtų išmokti ir suprasti. Vyskupas Jurgis Tiškevyčia kunigus, nesugebančius pamokslų sakyti, nė į klebonus nekeldavo. Stanislovui Kiškai vyskupu esant, Varnių katedros bažnyčioj seredomis ir pertnyčiomis gavėnios su adventu kunigai žmonėms katekizmą išguldinėdavo. Kunigai, pamokslą pabengę, visados su žmonėmis kalbėjo balsu poterius, aktus tikėjimo, vilties ir malonės Dievo, ant galo visus įsakymus. Pergalėjus neprietelius ar kitos kokios laimės karalystei datyrus, vyskupai gebėjo žmonėms maldas užduoti. Taipogi neprieteliams po mūsų šalį plaujojant, mūsuosius pamušus, javams neužderėjus, didžioms giedroms užtikus ir lytui įkyrėjus, įsakydavo ne vien melstis, bet ir alkintis, arba gavėti. Užvis Parčevskis, Horainas, Lopacinskis ir Staponas Giedraitis tankiai tokias maldas uždavinėjo. Metuose 1748 apie šv. Jokūbą saulė būtinai užtemo. Iš tos priežasties vyskupas Antanas Tiškevyčia liepė žemaičiams per kiaurą mėnesį seredas, pertnyčias ir subatas gavėti. O kunigams įsakė tomis dienomis išstatyti švenčiausią sakramentą ir *Šventas Dieve* giedoti.

[99] Acta III. Synodus cap. 13. [149]

§. 266.

SZWĘNTINIMS WELIKU.

Senowie didejej nedielej bęngąntes, kieles deszimtis jaunikajtiu it karejwej apsidariusiu, su kaławijejs ir szaudikliems, luob sergieti graba Wieszpaties Kristaus. Tims bestibsąnt wałąndaj praejus, paskirts wiresnesis, wienam liepe bugną muszti, żirkloje i bażniczę ir parkiete sargibą. – Tejp dare kas wałąndą lig pat Kristusuj isz numirusiu neprisikiełąnt. Weliku rita, kunegams su żmoniemis tris sikius aplink bażniczę ejnąnt, tie patis wajkinaj i ejłas paskajditi, szaude isz szaudiklu atweju atwejejs(99). Dar Weliku rita wiens wajkiuks, bjaurej apsidares, burną użdęngięs juodu lieczinu, użbrukies uż juostą juodwarni negiwą ir warną, prikierges arkli kaukolę ir netusztę plieczką; skrajoje, wartolojos po szwęntoriu ir miesteli, żmones stebąntius pajsze ir gajnioje, żodiu kałbąnt bjauriojes it netikies. O taj dietto kad iszrejksztum welni par atsikiełusi Kristusą pargalieta, werkięnti, neżinąnti kąn bedariti. Tąn negierą pramoni, wiskups Juzups Giedrajtis 22 d. Giegużies 1812 m. butinaj isznowije.

Żemajtej sekdamis seną paproti, par Welikas bud Kristusa mirusi, taj ira: par kiaurą nakti nemiegodamis gied bażnicziosi ir mełdas, lig pat iszausztąnt. Wiskupuj Juzupuj ir tas paprotis buwa nepatikies, todieł 28 d. Giegużies 1813 m. isakie klebonams kad neblejstum żmoniems par wisą nakti jausti – Wienok nej klebonaj, nej żmones tami daliki wiskupa nepakłause, ir musu gadinie bud, kajp budiejusis par kiarą nakti.

§. 267.

PADORUS ELGIMOS BAŻNICZIOSI.

Wiskupaj su klebonajs wisados daboje, kad żmones priderąntej ełgtumes bażnicziosi: Jurgis Tyszkiewicze wiskups 1643 m. didelej

(99) Metusi 1807 Szakinawi wiens pasigieres wajkis, Weliku rita be szaudidams, tejp parszawa stajbi kuniga Juzupa Bucewiczes, jog tas lig ąmżi gała bu-
↕ p. 228–229 tinaj nebiszgije. ↕

§ 266

ŠVENTINIMAS VELYKŲ

Senovėj, didžiajai nedėliai bengiantis, kelios dešimtys jaunikaičių, it kareiviai apsidariusių, su kalavijais ir šaudyklėmis sergėdavo grabą Viešpaties Kristaus. Tiems bestypsant, valandai praėjus, paskirtas vyresnysis vienam liepė būgną mušti, žirkliojo į bažnyčią ir perkeitė sargybą. Taip darė kas valandą lig pat Kristui iš numirusių neprisikeliant. Velykų rytą, kunigams su žmonėmis tris sykius aplink bažnyčią einant, tie patys vaikinai, į eilę paskaidyti, šaudė iš šaudyklių atvejų atvejais[100]. Dar Velykų rytą vienas vaikiukas, bjauriai apsidaręs, burną uždengęs juoda liečyna, užbrukęs už juostos juodvarnį negyvą ir varną, prikergęs arklio kaukolę ir netuščią plėčką, skrajojo, vartaliojos po šventorių ir miestelį, žmones stebinčius paišė ir gainiojo, žodžiu kalbant, bjauriojos it netikęs, O tai dėl to, kad išreikštų velnią, per atsikėlusį Kristų pergalėtą, verkiantį, nežinantį, ką bedaryti. Tą negerą pramonį vyskupas Jūzupas Giedraitis 22 d. gegužės 1812 m. būtinai išnovijo.

Žemaičiai, sekdami seną paprotį, per Velykas budi Kristaus mirusio, tai yra, per kiaurą naktį nemiegodami, gieda bažnyčiose ir meldžias lig pat išauštant. Vyskupui Jūzupui ir tas paprotys buvo nepatikęs, todėl 28 d. gegužės 1813 m. įsakė klebonams, kad nebleistų žmonėms per visą naktį jausti. Vienok nei klebonai, nei žmonės tame dalyke vyskupo nepaklausė ir mūsų gadynėj budi, kaip budėję, per kiaurą naktį.

§ 267

PADORUS ELGIMOS BAŽNYČIOSE

Vyskupai su klebonais visados dabojo, kad žmonės priderančiai elgtųsi bažnyčiose. Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, 1643 m. dideliai su-

[100] Metuose 1807 Šakynoj vienas pasigėręs vaikis, Velykų rytą bešaudydamas, taip peršovė staibį kunigo Jūzupo Bucevyčios, jog tas lig amžiaus galo būtinai nebišgijo.

subara bajorus rukąntius pipkas Krakiu bażniczio(100). Wiskups Petrus Parczewskis, isakie wiriszkiesims kłupoti deszinoje pusie bażniczes, o motriszkosiems kajrioje. Klebonams isakie gieraj wejzieti kad nieks to isakima neparżęngtum. Wiskups Sapieha użgine nekunegams ejti uż krotkas. Wiskups Juzups Giedrajtis 1813 m. norieje kad wisi żmones kłaupusis misziu kłausitum, o siedieti bażniczio woz seniems, senoms ir sergąntims telejda. Tas pats Warniu murinie bażniczio istejgie użwejzietoi (szwajcara), katras dabotum ar wisi dajlej mełdas, sznekąntius parspietum, o nekłausantius isz bażniczes iszwestum. Bet uż wis tami daliki gielawa isakims Ciecoriaus Aleksęndras I. 17 d. Waseri 1817 m. raszitas.

§. 268.

POTERAMS SKĄMBINIMS.

Istatima Grigalaus XIII. kad wisu wisosi kataliku bażnicziosi: ausztąnt, par pietus ir brieksztąnt, poterams zwanitum, prijeme ir żmoniems apskielbie ąntras kunegu susirinkims. Dar użsakie, kiekwieną żmogą tris atwejus dienos buwie kałbąnti *Aniołs paswejkinimą* gaunąnt 40 dienu atłajdu.

§. 269.

ATMINIMAJ.

Metusi 1626 wiskups Stanisłous Kiszka, liepe atlikti Kowa 13 d. metu sukaktuwes arba atnimimus, uż duszę Dide Kunegajkszte Witauda, Giedigołda, Bartoszina ir kitu nekunegu aprupinusiu turtajs, żemajtiu bażniczes. Kiekwienas klebons senowie ir dabarczuo, tąn diena tur atłajkiti miszes giedotas uż ju duszes. Ligi dali Jurgis Tyszkiewicze wiskups isakie, kad wisi klebonaj 5 dieno Łapkriste atłajkitum icz tejp atminimus, uż duszes wiskupu ir wisu gieradieju żemajtiu wiskupistes, dwasiszka paszaukima.

↕ p. 229–230 (100) Antiquus liber processuum. ↕

barė bajorus, rūkančius pypkes Krakių bažnyčioj[101]. Vyskupas Petras Parčevskis įsakė vyriškiesiems klūpoti dešiniojoj pusėj bažnyčios, o motriškosioms – kairiojoj. Klebonams įsakė gerai veizėti, kad niekas to įsakymo neperžengtų. Vyskupas Sapiega užgynė nekunigams eiti už krotkų. Vyskupas Jūzupas Giedraitis 1813 m. norėjo, kad visi žmonės klaupę mišių klausytų, o sėdėti bažnyčioj vos seniems, senoms ir sergantiems teleido. Tas pats Varnių mūrinėj bažnyčioj įsteigė užveizėtoją (szwajcara), katras dabotų, ar visi dailiai meldžias, šnekančius perspėtų, o neklausančius iš bažnyčios išvestų. Bet užvis tame dalyke geliavo įsakymas ciesoriaus Aleksandros I, 17 d. vasario 1817 m. rašytas.

§ 268

POTERIAMS SKAMBINIMAS

Įstatymą Grigaliaus XIII, kad visų visose katalikų bažnyčiose auštant, per pietus ir brėkštant poteriams zvanytų, priėmė ir žmonėms apskelbė antras kunigų susirinkimas. Dar užsakė kiekvieną žmogų, tris atvejus dienos būvy kalbantį *Aniolo pasveikinimą*, gaunant 40 dienų atlaidų.

§ 269

ATMINIMAI

Metuose 1626 vyskupas Stanislovas Kiška liepė atlikti kovo 13 d. metų sukaktuves, arba atminimus, už dūšią didžio kunigaikščio Vytauto, Gedigoldžio, Bartošino ir kitų nekunigų, aprūpinusių turtais Žemaičių bažnyčias. Kiekvienas klebonas senovėj ir dabarčiui tą dieną turi atlaikyti mišias giedotas už jų dūšias. Lygia dalia Jurgis Tiškevyčia, vyskupas, įsakė, kad visi klebonai 5 dienoj lapkričio atlaikytų ič taip atminimus už dūšias vyskupų ir visų geradėjų Žemaičių vyskupystės dvasiško pašaukimo.

[101] Antiquus liber processuum. [150]

↕ p. 230–231 Kietwirtajsis kuņegu susirinkims isakie kad ↕ kožnas kunegs, už duszę miruse žemajtiu wiskupistes kunega, atłajkitum trejes skajtitas miszes, o už duszę miruse klerika trejes egzekwijės atkalbietum. Tąn isakimą, lig pat sziolej kunegaj užłajka.

§. 270.

KAPAJ.

Wiskups Jurgis Tyszkiewicze, norieje kad kožnos bažniczes apatio, tris butum sklepaj: wiens kunegams mirusims łajdoti, ąntrus wajkams apkrikszτitims, o trets žmoniems paugusims – Wisumet senowie numirielus luob łajdoti arba sklepusi, arba szwęntoruo apsukuo bažniczes. Wiresnibe Cecoristes jau dewinioliktami ąmžie užginusi tosi wietosi łajdoti, liepe paskirti parakwijes kapus atstej
↕ p. 231–232 nu miestele. ↕

PARSKIRIMAS 8.

Praszalejtiu tikieimaj.

§. 271.

ISZSKAJTIMS TIKIEIMU.

Žemajtej siki stabmeldiszką (pagoniszką) sawa tikieimą tiesiau i kataliku wierą sumajniusis, daugiaus tikieimajs majnioti niekumet nebgiejde; wienok ir jems nenorępnt, praszalejtej isz Prusu atwiki, szius nekataliku tikieimus, gan musu szalie buwa iwejsusis 1) Tejp wadinamu brolu majszuotu. 2) Kalwinu ir 3) Luteriu. Pabiłokiem
↕ p. 232–233 gausiaus apej kožną wieną. ↕

Ketvirtasis kunigų susirinkimas įsakė, kad kožnas kunigas už dūšią mirusio Žemaičių vyskupystės kunigo atlaikytų trejas skaitytas mišias, o už dūšią mirusio klieriko trejas egzekvijas atkalbėtų. Tą įsakymą lig pat šiolei kunigai užlaiko.

§ 270

KAPAI

Vyskupas Jurgis Tiškevyčia norėjo, kad kožnos bažnyčios apačioj trys būtų sklepai: vienas kunigams mirusiems laidoti, antras vaikams apkrikštytiems, o trečias žmonėms paaugusiems. Visuomet senovėj numirėlius laidodavo arba sklepuose, arba šventoriuj apsukui bažnyčios. Vyresnybė ciesorystės, jau devynioliktame amžiuj užgynusi tose vietose laidoti, liepė paskirti parakvijos kapus atsčiai nuo miestelio.

PERSKYRIMAS 8

Prašaleičių tikėjimai

§ 271

IŠSKAITYMAS TIKĖJIMŲ

Žemaičiai, sykį stabmeldišką (pagonišką) savo tikėjimą tiesiai į katalikų vierą sumainę, daugiau tikėjimais mainioti niekuomet nebgeidė, vienok, ir jiems nenorint, prašaleičiai, iš Prūsų atvykę, šiuos nekatalikų tikėjimus gan mūsų šaly buvo įveisę: 1) taip vadinamų brolių maišuotų, 2) kalvinų ir 3) liuterių. Pabylokim gausiau apie kožną vieną.

§. 272.

BROLEJ MAJSZUOTI.

Metusi 1507 atkielawa isz Prusu i Żemajtius wokitej netikielej, wadinamis senose kningosi Brolelejs arba brolejs majszuotajs (Fraticelli, bratczyki, bracia workowi). Wadowu ju bawa każikoks audiejas. Kiekwienas brolelis walkiojes majszu apsimowes, wirwi parsijuoses, o rąnkosi neszies Diewa muką. Kłausamis kur ejnu? sakies kielaujęntis par Żemajtiu szali i Żidu żemę atimti tos nu bjauriu Turku. Par nudriskusi apdarą ir pawirszutini diewobajmingumą, taries żemajtius i sawą tikieimą parwersintis; bet tuo tarpu bajsej apsigaudina; nes musije paskajtiusis jus uż żwalgitojus, dewinis sugrobę netolie nu miestele Twerpijen, (gał buti Tweru piles), nuskąndina; o likusije matidamis żemajtius ne juokuojęnt, iszspruka par rubeżiu atgał i Prusus(101).

§. 273.

ĄNTPŁUDIMS KALWINU.

Pusie szeszioliktoje ąmżiaus, iwajri skielbiejej Kalwinu tikieima, isz Prusu ir Lanku pradieje płusti i Żemajtius, wiłdamos parwersęntis jus i sawą tikieimą.

Wisupirmu apsakinieje naui moksłą: Wilkio(102), Wielono(103),

↕ p. 233–234 (101) Leo Joannes Histor. Prussiae. lib. VIII. ↕

(102) Pastarasis Lanku Karalus Stanisłous Augustas 20 d. Kowa 1792 m. Wilkijos miestuj sutejkie Mandaburios istatimą, o uż żimę dawe S. Juzupą su kudikielu Wieszpatiu Jezusu rąnkosi (Metryka Litewska w Petersburgu).

(103) Zygmunts I. Karalus 16 Liepas 1507 m. senowie nu Lietuwos Kunegajksztiu, o Karalu Lanku Wielonas miestuj sutejktą Mandaburies istatimą patwirtina. Karalus Stapons 28 d. Giegużies 1580 m. Wilnuo, ne węn patwirtina Mandaburies istatimą, bet dar dalejda, kad Wielono kożno nedielo, subatos diena butum turgus, o tris metusi jomarkaj: 1) Par. S. Petrą ir Powiłą, 2) par wisus szwęntus ir 3) par tris karalus. Uż żimę dawe żuwi Karpi su wiłka dąntimis. Stanisłous Augustas Karalus 14 d. Waseri 1792 m. Warszuwo wisus minawotus dalikus patwirtina.

§ 272

BROLIAI MAIŠUOTI

Metuose 1507 atkeliavo iš Prūsų į Žemaičius vokiečiai netikėliai, vadinami senose knygose broleliais, arba broliais maišuotais (fratricelli, bratczyki, bracia workowi). Vadovu jų buvo kaži koks audėjas. Kiekvienas brolelis valkiojos maišu apsimovęs, virve persijuosęs, o rankose nešės Dievo mūką. Klausiami, kur eina, sakės keliaujantys per Žemaičių šalį į Žydų žemę atimti tos nuo bjaurių turkų. Per nudriskusį apdarą ir paviršutinį dievobaimingumą tarės žemaičius į savą tikėjimą perversiantys, bet tuo tarpu baisiai apsigaudino, nes mūsieji, paskaitę juos už žvalgytojus, devynis sugrobę netoli nuo miestelio Tverpijen (gal būti, Tverų pilies) nuskandino, o likusieji, matydami žemaičius nejuokuojant, išspruko per rubežių atgal į Prūsus[102].

§ 273

ANTPLŪDIMAS KALVINŲ

Pusėj šešioliktojo amžiaus įvairūs skelbėjai kalvinų tikėjimo iš Prūsų ir Lenkų pradėjo plūsti į Žemaičius, vildamos perversiantys juos į savą tikėjimą.

Visų pirma apsakinėjo naują mokslą Vilkijoj[103], Veliuonoj[104],

[102] Leo Joannes Histor. Prussiae. lib. VIII. [151]

[103] Pastarasis Lenkų karalius Stanislovas Augustas 20 d. kovo 1792 m. Vilkijos miestui suteikė mandaburijos įstatymą, o už žymę davė šv. Jūzupą su kūdikėliu Viešpačiu Jėzum rankose (Metryka Litewska w Petersburgu). [152]

[104] Zigmantas I, karalius, 16 liepos 1507 m. senovėj nuo Lietuvos kunigaikščių, o karalių Lenkų Veliuonos miestui suteiktą mandaburijos įstatymą patvirtino. Karalius Staponas 28 d. gegužės 1580 m. Vilniuj ne vien patvirtino mandaburijos įstatymą, bet dar daleido, kad Veliuonoj kožnoj nedėlioj, subatos dieną, būtų turgus, o trys metuose jomarkai: 1) per šv. Petrą ir Povilą, 2) per Visus šventus ir 3) per Tris karalius. Už žymę davė žuvį karpį su vilko dantimis. Stanislovas Augustas, karalius, 14 d. vasario 1792 m. Varšuvoj visus minavotus dalykus patvirtino.

Jurborgie(104), Tauragie, Pałąngo(105), arba isztisami paprusie, paskuo ir tolaus pasitraukie. Wienok pradio maż tepesze; nes dar iszmintingi żmones tebipejkie Kalwina darbus ir jo tikieimą; bet kieletą metu nulejdus, kad Kalwinu tikieims daugiem patika: kad kiekwiena kalwinu tapusi, patis Katalikaj pradieje skajtiti uż żmogą protingą ir iszmintingą; tuokart sakau, skielbiejej nauje tikieima ne wełtuo tauzije. Pirmiausej didżiunaj bałsa ju pakłause, kajpotaj: Kunegajksztis Krisztops Radziwiłłs, Markus Wnuczek Marczełga Karalaus, su sawa pati Zopii Poszuszwiańskati, kielets kunegajksztiu Oginskiu, Kunegajksztis Sołomereckis, wisa giminie Biskupskiu, Powiłs ir Jons Grużewskiu, Markus Ławrynowicze Rietawa Tiewuns, Jons Blinstrubs, Jons Cieszkowskis, Jons Gimbutts, Uwajnis, wisa giminie Puzynu, Skinderu, Borowskiu, Adamkowicziu ir daugieł kitu. Tie par sawą galibę ir parkalbinieimus patraukie i Kalwinu tikieimą daugieł wisokie paszaukima żmoniu. Parakwijosi: Szidławos, Lolu, Kielmes, Krakiu, Kurszienu ir Kurtowienu mażne butinaj neblika kataliku.

(104) Zygmunts III. 4 d. Łapkriste 1611 m. Warszuwo par sueimą, Jurborga miestuj sutejkie Mandaburies istatimą ir zimę iszrejszkęntę tris lelijes raudonami łauki. Negana to dalejda nedielo turgą ir kieturis metusi jomarkus atlikti. 1) Par Kaliedas. 2) Nedielo senuju użgawieniu. 3) par Sekmines ir 4) Dieno paauksztinima S. Kriżiaus.

Stapons Karalus 4 d. Waseri 1570 m. miesti Bygdoszczy budams, lejda Jur-
↕ p. 234–235 borga miesti du jomarku atlikti. ↕ 1) Par tris Karalus ir 2) par S. Kriżiu, abudu po kietures dienas patęnkąntiu.

Władisłous IV. Karalus 22 d. Waseri 1633 m. dalejda to miesta giwentojems imti piningus nu pakielejwingu uż tiłtą ąnt upimis Mitwu ir Imstru.

Augustas III. Liepas 3 d. 1736 m. Warszuwo budams, dalejda kad Jurborgi turgaj butum nedieles dienomis, o jomarkaj par Sekmines, par S. Mikoła ir par Gramiczes.

Stanisłous Augustas 12 d. Giegużies 1792 m. wisus minawotus dalikus patwirtina (Metryka Litewska).

(105) Władisłous IV. 8 d. Bałąnde 1639 m. Wilnuo bebudams dalejda, kad Pałąngo kietwerga dienomis, but turgus, o jomarks S. Jurgie ir S. Jokuba diena.

Augustas III. Giegużies 21 d. 1742 m. dalejda żidams Pałągo giwenti (Met-
↕ p. 235–236 ryka). ↕

Jurbarke[105], Tauragėj, Palangoj[106], arba ištisoj Paprūsėj, paskui ir toliau pasitraukė. Vienok pradžioj maž tepešė, nes dar išmintingi žmonės tebepeikė Kalvino darbus ir jo tikėjimą. Bet keletą metų nuleidus, kad kalvinų tikėjimas daugiam patiko, kad kiekvieną, kalvinu tapusį, patys katalikai pradėjo skaityti už žmogų protingą ir išmintingą, tuokart, sakau, skelbėjai naujo tikėjimo ne veltui tauzijo. Pirmiausiai didžiūnai balso jų paklausė, kaipo tai: kunigaikštis Kristupas Radzivilas, Markas Vnučka, marčelga karaliaus, su savo pačia Zopija Pošušvianskaite, keletas kunigaikščių Oginskių, kunigaikštis Solomereckis, visa giminė Biskupskių, Povilas ir Jonas Gruževskiu, Markas Laurynavyčia, Rietavo tėvūnas, Jonas Blinstrubas, Jonas Cieškovskis, Jonas Gimbutas, Uvainis, visa giminė Puzinų, Skinderių, Borovskių, Adamkovyčių ir daugel kitų. Tie per savą galybę ir perkalbinėjimus patraukė į kalvinų tikėjimą daugel visokio pašaukimo žmonių. Parakvijose Šidlavos, Liolių, Kelmės, Krakių, Kuršėnų ir Kurtuvėnų mažne būtinai nebliko katalikų.

[105] Zigmantas III 4 d. lapkričio 1611 m. Varšuvoj per suėjimą Jurbarko miestui suteikė mandaburijos įstatymą ir žymę, išreiškiančią tris lelijas raudoname lauke. Negana to, daleido nedėlioj turgų ir keturis metuose jomarkus atlikti: 1) per Kalėdas, 2) nedėlioj senųjų Užgavėnių, 3) per Sekmines ir 4) dienoj Paaukštinimo švento kryžiaus.

Staponas, karalius, 4 d. vasario 1570 m., mieste Bydgoščiuj būdamas, leido Jurbarko mieste du jomarku atlikti: 1) per Tris karalius ir 2) per šventą Kryžių, abudu po keturias dienas patenkančiu.

Vladislovas IV, karalius, 22 d. vasario 1633 m. daleido to miesto gyventojams imti pinigus nuo pakeleivingų už tiltą ant upių Mituvos ir Imsrės.

Augustas III liepos 3 d. 1736 m., Varšuvoj būdamas, daleido, kad Jurbarke turgūs būtų nedėlios dienomis, o jomarkai per Sekmines, per šv. Mykolą ir per Gramyčias.

Stanislovas Augustas 12 d. gegužės 1792 m. visus minavotus dalykus patvirtino (Metryka Litewska). [153]

[106] Vladislovas IV 8 d. balandžio 1639 m., Vilniuj bebūdamas, daleido, kad Palangoj ketvergo dienomis būtų turgus, o jomarkas šv. Jurgio ir šv. Jokūbo dieną.

Augustas III gegužės 21 d. 1742 m. daleido žydams Palangoj gyventi (Metryka).

§. 274.

PRIŻASTES IWISIMĄ KÁLWINU.

Metusi 1576 Liepas 1 d. Karalųs Zygmuntas Augustas iszdawe wersołą par katrą dałejda kożnam wienam tikieti kajp tinkamam. Tąn parskajti Kalwinaj, pradieje girties naui sawa wieru ir statiti bažniczes sawotiszkas. Żemajtiu wiskups Jurgis Pietkiewicze, nie biszkie newejzieje kąn dara kunegaj, ir koki moksłą skiełb żmoniems atejunaj. (§. 57). Kalwinu kunegs Merkuns 1598 m. parasze
↕ p. 236–237 ir iszspaudina żemajtiszkaj sakimus, ka ↕ trus żmones skajtidamis, piktinos ir kripa i kalwinu szali. Rietawi ir Kiejdajniusi tie praszalejtej istejgie spaudiniczes, katrosi iwajres kningeles iszspausdamis, bruka musiesims ir wede isz kiele(106).

Żinom jog isz moksła Kalwina su Luteriu, Ęnglios żemie kiła du tikieimu: wiskupiszkiu ir kunegiszkiu (episcopalium et presbyteranorum). Wiskupiszkiej milieje wisokie wiresnibę, o kunegiszkiej nekięnte. Isz tos prižasties karalus Jokubs I. gierbe pirmusius, o ąntrusius spaude. Ipiki kunegiszkiej, padare sumiszimą, katras woz Karoluj I. Jokuba sunuj wieszpataujęnt, bepasibengie. To nełajmingo gadinie, nekurie parsakiojemis Szkotaj, pametę sawą tiewiszki, atspruka i Żemajtius atwąngas(a) jeszkoti, ir isikure Kiejdajniusi: pawardes ju, kalwinu bažniczes kningosi 1637 m. użraszitas, szes skajtom: Anderson, Arnett, Bennet, Gonuot, Cuthbert, Dzemson, Dawidson, Dunkan, Dieplem, Forbez, Torsay, Gordon, Grey, Halliburton, Homilton, Hey, Joram, Ingliss, Knox, Krawent, Lewingston, Molleson, Peterson, Romsay, Ross, Scharp, Sandelelo, Skrömfer, Simpson i Sylon(107). Tie swetej apgienamis ir wisu kuo nu Krisztopa ir Jonusza kunegajksztums Radziwiłłums aprupinamis, padaugina musu szalie kalwinus. Nekurie isz tu kunegajs kalwinu tapusis, patis skielbe naui moksłą. Isz tu prižastiu paklidims Żemajtiu tejp

(106) Istorie Żemajtiszka rąnkas raszts P. Dowkąntu.
↕ p. 237–238 (a) Atwąnga schronienie. ↕
(107) Pawardes tas iszrasziau niebiszkie i Żemajtiszkumą nekrejpdams. Żinę tami daliki isz Kiejdajniu bažniczes kningu iszraszitą, mejlingaj mąn sutejkie mokits ir nu wisu girams kunegs Molksons.

§ 274

PRIEŽASTYS ĮVISIMO KALVINŲ

Metuose 1576 liepos 1 d. karalius Zigmantas Augustas išdavė versolą, per katrą daleido kožnam vienam tikėti kaip tinkamam. Tą perskaitę, kalvinai pradėjo girtis nauja savo viera ir statyti bažnyčias savotiškas. Žemaičių vyskupas Jurgis Petkevyčia nė biškio neveizėjo, ką daro kunigai ir kokį mokslą skelbia žmonėms atėjūnai (§ 57). Kalvinų kunigas Morkūnas 1598 m. parašė ir išspaudino žemaitiškai sakymus [154], katruos žmonės skaitydami piktinos ir krypo į kalvinų šalį. Rietave ir Kėdainiuose tie prašaleičiai įsteigė spaudinyčias, katrose įvairias knygeles išspausdami bruko mūsiesiems ir vedė iš kelio[107].

Žinom, jog iš mokslo Kalvino su Liuteriu Anglijos žemėj kilo du tikėjimu: vyskupiškių ir kunigiškių (episcopalium et presbyteranorum). Vyskupiškiai mylėjo visokią vyresnybę, o kunigiškiai nekentė. Iš tos priežasties karalius Jokūbas I gerbė pirmuosius, o antruosius spaudė. Įpykę kunigiškiai padarė sumišimą, katras vos Karoliui I, Jokūbo sūnui, viešpataujant bepasibengė. Toj nelaimingoj gadynėj nekurie persekiojami škotai, pametę savą tėviškę, atspruko į Žemaičius atvangos[a] ieškoti ir įsikūrė Kėdainiuose. Pavardes jų, kalvinų bažnyčios knygose 1637 m. užrašytas, šias skaitom: Anderson, Arnett, Bennet, Gonuot, Cuthbert, Dzemson, Dawidson, Dunkan, Dieplem, Forbez, Torsay, Gordon, Grey, Halliburton, Homilton, Hey, Joram, Ingliss, Knox, Krawent, Lewingston, Molleson, Peterson, Romsay, Ross, Scharp, Sandelelo, Skrömfer, Simpson ir Syton[108]. Tie svečiai, apginami ir visu kuo nuo Kristupo ir Jonušo kunigaikščių Radzivilų aprūpinami, padaugino mūsų šaly kalvinus. Nekurie iš tų, kunigais kalvinų tapę, patys skelbė naują mokslą. Iš tų priežasčių paklydimas žemaičių

[107] Istorija žemaitiška, rankos raštas p. Daukanto. [155]
[a] Atvanga *schronienie.*
[108] Pavardes tas išrašiau nė biškio į žemaitiškumą nekreipdamas. Žinią tame dalyke, iš Kėdainių bažnyčios knygų išrašytą, meilingai man suteikė mokytas ir nuo visų giriamas kunigas Moulsonas.

buwa didis, jog kajp saka Cichowius(108) isz tukstąntes kataliku, woz wiens bepalika katalikù, o kalwinaj tejsingaj giries, Żemajtius i sawą tikieimą parwertusis.

§. 275.

BAŻNICZES KALWINU.

Tejp iwisus kalwinams, rejkieje ir bażniczių nauje tikieima: kajpogi atsirada turtingi wiraj, katrie szes pastate:

1. *Birżie*(109) 1584 m. istejgie kalwinu bażniczę Mikałojus Rudasis, kunegajksztis Radziwiłłs Lietuwos etmons. Bażnicze ta iłgaj buwa motinu Zawilejos apłata (dystryktu Zawilejskiego), paskiaus prigulieje pri żemajtiu apłata, szęndien ira parakwijes bażniczi.

2. *Szidławo* mura bażniczę pastate ir aprupina turtu 1592 m. Zopie Poszuszwiańskate Wnuczkiene. Taj bażniczej priderieje Szidławos miestelis su dwaralu Paszakarnis wadinamu, pirktu par Wnuczkienę uż 9,000 auksinu nu Merkiele Zawiszas. Turieje szpitolę ir pinningus majtinimuj kieturiu pawargielu rejkalingus. Skajties wisados uż parakwijes bażniczę. Iłgajniu daugieł ko pikta datirusi, 1728 m. nustoje paskutine kunega, o paskiaus ir sugriuwa. Dali turta, patis kalwinaj prarada, o ąntra dalis pragajsza.

3. *Linkawo* pawietie Panewieże apej 1593 m. gret kataliku bażniczes, Białozors pastrunije mura kalwinu kopliczę; ta naui tebibudama neskajties uż parakwijes bażniczę, bet 1669 m. parakwiję igije. Wienok neiłgam ta kłotis ję sutika; nes patis Białozoraj rodos 1689 m. nukrope tos wietas kunegą, atimdamis bażniczeles sodas: Julionus su Burniszkiejs, o paskiaus ir patę bażniczelę paglęmże.

(108) Alloquiorum Osciensium lib. 2 cap. 21.

(109) Birżes miestuj Zygmunts III. 9 d. Kowa 1589 m. Warszuwo sutejkie
↕ p. 238-239 Mandaburies istatimą ir żimę ↕ rejszkąntę bałta ereli belekąnti ąnt karuneli. Dar dalejda nedieles ir kietwerga dienomis, turgus łąjkiti, o par Gramiczes ir S. Joną Kriksztitoi, dwi nedieli patenkąntiu jomarku atlikti. Władisłous IV. 27 Kowa 1642 m. Warszuwo, ir Augustas II. metus 1701 tus patius priwałumus
↕ p. 239-240 Birżies miestuj pripażina. ↕

taip buvo didis, jog, kaip sako Cichovijus[109], iš tūkstančio katalikų vos vienas bepaliko kataliku, o kalvinai teisingai gyrės žemaičius į savą tikėjimą pervertę.

§ 275

BAŽNYČIOS KALVINŲ

Taip įvisus kalvinams, reikėjo ir bažnyčių naujo tikėjimo. Kaipogi atsirado turtingi vyrai, katrie šias pastatė.

1. *Biržuose*[110] 1584 m. įsteigė kalvinų bažnyčią Mikalojus Rudasis kunigaikštis Radzivilas, Lietuvos etmonas. Bažnyčia ta ilgai buvo motina Zavilejos aplato (dystryktu Zawilejskiego), paskiau prigulėjo prie Žemaičių aplato, šiandien yra parakvijos bažnyčia.

2. *Šidlavoj* mūro bažnyčią pastatė ir aprūpino turtu 1592 m. Zopija Pošušvianskaitė Vnučkienė. Tai bažnyčiai priderėjo Šidlavos miestelis su dvareliu, Pašakarnis vadinamu, pirktu per Vnučkienę už 9000 auksinų nuo Merkelio Zavišos. Turėjo špitolę ir pinigus, maitinimui keturių pavargėlių reikalingus. Skaitės visados už parakvijos bažnyčią. Ilgainiui daugel ko pikto datyrusi, 1728 m. nustojo paskutinio kunigo, o paskiau ir sugriuvo. Dalį turto patys kalvinai prarado, o antra dalis pragaišo.

3. *Linkuvoj*, paviete Panevėžio, apie 1593 m. greta katalikų bažnyčios Bialozoras pastrūnijo mūro kalvinų koplyčią; ta, nauja tebebūdama, nesiskaitė už parakvijos bažnyčią, bet 1669 m. parakviją įgijo. Vienok neilgam ta klotis ją sutiko, nes patys Bialozorai, rodos, 1689 m. nukropė tos vietos kunigą, atimdami bažnyčėlės sodas Julionus su Burniškiais, o paskiau ir pačią bažnyčėlę paglemžė.

[109] Alloquiorum Osciensium lib. 2 cap. 21. [156]

[110] Biržų miestui Zigmantas III 9 d. kovo 1589 m. Varšuvoj suteikė mandaburijos įstatymą ir žymę, reiškiančią baltą erelį, belekiantį ant karūnėlės. Dar daleido nedėlios ir ketvergo dienomis turgus laikyti, o per Gramyčias ir šv. Joną Krikštytoją dvi nedėli patenkančiu jomarku atlikti. Vladislovas IV 27 kovo 1642 m. Varšuvoj ir Augustas II metuose 1701 tuos pačius privalumus Biržų miestui pripažino.

4. *Rietawi*(110) rodos jog Markus Ławrynawicze Tiewuns buwa mede bażniczę pastates; bet ta lig łajku pragajsza.

5. *Gieławo* ne tolie nu Ejrogałas(111), 1611 m. pastatitą bażniczę, 1614 m. ąntpuołusis katalikaj norieje sugriauti, ir nedalejda szwęntomis dienomis melsties. Susibarusius isz tos prizasties kalwinus su katalikajs, wiskups Jurgis Tyszkiewicze nutilde ir dalejda kalwinams Gieławos bażniczi walditi. Rejk żinoti, jog ta bażnicze karalistes istatimams nełejdąnt buwa pastatita, todieł 1646 m. katalikaj ąntru atweju norieje suarditi. Wienok kalwinaj nedalejdusis, 1650 m. wieł katalikus numalde. Ąnt gała 1678 m. bażnicze ta kluwa katalikams, o jos piningus ir dabarczuo tebtur kalwinaj.

6. *Karteno* Telsziu pawietes miestelie 1611 m. buwa parakwijes bażnicze, wienok wejkiej pragajsza.

7. *Płungie*(112) ligi dali Telsziu pawietes miestelie 1611 m. pastrunita bażnicze, spierej prażuwa.

8. *Ugienusi* Rassejniu pawietie, szęndien sudej Dyrdaj priderąntiusi, buwa senowie bażnicze, bet negawau żinios kas ję pastate ir kumet pragajsza(113).

9. *Lintupie* m. 1611 pastrunita bażnicze, neiłgam tepateka.

10. *Suriniszkiusi* mura bażnicze par Ponus Syrewiczes pastatita, kas żina kumet sugriuwa(114).

(110) Rietawa miesteluj Zygmunts III. Gruode 12 d. 1590 m. dalejda nedieles dienomis turgus atlikti. O Stanisłous Augustas Karalus 20 d. Kowa 1792 m. Warszuwo sutejkie istatimą Mandaburies ir żimę. Katru buwa lutas arba laus kaławii ikąndęs bebiegąs. Po jo kojems dar szioks paraszas *„uż karalistes giwentojus, karalu ir luosuma."*

(111) Władisłous IV. Giegużies 26 d. 1640 m. Warszuwo raszti paraszitami tejp pasakie: „Dalejdam kad Ejrogałas miesteli butum jomarks par Gramiczes." Stanisłous Augustas 11 d. Sause 1781 m. Warszuwo, dalejda atlikti jomarką, prasidiejus nu Giegużies 18 d. nedielę patenkąnti. Tas pats karalus 12 d. Bałąnde 1792 m. sutejkie Ejrogałas miesteluj Mandaburies istatimą ir żimę. O tu buwa du kaławiju raudonami łauki kriżiszkaj sudietu – apatio paraszas *„Wejkiaus nu-*
↕ p. 240–241 *stosma giwibas kajp luosuma."* ↕

(112) Stanisłous Augustas 13 d. Sause 1792 m. Warszuwo sutejkie Płungies miestuj Mandaburies istatimą sużimi. Żime ta rejszkie stowęnti kwietiu piedą,
↕ p. 241–242 raudonu kaspenu surisztą, o ąnt wirszu trejnejtiszks apwejzdas Diewa. ↕

(113) Dziennik wileński na rok 1817.

↕ p. 242–243 (114) Rasztaj giminies Piotrowicziu ludij apej tąn bażniczę. ↕

4. *Rietave*[111], rodos, jog Markas Laurinavyčia, tėvūnas, buvo medžio bažnyčią pastatęs, bet ta lig laiku pragaišo.

5. *Gėluvoj*, netoli nuo Ariogalos[112], 1611 m. pastatytą bažnyčią 1614 m. antpuolę katalikai norėjo sugriauti ir nedaleido šventomis dienomis melstis. Susibarusius iš tos priežasties kalvinus su katalikais vyskupas Jurgis Tiškevyčia nutildė ir daleido kalvinams Gėluvos bažnyčia valdyti. Reikia žinoti, jog ta bažnyčia karalystės įstatymams neleidžiant buvo pastatyta, todėl 1646 m. katalikai antru atveju norėjo suardyti. Vienok kalvinai nedaleidę 1650 m. vėl katalikus numaldė. Ant galo 1678 m. bažnyčia ta kliuvo katalikams, o jos pinigus ir dabarčiui tebturi kalvinai.

6. *Kartenoj*, Telšių pavieto miestely, 1611 m. buvo parakvijos bažnyčia, vienok veikiai pragaišo.

7. *Plungėj*[113], lygia dalia Telšių pavieto miestely, 1611 m. pastrūnyta bažnyčia spėriai pražuvo.

8. *Ugioniuose*, Raseinių paviete, šiandien sūdžiai Dirdai priderančiuose, buvo senovėj bažnyčia, bet negavau žinios, kas ją pastatė ir kuomet pragaišo.[114]

9. *Lentupy* m. 1611 pastrūnyta bažnyčia neilgam tepateko.

10. *Suriniškiuose* mūro bažnyčia, per ponus Sirevyčias pastatyta, kas žino kuomet sugriuvo.[115]

[111] Rietavo miesteliui Zigmantas III gruodžio 12 d. 1590 m. daleido nedėlios dienomis turgus atlikti. O Stanislovas Augustas, karalius, 20 d. kovo 1792 m. Varšuvoj suteikė įstatymą mandaburijos ir žymę. Katra buvo liūtas, arba levas, kalaviją įsikandęs bebėgąs. Po jo kojomis dar šioks parašas: *„Už karalystės gyventojus, karalių ir liuosumą."*

[112] Vladislovas IV gegužės 26 d. 1640 m. Varšuvoj rašte parašytame taip pasakė: „Daleidžiam, kad Ariogalos miestely būtų jomarkas per Gramyčias." Stanislovas Augustas 11 d. sausio 1781 m. Varšuvoj daleido atlikti jomarką, prasidėjus nuo gegužės 18 d. nedėlią patenkantį. Tas pats karalius 12 d. balandžio 1792 m. suteikė Ariogalos miesteliui mandaburijos įstatymą ir žymę. O ta buvo du kalaviju, raudoname lauke kryžiškai sudėtu, apačioj parašas: *„Veikiau nustosim gyvybės, kaip liuosumo."*

[113] Stanislovas Augustas 13 d. sausio 1792 m. Varšuvoj suteikė Plungės miestui mandaburijos įstatymą su žyme. Žymė ta reiškė stovintį kviečių pėdą, raudonu kaspinu surištą, o ant viršaus treineitiškas apveizdas Dievo.

[114] Dziennik wileński na rok 1817.

[115] Raštai giminės Piotrovyčių liudija apie tą bažnyčią.

11. *Naujemiestie* Panewieże pawiėtie 1612 m. padirbta bażnicze, priderieje żemajtiu apłatuj, bet 1799 m. kalwinu susirinkims isakie skajtities wilniaus apłati.

12. *Grinkiszkie* dieł buwima buwa bażnicze, bet kas ję pastate ir kumet pragajsza neżinom. Użlika sodele tos bażniczes Bogdaniszkiejs wadinama.

13. *Płonienusi* 1614 m. buwa parakwijes bażnicze, 1729 m. użrakiną ję katalikaj, bet nieko netrukus, apęnt kalwinams atidawe. Iłgaj bestowiedama, maż kam tewejząnt 1746 m. sugriuwa.

14. *Kołajniusi* Sziaulu pawietie, bażnicze rodos Adamkowiczej liepąnt pastatita, senej sugriuwa.

15. *Kiejdajniusi*(115) Kunegajksztis Krisztops Radziwiłłs dwi bażniczi istejgie: Kalwinams, Lankams ir Lietuwems; Bażniczi lietuwiu

(115) Kiejdajniu miestą ąnt upi Newieżu, pastate każi katras Lietuwos Kunegajksztis, dar pirm susibrotawima Lietuwiu su Lankajs. Rodos jog 1565 m. Karalus Zygmunts Augustas atidawe Kiejdajnius Kiszkams, o nu tu par moteristes kluwa Radziwiłłams, ąnt gała Jomilestoms Czapskiems teka. Miestuj nu Kiszku Radziwiłłams klunąnt, buk Kiejdajniusi buwi 300 mura numu, a 1800 mede. Tuokartu jau rioksojusi kajremie atskardie upes Newieżas, kataliku bażnicze, o deszinamie kalwinu. Widurie miesta buwusi didele rotuże su boksztu, katrami dar dziegorius wałąndomis muszes. Miestuj jau Radziwiłłams tekus, iwajri żmones iszdirbina: bażniczę maskolu, bażniczę kalwinu lanku, bażniczę luteriu ir klosztorelu Karmalitu su bażniczeli. Nełajmiems 1658 m. praslinkus, woz 500 numu Kiejdajniusi belika, szęndien dar ira i 300. Rotuże turieje tris dwaralus nu Radziwiłłu duotus, parkratinieje iwajrius żmoniu barnius, o to rejkięnt galeje kitąi ir smertiop suditi. Lanku karalej: Zygmunts III. Władislous IV. Jons Kazimiers, Augustas II. Augustas III. ir Stanisłous Augustas, Kiejdajniu miestą suligina wisusi dalikusi su Wilniu ir Kaunu, dar dalejda metu buwie tris jomarkus atlikti. Sueimaj 1717, 1764 ir 1775 metusi atlikti, patalpinusis Kiejdajnius ąntrami atskirie mandaburies miestu, uždraude, kad nieks ne twęntum upes Newieżas
↕ p. 243–244 nebe takisze dirbtum. O miestuj nu ↕ wisokiu waltiu netusztiu upi pagał płaukąntiu, imti mujtą. Tejp nu karalistes wiresnibes głobamis Kiejdajnej prakuta, giwentojej piningu isigawusis, pradieje prekioti, ne węn sawa pusie, bet ir swetimosi szaliesi. Żodiu sakąnt wis kas jems kłojes. Gawusis żodi apej tąn kłoti: Ęnglikaj, Żwiedaj, Alęndraj, Saksonaj ir Prusaj, atwika i Kiejdajnius, istejgie sau numus, o par amatus ir prekibą dajlej sau pelne duoną, żida wienok tuokart nie wiena dar miesti nebuwa. Niekumet wis kas be partrukie negał wikti: Kiejdajnej datirdamis dora, datire ir pikta. Wisupirmu Kunegajksztis Radziwiłłs pawede

11. *Naujamiesty*, Panevėžio paviete, 1612 m. padirbta bažnyčia priderėjo Žemaičių aplatui, bet 1799 m. kalvinų susirinkimas įsakė skaitytis Vilniaus aplate.

12. *Grinkišky* dėl buvimo buvo bažnyčia, bet kas ją pastatė ir kuomet pragaišo, nežinom. Užliko sodelė tos bažnyčios, Bagdoniške vadinama.

13. *Plonėnuose* 1614 m. buvo parakvijos bažnyčia, 1729 m. užrakino ją katalikai, bet, nieko netrukus, apent kalvinams atidavė. Ilgai bestovėdama, mažkam teveizint, 1746 m. sugriuvo.

14. *Kolainiuose*, Šiaulių paviete, bažnyčia, rodos, Adamkovyčiai liepiant pastatyta, seniai sugriuvo.

15. *Kėdainiuose*[116] kunigaikštis Kristupas Radzivilas dvi bažnyči įsteigė: kalvinams lenkams ir lietuviams. Bažnyčia lietuvių senovėj

[116] Kėdainių miestą ant upės Nevėžio pastatė kaži katras Lietuvos kunigaikštis dar pirm susibrotavimo lietuvių su lenkais. Rodos, jog 1565 m. karalius Zigmantas Augustas atidavė Kėdainius Kiškoms, o nuo tų per moterystes kliuvo Radzivilams, ant galo jomylistoms Čapskiams teko. Miestui nuo Kiškų Radzivilams kliūnant, būk Kėdainiuose buvę 300 mūro namų, o 1800 medžio. Tuo kartu jau riogsojusi kairiajame atskardy upės Nevėžio katalikų bažnyčia, o dešiniajame – kalvinų. Vidury miesto buvusi didelė rotušė su bokštu, katrame dar dziegorius valandomis mušęs. Miestui jau Radzivilams tekus, įvairūs žmonės išdirbino bažnyčią maskolių, bažnyčią kalvinų lenkų, bažnyčią liuterių ir kliošторėlių karmelitų su bažnyčėle. Nelaimėms 1658 m. praslinkus, vos 500 namų Kėdainiuose beliko, šiandien dar yra į 300. Rotušė turėjo tris dvarelius, nuo Radzivilų duotus, perkratinėjo įvairius žmonių barnius, o to reikiant, galėjo kitąjį ir smerčiop sūdyti. Lenkų karaliai Zigmantas III, Vladislovas IV, Jonas Kazimieras, Augustas II, Augustas III ir Stanislovas Augustas Kėdainių miestą sulygino visuose dalykuose su Vilnium ir Kaunu, dar daleido metų būvy tris jomarkus atlikti. Suėjimai, 1717, 1761 ir 1775 metuose atlikti, patalpinę Kėdainius antrame atskyry mandaburijos miestų, uždraudė, kad niekas netvenktų upės Nevėžio, nebe takišio dirbtų. O miestui nuo visokių valčių netuščių, upe pagal plaukiančių, imti muitą. Taip nuo karalystės vyresnybės globiami Kėdainiai prakuto, gyventojai, pinigų įsigavę, pradėjo prekioti ne vien savo pusėj, bet ir svetimose šalyse. Žodžiu sakant, viskas jiems klojos. Gavę žodį apie tą klotį, englikai, žvėdai, alendrai, saksonai ir prūsai atvyko į Kėdainius, įsteigė sau namus, o per amatus ir prekybą dailiai sau pelnė duoną, žydo vienok tuokart nė vieno dar mieste nebuvo. Niekuomet viskas be pertrūkio negali vykti: Kėdainiai, datirdami doro, datyrė ir pikto. Visų pirma kunigaikštis Radzivilas pavedė (wydał w

senowie walde kunegs gieraj lietuwiszkaj mokąs, bet paskiaus żemajtems i kataliku tikieimą sugriżus, kunegs nebturiedams ko be dirbti aplejda bażniczę, katra nebtajsoma 1785 m. sugriuwa. Bażnicze lanku lig sziolej tebesąnti, skajtes motinu żemajtiu apłata. Giwena pas ję auksztс pardietinis Żemajtiu superintendentu wadinams, ir kielets kunegu. Wiens lanks, katras skielbe żodi Diewa lankams, ąntrus wokitis, wokitiu mokitos, trets ęngliks, 1638 m. isz Ęnglios żemes atwikies, tejgie pamoksłus Szkotams, ęngliszkaj temokąntims.

16. *Bejnarawi* Panewieże pawietie 1614 m. iszdirba bażniczę, praderieje Kiejdajniu bażniczej it duktie, paskiaus wiresnibe prikiergie ję Naujemieste bażniczej.

17. *Gaurie,* Diews żina kumet pastatita bażnicze, parbuwa lig pradios asztuonioliktoje ąmżiaus. Metusi 1671 giwena pas ję Kalwinu kunegs Powiłs isz Żarnowcu.

18. *Kałnoberzie* Dutnawos parakwijo, Kunegajksztiu Radziwiłłu walstiuo, senowie buwa bażnicze, katra wienok spierej aplejsta sugriuwa.

19. *Mąntwidawi,* koplicze pastatita, buwa dukteri Kiejdajniu bażniczes. Krakiu kataliku bażniczes klebons Witkiewicze, noriedams kalwinus isz sawa parakwijes iszwariti, Sause 22 d. 1640 m. użpuole kalwinu kunegą Zakariosziu Krasnowiecki to kopliczio sakimą betejgąnti, nutraukie nu suoła ąnt katrą pasilipes sakie, ir dabar apskunde. Kopliczes tos 1728 m. neblika.

(wydał w arędę) miestą Szmujłaj żiduj, nu tos gadines żidaj isimetusis, pribjauroje miestą ir pradieje kajp imanidamis kluditi kriksztionu prekibą. Paskiaus taj ira : 1657, 1658 ir 1659 m. ties pat Kiejdajnejs Lankams su Maskolejs ir Żwiedajs musząntes, miests ne węn daugieł kąn nukintieje, bet dar turieje użmokieti Maskolu Jenerołuj Dołgorukiuj, Lanku Jenerołuj Wincentuj Gosiewskiuj ir Żwiedu Jenerołum Ąnderkassuj su Szpikenbachenu węnkart skajtąnt 30,000 raudonuju. Kiejdajnej dar su wisu Kauna pawieti, buwa prisijkusiu Maskolems. Nemaż ko tejpogi datiri Kiejdajnej pikta, Żwiedu karaluj Karoluj XII. su Lankajs pesząntes, tuokart wieł buwa priwersti użmokiti 15,000 raudonuju. Tejp, kam pakluk
↕ p. 244–245 kropąnt, atejunaj Ęnglikaj, Żwiedaj ir Prusaj: wieni i sawa ↕ żemes sugriża, kiti parsikiele i Ringa. Toki ejłu miests kas karts łabjaus plikti inika, o szęndien ży-
↕ p. 245–246 dams iwisus, nususa it kiti miestelej Żemajtiu. ↕

valdė kunigas, gerai lietuviškai mokąs, bet paskiau, žemaičiams į katalikų tikėjimą sugrįžus, kunigas, nebturėdamas ko bedirbti, apleido bažnyčią, katra nebtaisoma 1785 m. sugriuvo. Bažnyčia lenkų, lig šiolei tebesanti, skaitės motina Žemaičių aplato. Gyveno pas ją aukštas perdėtinis, Žemaičių superintendentu vadinamas, ir keletas kunigų. Vienas lenkas, katras skelbė žodį Dievo lenkams, antras vokietis, vokiečių mokytojas, trečias englikas, 1638 m. iš Anglijos žemės atvykęs, teigė pamokslus škotams, angliškai temokantiems.

16. *Beinoravoj,* Panevėžio paviete, 1614 m. išdirbo bažnyčią; priderėjo Kėdainių bažnyčiai it duktė, paskiau vyresnybė prikergė ją Naujamiesčio bažnyčiai.

17. *Gaurėj* Dievas žino kuomet pastatyta bažnyčia perbuvo lig pradžios aštuonioliktojo amžiaus. Metuose 1671 gyveno pas ją kalvinų kunigas Povilas iš Žarnovcų.

18. *Kalnaberžėj,* Dotnuvos parakvijoj, kunigaikščių Radzivilų valsčiuj, senovėj buvo bažnyčia, katra, vienok spėriai apleista, sugriuvo.

19. *Mantvydavoj* koplyčia pastatyta buvo dukteria Kėdainių bažnyčios. Krakių katalikų bažnyčios klebonas Vitkevyčia, norėdamas kalvinus iš savo parakvijos išvaryti, sausio 22 d. 1640 m. užpuolė kalvinų kunigą Zakarijošių Krasnoveckį, toj koplyčioj sakymą beteigiantį, nutraukė nuo suolo, ant katro pasilipęs sakė, ir dar apskundė. Koplyčios tos 1728 m. nebliko.

arędę) miestą Šmuilai, žydui, nuo tos gadynės žydai įsimetę pribjaurojo miestą ir pradėjo kaip įmanydami kliudyti krikščionių prekybą. Paskiau, tai yra, 1657, 1658 ir 1659 m., ties pat Kėdainiais lenkams su maskoliais ir žvėdais mušantis, miestas ne vien daugel ką nukentėjo, bet dar turėjo užmokėti maskolių jenerolui Dolgorukiui, lenkų jenerolui Vincentui Gosevskiui ir žvėdų jenerolam Anderkasui su Špikenbachenu, vienkart skaitant, 30000 raudonųjų. Kėdainiai dar su visu Kauno pavietu buvo prisiekusiu maskoliams. Nemaž ko taipogi datyrė Kėdainiai pikto, Žvėdų karaliui Karoliui XII su Lenkais pešantis, tuokart vėl buvo priversti užmokėti 15000 raudonųjų. Taip, kam pakliūk kropiant, atėjūnai englikai, žvėdai ir prūsai vieni į savo žemes sugrįžo, kiti persikėlė į Rygą. Tokia eile miestas kaskarts labiau plikti įniko, o šiandien, žydams įvisus, nususo it kiti miesteliai Žemaičių.

20. *Kurtuwienu* kataliku bażniczę kalwinaj i sawą bażnicze buwa parwertusis, bet katalikaj 1614 m. apęnt atjeme.

21. *Płonienusi* dieł buwima buwa bażnicze, bet dar septinioliktami ąmżie katalikams apsukuo giwenąnt, wisumet tuszti szmiekszoje. Kieletą metu pas tąn bażniczę giwendams apsakinietos Pupgiewicze, luob gauti ąnt metu 500 auksinu isz sodims Burniszkiu ir Jaucuniu.

22. *Rassejniusi* mura bażnicze regies 1616 m. pastatita, igije parakwiję ir tris sodas: Perkuniszkius, Dajnius ir Żolpius. Perkuniszkiu dowinotu par Samuelu Billewiczę, nustoje bażnicze 1620 m. Dajnius, węnkart su bażniczes warpajs 1728 m. paklejda. Żolpius pats kalwinu susirinkims 1721 m. prarada Ponuj Uwojniuj uż 1000 timpu. Baż-
↕ p. 246–247 nicze butinaj aplejsta 1728 m. Sugriu ↕ wa. Ąnt gała kalwinaj 1798 m. pardawe żemes gabałą ąnt katruo bażnicze senowie rioksoje.

23. *Widuklie* P. Blinstrubs itijkie kopliczę, katra priderieje Rassejniu bażniczej ir wadinos Blinstrubiszki. Metusi 1695 Blinstruba ipiedinis paglęmże kopliczes piningus, o 1713 m. ir pati koplicze sugriuwa.

24. *Ganiprawi* Krażiu parakwijo senowie buwa bażnicze, nedasekiau wienok kas ję buwa padirbes ir kumet pragajsza.

25. *Upito* 1621 m. Jurgis Podberezkis padirbes bażniczę, du kunegu majtina. Bet jog nieka bażniczej neużrasze, todieł jem mirus, aplejsta sprierej sugriuwa.

26. *Kielmie* kalwinu surinkimuj arba synoduj lejdąnt, P. Jurgis Grużewskis 1622 m. iszdirba mura bażniczę ir turtą użrasze, bet to, wietas kunegs senej pritruka. Par protingą Ponu Grużewskiu su katalikajs elgimos, Kielmes bażnicze kitoms senej pragajszus, lig sziolej iszlika. Parakwijo dar ira septines deszimtis su wirszu kalwinu, katrajs wałda didelej iszmintings kunegs Raczynskis.

↕ p. 247–248 27. *Monkiszkiesi* Krisztops Gorskis Korsze ↕ wos Ciwuns pastrunije bażniczelę, katrą kajpo sawa kunega neturęntę luob łąnkiti Kielmes kunegs ir gauti kiek tiek piningu nu P. Gorskie uż sawa żigi. Bażniczeles tos jau 1714 nebibuwa.

28. *Kurklusi* Szaduwos parakwijo Panewieże pawietie 1622 m. buwa parakwijes bażnicze, katra kumet ir kur padinga nieżinom.

29. *Lackawi* 1622 m. padirbta bażnicze, turieje parakwiję, 1635 m. tos wietas kalwinu kuneguj, didelej ikirieje kataliku kunegs. Metusi

20. *Kurtuvėnų* katalikų bažnyčią kalvinai į savą bažnyčia buvo pervertę, bet katalikai 1614 m. apent atėmė.

21. *Plonėnuose* dėl buvimo buvo bažnyčia, bet dar septynioliktame amžiuj, katalikams apsukui gyvenant, visuomet tuščia šmėkšojo. Keletą metų pas tą bažnyčią gyvendamas, apsakinėtojas Pupgevyčia gaudavo ant metų 500 auksinų iš sodžių Burniškių ir Jaučūnų.

22. *Raseiniuose* mūro bažnyčia, regis, 1616 m. pastatyta, įgijo parakviją ir tris sodas: Perkūniškę, Dainius ir Žalpius. Perkūniškės, dovanotos per Samuelį Bilevyčią, nustojo bažnyčia 1620 m. Dainius vienkart su bažnyčios varpais 1728 m. pakleidė. Žalpius pats kalvinų susirinkimas 1721 m. prarado ponui Uvainiui už 1000 timpų. Bažnyčia, būtinai apleista, 1728 m. sugriuvo. Ant galo kalvinai 1798 m. pardavė žemės gabalą, ant katro bažnyčia senovėj riogsojo.

23. *Viduklėj* p. Blinstrubas įtiekė koplyčią, katra priderėjo Raseinių bažnyčiai ir vadinos Blinstrubiške. Metuose 1695 Blinstrubo įpėdinis paglemžė koplyčios pinigus, o 1713 m. ir pati koplyčia sugriuvo.

24. *Ganyprovoj,* Kražių parakvijoj, senovėj buvo bažnyčia, nedasekiau vienok, kas ją buvo padirbęs ir kuomet pragaišo.

25. *Upytėj* 1621 m. Jurgis Podbereskis, padirbęs bažnyčią, du kunigu maitino. Bet jog nieko bažnyčiai neužrašė, todėl, jam mirus, apleista spėriai sugriuvo.

26. *Kelmėj,* kalvinų surinkimui, arba sinodui, leidžiant, p. Jurgis Gruževskis 1622 m. išdirbo mūro bažnyčią ir turtą užrašė, bet to vietos kunigas seniai pritrūko. Per protingą ponų Gruževskių su katalikais elgimos Kelmės bažnyčia, kitoms seniai pragaišus, lig šiolei išliko. Parakvijoj dar yra septynios dešimtys su viršum kalvinų, katrais valdo dideliai išmintingas kunigas Račinskis.

27. *Mankiškėj* Kristupas Gorskis, Karšuvos civūnas, pastrūnijo bažnyčėlę, katrą, kaipo savo kunigo neturinčią, lankydavo Kelmės kunigas ir gaudavo kiek tiek pinigų nuo p. Gorskio už savo žygį. Bažnyčėlės tos jau 1714 nebebuvo.

28. *Kurkliuose,* Šeduvos parakvijoj, Panevėžio paviete, 1622 m. buvo parakvijos bažnyčia, katra kuomet ir kur padingo, nežinom.

29. *Leckavoj* 1622 m. padirbta bažnyčia turėjo parakviją, 1635 m. tos vietos kalvinų kunigui dideliai įkyrėjo katalikų kunigas. Metuose

1644 buk kažikam ticziomis uždeguš, naui dar bažnicze susikurina. Kunegajksztis Radziwiłłs ąntru atweju pastate bažniczę, katros pirmoje pusie asztuonioliktoje ąmžiaus nebteka.

30. *Krasnogaliszkiusi*, senu dienu Berzienu pawietie 1634 m. Diewas žina kas istejgie bažniczę, pas katrą par kieles deszimtis metu kunegs dajlej giwena. Tuotarpu sueimaj apskielbe karalistes istatimus liepąntius kalwinu bažniczes najkinti. Tun pakłausiusis: Dominiks Pruszynskis Pakražąncziaus Pons, Styrpejka, Dyrmejka ir Kazimiers Burba, 1696 m. i 12 dieną Liepas iszausztąnt, sudegina Krasnogaliszkies bažniczę. Kalwinaj: Stapons Kostromskis Dorpa-
↕ p. 248–249 ta Karužasis, Adoms ↕ Łaniewicze wirsziausis Kiejdajniu kunegs, Jokubs Grużewskis ir Enriks Putkameris, giejždamis apmauda, apskunde suduj degiejus, ir wisu sawa gali inika jus spausti. Szims tejpogi spirąntes, sudaj pradieje rejkałą tęnsti. Suprati kalwinaj ir lig ateima źidu Messiosziaus barniuj nebebęngsęntes, lowies giwus piningus bepilti. Metusi 1699 Grużewskis buwa pradiejes mura baźniczę stejgti, bet pritrukies plitu su kałkajs nepabęngie darba, o padietoje pamata plitas lig 1719 m. žmoneles iszneszioje.

31. *Gruzdiusi*, senowie Widukles o szęndien Rassejniu pawietie 1636 sawa piningajs pastrunije bažniczę Krisztops Gruzdis. Metusi 1653 bažniczę tąn buwa paglęmžiusis katalikaj, bet 1681 m. apęnt atidawe. Jokubs Grużewskis jos waldimieru skajties. Ąnt gała 1696 m. ir tus numus Diewa węnkart su Krasnogoliszkiu bažniczi, katalikaj sudegina. Grużewskis barniuj nepasikłojus, pastate naują baźniczę, bet ir ta 1721 m. kartu su sawa sodu Mienycejs pragajsza, woz piningu biszkielis užlika.

↕ p. 249–250 32. *Berzienusi*, sodo Kiejdajniu bažniczej pri ↕ derąntio, buwa senowie bažniczele, pas katrą wienok retaj kunegs tegiwena.

33. *Słabado* gret Szaukienu pawęntie, kažina kas ir kumet, buwa pastates bažniczelę, katros nesenej nebteka.

34. *Radzwiliszkie* Sziaulu pawietie, kita karta buwa bažnicze, pas katrą 1754 m. giwena kunegs Mikołs Ceraskis.

35. *Padubisie*, kalwinaj tejpogi turieje bažniczę.

36. *Paszuszwes* kalwinaj 1638 m. isigawa parakwijes bažniczę. Bet jog buwa paglęmžusis kataliku bažniczę, todieł patolej negalieje

1644, būk kaži kam tyčiomis uždegus, nauja dar bažnyčia susikūrino. Kunigaikštis Radzivilas antru atveju pastatė bažnyčią, katros pirmojoj pusėj aštuonioliktojo amžiaus nebteko.

30. *Krasnagališkėj*, senų dienų Beržėnų paviete, 1634 m. Dievas žino kas įsteigė bažnyčią, pas katrą per kelias dešimtis metų kunigas dailiai gyveno. Tuo tarpu suėjimai apskelbė karalystės įstatymus, liepiančius kalvinų bažnyčias naikinti. Tų paklausę, Dominykas Prušinskis, Pakražančio ponas, Stirpeika, Dirmeika ir Kazimieras Burba 1696 m., į 12 dieną liepos išauštant, sudegino Krasnagališkės bažnyčią. Kalvinai Staponas Kostromskis, Dorpato karūžasis, Adomas Lanevyčia, viršiausias Kėdainių kunigas, Jokūbas Gruževskis ir Enrikas Putkameris, gieždami apmaudą, apskundė sūdui degėjus ir visa savo galia įniko juos spausti. Šiems taipogi spiriantis, sūdai pradėjo reikalą tęsti. Supratę kalvinai ir lig atėjimo žydų Mesijošiaus barniui nebesibengsiant, liovės gyvus pinigus bepilti. Metuose 1699 Gruževskis buvo pradėjęs mūro bažnyčią steigti, bet, pritrūkęs plytų su kalkėmis, nepabengė darbo, o padėtojo pamato plytas lig 1719 m. žmonelės išnešiojo.

31. *Gruzdžiuose*, senovėj Viduklės, o šiandien Raseinių paviete, 1636 savo pinigais pastrūnijo bažnyčią Kristupas Gruzdis. Metuose 1653 bažnyčią tą buvo paglemžę katalikai, bet 1681 m. apent atidavė. Jokūbas Gruževskis jos valdymieru skaitės. Ant galo 1696 m. ir tuos namus Dievo vienkart su Krasnagališkės bažnyčia katalikai sudegino. Gruževskis, barniui nepasiklojus, pastatė naują bažnyčią, bet ir ta 1721 m. kartu su savo soda Mienyčiais pragaišo, vos pinigų biškelis užliko.

32. *Beržėnuose*, sodoj, Kėdainių bažnyčiai priderančioj, buvo senovėj bažnyčėlė, pas katrą vienok retai kunigas tegyveno.

33. *Slabadoj* greta Šaukėnų, paventėj, kažin kas ir kuomet buvo pastatęs bažnyčėlę, katros neseniai nebteko.

34. *Radvilišky*, Šiaulių paviete, kitą kartą buvo bažnyčia, pas katrą 1754 m. gyveno kunigas Mykolas Ceraskis.

35. *Padubysy* kalvinai taipogi turėjo bažnyčią.

36. *Pašušvio* kalvinai 1638 m. įsigavo parakvijos bažnyčią. Bet jog buvo paglemžę katalikų bažnyčią, todėl patolei negalėjo atsikratyti

atsikratiti Warniu kanaunikajs ir Grińkiszkies klebonu Daukszu, pakolej neatidawe swetima gieřa. Metusi 1661 ir Paszuszwes bażniczę każikas sudegina.

37. *Greżie* Kursza pusie ties pat Żemajtiu rubeżiu 1654 m. Putkamere piningajs pastatita bażnicze, gan buwa turtinga.

38. *Balsiusi* arba *Pamuszie* Sebestions Jaugielis 1621 m. bażniczę isz-
↕ p. 250–251 dirbes, luob kuneguj kas meta pilti gierą pilawą. ↕

39. *Sałotiusi* każikados tejpogi buwa bażnicze.

40. *Nestorawi* Panewieże pawietie, P. Puzyna 1655 m. bażniczę pastate.

41. *Rekstiusi* bajoru sodo ąnt Petriszkies kałnu, Szidławos parakwijo buwa bażnicze, katros pamatus ir nugis tebmatom. Dalie żemajtiu wiskupistes uż Nemonuj buwusioje, turieje dar kalwinaj szeszes bażniczes(116).

§. 276.

WIRESNIBE.

Nu isimetima Lietuwo ir Żemajtiusi kalwinu, wisomis minawotomis bażniczioms walde apsakinietojej żode Diewa, o szejs nu 1557 m. Lietuwiszkas susirinkimas (Synod litewski). Wisuauksztoi kalwinu wiresnibe giwen wisados Wilnuo. Wiresnibe ta metusi kartą, pas katrą nor didesnęje bażniczę atliekt susirinkimą. Susirinkimi pirmą wietą użjem nekunegs, o kitas wietas kunegaj ir nekunegaj. Wisa kalwinu draugiste, paskajdita ira i kieletą apłatu distriktajs wadinamu. Nu iwisima kalwinu musu pusie, lig 1641 m. wisa Żemajtiu szalis, wienu skajties apłatu, katro gałwu buwa Kiejdajniu bażnicze ir pas ję giwenus auksztis priwejzietos arba superintendents. Daugieł bażniczioms pragajszus, kalwinu susirinkims pri żemajtiu apłata, pridure nekures bażniczes Lietuwo esąntes, kajpo taj: Swiętojeziorinę, Jozninę, Balwierzynska, Pamuszes, Żejmelu ir Ponatyra. Metusi 1752 pridure dar bażniczę Dziewałtawa ir Naumieste.

↕ p. 251–252 (116) Żinę apej tas bażniczes radau kningosi, Wilniaus kalwinu susirinkima. ↕

Varnių kanauninkais ir Grinkiškio klebonu Daukšu, pakolei neatidavė svetimo gero. Metuose 1661 ir Pašušvio bažnyčią kaži kas sudegino.

37. *Griežėj,* Kuršo pusėj ties pat Žemaičių rubežium, 1654 m. Putkamerio pinigais pastatyta bažnyčia gan buvo turtinga.

38. *Balsiuose,* arba Pamūšy, Sebastijonas Jaugelis, 1621 m. bažnyčią išdirbęs, kunigui kas metą pildavo gerą pyliavą.

39. *Saločiuose* kaži kados taipogi buvo bažnyčia.

40. *Nestorave,* Panevėžio paviete, p. Puzina 1655 m. bažnyčią pastatė.

41. *Rekščiuose,* bajorų sodoj ant Petriškės kalno, Šidlavos parakvijoj, buvo bažnyčia, katros pamatus ir nugis tebmatom. Daly Žemaičių vyskupystės, už Nemuno buvusiojoj, turėjo dar kalvinai šešias bažnyčias.[117]

§ 276

VYRESNYBĖ

Nuo įsimetimo Lietuvoj ir Žemaičiuose kalvinų visomis minavotomis bažnyčiomis valdė apsakinėtojai žodžio Dievo, o šiais nuo 1557 m. Lietuviškas susirinkimas (Synod litewski). Visų aukštoji kalvinų vyresnybė gyvena visados Vilniuj. Vyresnybė ta metuose kartą pas katrą nors didesniąją bažnyčią atlieka susirinkimą. Susirinkime pirmą vietą užima nekunigas, o kitas vietas – kunigai ir nekunigai. Visa kalvinų draugystė paskaidyta yra į keletą aplatų, distriktais vadinamų. Nuo įvisimo kalvinų mūsų pusėj lig 1641 m. visa Žemaičių šalis vienu skaitės aplatu, katro galva buvo Kėdainių bažnyčia ir pas ją gyvenąs aukštas priveizėtojas, arba superintendentas. Daugel bažnyčioms pragaišus, kalvinų susirinkimas prie Žemaičių aplato pridūrė nekurias bažnyčias, Lietuvoj esančias, kaipo tai: Šventežerio, Jiezno, Balbieriškio, Pamūšio, Žeimelio ir Ponaterių. Metuose 1752 pridūrė dar bažnyčią Deltuvos ir Naumiesčio.

[117] Žinią apie tas bažnyčias radau knygose Vilniaus kalvinų susirinkimo.

§. 277.

KŁOTIS.

Pradio kalwinams tejp kłojes mųsusius i sawą tikieimą traukti, jog rodies nebliksęnt kataliku Żemajtiusi, datirims wienok kit kąn parode. Jau septinioliktami ąmżie, protingi żmones, bewelie katalikajs beesąntes, nekajp kalwinajs. Paskiaus karalistes sueimaj apskielbe iwajrius istatimus kalwinams priszingus. Żemajtiu wiskupaj susieimus atlikdamis, kajp imanu nejkie kalwinus. Użgine kalwinu kunegams diewieti jupeles i kataliku jupas pawiedes. O nekłausąntius priwerti użmokieti 50 węngriszku raudonuju. Gine melsties baż-
↕ p. 252–253 nicziosi ↕ karalistes istatimams nelejdąnt padirbtosi(117). Nelejda tejpogi nauju bażniczių struniti(118). Wisas kalwinams tekuses kataliku bażniczes, Jons Kozakiewicze su didiu wargu apęnt atimłoje. Patiu kalwinu bażniczes aplejstas ir turtu nustojuses, po kits kitos gajsza. Nebteka Rietawa ir Kiejdajniu spaudiniczios. Żemajtiu wiskupaj, użlejda ąnt kalwinu, Jezawitus, Dominikonis, Karmalitus ir Bernardinus, katrie węnkart su szejpjau kunegajs, kas diena daugiaus żmoniu grąnżina i kataliku tikieimą. Pagalau patis kalwinu kunegaj i katalikus parwirta. Nemitusi kalwinu wiresnibe, matidama węn gajsztąnt sawusius: nekarta susirinkusi biłoje, kajp galietum żmones nuturieti naujemi tikieimi? Priwadioje istatimus 1717 m. bałsu sakie Lankus neużłajkąnt sąndara Oliwa klosztoruo padarita, katruo buwa pasijemusis nauju tikieimu nekabawoti, ir dalejsti kiekwienam kajp tinkamam tikieti. Wisi tie spardimos nieka negielawa, ini żemajtej isz wiens wiena apęnt katalikajs tape, woz biszkielis atejunu wokitiu, naujemi tikieimi użsitwiere, katrie ir lig musu gadines jo tebsitur.

(117) Synodus II. et VIII. Dioeceseos Samogitiensis.

(118) Metusi 1640 Poni Korfiene, norieje padirbinti kalwinu bażniczę sawa walstiuo; nors karalistes istatimaj draude jes statiti. Pamates bestatąnt Warniu Apiciołs, o Żemajtiu pawiskupe Wisiemirskis, apskunde Korfienę suduj. O tas pasakie, je ta pamatų bażniczes szesziu nedielu buwie neiszgriaus, turies
↕ p. 253–254 użmokieti 5,000 raudonuju. (Akta Synodu Ewangelickiego). ↕

§ 277

KLOTIS

Pradžioj kalvinams taip klojos mūsuosius į savą tikėjimą traukti, jog rodės nebliksiant katalikų Žemaičiuose; datyrimas vienok kitką parodė. Jau septynioliktame amžiuj protingi žmonės bevelijo katalikais besantys, nekaip kalvinais. Paskiau karalystės suėjimai apskelbė įvairius įstatymus, kalvinams priešingus. Žemaičių vyskupai, susiėjimus atlikdami, kaip įmanu neikė kalvinus. Uždraudė...

[118] Synodus II. et VIII. Diaeceseos Samogitiensis. [157]

[119] Metuose 1640 ponia Korfienė norėjo padirbinti kalvinų bažnyčią savo valsčiuj, nors karalystės įstatymai draudė jas statyti. Pamatęs bestatant, Varnių opiciolas, o Žemaičių pavyskupė Visemirskis apskundė Korfienę sūdui. O tas pasakė, jei ta pamatų bažnyčios šešių nedėlių būvy neišgriaus, turės užmokėti 5000 raudonųjų. (Akta Synodu Ewangelickiego). [158]

§. 278.

LUTERIU ĄNTPŁUDIMS.

Węnkart su kalwinajs isz Prusų ir Kursza atkielawusis i musą szali luterej, uż wis szios dienos Sziaulu ir Telsziu pawietiesi, daug żmoniu i sawa tikieimą buwa parwertusis. Tejpogi buwa daug sawa bażniczíu istejgusis, bet kami idiem? neżinau. Szendien dar szes tebtur bażniczes:

1. *Kiejdajniusi*, senos gadines parakwijes bażnicze, kunegs pas ję giwenus tur kuo misti.

2. *Skuodi*(119) ligi dali, senu dienu parakwijes barżnicze.

3. *Telsziusi* maża mede bażniczele, netur sawa kanega. Kartajs łąnkos cze Skuoda kunegs.

4. *Sziauliszkiusi.*

5. *Tauragie* parakwijes bażnicze, tur sawą kunegu, katras tejg sakimus wokiszkaj.

6. *Żwingiusi* Skirstemone parakwijo, netur sawa kunega, prider Tauragies klebonuj.

7. *Ressejniusi* mede bażniczele netur kunega.

8. *Skaudwilie.*

9. *Alkiszkie* pas Akmeni(120) mede bażniczele rodos 1837 metusi par Szwiesiausi Ciecoriu Mikałoju I. suszełpta. I tąn bażniczę bęn karta metusi atważiuo luterej isz Wieksczniu(121), Żagares, Triszkiu(122) ir kitu apsukuo miestelu.

(119) Władisłous IV. karalus 18 d. Wasere 1645 m. Warszuwo sejmuj arba su-
↕ p. 254–255 eimuj esąnt, sutejkie Skuoda miestuj Mandaburios istatimą. ↕

(120) Zygmunts I. Krokawo 14 d Sziłu 1531 m. Jonuj Stankiewiczej su Billewiczi Dirwienu Tiewunu, dalejda Akmenie statiti miestą, gierimus pardawoti ir turgus iwesti.

Augustas III. karalus 14 d. Sijkie 1724 m. dalejda Akmenes miesti kożno nedieles dieno turgu atlikti ir kieturis metu buwie jomarkus. Tam patem miestuj 13 d. Birziele 1792 m. Stanislous Augustas sutejkie istatimą Mandaburios ir żimę. Tąn żime rejszkie: wilicze i auksztą belekąnti, su paraszu *uż luosumą*.

(121) Metusi 1792 Giegużies 15 d. Stanisłous Augustas karalus, sutejkie
↕ p. 255–256 Wieksczniu miestuj Mandaburios ↕ istatimą su żimi. Tąn żimę rejszkie tris
żwajzdes su karunu, żidrami łauki.

(122) Stanisłous Augustas 15 d. Gieguźies 1792 m. Triszkiu miestuj sutejkie Mandaburios istatimą su żimi. Tąn żimę rejszkie: s sejdoks su wiliczi, żidrami łauki.

§ 278

LIUTERIŲ ANTPLŪDIMAS

Vienkart su kalvinais iš Prūsų ir Kuršo atkeliavę į mūsų šalį, liuteriai užvis šios dienos Šiaulių ir Telšių pavietuose daug žmonių į savo tikėjimą buvo pervertę. Taipogi buvo daug savo bažnyčių įsteigę, bet kame įdėm, nežinau. Šiandien dar šias tebturi bažnyčias.

1. *Kėdainiuose* senos gadynės parakvijos bažnyčia; kunigas, pas ją gyvenąs, turi kuo misti.

2. *Skuode*[120] lygia dalia senų dienų parakvijos bažnyčia.

3. *Telšiuose* maža medžio bažnyčėlė; neturi savo kunigo. Kartais lankos čia Skuodo kunigas.

4. *Šiauliškiuose.*

5. *Tauragėj* parakvijos bažnyčia turi savą kunigą, katras teigia sakymus vokiškai.

6. *Žvingiuose,* Skirsnemunės parakvijoj; neturi savo kunigo, pridera Tauragės klebonui.

7. *Raseiniuose* medžio bažnyčėlė; neturi kunigo.

8. *Skaudvilėj.*

9. *Alkiškiuose,* pas Akmenę[121], medžio bažnyčėlė, rodos, 1837 metuose per šviesiausią ciesorių Mikalojų I sušelpta. Į tą bažnyčią bent kartą metuose atvažiuoja liuteriai iš Viekšnių[122], Žagarės, Tryškių[123] ir kitų apsukui miestelių.

[120] Vladislovas IV, karalius, 18 d. vasario 1645 m., Varšuvoj seimui, arba suėjimui, esant, suteikė Skuodo miestui mandaburijos įstatymą.

[121] Zigmantas I Krokuvoj 14 d. šilų 1531 m. Jonui Stankevyčiai su Bilevyčia, Dirvėnų tėvūnu, daleido Akmenėj statyti miestą, gėrimus pardavoti ir turgus įvesti.

Augustas III, karalius, 14 d. siekio 1724 m. daleido Akmenės mieste kožnoj nedėlios dienoj turgų atlikti ir keturis metų būvy jomarkus. Tam pačiam miestui 13 d. birželio 1792 m. Stanislovas Augustas suteikė įstatymą mandaburijos ir žymę. Tą žymę reiškė vylyčia, į aukštą belekianti, su parašu: „Už liuosumą."

[122] Metuose 1792 gegužės 15 d. Stanislovas Augustas, karalius, suteikė Viekšnių miestui mandaburijos įstatymą su žyme. Tą žymę reiškė trys žvaigždės su karūna žydrame lauke.

[123] Stanislovas Augustas 15 d. gegužės 1792 m. Tryškių miestui suteikė mandaburijos įstatymą su žyme. Tą žymę reiškė seidokas su vylyčia žydrame lauke.

10. *Szauliusi* parakwijes bażnicze; cze atwikst wokitej isz Joniszkies, Radzwiliszkies, Szaduwos, Bejsogałas(123) ir t.t.

11. *Kretingo* kajpo papruse miesti, senowie gan buwa apstej luteriu, katrie neturiedamis bażniczes gali asztuonioliktoje ąmżiaus, meldies rotużie widurie miesta rioksąntio, paskiaus pasąmditusi mura numusi, tims sugriuwus 1831 m. itijkies mede bażniczelę paszalie miesta ąnt Kartinas ważiuojęnt. Senowie kretingiszkiej luterej, sawa Kunega neturiedamis, luob ij gobinti bęn mienesie karta isz Naujoses Kretingos isz Prusu.

12. Senowie buwa luteriu bażnicze Pajurie Krażiu klebonijes(124) ir Sedo(125), pri tos pastaroses priderieje kielets apsukuo esąntiu miestelu, kajpo taj: Iłakiej, Alsiedej, Płatelej(126), Ginteliszkie ir t. t.

§. 279.

WIRESNIBE.

Wisomis tomis bażnicziomis, wałda dwasiszka wiresnibe Nitaujo giwenąnti. Luterems Żemajtiu szalie tejpat kłojes, kajp je kalwinams: tuo ąntpłudusims didelej pawika mususius i sawą tikieimą traukti, paskiaus datire prispaudimu, ąnt gała butinaj pragajsza. Szęndien woz biszkielis atejunu uż wis Łatwiu ir Prusu, bełajka luteriu tikieimą.

(123) Stanisłous Augustas 1 d. Birziele Warszuwo budams, dalejda Bejsogałas miestuj seredomis turgus atlikti, ir tris metu buwie jomarkus: 1) par tris Karalus, 2) par S. Ąntoną. 3) par Rożąnczawą. Tas pats karalus 10 d. Łapkriste 1791 m. sutejkie Bejsogała miestuj Mandaburios istatimą su żimi. Katrą rejszkie:
↕ p. 256–257 wieno pusie apwejzas, o ąntro pasags arba padkawa. ↕

(124) Rasztaj Krażiu klebonijes.

(125) Jons Kazimiers karalus 15 d. Giegużies 1655 m. Warszuwo Danieluj Striaupiuj, daug kariu atlikusem wiruj, mełdąnt, dalejda kad Sedo panedielejs butum turgaj. Ir kieturi kas meta jomarkaj: 1) par tris Karalus. 2) Par Gramiczes. 3) Par wajnikus. 4) Par S. Mateuszą.

(126) Stanisłous Augustas 24 d. Wasere 1792 m. sutejkie Płatelu miestuj Man-
↕ p. 257–258 daburios istatimą ir żimę iszrejszkąntę szwęntą Petrą bestowenti. ↕

10. *Šiauliuose* parakvijos bažnyčia; čia atvyksta vokiečiai iš Joniškio, Radviliškio, Šeduvos, Baisogalos[124] ir t. t.

11. *Kretingoj*, kaipo Paprūsės mieste, senovėj gan buvo apsčiai liuterių, katrie, neturėdami bažnyčios, gale aštuonioliktojo amžiaus meldės rotušėj, vidury miesto riogsančioj, paskiau pasamdytuose mūro namuose; tiems sugriuvus, 1831 m. įsitiekė medžio bažnyčėlę pašaly miesto, ant Kartenos važiuojant. Senovėj kretingiškiai liuteriai, savo kunigo neturėdami, jį gobindavo bent mėnesy kartą iš Naujosios Kretingos, iš Prūsų.

12. Senovėj buvo liuterių bažnyčia *Pajūry* Kražių klebonijos[125] ir *Sedoj*[126]; prie tos pastarosios priderėjo keletas apsukui esančių miestelių, kaipo tai: Ylakiai, Alsėdžiai, Plateliai[127], Gintališkė ir t. t.

§ 279

VYRESNYBĖ

Visomis tomis bažnyčiomis valdo dvasiška vyresnybė, Mintaujoj gyvenanti. Liuteriams Žemaičių šaly taip pat klojos, kaip je kalvinams: tuo antplūdusiems dideliai pavyko mūsuosius į savą tikėjimą traukti, paskiau datyrė prispaudimų, ant galo būtinai pragaišo. Šiandien vos biškelis atėjūnų, užvis latvių ir prūsų, belaiko liuterių tikėjimą.

[124] Stanislovas Augustas 1 d. birželio, Varšuvoj būdamas, daleido Baisogalos miestui seredomis turgus atlikti ir tris metų būvy jomarkus: 1) per Tris karalius, 2) per šv. Antaną, 3) per Rožančavą. Tas pats karalius 10 d. lapkričio 1791 m. suteikė Baisogalos miestui mandaburijos įstatymą su žyme. Katrą reiškė vienoj pusėj apveizas, o antroj pasaga, arba padkava.

[125] Raštai Kražių klebonijos.

[126] Jonas Kazimieras, karalius, 15 d. gegužės 1655 m. Varšuvoj Danieliui Striaupiui, daug karių atlikusiam vyrui, meldžiant, daleido, kad Sedoj panedėliais būtų turgūs. Ir keturi kas metą jomarkai: 1) per Tris karalius, 2) per Gramyčias, 3) per Vainikus, 4) per šv. Mateušą.

[127] Stanislovas Augustas 24 d. vasario 1792 m. suteikė Platelių miestui mandaburijos įstatymą ir žymę, išreiškiančią šventą Petrą bestovintį.

PARSKIRIMAS 9.

Elgimos Żemajtiu.

§. 280.

PĘNKIOLIKTAMI ĄMŻIE.

Żemajtej pradio pęnkioliktoje ąmżiaus i Kristusą itikiejusis, ligi gała to ąmżiaus, butinaj nepamete sawa stabmeldiszku arba pagoniszku paprotiu. Nesgi par nenora tapusis katalikajs, woz nesgąnduodamis wiresnibes te wajksztioje i bażniczę ir kriksztioniszkaj te elgies; o wiresnibej nematąnt, tujaus kure sawotiszkaj ugni szwęntą.
↕p. 258–259 Użwis pa ↕ marie iłgaj Żemaitej stabmeldejs tebibuwa; nes wisami kraszti niewienos dar nebuwa bażniczes. Pirmusius to pusie namus Diewa, 1551 m. istejgie Żemajtiu wiskupaj Mosiedie. Żemajtej ir maż tenumanidamis mokslą kataliku, kajp saku Münsters: elgies padorej, sawa numiszkius walgius te walgie, undeni te giere, woz kumet, nekumet ału su midumi te plęmpe, o wina lig 1559 m. nieżinoti nesżinoje(127).

§. 281.

SZESZIOLIKTAMI ĄMŻIE.

Szeszioliktami ąmżie Żemajtej gan jau dalikusi tikieima pramokiti, didelej buwa diewobajmingi, milieje kunegus, kuriu łabaj maż teturieje, szwęntomis dienomis wajksztioje i bażniczes nors tos daugiem buwa didelej tolimas, susibarusis, isirupinusis ar kitą kokię wajdą tarp sawęs turiedamis; ne eje i sudus, nebe pri sawa Ponu, bet pri artimiause kunega, o jo żodius uż bałsą Diewa skajtidamis, tujaus lowies kiersztauti. Mażne wisi buwa gieros szirdies, bewelije apsigaudinti, nekajp kitus apgauti, wagiu su wisu nebuwa, palejstuwis ir girtuklis, didej retaj kami te atsitika, żodiu sakąnt tejp elgies,

↕p. 259–260 (127) Cosmographia Universa Münsteri. Basileae 1559 an. de Samogitia. ↕

PERSKYRIMAS 9

Elgimos žemaičių

§ 280

PENKIOLIKTAME AMŽIUJ

Žemaičiai, pradžioj penkioliktojo amžiaus į Kristų įtikėję, ligi galo to amžiaus būtinai nepametė savo stabmeldiškų, arba pagoniškų, papročių. Nesgi per nenorą tapę katalikais, vos nesganduodami vyresnybės tevaikščiojo į bažnyčią ir krikščioniškai tesielgė, o vyresnybei nematant, tuojau kūrė savotiškai ugnį šventą. Užvis pamary ilgai žemaičiai stabmeldžiais tebebuvo, nes visame krašte nė vienos dar nebuvo bažnyčios. Pirmuosius toj pusėj namus Dievo 1551 m. įsteigė Žemaičių vyskupai Mosėdy. Žemaičiai, ir maž tenumanydami mokslą katalikų, kaip sako Miunsteris, elgės padoriai, savo namiškius valgius tevalgė, vandenį tegėrė, vos kuomet ne kuomet alų su midumi teplempė, o vyno lig 1559 m. nė žinoti nežinojo.[128]

§ 281

ŠEŠIOLIKTAME AMŽIUJ

Šešioliktame amžiuj žemaičiai, gan jau dalykuose tikėjimo pramokyti, dideliai buvo dievobaimingi, mylėjo kunigus, kurių labai maž teturėjo, šventomis dienomis vaikščiojo į bažnyčias, nors tos daugiam buvo dideliai tolimos; susibarę, įsirūpinę ar kitą kokį vaidą tarp savęs turėdami, nėjo į sūdus, nebe prie savo ponų, bet prie artimiausio kunigo, o jo žodžius už balsą Dievo skaitydami, tuojau liovės kerštauti. Mažne visi buvo geros širdies, bevelijo apsigaudinti, nekaip kitus apgauti, vagių suvisu nebuvo, paleistuvis ir girtuoklis didžiai retai kame teatsitiko, žodžiu sakant, taip elgės, kaip pridera

[128] Cosmographia Universa Münsteri. Basileae 1559 an. de Samogitia. [159]

kajp prider katalikams elgties, ir isz tos priżasties, swetimas szalis, Żemajtiu kunegajksztistę pramine żemi szwęntu. Atsipłowims ir atkielawims i Żemajtius kalwinu su luterejs, isznowije szirdiesi żmoniu tąn diewobajmingumą; nes wargdienej iszgirdusis wienus kunegus szejp, kitus kitejp tikieti mokąnt, neżinodamis katru kłausiti, wisaj paniekina, lowies wajksztioti i bażniczes, dienosi nu bażniczes isakitosi nebgawieje, daugieł wietosi ukininkaj stabmeldejs tape, o tikieimą kataliku tejp użmirsza, jogiej wiskups Merkielis Giedrajtis, kajp regiejom ąntru atweju i katalikus wersti turieje.

§. 282

SEPTINIOLIKTAMI ĄMŻIE.

Septinioliktami ąmżie, kajp mażne wisumet atsitink, rąndam gierus ir piktus żmones, pasergam doribę ir nedoribę tarp Żemajtiu. Kajpogi wienosi wietosi, żmones; butinaj mokąntis dalikus tikieima,
↕ p. 260–261 buwoje szwęntomis dienomis bażni ↕ cziosi, werkie graudingu pamoksłu kłausidamis, bażniczio dajlej mełzdamos nesznekiejos, ne tebokawos, ne żwalgies ir ne wajksztioje berejkała; i atłajdus tukstantiemis płuda, tąnkiej eje pri kunega, milieje sawa dwasiszkus tiewus, kąn pikta tarp ju pamatiusis bewelijos użslepą, nekajp kitims apskiełbą, woz ału ir undeni te giere, saugojes palejstuwistes, swetima negiejde. Diduomene żmoniu sawa nespaude, dienas nu bażniczes isakitas gawieje, kłaupusis misziu Szwęntu kłause, żodiu sakąnt milieje Diewa(128). Priszingaj kitosi wietosi to paties ąmżiaus żmones, maż kąn ar butinaj nieka apej tikrą Diewą neżinoje. Metusi 1613 ir 1614. Pajurie ir Pakurszie Jezawitaj tebrada stabmeldius arba pagonis, dar sawa diewajtems garbę atiduodąntius. Panewieże pawietie, nekuriu walstiu żmones, tejp buwa igudriejusis ir pasilejdusis, jog klebonaj woz par wiresnibę begalieje priwersti jus, kad bęn metusi karta ejtum pri kunega, bęn kiek tiek katalikiszkaj ełgtumes(129).

(128) Annuae litterae Soc. Jesu.

(129) Kławaniu klebonuj Tholczycuj ąnt żmoniu skundąntes, Kunegajksztis
↕ p. 261–262 Radziwiłłs Lietuwos Marczełga ↕ Kławaniu Pons, 1644 m. par wajtą Dmochowski

katalikams elgtis; ir iš tos priežasties svetimos šalys Žemaičių kunigaikštystę praminė žeme šventa. Atsiplovimas ir atkeliavimas į Žemaičius kalvinų su liuteriais išnovijo širdyse žmonių tą dievobaimingumą, nes vargdieniai, išgirdę vienus kunigus šiaip, kitus kitaip tikėti mokant, nežinodami, katrų klausyti, visai paniekino, liovės vaikščioti į bažnyčias, dienose, nuo bažnyčios įsakytose, nebgavėjo, daugel vietose ūkininkai stabmeldžiais tapo, o tikėjimą katalikų taip užmiršo, jogei vyskupas Merkelis Giedraitis, kaip regėjom, antru atveju į katalikus versti turėjo.

§ 282

SEPTYNIOLIKTAME AMŽIUJ

Septynioliktame amžiuj, kaip mažne visuomet atsitinka, randam gerus ir piktus žmones, pasergim dorybę ir nedorybę tarp žemaičių. Kaipogi vienose vietose žmonės, būtinai mokantys dalykus tikėjimo, buvojo šventomis dienomis bažnyčiose, verkė, graudingų pamokslų klausydami, bažnyčioj, dailiai melsdamos, nesišnekėjo, nesitabokavo, nesižvalgė ir nevaikščiojo be reikalo, į atlaidus tūkstančiais plūdo, tankiai ėjo prie kunigo, mylėjo savo dvasiškus tėvus, ką pikto tarp jų pamatę, bevelijos užslepią, nekaip kitiems apskelbią, vos alų ir vandenį tegėrė, saugojos paleistuvystės, svetimo negeidė. Diduomenė žmonių savo nespaudė, dienas, nuo bažnyčios įsakytas, gavėjo, klaupę mišių šventų klausė, žodžiu sakant, mylėjo Dievą[129]. Priešingai – kitose vietose to paties amžiaus žmonės mažką ar būtinai nieko apie tikrą Dievą nežinojo. Metuose 1613 ir 1614 Pajūry ir Pakuršy jezavitai tebrado stabmeldžius, arba pagonis, dar savo dievaičiams garbę atiduodančius. Panevėžio paviete nekurių valsčių žmonės taip buvo įgudrėję ir pasileidę, jog klebonai vos per vyresnybę begalėjo priversti juos, kad bent metuose kartą eitų prie kunigo, bent kiek tiek katalikiškai elgtųsi[130]. Kituose kampuose

[129] Annuae litterae Soc. Jesu. [160]

[130] Klovainių klebonui Tolčicui ant žmonių skundžiantis, kunigaikštis Radzivilas, Lietuvos marčelga, Klovainių ponas, 1644 m. per vaitą Dmochovskį

Kitusi kąmpusi ukininkaj wieto małdos, par kiauras szwęntas dienas: giere, szokinieje ir prekioje(130). Kitur kur glęmże sau kajp imanidamis, turtus mirusiu kunigu(131). Ligumusi ir Tauragie katalikaj pakłausiusis słukoima luteriu: widurie miestu daugiem kam matąnt, bekokie rejkała, sumusze didelej sawa klebonus, Petrą Mieczewiczę ir Jurgi Milewski(132). Kanaunikaj kietina padirbinti Warniusi numus, nedorims kunegams łajkiti(133). Nenoręntims grieku sawa iszpażinti, dżekonaj paskire nudiemkłausius arba spawiednikus. Nekurie klebonaj tejp nepadorej elgies, jog żmones nenorieje nie sawa nusidieimu jems iszpażinti, kaledoti ne patis ważiawa, ne kamęndoriu lejda, bet siunte rinkikus, katrie girti po sodas ważiojes(134). Wiskups Parczewskis ne galiedams ne katru kunegu ir szejpjau żmoniu suwalditi, tąnkiej luob nedorus iszkiejkti(135).

użsakie: 1) Kiekwieną kławaniu walstiaus żmogu, kas ąntrą szwęntą dieną, neejnąnti i bażniczę, turiesęnt uż kożną kartą imesti i bażniczes karbonką tris lietuwiszkus skatikus. 2) Ne ejnąntius nie metusi karta pri kunega, turiesęnt użmokieti 72 skatiku – to nepakąkąnt ties bażniczes duriemis, par wisas szwęntas dienas turiesęnt rioksoti uż kakłą prikiergtims, pakolej neiszpażins sawa nusiedieimu kuneguj. 3) Palejstuwingus turiesęnt użmokieti kapą skatiku ir sawą draugię uż moteri westi. 4) Wajksztiojęntins i nekataliku bażniczes, turiesęnt użmokieti kapą skatiku. 5) Ejnąntius pri żiniu ir garbinąntius diewajtius, ne węn gausęnt par kajli, bet ir użmokiesęnt kapą skatiku. 6) Bażniczio nekajp rejkięnt ełgąntius, turiesęnt stowieti pri bażniczes duru łauki. Wajtuj pagał to użsakima kieletą ukininku nucziżus, wisi diewobajmingajs tape. (Rasztaj Warniu bażniczes).

(130) Synodus II. cap. I.

(131) Jurgis Tyszkiewicze 1646 m. isz tos prižasties iszlejda rasztą i wisą wiskupistę. In libro processuum.

↕ p. 262–263 (132) Taj pajutes Apiciołs Plurions Ryminskis 1667 m. ↕ apskielbe iszkiejkimą, tąn pati padare Apiciołs Władisłous Giedrajtis 1669 m. In libro processuum.

(133) Akta kapituły żmudzkiej, pod r. 1694.

(134) Synodus III. cap. 3.

↕ p. 263–264 (135) Liber processuum. ↕

ūkininkai vietoj maldos per kiauras šventas dienas gėrė, šokinėjo ir prekiojo[131]. Kitur kur glemžė sau kaip įmanydami turtus mirusių kunigų[132]. Lygumuose ir Tauragėj katalikai, paklausę slukojimo liuterių, vidury miesto, daugiam kam matant, be kokio reikalo sumušė dideliai savo klebonus Petrą Miečevyčią ir Jurgį Milevskį[133]. Kanauninkai ketino padirbinti Varniuose namus nedoriems kunigams laikyti[134]. Nenorintiems griekų savo išpažinti džekonai paskyrė nuodėmklausius, arba spaviedninkus. Nekurie klebonai taip nepadoriai elgės, jog žmonės nenorėjo nė savo nusidėjimų jiems išpažinti; kalėdoti nei patys važiavo, nei kamendorių leido, bet siuntė rinkikus, katrie girti po sodas važiojos[135]. Vyskupas Parčevskis, negalėdamas nekatrų kunigų ir šiaipjau žmonių suvaldyti, tankiai nedorus iškeikdavo[136].

užsakė: 1. Kiekvieną Klovainių valsčiaus žmogų, kas antrą šventą dieną neinantį į bažnyčią, turėsiant už kožną kartą įmesti į bažnyčios karbonką tris lietuviškus skatikus. 2. Neinančius nė metuose kartą prie kunigo turėsiant užmokėti 72 skatiku, to nepakankant, ties bažnyčios durimis per visas šventas dienas turėsiant riogsoti už kaklo prikergtiems, pakolei neišpažins savo nusidėjimų kunigui. 3. Paleistuvingus turėsiant užmokėti kapą skatikų ir savą draugę už moterį vesti. 4. Vaikščiojančius į nekatalikų bažnyčias turėsiant užmokėti kapą skatikų. 5. Einančius prie žynių ir garbinančius dievaičius ne vien gausiant per kailį, bet ir užmokėsiant kapą skatikų. 6. Bažnyčioj ne kaip reikiant elgiančius turėsiant stovėti prie bažnyčios durų lauke. Vaitui pagal tą užsakymą keletą ūkininkų nučyžus, visi dievobaimingais tapo. *(Raštai Varnių bažnyčios).*

[131] Synodus II. cap. I. [161]

[132] Jurgis Tiškevyčia 1646 m. iš tos priežasties išleido raštą į visą vyskupystę. In libro processuum. [162]

[133] Tai pajutęs, opiciolas Pliurijonas Riminskis 1667 m. apskelbė iškeikimą, tą patį padarė opiciolas Vladislovas Giedraitis 1669 m. In libro processuum. [163]

[134] Akta kapituły żmudzkiej, pod r. 1694. [164]

[135] Synodus III. cap. 3. [165]

[136] Liber processuum. [166]

§. 283.

ASZTUONIOLIKTAMI.

Asztuonioliktami ąmżie ligi dąli gieru ir piktu żmoniu rąndam żemajtiusi. Diduomene beskajtidama prąncuzu rasztininku kningas, mażne ne suwisu buwa tikieimą paklejdusi.

§. 284.

DEWINIOLIKTAMI.

Pradio dewinioliktoje amżiaus diduomene dar miniedama prąncuzu rasztininku maklorstwas, giebieje ticzioties isz kunegu, użmetinieti jems ir stigawoties apej dajktus tikieima, maż teskajtiusis giebieje daug biłoti apej rasztą szwęntą ir tąn pejkti, o juo katras isz tu tarnu Woltera daugiaus sumane prisz Diewą tauziti, juoba taries esus mąndresniu ir buklesniu. Daug tu bediewiu be kunega iszmire, o klebonus newadinąnt atważiawusius iszgine. Nie wienas dar sawiesims isakie, kad jo kuna kapusi nełajdotum, bet jebkami ąnt kałwos, tarsi patis nusimane newertajs esąntis tipsoti szwęnto wieto. Miniems bediewiu iłgajniu iszgajszus, ąntslinka tokie, katrims wisi tikieimaj gierajs rodies, ąnt gała ir tun nebtekus, wisims didżiunams kataliku tikieims patika, katrą tebmił ir lig sziolej. Nemokiti żmones to kajtaloimos niejusti nejuta: kajp nu pradios musu ąmżiaus, tejp ir dabar tikrajs ira katalikajs, szwęntomis dienomis ejt i bażniczę, dajlej mełdas
↕ p. 264-265 ir gist nu rita lig pat pawakares, dienas nu bażniczes isakitas ↕ gawie, be mesos ir piena. Seredo mażne wisi mesos newałga, nemaż żmoniu gawie isztisą adwęntą, dewinis uternikus pri S. Ąntona, o tosi dienosi su pienu iżagti, uż grieka sau skajta. Mażne wisi isirasza i szkaplierius ir rożąncziu. Motriszkoses pamoksłu kłausidamas wejkiej miauzg ir werk. Kitas neszio asztres juosteles, płakas ir gawie daugiaus, nekajp ju stiprums isznesz. Ejt pri kunega mienesie karta, o wiriszkije du arba tris atwejus metusi; mitulu didej maż tiera.

Wos nekiekwienas ukininks, bęn metusi karta daridams atminimus uż duszes pranokieju sawa, użperk miszes giedotas ir pats

§ 283

AŠTUONIOLIKTAME

Aštuonioliktame amžiuj lygia dalia gerų ir piktų žmonių randam Žemaičiuose. Diduomenė, beskaitydama prancūzų raštininkų knygas, mažne ne suvisu buvo tikėjimą pakleidusi.

§ 284

DEVYNIOLIKTAME

Pradžioj devynioliktojo amžiaus diduomenė, dar minėdama prancūzų raštininkų makliorstvas, gebėjo tyčiotis iš kunigų, užmetinėti jiems ir stigavotis apie daiktus tikėjimo, mažž teskaitę, gebėjo daug byloti apie Raštą šventą ir tą peikti, o juo katras iš tų tarnų Voltero daugiau sumanė prieš Dievą tauzyti, juoba tarės esąs mandresniu ir buklesniu. Daug tų bedievių be kunigo išmirė, o klebonus, nevadinant atvažiavusius, išginė. Ne vienas dar saviesiems įsakė, kad jo kūno kapuosė nelaidotų, bet jeb kame ant kalvos, tarsi patys nusimanė nevertais esantys typsoti šventoj vietoj. Minioms bedievių ilgainiui išgaišus, antslinko tokie, katriems visi tikėjimai gerais rodės, ant galo ir tų nebtekus, visiems didžiūnams katalikų tikėjimas patiko, katrą tebmyli ir lig šiolei. Nemokyti žmonės to kaitaliojimos nė justi nejuto: kaip nuo pradžios mūsų amžiaus, taip ir dabar tikrais yra katalikais, šventomis dienomis eina į bažnyčią, dailiai meldžias ir giesta nuo ryto lig pat pavakarės, dienas, nuo bažnyčios įsakytas, gavėja be mėsos ir pieno. Seredoj mažne visi mėsos nevalgo, nemaž žmonių gavėja ištisą adventą, devynis uterninkus prie šv. Antano, o tose dienose su pienu įžagti už grieką sau skaito. Mažne visi įsirašo į škaplierius ir rožančių. Motriškosios, pamokslų klausydamos, veikiai miauzgia ir verkia. Kitos nešioja aštrias juosteles, plakas ir gavėja daugiau, nekaip jų stiprumas išneša. Eina prie kunigo mėnesy kartą, o vyriškieji du arba tris atvejus metuose; mitulių didžiai maž tėra.

Vos ne kiekvienas ūkininkas, bent metuose kartą darydamas atminimus už dūšias pranokėjų savo, užperka mišias giedotas ir pats

su wisu gimini ju kłausa. Paskiaus, małda pawargielus ir wajszen kunegus. Didelej miegst křižiusi, stata jus kożnami kiemi, pas bażniczes, ąntkielusi ir ąnt kapajs. Ąnt daugieł kapu rasi daugiaus ne 40 križiu. Kami wien upalis tek, par kieli, stata sztułpą su stowiłu S. Jona Nepomucena. Tejp rodidamos diewobajmingajs, gieb wienok gierti woriełką, palejstuwauti ir wokti użwis arklus. Kruczauti iszmokie żemajtius żidaj; kajpogi nier mażne niewienos wagistas, pri
↕ p. 265–266 katros barzdoczej nepriderietum. ↕

§. 285.

PAWARGIELEJ ARBA UBAGAJ.

Nors żemajtiu żeme gan ira wajsinga, o jos giwentojej retaj tetrukst duonas, wienok wisami kraszti daugibe ira pawargielu. Didelejs burejs susiejt i atłajdus ir jomarkus, siedas ejłomis ąnt takiejs, kiekwiena proszali ejnąnte, mełd kad kąn norint duotum. Wieni rąnkas isztiesusis kałb poterus, kiti bepartrukie kinkuodamis swejkięn ir auksztęn sawa gieradiejus, nebilej warpelejs skąmbin, o kiti wisustiprije gist ir szauk atsispirdamis. Daug ira tarp ju tikraj nełajmingu ir szelptinun, bet nemaż tejpogi gał rasti ir tokiun, katrie darba dirbti nepaslinkdamis, ijunka walkioties nu butas lig butas. Patis butinaj swejki nebilej, argi negalietum sau uždirbti duonas ir be kałbos? Użwis iwinst pawargielu ąnt pawasare, kad ponaj duonas pritrukusiu sawa żmoniu nenoriedamis szelpti, iszlejd jus i kiemus, o tejp slinkiejs jus padara. Pawargielej bespiedamis daugieł tąnkiej dasilejd pikta, igund kruczauti ir niekus tauziti. Todieł Żemajtiu wiskupaj, kajpo pawar-
↕ p. 266–267 gielu głobiejej, nekarta norieje jus suriediti. Atweju atwejejs įsa ↕ kie kiekwienam klebonuj: kad sawa parakwijes pawargielus suwadines; atskirtum apgaudinietojus nu tikraj negalęntiu uždirbti duonas, kad tus pastarusius suraszitum ir sawa parakwijo żmoniu dowenas rąnkioti telejstum, kad swetimus pawargielus isz sawa parakwijes isztręmtum. Wisi tie pariedimaj gieri buwa, wienok neiwika; nes klebo-
↕ p. 267–268 naj nenorieje suosties ne rupinties pawargielejs. ↕

Gałas.

su visa gimine jų klauso. Paskiau maldo pavargėlius ir vaišina kunigus. Dideliai mėgsta kryžiuose, stato juos kožname kieme, pas bažnyčias, antkeliuose ir ant kapų. Ant daugel kapų rasi daugiau ne 40 kryžių. Kame vien upelis teka per kelią, stato stulpą su stovyla šv. Jono Nepomuceno. Taip rodydamos dievobaimingais, geba vienok gerti arielką, paleistuvauti ir vogti užvis arklius. Kručauti išmokė žemaičius žydai: kaipogi nėra mažne nė vienos vagystės, prie katros barzdočiai nepriderėtų.

§ 285

PAVARGĖLIAI, ARBA UBAGAI

Nors Žemaičių žemė gan yra vaisinga, o jos gyventojai retai tetrūksta duonos, vienok visame krašte daugybė yra pavargėlių. Dideliais būriais susieina į atlaidus ir jomarkus, sėdas eilėmis ant takų, kiekvieno, pro šalį einančio, meldžia, kad ką norint duotų. Vieni, rankas ištiesę, kalba poterius, kiti, be pertrūkio kinkuodami, sveikina ir aukština savo geradėjus, nebyliai varpeliais skambina, o kiti, visų stiprieji, giesta ir šaukia atsispirdami. Daug yra tarp jų tikrai nelaimingų ir šelptinų, bet nemaž taipogi gali rasti ir tokių, katrie, darbo dirbti nepaslinkdami, įjunko valkiotis nuo butos lig butos. Patys būtinai sveiki nebyliai argi negalėtų sau uždirbti duonos ir be kalbos? Užvis įvinsta pavargėlių ant pavasario, kad ponai, duonos pritrūkusių savo žmonių nenorėdami šelpti, išleidžia juos į kiemus, o taip slinkiais juos padaro. Pavargėliai bespėdami daugel tankiai dasileidžia pikto, įgunda kručauti ir niekus tauzyti. Todėl Žemaičių vyskupai, kaipo pavargėlių globėjai, ne kartą norėjo juos surėdyti. Atvejų atvejais įsakė kiekvienam klebonui, kad, savo parakvijos pavargėlius suvadinęs, atskirtų apgaudinėtojus nuo tikrai negalinčių uždirbti duonos, kad tuos pastaruosius surašytų ir savo parakvijoj žmonių dovanas rankioti teleistų, kad svetimus pavargėlius iš savo parakvijos ištremtų. Visi tie parėdymai geri buvo, vienok neįvyko, nes klebonai nenorėjo suostis nei rūpintis pavargėliais.

Galas

RODIKLĖ

ąntroses daļies.

Łakszts.

RODYKLĖ

antrosios dalies

Lakštas

SURASZAS PIRM-UŻMOKIEJUSIUJU.

Kunegs, Aleksandrowicze Ignacius pardietinis Kałworijes klosztoriaus.
Aleksandrowicze Kazimiers kleriks Warniu simunaries.
K. Ambrożewicze Juzups Kwiedajniu Kamęndorius.
K. Andrziejewskis Jokubs Alsiediu Ałtorista.
P. Andruszkiewicze Ąntons.
P. Badowskis Ąntons.
K. Baracewicze Kazimiers Skirstimone klebons.
Barcewicze Jons kleriks W. Sim.
K. Beresniewicze Aleksęndra Mokitos War. Simun. Teol. M.
K. Beresniewicze Izidorius Gruzdziu Admin.
P. Beresniewicze Władisłous.
K. Bielskis Ignacius Alsiediu Kamęndorius.
K. Birzkiewicze Tedeuszus Sałąntu Ałtorista.
K. Bobrowicze Wicęnts Meszkutiu Kamęndorius.
Bohuszus Julions kleriks War. Sim.
K. Borkowskis Łaurins Iłakiu klebons.
K. Brażewicze Aleksęndra kamęndorius.
Brzozdowskis Ignacius kleriks War. Sim.
K. Budreckis Tamoszius Kamissorius Krażiu klosztoriaus.
↕ p. 271–272 Butkiewicze Prąnciszkus kleriks War. Sim. ↕
K. Butenins Juzups Iłakiu kamęndorius.
K. Butowicze Wicęnts Krażiu klebons.
K. Chmielewskis Kaspars.
Chodorowicze Petrus War. Sim. Kleriks.
K. Ciechanowskis Kazimiers Gręnkiszkies kamęndorius.
K. Dobszewcze Norberts katedras bażniczes giedotos.
P. Dokalskis Władisłous (Koleż. Regestr.).
K. Ejtowicze Ąntons Betigałas kamęndorius.
Gargas Ąntos kleriks War. Sim.
K. Giedwiło Wiktors Liepłaukies kamęndorius.
Gienutowicze Prąncziszkus kleriks War. Sim.
P. Grycewicze Klemensus Gubernies sekretorius.
Gudowskis Ignacius kleriks War. Sim.
P. Jakowicze Wiktors Guber. Sekr.
P. Jankiewicze Jons wiskupa Sekretorius (Koleż. Regestr.)
K. Jankowskis Ąntons.
K. Januszkiewicze Ąntons Tweru Ałtorista.
K. Januszkiewicze Juzups Szaukieniu Ałtorista T. Kand.
K. Jarockis Juzups Tweru Kamęndorius.

SĄRAŠAS PIRM UŽMOKĖJUSIŲJŲ

Kunigas Aleksandravyčia Ignacius, perdėtinis Kalvarijos kliošoriaus.
Aleksandravyčia Kazimieras, klierikas Varnių seminarijos.
K. Ambroževyčia Jūzupas, Kvėdarnos kamendorius.
K. Andžejevskis Jokūbas, Alsėdžių altarista.
P. Andruškevyčia Antanas.
P. Badovskis Antanas.
K. Baracevyčia Kazimieras, Skirsnemunės klebonas.
Barcevyčia Jonas, klierikas V. sem.
K. Beresnevyčia Aleksandra, mokytojas Var. semin., teol. m.
K. Beresnevyčia Izidorius, Gruzdžių admin.
P. Beresnevyčia Vladislovas.
K. Bielskis Ignacius, Alsėdžių kamendorius.
K. Biržkevyčia Tadeušas, Salantų altarista.
K. Bobrovyčia Vicentas, Meškuičių kamendorius.
Bohušas Julijonas, klierikas Var. sem.
K. Borkovskis Laurynas, Ylakių klebonas.
K. Braževyčia Aleksandra, kamendorius.
Bžozdovskis Ignacius, klierikas Var. sem.
K. Budreckis Tamošius, kamisorius Kražių kliošoriaus.
Butkevyčia Pranciškus, klierikas Var. sem.
K. Buteninas Jūzupas, Ylakių kamendorius.
K. Butovyčia Vicentas, Kražių klebonas.
K. Chmielevskis Kasparas.
Chodorovyčia Petras, Var. sem. klierikas.
K. Ciechanovskis Kazimieras, Grinkiškio kamendorius.
K. Dobševyčia Norbertas, katedros bažnyčios giedotojas.
P. Dokalskis Vladislovas (koleg. registr.)
K. Eitovyčia Antanas, Betygalos kamendorius.
Gargasas Antanas, klierikas Var. sem.
K. Gedvila Viktoras, Lieplaukės kamendorius.
Genutovyčia Pranciškus, klierikas Var. sem.
P. Gricevyčia Klemensas, gubernijos sekretorius.
Gudovskis Ignacius, klierikas Var. sem.
P. Jakovyčia Viktoras, guber. sekr.
P. Jankevyčia Jonas, vyskupo sekretorius (koleg. registr.)
K. Jankovskis Antanas.
K. Januškevyčia Antanas, Tverų altarista.
K. Januškevyčia Jūzupas, Šaukėnų altarista, t. kand.
K. Jarockis Jūzupas, Tverų kamendorius.

K. Jassielskis Prąnciszkus Tirkszlu kamęndorius.
K. Jassielskis Adoms Wajnutas kamęndorius.
K. Jawtoks Prąnczizkus Liepłaukies klebons.
K. Jezdowskis Juzups Jonisz. Kamęn.
K. Jurewicze Pawiłs Szatiu kunegs.
P. Jurgilewicze Gallikans amatininks.
K. Juzumowicze Tedeuszus priwejzietos War. Sim. T. M.
K. Juzumowicze Wicęnts pardietinis War. Rakitu.
Karewicze Prąnczizkus kleriks War. Sim.
K. Kasperowicze Kaspars piewienu kunegs.
Kiupellis Kazimiers kleriks War. Sim.
K. Kossarzewskis Ęmbrażiejus Bejsogałas kamęndorius.
K. Kryżanowskis Prąnczizkus War. Prałots, Raudienu klebons.
K. Krypkowskis Damazus skaudwiles kamęndorius.
K. Kunejka Hipolits Warniu komęndorius.
Kunejko Kajetons kleriks War. Sim.
P. Lachowicze Jurgis.
↕ p. 272–273 K. Legiejko Ąntons. ↕
K. Lendziewicze Juzups Kurszieniu kamęndorius.
K. Leparskis Aleksęndra Żidiku kamęndorius.
P. Lilejko Jons Telsziu Sudu rasztininks (koleż. regestr.)
Ładuż Jons kleriks War. Sim.
K. Ławcewicze Mikołs Wieksźniu Dżekons Kursz. klebons.
K. Ławrynowicze Teofilakts Wajguwos kamęndorius.
K. Łukawskis Petrus Warniu klebons.
K. Mackiewicze Adoms.
P. Mackiewicze Aloizus wiskupa raszitos.
K. Matulewicze Jons Alsiediu Dżekons ir klebons.
K. Meleszka Simforions Dominikonis Ringos klosztoriaus.
P. Miłaszewicze Juzupats Sekr.
K. Montwids Laons Sedos klebons.
K. Montwids Ludwiks płungies kamęndorius.
K. Moczulskis Prąnczizkus Loliu Administratorius.
K. Narkiewicze Petrus Kielmes klebons.
K. Narkiewicze Julions Kwiedajniu klebons.
K. Narkiewicze Ignacius.
P. Nowickis Wajtieks.
K. Opolskis Prąnczizkus Kurszienu kamęndorius.
Orłowskis Prąnciszkus kleriks War. Sim.
K. Pacewicze Dionizas Wilniaus Kanauniks.
Pacewicze Jons kleriks.
K. Podegimskis Prąnczizkus puspraɫotis.

K. Jaselskis Pranciškus, Tirkšlių kamendorius.
K. Jaselskis Adomas, Vainuto kamendorius.
K. Jautokas Pranciškus, Lieplaukės klebonas.
K. Jazdauskis Jūzupas, Joniš. kamen.
K. Jurevyčia Povilas, Šačių kunigas.
P. Jurgilevyčia Galikanas, amatininkas.
K. Juzumovyčia Tadeušas, priveizėtojas Var. sem., t. m.
K. Juzumovyčia Vicentas, perdėtinis Var. rokitų.
Karevyčia Pranciškus, klierikas Var. sem.
K. Kasperovyčia Kasparas, Pievėnų kunigas.
Kiupelis Kazimieras, klierikas Var. sem.
K. Kosaževskis Embraziejus, Baisogalos kamendorius.
K. Kšižanovskis Pranciškus, Var. pralotas, Raudėnų klebonas.
K. Kripkovskis Damazas, Skaudvilės kamendorius.
K. Kuneika Hipolitas, Varnių kamendorius.
Kuneika Kajetonas, klierikas Var. sem.
P. Lechavyčia Jurgis.
K. Ligeika Antanas.
K. Lendzevyčia Jūzupas, Kuršėnų kamendorius.
K. Leparskis Aleksandra, Židikų kamendorius.
P. Lileika Jonas, Telšių sūdų raštininkas (koleg. registr.).
Ladužas Jonas, klierikas Var. sem.
K. Laucevyčia Mykolas, Viekšnių džekonas, Kurš. klebonas.
K. Laurynavyčia Teofilaktas, Vaiguvos kamendorius.
K. Lukauskis Petras, Varnių klebonas.
K. Mackevyčia Adomas.
P. Mackevyčia Aloyzas, vyskupo rašytojas.
K. Matulevyčia Jonas, Alsėdžių džekonas ir klebonas.
K. Meleška Simforijonas, dominikonas Rygos klioštoriaus.
P. Milaševyčia Jūzupatas, sekr.
K. Montvydas Leonas, Sedos klebonas.
K. Montvydas Liudvikas, Plungės kamendorius.
K. Močiulskis Pranciškus, Liolių administratorius.
K. Narkevyčia Petras, Kelmės klebonas.
K. Narkevyčia Julijonas, Kvėdarnos klebonas.
K. Narkevyčia Ignacius.
P. Novickis Vaitiekus.
K. Opolskis Pranciškus, Kuršėnų kamendorius.
Orlovskis Pranciškus, klierikas Var. sem.
K. Pacevyčia Dionizas, Vilniaus kanauninkas.
Pacevyčia Jonas, klierikas.
K. Padegimskis Pranciškus, puspralotis.

K. Przyałgowskis Kazimiers Mosiėde Administr. rasztininks.
K. Przyałgowskis Wicęnts.
P. Przyałgowskis Petrus.
K. Rodowicze Wicęnts Czekiszkies klebons.
K. Rukujża Ciprions Mosiede kamęndorius.
K. Rupejko Kajetons Telsziu moksl. mokitos, Teol. Kan.
K. Skobejko Prąncziszkus Krażiu kamęndorius.
P. Słaboszewicze Stanisłous Deput. (Koleż. Regestr.).
P. Smilgiewicze Ęndriejus.
P. Sokołowskis Jons Gubern. Sekretorius.
K. Sonulewicze Juzups War. Dżekons Żarienu kleb.
K. Srebałowicze Bałtr. Łaukżemes kleb.
K. Srebałowicze Dominiks.
↕ p. 273–274 Staniewicze Wicęnts kleriks War. Sim. ↕
K. Staszkiewicze Prąncziszkus Mosiede kleb. Skuoda Dżek.
Stefanowicze Konstan. Kleriks War. Sim.
Stupell Ąntons kleriks War. Sim.
K. Stulginski Ferdinands Mokitos War. Sim. T. M.
K. Sudymts Skuoda prabaszczius.
K. Sydabrowicze Klemensus Sedoj S. Jona baż. klebons.
K. Szukiewicze Aloizus Mokitos War. Sim. T. M.
K. Tawroszewicze Stanisłous.
K. Tyminskis Juzups Bejsogałas klebons.
K. Ubowicze Prąncziszkus.
K. Ulinskis Ignacius Gruzdiu kamęnd.
K. Urniks Kazimiers.
K. Walentinowicze Ąntons Warniu giedotos.
K. Wajsznors Tamoszius Gintelisz. kamęnd.
K. Waszkiewicze Juzups Paszile kamęnd.
K. Warejka Peliksus.
K. Wertels Kajetons Linkawo kamęnd.
K. Wirszyłło Ąntons kapelons.
K. Wojtkiewicze Juzups Ałt. Alsiediu.
P. Wolmers Edwards Sowietniks.
P. Wolmers Kastąntins Guber. Sekr.
P. Wolmers Stanisłous Guber. Sekr.
K. Wołks Ęmbrażiejus Meszkutiu kamęnd.
K. Wołonczewskis Julions Bernard. Wilniaus Kloszt.
K. Wołontowicze Stanisł. wiskupa kapelons.
↕ p. 274 K. Woronowicze Mateuszus Paszile kleb. ↕

K. Prialgauskis Kazimieras, Mosėdžio administr. raštininkas.
K. Prialgauskis Vicentas.
P. Prialgauskis Petras.
K. Rodovyčia Vicentas, Čekiškės klebonas.
K. Rukuiža Ciprijonas, Mosėdžio kamendorius.
K. Rupeika Kajetonas, Telšių moksl. mokytojas, teol. kan.
K. Skobeika Pranciškus, Kražių kamendorius.
P. Slaboševyčia Stanislovas, deput. (koleg. registr.).
P. Smilgevyčia Endriejus.
P. Sokolovskis Jonas, gubern. sekretorius.
K. Sonulevyčia Jūzupas, Var. džekonas, Žarėnų kleb.
K. Srebalavyčia Baltr., Laukžemio kleb.
K. Srebalavyčia Dominykas.
Stanevyčia Vicentas, klierikas Var. sem.
K. Staškevyčia Pranciškus, Mosėdžio kleb., Skuodo džek.
Stefanovyčia Konstan., klierikas Var. sem.
Stupelis Antanas, klierikas Var. sem.
K. Stulginskis Ferdinandas, mokytojas Var. sem., t. m.
K. Sudimtas, Skuodo prabaščius.
K. Sidabrovyčia Klemensas, Sedoj šv. Jono baž. klebonas.
K. Šukevyčia Aloyzas, mokytojas Var. sem., t. m.
K. Taurоševyčia Stanislovas.
K. Timinskis Jūzupas, Baisogalos klebonas.
K. Ubovyčia Pranciškus.
K. Ulinskis Ignacius, Gruzdžių kamend.
K. Urnikas Kazimieras.
K. Valentinovyčia Antanas, Varnių giedotojas.
K. Vaišnoras Tamošius, Gintališ. kamend.
K. Vaškevyčia Jūzupas, Pašilės kamend.
K. Vereika Peliksas.
K. Vertelis Kajetonas, Linkuvos kamend.
K. Viršila Antanas, kapelionas.
K. Vaitkevyčia Jūzupas, alt. Alsėdžių.
P. Volmeris Edvardas, sovietninkas.
P. Volmeris Kastantinas, guber. sekr.
P. Volmeris Stanislovas, guber. sekr.
K. Volkas Embraziejus, Meškuičių kamend.
K. Volončiauskis Julijonas, bernard. Vilniaus kliošt.
K. Volontovyčia Stanisl., vyskupo kapelionas.
K. Voronovyčia Mateušas, Pašilės kleb.

PAAIŠKINIMAI

REDAKCINĖS PASTABOS

„Žemaičių vyskupystė" – pirmas spausdintas M. Volančiaus darbas, pasirodęs dviemis knygomis (dalimis) 1848 m. Vilniuje. Tai ir vienas svarbiausių jo paliktų rašto darbų. Juo buvo dedami pagrindai lietuviškai istoriografijai, jis stovi greta valančinių grožinių pasakojimų, kurie žymi lietuvių prozos ištakas. „Žemaičių vyskupystė" yra savo vertės neprarandantis istorinių duomenų ir žinių šaltinis bei autentiškas XIX šimtmečio lietuvių kalbos (žemaičių šnektos) paminklas.

Iki šiol „Žemaičių vyskupystė" yra susilaukusi dviejų pakartojimų – 1897 m. Amerikoje ir 1972 m. Lietuvoje (Vilniuje išėjusio M. Valančiaus Raštų dvitomio II tomas). Abiejų šių leidimų tekstai pateikti bendrine lietuvių kalba, tiktai pirmasis iš jų pasirodė netekęs žymios dalies savo leksinio ir sintaksinio autentiškumo. Jo redaktorius, JAV gyvenęs lietuvių išeivijos kunigas Vaclovas Matulaitis (1870–1938), rengdamas antrąjį „Žemaičių vyskupystės" leidimą, dažnai keitė jos žodžius ir jų tvarką sakinyje, padarydamas savo autentišką vertę praradusį tekstą. Primintina, kad šis M. Valančiaus veikalas yra pasirodęs lenkiškai (Krokuvoje, 1898 m.). Į lenkų kalbą jį išvertė Šiaulių krašto dvaruose dirbęs ekonomistas ir kultūrininkas Mauricijus Griškevičius (Hryszkiewicz, 1801–1864).

Kaip ir jau išleistuose penkiuose šių M. Valančiaus Raštų tomuose, šeštajame tome paraleliai dedamas dvigubas „Žemaičių vyskupystės" tekstas: autentiškas (iš pirmojo, 1848 m., leidimo) ir perrašytas dabartine bendrine lietuvių kalba. Šis perrašas, atliktas B. Vanagienės (1934–2011), imamas iš minėto 1972 m. „Žemaičių vyskupystės" leidimo. Autentiškas (žemaitiškas) tekstas pateikiamas paženkliui. Perspausdinant sudabartintą šio teksto variantą ir jo komentarus, dedamus su jų autoriaus V. Merkio (1929–2012) sutikimu, siekta išlaikyti jų autentiškumą.

„Žemaičių vyskupystę" aprobuodama spaudai, Vilniaus vyskupijos dvasinė cenzūra pašalino vieną, 114-jį, jos paragrafą. Pašalinimo motyvai aprobatos įraše (žr. p. 8, 9) nenurodyti. Pirmas „Žemaičių vyskupystės" leidimas išėjo be minėtojo paragrafo ir su atitinkamai pernumeruotais tolesniais paragrafais. Cenzūros pašalintas paragrafas buvo grąžintas į savo vietą trečiajame, 1972 metų „Žemaičių vyskupystės" leidime, o šiame M. Valančiaus Raštų tome jis grąžinamas ir į autentišką knygos tekstą, kur tolesni paragrafai reikiamai pernumeruojami. Cenzūros išbrauktą „Žemaičių vyskupystės" 114-jį paragrafą 1911 m. paskelbė iš rankraščio (jis saugomas Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne, f. 18, b. 88, d. 1–2) M. Biržiška „Lietuvių tautoje" (II, 1, p. 131–132), iš kur jo tekstas paimtas šiam Raštų tomui.M. Valančiaus Raštų šeštajame tome dedamas „Žemaičių

vyskupystės" perrašas bendrine lietuvių kalba ir jo „Teksto komentarai" redaguojami minimaliai. Sovietinių laikų raštams buvęs privalomas ateistinis dievavardžių ir svarbiausių Katalikų bažnyčios realijų rašymas mažosiomis raidėmis keičiamas tradiciniu krikščionišku rašymu didžiosiomis. „Teksto komentaruose" pataisoma viena kita korektūros, skyrybos klaida, pirmojo lietuvių kalbos žodyno autoriaus pavardės forma *Širvydas*, randama visuose trijuose ligtoliniuose „Žemaičių vyskupystės" leidimuose, pakeičiama jau senokai nusistovėjusia forma *Sirvydas*.

Antrojoje „Žemaičių vyskupystės" dalyje pakartotas 21-sios išnašos numeris. Autentiškame tekste šis apsirikimas netaisomas, sudabartintajame, 1972 metų, išnašų eilė pernumeruota. Tą pertvarką darant, šioje išnašų rikiuotėje buvo be reikalo įrašyti du žodžių aiškinimai, duodami po tekstais, bet kitokiomis (raidinėmis) nuorodomis (a)). Šios išnašos grąžinamos į M. Valančiaus joms skirtas vietas.

Tomo gale pridedamos „Žemaičių vyskupystės" pavardžių ir vietovardžių rodyklės. Jos perspausdinamos iš šio M. Valančiaus veikalo 1972 m. leidimo, jų sudarytojas V. Merkys. Perspaudą rengiant, rodyklės patikrintos, pastebėti apsirikimai pataisyti. Rodyklėse duodamos sudabartintos pavardžių ir vietų vardų formos. Kaip atrodo jų valančiniai pavidalai, tereikia atsiversti rodyklėse nurodytus puslapius ir peržiūrėti paraleliai duodamų autentiškų tekstų puslapių atitinkamas eilutes.

TEKSTO KOMENTARAI

Dėl ano meto istorijos mokslo lygio, nepakankamos šaltinių akumuliacijos ir jų apdorojimo trūkumų ar tiesiog M. Valančiaus apsirikimų „Žemaičių vyskupystėje" yra daug įvairių netikslumų ir klaidų. Kai kurios jų, ypač dėl bažnyčių, parapijų įkūrimo, jau aptartos įvadiniame straipsnyje. Visiems netikslumams išaiškinti prireiktų ilgų studijų, o jiems išdėstyti bei pataisyti – daug vietos. Čia siekiama duoti tik būtiniausius paaiškinimus – išversti intarpus, rašytus ne lietuvių kalba, koreguoti bendriausius pilietinės istorijos, svarbiausius lietuvių kultūros darbuotojų veiklos faktus. Be to, pateikiami, kiek tai įmanoma, tikslesni M. Valančiaus panaudotų veikalų pavadinimai. Aiškinamos vietos tekste pažymėtos arabiškais skaitmenimis laužtiniuose skliaustuose.

[1] Pirmojo leidimo pirmosios ir antrosios dalių titulinių puslapių antrojoje pusėje yra tie patys cenzūros pažymėjimai lenkų kalba:

„Šis dviejų dalių veikalas, žemaitiškai parašytas kun. Motiejaus Volončevskio, Varnių seminarijos rektoriaus, šv. teologijos daktaro bei kavalieriaus, pavadintas *Żemajtiu Wiskupiste apraszita nu apskielbima Żemajtiusi*

Krikszczioniszka tykieima lyk musu gadines; taj ira: nuo 1413 lyk 1841 metu [toliau pavadinimo vertimas lenkų k.], išskyrus § 114, sudarytas iš 284 paragrafų, kaip neturintis nieko priešiško šventam tikėjimui, geriems papročiams ir krašto įstatymams, gali būti spausdinamas. Šį sąžiningą liudijimą savo parašu tvirtinu. 1847 m. spalio 2 d.

Kun. Dionizijus Pacevičius, Vilniaus katedros kanauninkas.

Šį m[aloningojo] kun. kanauninko Pacevičiaus liudijimą tvirtinu. Vilnius, 1847 m. spalio 3 d.

Valdąs Vilniaus dieceziją: prelatas, ordinų kavalierius kun. Vaclovas Žilinskis.

Leista spausdinti su sąlyga, kad išspausdinus būtų pristatytas aplinkraščiais nurodytas egzempliorių kiekis į Cenzūros komitetą. Vilnius, 1847 m. spalio 26 d.

Cenzorius, buv. Vilniaus universiteto profesorius kolegijos patarėjas ir kavalierius Jonas Vaškevičius."

[2] Iš kur M. Valančius paėmė šį posakį, nepavyko nustatyti, tačiau aišku, kad jis yra Cicerono posakio „Ego plus quam feci, facere non possum" (Aš daugiau, kaip padariau, padaryti negaliu) perfrazavimas.

[3] Užnemunė Prūsijai atiteko ne 1796 m., o per III Žečpospolitos padalinimą 1795 m.

[4] Simonis Starovolsci, Polonia sive status regni Poloniae descriptio, Colonia, 1632. Iš viso išėjo 7 leidimai. Be to, pasirodė ir vertimas lenkų k.: Symon Starowolski, Opisanie Krolestwa Polskiego za czasow Zygmunta III, w Wilnie, 1765. Kuriuo leidimu M. Valančius naudojosi, nežinia.

[5] Turėtų būti: Synodus dioecesana cleri Duc. Samogitiae per... Georgiv. Tyszkiewicz [išleidimo vieta nenurodyta], 1636. Žemaitijos miesteliai išvardinti 83–86 puslapiuose (L 1–2).

[6] Vyskupo Antano Tiškevičiaus Žemaitijos statistinis aprašymas. Rankraštis *(lenk.)*.

[7] Tomasz Święcki, Opis starożytnej Polski, t. 2, Warszawa, 1816. M. Valančius, atrodo, naudojosi pakartotiniu 1828 m. leidimu.

[8] Čia Žemaičių seniūnų sąrašas netikslus. Tikslesnį yra paskelbęs J. Volfas. Jis priskaičiavo 29 Žemaičių seniūnus, t. y. tiek pat, kaip ir M. Valančius, tačiau pirmųjų 21 seniūno valdymo laikas ir net pavardės bei vardai gerokai skiriasi. J. Volfo nurodyti šie seniūnai: 1) Rumbaudas (Valimantavičius), 2) Kęsgaila Mykolas (Valimantavičius), 3) Kantautas, 4) Kęsgaila Jonas, 5) (Kęsgaila) Stanislovas Janavičius, 6) Kęsgaila Stanislovas Stanislovavičius Janavičius, 7) Kiška Petras Stanislovavičius, 8) Radvila Jonas Mikolajevičius, 9) (Klodzka) Motiejus Vaitiekavičius Janavičius, 10) Bilevičius Jurgis Martynavičius, 11) Chodkevičius Jeronimas Aleksandravičius, 12) Chodkevičius Jonas Jeronimavičius, 13) Kiška Jonas Stanislovavičius,

14) Chodkevičius Jurgis Jurgevičius, 15) Radvila Stanislovas Mikalojevičius, 16) Chodkevičius Jonas Karolis, 17) Valavičius Jeronimas (Jarošas), 18) Liackis Jonas Alfonsas, 19) Radvila Jonušas, 20) Glebavičius Jurgis Karolis, 21) Polubinskis Aleksandras Hiliarijus, 22) Mlečka Viktorinas Konstantinas ir t. t. (J. Wolff, Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795, Kraków, 1885, p. 91–95).

[9] M. Griškevičiaus pastaba, kad J. Valavičius „mirė vėliau, nes jo testamentas datuotas 1643 m. balandžio 8 d., kuriuo visus savo turtus užrašė trims savo anūkėms: Johanai, Katarinai ir Onai-Eufemijai Radvilaitėms, jo dukters Teklės, ištekėjusios už Aleksandro Liudviko Radvilos, dukterims (Kunigaikščių Radvilų archyvas)" (M. Wołonczewski, Biskupstwo Żmujdzkie, Kraków 1898, p. 7).

[10] Kasper Niesiecki, Korona Polska przy złotey wolności..., t. 1, Lwów, 1728.

[11] Sigismundus Herberstein, Rerum Moscoviticarum commentarii, Basillae, 1549. Yra daug leidimų, nežinia kuriuo iš jų M. Valančius naudojosi.

[12] Turėtų būti: Nicolaus Zalaszowski, Jus Regni Poloniae ex statutis et constitutionibus ejusdem Regni et M. D. L. collectum, t. 1, Posnaniae, 1699 (antras leidimas: Varsaviae, 1741), skyrius 33.

[13] Žr. 10 paaiškinimą.

[14] Stanislaus Rostowski, Litvanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium, pars prima, Vilnae, 1768.

[15] 1653 m. karo su Maskva dar nebuvo. Tik 1654 m. Ukrainai prisijungus prie Rusijos, kilo šis karas tarp Rusijos ir Ukrainos, iš vienos pusės, ir Žečpospolitos, t. y. Lenkijos ir Lietuvos, iš kitos pusės. Karas baigėsi 1667 m. Andrusovo paliaubomis.

[16] Postilla katholicka. Tai est iżguldimas evangeliu kiekvienos nedelos ir szvętes par vissus metus. Per kuniga Mikaloiv Davksza, W Wilniui, 1599, p. 42.

[17] Iohan. Lasicius Polnus, De diis Samagitarvm caeterorvmque Sarmatorum et falsorum Christianorum, Basileae, 1615. 1969 m. Vilniuje išėjo vertimas lietuvių k. (J. Lasickis, Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus).

[18] Sebastiano Miunsterio (Münster) „Cosmographia universa" išėjo 1544 m. vokiečių k. 1559 m. buvo išversta taip pat į lotynų k. Šiuo vertimu naudojosi ir M. Valančius. Apie Lietuvą ir Žemaitiją rašoma ne ketvirtojoje, o šeštojoje „Kosmografijos" knygoje (skyriuje).

[19] Albertus Wiivk Koiałowicz, Historiae Litvanae, pars altera, Antverpiae, 1669.

[20] Wigand z Marburga, Kronika, wyd. J. Voigt i Edward Raczyński, Poznań, 1842.

[21] Simono Daukanto „Istorija žemaitiška" buvo parašyta prieš 1838 m. (rankraštis turi 1100 puslapių), 1892–1896 m. ji pavadinimu „Lietuvos istorija" išspausdinta JAV lietuvių laikraštyje „Vienybė lietuvnikų" ir atskirai dviem knygomis (Plymouth, Pa, kn. 1, 1893, kn. 2, 1897).

[22] Vytautas, norėdamas turėti didesnį krikščionių pasitikėjimą, leidosi apkrikštijamas Tepliavoje (Prūsuose, 1385 metais). Magistras Vigandas ir vaitienė Tepliavoje buvo jo krikšto tėvais (Vigandas „Prūsijos kronikoje"). O karalius Jogaila priėmė krikštą Krokuvoje 1386 metais *(lenk.).*

[23] Žr. 19 paaiškinimą.

[24] Maciei Osostewicius Striykowski, Kronika Polska, Litewska, Żmodzka y wszystkiey Rusi..., W Krolewcu, 1582; yra ir daugiau leidimų, bet nežinia, kuriuo M. Valančius naudojosi.

[25] Jodocus Ludovicus Decius (Decjusz, Dietz), De vetustatibus Polonorum liber I; de Jagellonum familia liber II; de Sigismundi regis temporibus liber III, Cracoviae, 1521.

[26] Ši išnaša visiškai klaidinga. Apie žemaičių krikštijimą Vigando Marburgiečio kronikoje nėra, nes ji apima tik 1293–1394 m. įvykius. Čia M. Valančius bus pasinaudojęs Teodoro Narbuto paskelbtu vienu iš Lietuvos metraščių – Bychovco kronika (Pomniki do dziejów Litewskich, zebrane przez Teodora Narbutta, Wilno, 1846). Iš tikrųjų šio leidinio 41 puslapyje yra ir Valančiaus paimtas pasakymas, kad dėl žemaičių krikštijimo „Vytautas tapo pramintas antruoju Dievo apaštalu".

[27] 1415 m. lapkričio 28 d. įėjo apie 60 augalotų naujakrikštų žemaičių pasiuntinių į katalikų susirinkimą. Jie gyvena tarp Livonijos ir Lietuvos, prie Prūsijos. Jų gyvenamas kraštas vadinasi Žemgalija (Semigallia) ir yra turtingas, bet ten neauga vynuogės. Jie yra valdomi Vytauto, arba Aleksandro, Lietuvos kunigaikščio. Anksčiau juos valdė Prūsijos teutonų magistras bei broliai. Ir iš susirinkimo išvyko sekančių, 1416, metų kovo 1 d. *(lot.)* (Teodor de Niem, Vita papae Johannis XXIII, ed. v. Hardt, II, p. 422).

[28] Teodor Narbutt, Dzieje starożytne narodu litewskiego, t. I–IX, Wilno, 1835–1841.

[29] Žemaitijoje žinomas tik vienas 1418 m. sukilimas, prasidėjęs dėl religinių (katalikų tikėjimo įvedimas) ir socialinių (valstiečių atidavinėjimas bajorams, „geriesiems žmonėms") priežasčių.

[30] Johannes Voigt, Geschichte Preussens. Bd. 7. Die Zeit vom Hochmeister Ulrich von Jungingen 1407 bis zum Tode des Hochmeisters Paul von Ruschdorf 1441, Königsberg, 1836, p. 325.

[31] Šio 1421 m. birželio 22 d. Vytauto rašto pabaigoje kai kurie išvardintieji vardai bei pavardės M. Valančiaus supainioti, iškreipti arba praleisti. Rašto pabaiga yra tokia: „Dalyvaujant garbingam tėvui Kristuje ponui vyskupui Petrui, kilmingiems ir narsiems kariams ponams: Vilniaus vaivadai ir

seniūnui Albertui Manvydui, Vilniaus kaštelionui Kristinui Astikui, Trakų vaivadai ir seniūnui Jonui Jauniui, Trakų kaštelionui Sungailai, Žemaičių seniūnui Kęsgailai, mūsų žemės maršalkai Rumbaudui ir gausingiems kitiems patikimiems mūsų maloniems ištikimiesiems. Duota per rankas mūsų nuoširdžiai mylimo sekretoriaus Mikalojaus Maldžiko" (W. Semkowicz, Pierwsze przywileje fundacyjne Witolda dla kościoła na Żmudzi. – Kwartalnik Historyczny, rocznik XLIV, t. 1, z. 3, Lwów, 1930, p. 353–354).

[32] Čia minima 1422 m. rugsėjo 27 d. amžinoji taika tarp Lietuvos bei Lenkijos ir Kryžiuočių ordino prie Melno ežero (dešiniajame Vislos krante, netoli Osos upės).

[33] Albertus Wiivk Koiałowicz, Miscellanea rerum ad statuum ecclesiasticum in Magno Litvaniae Ducatu pertinentium, Vilnae, 1650.

[34] Turėtų būti: Adamus Ignatius Naramowski, Facies rerum Sarmaticarum in facie Regni Poloniae, Magniq. Ducatus Litvaniae, Vilnae, 1726.

[35] Šio dovanojimo autografas yra Žemaičių vyskupo archyve *(lenk.)*.

[36] Žr. 33 paaiškinimą.

[37] Petrus Royzius Mavreus Alcagnicensis, Decisiones... de rebvus in sacro auditorio Litvanico, Cracoviae, 1563. Ši knyga buvo pakartotinai išleista 1570 m. Frankfurte prie Maino ir 1572 m. Venecijoje.

[38] Petro Roizijaus (apie 1505–1571) darbai, atlikti vyskupo Jono Domanevskio užsakymu, – „Medininkų bažnyčių patvarkymai" ir „Medininkų bažnyčių patvarkymų novelos", atrodo, liko neišspausdinti.

[39] Jerzy Ossoliński, Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej, t. 1–3, Kraków, 1819–1822.

[40] Kasper Niesiecki, Korona Polska przy złotey wolności... t. 1, Lwów, 1728, t. IV, Lwów, 1743.

[41] Lotyniškos eilės Lipomanui *(lenk.)*. Čia, atrodo, turima galvoje pagarsėjusi Petro Roizijaus poema „Chiliastichon" („Tūkstanteilis"), išėjusi Krokuvoje 1557 m. ir skirta Veronos vyskupui Aloyzui Lipomanui.

[42] Petrus Royzius Mavreus, Chiliastichon, Cracoviae, 1557, p. D 1.

[43] Žr. 14 paaiškinimą.

[44] Annvae litterae Societatis Jesv anni 1612 ad patres et fratres eivsdem Societatis, Lvgdvni, 1618.

[45] Žr. 14 paaiškinimą.

[46] Žr. 44 paaiškinimą.

[47] Žr. 44 paaiškinimą.

[48] Raidžių „r. s." reikšmė tokia. Stepono Batoro raštai paprastai rašyti lotyniškai, jie baigiasi karaliaus parašu. Darant dokumento nuorašą, rašydavo „Stephanus rex subscripsi", t. y. „Pasirašė Steponas karalius." „Žemaičių vyskupystėje" paliktos raidės „r. s." išduoda, kad M. Valančius naudojosi šio Stepono Batoro dokumento nuorašu, o ne originalu.

[49] Visuotinė Žemaičių vyskupystės vizitacija 1587 m.; vyskupystės archyve *(lot.)*.

[50] Žr. 44 paaiškinimą.

[51] „Ciesoriaus žeme" tuomet buvo vadinama visa Habsburgų „Šventoji Romos imperija".

[52] Franciscus Rzepnicki, Vitae praesulum Poloniae, Magni Ducatus Litvaniae..., t. III, Poznań, 1763, kn. 4, p. 34.

[53] Vyskupo Kiškos atlikta vizitacija *(lenk.)*.

[54] Minimas 1617–1629 m. Žečpospolitos karas su Švedija. Šio karo didžiausius sunkumus teko pakelti vienai Lietuvai. Gustavo Adolfo kariuomenei užėmus beveik visą Livoniją ir Prūsiją su Klaipėdos uostu, karo veiksmai pasiekė taip pat Žemaitiją.

[55] Krakių parapijos procesų knyga *(lot.)*.

[56] Žr. 6 paaiškinimą.

[57] Žr. 55 paaiškinimą.

[58] Mykolai Archangelai, ateik padėti Dievo tautai, kurios amžinai garbei ir globai šis darbas yra skirtas. Nuliedintas Kražiuose 1639 m. *(lot.)*.

[59] Visas dienas skambėk giesme Marijos garbei. Nuliedintas Kražiuose 1639 m. *(lot.)*.

[60] Kazimiere, tu garsus žemėje, o dar garsesnis danguje. Nuliedintas Kražiuose 1639 m. liepos 22 d. *(lot.)*.

[61] Aš, Jurgio trimitas, 1641 m. gegužės 28 d. laimingas gimęs, kaip Žemaičių vyskupo šviesiausiojo pono Jurgio Tiškevičiaus auka, jam grįžus iš Romos *(lot.)*.

[62] Vyskupas Kornelijus Jansenas (Janssen, 1585–1638) parašė knygą (išspausdinta 1640 m.) „Augustinus seu doctrina s. Augustini de humanae naturae sanitate, aegritudine, medicina adversus Pelagianos et Massilienses", kuri pradėjo vadinamąją jansenizmo ereziją. 1642 m. popiežius Urbonas III „Augustiną" uždraudė.

[63] Čia turimi galvoje Bohdano Chmelnickio vadovaujami Ukrainos kazokai sukilėliai, kurie į tautinio išsivadavimo kovą įtraukė plačius ukrainiečių tautos sluoksnius ir rado nemažo pritarimo baltarusių liaudies masėse. Žečpospolitos karas su sukilėliais įsiliepsnojo 1648 m. ir aprimo tik 1651 m. Lietuvių etninės teritorijos karo veiksmai tuomet dar nelietė.

[64] 85 išnašos nėra nė pačiame „Žemaičių vyskupystės" rankraštyje.

[65] Procesų knyga *(lot.)*.

[66] Turimi galvoje Lietuvos feodalų tarpusavio kovų rezultatai. 1693 m. didysis hetmanas Kazimieras Jonas Sapiega, susivaidijęs su Vilniaus vyskupu Konstantinu Bžostovskiu, ėmė laikyti algininkų kariuomenę ne tik valstybiniuose, bet ir bažnytiniuose dvaruose. Tuomet vyskupas Sapiegą iškeikė. Iškeikimo laikantis ir Žemaičių vyskupystės bažnyčioms, algininkai

neaplenkė taip pat čionykščių bažnytinių dvarų. Susidarius bajorų konfederacijai prieš Sapiegas, feodalų tarpusavio kovos tebesitęsė ir Šiaurės karo metu.

67 Žečpospolitos karaliui Augustui II ir Rusijos carui Petrui I sudarius sąjungą prieš Švediją, Lietuva taip pat buvo įtraukta į 1700–1721 m. Šiaurės karą. 1701 m. gruodžio mėnesį Švedijos kariuomenė įsiveržė į Žemaitiją, o po kelių mėnesių užėmė ir Vilnių. Lietuvos kariuomenei padėti atvyko Rusijos kariuomenė. Kariniai daliniai vieni kitus gainiojo po kraštą kone 20 metų. Svetimųjų kariuomenės be gailesčio plėšė kraštą. Nuo jų neatsiliko ir savųjų kariuomenė, kuri plėšikavo, negaudama laiku algos arba teriodama Švedijos globon pasidavusių Sapiegų bei jų šalininkų valdas.

68 Atliedino Jos. Golceris 1712 m. per vienerius metus Kražiuose. Bažnyčios administratoriaus J. Borkovskio rūpesčiu, jo ir parapijos aukomis, kurios sudarė 36 920 timpų. Didesnei Dievo ir šv. Mykolo globėjo garbei *(lot.)*.

69 Visų mūsų 1663–1732 m. Kražių kolegijos mirusiųjų gyvenimo aprašymai *(lot.)*.

70 1733 m. mirus Žečpospolitos karaliui Augustui II, jo sūnaus, būsimojo karaliaus Augusto III, kandidatūros paremti atėjo didelė Rusijos kariuomenė, kuri išlaikymo reikalavo iš vietos gyventojų.

71 Didžiausias kietakaktis *(lot.)*.

72 Kasper Niesiecki, Korona Polska przy złotey wolności... t. IV, Lwów, 1743, raidė S.

73 M. Griškevičiaus pastaba lenkiškame vertime: „Ne Kiaunarskiai, o Bonaventūra ir Marijona Kiaunarskytė Košuciai pastatė bažnytėlę Pakražantyje" (M. Wołonczewski, Biskupstwo Żmujdzkie, p. 104).

74 Tikslus šios knygos pavadinimas: Naujas istatimas Jezaus Christaus Viešpaties musu lietuvišku ležuviu išguldit as par Jozapa Arnulpa kunigaykšti Giedrayti, Vilniuje, 1816.

75 Geišas Eliaševičius pirmąkart pašaukė gyveniman, pats Borkovskis mane iš pelenų prikėlė, Hiponos vyskupas savo ranka pašventino *(lot.)*.

76 Varpas pašvęstas Mykolui Archangelui. Šviesiausiojo Kiprijono Odineco, Hiponos vyskupo, Polocko pavyskupio, Kražių bažnyčios globėjo lėšomis 1809 m. *(lot.)*.

77 Varniuose vėl gimiau iš pelenų *(lot.)*.

78 M. Valančius, matyt, pasinaudojo leidiniu Collectanea constitutionum synodalium dioecesis Samogitiensis, Vilnae, 1690, kurio 76–105 puslapiuose yra ir antrojo Žemaičių vyskupystės susirinkimo medžiaga – Sequuntur constitutiones ex secunda synodo anno 1639 diebus 16, 17 et 18 mensis Januarii.

79 Lenkiškame „Žemaičių vyskupystės" vertime (M. Griškevičiaus) visos lentelės praleistos.

[80] Žr. 21 paaiškinimą.

[81] [M. Mažvydas], Katechizmvsa prasty žadei, makslas skaitima rašta yr giesmes... Karaliaučius, 1547.

[82] Žr. 14 paaiškinimą.

[83] Žr. 14 paaiškinimą.

[84] Žr. 16 paaiškinimą.

[85] Edukacinė komisija, M. Valančiaus vadinama Pramokymo draugyste, tai valstybinė švietimo komisija, lyg ministerija, veikusi Žečpospolitoje 1773–1797 m. Likvidavus jėzuitų ordiną, Edukacinės komisijos žinion ar jos priežiūron perėjo beveik visos mokyklos. Centrinė Edukacinė komisija skirstėsi į Lietuvos ir Lenkijos provincijų komisijas. 1797–1803 m. jau veikė atskira Lietuvos Edukacinė komisija.

[86] Caro 1803 m. liepos 18 d. įsaku Vilniuje buvo įsteigta Vyriausioji seminarija teologijai studijuoti. Ji pradėjo veikti 1808 m. Uždarius Vilniaus universitetą, Vyriausioji seminarija ir universiteto moralinių bei politinių mokslų fakulteto teologijos sekcija padėjo pagrindą 1833 m. įsteigtai Vilniaus Romos katalikų dvasinei akademijai.

[87] Pasakyta netiksliai. Vilniaus akademija, arba universitetas, buvo įsteigtas tik 1579 m. Dvasinės seminarijos taip pat nebuvo ligi 1582 m. Gal čia turima galvoje Vilniaus kolegija, įsteigta 1570 m.?

[88] Alvaru buvo vadinamas visame pasaulyje išgarsėjęs eiliuotas lotynų kalbos vadovėlis, parašytas Emanuelio Alvarezo (1526–1585). Pirmas šio vadovėlio leidimas Vilniuje išspausdintas 1592 m., paskui Lietuvoje pakartotas keliasdešimt kartų.

[89] Lietuvos Edukacinės komisijos žinioje buvo Vilniaus aukštoji mokykla (Lietuvos vyriausioji mokykla, nuo 1797 m.– Vilniaus vyriausioji mokykla), kuriai tiesiog buvo pavaldžios apygardų vidurinės mokyklos (apygardų buvo 4). Viena jų (šešių klasių) veikė Kražiuose ir paprastai buvo vadinama apygardine mokykla. Ši mokykla kontroliavo kelias truputį žemesnio rango vidurines mokyklas – paapygardines mokyklas.

[90] Nuolatiniam seimui *(lenk.)*. Matyt, turimas galvoje 1788–1792 m. seimas Varšuvoje, žinomas Ketverių metų seimo vardu.

[91] Brandenburgo elektorium (valdovu) tuomet buvo Fridrichas Vilhelmas iš Hohencolernų dinastijos. Radvilos, žinoma, niekad šiais elektoriais nebuvo, bet jie giminiavosi su Hohencolernais. Jonušas Radvila (1579–1620) buvo vedęs elektoriaus dukterį. Jų sūnų Boguslavą (1620–1669), žinomą Lietuvos kalvinų globėją, elektorius paskyrė Rytų Prūsijos gubernatorium. Boguslavu baigėsi šių Radvilų linijos vyriški palikuonys. Toliau M. Valančiaus minimos Liudvikos Karolinos (1667–1695), Boguslavo dukters, pirmasis vyras buvo Brandenburgo markgrafas Liudvikas, o antrasis – Karolis III Pilypas, būsimasis Pfalco elektorius.

[92] Bielica – miestelis anuometinėje Lydos apskrityje, netoli Nemuno. Jame 1686–1790 m. įvyko 26 Lietuvos evangelikų – reformatų bažnyčios sinodai (susirinkimai); jų priimtuose nutarimuose buvo kalbama ir apie mokyklų organizaciją, jų programas.

[93] Vilniaus universiteto studentų organizacijų (filaretų, filomatų ir kt.) įtakoje ėmė veikti prieš caro valdžią ir Kėdainių moksleiviai. 1824 m. sausio mėnesį jie išplatino ranka rašytus eiliuotus politinius paskvilius, kuriuose reiškė mintį, kad Lenkija atsikratys faktiško caro vietininko Konstantino valdžios, pats Konstantinas neišvengs mirties nuo Kėdainių moksleivių rankos. Keli moksleiviai buvo nuteisti katorgos darbams arba atiduoti į kareivius, o pati mokykla caro 1824.II.20 (III.4) įsaku uždaryta.

[94] Informacinis leidinys Catalogus alphabeticus personarum Societatis Jesu Provinciae Litvaniae buvo leidžiamas kone kasmet nuo 1723 iki 1773 m. Iš teksto atrodo, kad M. Valančius bus pasinaudojęs tokiais kelių metų leidiniais.

[95] Paapygardinę *(lenk.).*

[96] 1782 m. Kretingos ir kaimyninės Palangos valstybinių valstiečių seniūnijų valdytoju tapo Vilniaus vyskupas I. Masalskis. Jam pažeidinėjant „senovę", t. y. didinant prievoles, 1791–1793 m. smarkiai subruzdo Palangos seniūnijos gyventojai, prie kurių prisidėjo ir kretingiškiai, net Kretingos mokyklos mokiniai, kurių dauguma buvo kilusi iš valstiečių. Bruzdėjimui slopinti I. Masalskis pasitelkė net Rusijos kariuomenės dalinį. Po šių neramumų, 1793 m. Kretingos paapygardinė mokykla buvo iškelta į Telšius.

[97] Žemaitijos švietimo apygarda *(lenk.),* t. y. Kražių apygardinei mokyklai pavaldi teritorija.

[98] Žr. 44 paaiškinimą.

[99] Atrodo, remiamasi dviem knygomis: 1) F. Bentkovski, Historya literatury polskiej, t. 1–2, Warszawa, 1814, ir 2) J. Ossoliński, Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej, t. 1–3, Kraków, 1819–1822.

[100] Žr. 10 paaiškinimą.

[101] M. Valančius, matyt, turi galvoje šiuos Pranciškaus Šrubauskio raštus: 1) Pamokslas krikščioniškas, trumpay įžgulditas..., Vilnius, prieš 1680 (vadinamas katekizmu) ir 2) Balsas širdies pas Viešpati Dieva, Panna švenčiause Maria ir jo šventus danguy karaliaujančius šaukiančios, Vilnius, prieš 1680 (giesmynas).

[102] Minimi šie Konstantino Sirvydo raštai: 1) Dictionarivm trivm lingvarvm in vsum studiosae iuventutis, Vilnae, 1629 (išėjo 5 leidimai, paskutinis – 1713 m.) ir 2) Pvnkty kazań od adwentu aż do postu, litewskim językiem, z wytłumaczeniem na polskie, Wilno, 1629; tik 1845 m. Vilniaus leidimas turėjo M. Valančiaus nurodomą pavadinimą, būtent: Punktay sakimu nu adventa iki gavienes.

[103] Čia M. Valančius klysta. Mykolo Olševskio (apie 1712 – apie 1779) „Broma atverta ing viečnasti" pirmą kartą buvo išspausdinta Vilniuje 1753 m. Iki „Žemaičių vyskupystės" pasirodymo išėjo net 16 šios M. Olševskio knygos leidimų.

[104] M. Griškevičiaus pastaba: „Didysis kunigaikštis Michailas tuomet su gvardija stovėjo Vydžių miestelyje, netoli Vilniaus" (M. Wołonczewski, Biskupstwo Żmujdzkie, p. 157).

[105] Stanisław Czerski, Opis Żmudzkiey dyecezyj, Wilno, 1830.

[106] S. Čerskis mirė ne 1832 m., o 1833.IV.17(29).

[107] Lenkiškame vertime visas tolesnis šio paragrafo tekstas praleistas.

[108] Elementariąją botaniką *(lenk.)*.

[109] Bonaventūra Gailevičius (mirė ne 1835 m., o 1834.VIII.11(23) parašė „Mokslas krikščioniško istatimo arba zokono" (Vilnius, 1821). Kai dėl pagalbos Juozapui Arnulfui Giedraičiui, verčiant „Naująjį įstatymą", tai B. Smigelskis ją neigia. Jis rašo: „Daugelis mano, kad vyskupas Juozapas ne pats vertęs tą Naują Įstatymą, bet kai kuriems kunigams padedant. Tas tvirtinimas yra visiškai klaidingas. Mes patys buvome liudytojais, kaip ankstybu laiku nuo trečios arba ketvirtos valandos imdavosi to darbo; juodraščių perrašinėjimą duodavo dviem kunigam: Tomui Węsławskiui, dominikonui, ir Leonui Kazlauskui, kurie taipogi klaidžiai buvo skaitomi kaipo vertimo sądarbininkai, o su kuriais, kaipo tikrais žemaičiais, mėgdavo kalbėtis apie žemaitiškąją kalbą. Kada pabaigė vertimą, rankraštį nusiuntė į cenzūrą. Cenzoriais tapo paskirti kunigai prelatas Gailevyčė ir kanonikas Mogėnas; tie savo nuomonę parašė paprastoje formoje, kaip matome pačiame veikale padėta" (B. Šmigelskis, Kritika vysk. Valančiaus „Žemaitiu wiskupistes". – „Draugija", 1911, t. XV, Nr. 59, p. 299).

[110] Kalixt Kossakowski, Grammatyka języka żmudzkiego. Kalbrieda ležuvio žiamaytiško, Wilno, 1832.

[111] Antanas Savickis išvertė šią Tomo Kempiečio (S. Tamošiaus a Kempis) knygą: „Apey sekima Chrystusa pona" (Vilnius, 1828).

[112] Žr. 19 paaiškinimą.

[113] Kasper Niesiecki, Korona Polska przy złotey wolności..., t. 2, Lwów, 1738, p. 517.

[114] Žr. 14 paaiškinimą. ...ir Melchioro Giedraičio testamentas *(lenk.)*.

[115] Jekaterina II jėzuitus paliko per I Žečpospolitos padalinimą prijungtoje prie Rusijos Baltarusijos dalyje. Jie susitelkė Polocke, kur nuo 1811 m. turėjo net aukštąją mokyklą – akademiją.

[116] Minima Telšių, Raseinių ir Šiaulių apskričių sukilėlių 1831 m. organizuota patrankų liejykla Varniuose. Sukilėlių vadovybės įsakymu buvo nuimti ir Kražių bažnyčios varpai, manant juos sunaudoti patrankoms lieti. Gegužės mėnesio pradžioje liejyklą sunaikino sukilimą slopinusi caro kariuomenė.

117 Lietuvos Metrika Peterburge *(lenk.)*. Lietuvos Metrika – tai XIV–XVIII a. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių kanceliarijos archyvas. 1765 m. Lietuvos metrika buvo pervežta į Varšuvą. Rusijos kariuomenei užėmus Žečpospolitą, 1794 m. caro įsakymu Lietuvos Metrika išgabenta į Peterburgą. XIX a. pabaigoje ji perkelta į Maskvą, kur tebėra ligi šiol (laikoma Centriniame valstybiniame senųjų aktų archyve).

118 Kretingos vienuolyno dienoraštis *(lenk.)*.

119 Vienuolyno dienoraštis *(lenk.)*.

120 Olivos taika Žečpospolitos su Švedija buvo pasirašyta 1660 m., ir ji baigė 1655–1660 m. karą. Šiaurės karo metu švedai iš Lietuvos pasitraukė po Poltavos mūšio 1709 m.

121 Supainioti Andriaus ir Jeronimo (Jarošo) Valavičių biografiniai duomenys. Jeronimas, o ne Andrius Valavičius buvo Žemaičių seniūnas (nuo 1619 m.). Jeronimas tikrai dalyvavo taip pat kare su švedais: siuntė savo samdytą bei aprūpintą kariuomenę, už kurią paskui reikalavo atlyginti iš valstybės iždo, – 1618 m. seimas nutarė jam grąžinti net 144 099 auksinus skolos.

122 Vietos vienuolyno memorialas *(lenk.)*.

123 Žr. 67 paaiškinimą.

124 Pranciškonų ordino metraščiai *(lenk.)*.

125 Vyskupo Kiškos laikų vizitacijos vyskupystės archyve *(lenk.)*.

126 Žr. 6 paaiškinimą.

127 Kaduko teisė (jus caducum) – jeigu žemvaldys nepaliko giminių iki 8 eilės imtinai, tai jo dvaras tenka valstybės iždui. 1726 m. seimo nutarimu, išmirusių žemvaldžių valdos turėjo pereiti patiems bajorams.

128 Teodor Narbutt, Dzieje starożytne narodu litewskiego, t. IX. Panowanie Zygmuntów, Wilno, 1841.

129 Žr. 6 paaiškinimą.

130 Čia ir skyrelio antraštėlėje Žemaičių vyskupystės susirinkimų (sinodų) eilės numeracija skiriasi dėl autoriaus nenuoseklumo. M. Valančius, sekdamas T. Narbutu, pirmuoju susirinkimu laiko 1555 metų, nors apie jį daugiau nieko nežinome. Spausdintoje sinodų medžiagoje, kuria naudojosi ir M. Valančius, pirmuoju sinodu laikomas tas, kuris įvyko 1636 m.

131 Synoda quarta dioecesis Samogitiae..., Vilnae, 1647.

132 Tuomet švedų kariuomenės Lietuvoje negalėjo būti. 1635 m. Štumdorfo paliaubomis karas buvo nutrauktas, ir švedai Lietuvą vėl užpuolė tik 1655 m.

133 Procesų knyga *(lot.)*.

134 Žr. 131 paaiškinimą.

135 Procesų knyga *(lot.)*.

136 Popiežiaus Siksto VI iš viso nebuvo, o Sikstas V popiežiavo 1566–1572 m. Čia, matyt, turėtų būti Pijus VI, buvęs popiežiumi 1775–1779 m.

[137] Procesų knyga *(lot.)*.

[138] Paskutinis jubiliejus (anot M. Valančiaus, beleušas), arba visuotiniai atlaidai, prieš pasirodant „Žemaičių vyskupystei", buvo ne 1828, o 1826 m.

[139] Senoje procesų knygoje *(lot.)*.

[140] Šiam šv. Aleksandrui tuomet buvo skirta ne kovo 20, o kovo 18 d. (sen. st).

[141] Eusebius, Historiae ecclesiasticae libri decem..., Antverpae, 1568; buvo daug leidimų; kuriuo naudojosi M. Valančius, neaišku.

[142] Pirmaeilėmis pamaldomis *(lot.)*.

[143] Žr. 78 paaiškinimą.

[144] Pirmaeilėmis pamaldomis *(lot.)*.

[145] Žr. 78 paaiškinimą.

[146] Pirmaeilės pamaldos su oktava *(lot.)*.

[147] Žr. 146 paaiškinimą.

[148] Kad darytų paminėjimą *(lot.)*.

[149] Žr. Collectanea constitutionum synodalium dioecesis Samogitiensis, Vilnae, 1690, p. 109–128: Sequuntur constitutiones ex Tertia synodo Olsadiensi anno 1643 die 20, 21 et 22 Septembris celebrata...

[150] Sena procesų knyga *(lot.)*.

[151] Joannes Leo, Historia Prussiae, Brunsbergae, 1725; buvo ir daugiau leidimų.

[152] Lietuvos Metrika Peterburge *(lenk.)*.

[153] Lietuvos Metrika *(lenk.)*.

[154] Spėjama, kad spaustuvininkas Jokūbas Morkūnas išvertė M. Rejaus postilę ir ją („Postilla lietvviška, tatay est Išguldimas prastas evangeliu ant kožnos nedėlios ir šventes per visus metus...") savo spaustuvėje Vilniuje 1600 m. išspausdino.

[155] Žr. 21 paaiškinimą.

[156] [Kasper Sawicki], Alloqviorvm Osiecensivm sive variorvm familiarvm sermonvm libri qvinqve..., Cracoviae, 1615.

[157] Žr. 78 paaiškinimą.

[158] Evangelikų sinodo aktai *(lenk.)*.

[159] Žr. 18 paaiškinimą.

[160] Žr. 44 paaiškinimą.

[161] Žr. 78 paaiškinimą.

[162] Procesų knygoje *(lot.)*.

[163] Procesų knygoje *(lot.)*.

[164] Žemaičių kapitulos aktai, 1694 m. *(lenk.)*.

[165] Žr. 149 paaiškinimą.

[166] Procesų knyga *(lot.)*.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Šioje ir vietovardžių rodyklėje pagrindu imami M. Valančiaus vartojami vardai, dabar priimtos jų formos nurodomos po kablelio. Jeigu šio leidimo vardų redakcija kiek smarkiau skiriasi nuo 1848 m. redakcijos, senosios vardų formos nurodomos skliaustuose.

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

TURINYS

DALIS I

PERSKYRIMAS 1

Žemaičiai apgraibais aprašyti

PERSKYRIMAS 2

Senovės žemaičių tikėjimas

PERSKYRIMAS 3

Žemaičius stabmeldžius vokiečiai suokia į katalikų tikėjimą

PERSKYRIMAS 4

Žemaičiai patampa katalikais

PERSKYRIMAS 5

Įsteigimas Žemaičių vyskupystės

PERSKYRIMAS 6

Užrašai, vyskupui ir kanauninkams padaryti

PERSKYRIMAS 7

Plėtimos tikėjimo katalikų Žemaičiuose

PERSKYRIMAS 8

Gaišimas tikėjimo katalikų Žemaičiuose

PERSKYRIMAS 9

Atgijimas katalikų tikėjimo Žemaičiuose

PERSKYRIMAS 10

Įsikerėjimas tikėjimo katalikų Žemaičiuose

DALIS II

PERSKYRIMAS 1

Apšvietimas Žemaičių vyskupystės

PERSKYRIMAS 2

Mokslinyčios

Kėdainių mokslinyčia

PERSKYRIMAS 3

Mokyti lietos vyrai

PERSKYRIMAS 4

Apie zokaninkus

PERSKYRIMAS 5

Kunigų susirinkimai (Synody)

PERSKYRIMAS 6

Įsidėjimai, arba niektikėjimai, žemaičių

PERSKYRIMAS 7

Bažnyčios pajunkimai

PERSKYRIMAS 8

Prašaleičių tikėjimai

PERSKYRIMAS 9

Elgimos žemaičių

PAAIŠKINIMAI

Motiejus

VALANČIUS

Raštai

ŠEŠTAS TOMAS

Redaktorė

Birutė Vanagienė

Dailininkas

Alfonsas Žvilius

Maketuotoja

Vida Daškuvienė

Spaudai parengė ir išleido
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
tel. +370 5 2125332, faksas +370 5 2616254
el. paštas: knyga@llti.lt
svetainė internete: www.llti.lt

Spausdino
UAB „Petro ofsetas"
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius,
tel. +370 5 2733347, faks. +370 5 2733140,
el. p. priemimas@petroofsetas.lt, www.petroofsetas.lt